

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ДОВБИЩЕНКО Михайло Володимирович

УДК 94(477.82)–058.12:26“16”

УКРАЇНСЬКА ШЛЯХТА ВОЛИНИ У РЕЛІГІЙНИХ РУХАХ
КІНЦЯ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.

Спеціальність 09.00.12 – українознавство

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
доктора історичних наук

Науковий консультант
Ульяновський Василь Іринархович,
доктор історичних наук, професор

Київ - 2010

ЗМІСТ

ВСТУП	5	
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ		
ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	13	
1.1. Історіографія релігійно – церковного життя кінця XVI – першої половини XVII ст.	13	
1.2. Джерельна база дослідження	61	
РОЗДІЛ 2. ВОЛИНСЬКА ШЛЯХТА І ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА: ВІРЯНИ, ДУХОВЕНСТВО, ФУНДАТОРИ ТА ПОЛІТИЧНІ СОЮЗНИКИ		65
2.1. Суспільно політична діяльність волинського нобілітету на підтримку православ'я	65	
2.2. Підтримка православ'я за правом патронату	146	
2.3. Діяльність православних братств	154	
2.4. Фундатори та жертводавці	164	
2.5. Релігійне та духовне життя православної шляхти Волині	173	
2.6. Шляхта в середовищі православного духовенства Волині	180	
Висновки до розділу	181	
РОЗДІЛ 3. ВОЛИНСЬКА ШЛЯХТА В ОБОРОНІ ЦЕРКОВНОЇ УНІЇ: ПЕРСОНАЛЬНИЙ СКЛАД ВІРНИХ, ФУНДАТОРИ ТА ПОЛІТИЧНІ СОЮЗНИКИ		184
3.1. Суспільно – релігійна діяльність волинської шляхти на підтримку церковної унії	184	
3.2. Поширення унії за правом патронату	192	
3.3. Фундатори та жертводавці	207	
3.4. Шляхта в середовищі уніатського духовенства Волині	214	
3.5. Уніати в середовищі світського нобілітету Волині	215	
3.6. Релігійне життя уніатської шляхти Волині	220	
3.7. Проблеми релігійних конверсій	228	

Висновки до розділу	323
РОЗДІЛ 4. ВОЛИНЬ КАТОЛИЦЬКА: РЕЛІГІЙНІ КОНВЕРСІЇ, ПЕРСОНАЛЬНИЙ СКЛАД ВІРНИХ, ПРОТЕКЦІЯ КАТОЛИЦИЗМУ ЗА ПРАВОМ ПАТРОНАТУ І НА СЕЙМАХ	234
4.1. Релігійні конверсії. Волинська шляхта римо-католицького віросповідання	234
4.2. Суспільна діяльність волинського нобілітету на захист інтересів Католицької Церкви	261
4.3. Поширення римо – католицизму. Фундатори та жертводавці Католицької Церкви на Волині	263
4.4. Релігійне життя католицької шляхти Волині	283
4.5. Конфлікти римо – католицької шляхти і духовенства, їх причини	288
4.6. Волинська шляхта в середовищі римо – католицького духовенства	292
Висновки до розділу	294
РОЗДІЛ 5. ШЛЯХТА У ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ГРОМАДАХ ВОЛИНІ	295
5.1. Кальвінізм	295
5.2. Аріанство (Соцініанство)	301
5.3. Лютеранство	310
Висновки до розділу	311
РОЗДІЛ 6. РЕЛІГІЙНІ КОНФЛІКТИ НА ВОЛИНІ: ПУБЛІЧНІ І ПРИВАТНІ ПРОЯВИ, ГОЛОВНІ ЧИННИКИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ	314
6.1. Релігійне протистояння уніатів і православних: проблема захоплення церков та масових антиунійних виступів	314
6.2. Між Римом і Сходом: конфлікти між православними і римо – католиками	327

6.3. Конфлікти між уніатами і римо – католиками	338
6.4. Конфлікти католиків і протестантів	340
6.5. Конфлікти між протестантами і православними	344
Висновки до розділу	348
РОЗДІЛ 7. ВПЛИВ РЕЛІГІЙНИХ РУХІВ НА ЕВОЛЮЦІЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НОБІЛІТЕТУ ВОЛИНИ КІНЦЯ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.	351
7.1. Православні	354
7.2. Уніати	363
7.3. Римо – католики	369
Висновки до розділу	379
ВИСНОВКИ	382
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	391

ВСТУП

В історико-церковних дослідженнях останніх десятиліть поняття «Церква» вже не обмежується юридичною інституцією з її структурами, церковною ієрархією й церковнослужителями, але включає в себе ширше означення «церковного тіла», невід'ємною частиною якого є згромадження вірних. Перехід від вивчення історії церковних інституцій та її представників з числа духовенства до багатовекторних студій щодо усього «тіла» Церкви, понад 90% якого склали світські християни, стало помітним явищем модерної історіографії. В цьому сенсі особливого значення набувають студії з «активної дії» однієї спільноти чи окремих соціальних груп вірних. Згадана «активна дія», більше відома під терміном «релігійні рухи», мала великий вплив на процеси етнорелігійної самоідентифікації українського народу часів пізнього середньовіччя та ранньомодерної доби. При цьому під терміном «релігійні рухи» нами розуміється широкий спектр проявів релігійного життя духовенства та вірних, метою яких є утвердження в суспільстві впливу певного релігійного вчення. На жаль, попри зазначені загальні тенденції історико-церковних студій, в українській історіографії продовжує переважати стара схема переважно «інституціоналістських» досліджень церковної проблематики. Релігійні переконання вірних – найважливіша складова життя Церкви як живого носія віри – лишаються малодослідженими.

Звичайно, в кількісному сенсі основну масу вірних традиційних християнських конфесій і протестантських течій склали селяни і міщани, які у першій половині XVII ст. становили понад 90% населення України. Однак, «активність дії» цих соціальних верств населення на політичному та «релігійному полі» історії була незначною, за винятком діяльності кількох полісоціальних братських організацій, до складу яких входили не лише міщани, а й шляхта. Крім того, історія селянства фіксувалася в тогочасних актових джерелах лише епізодично. Що стосується міщанства, то майже вся джерельна база (актові книги магістратських судів), яка могла б висвітлити участь

представників цієї соціальної групи в процесах релігійного життя Волині, на сьогодні вважається втраченою. Саме тому дослідження історії цієї «безмовної більшості» в усіх її аспектах на українських матеріалах є справою майбутнього. Нині всі сторони «живої історії» литовсько-польської доби, тобто історії через конкретного індивіда, групи або соціальної верстви, доцільно вивчати на основі аналізу документів, що висвітлюють діяльність шляхти. Саме представники цього стану мали в польсько-литовській державі статус «політичного народу», а відтак відігравали вирішальну роль у захисті прав певної конфесії на державному рівні, сприяли релігійному вихованню підданих шляхом фундації нових церков та монастирів, створювали умови для поєднання релігійного світогляду з останніми досягненнями науки завдяки підтримці освітніх закладів тощо. Слід пам'ятати також, що релігійні рухи в Україні завжди були тісно пов'язані з процесами формування та кристалізації етнічної та релігійної самоідентифікації, а відтак метою дисертаційного дослідження є не тільки дослідження участі волинського нобілітету у релігійних рухах, а й встановлення їх впливу на процеси трансформації національної свідомості української шляхти Волині кінця XVI – першої половини XVII ст.

З огляду на це, у дисертації зроблено спробу дослідити участь української шляхти Волині у релігійних рухах на основі джерел насамперед світського походження, а саме - шляхом аналізу тестаментів та дарчих записів на церкви, костели та протестантські збори. Завдяки своїй унікальній специфіці саме ці документи дають можливість зробити обґрунтовані висновки щодо релігійних уподобань представників волинської шляхти, а також стосовно процесів становлення та розвитку національної свідомості. На підставі саме цих джерел нині ми маємо можливість прослідкувати релігійні конверсії, різні напрямки духовного життя, релігійні практики, благодійницьку діяльність шляхти тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках науково-дослідної теми Центру українознавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса

Шевченка: «Дослідження соціокультурних перетворень в історичному досвіді та сьогоденні української спільноти» (№ 06БФ034-01).

Об'єктом дослідження є шляхетські родини Волині українського походження, представники яких постійно проживали на території Волинського воєводства наприкінці XVI – першій половині XVII ст.

Предметом дослідження є участь української шляхти Волині в релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. у контексті діяльності християнських конфесій, представлених в регіоні.

Хронологічні межі дослідження охоплюють кінець XVI – першу половину XVII ст. Нижня межа обумовлена новим етапом в історії Церкви та релігійних рухів в Україні, який розпочався після офіційного укладання церковної унії на соборі в Бересті 1596 року. Верхня межа – середина XVII ст. – обумовлена початком Визвольної війни українського народу під проводом гетьмана Богдана Хмельницького, яка привела до переформатування суспільно-релігійної ситуації на Волині, що склалася у першій половині XVII ст.

Географічні межі дослідження охоплюють територію Волинського воєводства Речі Посполитої в адміністративних кордонах на 1629 рік. Вибір згаданого регіону пояснюється тим, що саме на Волині в кінці XVI – першій половині XVII ст. збереглася потужна автохтонна шляхетська верства, яка остаточно склалася ще в литовсько-руську добу. В силу історичних обставин аналогічні шляхетські соціуми в інших регіонах України (Київщина, Брацлавщина, Галичина) були нестабільними, або дуже послабленими економічно та політично в порівнянні з волинським нобілітетом.

Мета дисертаційної роботи полягає у з'ясуванні найважливіших аспектів участі волинського нобілітету у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст., а також впливу цих рухів на розвиток етнічної самосвідомості української шляхти Волині зазначеного історичного періоду. Реалізація поставленої мети зумовила потребу вирішення наступних **науково-дослідницьких завдань**:

- проаналізувати стан розробки проблеми в українській та зарубіжній історіографії;

- визначити оптимальні методологічні засади, принципи та методи наукового студіювання теми;

- дослідити політичну діяльність волинської шляхти з метою захисту інтересів різних Церков, визначити співвідношення релігійних поглядів з політичною діяльністю в сфері церковних відносин;

- шляхом аналізу заповітів встановити конфесійну належність представників різних прошарків шляхетської верстви Волині, встановити співвідношення послідовників християнських конфесій у межах єдиного шляхетського соціуму;

- встановити особливості застосування шляхтою права патронату; визначити, якою мірою право патронату вплинуло на зміну конфесійної ситуації в регіоні;

- проаналізувати основні форми та масштаби благодійницької діяльності волинського нобілітету, прослідкувати її зв'язок зі змінами конфесійної ситуації в регіоні;

- здійснити аналіз основних форм релігійного життя представників волинського панства усіх конфесій;

- дослідити вплив релігійних конфліктів на розвиток міжконфесійних відносин у регіоні;

- встановити вплив релігійних рухів на процеси трансформації національної самоідентифікації української шляхти Волині кінця XVI – першої половини XVII ст.

Методологічна основа дисертації базується на методологічному інструментарії, застосованому як поєднання кількох модерних концептуальних напрямів, теоретично обґрунтованих провідними європейськими науковими школами:

- Методологічний інструментарій історичної антропології, який нині застосовується в контексті теоретичних розробок англійського історика Пітера

Берка¹. У даному дослідженні ми зосереджуємо свою увагу на мікрооб'єктах (окремих індивідах, певних групах шляхти волинського регіону загалом, та конкретних населених пунктів зокрема) і даємо їх детальний опис. Відповідно, об'єктом дослідження є не держава чи народ, а волинська шляхта зі складним ланцюгом взаємовідносин, який пов'язував її з усім суспільством Речі Посполитої. При цьому збережено принцип школи «Анналів» щодо простеження розвитку події як процесу людського співбуття, як кульмінації попередніх процесів великої тривалості від їхнього початку до його завершення. Ми робимо акцент не на загальному, а на особливому, досліджуючи специфіку релігійних рухів на Волині в конкретний історичний період. Оскільки ключовим поняттям для історичної антропології є «культура» (а не суспільство чи держава), під якою розуміється культура політична, релігійна, національна чи побутова, то саме культура в такому багатовимірному її розумінні й вивчається в дисертаційній роботі.

- Метод мікроісторичного аналізу, який дозволяє дослідити унікальні історичні феномени, виявити багатошаровість історичної доби, простежити динаміку соціокультурних змін через співвідношення та взаємодію макро- і мікроісторичних процесів¹. Досліджуючи в контексті релігійних рухів на Волині конкретні явища та окремі постаті, згадані у заповідях шляхтичів-мирян, ми аналізуємо соціальний контекст, в якому діє вся сукупність індивідів цієї суспільної верстви. Це дає змогу досягти переломлення загальних процесів у певній точці реального життя. Отже, наше мікроісторичне дослідження дозволяє простежити ширші процеси в межах соціальних макроструктур усієї Речі Посполитої.

- Методологічний інструментарій культурної антропології застосовується нами щодо концепції «історії ментальності», розробленої основоположниками школи «Анналів» Л. Февром та М. Блоком і розвинутої у 90-х роках ХХ ст.

---

¹ Берк П. Нові перспективи історіописання. / Питер Берк – К.: Ніка-Центр, 2004. – 392 с. — (Серія "Зміна парадигми"; Вип. 5).

четвертим поколінням науковців цієї школи². Наше завдання полягає в спробі реконструкції світоглядного та інтелектуального горизонту епохи на прикладі шляхетського соціуму Волині. За допомогою герменевтичного методу і контент-аналізу заповітів ми намагаємося зрозуміти внутрішній світ конкретної людини, а також окремих шляхетських груп, адже розуміння мотивації їхніх думок та вчинків можливе лише у зв'язку з дослідженням їхнього способу життя в контексті реальної життєвої практики, відображеної в інформаційній системі тестаментів.

Отже, в результаті застосування згаданих вище методів наукового аналізу нами було досліджено участь у релігійних рухах шляхти окремо взятого регіону (Волинського воєводства), репрезентованої її внутрішніми групами (дрібна, середня шляхта, магнати та князі) в кінці XVI – першої половини XVII ст. Оскільки в сучасній історичній науці небезпідставно ставиться під сумнів коректність інтерпретації того чи іншого явища, дослідженого методом антропологічної історії, дане дисертаційне дослідження побудоване шляхом комбінації цілої групи окремих досліджень, які спираються на репрезентативну джерельну базу. Його основу склали заповіти 899 представників волинського нобілітету (як українського, так і польського походження), а також статистичні дані щодо культових споруд східного (367 одиниць) та латинського (110 одиниць) обрядів, які розміщувалися в населених пунктах Волинського воєводства, із зазначенням сотень фундацій і дарчих записів на їх користь. Детальний аналіз цього матеріалу дав можливість здійснити спробу реконструкції релігійних уподобань волинського панства, виявити особливості його стосунків з духовенством та прослідкувати специфіку кристалізації і проявів національної самоідентифікації української шляхти в кінці XVI – першій половині XVII ст.

---

¹ Гинзбург, К. Мифы – эмблемы – приметы: морфология и история [Текст]: пер. с ит. / Карло Гинзбург. – М.: Новое издательство, 2004. – 348 с.

² Блок М. Апология истории или ремесло историка. / Марк Блок. — М. : Наука, 1986. — 254 с. Гуревич А. Исторический синтез и Школа «Анналов». / Арон Гуревич — М. : Индрик, 1993. — 328 с.

Наукова новизна. Вперше досліджено участь шляхти у релігійних рухах на прикладі діяльності всіх представлених у регіоні конфесій – православних, уніатів, римо-католиків і протестантів. Ми досліджуємо весь шляхетський соціум Волині незалежно від конфесійної належності, доводячи, що релігійні уподобання не завжди визначали самоідентифікацію шляхти як «руської», тобто української. Спростовується історіографічна ідеологема, що нібито представники українського нобілітету з числа католиків, уніатів і протестантів вважалися втраченими для України. Доведено неможливість сепаратного дослідження історії однієї, окремо взятої християнської конфесії, оскільки процеси духовного і релігійного життя в таких, здавалося б, різних або навіть протилежних релігійних громадах, як православні, католики, уніати і протестанти, були нерозривно пов'язані. У дисертації вперше залучено нові джерела до історії релігійних рухів на Волині та участі в них українського нобілітету. Вітчизняні історики у своїх дослідженнях обмежуються переважно висвітленням діяльності представників кількох магнатських і шляхетських родин та викладом історії Луцького братства, оперуючи досить вузьким колом джерел, опублікованих у корпусному виданні «Архива Юго-Западной России». Нами було встановлено, що уведений на сьогодні до наукового обігу документальний матеріал не перевищує 4-5% від реальної кількості документів, які містяться в актових книгах Волинського воєводства і мають пряме чи опосередковане відношення до релігійно-церковної тематики. Саме опрацювання та уведення в науковий обіг цього архівного матеріалу дало можливість виявити невідомі досі аспекти релігійних рухів на Волині, а також встановити участь у них представників десятків шляхетських родин регіону, діяльність яких у згаданій сфері до цих пір була невідомою. Обґрунтовано нову концепцію процесів формування етнічної самоідентифікації українського нобілітету Волині та вплив на ці процеси релігійних чинників. Запропоновано термін «руська тріада» як базову формулу, в якій закладено співвідношення національних, релігійних та суспільно-політичних цінностей українського шляхтича кінця XVI – першої половини XVII ст.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що завдяки запровадженню в обіг нового архівного матеріалу та перегляду усталених поглядів з'являються широкі можливості для подальших досліджень у сфері націєтворення, релігієзнавства, генеалогії і соціальної історії України ранньомодерної доби. Основні положення дисертації можуть бути використані при розробці навчальних курсів з історії Церкви та релігійних рухів в Україні.

Наукова апробація результатів дослідження здійснена на Міжнародній науковій конференції «Над Дніпром і Віслою» (Київ, 2004), Міжнародній науковій конференції «Kościoły wschodnie w Rzeczypospolitej XVI – XVIII wieku» (Люблін, 2005), Міжнародному науковому симпозиумі «Берестейська церковна унія: перспективи наукового консенсусу в контексті національно-конфесійного дискурсу» (Львів, 2006), Міжнародній науковій конференції «Дрогобицько-Самбірське підгір'я крізь століття» (Дрогобич, 2006), Міжнародній науковій конференції «Український досвід спільнотного згуртування» (Київ, 2006), Всеукраїнській науково-практичній історико-краєзнавчій конференції «Минуле і сучасне Волині і Полісся. Олика і Радзивілли в історії Волині та України» (Луцьк-Олика, 2006), Міжнародній науковій конференції «Skąd nasz ród... Związki rodowe kwadratu Białoruś-Litwa-Polska-Ukraina a miejsce ich następców w dzisiejszym świecie» (Люблін, 2007), Міжнародній науковій конференції «Поведінкові типи в українському соціокультурному середовищі: історичний досвід та аналіз тенденцій» (Київ, 2007), Всеукраїнській історико-краєзнавчій конференції «Луцька міська громада: історія, традиція, люди. Матеріали». (Луцьк, 2007), Міжнародній науковій конференції «Україна, українці та українськість у історичному постанні та формах культурного досвіду» (Київ, 2009).

Основні положення та висновки дисертації відображено у авторській монографії «Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст.» та 28 наукових статтях, з яких 24 опубліковано у фахових виданнях, що входять до переліку ВАК України у галузі історичних наук.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. - «Історіографія релігійно-церковного життя кінця XVI – першої половини XVII ст.: основні напрямки, школи, здобутки та проблеми

В процесі аналізу історіографії нами застосовано декілька підходів: конфесійний, ідеолого-політичний (світська ідеологія) та хронологічний, який, власне, відображає етапи розвитку історіографії. В загальному сенсі нами застосовується класифікаційна хронологічна межа, пов'язана з періодами «одержавлення» певної конфесії (історіографія XVIII – першої третини XX ст., котра послуговувалася позитивістськими та фактографічними методами, здійснюючи оцінки через конфесійний, ідеолого-політичний та інші, не об'єктивізовані принципи), та розвитком конфесійного плюралізму (модерна історіографія, котра позбулася прямого впливу «зовнішніх» ненаукових факторів і застосовує різні, як давно існуючі (наприклад, статистичний), так і новітні методи студій). Нами, зокрема, виділено:

Конфесійні дослідницькі групи:

Історики Церкви православної традиції. Згадана група поділяється на дві течії – істориків, що відстоювали історичну місію в Україні Російської Православної Церкви, та прихильників незалежної від Московського центру Української Православної Церкви. Ідеологічні та наукові засади аналізу суспільно-релігійних рухів в Україні обох течій науковців православної традиції були закладені авторами полемічної літератури першої половини XVII ст., передусім Захарією Копистенським та його твором «Палінодія». Зберігаючи традиції православних полемістів, представники обох гілок згаданої історіографії були солідарними в негативних оцінках ролі римо-католицизму та унії в історії Київської митрополії, а відмінними в їх наукових дослідженнях були оцінки щодо національної та політичної перспективи Православної Церкви в Україні литовсько-польської доби.

Початком історичної концепції православної традиції у дослідженні історії Церкви в Україні став вихід 1805 року в світ книги Н. Бантиш-Каменського «Историческое известие о возникшей в Польше унии»¹. Це було перше розгорнуте історичне дослідження, в якому автор виклав бачення релігійних стосунків в Україні та Білорусі виключно крізь призму перманентного протистояння православ'я та католицизму, яке виникло внаслідок послідовної духовної агресії з боку Риму. Одним із результатів цієї релігійної експансії було створення на Україні Уніатської Церкви. Згаданий погляд був сприйнятий науковцями Росії другої половини XIX – поч. XX ст. В дослідженнях М. Кояловича², протоієрея К. Зноска¹ та інших вчених була сформована концепція, згідно з якою територія «Западной России» (Україна та Білорусія) в литовсько-польську добу була об'єктом безперервної католицької експансії, яка супроводжувалася жорстоким національним та релігійним гнітом православного населення. Згадані науковці у своїх дослідженнях спиралися передусім на документи православного походження, зокрема на твори полемічної літератури, вважаючи їх цілком достовірними історичними джерелами. Характерно, що основну увагу російські науковці приділяли проблемам унії та історичної місії Православної Церкви у справі захисту «русской народности» – історія Римо-Католицької Церкви їх не цікавила. Торкаючись проблем унії, дослідники згаданого напряму стверджували, що впроваджувалася вона в життя руками єзуїтів та короля-фанатика Сигізмунда III, мала виключно насильницький характер і викликала одностайний опір з боку українсько-білоруського православного суспільства. Важливою рисою досліджень істориків православної традиції є апологетика православ'я та пов'язане з цим небажання зрозуміти мотиви релігійних конверсій. Зазвичай,

---

¹ Бантиш-Каменский Н. Историческое известие о возникшей в Польше унии. / Николай Бантыш – Каменский. — М. : в синод. тип., 1805. — 254 с.

² Коялович М. Литовская церковная уния : в 2 т. / Михаил Коялович. — СПб. : тип. Н. Тихменева, 1859—1861. — . — Т. 2. — 1861. — 443 с.

православних, які переходили до римо-католицизму та унії, зараховували до числа «изменников» и «вероломных предателей», які зрадили віру предків. Коментуючи згадані події, дослідники цієї групи часом не могли стримати емоції, відверто висловлюючи презирство до конвертитів. Так, М.Коялович стверджував, що на боці уніатів були люди, «зараженные уже безразличием в делах веры», а на боці православних – люди «крепких, округленных убеждений»².

Подібні погляди російських істориків видаються цілком природними з огляду на роль і значення «православної ідеї» у державному будівництві Росії та її зовнішній політиці. Як відомо, з середини XVII ст. Російська держава проводила активну зовнішню політику, яка супроводжувалася тривалими війнами з Польщею та Швецією. Її результатом стала ліквідація польської державності та великі територіальні здобутки Росії на Україні, Білорусії і в Прибалтиці. Для російських дослідників важливим аргументом у виправданні відверто агресивної політики Москви є щедро розтиражована теза про захист православ'я на теренах України та Білорусії, які російський уряд трактував, як етнічно російські землі. Як випливає з досліджень російської державницько-православної історіографії, саме релігійний та національний гніт, який відчували на собі росіяни (українці та білоруси) в Речі Посполитій, та небажання польських шовіністичних кіл іти на поступки Росії в релігійному питанні спровокували польсько-російські війни, внаслідок яких польська держава надовго зникла з політичної карти Європи. Відповідно, питання історії Церкви (передусім Православної та Уніатської) з початку XIX ст. набули для російських істориків-концептуалістів не так наукового, як політичного значення. Ця обставина пояснює також факт відсутності у них інтересу до

---

¹ Зноско К. Исторический очерк церковной унии / Константин Зноско — М. : Отд. по благотворительности Моск. патриархата : Мартис, 1993. — 233 с.

² Коялович М. Литовская церковная уния : в 2 т. /

Михаил Коялович. — СПб. : тип. Н. Тихменева, 1859—1861. — . —

Т. 2. — 1861. — С. 27.

історії Римо-Католицької Церкви та нечисленність досліджень, присвячених історії протестантських рухів.

Серед істориків Церкви православної традиції виділяється гілка українських дослідників, які досліджували історію Церкви не в контексті російського православного месіанства, а як складову частину історії українського народу, його духовності та культури. До числа цих вчених зараховуємо В.Біднова¹, митрополита І.Огієнка², В.Кудрика¹ та ін. Формувався цей напрям з кінця ХІХ ст. в часи, коли в певних наукових колах спостерігалася романтизація минулого українського народу. Ця обставина викликала інтерес до минулого «южнорусской Церкви» литовсько-польської доби, як до складової частини української, а не «общерусской», історії. Характерно, що дослідники цього напрямку солідарні зі своїми російськими колегами у православній апологетиці, а також у антикатолицьких та антиуніатських підходах і оцінках. Суттєвою різницею між ними є лише зміщення «національного наголосу» в дослідженнях. Національний підхід у наукових дослідженнях істориків згаданої групи набув особливої актуальності в період 40-70-х років ХХ ст. Пояснюється це тим, що патріотично настроєні дослідники цього періоду прямо чи опосередковано спричинилися до процесів відродження незалежної від Москви Української Церкви. Цілком природно, що вони шукали не тільки канонічне, а й історичне підґрунтя для її автокефалії.

Саме в середовищі цих дослідників набула поширення ідея «трьох уній» - Константинопольської, Римської та Московської, – які передували здобуттю незалежності Української Церкви. Причому, найнебезпечнішою для

---

¹Біднов В. Українська церква / В. Біднов, Д. Антонович // Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича / Упор. С. В. Ульяновська; Вст. ст. І. М. Дзюби; Перед. слово М. Антоновича; Додатки С. В. Ульяновської, В. І. Ульяновського. — К.: Либідь, 1993. — 592 с. — («Пам'ятки історичної думки України»).

² Огієнко І. Українська Церква за Богдана Хмельницького 1647-1657. / Іларіон Огієнко. — Вінніпег : Trident press limited, 1955. — 180 с. Його ж: Українська Церква за час Руїни. / І. Огієнко. — Вінніпег : The Christian press, 1956. — 564 с.

українського православ'я визнавалася саме Римська унія. Як і їх російські колеги, українські історики Церкви православної традиції часом вдавалися до емоцій, характеризуючи послідовників унії. Найбільше в цьому сенсі відзначився протоієрей Кудрик, який з одного боку визначав уніатів, як православних українців в «римській неволі», а з іншого – характеризував їх же як дикунів «найнижчого рівня»². Саме тому українські історики православної традиції опинилися в двозначній ситуації – механічно переймають антикатолицьку та антиуніатську риторику своїх російських колег, попри те, що гостро критикують їх же, коли мова йде про унію Московську.

Із вищезгаданих дослідників помітну увагу історії Церкви на Волині приділив митрополит І.Огієнко. Цій проблематиці у нього присвячено два взаємопов'язані дослідження – «Фортеця православ'я на Волині – свята Почаївська Лавра» та «Преподобний Іов Почаївський». На жаль, автор мав досить поверхове уявлення про історію Почаївської обителі та про специфіку суспільно-релігійних відносин на Волині литовсько-польської доби, тому згадані наукові праці часто містять вкрай упереджені та необґрунтовані висновки³.

Отже, ми відзначили високий рівень упередженості та заідеологізованості істориків Церкви православної традиції у їх дослідженнях релігійних рухів в Україні литовсько-польської доби. Тим не менше, було б помилкою заперечувати наукове значення досліджень багатьох істориків цього напрямку – як російської, так і української гілки. Йдеться, передусім, про наукові студії тих істориків, які працювали у складі археографічних комісій, спеціально займалися волинською тематикою, а також дослідників-краєзнавців. Попри

---

¹Кудрик В. Життя Йосафата Кунцевича / Василь Кудрик — Вінніпег — Манітоба : Видавнича спілка Еклезія, 1948. — 190 с.

² Кудрик В. Життя Йосафата Кунцевича / Василь Кудрик — Вінніпег — Манітоба : Видавнича спілка Еклезія, 1948. — С.102.

³ Детальніше аналіз наукових досліджень історії Почаївської обителі Іларіона Огієнка див. Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С.15-17.

надмірну заідеологізованість своїх робіт, вони все-таки багато зробили для введення до наукового обігу нових фактичних матеріалів, значення яких важко переоцінити навіть для сучасних досліджень. Причому, саме історики цієї групи видали найбільше наукової літератури з історії Церкви на Волині, передусім Православної.

В цьому сенсі надзвичайно важливу роботу провели у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. члени Тимчасової комісії для розбору давніх актів, в якій працювали видатні вчені та науковці свого часу – М. Володимирський – Буданов, М. Довнар – Запольський, Н. Іванішев, В. Іконніков, І. Каманін, М. Костомаров, О. Лазаревський, Ф. Лебединцев, О. Левицький, М. Максимович та ін. Їх зусиллями була проведена величезна робота по виявленню, дослідженню та публікації документальних матеріалів, що стосувалися історії України. Зібраний матеріал було покладено в основу сформованого 1852 року Київського центрального архіву давніх актів, а значна їх кількість була опублікована у збірниках документів. Особливу цінність для нашого дослідження представляють перший том першої частини та перший том шостої частини «Архива Юго-Западной России», які в переважній своїй більшості містять матеріал до історії Церкви на Волині другої половини ХVІ – першої половини ХVІІ ст., а також видання «Памятников», в яких опубліковано цінний матеріал до історії Луцького братства та волинських монастирів.

Втім, результати масштабної археографічної роботи, проведеної науковцями другої половини ХІХ-початку ХХ ст., не були повною мірою залучені до наукового аналізу проблем історії Української Церкви. Наприклад, автор цього дослідження, заново опрацьовуючи актові книги повітових судів Волинського воєводства, не раз виявляв важливі документи з історії Церкви на Волині, які бачили працівники Тимчасової комісії для розбору давніх актів. Про це свідчать характерні помітки на полях кольоровими олівцями, які вони залишали під час роботи з документами. Тим не менше, попри всю важливість вони не були введені до наукового обігу – відомо, наприклад, що з 8000 актів,

відібраних В.Антоновичем, на сторінках «Архива Юго-Западной России» було опубліковано лише 2220¹.

На наш погляд, головною причиною обмеженої публікації виявлених джерел була цензура. Як відомо, Тимчасова Комісія була заснована державою, тому її працівники не могли працювати поза полем «державного замовлення». Політичні установки до відбору документів членами Тимчасової комісії були чітко окреслені у передмові до першого тому другої частини АЮЗР, який був присвячений постановам шляхетських сеймиків «Південно-Західної Росії». Публікація їх постанов (які стосувалися також релігійних питань) була пов'язана з необхідністю дати ідеологічну відсіч діячам польського національного руху, які в той час відстоювали історичні права Польщі на територію Волині та Правобережної України. У передмові до згаданого видання стверджувалося: цей край «исконно-русский», і документи повітових сеймиків доводять це незаперечно. З приводу цього автор передмови про завдання археографічної комісії говорив цілком відверто: «При изложении содержания издаваемых нами актов мы заставим говорить западнорусское дворянство, воздерживаясь от собственных наших воззрений. Пусть сами дворяне скажут нам, к какому народу они причисляли себя, как они смотрели на устройство Речи Посполитой, и чего они желали для общественного благосостояния»². Цілком зрозуміло, що за такої установки упорядників до згаданого тому АЮЗР могли увійти лише ті документи із сеймикової діяльності, які вкладалися в схеми офіційної російської історіографії.

Тим не менше, деякі вчені доносили свою наукову позицію попри цензурні обмеження. Характерою в цьому сенсі є стаття О.Левицького «Луцкая старина», в якій автор торкнувся актуальної наукової проблеми, яка, до речі,

---

¹ Антонович В. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори / Упор. О. Тодійчук, В. Ульяновський. Вст. ст. та коментарі В. Ульяновського. — К.: Либідь, 1995. — С. 59. («Пам'ятки історичної думки України»).

² Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 2. — Т. 1 — 1861. — С. XVI.

лишається нерозв'язаною досі. Стосувалася вона фактів масового знищення пам'яток історії і культури на Правобережжі та Волині у другій половині XIX ст. Автор наголошував, що активні, але неосвічені ревнителі православ'я, викорінюючи на Волині залишки унії, разом з уніатськими пам'ятками знищували також пам'ятки православної доунійної доби. Зовні розвідка О.Левицького виглядала, як на той час, цілком «благонадійною» з політичної точки зору, але уважний та мислячий читач не міг не замислитися над проблемою загибелі історичного та культурного спадку, як православної, так і уніатської доби¹.

Наукова робота членів Київської комісії, попри їх ідеологічні та конфесійні упередження, мала величезне значення для подальшого розвитку досліджень історії Церкви та релігійних рухів в Україні. Введені ними в науковий обіг документи досі лишаються надзвичайно важливими для об'єктивного вивчення згаданої проблеми. Активне дослідження джерел та їх інтенсивна публікація у другій половині XIX – на початку XX ст. сприяли появі нових наукових розвідок, автори яких відзначилися достатнім рівнем об'єктивності. Так, надзвичайно важливу роботу по вивченню історії Церкви на Волині провів у другій половині XIX ст. Н. Теодорович. Його зусиллями було складено історико-статистичний опис церков Волинської єпархії із дослідженням народних звичаїв (в тому числі і релігійних) та зазначенням пам'яток історії і культури, які ще зберігалися у волинських храмах в кінці XIX ст. Особливу цінність мають списки виявлених ним у волинських церквах стародруків, наведені автором дані про час і обставини заснування церков і монастирів, описи стародавніх ікон та церковного начиння, тощо. Незважаючи на те, що Н. Теодорович належав до числа науковців які у своїх дослідженнях дотримувалися православної традиції, він на відміну від інших своїх колег виявив значно більше об'єктивності під час своїх наукових пошуків. Автор, наприклад, старанно фіксував виявлені ним залишки уніатської традиції у

---

¹ Левицкий О. Луцкая старина / Орест Левицкий // Чтения в историческом обществе Нестора-летописца — 1891. — Т. 5. — Отд. 1. — С. 54-90.

волинських церквах другої половини XIX ст. Виявлялися вони на його думку в особливостях почитання місцевими вірними ікон, мистецькому оздобленні храмів, тощо. Таким чином, праці Н.Теодоровича досі є надзвичайно важливими для дослідження історії Церкви на Волині XVI – XIX ст., адже більша частина зафіксованого автором матеріалу була відома лише йому, а на сьогодні ці документи майже в повному обсязі можна вважати втраченими¹.

Важливий внесок в дослідження історії Церкви на Волині зробив також Н.Трипольський. Саме цьому досліднику належить наукова розвідка, присвячена проповідницькій діяльності Володимирського єпископа, згодом – митрополита Іпатія Потія². Слід зазначити, що цей митрополит був першим владикою Української Церкви, який склав проповіді на найважливіші свята літургійного року. Неодноразово перевидані в друкарнях Почаєва та Супрасля, вони лишалися актуальними та популярними в Уніатській Церкві аж до кінця XVIII ст. Отже, саме Н.Трипольський став автором першого (і поки-що єдиного) наукового дослідження проповідницької спадщини ідеолога Берестейської унії. Автор, детально проаналізувавши проповіді як догматичного так і морального змісту, зробив висновок про їх високий рівень та неабиякий проповідницький талант І.Потія. Було звернено увагу на загальну ерудицію митрополита, який у своїх проповідях вмів поєднувати біблійні сюжети з філософською спадщиною давньої Греції і Риму. Н.Трипольський на основі «казань і гомілій» митрополита також зробив спробу відтворити картину стосунків та рівня моральності уніатської шляхти кінця XVI-XVII ст. На наш погляд ця спроба була не дуже вдалою, адже у проповідях морального-

---

¹ Теодорович Н. Город Владимир Волынской губернии в связи с историей Волынской епархии. / Николай Теодорович. — Почаев: типография Почаево – Успенской лавры, 1893. — 269, XIII с. Його ж: Город Заславль Волынской губернии. Исторический очерк. / Николай Теодорович. — Почаев: типография Почаево – Успенской лавры, 1891. — 50 с. Його ж: Город Кременец Волынской губернии. / Николай Теодорович. — Почаев: типография Почаево – Успенской лавры, 1890. — 46 с.

² Трипольский Н. Униатский митрополит Ипатий Поцей и его проповедническая деятельность / Н. Трипольский. — К. : типография В. Давиденко, 1878. — 297 с.

повчального змісту акцентується увага на вічних проблемах людства морально-етичного характеру. Порівняння проповідей Іпатія Потія та св.Іоанна Златоуста свідчить, що обидва ієрархи говорили на одні й ті самі теми, хоча їх розділяла не одна історична епоха.

Проблемам політичної боротьби православної шляхти (в тому числі і волинської) проти унії присвятив свої дослідження П.Жукович¹. Детально опрацювавши сеймові щоденники кінця XVI – початку XVII ст., автор ґрунтовно, як на свій час, відтворив картину сеймової боротьби православного нобілітету за відновлення прав своєї Церкви в широкому контексті подій внутрішньої та зовнішньої політики Речі Посполитої. Втім, ввівши в науковий обіг багатий фактичний матеріал, Н.Жукович не дав глибокого аналізу складних та суперечливих стосунків православної опозиції та особисто князя Костянтина Острозького з союзниками-протестантами та опонентами-католиками. Лишилася також невирішеною проблема хиткої та непослідовної позиції православного нобілітету Волині в часи рокошу Жебжидовського, який став кульмінацією боротьби шляхетської опозиції Речі Посполитої проти короля Сигізмунда III.

Значна кількість документів, присвячених історії Церкви на Волині, знаходяться у фундаментальному дослідженні С.Голубева «Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники»². Волинські сюжети історії Української Церкви досліджували також інші історики православної традиції. Так, проблеми релігійних конверсій шляхетських родин (в тому числі

---

¹ Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / П. Жукович — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — XXII, 610 с.

² Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники : В 2 т. / С. Голубев : — К. : Типография Г. Т. Корчак-Новинского, 1883 — 1898. — . — Т. 1. — 1883. — 576 с.
Т. 2. — 1898. — 498 с.

волинських) досліджував П.Вікторовський¹, спробу узагальнити історію Православної Церкви на Волині в руслі офіційної російської історіографії зробили П.Карашевич і Н.Петров².

Як впливає із вищевикладеного, історики Церкви православної традиції не дотримувалися єдиної методології досліджень та принципів наукової роботи з джерелами. Підкреслені конфесійні симпатії та надмірна емоційність у висвітленні історичних подій - єдине, що було спільним у їх наукових роботах. Аналіз джерел проводився за різною методикою. Частина зі згаданих вчених, такі як М.Коялович, протоієрей К.Зноско, митрополит І.Огієнко, протоієрей В.Кудрик та ін., керувалися принципами, які можна звести до наступних положень:

1.Апологія православ'я.

2.Визнання пріоритету державних інтересів над інтересами Церкви (для «російської групи» дослідників).

3.Єдність православного духовно-релігійного простору України і Росії (для «російської групи» дослідників).

4.Вибірковий принцип роботи з джерелами, мета якого – обґрунтувати заздалегідь сформульовані висновки.

Подібний підхід існує також сьогодні, він прослідковується за текстами авторефератів дисертацій, захищених представниками духовенства Московського патріархату. Так, архієпископ Львівський і Галицький Августин Макаревич у своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому богословським аспектам унії, серед методологічних принципів на перше місце

---

¹ Вікторовский П. Западно-русские дворянские фамилии, отпавшие от православия в конце XVI и в XVII вв. / П. Викторовский — К. : Петр Барский в Киеве, 1912. — 271 с.

² Карашевич П. Очерки истории православной церкви на Волини / Карашевич П. — СПб. : тип. Королев и К°, 1855. — 157 с. Петров М. Волинь. Исторические судьбы юго-западного края / М. Петров — СПб. : Издано П. М. Батюшковым, 1888. — 288 с.

поставив принцип «церковности», який, на нашу думку, є нічим іншим як принципом конфесійності¹.

Інша група науковців – передусім працівники Тимчасової Комісії та дослідники-краєзнавці – застосовували комплексний підхід до виявлення та аналізу документів, що різко підвищувало якість їх наукових досліджень. Втім, і вони, слідуючи в руслі певної конфесійної традиції, вводили в науковий обіг передусім ті документи, які зображали історичні події в сприятливому для Православної Церкви світлі. Подібна ситуація склалася внаслідок певних причин. Деякі з науковців були свідомими носіями офіційних православно-державних цінностей Російської імперії (С.Голубев), і керувалися «внутрішньою цензурою» при відборі джерел для своїх наукових студій. Для інших вчених (О.Левицький, Н.Теодорович, Н.Трипольський) у висвітленні історичних подій більше значення мали умови зовнішньої (офіційної), а не внутрішньої (світоглядної) цензури. Саме тому, на наш погляд, їх дослідження виділяються вищим рівнем об'єктивності в оцінках складних і суперечливих подій церковної історії в Україні.

Основні принципи наукової роботи згаданих дослідників можна звести до наступних положень:

Надання переваги інтересам окремої конфесії (православ'ю); комплексний підхід до роботи з джерелами; аналіз явищ і подій з позицій позитивізму; залежність від цензури та ідеологічних схем.

Історики Церкви уніатської традиції. Згадана група об'єднує дослідників з числа представників духовенства та мирян Уніатської (Греко-Католицької) Церкви. Початки уніатської традиції у вітчизняній історіографії були закладені Холмським єпископом Яковом Сушею у його творі «De laboribus unitorum». Саме цей автор вперше обґрунтував концепцію, згідно з якою проголошення унії в Бресті було актом відновлення канонічної єдності Східної і Західної

---

¹ Макаревич Августин архиепископ Львовский и Галицкий. Униатство: богословские аспекты. Автореферат на соискание ученой степени кандидата богословия. – Сергиев Посад, 2007. – С.14.

Церкви. Підкреслювався жертковий характер унії, відзначалася роль уніатів (як духовних, так і світських), які прийняли вінець мучеників у справі поширення ідеї єдності християн Сходу і Заходу. Яків Суша став також автором цілої низки праць, присвячених культу чудотворної ікони в Холмі, склав життєписи владик Йосафата Кунцевича і Мелетія Смотрицького, підготував розвідку з історії прав і привілеїв, якими користувалася Уніатська Церква в польсько-литовській державі. Саме дослідження Холмського єпископа склали основу концепції нової «уніатської історіографії», яка остаточно склалася у другій половині XIX ст. в Галичині.

Проте процес становлення згаданої історіографії відбувався надзвичайно складно. Пояснюється це суперечливими процесами кристалізації етнічної та релігійної свідомості галичан у XIX – на початку XX ст. Відомо, що частина галицьких уніатських істориків (М. Гарасевич¹, А. Петрушевич²) знаходилася під впливом ідей москвофільства, наукові твори і розвідки вони писали латинською або російською мовами, а у своїх дослідженнях, попри власну конфесійну належність, солідаризувалися з багатьма висновками дослідників православної традиції Російської імперії.

Лише із великим запізненням - у другій половині XIX ст., коли в Галичині з'явилися історики, що отримали освіту у Римі та Відні, остаточно сформувався «український напрям» в уніатській історіографії. Започаткували його дослідження єпископа Юліана Пелеша, написані німецькою мовою та видані у Відні³. Вони відрізнялися від попередніх праць вищим науковим рівнем, а також чітко сформульованою концепцією. Згідно з його ідеєю, унія з Римом

---

¹ Harasiewicz M. *Annales Ecclesiae Ruthenae.* / M. Harasiewicz. — Typis instituti Rutheni Stauropigiani, 1863. — 1184 p.

² Петрушевич А. *Сводная галицко-русская летопись 1600-1700.* / А. Петрушевич // Литературный сборник издаваемый галицко-русскою матицею 1872 и 1873. — Львов, 1974. — 700 с.

³ Pelesz J. *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis aut die Gegenwart* : in 2 b. / J. Pelesz. : — Wien: W. Heinrich, 1878. — . — Erster Band. — 1878. — 638 s.

була способом відновлення первісної форми християнства загалом, і в Україні зокрема, де Берестейська унія 1596 року стала урочистим відновленням церковної єдності. Фактично, з праць владики Юліана Пелеша почалося наукове обґрунтування концепції, висунутої Холмським єпископом Яковом Сушею у другій половині XVII ст. Згодом вийшли друком праці К. Студинського¹, О. Сушка², М. Чубатого¹, та інших дослідників, які розвинули та поглибили ідеї єпископа Ю. Пелеша. Важливою рисою наукових студій дослідників цієї групи є також їх підкреслена національна спрямованість та особлива увага до історії Церкви на території Галичини.

Величезною заслугою перед наукою істориків Церкви уніатської традиції є започаткована митрополитом Андреем Шептицький і втілена під керівництвом о.Атанасія Великого праця щодо виявлення документів до історії Церкви в Україні у фондах архівів Ватикану. Результатом цього масштабного наукового проекту став вихід в світ корпусних багатотомних видань документів та аналітичних статей («*Analecta OSBM*» та «*Monumenta Ucrainae Historica*») з історії Церкви в Україні та Білорусі, які охоплюють період з XI по XIX ст. Можна впевнено стверджувати, що жодна археографічна комісія, яка працювала над збором документів з історії Церкви в Україні, не змогла перевершити той об'єм робіт, який провели в Римі оо.василіани в середині – другій половині XX ст.

Особливістю досліджень історії Церкви в Україні науковцями «уніатської традиції» у XX ст. є підкреслена національна спрямованість. В полі зору переважної більшості цих науковців є передусім історія Уніатської (Греко-Католицької) Церкви, або історія Православної Церкви доунійного періоду. При цьому Уніатська Церква трактується як така, що протягом чотирьох

---

¹ Студинський К. Причинки до історії унії / К. Студинський — Б/м : Друкарня Наукового товариства ім. Шевченка, 1895. — 21с.

² Сушко О. Єзуїти в заведенні унії на Русі / О. Сушко // Альманах руско – українських богословів — Львів : друкарня В. А. Шийковського, 1902 — С. 117 — 193.

століть зберігала свій національний характер. Історія Православної Церкви досліджується переважно в контексті унійних рухів в Україні, а також в зв'язку із історичними ініціативами уніатської ієрархії, наприклад у справі заснування Київського патріархату в першій половині XVII ст. Ще менше уваги приділяється історії Римо-Католицької Церкви і практично без уваги лишаються проблеми протестантських рухів, що цілком зрозуміло з огляду на конфесійний характер згаданих досліджень.

Інша особливість наукового спадку істориків «уніатської традиції» впливає із специфіки історії Греко-Католицької Церкви, яка протягом 150 років (до середини XX ст.) функціонувала в Галичині та діаспорі, а у другій половині XX ст. – лише у діаспорі, якщо не брати до уваги катакомбну Церкву. Відповідно, більшість наукових розвідок стосуються саме історії Церкви в Галичині, історія унії в інших регіонах колишньої Київської митрополії або взагалі не досліджена, або досліджена надзвичайно слабо.

Саме тому сюжети, пов'язані з релігійними рухами на Волині, розглядаються в загальних дослідженнях історії Греко-Католицької (Уніатської) Церкви і пов'язуються вони, передусім, із Острогом. Але, на відміну від істориків православної традиції, дослідники з числа греко-католицького середовища більше уваги приділяють не антиунійній активності князя Острозького, а його освітнім та видавничим заходам і, звичайно, намірам досягти церковного єднання з Римом в період між 1583-95 рр. – темі, яку дуже неохоче обговорювали їх російські колеги.

Так, о.А.Великий високо оцінював значення діяльності Острозької академії², але неоднозначно характеризував роль Костянтина Острозького у подіях релігійного життя кінця XVI ст. Його суперечливу позицію щодо унії у

---

¹ Чубатий М. Митрополит Іпатій Потій апостол церковної єдності / М. Чубатий. — Львів : з друкарні «Діла», 1914. — 95 с.

² Великий А. З літопису християнської України: в VI кн. / Атанасій Великий : — Рим-Львів : Видавництво отців василіян «Місіонер», 1999-2000. — . — Т. III. — 1999. — С.236.

80-х роках XVI ст. автор пояснював слабкістю характеру князя, внаслідок чого він не спромігся на «відважний крок», який мав привести до звершення церковної єдності з Римом¹. Позитивно оцінюючи наміри князя у 90-х роках XVI ст. шляхом церковної єдності з Римом вивести Українську Церкву зі стану кризи, А.Великий невдачу цих планів знову-таки пояснював суб'єктивним фактором, а саме особистісним конфліктом двох лідерів унійного руху – Костянтина Острозького та Володимирського єпископа Іпатія Потія. З цього приводу автор писав: «На жаль, обі сторони не зійшлися і не погодились щодо подробиць та розміняли великий задум на внутрішню боротьбу. З одного боку стала пиха багатія, а з другого боку брак пастирського зрозуміння для людських слабкостей, в ім'я більшого блага»². Подібним чином оцінював суспільно-політичну діяльність князя Костянтина Острозького також інший історик історії Уніатської Церкви Ю.Федорів¹.

Іншою причиною, яка призвела до розколу унійної коаліції 1595 року і підштовхнула князя Острозького до антиунійних заходів, було, на думку А.Великого, різне бачення майбутньої єдності Церкви. Якщо Костянтин Острозький наполягав на Флорентійській формулі, яка передбачала досягнення загальної єдності християн Сходу і Заходу з обов'язковою згодою на унію з боку патріархів (в тому числі Московського), то Володимирський єпископ Іпатій Потій вважав цей план нездійсненним. Він та інші представники ієрархії виробили проект сепаратної унії Київської митрополії з Римом, маючи на меті передусім направити ситуацію у власних єпархіях, відклавши на майбутнє примирення християнства у вселенському масштабі.

---

¹ Великий А. З літопису християнської України: в VI кн. / А. Великий : — Рим-Львів : Видавництво отців василіян «Місіонер», 1999-2000. — . — Т. III. — 1999. — С. 243.

² Великий А. З літопису християнської України: в VI кн. / Атанасій Великий : — Рим-Львів : Видавництво отців василіян «Місіонер», 1999-2000. — . — Кн. IV. — 1999. — С. 236.

Історики Церкви уніатської традиції, більшість з яких були оо.василіянами, мали на меті з'ясувати передусім інституціональну історію Церкви. Звідси сформувався їх специфічний стиль роботи з архівними матеріалами. У багатотомному виданні «Analecta OSBM» вони опублікували величезний масив документів, в яких історія Церкви в Україні та Білорусі представлена передусім офіційним листуванням з Римом митрополитів та нунціїв, посланнями Римських понтифіків, актами беатифікації св.Йосафата Кунцевича, тощо. Натомість документальний масив з історії Церкви єпархіального рівня представлений слабо, матеріалів до історії монастирів дуже мало, а документи з історії Церкви світського походження практично відсутні. Саме тому, на наш погляд, історія Церкви (передусім Греко-Католицької) в дослідженнях істориків уніатської традиції постає передусім як історія її вищої ієрархії. При цьому, церковна історія на рівні єпархій (за винятком Львівської і Перемиської) попри наявний багатий фактичний матеріал лишається до сьогодні практично недослідженою.

В цілому, основні принципи наукової роботи істориків Церкви уніатської орієнтації в період з кінця XIX – XX ст. полягали в наступному:

Надання переваги інтересам окремої конфесії (унії); висвітлення інституціональної історії Церкви в описово-хронологічному стилі; активне залучення джерел з римських архівів; підкреслена національна спрямованість досліджень, особлива увага до історії Церкви в Галичині.

Ідеологічно-політичні вектори світської історіографії.

Дослідники народницького спрямування. Народницька історіографія, підвалини якої, згідно з традиційним поглядом, в академічній науці були закладені В. Антоновичем², а головним ідеологом став М. Грушевський, оцінювала історію Церкви з точки зору притаманного їй погляду на схему

---

¹ Федорів Ю. Історія Церкви в Україні / Ю. Федорів — Львів : Свічадо, 2001. — С.159-160, 153-154.

² Антонович В. Що принесла Україні унія. Стан української православної церкви від половини XVII до кінця XVII ст. / В. Антонович — Вінніпег: Вид-во Укр. Греко-православ. Церкви в Канаді, 1952. — 110 с.

української історії. Згідно з нею, головною творчою силою української історії був «народ» і, передусім, його політично найактивніша складова – козацтво. Ідеологічним союзником козацтва визнавалося духовенство Православної Церкви, православна шляхта та православне міщанство, об'єднане у братства. Встановлено, що дослідників народницької історіографії (М. Грушевський, О. Єфименко, Д. Яворницький) історія православ'я XVII ст. цікавила переважно у зв'язку з національними змаганнями українського козацтва. Історія Уніатської та Римо-Католицької церков фактично виключалася з контексту історичного поступу України, а тому спеціально не досліджувалася. Власне історії Православної Церкви найбільше приділив уваги М. Грушевський. На сторінках фундаментальної праці «Історія України-Руси» вчений ґрунтовно дослідив окремі періоди її минулого в контексті народних рухів, але цілісного концептуального дослідження з історії Церкви не залишив¹.

Тим не менше, він зробив ряд висновків, які зробив у своїх дослідженнях вчений, мають для нас значний інтерес. Так, в польсько-литовському періоді української історії до виходу на історичну арену українського козацтва, як самостійної політичної сили, домінуючим фактором суспільного життя М.Грушевський визначав фактор культурно-релігійний. Саме культурно-релігійні рухи, на думку вченого, сприяли єднанню усіх прошарків українства у відстоюванні власної національної самобутності, саме культурно-релігійні потреби стали рушійною силою розвитку українського суспільства. Звідси – особлива увага М.Грушевського до епохи пожвавлення національно-релігійного життя другої половини XVI ст., який він ідентифікував як «культурно-національний рух», який став потужним стимулом націєтворчого процесу в Україні. Проте, попри всю свою важливість, успіх культурно-національного руху був можливим за умови його діяльної підтримки головним рушієм українського історичного процесу – українським козацтвом.

---

¹ Грушевський М. Духовна Україна / М. Грушевський. — К. : Либідь, 1994. — 556 с.

Характерною з цієї точки зору є оцінка вченим різних соціальних груп українського суспільства у процесах національного поступу. Наприклад, високо оцінюючи діяльність князя Костянтина Острозького та заснованого ним академічного гуртка в Острозі на Волині, М.Грушевський водночас зазначав, що українська православна магнатерія не реалізувала всіх можливостей для підтримки українського православного суспільства в кінці XVI - на початку XVII ст. «Острозька академія, – писав з цього приводу М.Грушевський, – меценатство князя Острозького в справах православної віри і української культури – се властиво й усе, що дало українське магнацтво українській народній справі в таку тяжку для неї хвилю. Як би високо не цінили ми значінне острозького епізоду, се все таки дуже мало і супроти тих матеріальних засобів, якими се магнацтво розпорядало, і супроти вимог і потреб суспільности»¹. Значно вище оцінював М.Грушевський внесок у справу національного життя України і Білорусі церковних братств, передусім Віленського і Львівського, хоча і тут він відзначав ряд його недоліків, зокрема консерватизм².

Саме тому, згідно з своєю концепцією, М.Грушевський зробив висновок, що культурно-національний рух, який мав вирішальне значення в процесах націєтворення, досяг реального поступу лише тоді, коли на його підтримку і захист виступило українське козацтво. З цього приводу він писав: «Козаччина прийняла на себе справу, яка була протягом чверть століття предметом неустанних, завзятих, але безуспішних змагань української інтелігенції. І те, що не удавалося досягнути заходам публіцистів і богословів, політичних діячів і релігійних агітаторів, ліпших сил духовних і світських сучасної України й Білоруси, було здобуто завдяки тому, що справу взяло під охорону своєї шаблі «низове лицарство»»³. Таким чином, як вважає М.Грушевський, саме

¹ Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / М. Грушевський. — К. : Наукова думка, 1991 — 1998. — . — Т. VI. — 1995. — С. 498.

² Там само. С.538.

³ Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. /

українське козацтво в кінцевому результаті виявилось тим чинником, завдяки якому набували активного розвитку процеси національного та релігійного розвитку та консолідації українського народу.

Зрозуміло тому, що «уніатської України», як самодостатнього явища суспільно-релігійного життя, М. Грушевський не бачив - місця уніатам в його схемі української історії не було. Відомий фахівець з питань історіософії М.Грушевського В.Тельвак з цього приводу пише: «Використовуючи як критерій при оцінюванні тієї чи іншої події її корисність для національного організму, дослідник (М.Грушевський – авт.) негативно трактує безпосередні результати Берестейської унії. Це й зрозуміло, адже культурно-релігійний чинник, що домінував в ту епоху та визначав увесь спектр суспільних відносин, втратив притаманну йому монолітність та однозначність. Релігія та церква, замість того, щоби сконсолідувати суспільство, призвели до його розколу, а це деструктивно відобразилось на вирішенні нагальних завдань національного руху»¹. Свій погляд на унію кінця XVI - першої половини XVII ст. Михайло Грушевський чітко сформулював, коментуючи спроби об'єднавчих процесів між уніатами і православними у 20-х роках XVII ст.: «Уніатську церкву правительство підтримувало, але серед польського громадянства її легковажено ще більше, ніж православну. Вона не була ніякою силою, за нею не стояв ніхто – ся никла, слабосильна теплярна рослина не мала тоді ще ніякої житевої сили»².

Відповідним чином М.Грушевський коментував на сторінках «Історії України-Руси» волинські сюжети, пов'язані з Уніатською Церквою. Заяву волинською шляхти 1598 року на підтримку унії розглядає як вияв

М. Грушевський. — К. : Наукова думка, 1991 — 1998. — . — Т.VII. — 1995. — С. 388.

¹ Тельвак В. Християнство в історіософії Михайла Грушевського / Віталій Тельвак // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2000. — Вип. IV. — С. 217.

² Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / М. Грушевський. — К. : Наукова думка, 1991 — 1998. — . — Т.VIII. — 1994. — С. 10.

«малодушності»¹, Луцького уніатського єпископа К.Терлецького іменує «старим грішником»²», даючи йому тим самим не історичну, а морально-етичну оцінку, номінацію на єпископа Луцького його наступника Єло-Малинського – подає в числі подій, красномовно названих «погром православних»³.

Але якщо за Уніатською Церквою М.Грушевський бачив хоч і «тепларну», «слабосильну», «никлу», але все-таки «Русь», то Римо-Католицька Церква відносилася ним до розряду абсолютно чужорідних елементів в українському суспільстві. Відтак, історія поширення римо-католицизму в Україні його безпосередньо не цікавила, сюжети, пов'язані з нею, висвітлюються фрагментарно, переважно у випадках, коли мова йшла про релігійну полеміку та обставини релігійних конверсій.

Більше уваги М.Грушевський приділяв питанню ролі в суспільно-релігійному житті України ордену оо.єзуїтів, зокрема їх освітній та проповідницькій діяльності. Причому рівень освіти в єзуїтських колегіумах (в тому числі на Волині) він характеризував як низький, а вплив єзуїтських навчальних закладів на українське суспільство визначав як негативне явище. З цього приводу М.Грушевський писав: «Сі впливи єзуїтської школи на культурне жите не були добрі. Єзуїтська шкільна система виросла на ґрунті схолястичної школи, подібно зрештою як і протестантська педагогіка XVI в., з котрою вона мала багато спільного, і не увільнилася від її формалістичного характеру аж до новіших часів. Вона давала зверхню дресуру ума, але не розвивала духовних здібностей, навпаки – вся система стреміла до подавлення всякої сміливої, неспокоїної мисли, самостійності в мишленню й досліді, та до безоглядного піддання авторитетові»⁴. Діяльність єзуїтів та загалом Католицької Церкви в Речі Посполитій у другій половині XVI ст.

¹Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / М. Грушевський. — К. : Наукова думка, 1991 — 1998. — . — Т.VI. — 1995. — С. 569, 666.

² Там само. С.581.

³ Там само. С.581-582, 666.

⁴ Там само. С. 451.

М.Грушевський оцінює однозначно негативно, вважаючи, що результатом їх активності було перетворення держави на початку XVII ст. на царство «темної реакції та клерикалізму»¹.

Протестантизм викликав певні симпатії у М.Грушевського – йому імпонували принципи вільної думки та вільної критики в порівнянні з догматизмом та «темним клерикалізмом» Римо-Католицької Церкви. Крім того, протестанти певний час були союзниками православних в боротьбі з католиками та уніатами і, очевидно, ця обставина теж спричинилася до прихильності до них М.Грушевського. Втім, він все-таки змушений був визнати, що попри зовнішню масштабність поширення протестантських ідей в польсько-литовській державі, вони лишилися предметом захоплення вищих шарів суспільства – переважно магнатів і шляхти. Але і в цьому середовищі протестантський дух домінував відносно недовго, програвши на початку XVII ст. ідеологічну конкуренцію «темному єзуїтському католицтву». З цього приводу М.Грушевський писав: «Протестантський рух, такий, здавалося, сильний і повний життєвих сил, ледво дожив до початків XVII в.; він не пройшов в глибину народніх мас, зіставшись вірою екзотичною (німецькою), велико-панською, а і в сих панських кругах теж не запустив глибшого коріння і переважно скінчив своє існування з тим поколінням, що тим нововірством запалилося»². Скороминущим, «солом'яним вогнем»³ бачив протестантський рух М.Грушевський з історичної ретроспективи.

Значне поширення протестантизму серед української людності М.Грушевський заперечував, пояснюючи це відсутністю об'єктивних та суб'єктивних передумов для поширення «нововірства». До того ж Православна Церква усвідомлювалася як одинока національна інституція, і відриватися від неї означало відриватися від свого народу. Захоплення протестантизмом, якщо і

---

¹ Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / М. Грушевський. — К. : Наукова думка, 1991 — 1998. — . — Т. VI. — 1995. — С. 418.

² Там само. С.417.

³ Там само. С.418.

було, то мало поверховий характер. «Православні пани, – писав з цього приводу М.Грушевський, – охоче слухали з'їдливих інвектив нововірців на римську церкву, на папу, на непобожне жите католицьких біскупів і ксьондзів, шукали помочи протестантів в своїй опозиції католицтву, коли воно почало наново підносити роги – з початком останньої чверти. Знаходилися між ними і такі, що охоче слухали, особливо при кубку мальвазії, як описує Курбський, в веселій компанії, «з жартами и шутками» скептичних заміток про християнські догмати, про непобожне жите православного духовенства. Але відси ще далеко було до формального відступлення від православної церкви»¹.

Керуючись цими підходами, М.Грушевський у своєму фундаментальному дослідженні «Історія України-Руси» найважливішими епізодами українського національно-релігійного життя на Волині вважав діяльність Острозького наукового гуртка та опір унії місцевої православної шляхти під керівництвом князя Костянтина Острозького. Лише ця тематика, пов'язана з релігійними рухами за участю волинської шляхти, знайшла цілісне відображення на сторінках його історичних праць².

Дослідники державницького спрямування. Помітний внесок у наукові дослідження історії Церкви та релігійних рухів в Україні вніс основоположник державницької школи української історичної науки В'ячеслав Липинський. Римо-католик за віровизнанням, консерватор і монархіст за політичними переконаннями, він 1923 року сформулював тези, які пізніше побачили світ під назвою «Релігія і Церква в історії України». Погляди Липинського на згадану проблематику принципово відрізнялися від пануючих на той час концепцій в українських та польських наукових колах. Він відмовився обговорювати тему істинності тієї чи іншої християнської конфесії, перевівши дискусію зовсім в

---

¹Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / М. Грушевський. — К. : Наукова думка, 1991 — 1998. — . — Т.VI. — 1995. — С. 422.

²Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / М. Грушевський. — К. : Наукова думка, 1991 — 1998. — . — Т.V. — 1994. — С.581-583, 590-594;

іншу площину, а саме в сферу стосунків релігії та політики. Причому під політикою Липинський розумів передусім «...науку і штуку будування та зберігання держав, науку і штуку способів державної організації громадського життя»¹. Отже, автор залишив в компетенції Церкви виховання вірних в душі традиційних християнських цінностей, звернувши власну увагу на її роль у процесах націєтворення та державного будівництва України.

Саме під цим кутом зору він високо оцінив діяльність лідерів православного суспільства України першої половини XVII ст. – Єлисея Плетенецького та Петра Могили. Автор вважав, що саме завдяки їх діяльності були усунені дотеперешні причини занепаду Православної Церкви, шляхом надання духовенству і вірним належного релігійного виховання, освіти, дисциплінованої організації та незалежності від світської влади. В.Липинський вважав, що побудований на цих основах громадсько-організуючий авторитет Церкви став основою політичного та державного відродження українського народу в середині XVII ст.².

Унію в кінці XVI – на початку XVII ст. автор вважав явищем суперечливим. В.Липинський визнавав історично виправданими мотиви, якими керувалися творці Берестейської унії, коли змагалися до єдності з Римом. В їх числі він відзначив бажання шляхом заступництва в Римі досягти духовної та матеріальної незалежності від польської світської влади. Було відзначено також, що унія відкривала нові перспективи до націєтворчих процесів, адже уніати «...були без сумніву найбільше яскравими представниками тодішніх тенденцій «українських» - південно-західних руських – в протилежність до тенденцій руських північно-східних – московських»³. Водночас, будучи монархістом-консерватором, В.Липинський визнав неприпустимими методи, якими унія впроваджувалася в життя. З цього приводу він писав: «Але всі ці, по

Т. VI. — 1995. — С. 479-498.

¹ Липинський В. Релігія і Церква в історії України / Вячеслав Липинський — К.: ПБП «Фотовідеосервіс», 1993. — С. 9.

² Там само. С. 34.

³ Там само. С. 46.

суті вповні зрозумілі і оправдані мотиви ідеалістичні, були викривлені недопустимим, особливо в ділах релігійних, революційним способом їх переведення, який розпалив внутрішню релігійну боротьбу, порушив духовну єдність національну і страшно ослабив сили тодішніх українських православних консерваторів, а з ними ослабив підстави і найбільше відпорні сили нації»¹. В той же час В.Липинський визнавав, що незабаром відродилася роль Уніатської Церкви як конструктивного чинника національного розвитку українського народу, особливо відзначивши в цьому сенсі діяльність митрополита Йосифа Рутського².

Саме з позицій націєтворчих процесів оцінював Липинський роль в історії України Римо-Католицької Церкви. З цього приводу він писав: «Серед римо-католиків на признание з боку українського заслуговують ці, що осідаючи чи вже живучи в землях не латинської культури (в данім випадку на Україні) та йдучи за лицарськими традиціями Риму і за арійськими традиціями християнства, вжили свою латинську християнську культуру і свою, цією культурою виховану, більшу дисциплінованість та активність на діло розвитку місцевих культур (націй) і місцевих земель (держав), а не на творення – по купецьким та не арійським зразкам – замкнених колоній в цих землях»³. В цьому сенсі відзначається позитивна роль таких діячів України як Луцький біскуп Вікторин Вербицький та магнат Перемиської землі Гербурт Добромльський⁴. Важливим висновком В.Липинського була можливість поєднання двох начал, які досі істориками визнавалися несумісними. Було зроблено висновок, що українець може сповідувати римо-католицизм, не втрачаючи власної національної ідентичності.

Ставлення В.Липинського до протестантів зазнало з часом помітних змін. У молодому віці він виявляв жвавий інтерес до них – у своїй статті «Аріяський

---

¹ Липинський В. Релігія і Церква в історії України / В. Липинський — К.: ПБП «Фотовідеосервіс», 1993. — С. 46-47.

² Там само. С.61.

³ Там само. С.61-62.

⁴ Там само. С.62.

соймик в Киселині на Волині в маю 1638 року» В.Липинський писав про протестантів (аріан) з відвертою симпатією, і визначав необхідність глибшого дослідження історії українського протестантизму, із середовища якого згодом вийшли визначні державники¹. Втім, у зрілому віці його погляд на цю проблему дещо змінився. Як римо-католик та переконаний консерватор, В.Липинський уже не симпатизував протестантизму і більше схильний був говорити про ступінь шкоди, яку може принести протестантизм Україні. У своїх тезах «Релігія і Церква в історії України» він висловив думку, що з числа «протестантських сект» (саме сектами він тепер називав протестантські громади) найменше зла приносять ті, «...серед яких протестантський принцип вільної думки і вільної критики не нищить корінь зв'язку з тими самотніми здержуючими та дисциплінуючими вартостями, що уявляють із себе для національної культури України традиційні єрархічні і догматичні, православна та католицька церкви.²» В протилежному випадку протестантське вільнодумство шляхом підризу традиційних духовних цінностей призведе український народ до асиміляції.

В контексті цих історико-політичних поглядів Липинський писав свої наукові розвідки, деякі з яких стосувалися історії Церкви на Волині. У виданому 1912 році збірнику «Z dziejów Ukrainy» він опублікував з короткими коментарями кілька вже відомих документів до історії релігійних рухів в Україні, і Волині зокрема. Значнішою статтею В.Липинського, поміщеною в цьому виданні, була розвідка «Szlachta unieci»,³ в якій автор поставив питання про участь волинської шляхти у релігійній боротьбі в кінці XVI – на початку XVII ст. на боці уніатів.

---

¹Липинський В. «Аріянський соймик в Киселині на Волині в маю 1638 року» / В. Липинський // Записки НТШ. — 1910. — Т. 96. — С. 41-57.

² Липинський В. Релігія і Церква в історії України / В. Липинський — К.: ПБП «Фотовідеосервіс», 1993. — С. 62-63.

³ Lipiński W. Z dziejów Ukrainy / W. Lipiński — Kijów : drukowano w Krakowie, 1912. — s . 111 – 120.

Хоча з точки зору сучасної історичної науки підходи В.Липинського до історії Церкви та релігійних рухів з ряду питань видаються досить спірними, однак для свого часу вони створювали передумови для максимально об'єктивного дослідження згаданої проблематики. Позиція В.Липинського – це позиція політика-реаліста, який сприймає релігійну ситуацію в Україні такою, якою вона склалася в результаті складних багатовікових історичних процесів. Це позиція мислителя, який зумів усвідомити багатовекторність духовного насліддя України, у кожному з яких він бачив різні шляхи і форми її релігійної реалізації. На жаль, внаслідок політичних обставин часу праці В.Липинського не змогли справити суттєвого впливу на розвиток історичної науки в Україні.

В діаспорі традиції державницької історіографії розвинула Н. Полонська-Василенко. У своїх наукових працях присвячених історії Української Церкви¹ та історії України² дослідниця розглядала історію Церкви та релігійних рухів як надзвичайно важливу складову розвитку національних та державних процесів в Україні. Незважаючи на те, що Н. Полонська-Василенко в багатьох принципових питаннях солідаризувалася з М. Грушевським, вона, на відміну від нього, визнала, що в кінці XVI – першій половині XVII ст. українське суспільство було представлено не однією конфесією (православні), а двома (православні та уніати). Відповідно, в її дослідженнях історія Церкви в Україні представлена не одним, а двома самостійними розділами. Водночас, Римо-Католицька Церква та протестантські громади, на думку дослідниці, в зазначений історичний період лишилися поза процесом українського націєтворення.

Перебуваючи на еміграції, Н.Полонська-Василенко не мала можливості створити науково обґрунтовану концепцію історії Церкви в Україні, попри

---

¹ Полонська-Василенко Н. Особливості Української Православної Церкви / Н. Полонська-Василенко // Український церковно-історичний календар. – 2004 – С. 173-179.

² Полонська – Василенко Н. Історія України : в 2 т. / Н. Полонська – Василенко. – К. : Либідь, 1992. — . — Т. 1. — 1992. — С. 469-499.

великий інтерес до цієї тематики, який вона виявляла у 40-60-х роках ХХ ст. Головною причиною тому була відсутність архівів та необхідної джерельної бази для подібних досліджень. Саме тому, історія української Церкви у її підручнику «Історія України» висвітлювалася з позицій державницької історіографії на основі творчого опрацювання матеріалу, введеного в обіг І. Власовським, М. Грушевським, Б. Куриласом, Г. Лужницьким та іншими вченими.

Таким чином, попри непогані перспективи розвитку державницька історіографія аж до кінця ХХ ст. не могла мати своїх послідовників серед науковців та вчених в Україні. На перешкоді цьому стали політичні обставини часу. Наукові студії в діаспорі (передусім Н.Полонської-Василенко) також не сприяли розвитку згаданого історіографічного напрямку передусім через обмеженість джерельної бази та недостатній рівень фінансування наукових досліджень.

Отже, основні принципи наукового аналізу історії Церкви дослідниками державницького напрямку зводяться до наступних положень:

Позаконфесійний підхід до аналізу ролі Церкви та релігійних рухів в історії України; визнання пріоритету інтересів держави перед інтересами Церкви; слабка джерельна база досліджень; визнання в українській історії двох національних Церков – православної та уніатської.

Дослідники Радянської доби: ідеологічна доктрина атеїстичного спрямування.

Особливістю радянської історіографії був класовий підхід до оцінки історичних явищ на основі атеїстичної світоглядної системи. Незважаючи на задекларовану в Радянському Союзі свободу совісті, релігія вважалася ідеологічно ворожою радянському способу життя, тому спеціальних досліджень з історії Церкви та релігійних рухів в Україні в часи СРСР бути не могло. Водночас, радянські історики змушені були визнати, що в добу феодалізму, коли ще не існувало робітничого класу разом з його всесвітньо-

історичною роллю, національні рухи в Україні проходили у релігійних шатах. Відтак, науковцям «дозволялося» висвітлювати окремі фрагменти з історії Православної Церкви, якщо вони стосувалися боротьби з «католицькою експансією» Польщі, а також неперервних братніх зв'язків України з Росією. Проте особливості духовного та релігійного життя православних, а тим паче представників «ворожих» християнських конфесій, могли бути об'єктом досліджень лише викривально-таврувального змісту. В такий спосіб радянська атеїстична наука охоче взяла на озброєння антикатолицьку та антиунійну риторику найреакційніших істориків Церкви православної традиції, химерно поєднавши її з критикою релігії як світоглядної системи.

За таких політичних реалій предметом досліджень стала історія православних братств, причому акцентувалася увага на їх антикатолицькій діяльності, часто підкреслювався економічний, а не релігійний характер братських інституцій. Визнаним спеціалістом у цій сфері, який в умовах радянської тоталітарної системи зумів зробити все для максимально можливого об'єктивного висвітлення згаданих проблем, став Ярослав Ісаєвич¹.

Спосіб використання та аналіз джерел за правилами радянської історіографії був дуже специфічним. Передусім вважалося, що основи радянської історичної науки були закладені В. Леніним, який у своїх роботах дав основоположні оцінки історичним явищам¹. Саме тому будь-які дослідження, в тому числі і ті, що стосувалися історії релігійних рухів литовсько-польської доби, мали попередньо спиратися на висновки класиків марксизму-ленінізму та на матеріали з'їздів КПРС. Подібний підхід фактично давав попередні ідеологічні установки про характер висновків майбутнього дослідження, а науковці мали працювати з тими джерелами, використання яких давало можливість їх підтвердити. Зрозуміло, що за подібних обставин коло документальних джерел дозволених до опрацювання вченими було

---

¹ Ісаєвич Я. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI — XVIII ст. / Я. Ісаєвич. — К. : Наукова думка, 1966. — 248 с.

надзвичайно вузьким. Це в свою чергу створювало для них надзвичайно складні умови у справі об'єктивного висвітлення історичних подій.

Спроби переосмислити роль і значення Церкви в житті українського народу стали можливими лише з середини 80-х років ХХ ст. після початку в Радянському Союзі політики «Перебудови». Важливою подією для висвітлення історії Церкви і релігійних рухів на Волині був вихід в світ книги І. Мицька, присвяченої історії Острозької академії². Автор відійшов від жорсткого радянського ідеологічного канону у висвітленні історичних подій, та продемонстрував приклад об'єктивного і неупередженого дослідження згаданої проблеми. Водночас І.Мицько змушений був визнати, що ні статуту, ні будь-яких інших програмних документів острозького учбового закладу не збереглося. Відтак важливі висновки про його діяльність автор часто робив на основі не прямих, а опосередкованих даних, до того ж дуже неясних і дискусійних. Втім, хоча більшість питань пов'язаних з діяльністю Острозької академії так і лишилася нез'ясованою, книга І.Мицька досі лишається єдиним дослідженням з історії цього навчального закладу та наукового центру, який існував при ньому.

Знаковою подією української історичної науки став також вихід у світ дослідження С.Плохія, присвяченого політиці папської курії щодо українських земель³. За влучним висловом С.Гуркіної, цю книгу можна вважати «...першою спробою «тихої» деконструкції радянського ідеологічного й методологічного канону антикатолицької полеміки у рамках самої радянської парадигми.⁴» Проте ця перша масштабна спроба виявилася, по суті, і останньою. Розвинути експеримент трансформації марксистських поглядів на релігійні рухи крізь

---

¹ Историография истории Украинской ССР. / [ответственный редактор И. Хмель] – К. : Наукова думка, 1987. – С.3.

² Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська академія / І. Мицько — К. : Вища школа, 1990. – 290 с.

³ Плохий С. Папство и Украина: политика Римской курии на украинских землях в XVI—XVII вв. / С. Плохий — К. : Вища школа, 1989. — 222 с.

⁴ Гуркіна С. Роль єзуїтів в укладанні Берестейської унії: огляд сучасної історіографії / С. Гуркіна // Ковчег. — 2003. — № 4. — С. 286.

призму модернізованої радянської ідеологічної системи не вдалося – незабаром розпався Радянський Союз і разом з ним відійшла в історію радянська історіографія.

Таким чином, основні принципи наукового аналізу радянської історіографії (до середини 80-х років ХХ ст.) при дослідженні історії Церкви та релігійної думки в Україні можна звести до наступних положень:

Надання переваги інтересам окремої конфесії (православ'ю); визнання пріоритету класової боротьби перед релігійними рухами в процесі становлення української народності литовсько-польської доби; вибірковий принцип роботи з джерелами, намагання використати документи задля обґрунтування заздалегідь сформульованих висновків.

4. Атеїстичний погляд на проблеми історії Церкви та релігійних рухів

Польська історіографія ХІХ – 80-ті рр. ХХ ст.: основні вектори історико-церковних студій.

Згадані історики становлять окрему групу вчених, науковий доробок яких варто розглядати окремо. Пояснюється це наступними чинниками: по-перше, окремі польські науковці, котрі безпосередньо досліджували проблеми історії Церкви на Волині, проживали на території України, тому їх важко зараховувати до числа зарубіжних вчених. По-друге, саме в межах польської історіографії у ХІХ ст. сформувався конфесійний «католицький» напрям історії Церкви в Україні, який не можна розглядати у відриві від розвитку досліджень у згаданій сфері, що проводили світські науковці Польщі.

Отже, в польській історіографії у питаннях дослідження історії Церкви та релігійних рухів в Україні простежується два характерні підходи. Перша група дослідників (Е. Ліковський¹, К. Кулак² та ін.) у своїх наукових працях стояла на виразно прокатолицьких позиціях. Для них характерна апологетика церковної

¹ Ліковський Е. Берестейська унія (1596) / Е. Ліковський. — Жовква : з печатні оо. василіян в Жовкві, 1916. — 336 с.

² Kulak K. Psychologia nawrócenia z prawosławia na katolicyzm Melecjusza Smotrzyckiego — rozprawa doktorska przygotowana na Papieskim Instytucie Orientalnym w Rzymie w roku 1927 / K. Kulak — Białystok, 1984. — 224 s.

унії та підкреслення культурної і духовної місії Римо-Католицької Церкви в Україні.

Класичною в цьому сенсі є робота біскупа Е. Ліковського «Unia Brzeska», що побачила світ 1907 р. у Варшаві, а 1916 року була перевидана українською мовою у Жовкві. Ліковський визнавав, що уряд Речі Посполитої був зацікавлений у введенні унії з релігійних та політичних міркувань, але рушійні сили з'єднання вбачав перш за все в середовищі українського суспільства, а не в інтригах єзуїтів. Понад те, автор приходять до висновку, що урядові кола Речі Посполитої занадто мало доклали зусиль для підтримки і впровадження в життя цілком законних рішень Берестейського Собору. Він наголошував, що слабкість польської влади, а не позиція діячів унії, призвела до спалахів релігійної боротьби в державі. У єпископа Ліковського не було сумніву у життєздатності Уніатської Церкви та її широких перспективах в майбутньому, про що переконливо свідчить досвід історії. Дослідження єпископа Ліковського базувалися на досить ґрунтовному вивченні фондів римських архівів та інших важливих джерел. Втім, автору була притаманна певна тенденційність у підборі документів для аналізу історичних подій. Так, знаючи про публікації документів щодо унії в «Архиве Юго-Западной России», він дуже мало скористався з них¹.

Друга група в польській історіографії почала формуватися з 30-х років ХХ ст. Її представники (К. Левіцький, Я. Дзігілевський, Г. Литвин, Я. Тазбір та ін.) відмовилися від відверто прокатолицького аналізу історичних подій, виявили безпосередній зв'язок між особливостями релігійного життя в Речі Посполитій та процесами етнічного розвитку народів цієї держави, впливом зовнішньополітичних факторів, соціальними та культурними стосунками тощо.

Серед згаданих авторів заслуговує на увагу наукова робота К. Левіцького, якому належить ґрунтовна розвідка присвячена князю Костянтину

---

¹Тимошенко Л. Берестейські собори в жовтні 1596 р.: історіографічний досвід / Л. Тимошенко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2004. — Вип. VIII. — С. 81.

Острозькому. Слід зазначити, що дослідження автора виглядає досить виваженим – він відмовився від відвертого «оскарження» православного собору в Бресті, яке було характерне єпископу Е.Ліковському, і дав об'єктивніші оцінки його учасникам. Крім того, К.Левіцький проаналізував новий документальний матеріал – саме він вперше звернув увагу на анонімну реляцію, що повідомляла про кількість учасників собору, та на рескрипт екзарха Никифора від 11.10.1596 року, який встановлював новий канонічний порядок у митрополії після скинення православними уніатського митрополита¹.

Автор підтвердив вже встановлену в польській історіографії думку про політичні мотиви підтримки унійних планів князя Костянтина Острозького у 90-х роках XVI ст². Водночас К.Левіцький не погодився з Е.Ліковським, який в його пізнішій опозиції уніатам схильний був бачити фанатизм та нездорову амбітність на протипагу українським ієрархам, які шляхом укладення унії з Римом намагалися налагодити стосунки в Церкві. К.Левіцький був чи не першим польським дослідником, який пов'язав події Берестейської унії з політичними планами Варшави та Риму щодо східних християн України, Білорусії та Молдавії. Він же акцентував увагу на зацікавленості католицького кліру Польщі у ліквідації бенефіцій православного духовенства для зміцнення своїх позицій. В цілому попри деякі недоліки наукова праця К.Левіцького є важливим етапом розвитку польської історіографії, об'єктом дослідження якої є історія Української Церкви. Вихід в світ згаданого дослідження засвідчив початок формування нового напрямку серед польських науковців, які, досліджуючи історію Церкви та релігійних рухів в Україні, відійшли від католицького конфесійного принципу аналізу подій, закладеного Е.Ліковським.

В період післявоєнної (комуністичної) Польщі спостерігалось поживавлення інтересу до проблем історії Церкви, які безпосередньо стосуються нашої теми,

---

¹ Тимошенко Л. Берестейські собори у жовтні 1596 р.: історіографічний досвід. / Л. Тимошенко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – 2004. – Вип. VIII. – С.83.

² Lewicki K. Książę Konstanty Ostrogski a Unja Brzeska 1596 r. / K. Lewicki — Lwów : Nakładem towarzystwa naukowego pierwsza związkowa drukarnia we Lwowie, 1933. — S. 4.

хоча існуюча цензура в країні (1945-1989рр.) накладала певні обмеження на подібні дослідження. Саме в цей час побачили світ підручники з історії Церкви в Польщі, в яких була зроблена спроба викласти науково обґрунтовану концепцію її історії.

Зі згаданих праць в контексті нашого дослідження представляють інтерес «Історія Церкви в Польщі» під редакцією Б. Кумора та З. Обертинського¹. Особливу зацікавленість для нас викликає розділ, присвячений історії Уніатської Церкви, автором якого був О. Сливка. Його дослідження базується на ґрунтовному опрацюванні наукових праць усіх визнаних вчених в цій галузі, а також на широкому використанні документів, виявлених та опублікованих оо.василіанами у Римі. Автор запропонував нову концепцію історії Уніатської Церкви та висунув власну, науково обґрунтовану періодизацію її історії. Крім того, він простежив правову ситуацію у З'днаній Церкві в контексті її історії у складі Речі Посполитої, Австрії та Росії, визначивши її статус в якості «Церкви пограниччя» між православною Росією та католицькою Європою.

Варті уваги також спроби автора дослідити особливості внутрішнього життя Церкви, важливим елементом якого була латинізація. О. Сливка, аналізуючи це вельми складне і суперечливе явище, відзначив його основні причини, які полягали у занепаді релігійного життя і родинної греко-української культури, переважаючий вплив у суспільстві польсько-латинської культури, схильність до впровадження латинських практик з боку уніатської інтелектуальної еліти – оо.василіан, тощо. Для дослідження О. Сливки характерна фактографічність, логічна та науково обґрунтована побудова. На наш погляд, ця наукова праця стала найґрунтовнішою у післявоєнній Польщі з числа тих що були присвячені історії Уніатської Церкви.

Крім проблем унії, польські науковці приділяли також помітну увагу історії некатолицьких віросповідань, в тому числі православ'ю. В цьому сенсі є

---

¹ Historia Kościoła w Polsce : w 2 t. / Red. B. Kumor, Z. Obertyński. — Poznań — Warszawa : Palladium, 1974. — . — Т. 1. — 1974. — 464 s.

цінним дослідження Я.Дзигілевського, присвячене проблемі міжконфесійних стосунків в Речі Посполитій в часи короля Владислава IV. Проаналізувавши широкий спектр проблем, пов'язаних з політикою польських правлячих кіл щодо християнських некатолицьких конфесій (передусім православних та протестантів), автор підкреслив суперечливість міжконфесійних стосунків в державі. Передусім, Я. Дзигілевський встановив прямий зв'язок між толеранційними заходами короля щодо дисидентів та зовнішньополітичними загрозами Польщі, які вимагали зміцнення внутрішньої ситуації в державі¹. Водночас, автор визнав такий, хоч і неширий, спосіб міжконфесійної толеранції великим здобутком польської державності в порівнянні з країнами Європи, де точилися криваві релігійні війни².

Проблеми розвитку конфесійної та національної свідомості української шляхти кінця XVI - першої половини XVII ст. досліджувалися у наукових розвідках Генріка Литвина та Терези Хінчевської-Геннелль. Так, у статті Г. Литвина взято під сумнів поширений в польській та українській історіографії погляд про масове покатоличення та наступну полонізацію української шляхти в кінці XVI-XVII ст. На думку автора, цей процес найвірогідніше слід віднести до другої половини XVII ст.³. У ґрунтовних дослідженнях Т.Хінчевської-Геннелль вперше в польській історичній науці розглядалися проблеми розвитку національної, релігійної та політичної свідомості української шляхти. Висновки авторки, яка розрізняла національну та політичну свідомість українських магнатів і шляхти і давала високу оцінку князю Костянтину Острозькому, як

---

¹ Dzięgielewski J. O tolerancję dla zdominowanych. Polityka wyznaniowa Rzeczypospolitej w latach panowania Władysława IV / J. Dzięgielewski— Warszawa : wydawn. PWN, 1986. — S. 208.

² Ibidem, S.209.

³ Litwin H. Katolizacja szlachty ruskiej 1569—1648. Stosunki wyznaniowe na Kijowszczyźnie i Braclawszczyźnie / H. Litwin // Przegląd Powszechny. — 1985. — 10. — S. 58—70.

лідеру українського суспільства Речі Посполитої, викликали гостру критику з боку польських патріотично настроєних істориків¹.

У другій половині ХХ ст. в Польщі побачили світ чимало досліджень з історії Римо-Католицької Церкви. Характерно, що польські науковці розглядали історію католицизму латинського обряду в контексті історії польської духовності та культури, не акцентуючи уваги на специфіці регіональної історії Римського Костелу. Винятком з цього правила є праця кс.Людвіка Круліка «Organizacja dekanalna diecezji Łuckiej i Brzeskiej w XVII i XVIII wieku». Це єдине на сьогодні дослідження історії римо-католицької Луцької єпархії. У науковій розвідці, хоч і коротко, але досить змістовно висвітлено становлення та функціонування деканальної організації єпархії, встановлено її адміністративно-канонічну структуру, подано статистику парафій по деканатах, визначено права і обов'язки деканів тощо².

Варто зазначити також, що у другій половині ХХ ст. в польській історіографії окреслився новий в порівнянні з попереднім періодом погляд на роль і місце Уніатської та Православної Церков у подіях кінця ХVI – першої половини ХVII ст. Частина науковців вбачала в унії джерело багатьох нещасть, які спіткали польсько-литовську державу, і тому давали унії, як історичному явищу, негативну оцінку. В зв'язку з цим піддається критиці релігійний фанатизм короля Сигізмунда ІІІ та єзуїтів, чия позиція зіграла велику роль у процесі становлення з'єднання. В цьому історики Польщі нерідко солідаризуються з російськими та українськими дослідниками православної традиції.

Окреме місце посідають польські вчені, які у своїх наукових студіях досліджували історію Церкви на Волині, застосовуючи порівняльно-статистичний метод. Т. Стецький вважав історію Церкви важливим компонентом регіональної історії, тому в своїх краєзнавчих дослідженнях

¹ Chynczewska-Hennel T. *Świadomość narodowa szlachty ukraińskiej i kozaczyzny od schyłku XVI do połowy XVII w.* / T. Chynczewska-Hennel — Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1985. — 187 s.

² Królik L. *Organizacja dekanalna diecezji Łuckiej i Brzeskiej w XVII i XVIII wieku* / L. Królik — Lublin : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981. — 75 s.

приділяв велику увагу сакральним спорудам, реліквіям, що в них зберігалися, бібліотекам, тощо¹. Я. Гіжицький активно досліджував історію Руської провінції ордену оо. домінікан¹. Користуючись архівними матеріалами та працями орденських істориків, автор створив реєстри всіх існуючих домініканських кляшторів, подав інформацію про час їх заснування та касації, ступінь матеріального забезпечення, склав описи архітектурних споруд тощо. Праці обох вищезгаданих дослідників об'єднує пропольська та прокатолицька традиція, ґрунтовна обізнаність з попередньою історіографією та багатий фактичний матеріал, передусім отриманий з приватних та церковних архівів.

Дослідження історії Церкви та релігійних рухів в Україні на сучасному етапі.

Наукові студії українських вчених.

З початку 90-х років ХХ ст. сталися якісні зміни у напрямках досліджень історії Церкви та релігійної думки в Україні. Розвал Радянського Союзу та банкрутство комуністичної ідеології а також відкритість суспільства незалежної України створили передумови нового етапу розвитку історичної думки. На рубежі ХХ-ХХІ ст. серед українських істориків спостерігалися підвищення інтересу до наукового спадку Народницької та Державницької школи та переосмислення здобутків історичної науки Заходу. Створювалися нові неформальні центри, що об'єднували вчених та дослідників навколо вирішення актуальних наукових проблем сучасної історичної науки, за відносно короткий час було видано велику кількість нової наукової літератури. Втім, попри активну наукову роботу істориків, нових шкіл в українській історіографії поки-що остаточно не сформовано – більшість науковців у своїх дослідженнях керуються методами Народницької школи М.Грушевського, або (значно рідше) Державницької школи В.Липинського. Що стосується неформальних наукових центрів (які мають тенденції переростання у історичні школи), то в їх середовищі поки що триває пошук нових концептуальних схем

---

¹ Stecki T. Łuck starożytny i dzisiejszy / T. Stecki — Kraków: Czas, 1876. — 204 s.

української історії. Коротко охарактеризуємо ті з них, члени яких досліджують історію Церкви та релігійних рухів в Україні.

1. Група професора В. Ульяновського, м. Київ.

Об'єднує випускників та аспірантів Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Коло наукових інтересів згаданих дослідників доволі широке – до його складу входять догматичне насліддя Православної Церкви (В. Ульяновський²), історія Києво-Печерського монастиря XV-XVI ст. (Ю. Русакова³), історія Православної Церкви на Лівобережжі у XVIII ст. (О. Прокоп'юк⁴), історія козацьких монастирів (О. Кузьмук⁵.) тощо.

В контексті нашого дослідження особливу цінність мають наукові розвідки Н. Сінкевич, яка вивчає практично недосліджену досі у вітчизняній історіографії тематику – діяльність ченців ордену оо.домінікан на Волині у XVI-XVIII ст. Опрацювавши численні фонди архівів України та Польщі, авторка у своїх наукових розвідках висвітлила широкий комплекс питань стосовно релігійного, духовного та інтелектуального життя оо.домінікан Волині, а також їх вплив на релігійне життя українського населення цього регіону. Найважливішим з точки зору нашої тематики є науково обґрунтовані

---

¹ Wołyński (Gyzycki M.). Bazylianie we Włodzimierzu i Tryhórach / Wołyński (M. Gyzycki). — Kraków : Nakładem kilku ziemian wołyńskich na składzie w księgarni G. Gebetnera i Ski., 1912. — 173 s.

² Ульяновський В. Київський митрополит Спиридон та його догматичний твір «Изложение о православной истинне нашей вере». / В. Ульяновський // Просемінарій. Медієвістика, історія Церкви, науки і культури. — 1998. — Випуск 2. — С.64-179.

³ Русакова Ю. «Грамоти» Андрія Боголюбського та Романа Галицького в контексті землеволодіння Києво-Печерського монастиря. / Ю. Русакова // Просемінарій. Медієвістика, історія Церкви, науки і культури. — 2003. — Випуск 5. — С.79-115.

⁴ Прокоп'юк О. Бібліотека монастиря св. Софії як вияв духовно-інтелектуальних потреб і можливостей монастирської братії. / О. Прокоп'юк // Просемінарій. Медієвістика, історія Церкви, науки і культури. — 2003. — Випуск 5. — С.147-164.

⁵ Кузьмук О. Ставропігія Межигірського монастиря: спроба компаративного аналізу. / О. Кузьмук // Просемінарій. Медієвістика, історія Церкви, науки і культури. — 2003. — Випуск 5. — С.165-191.

висновки Н.Сінкевич про велику популярність ченців-домінікан в середовищі волинського нобілітету в першій половині XVII ст., про що свідчать численні фундації та дарчі записи на їх користь. Важливими є також висновки авторки про активну участь ченців згаданого ордену у поширенні на Волині марійного культу, підтримці унійних проектів, сприянні формування парафіяльної сітки Римо-Католицької Церкви на Волині, тощо¹. На наш погляд, дослідження Н.Сінкевич можуть започаткувати новий напрям у вітчизняній історичній науці, представники якої досі не виявляли помітного інтересу до історії Римо-Католицької Церкви взагалі, та її впливу на розвиток українського соціуму литовсько-польської доби зокрема.

2. Група професора Н. Яковенко, м.Київ.

З числа згаданої групи над дослідженням історії Церкви працює ряд науковців, в центрі уваги яких є історія київських монастирів XVIII ст. (М. Яременко²), проблеми реформаційних рухів (В. Зема³) та ін.

Проте найважливішим дослідженням в контексті нашої тематики є дослідження Н. Яковенко, присвячене проблемі релігійних конверсій української шляхти, переважна більшість якої походила з волинського регіону¹. З огляду на виключну важливість згаданої проблематики, ми в ході нашого дослідження будемо повертатися до аналізу праць Н. Яковенко для детальнішого обговорення усіх «за» чи «проти» її положень і висновків. Зараз лише констатуємо, що авторка у своїй науковій розвідці вдруге, після польського історика Г.Литвина, поставила під сумнів факт масового покатоличення української шляхти. Але якщо Г.Литвин у своїй розвідці вів

¹ Сінкевич Н. *Laudare, benedicere, praedicare* / Н. Сінкевич. — К.: Кайрос, 2009. — 408 с.

² Яременко М. Формування складу київських чоловічих неставропігійних монастирів упродовж 1740—1785 рр.: постриг послушників / М. Яременко // *Просемінарії. Медієвістика, історія Церкви, науки і культури*. — 2003. — Вип. 5. — С. 192—202.

³ Zema W. *Reformacja w Europie Środkowej i Wschodniej i herezja Feodosja Kosoja: sprostowanie mitu historiograficznego* / W. Zema // *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*. — 2005. — S. 222—238.

мову переважно про православну шляхту Київського і Брацлавського воєводств, то Н.Яковенко поширила висновки свого польського колеги також на шляхту Волинського воєводства, викликавши тим самим дискусію навколо правомірності подібного підходу.

Важливими є для нас також праці С.Горіна, який є провідним спеціалістом групи Н.Яковенко з історії православних монастирів Волині. До числа безсумнівних наукових успіхів С.Горіна слід зарахувати вихід в світ книги, присвяченої історії монастирів західної Волині, в якій подані цінні матеріали до історії 25 православних, уніатських та римо-католицьких обителей Володимирського повіту Волинського воєводства². Багата інформація про чисельність ченців, фундації та згадані обителі, наявність поховань при них представників місцевого шляхетства можуть в майбутньому стати базою для ґрунтовних аналітичних досліджень з історії чернецтва Волині.

3. Група професора Л.Тимошенка, м.Дрогобич.

Об'єднує випускників, аспірантів та викладачів Дрогобицького державного педагогічного університету ім.Івана Франка. Членами цієї групи проведено велику роботу щодо дослідження історіографії історії унії в Перемиській та Львівських єпархіях (С. Біла³), історії монастирів Прикарпаття (Ю. Стецик⁴), а також проблем історії підготовки та проведення Берестейської унії і в її контексті – діяльності перших уніатських єпископів Волині – Іпатія Потія та Кирила Терлецького (Л.Тимошенко)⁵.

¹ Яковенко Н. Паралельний світ / Н. Яковенко — К. : Критика, 2002. — 416 с.

² Горін С. Монастирі Західної Волині (друга половина XV — перша половина XVII століть) / С. Горін — Львів : Місіонер, 2007. — 336 с.

³ Біла С. Унійні процеси в західноукраїнських єпархіях Київської митрополії в історіографії української діаспори / С. Біла // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2003. — Вип. VII. — С. 398—407.

⁴ Стецик Ю. Из життя чернецтва у монастирях Дрогобичі XVIII ст. / Ю. Стецик // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2000. — Вип. IV. — С.128-133.

⁵ Тимошенко Л. Берестейські собори в жовтні 1596 р.: історіографічний досвід / Л. Тимошенко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2004. — Вип. VIII. — С. 77—93.

Поза згаданими науковими групами результативно працюють над проблемами історії Церкви на Волині також інші дослідники. З їх числа слід виділити Т. Вихованця, який є автором біографічного дослідження про життя та діяльність князів Костянтина та Януша Олександровичів Острозьких¹. Значну увагу у цій розвідці присвячено питанню конверсії князів до римо-католицизму, а також загальним проблемам релігійних стосунків у родині Острозьких. Вагомий внесок у дослідження історії римо-католицького Костелу в Луцьку у XVI-першій половині XVII вніс П.Рудецький². Роль Києво – Печерського монастиря у духовному та інтелектуальному житті України ранньомодерної доби досліджує С. Кагамлик³.

Характерною особливістю сучасної історичної науки є поява великої кількості краєзнавчих досліджень. Побачили світ численні статті, присвячені видатним особистостям Волині, відомим шляхетським родинам, історії культових споруд цього регіону. В переважній своїй більшості написані вони на основі творчого осмислення уже існуючих досліджень і мають описовий, науково-популярний характер. Втім, в їх числі є ряд наукових праць, написаних на основі нових архівних даних, а також за матеріалами археологічних розкопок, які дають цінний фактичний матеріал до історії Церкви та релігійних рухів на Волині. В їх числі варто згадати статті та дослідження Б. Колоска⁴, С.Терського⁵ та ін.

---

¹ Вихованець Т. Костянтин і Януш Олександровичі Острозькі / Т. Вихованець — Острог : Б/в, 2001. — 78 с. — (Серія «*Studia Historica res gestas Ostrogoiae illustrantia*»; Vol. 2).

² Рудецький П. Римо-Католицька Церква в Луцьку XVI — першої половини XVII ст. / П. Рудецький // *Zamojsko-wołyńskie zeszyty muzealne*. — 2003. — S. 97—107.

³ Кагамлик С. Києво-Печерська Лавра. Світ православної духовності і культури. / С. Кагамлик — К. : Нац. Києво-печерський іст.-культ. заповідник, 2005. — 552 с.

⁴ Колосок Б. Римо-католицькі святині Луцька / Б. Колосок — К. : Техніка, 2004. — 224 с. — (Національні святині України).

⁵ Терський С. Пересопниця. Краєзнавчий нарис / С. Терський — Рівне : Азалія , 2003. — 159 с.

Отже, як згадувалося вище, на сучасному етапі спостерігається процес деідеологізації історії Церкви в сучасній українській історіографії. Тим не менше, дослідження, сперті на конфесійні чи політичні уподобання авторів, продовжують виходити в світ. Стосується це передусім істориків Церкви православної традиції. Пояснюється це двома причинами.

1. Православна ідея лишається потужним чинником формування нової російської державності, вона ж лишається також вагомим чинником впливу Москви на Україну. Саме тому перевидання в Росії творів митрополита Макарія (Булгакова) та протоієрея К. Зноско, дослідження А. Григоренка¹ є цілком природнім явищем, яке свідчить, що в цій країні антикатолицькі та антиуніатські дослідження таврувально-викривального характеру вважаються актуальними передусім з політичної точки зору.

2. Інший чинник, який сприяє подальшому існуванню в Україні групи дослідників, що оцінюють історію Церкви з вузькоконфесійних позицій, полягає у кризовій ситуації навколо українського православ'я. Розкол Православної Церкви на три складові частини – УПЦ МП, УПЦ КП, УАПЦ – прямо або опосередковано впливає на симпатиків цих конфесійних груп з числа дослідників у їх наукових пошуках і висновках.

Характерними в цьому сенсі є дослідження В. Рожка. Цей науковець відрізняється надзвичайною працездатністю – з-під його пера вийшло півтора десятка ґрунтовних праць, присвячених історії православ'я на Волині. Цінність цих досліджень має передусім інформаційний характер – творчо опрацювавши всю дотеперешню краєзнавчу літературу та залучивши документи обласних архівів, В.Рожко навів цінні історичні дані до історії церков, монастирів, чудотворних ікон та стародруків Волині. Водночас, аналітична частина його наукової продукції консервує в собі архаїчні форми православної апологетики з

---

¹ Григоренко А. Уния в истории Украины-Руси: краткий исторический очерк / А. Григоренко. — Новосибирск : Паритет, 1991. — 106 с.

антикатолицькими та антиуніатськими випадками, характерними для російської історіографії XIX ст¹.

Продовжує активну наукову діяльність група дослідників в особі духовних та світських осіб Греко-Католицької Церкви. В їх числі – наукові співробітники Інституту історії Церкви, Львівської Богословської академії та ін. Вони є логічними спадкоємцями та продовжувачами традицій істориків Церкви уніатської традиції, хоча наукові погляди та методологія досліджень цих науковців помітно відрізняються від попередників. В їх особах ми маємо представників української католицької інтелігенції, наукові погляди яких формувалися в епоху після II Ватиканського собору, який започаткував курс Римо-Католицької Церкви на релігійну толеранцію та міжконфесійний діалог.

Характерним прикладом відходу сучасних науковців «уніатської групи» від вузькоконфесійної апологетики є діяльність львівських видавництв «Свічадо» та «Місіонар». Саме їх зусиллями за останнє десятиріччя вийшло в світ цілий ряд видань, присвячених питанням духовного та релігійного спадку православного світу, в тому числі українського православ'я. В їх числі – твір св.Димитрія Ростовського «Лік духовний», а також «Києво-Печерський патерик», «Древній патерик», «Поучення» Теодора Студита тощо.

Науковим центром, який об'єднує на сьогодні істориків Церкви уніатської традиції, є Інститут Історії Українського Католицького Університету у Львові. З числа науковців, що досліджують історію Церкви кінця XVI – першої половини XVII ст., слід згадати о. Б. Гудзяка, ґрунтовне дослідження якого «Криза і реформа» було спробою переосмислити одну з найбільш контроверсійних подій церковної історії в Україні – Берестейську унію¹. Особливий інтерес для сучасної історичної науки мають наукові дослідження І.

---

¹ Рожко В. Духовні православні освітні заклади Волині X—XX ст. / В. Рожко. — Луцьк : Медіа, 2002. — 280 с. Його ж: Нарис історії Православної Церкви на Волині (870—2000): Історико-краєзнавчий нарис / Рожко В. — Луцьк : MEDIA, 2001. — 672 с.

Скочилися, який провів величезну роботу щодо дослідження широкого кола проблем історії Уніатської та Православної Церкви XVI-XVIII ст². На основі детального дослідження унікальних нововиявлених джерел (візитацій парафій, актів єпархіальних синодів, статутів навчальних закладів, тощо) автор вперше в українській історичній науці запропонував тезу про «руське унійне відродження», що відбулося у другій половині XVII – на початку XVIII ст. на землях України та Білорусі, що входили до складу польсько-литовської держави. Під згаданою тезою розуміється сукупність культурних, релігійних та соціальних процесів, внаслідок яких формувалася нова етноконфесійна спільність – «Унійна Русь-Україна», яка досі не була об'єктом наукового дослідження.

Дослідження історії Церкви та релігійних рухів в Україні в зарубіжній історіографії.

З початку 90-х років XX ст. в Росії впевнено заявила про себе група молодих вчених – спеціалістів з історії Церкви та релігійних рухів в Україні та Білорусі литовсько-польської доби. В їх числі – М.Дмитрієв³, М. Корзо⁴, Б. Флоря⁵, С. Яковенко⁶ та ін. Темою їх досліджень стали проблеми Берестейської

¹ Гудзяк Б. Криза і реформа. Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / Б. Гудзяк / Марія Габлевич (пер. з англ.). — Л. : Б/в, 2000. — 426 с.

² Скочилис І. Релігія та культура західної Волині на початку XVIII ст. За матеріалами Володимирського собору 1715 р. / І. Скочилис — Львів : Б/в, 2008. — 80 с. Його ж: Собори Львівської єпархії XVI—XVIII ст. / Скочилис І. — Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2006. — 463 с.

³ Дмитриев М. Между Римом и Царьградом: генезис Брестской церковной унии 1595—1596 / М. Дмитриев. — М. : издательство Московского университета, 2003. — 320 с.

⁴ Корзо М. Украинская и белорусская катехетическая традиция конца XVI—XVIII вв.: становление, эволюция и проблема заимствований / М. Корзо. — М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2007. — 672 с.

⁵ Флоря Б. Брестские синоды и Брестская уния / Б. Флоря // Славяне и их соседи. — 1991. — Вып. 3. — С. 59—75.

⁶ Яковенко С. Православная иерархия Речи Посполитой и планы церковной унии в 1590—1594 гг. / С. Яковенко // Славяне и их соседи. — 1991. — Вып. 3. — С. 41—58.

церковної унії та питання поширення неправославних християнських конфесій на українських землях – католицизму, унії та протестантизму. Характерною рисою досить численних досліджень згаданих науковців є об'єктивний, вільний від політичних чи конфесійних симпатій, погляд на складні та суперечливі процеси в релігійному житті України зазначеного періоду.

З 80-х років ХХ ст. в середовищі польських науковців спостерігається посилення інтересу до проблем історії Церкви в польсько-литовській державі взагалі, та на українських землях зокрема. Одним із найважливіших центрів, в якому історія Церкви та релігійних рухів досліджується на високому професійному рівні, став Інститут Центральної та Східної Європи в Любліні, який працює під керівництвом визначного вченого сучасності Є. Ключовського. За його діяльною участю керований ним Інститут проводить міжнародні конференції, присвячені згаданій тематиці. Наукова продукція його працівників, а також статті дослідників з України, Білорусії та ін. держав, публікується у періодичному виданні «Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej» (на 2007 рік було вийшло в світ 7 випусків). Підкреслена увага керівництва Інституту до історії православ'я та унії виявилася у започаткуванні ним нового видання «Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej» (на 2008 рік побачило світ 4 випуски). Важливим, на нашу думку, є новий напрям наукових студій, заявлений вченими інституту, який полягає у підвищеній увазі до регіональної історії Церкви, а також до проблем взаємного впливу західного та східного християнства на прикладі історії релігійних рухів в Речі Посполитій. Характерно, що Є. Ключовський був першим, хто заявив про актуальність подібних досліджень¹.

Перспективи, окреслені Є.Ключовським, починають поступово реалізовуватися в працях польських вчених. Ґрунтовні дослідження з історії

---

¹ Kłoczowski J. Kontrata ruska w polskiej prowincyi dominikańskiej XIV—XVI wieku / J. Kłoczowski // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — 1998. — Вип. 5. — S. 301—307.

Православної та Уніатської Церкви на Холмщині, а також про зв'язки цього регіону з Волинським воєводством підготував провідний науковий співробітник Інституту Центральної та Східної Європи А.Гіль¹, фундаментальний аналітичний опис Холмської греко-католицької консисторії підготувала М. Трояновська², над проблемами коляторської опіки церквами Холмщини працює П. Сиговський³. Відносно нечисленні, але важливі дослідження, дотичні до історії Церкви на Волині, належать Г. Гмітереку (навчання волинської шляхти в Замойській академії)⁴ та Б. Шишці (викладання професури Замойської академії в Олицькій колегіаті на Волині)⁵.

Над проблемами історії Церкви в Україні працюють історики також в інших наукових центрах Польщі. Так, в розвідках К. Яворської⁶ та Т. Кемпи⁷ досліджується роль і значення князя Костянтина Острозького у суспільно-релігійних рухах в Україні, справах Київської митрополії та його ставлення до Берестейської унії. Їх праці цікаві з точки зору авторського бачення проблеми,

---

¹ Gil A. Chełmska diecezja unicka 1596—1810. Dzieje i organizacja / A. Gil // *Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej* — Lublin : Drukarnia STANDRUK, 2005. — Т. 1. — 338 s.

² Trojanowska M. Chełmski konsystorz Grekokatolicki [1525] 1596—1875 [1905] / M. Trojanowska. — Warszawa : Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2003. — 590 s.

³ Sygowski P. Z problematyki opieki kolatorskiej nad cerkiewiami unickiej eparchii Chełmskiej w XVIII wieku, na przykładzie murowanej cerkwi pw. św. Jana Ewangelisty we wsi Sztuń, w dekanacie Lubomelskim (na podstawie akt z Archiwum Państwowe w Lublinie) / P. Sygowski // *Rocznik instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*. — 2005. — S. 198—205.

⁴ Gmiterek H. Wołynianie w murach akademii Zamojskiej w XVI—XVIII wieku / H. Gmiterek // *Zamojszczyzna i Wołyń w minionym tysiącleciu: historia, kultura, sztuka*. — Zamość : Druk: Zakład Poligraficzny, Zamość, 2000. — S. 77—83.

⁵ Szyszka B. Profesorowie akademii Zamojskiej w kolegium akademickim w Olyce / B. Szyszka // *Zamojszczyzna i Wołyń w minionym tysiącleciu: historia, kultura, sztuka*. — Zamość : Druk: Zakład Poligraficzny, Zamość, 2000. — S. 95—96.

⁶ Jaworska K. Książę Konstanty Wasyl Ostrogski wojewoda kijowski a Unia Brzeska / K. Jaworska // *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. — 2000. — Вип. IV. — С. 83—95.

⁷ Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — 624 s.

однак висновки щодо ролі Острозького в цілому співпадають з попередниками – стверджується, зокрема, що причиною опозиційності князя до унії було свідоме вилучення його з переговорного процесу щодо єдності Церкви та захоплення ним кальвінізмом. Знаковою подією в науковому житті Польщі став вихід в світ книги Т. Кемпи «Wobec kontrreformacji», в якій на основі нових джерел було ґрунтовно досліджено історію боротьби православних і протестантів за свої релігійні права в кінці XVI-першої половини XVII ст.

Сучасні польські науковці також ґрунтовно працюють над висвітленням теми, яка досі лишається поза увагою вітчизняних науковців. У працях Е. Фляги¹ та С. Літака² знайшла відображення історія римо-католицьких марійних братств. порушене широке коло питань, пов'язаних з їх заснуванням та діяльністю: правові підстави заснування братств, устрій та структура, рекрутація нових членів, релігійні практики тощо.

Помітною науковою подією став вихід в світ монографії польської вченої Б. Попіолек, присвяченої дослідженню старопольської ментальності у XVII-XVIII ст. В основу наукових студій цієї дослідниці було покладено аналіз тестаментів, на основі яких авторка дослідила широке коло проблем, пов'язаних з історією польської шляхетської родини, важливою складовою якої була духовна та релігійна культура³.

Нечисленне, але добре зорганізоване православне громадянство сучасної Польщі висунуло зі свого середовища відомого вченого Антонія Мироновича, який успішно продовжує досліджувати історію Церкви в межах Речі Посполитої з конфесійних позицій, які сформувалися в російській історіографії на рубежі XIX – XX ст. Саме плідна діяльність цього науковця дає підстави

---

¹ Flaga J. Bractwa religijne w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku / J. Flaga—Lublin : Wydawnictwo KUL, 2004. — 308 s.

² Litak S. Bractwa religijne w Polsce przedrozbiorowej XIII—XVIII wiek. Rozwój i problematyka / S. Litak // Przegląd Historyczny. — 1977. — 88. — Z. 3—4. — S. 499—523.

³ Popiołek B. Woli mojej ostatniej testament ten... Testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku. / Bożena Popiołek — Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2009. — 314 s.

говорити про існування в сучасній польській історіографії окремого – «православного» – напряму. Об'єктом дослідження Антонія Мироновича є широкий спектр проблем, пов'язаних з історією православ'я в польсько-литовській державі. В їх числі – історія православних братств¹, дослідження ролі і місця духовної еліти в політичному та духовному житті православного суспільства¹, тощо.

Отже, підводячи підсумок вищевикладеному, слід зробити наступні висновки:

1. Тривалий час історія Церкви та релігійних рухів в Україні, та на Волині зокрема, не могла бути об'єктивно досліджена. На заваді цьому стояли національні, релігійні та політичні чинники, які впливали на розвиток історичної науки протягом XIX-XX ст. В результаті майже всі дослідники історії Церкви зазначеного періоду працювали в ідеологічних або національно-конфесійних групах, що само по собі призводило до значного пониження наукової якості досліджень.

2. Незважаючи на безумовні успіхи сучасних істориків в сфері Історії Церкви (передусім польських та українських), на сьогодні поки що не існує комплексного дослідження історії Церкви та релігійних рухів на Волині, в якому б вичерпно, всебічно та неупереджено було висвітлено роль місцевої шляхти у складних та суперечливих міжконфесійних стосунках литовсько-польської доби.

3. На сучасному етапі розвитку історичної науки актуальним завданням перед науковцями є дослідження регіональної історії Церкви, яка може прояснити багато «прихованих механізмів» розвитку релігійного, духовного та національного життя народів польсько-литовської держави. В контексті нашої тематики особливого значення набуває дослідження релігійної діяльності волинських магнатів (Острозьких, Корецьких, Чарторийських, Радзивіллів та

---

¹ Mironowicz A. Bractwa cerkiewne w Rzeczypospolitej. / A. Mironowicz — Białystok: Offset-Print, 2003. — 214 s.

ін.), вплив яких на перебіг суспільно-політичного та релігійного життя, як в загальнодержавному масштабі, так і на рівні Волинського воєводства, важко переоцінити.

4. Ефективне розв'язання поставлених вище завдань можливе за наступних передумов. По-перше, необхідно проводити пошук якісно нових джерел, які б безпосередньо відповідали згаданій тематиці. Практика показує, що навіть такі талановиті дослідники, як Т.Кемпа, спираючись на старий документальний масив із залученням невеликої кількості нових знахідок, приходять до висновків, які мало відрізняються від тих, які були зроблені нашими попередниками на рубежі XIX-XX ст. По-друге, численний матеріал, введений на сьогодні до наукового обігу, потребує комплексного та всебічного дослідження. Деякі сучасні науковці, які досліджують історію Церкви на Волині, часом «грішать» банальним незнанням корпусного видання документів – АЮЗР, – який є базовим для наукових студій зі згаданої проблематики. Ті ж документи, які з тих чи інших мотивів обігруються в дослідженнях, часто сприймаються односторонньо – без урахування часу і обставин, за якими вони створювалися. По-третє, дослідження історії Церкви на регіональному рівні необхідно проводити з урахуванням багатоконфесійності українсько-білоруського суспільства кінця XVI – першої половини XVII ст. Досвід дотеперішніх наукових студій свідчить, що вузькоконфесійний підхід, який не враховує процесів, що відбувалися серед представників інших віросповідань в межах одного соціуму, може привести до половинчатих, або відверто упереджених висновків.

1.2. Джерельна база дослідження.

Джерельна база дисертаційного дослідження складається з двох частин. Перша складова – актуалізовані джерела. До їх числа входять документи до історії Церкви в Україні, видані археографічними комісіями та окремими вченими у XIX – XX ст., зокрема:

---

¹ Mironowicz A. Metropolita Józef Nielubowicz Tukalski. / A. Mironowicz — Białystok: Orthdruk sp. z o.o., 1998. — 62 s.

«Архив Юго-Западной России» містить документи переважно актового походження – тестаменти, фундації, протестації щодо порушення релігійних прав, тощо, які в кінці XVI – першій половині XVII ст. відклалися в актових книгах повітових судів Волинського воєводства і стосуються історії Церкви та релігійних рухів в Україні зазначеного періоду;

«*Analecta ordinis sancti Basilii Magni*», зокрема третя секція цього видання, яка має назву «*Documenta ex archivis Romanis*». Це збірники документів, виявлених у архівах Ватикану та опублікованих ченцями-василіанами. Документи у цьому виданні систематизовано за інституціональним принципом: листи Римських архієреїв, Київських митрополитів, єпископів, ченців-василіан, акти та послання св. Конгрегації Пропаганди Віри тощо;

«*Monumenta Ucrainae Historica*» - видання Українського католицького університету ім. св. Климентія Папи, в якому публікуються документи з історії Церкви в Україні та Білорусі з ватиканських архівів; переважна більшість наведеного матеріалу дублює документи, опубліковані у виданні «*Analecta*». Відмінність цих двох видань – хронологічний, а не інституціональний принцип розміщення документів у виданні «*Monumenta*».

Частину матеріалів опрацювали та опублікували у своїх дослідженнях також С. Голубев, М. Коялович, М. Теодорович, Т. Стецький та ін. Ці документи складаються головним чином з актового матеріалу та творів полемічної літератури – як православної так і уніатської. Пошукову роботу та публікацію документів проводили співробітники археографічних комісій, які дотримувалися православної традиції. Ця обставина пояснює помітну тенденційність їх підбору. Проте, незважаючи на цей недолік, цінність згаданих вище матеріалів лишається високою і зараз.

Певну частину документів, що стосуються історії релігійних рухів на Волині було опубліковано у деяких регіональних наукових журналах. Маються на увазі передусім «*Волынские епархиальные ведомости*» та «*Вестник Западной России*». Оригінали деяких із цих документів на сьогодні не

збереглися, і ця обставина підвищує наукову вартість цих досить рідкісних видань.

Друга складова – неактуалізовані джерела. Найбільша їх частина – це документи з актових книг повітових судів Волинського воєводства (фонди ЦДІАК України), які не увійшли до корпусного видання «Архив Юго-Западной России». Передусім слід зазначити, що базові джерела з історії Церкви на Волині – Православної, Уніатської та Римо-Католицької – дійшли до нас лише в окремих фрагментах. На сьогодні повністю втрачено єпархіальні архіви, що зберігалися при Луцькій та Володимирській кафедрах. В їх числі актові книги єпископських судів, документи братств та кореспонденція єпископів. Відносно кращою є ситуація з монастирськими архівними фондами. Так, у фондах Жидичинської та Дерманської архімандрій лишилися численні документи, що стосуються майнових справ цих монастирів. Це переважно виписи з актових книг повітових судів Волинського воєводства, а також оригінали документів про право власності на майно, написані польською, староукраїнською та латинською мовами. Їх детальний аналіз дає цінні відомості з історії згаданих чернечих осідків. На жаль, цього не можна сказати про інші волинські монастирі, зокрема, про архімандрії у Дубні та Дорогобужі – документів, які б стосувалися їх уніатської історії до середини XVII ст., лишилося дуже мало¹.

В цій ситуації при вивченні історії Церкви та релігійних рухів на Волині першої половини XVII ст. особливу увагу було приділено актовому матеріалу – документам повітових судів Луцька, Володимира та Кременця. Акти згаданих установ складають на сьогодні близько 200 томів. В них зафіксована величезна кількість документів щодо цивільних і кримінальних справ (в основному майнового характеру), які вели представники духовенства усіх представлених на Волині конфесій. Крім того, до актових книг вписувалися інші документи, що мають виключне значення для історії Церкви. В їх числі – копії фундацій та

---

¹Довбищенко М. Українські церковні архіви литовсько-польської доби: історична доля та перспективи реконструкції / М. Довбищенко // Архіви України. — 2001. — № 6. — С. 10 — 23.

дарчих записів на користь церков, костелів, монастирів, кляшторів та шпиталів, оригінали яких зберігалися в єпископських та монастирських архівах. Зрозуміло, що в умовах відсутності останніх актові книги мають для нас надзвичайно важливе значення. Під час роботи над монографією було опрацьовано всі згадані 200 томів актового матеріалу, внаслідок чого виявлено декілька тисяч документів до історії Церкви на Волині. Вони поділяються на три групи:

- заповіти 899 представників волинської шляхти; майже всі вони виявлені та запроваджені до наукового обігу вперше;

- фундації та різні форми дарчих актів на користь церков, монастирів, костелів кляшторів, та протестантських молитовних зборів Волинського воєводства;

- актові документи господарського та суспільно-релігійного змісту, які містять пряму чи опосередковану інформацію щодо історії Церкви та релігійних рухів на Волині.

Окрім актового матеріалу, були залучені також епістолярні документи та наративні джерела з фондів НБУІВ (Київ), ДАВО (Луцьк), APL (Lublin), AGAD (Warszawa). Отже, на наш погляд, використані автором джерела є цілком репрезентативними для з'ясування поставлених у дослідженні завдань.

РОЗДІЛ 2

ВОЛИНСЬКА ШЛЯХТА І ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА:
ВІРЯНИ, ДУХОВЕНСТВО, ФУНДАТОРИ ТА ПОЛІТИЧНІ СОЮЗНИКИ

2.1 Суспільно політична діяльність волинського нобілітету на підтримку православ'я.

Православна шляхта Волині, як складова частина політичного народу Речі Посполитої, в кінці XVI – першій половині XVII ст. виявляла особливу активність у захисті своїх релігійних інтересів шляхом парламентської боротьби, зокрема під час роботи сеймиків і сеймів. Подібна діяльність була у зазначений період надзвичайно важливою, адже йшлося про саме існування Православної Церкви, яка після проголошення унії в Бресті тривалий час не визнавалася польським урядом. За існуючих в той час історичних умов саме на рівні сеймової боротьби можливо було в легітимний спосіб захистити права православних. Тому волинська шляхта, зберігаючи лояльність Речі Посполитій, активно і результативно реалізовувала цю можливість, створюючи тим самим умови для інституціонального відновлення та духовного відродження Православної Церкви в польсько-литовській державі.

Отже, політичну боротьбу волинської шляхти на сеймах і сеймиках та пов'язані з нею інші політичні акції можна умовно поділити на кілька етапів.

1. Перший етап, 1597-1609 рр., безпосередньо пов'язаний з діяльністю князя Костянтина Острозького. В свою чергу, у ньому можна виділити два періоди – 1597-1600 рр. та 1601-1609 рр.

Період перший: 1597-1600 рр.

Підготовку до політичної боротьби проти унії князь Острозький розпочав одразу після завершення собору в Бресті. Із союзниками у цій боротьбі він уже визначився – це мали бути протестанти, які володіли досвідом захисту своїх релігійних інтересів в сеймі. З ними князь завжди підтримував лояльні стосунки, чому немалою мірою сприяли родинні зв'язки з їх лідерами –

Криштофом Радзивіллою (кальвіністом) та Яном Кішкою (аріанином). Уже в кінці жовтня 1596 року у с.Дятлів на Білорусі князь Костянтин Острозький провів переговори з Криштофом Радзивіллою на яких, ймовірно, була досягнута угода про спільні дії протестантів і православних під час роботи наступного сейму. На початку грудня 1597 року князь проводив жваві консультації в Острозі щодо спільних дій також з іншим впливовим лідером протестантів Речі Посполитої – Андрієм Лещинським, сподіваючись на підтримку домагань православних також зі сторони шляхти великопольських земель. В цьому ж напрямку разом із батьком працював князь Януш Острозький (римо-католик за віросповіданням), який, будучи каштеляном краківським, мав певний адміністративний ресурс для впливу на рішення сеймиків воєводств корінної Польщі. Збереглися також відомості про енергійні зусилля Костянтина Острозького, спрямовані на стабілізацію внутрішньої ситуації в православному суспільстві Речі Посполитої напередодні важливого для православних сейму. Так, князь сприяв владнанню суперечок між львівським владикою та Львівським братством з метою створення єдиної антиунійної коаліції в Галичині. Діяльність князя Острозького в цьому напрямі мала частковий успіх: братство хоч і не погодило всіх своїх суперечностей з єпископом, однак все-таки вислало повноважних представників на шляхетські сеймики із закликами захистити права православних¹.

Під безпосереднім впливом Костянтина Острозького проходив також грудневий сеймик 1596 року в Луцьку. Попри помітний опір шляхти, що виявила симпатії до унії, на сеймику була прийнята інструкція з вимогами до короля про виконання *роста conventa*, а також гарантій виконання умов Варшавської конфедерації та забезпечення прав православних. Без виконання

---

¹ Kempa T. *Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku* / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 66, 113, 115 — 117. Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / Жукович П. — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С. 244 — 245.

цих вимог послі не мали права приступати до дальших сеймових нарад. Окрім того, в інструкції була висловлена вимога до короля позбавити єпископських кафедр тих владик, які прийняли унію, а якщо король на це не піде, протестувати на рівні всіх судових інстанцій Речі Посполитої. Характерно, що серед учасників Луцького сеймику крім православних були представлені волинські протестанти – члени родин Гулевичів, Чаплич-Шпановських та Гойських. Одного з них – аріанина Дем'яна Гулевича – було обрано до числа послів на сейм.

Саме на сеймі 1597 року за планами Острозького мала відбутися остаточна розв'язка суперечки православних з уніатами, результатом якої мало стати уневаження рішень церковного собору в Бресті. Втім, практичні події засвідчили, що Костянтин Острозький разом зі своїми союзниками протестантами діяли неузгоджено та малоефективно. Прибуття князя на сейм разом з Криштофом Радзивілом мав вигляд військово-політичної демонстрації – їх почот вступив до Варшави у супроводі кількатисячного надвірного війська, що мало продемонструвати рішучість православних та протестантів у справі захисту своїх політичних прав. Втім, цей морально-психологічний ефект не був підкріплений ефективними політичними кроками з боку союзників – у своїй сеймовій промові від 22 лютого Костянтин Острозький дуже обережно торкнувся релігійного питання, а Криштоф Радзивілл практично не виявив себе в якості опозиціонера. Лише за два тижні (7 березня) православні зважилися поставити перед королем і сеймом питання про порушені права своєї Церкви, пригрозивши бойкотом сеймових засідань. Але і в цьому випадку православні припустилися фатальної політичної помилки. З невідомих причин Костянтин Острозький утримався від особистого лобювання інтересів Церкви, в результаті чого цю місію виконувала делегація, на чолі якої стояв Дем'ян Гулевич – протестант. Ця обставина дала в руки прихильників унії прекрасні козири у полеміці з православними. Лідер уніатів Білорусі ,новогрудський воєвода Федір Тишкевич з цього приводу із сарказмом зазначав, що вірних східного обряду «...пани євангеліки і всі єретики наші справи люблять більше

ніж самі себе, коли самі як завгодно вірують, але нашу руську старожитну релігію пильно захищають від порушень»¹.

Православні, які досі не мали досвіду парламентської боротьби, не змогли вести ефективну полеміку з католиками та уніатами на сеймі. Ситуація стала для них абсолютно безнадійною після чергового політичного прорахунку князя Острозького, який на вимогу короля видав на суд патріаршого екзарха Никифора у підозрі в шпигунстві на користь Туреччини, не отримавши гарантій неупередженого розгляду його справи. Свою помилку князь скоро зрозумів, але оскільки змінити ситуацію було вже неможливо, піддався емоціям, залишив сейм і виїхав з Варшави¹.

Таким чином, антиунійна акція православних на сеймі 1597 року зазнала повної невдачі. В українській та зарубіжній історіографії результати першого епізоду сеймової боротьби проаналізовані поверхово або фрагментарно. Ми ж спробуємо на основі вищевикладених фактів визначити основні причини, які призвели до подібного, досить невтішного для православних, фіналу сейму 1597 року. На нашу думку в їх основі лежать серйозні прорахунки, яких припустився Костянтин Острозький, обираючи стратегію політичної боротьби.

По-перше, князь явно переоцінив досвід сеймової боротьби протестантів у боротьбі за визнання релігійних прав. Крім того, погодившись на призначення

---

¹«...panowie ewangelicy i wszyscy heretycy więcey miłuią niżby sami siebie, gdyż sami lada jako wierząc, naruszenia naszej starożytnej religii ruskiej pilnie bronią». Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawoslawni w oboronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / Tomasz Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 122. Після сейму у своєму листі до князя Миколая Радзивілла Федір Скумін-Тишкевич з цього приводу висловлювався в подібному тоні: «Alie to rzecz dziwna, że się na Rusi wiary naszej heretycy tak bardzo zmiłowali że więcey o naszą niżli o swoiey Religii mówią że się nam Rusi wielką krzywdę i naruszenie wolności naszej z strony odmiany posłuszeństwa dzieie». Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники : В 2 т. / Стефан Голубев : — К. : Типография Г. Т. Корчак-Новинского, 1883 — 1898. — . — Т. 1. — 1883. — С. 63.

протестанта Гулевича в якості представника православних, Острозький дав у руки опонентів зручні козири щодо дискредитації православної опозиції в сеймі.

По-друге, помилка в призначенні Дем'яна Гулевича полягала не тільки в його протестантському віровизнанні. Він належав до родини, яка скомпрометувала себе участю у недавньому повстанні під проводом Северина Наливайка. Це дало можливість опонентам перевести дискусію з релігійної проблеми на критику особистостей.

По-третє, Костянтин Острозький не продумав схеми захисту патріаршого екзарха Никифора. Князь, попри всі зусилля, не зумів поладити справу екзарха, змушений був віддати його під королівську варту і, насамкінець, піддавшись емоціям, виїхав з Варшави. Тим самим у вирішальний момент він залишив екзарха без допомоги, а православну опозицію – без лідера і фактичного керівництва.

По-четверте, Костянтин Острозький як лідер православної шляхти Волині явно недооцінив потенційних можливостей своїх опонентів – католиків та уніатів – в якості політичних противників. Останні зуміли надати справі політичної барви, опосередковано пов'язавши діяльність антиунійної коаліції з інтригами та підступами іноземної держави – Туреччини. Справа протосинкела Никифора (без сумніву сфабрикована) була складовою частиною цієї політичної комбінації. Крім того, рішучі виступи на захист унії новогрудокського воєводи Федора Тишкевича (уніата) і, можливо, інших депутатів сейму «руського» походження, поставили під сумнів моральну легітимність Костянтина Острозького, як лідера усього народу Речі Посполитої, що дотримувався «грецької релігії».

Після лютневого сейму 1597 року князь Острозький продовжував підтримувати жваві стосунки з князем Криштофом Радзивіллою. Не довіряючи після справи екзарха Никифора листам, він підтримував контакти зі своїми

---

¹ Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 120 — 122.

союзниками-протестантами за допомогою своєї довіреної особи – шляхтича Мартина Броневського. Крім того, в окремих питаннях Острозький користувався послугами панів Котельницького, Кандиби і Линецького¹. Водночас зберігалися контакти князя зі Сходом – 4 серпня 1597 року патріарх Мелетій Пігас надав Костянтину Острозькому звання екзарха².

Очевидно, певні висновки із сеймових подій 1597 року були зроблені, внаслідок чого князь Острозький разом зі своїми однодумцями змінив тактику боротьби з уніатами. 1598 року ідеологів церковної єдності – Володимирського та Луцького єпископів – було позвано на сеймовий суд. Їх звинувачували у самоправному проголошенню себе представниками православних вірних у переговорах з папою у справі проголошення церковної унії. Волинська православна шляхта стверджувала, що жодних подібних доручень згадані владики від них не отримували, а відтак не мали права вирішувати це питання. Крім того, прийнявши унію, єпископи порушили присягу бути під послушенням Константинопольського патріарха, за що мали бути позбавлені єпископських кафедр та духовного сану. Другим пунктом звинувачення була поведінка єпископів на соборі в Бересті, де вони, всупереч виразній волі патріарха, присутніх у Бересті екзархів і представників православної шляхти усіх воєводств Речі Посполитої, створили «інший синод», на якому справа унії була довершена. Згаданими діями єпископи порушили права і привілеї Православної Церкви, надані польськими королями. За ці дії вони повинні були бути позбавленими маєтків та понести покарання, передбачене законом³. Згадані позови були внесені до актових книг повітових судів Волинського

---

¹ Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / Жукович П. — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С. 330 — 331.

² Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / П. Жукович. — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С. 316.

³ Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / П. Жукович. — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С.218-220.

воєводства в кінці лютого - на початку березня 1598 року. Цього разу князь Острозький мав намір вдатися до значно жорсткіших заходів політичної боротьби. У своєму листі до князя Христофора Радзивілла від 13 лютого 1598 року він припускав можливість зриву роботи сейму в разі небажання вирішувати справу унії¹.

Варшавський сейм провадив свою роботу з 2 березня по 13 квітня 1598 року. Основне питання, що піднімалося на ньому, стосувалося шведської політики короля Сигізмунда III. Незважаючи на підготовку рішучих акцій з боку православної шляхти Волинського воєводства, які передбачали притягнення до суду Володимирського та Луцького єпископів, реальні заходи православної опозиції на сеймі були досить млявими. Костянтин Острозький запізнився на сейм (прибув до Варшави 2 квітня) через хворобу та весняний розлив рік. Крім того, у своїх листах він змушений був визнати, що у справі захисту православ'я не може покластися на підтримку значної кількості senatorів і, можливо, ця обставина спровокувала у старого князя певну політичну апатію². Вчасно на сейм не прибув і син Костянтина Острозького – князь Олександр Острозький³. Подібна недисциплінованість в умовах політичної боротьби навряд чи могла створити передумови для успішного захисту інтересів Православної Церкви в сеймі.

Перебуваючи у Варшаві, Костянтин Острозький передусім зайнявся з'ясуванням своїх стосунків з канцлером Янушем Замоїським, маючи на меті припинити на певних умовах взаємну ворожнечу. В ролі посередника між ними виступив князь Криштоф Радзивілл. Домовленості було досягнуто, і однією з

---

¹ Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / Жукович П. — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С. 318.

² Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 1. — Т. VI — 1883. — С. 339-340.

³ Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawoslawni w obronie swobod wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 145.

умов було сприяння канцлера у справі звільнення з ув'язнення екзарха Никифора. Але чи з вини Замойського, чи в силу обставин, що не залежали від його волі, екзарх так і не вийшов на свободу і не пізніше 1605 року помер у Марієнбурзькій фортеці. Ситуацію навколо екзарха Никифора князь Острозький переживав дуже болісно, очевидно усвідомлюючи власну відповідальність за його долю, про що свідчать його листи до зятя – Криштофа Радзивілла¹.

Після прибуття на сейм Костянтина Острозького питання про церковну унію все-таки було підняте. 11 квітня 1598 року посольська депутація на чолі з протестантом Мартином Броневським подала до сенату вимогу позбавлення єпископських кафедр владик Іпатія Потія та Кирила Терлецького. Втім, проти розгляду цієї справи рішуче виступив примас Польщі архієпископ Гнезненський Станіслав Карнковський, якого підтримали коронний підканцлер Ян Тарновський та біскуп Хельмінський Петро Тиліцький. Єпископ Володимирський Іпатій Потій який був присутнім в сенаті використав цю нагоду для звернення до короля з проханням взяти під захист Уніатську Церкву.

Князь Костянтин Острозький був неприємно вражений реакцією senatorів на позов волинської шляхти. Взявши слово, він звинуватив примаса у порушенні шляхетських вольностей (архієпископ перервав промову Мартина Броневського), а пізніше висловив обурення закликами владики Потія до короля взяти під захист уніатів. Князь емоційно висловлювався в тому дусі, що не уніати, а православні потребують королівського захисту. Зрештою, Костянтин Острозький втратив над собою контроль, вибухнув гнівом, так що його сини Януш та Олександр Острозькі а також зять Криштоф Радзивілл

---

¹ Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / Жукович П. — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С. 347.

змушені були втрюх його заспокоювати¹. Втім, на короля ця сцена не справила потрібного враження. Він рішуче заявив, що з огляду на політичну ситуацію що склалася в державі, питання пов'язані з релігійними суперечками мають бути відкладені до наступного сейму. Волинська шляхта, очевидно не без впливу Костянтина Острозького, зробила спробу зірвати сейм. Як повідомив королю делегат посольської ізби протестант Павло Ожеховський, волинські депутати заявили про відмову розглядати поточні питання, що були винесені на розгляд сейму. Втім, їх позиція не знайшла підтримки у депутатів від інших воєводств – православних і протестантів, – які готові були йти на компроміс з королем, поставивши інтереси держави вище релігійних проблем².

Отже, намір зірвати сейм, про що згадував в листах Костянтин Острозький, не було реалізовано. Кінець-кінцем за згодою православних та інших членів сейму було прийнято рішення про призупинення усіх судових справ, що виникли в зв'язку із проголошенням унії через від'їзд короля до Швеції. Це рішення і було юридично закріплене у згаданому вище універсалі від 13 квітня³. Відповідно, спроба притягнути до суду Володимирського та Луцького єпископів не вдалася.

Результати сейму 1598 року були для православних незначними: король визнав існування проблеми і лише пообіцяв зайнятися вирішенням протиріч між уніатами і православними на майбутньому сеймі. Причини цієї невдачі слід, на нашу думку, шукати в наступних причинах:

По-перше, лідер православної коаліції на сеймі князь Костянтин Острозький з невідомих причин (можливо, за станом здоров'я) відмовився від

¹ Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 147.

² Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 148.

³ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 1. — Т. VI — 1883. — С. 221-223.

активних політичних акцій, до яких ще нещодавно готувався. На сейм він прибув з великим запізненням, а прибувши до Варшави, займався, передусім, владнанням з канцлером Замоїським особистих стосунків, які лише епізодично стосувалися релігійного питання (справа екзарха Никифора).

По-друге, православна шляхта, дезорієнтована непослідовною позицією свого лідера, піддалася на патріотичні заклики тимчасово відмовитися від обговорення другорядних державних проблем в час, коли король збирався за кордон рятувати свою шведську корону.

По-третє, сейм 1598 року виразно продемонстрував внутрішню слабкість православно-протестантської коаліції та незадовільну організацію її діяльності з боку лідерів – князя Костянтина Острозького та Криштофа Радзивілла.

Гнітюче враження, яке мав справити результат сейму 1598 року на православних, підсилювалося черговим гучним успіхом Католицької Церкви. В час, коли депутати сейму ще перебували у Варшаві, вмирав один із впливових лідерів протестантської коаліції в Речі Посполитій - соратник князя Острозького по релігійній опозиції Миколай Казимірський. Останній, завдяки зусиллям кс.Петра Скарги, перед смертю († 22 квітня 1598 р.) зрікся аріанства і помер католиком¹. Зрозуміло, що для католиків і, передусім, для єзуїтів, подібний успіх мав велике значення оскільки давав вагомий козир для подальшої пропагандистської діяльності, в тому числі проти православних.

Безрезультатність сейму 1598 року була в певний спосіб «компенсована» активними заходами князя Костянтина Острозького на Волині, коли він вдався до експропріації маєтків Луцького уніатського єпископа. При цьому слід зазначити, що початок конфронтації між ними із використанням економічного фактора почався ще до офіційного проголошення унії в Бересті. Князь Острозький погрожував позбавити З'єднану Церкву значної частини її маєтностей відразу після свого конфлікту з проуніатськи настроєними владиками влітку

---

¹ Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 148.

1595 р. Очевидно, мова йшла про ті володіння, які в свій час Церква отримала в дар від Острозьких. З цього приводу уже 10 вересня 1595 року литовський канцлер Лев Сапега у своєму листі до князя Костянтина застерігав його від подібних кроків: «А що теж Ваша кн. Милість розгнівавшись на руських владик, і особливо на Луцького і Володимирського, погрожувати їм зволиш маєтності відібрати, і розправу їм учинити, то я ради Пана Бога вас прошу, раджу і застерігаю, щоб Ваша кн. Милість залишив це і дав їм спокій»¹.

Ймовірно, деякий час князь Костянтин з невідомих причин утримувався від подібних заходів і лише влітку 1598 р. провів масштабну акцію щодо захоплення церковних маєтностей. Як дізнаємося зі скарги Луцького єпископа Кирила Терлецького від 27 липня цього року, загони надвірної міліції князя Острозького захопили село Будораж, до якого належало 6 маєтків, а також єпископський двір в Острозькому замку. Як впливає з протестації, Уніатська Церква зазнала великих збитків. Лише вартість захопленої худоби, збіжжя, пасік та ін. рухомого майна становила близько 5400 злотих². Захоплення князем Острозьким церковних маєтностей супроводжувалося актами індивідуального терору проти уніатського духовенства і вірних. Так, того ж 1598 р. члени Луцької уніатської капітули скаржилися, що слуги князя Костянтина під час захоплення єпископських маєтків схопили і незаконно ув'язнили клірика Дем'яна та єпископського підданого Кліма Силу³. За таких обставин уніатська сторона не змогла чинити ефективного опору діям князя Костянтина Острозького. На відміну від магна-

¹ «A iz tez snac W. ks. Mc zwasniwszy się na władyki te ruskie zwlaszcza Luckiego i Wlodymirskiego grozic im raczysz majetnosi odbierac i o zdrowie ich stac, dla pana Boga prosze, radze i przestrzegam, abys W. ks. Mc tego zaniechac i dac im pokoj raczyl».

Archiwum domu Sapiehow : [w 1 t.]. — Lwów : Nakł. Rodziny 1892, — . — Т. 1. — 1892. — S. 115.

² Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 1. — Т. VI — 1883. — С. 225.

³ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 1. — Т. VI — 1883. — С. 223 — 224.

тів, єпископи не мали значних відділів надвірної міліції і тому шукали захисту в судах. Та судові процеси не принесли з'єднаним ніякої користі і повернути втрачене вони так і не змогли.

Невдалі спроби ліквідувати унію на сеймах 1597-98 рр., а також поступове поширення з'єднання в середовищі нобілітету змушували лідера православних Волині князя Костянтина Острозького йти на тісніший союз з протестантами. Досягти його було неважко — протестанти також шукали союзу з православними. З цією метою в травні 1599 року було проведено спільний з'їзд православних та протестантів, на якому було розглянуто поточний політичний момент в державі та перспективи союзу для захисту релігійних інтересів.

Князь Костянтин Острозький був одним з ініціаторів та ідеологів Віленського з'їзду. Він усвідомлював, що для легітимації подібного акту була вкрай важливою участь у нарадах православних владик зі Львова та Перемишля. Останні отримали запрошення прибути до Вільни, але Острозький передбачав, що єпископи, найвірогідніше, не захочуть вести переговори з протестантами. Тому князь вирішив спертися на підтримку православного духовенства у своїх власних маєтностях. З цією метою він їх зібрав у Степані, де заохочував їх до поїздки на з'їзд¹. Як буде видно з подальших подій деякі з духовних прийняли пропозицію князя і виїхали до Вільни.

Найважливіші рішення Віленського з'їзду що проводив роботу в травні-червні 1599 року були такі. Передусім, вдалося досягнути угоди про політичний союз (конфедерацію) світського характеру, за допомогою якої обидві сторони домовилися скрізь виступати солідарно супроти прокатолицької політики уряду, «...боронячи силами протестантів справи й інтереси православних і навпаки»². Для більшої зручності у взаємних контактах протестанти та православні

¹Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 155.

²Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / Михайло Грушевський. — К. : Наукова думка, 1991 — 1998. — . — Т.V. — 1994. — С. 569.

обрали генеральних провізорів, які мали опікуватися православними церквами та протестантськими зборами. Загальна кількість провізорів складала 121 осіб, з них лише 19 представляли православну коаліцію, більше половини яких було із волинської шляхти. В їх числі три сенатори – київський воєвода князь Костянтин Острозький, волинський воєвода князь Олександр Острозький та брацлавський каштелян князь Григорій Сангушко-Коширський¹. Крім згаданих осіб в число провізорів були включені інші впливові православні князі та магнати Волині. В їх числі: князі Адам і Миколай Вишневецькі, Йоаким Корецький, Богдан Ружинський, Юрій Пузина та ін². Це був перший, так би мовити, «політичний проект», який був складений та узгоджений на Віленському з'їзді.

Союз з протестантами відкривав широкі перспективи для політичної боротьби з уніатами. Як випливає зі списку провізорів протестантського віросповідання (102 особи), лише одних сенаторів (воєвод і каштелянів) було 19 осіб. Крім того, до їх складу входили старости, члени земських та підкоморних судів, які разом із сенаторами мали потужний адміністративний ресурс для лобювання інтересів православних практично в усіх регіонах Речі Посполитої. Проте ефективно реалізувати уже складений багатообіцяючий союз практично не вдалося. На заваді цьому стала спроба укладення іншого - «релігійного проекту» - православних і протестантів.

Суть його полягала в ідеї релігійної унії Православної Церкви з протестантами Речі Посполитої шляхом узгодження релігійно-догматичних суперечностей. Зрозуміло, що реалізація цієї перспективи несла пряму загрозу і без того послабленій Православній Церкві, оскільки відкривала двері протестантській агітації в середовищі православних вірних. Однак, князь Костянтин Остро-

---

¹Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / П. Жукович— СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С. 368.

²Коялович М. Литовская церковная уния : в 2 т. / М. Коялович. — СПб. : тип. Н. Тихменева, 1859—1861. — . — Т. 2. — 1861. — С. 281-282.

зький, який давно був під сильним впливом протестантських ідей, на це не зважив. Він, за словами Михайла Грушевського, «...відкликнув ся на сей плян дуже симпатично, намовив дійсно кількох духовних осіб, Греків і Українців, поїхати на з'їзд, і на з'їзді виступив з промовою, де висловив гаряче бажання злуки Церкви Протестантської та Православної»¹. Однак, православне духовенство виявило більше поміркованості і не пішло на таку «унію». Як і очікувалося, запрошені на з'їзд православні єпископи Львова та Перемишля до Вільни не прибули. Присутні на з'їзді православні духовні були клієнтами князя Острозького (ігумен Дубенського монастиря о.Ісаак та дубенський архідиякон о.Гедеон), а митрополит Білгородський Лука взагалі невідомо кого представляв на цьому зібранні². Цілком зрозуміло, що троє духовних осіб – мандрівний митрополит, ігумен та архідиякон – не мали жодних прав і повноважень вирішувати подібні доленосні питання майбутнього українського православ'я.

Тим не менше, незважаючи на нечисленність православних духовних та їх сумнівну компетентність в догматичних питаннях, дискусії про релігійне об'єднання все-таки розпочалися. Відомо, що до обговорення цього питання проходило в період з 24 по 27 травня 1599 року за особистою участю князя Костянтина Острозького. Останній у своїй вступній промові наголосив, що нічого в житті більше не прагне ніж єдності щирих християн, як того навчає св.Письмо. Саме ця єдність є гарантією загального спокою та захистом від підступів антихриста. Втім, в ході предметних розмов на цю тему виявилось, що православні духовні не поділяють оптимізму князя у справі єдності з протестантами. На нашу думку прибули вони до Вільни не з власної волі, а в силу обставин, адже всі вони були чимось зобов'язані Костянтину Острозькому.

---

¹Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / М. Грушевський. — К. : Наукова думка, 1991 — 1998. — . — Т. VI. — 1995. — С. 568.

²Коялович М. Литовская церковная уния : в 2 т. / М. Коялович. — СПб. : тип. Н. Тихменева, 1859—1861. — . — Т. 2. — 1861. — С. 287.

На нарадах православні вибрали безпрограшну для себе схему поведінки, наголошуючи, що жодних остаточних рішень у справах віри вони не можуть приймати без консультацій з Константинопольським патріархом. Така обережність духовенства часом дратувала Костянтина Острозького, який іноді чинив тиск на них з метою прийняття тих чи інших рішень¹. В цілому, дискусії православних і протестантів про унію по суті закінчилися нічим. Такий результат неважко було спрогнозувати, без відповіді лишається тільки питання про те, наскільки сам князь Острозький вірив в успіх цієї справи. Занадто багато роз'єднувало віруючих людей «Релігії Грецької» і протестантів, набагато більше довелось б зробити поступок православним в унії з ними, ніж з римо-католиками. Втім, поважне представництво на Віленському з'їзді православної мегатерії спонукає до певних роздумів і висновків. Це свідчить, з одного боку, про її рішуче бажання захищати права Православної Церкви, а з іншого призводить до думки про неабиякий вплив на них ідей протестантизму та слабке релігійне виховання ревнителів православ'я. Адже лише нерозуміння глибинної сутності православного віровчення, може привести православного до очевидної авантюри та еклезіологічного абсурду – дискусії про можливість церковної унії з протестантами. Ймовірно, невдача «релігійного проекту» у Вільні викликала певне охолодження стосунків між потенційними союзниками. А це, в свою чергу, не дало можливості православним ефективно використати на свою користь потенціал конфедерації.

Таким чином, Віленський з'їзд, який міг дати шанс православним швидко та ефективно скасувати унію, в реальності обернувся проти православної аристократії, представники якої були скомпрометовані спробою релігійної унії з протестантами. Російський історик М.Коялович з цього приводу писав: «Дряхлые, деморализованные веками силы этой аристократии обнаружили здесь всю свою немочь, и сознание этой немочи было так убийственно, что эти

---

¹ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 98-101.

аристократы скоро почти все исчезли с лица западно-русской Церкви и разсеялись в латинство – результат громадный, могущественно действовавший силою примера на всю массу православного литовко-русского народа. Таким образом, уния приобрела себе поддержку в том, что ей повидимому больше всего должно было принести зла. Но, что всего важнее, православные литовско-русские не только увидели в этом союзе тщету своіх надежд на свою аристократию, но должны были долго нести ответственность за этот союз. Сближение с протестантами, так громко засвидетельствованное Виленским съездом, подвергло их новому позору от латинян, которые не пропускали ни одного случая кольнуть их связью с еретиками и тем более считали себя вправе преследовать их за отказ принять унию»¹.

Проте подібні висновки можна зробити, лише враховуючи подальший історичний досвід, а на той час князь Костянтин Острозький мав великі надії на ефективність Віленської угоди. Готуючись до наступного сейму, він особисто взяв участь у роботі Луцького сеймику і, попри проуніатську опозицію деяких її членів, добився внесення в інструкцію послам вимоги захисту прав людей «релігії грецької», що перебувають під послушенством патріархів. Крім того, послы не повинні були приступати до сеймових нарад без вирішення цього питання. Під впливом князя Острозького послами на сейм були вибрані особи, прихильні до православно-протестантському ал'янсу. Серед них були князь Йоаким Корецький (православний), Гаврило Гойський (православний), Юрій Кирдей-Мильський (православний), Дем'ян Гулевич (аріанин), Павло Дорогостайський (кальвініст). Релігійну належність шостого посла – Н. Ледоховського встановити поки-що не вдалося². Польський вчений Томаш Кемпа припускає діяльний вплив Костянтина Острозького на роботу сеймиків

¹Коялович М. Литовская церковная уния : в 2 т. / М. Коялович. — СПб. : тип. Н. Тихменева, 1859—1861. — . — Т. 2. — 1861. — С. 51-52.

² Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 176.

Київського та Брацлавського воєводств. Дослідник, зокрема, звертає увагу на те, що серед вибраних послів на сейм були особи, тісно пов'язані з князем. В їх числі згадуються Юрій Друцький-Гроський (Київське воєводство), князь Кірик Ружинський (Київське воєводство), Вацлав Вільгорський (Київське воєводство) та Іван Мелешко (Брацлавське воєводство)¹.

Сприятливий для православно-протестантського альянсу підбір послів на сейм створював передумови для проведення масштабної політичної акції. Втім, лідери православних і католиків на сеймові наради не поспішали. Цього разу їм на заваді стали проблеми сімейного характеру. Незадовго до відкриття роботи сейму князь Криштоф Радзивілл перебував у Вільні де 6 лютого 1600 року мав відбутися шлюб його сина Януша з Софією Олешкевичівною. Там же очікувалося остаточне з'ясування суперечок між віленським воєводою та родиною Ходкевичів, які претендували на маєтності Слуцького князівства. Ніхто з дійових осіб конфлікту не був певен, що справу буде полагоджено миром, тому про всяк випадок у Вільні були зосереджені надвірні війська Криштофа Радзивілла, туди ж були скеровані війська інших магнатів, що симпатизували Радзивіллам, в тому числі підрозділ від князів Острозьких, що нараховував 1300 бійців. Готувалися до збройної боротьби також Ходкевичі, але врешті сторони конфлікту утрималися від зіткнень і звернулися за посередництвом до сейму, куди і прибули на самий кінець його роботи.

Зрозуміло, що за таких обставин ні Радзивілли, ні Острозькі не могли зосередитися на проблемах захисту релігійних інтересів православних і протестантів – ця місія була покладена на послів. Останні (з числа православних) свої претензії до уніатів вклали у позов до Володимирського та Луцького єпископів, які готували ще 1598 року. Сеймовий суд над владиками проходив публічно в самому кінці засідань – 15-16 березня. Православні послі від Волинського та Київського воєводств звернулися до короля з проханням

---

¹ Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S.177.

вирішити їх суперечку. У відповідь Іпатій Потій та Кирило Терлецький заявили, що у згаданій справі вони не підлягають не тільки сеймовому, але і будь-якому іншому суду. Подібні питання, стверджували вони, є прерогативою лише суду духовного.

Тим не менше, уніатські владика «не за обов'язком, а за доброю волею» виклали власне бачення цієї проблеми. Митрополит Іпатій Потій виступив з розлогою промовою, яка стала апологією унії. Він звернувся до історії, доводячи, що Київська митрополія, хоч і була під зверхністю Константинопольського патріарха, але водночас тривалий час перебувала в єдності з Римом. Митрополит наводив численні приклади, які мали довести справедливість його слів, особливо наголошуючи на історичних подіях Флорентійської унії, до якої приєдналася Руська Церква. Таким чином, акт церковної унії в Бресті, на думку Іпатія Потія, не вніс ніяких новин в Церкву, а лише повернув її до природної єдності з Римом, яка була в давнину.

Члени сеймового суду не мали питань до владик. Позивачам (православним) було запропоновано висловити власну думку, але вони утрималися від цього. Взагалі поведінка православних на суді викликає подив. Суд проводився публічно, під час роботи сейму, але лідера православної опозиції – князя Костянтина Острозького – на ньому не було. Ті представники православної шляхти, які були присутні на засіданнях, вели себе пасивно, внаслідок чого процес блискуче виграли уніати. Після цього православні більше не поверталися до ідеї публічного суду над з'єднаними владиками і дискусії з ними.

Таким чином, на перших сеймах після проголошення унії в Бресті (1597, 1598, 1600 роки) православні в боротьбі за свої права зазнали цілковитої невдачі. Пояснювалося це відсутністю досвіду політичної боротьби православної шляхти, нездатністю старого та хворого князя Острозького сформуванню послідовну програму політичної боротьби на сеймі на захист прав православних, а також домінування у православних делегатів сейму державно-патріотичних настроїв над національно-релігійними. Саме ця обставина давала

можливість королю щоразу переконувати їх у необхідності відкласти розгляд питання унії на пізніший час, з огляду на важливі державні проблеми поточного моменту.

Період другий: 1601-1609 рр.

Підготовка князя Костянтина Острозького до сейму 1601 року відбувалася по-старому – черговими листами лідера православних до князя Криштофа Радзивілла, на якого знову покладалися особливі надії у справі захисту прав православних¹. Здавалося, що і цього разу система захисту православних буде проводитися нерішуче. Втім, саме цього разу події розгорталися за зовсім іншим сценарієм. З 30 січня по 13 березня 1601 року відбувався черговий сейм. Князь Костянтин Острозький планував прибути до Варшави разом зі своїм зятем Криштофом Радзивіллом, але, уражений якоюсь хворобою, так і не зміг приїхати². Втім, на сейм прибув його син Олександр Острозький, який з цього часу почав поступово перебирати на себе роль лідера православної шляхти Волині. Головна проблема, що була винесена на обговорення, стосувалася назріваючої війни зі Швецією. Здавалося, що гострота політичного моменту в черговий раз дозволить королю та сенату «відмахнутися» від набридливих домагань православних. Втім, цього разу православні та протестанти очевидно зуміли критично осмислити попередній досвід сеймової боротьби і виступили із сильною політичною акцією. Головний їх постулат полягав у наступній тезі – «захист держави від зовнішніх ворогів треба досягати шляхом встановлення внутрішнього миру». Але цей мир є неможливим без розв'язання релігійного питання, пов'язаного з порушенням прав православних та протестантів.

---

¹ Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / П. Жукович— СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С. 394.

²Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 186.

Православні висунули конкретні претензії, що свідчили про їх утиски. Найважливішими з них були дві:

1.Порушення акту Люблінської унії 1569 року, згідно з яким король зобов'язався зберегти усі права людей «грецької» (розумілося - нез'єднаної з Римом) віри.

2. Порушення королівської грамоти від 1589 року патріарху Єремії на вільну юрисдикцію над духовенством східного обряду на території Речі Посполитої.

Крім того, православні представили перелік конкретних кривд у різних регіонах Київської митрополії – Вільні, Києві, Бресті, Львові та ін¹. Щодо вимог православних і протестантів (останні висунули також власні претензії) точилися дискусії і, врешті, було прийнято рішення про створення окремої комісії, що мала розглянути їх заяви. Це був перший парламентський успіх православно-протестантської коаліції, коли в сеймі змушені були не тільки визнати релігійну проблему, але також створити офіційний орган, що мав її розв'язати. На час роботи комісії православні та протестанти не вдавалися до саботажу роботи сейму. Проте члени комісії не виправдали надій опозиції і не прийняли тих рішень, які від них очікувалися. Врешті, після напружених дискусій у посольській ізбі було вирішено задовольнити вимоги протестантів і православних в такий спосіб: офіційно відкласти до наступного сейму встановлення процесу конфедерації, уневажити оголошені баніції у релігійних справах та дати від імені короля гарантії, що надалі він буде надавати бенефіції лише особам «справжньої грецької віри»².

Однак, пропозиції посольської ізби викликали категоричне неприйняття в сенаті, більшість членів якого і особисто король рішуче відкинули можливість

---

¹ Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / П. Жукович. — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С. 402-403.

² Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / П. Жукович— СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С. 405.

будь-яких поступок православним і протестантам. В ході дискусії дійшло до сварки між архієпископом Гнезненським та князем Олександром Острозьким, і лише зусиллями канцлера Замоїського вдалося уникнути подальшого загострення конфлікту¹. За таких обставин опозиція в останній день роботи сейму (13 березня) склала розгорнуту протестацію з приводу небажання сейму вирішувати релігійне питання. Найважливіші її позиції зводилися до наступного:

1. Сеймові конституції, які вони не підписали, визнаватися ними не будуть.
2. Православні не визнають уніатську ієрархію законною.
3. Православні та протестанти не будуть визнавати жодних декретів та постанов, які будуть суперечити Варшавській генеральній конфедерації¹.

Таким чином, хоча на згаданому сеймі православні депутати не досягли успіху, вони започаткували іншу, значно рішучішу форму політичної боротьби. Цього разу вони не просто роз'їхалися з відчуттям безпорадності, але виступили з різкими політичними заявами та готовністю не визнавати рішення сейму на знак протесту проти ігнорування їх релігійних прав. Врешті, православні почали розуміти, що ні король, ні сейм, ні сенат ніколи не будуть поважати їх прав, якщо вони завжди ставитимуть загальнодержавні інтереси вище власних релігійних. Зміни в методах сеймової боротьби православної шляхти ми схильні пов'язувати із виходом на сцену політичного життя Речі Посполитої в якості самодостатньої дійової особи князя Олександра Острозького. Саме під його керівництвом православна опозиція в сеймі запрацювала ефективно і рішуче, змусивши опонентів рахуватися з їхніми інтересами. Політичний дебют Олександра Острозького в якості фактичного керівника православної опозиції на сеймі наочно продемонстрував, що він в

---

¹ Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 188-189.

майбутньому має всі шанси з успіхом замінити свого батька в якості лідера «руського» народу.

Рішучість та наполегливість православних на сеймі 1601 року справила сильне враження на їх опонентів, і, передусім, на уніатського митрополита Іпатія Потія. У своєму листі до князя Миколая Радзивілла «Сіротки» від 1 червня 1601 року він з цього приводу писав: «...вони (православні – прим.авт.) на сеймиках, на сеймах волають, хоча жодної кривди не мають, і навпаки нам кривду де можуть там і чинять. А ми небожата і губ розтулити не можемо...» І далі: «...але те нам найбільше болить, що ми не маємо тієї допомоги від панів католиків яка нам була обіцяна коли ми приступали до святої єдності...»².

Тривога уніатського митрополита була не безпідставною – православна шляхта (в тому числі і волинська) демонструвала ознаки консолідації навколо своїх лідерів і підкреслювала свою готовність захищати інтереси Церкви. Так, уже менше, ніж за два місяці після сейму, православна шляхта, що перебувала у Любліні з нагоди сесій місцевого Трибуналу, допомогла Люблінському братству при церкві Преображення Господнього вирішити його земельні проблеми. Про це 5 травня 1601 року було складено офіційну заяву, в якій крім факту купівлі землі на користь Люблінського братства заявлялося про готовність надавати йому всіляку підтримку. Заяву підписало 46 осіб, які склали православну еліту Волинського воєводства³.

---

¹ Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / П. Жукович — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С. 406-407.

² «...oni na sejmikach, oni na sejmach wołaja, choca żadnej krzywdy nie mają i owszem nam ją, gdzie mogą czynią. A my niebożęta i gęby otworzyć nie umiemy. ... A to nas najwięcej boli, że takiej obrony od panow katolików, jaka nam była obiecana, gdyżmy do jedności świętej przystępowali, nie mamy». Kempa T. Wobec kontreformacji. Protestanci i prawosławni w oboronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 189.

³ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 2. — Т. 1 — 1861. — С. 37-39.

Наступного, 1602 року, на Волині досить бурхливо проходив місцевий повітовий сеймик. Під впливом князя Костянтина Острозького та за діяльною участю кременецького підкоморія Боговитина було прийнято інструкцію послам на сейм, в якій містилися жорсткі антиунійні вимоги. Було вирішено добиватися відновлення православної ієрархії, а також висувалася вимога до духовенства у духовних справах звертатися не до Папи, а до світських судів і Трибуналу. Було звернено увагу на незаконність посідання Іпатієм Потієм одразу двох єпископських кафедр – митрополичої та єпископської у Володимирі. Депутатам було наказано захищати ці вимоги до останньої можливості, а в разі їх неприйняття – зривати сейм¹.

Сейм 1603 року відкрився 22 січня у Кракові. Православні та протестанти діяли енергійно та цілеспрямовано. Вони одразу заявили, що не допустять розгляду жодних державних справ, поки їх вимоги не будуть задоволені. Лідерами союзних сил виступили князі Олександр Острозький та Криштоф Радзивілл. Цього разу союзники досягли вагомого успіху, який пояснювався виробленою ними грамотною стратегією політичної гри.

По-перше, від порожніх погроз вони перейшли до реальних справ – роботу сейму було загальмовано і 3 березня остаточно зірвано. Єдине рішення, яке вдалося прийняти на сеймі, – це згода на фінансування війни в Лівонії, бо поразка у шведській війні не входила в плани ні православних, ні протестантів. По-друге, вперше з часів сейму 1597 року православні та протестанти в боротьбі за свої релігійні права привернули на свій бік певну частину депутатів-католиків. Було це зроблено завдяки вмілому використанню у самому католицькому таборі протиріч, які виникли між світськими католиками та їх духовенством.

По-третє, православно-протестантська опозиція вміло використала непорозуміння між королем та канцлером Замоїським на свою користь,

---

¹ Жукович П. Сеймовая боротьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / П. Жукович — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С. 422-423.

нейтралізувавши останнього під час дебатів з релігійного питання. Православні висунули в сеймі наступні чотири вимоги: зняття баніції з жидичинського архімандрита Гедеона Балабана в зв'язку з його конфліктом з єпископом Луцьким Кирилом Терлецьким; визнання елекції о.Єлисея Плетенецького на архімандрита Києво-Печерського монастиря; ухвала процесу конфедерації; відібрання у митрополита Іпатія Потія Володимиро-Берестейської єпархії.

Вимоги представників православно-протестантської коаліції, а також несподівана для багатьох лояльна до «іновірців» позиція частини депутатів римо-католицького віросповідання, викликали в сенаті справжній скандал. Довідавшись, що посольство до сенату і короля від православних і протестантів очолює католицький депутат Ян Свошовський, Плоцький біскуп Войцех Барановський втратив над собою контроль і публічно назвав таких католиків «виродками». В свою чергу, пан Свошовський в подібній манері вилаяв єпископа. Цей інцидент поклав початок жорсткій полеміці, яка спалахнула серед senatorів щодо вимог православних і протестантів. З боку опозиції найактивніше виступав князь Олександр Острозький, якого підтримали Андрій Лещинський, Криштоф Дорогостайський, Криштоф Радзивілл та Ян Замойський. Їх опонентами виступили католицькі єпископи, а серед світських senatorів – Лев Сапіга, Ієронім Гостомський та Януш Острозький, який полемізував з братом, захищаючи уніатів¹.

Конфлікт на сеймі набув такої гостроти, що державні мужі польсько-литовської держави врешті зрозуміли, що ігнорувати православно-протестантську опозицію стає просто небезпечно. Саме тому король змушений був вперше після проголошення унії в Бресті піти на реальні поступки православним. Перша поступка стосувалася головної православної святині України та Білорусі – Києво-Печерського монастиря. Полягала вона у тому, що король задовольнив вимогу послів про обрання Печерського архімандрита

---

¹ Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 196.

згідно з жалуваною грамотою короля Сигізмунда I від 1522 року. Згаданий документ передбачав, що Печерського архімандрита мали обирати ченці цієї обителі спільно з князями та шляхтою Київського воєводства. Зрозуміло, що Києво-Печерський монастир, який не прийняв унії і, підтриманий православною шляхтою Київщини, фактично виходив з-під юрисдикції уніатських митрополитів.

Крім того, православні добилися рішення про відміну рішення, згідно з яким Києво-Печерський монастир надавався Київським уніатським митрополитам. Король дійсно звернувся до Папи з проханням відмінити відповідну буллу, мотивуючи своє прохання тим, що право патронату над цим монастирем належить не королю, а певним особам з числа шляхти, і що цю юридичну норму не можна відмінити без внутрішніх ускладнень в державі. Папа видав відповідну буллу, хоч і з певними застереженнями. Він зажадав від короля відповідної компенсації митрополії за цю втрату, а також нагадав про його обов'язок ширити католицизм в державі. Відповідно, король мав сприяти призначенню на архімандрита уніатського, а не православного кандидата¹. Інша поступка короля полягала у припиненні процесів уніатів проти православних. На Волині від цієї постанови виграв архімандрит Жидичинського монастиря св.Миколая Гедеон Балабан, з якого було знято баніцію у справі про незаконне заволодіння цією обителлю. Згадана постанова фактично легалізувала перебування в руках православних найбагатшої волинської архімандрії².

Запорукою помітних успіхів православних на сеймі 1603 року було те, що на цей час роль лідера православної опозиції фактично перейшла до рук сина князя Костянтина Острозького – Олександра Острозького, який зумів змодельювати ефективну схему політичної гри на сеймі. Можливо, саме йому

---

¹Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / П. Жукович — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С. 426-429.

²Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / П. Жукович — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С.430 — 431.

вдалося ефективніше, ніж князю Костянтину, задіяти та реалізувати потенціал православно-протестантського союзу 1599 року для успіху об'єднаної опозиції.

Успіхи православних 1603 року були хоч і неповними, проте багатообіцяючими. Набутий політичний досвід, новий енергійний лідер та дієва співпраця з протестантами давали шанси розвинути успіх та поступово зруйнувати Уніатську Церкву в Речі Посполитій. Втім, у листопаді-грудні 1603 року сталися події, які кардинально вплинули на подальший розвиток суспільно-релігійної ситуації в польсько-литовській державі взагалі, і на Волині зокрема. 19 листопада 1603 року помер надійний союзник православних у сеймовій боротьбі, лідер протестантів в Польщі та Литві, зять Костянтина Острозького віленський воєвода князь Криштоф Радзивілл. Менше ніж за місяць – 12 грудня 1603 року – під час об'їзду своїх маєтків несподівано помер воєвода волинський князь Олександр Острозький. З його смертю волинська шляхта втратила впливового та дієвого магната православного віросповідання, який продовжував справу свого батька.

Князь Костянтин Острозький надзвичайно важко переживав цю сімейну драму. Він не міг також не усвідомлювати, що втратив не тільки двох близьких людей – сина і зятя, але також двох провідних лідерів православно-протестантського альянсу, який тепер лишився фактично без керівництва. Ймовірно, ця особиста трагедія, яка цілком могла сприйматися в очах сучасників у містичних барвах, викликала у князя сумніви про правильність його життєвого вибору. Можливо, він заново почав осмислювати досвід політичної боротьби останніх років і знову повернувся до ідеї єдності Східної Церкви та Католицького Костелу над якою він працював десять років тому. Якщо це припущення вірне, цілком логічним є обмін листами між ним та Папою Климентом VIII незабаром після смерті сина, у яких йшов обмін думок про умови, за яких можливо було досягти приєднання до унії самого князя Острозького, а також тієї частини руського суспільства Речі Посполитої, яке не визнало рішень Берестейського унійного собору.

Як відомо, 3 квітня 1604 року від імені Папи Римського було відправлено листа до князя Костянтина Острозького із закликом прийняти унію. В посланні з цього приводу наголошувалося: «Ні до чого не хочемо примушувати проти волі: якщо зі своєї святої волі до Апостольського Престолу прийдеш, не до нас прийдеш, але до Церкви божої прийдеш, щоб ваші думки та воля у зоді з нашими були»¹. Того ж дня папські листи із закликом сприяти наверненню Костянтина Острозького були відправлені його синові Янушу Острозькому та деяким іншим впливовим особам держави. За два місяці князь дав відповідь на послання Папи. У своєму листі від 14 червня 1604 р. Костянтин Острозький високо оцінив намагання Римського понтифіка досягти єдності християн, згадав про власну працю у цьому напрямі, але зазначив, що досягти бажаного єднання можна лише на вселенському рівні. Тільки за таких умов Папа зможе бути головою Східної і Західної Церкви, якщо обидві вони, як доньки великого короля, збережуть свій статус і гідність². Зі згаданого листа випливає, що князь Острозький навесні 1604 року був готовий вести переговори про зміну своєї релігійної політики. Подібне враження склалося також і у деяких сучасників, зокрема у нунція та Папи, які ще принаймні протягом року вели жваве листування із впливовими державними діячами у цій справі.

Втім, існують також інші погляди на цю проблему. Польський дослідник Томаш Кемпа вбачає у заявах князя Острозького про готовність прийняти унію лише політичний маневр. Його мета полягала у намаганнях покращити свої відносини з королем, а відтак полегшити справу закріплення Києво-Печерської

---

¹ «Nihil ab invito volumus extorquere: tua si quid voluntate sanctae huic accedet Sedi, non nobis, sed Dei accedet Ecclesiae. Ut vestrae mentes et cogitationis cum nostra consentient ...»

Monumenta Ucrainae historica : [in 14 vol.]. — Romae : Editiones universitatis catholicae ucaianorum s. Clementis Papae, 1964—1977.

Vol. IX — X. — 1971. — P. 275.

² Ibidem. P. 282.

архімандрії за своїм кандидатом – архімандритом Єлисеєм Плетенецьким¹. Слід визнати, що наявні документи, що стосуються даного питання, не дають можливості переконливо обґрунтувати мотиви Костянтина Острозького у його переговорах про унію в 1604 році. Але якщо Томаш Кемпа у своїх припущеннях має рацію, то це свідчить про відвертий цинізм, притаманний князю в його політичній діяльності. Адже треба пам'ятати, що на весну 1604 року в православному суспільстві Волині ще була жива пам'ять про смерть Олександра Острозького, на якого покладалися великі надії як на протектора Православної Церкви. Приступаючи до переговорів про унію (нехай навіть фіктивних, але які не могли лишитися таємницею), Костянтин Острозький не міг не усвідомлювати той руйнівний вплив, який вони справлять на православних і їх союзників – протестантів.

Втрата лідерів для православно-протестантської опозиції та непевність релігійних поглядів Костянтина Острозького окреслювали для православної опозиції складні перспективи. Втім, це не означало що Православна Церква лишилася без політичної підтримки. Сейм 1605 року виявив нові тенденції в політичному житті православного суспільства в Речі Посполитій та на Волині зокрема. Передусім виявлося, що після смерті Олександра Острозького та фактичного відходу від активного політичного життя Костянтина Острозького, інтересами православних на сеймі почали опікуватися римо-католики. Дебютували в цій ролі волинські магнати - каштелян краківський Януш Острозький та воєвода волинський, князь Януш Заславський. Мотивували вони цю необхідність суто прагматичною метою – недопущенням в майбутньому зриву сеймових засідань². Ймовірно, під їх впливом був запропонований проект конституції, яка фактично передбачала в майбутньому поступове відновлення

---

¹ Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 200 — 201.

² Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / П. Жукович — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С. 454-455.

православної ієрархії та ліквідацію унії. Вона передбачала що надалі духовні достоїнства мають надаватися православним, а ті єпископи які уже прийняли унію мають займати свої кафедри до кінця життя¹. Результати сейму для православних були дещо обнадійливими. Хоча вищезгадана конституція була відкинута королем, але на вимогу князя Януша Острозького була надана королівська грамота Єлисею Плетенецькому на Києво-Печерську архімандритю². Можливо цього до кінця не усвідомлювали сучасники, але з висоти історичного досвіду є безсумнівним, що саме цей акт справив величезний вплив на скріплення позицій православ'я як у самому Києві, так і на всьому українсько-білоруському просторі Речі Посполитої.

Подальша політична діяльність волинського нобілітету на користь Православної Церкви проходила на фоні різкого загострення внутрішньополітичної ситуації в Речі Посполитій. Незадоволення політикою Сигізмунда III, що виразно наростало з середини 90-х років XVI ст., поклало початок політичній кризі в державі, яка завершилася масштабним потрясінням для країни – рокошем 1606-1607рр. Опозиційна шляхта, очолена краківським воєводою Жебжидовським, з різних причин виступила проти короля. Сильним було незадоволення неефективною роботою сейму, нездатністю захистити країну від татарських нападів, провалами у зовнішній політиці, дискримінаційною релігійною політикою тощо.

Волинська шляхта скористалася ситуацією для захисту прав Православної Церкви. Численні її представники прибули на роком, що був оголошений на 6 серпня 1606 року під Сандомиром, а 25 серпня ними були представлені артикули про порушення своїх релігійних прав. В них стверджувалося, що православні митрополит та владики, прийнявши унію, внесли зміни у статус Церкви. Від короля вимагалось повернути status quo «грецькій релігії» та їх усі давні права. Для цього було необхідно усунути з кафедр митрополита та єпископів, що прийняли унію, та анулювати привілеї, видані їм на єпископські

---

¹ Там само. С.458.

² Там само. С.459.

столиці. Артикули були підписані волинським хорунжим Васи́лієм Семашко¹. Ці артикули були ведені в єдиний список рокошових артикулів і відправлені королю 9 вересня.

Костянтин Острозький незважаючи на тяжкий стан здоров'я жваво зреагував на початок рокошу. Якщо досі він і мав певні сумніви щодо свого релігійного вибору, то вже влітку 1606 року князь знову виявив себе лідером православної опозиції. Частково паралізований він все-таки намагався виїхати під Сандомир, хоча врешті змушений був відмовитися від поїздки. Натомість він послав на рокошовий з'їзд архімандрита Києво-Печерського монастиря о.Єлисея Плетенецького. У своєму короткому листі до князя Януша Радзивілла (свого онука) від 4 серпня 1606 року Костянтин Острозький просив надати допомогу о. Єлисею у справах захисту інтересів православних².

Тим часом паралельно із з'їздом під Сандомиром проходив лояльний до короля з'їзд у Вислиці. Цікаво, що, на відміну від української православної шляхти Волині і Київщини, яка в тій ситуації стала на бік рокошан, їх єдиновірці – українське панство Галичини і Поділля - підтримало короля і взяло участь у роботі Вислицького з'їзду. На ньому також були розроблені артикули – альтернативні сандомирським, причому проблема православної церкви там також була піднята (4 вересня 1606 року). Згідно з ними, король обіцяв надалі роздавати привілеї та маєтки «грецької релігії» згідно давнього звичаю людям шляхетського стану, руського народу, руської релігії, не порушуючи свободи совісті, не заважаючи вільній відправі богослужінь, не роблячи перепон в доступі до посад в магістраті тощо³. Розрахунок був зрозумілим: дізнавшись

---

¹ Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / П. Жукович — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С. 497.

² Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники : В 2 т. / Стефан Голубев : — К. : Типография Г. Т. Корчак-Новинского, 1883 — 1898. — . — Т. 1. — 1883. — С. 40.

³ Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / П. Жукович — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С. 508.

про зміст вислицьких артикулів, 8 вересня 1606 року волинський князь Януш Збаразький, а разом з ним – «велика купа русі і волинян», взяли сторону короля, залишили табір під Сандомиром і вирушили під Вислицю¹.

Є всі підстави припускати, що активну участь у складанні «Вислицьких артикулів» брав князь Януш Острозький, який певний час вагався, на яку сторону стати – на бік короля чи рокошан. Врешті, князь вибрав найвигідніший з політичної точки зору третій шлях – роль миротворця і посередника між ворогуючими таборами. Ймовірно, не без його впливу король вирішив піти на поступки православним, натомість нічим не поступаючись протестантам, щоб в такий спосіб добитися розколу сил опозиційної шляхти. Як бачимо, план цей було успішно реалізовано.

Перехід шляхти Волинського і Київського воєводства на бік короля став одним із переломних моментів рокошу. Незабаром після згаданої події королівське кварціальне військо перейшло до рішучіших дій щодо рокошан. 4 жовтня 1606 року урядові війська оточили та змусили капітулювати частину їхнього війська під Янівцем². Поразка під Янівцем надломила, але не знищила сили антикоролівської опозиції. З початку наступного 1607 року рокошовий рух переживає нове піднесення, але переважно на корінних польських землях. Цього разу на боці короля виразно стала шляхта українських земель – Руського, Подільського та Белзького воєводств³.

Волинська шляхта рокош не підтримала, хоча продовжувала обстоювати у релігійному питанні вимоги, висунуті 25 серпня 1606 року. Про це свідчить, зокрема, інструкція волинської шляхти на сейм від 27 березня 1607 року. В ній міститься підтвердження вимог, висунутих в артикулах Київського та Волинського воєводства під Сандомиром. В числі вимог – ліквідація унії, відновлення православної ієрархії, підтвердження права волинської шляхти обрати собі нових (православних) єпископів та митрополита. Крім того,

---

¹ Там само. С.511, 513.

² Там само. С.518-519.

³ Там само. С.520.

вимагалось повернення земельних володінь монастирям, які були роздані уніатами приватним особам в посесію. При цьому православні згодні були йти на поступки: згідно з їх пропозиціями на місце уніатських єпископів мали бути обрані православні владики, натомість владики-уніати отримували на пожиттєве утримання 1/3 прибутків з тих єпископських маєтків, які досі були в їх розпрядженні. Після їх смерті земельні володіння єпархій мали повністю перейти до рук православних. У королівських столових маєтностях попи мали право визначитися, чи вони є під послушенством православного, чи уніатського єпископа. Але після їх смерті новий кандидат на пароха міг бути лише православним¹. Особливий інтерес становить для нас прохання шляхти про заснування семінарії для підготовки православного духовенства. За пропозицією авторів інструкції утримувати цей учбовий заклад, де мало навчатися 20 студентів повинні були Володимирський та Луцький єпископи². Інструкцію підписало 18 осіб. Цікаво, що в їх числі, крім православної шляхти середнього рівня, зустрічаємо римо-католицьких магнатів князів Януша Заславського та Криштофа Збараського³.

7 травня 1607 року розпочав роботу сейм у Варшаві. На ньому розглядалися та порівнювалися сандомирські та вислицькі артикули. Кінець-кінцем, остаточне рішення щодо «Грецької Релігії» зводилося до наступних положень: церковні достоїнства та маєтки надаватимуться людям шляхетського стану народу руського та справжньої Релігії Грецької; одна особа не може отримати двох бенефіцій; церковні братства лишаються при своїх правах і привілеях; скасовувалися права церков на маєтки записані на їх користь у

---

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 2. — Т. 1 — 1861. — С. 73.

² Там само. С. 75.

³ Там само. С. 81.

напрестольні євангелія; скасовувалися процеси і баніції щодо духовенства як у Короні, так і у Великому князівстві Литовському¹;

Таким чином, православні отримали значну перемогу, впритул наблизившись до ліквідації Уніатської Церкви, хоча виразної обіцянки, що наступні кандидати на ієрархів мають бути людьми «релігії грецької», нез'єднані з Римом, король не дав. Втім, нещирість короля щодо православних виявилася дуже скоро. Під час роботи сейму – 21 травня 1607 р. – помер Луцький єпископ Кирило Терлецький. 30 травня 1607 р. один із лідерів уніатської коаліції на Волині – Остафій Єло-Малинський, який якраз перебував на сеймі у Варшаві, уже отримав від короля Сигізмунда III привілей на Луцьку кафедру². Менше ніж за тиждень (5 червня 1607 року) він уже склав архієрейську присягу³. Для подібного рішення існувала формальна підстава – трактування правила, за яким надалі мали надаватися владицтва «*ludziom szlacheckim narodu Ruskiego, y mere religii Greckiey*», могло бути яким завгодно, адже як православні, так і уніати вважали себе людьми справжньої Грецької релігії. Цю чисто юридичну хитрість православні недогледіли і тепер опинилися перед фактом нівеляції всіх своїх політичних завоювань.

Втім, здаватися члени православної коаліції навіть не думали. Уже 2 червня 1607 року князь Андрій Козика від імені депутатів Волинського воєводства склав протест проти надання Луцької кафедри Єло-Малинському, хоч жодних практичних результатів вона не мала⁴. Парадоксально, але факт: незважаючи на те, що нещирість уряду у релігійному питанні була цілком очевидною, православна шляхта Речі Посполитої все-таки зберігала вірність королю. За

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 1. — Т. VII. — 1887. — С. 317-318.

² Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 368-370.

³ // Пам'ятки. — 2001. — Ч.3. — Вип.1. — С.128-129.

⁴ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . —

місяць після описаних подій (5 липня 1607 року) у вирішальній битві під Гужевим урядові війська завдали остаточної поразки війську рокошан. Причому, в бою на боці королівського війська відзначилися «руські» підрозділи під командуванням Потоцького¹. У їх складі билася православна шляхта українських воєводств, знищуючи війська політичних противників короля - того самого короля, який уже неодноразово ігнорував їх релігійні права.

А тим часом на Волині православна шляхта, що не бажала миритися з призначенням на Луцьку кафедру уніата, доклала усіх зусиль для касації королівського привілею Єло-Малинському та захисту прав Православної Церкви. Питання про законність передачі йому Луцької кафедри буквально розколола вересневий 1607 р. сеймик волинської шляхти. Частина нобілітету на чолі з волинським воєводою Янушем Заславським (29 осіб) заявила про неприпустимість перебування Єло-Малинського на єпископській кафедрі, мотивуючи свою позицією тим, що це є порушенням церковних канонів, бо він досі не прийняв чернечого постригу. Інша частина депутатів сеймику на чолі з луцьким підкоморієм Яном Харлинським (35 осіб), навпаки, заявила про повну довіру Єло-Малинському і виявила бажання бачити його Луцьким владикою. Обидві групи оформили свої позиції офіційними заявами і внесли їх до актових книг Луцького гродського суду². Ще раніше, 8 серпня 1607 року, була складена окрема інструкція, в якій православна шляхта в черговий раз ставила питання про захист прав та інтересів Православної Церкви³.

Важливим союзником православних у цій боротьбі став князь Януш Острозький. Останній неодноразово підтримував вимоги православних як на повітових сеймиках, так і у Варшаві. Крім того, він вів жваве листування з

Ч. 1. — Т. VII. — 1887. — С. 370.

¹ Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / П. Жукович — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — С. 546.

² // Пам'ятки. — 2001. — Т. 3. — вип. 1. — С. 132-134.

³ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . —

Ч. 2. — Т. I. — 1861. — С. 84.

Римом та особисто з митрополитом Іпатієм Потієм, намагаючись добитися зневаження королівського привілею на Луцьку кафедру уніату Єло-Малинському. Офіційні претензії, висунуті князем єпископу-номінату, мали суто канонічний характер. Остафій Єло-Малинський протягом життя був двічі (за іншими версіями – тричі) одружений і ця обставина унеможливлювала його висвячення. Князь настійливо рекомендував митрополиту не висвячувати Єло-Малинського і висунути іншого, достойнішого кандидата. На це Іпатій Потій піти не міг, хоч явно не був його гарячим прихильником. Представлення нового кандидата на Луцьке владитство незворотньо вело за собою уневаження королівського привілею від 30 травня 1607 р., а це, в свою чергу, призвело б до нового туру поєдинку між уніатами і православними в боротьбі за Луцьку кафедру. Результат його в умовах нестабільної політичної ситуації, яка на даний час була в Речі Посполитій, був непередбачуваний, тому митрополит не міг дозволити собі йти на такий ризик.

Невідомо, наскільки щирим був князь Януш Острозький у своїх турботах про моральність майбутнього Луцького владика. Нам видається, що більш рішучими чинниками у цьому конфлікті були маєткові суперечності між князями Острозькими та панами Єло-Малинськими, які виховали у представників обох родин взаємну антипатію. Саме в ці роки тривав давній конфлікт між князем Янушем Острозьким та братом іменованого владика – Василем Єло-Малинським – за глуські ґрунти. Зрозуміло, що Остафій Єло-Малинський, як недавній луцький гродський суддя, цілком міг протегувати справи свого брата в несприятливому для Острозьких напрямі. Крім того, фактична підтримка на сеймах і сеймиках православної опозиції свідчить, що за дискусіями про канонічне право стояв також політичний розрахунок – не акцентуючи уваги на конфесійній стороні питання, усунути з Луцької кафедри уніата, щоб дати шанс православним добитися королівського привілею своєму кандидату. Не вірив у щирість краківського каштеляна також митрополит Іпатій Потій, який після певних вагань висвятив Остафія на єпископа Луцького. Останній, прийнявши свячення, взяв собі нове духовне ім'я – Євгеній.

Тим часом, 20 листопада 1608 року на повітовому сеймику в Луцьку була складена інструкція волинської шляхти на майбутній сейм. Православні, як і раніше, наполягали, щоб митрополит та єпископи обиралися з числа православних. Поступки, на які готові були йти православні, полягали в тому, що владикам-уніатам дозволялося лишатися при своєму віровизнанні як приватним особам, але при цьому вони були зобов'язані звільнити єпископські столиці та передати їх православним єпископам¹. Інструкцію підписали 13 осіб, в тому числі впливові на Волині магнати римо-католицького віросповідання – князі Януш та Олександр Заславські¹.

Саме на час протистояння між прихильниками і противниками унії у питанні про право на Луцьку кафедру пішов з життя духовний лідер православних Костянтин Острозький. Сталося це 13 лютого 1608 року. Незважаючи на те, що князь останні роки фактично відійшов від керівництва православною опозицією, він все ж лишався її духовним лідером, знаковою особою, що представляла традиції давньої благочестивої Русі. Смерть Острозького справила гнітюче враження на православне шляхетство Волині і вкупі з відвертим небажанням уряду задовольнити вимоги православних стала однією з причин розчарування та апатії в православному таборі. Тим не менше, в перші роки після смерті князя – 1608-09 рр. – православна шляхта Волині продовжувала боротися за свої права і, слід сказати, не безрезультативно.

Сейм 1609 року також проходив в умовах жорсткої релігійної полеміки. Як і в минулі роки, король, посилаючись на нагальні політичні справи, намагався проігнорувати вимоги православних. Формально так воно і сталося, але не фактично. Конституція сеймова містила постанову про замирення православних і уніатів до наступного сейму. Підтверджуючи попередню конституцію (1607 р.), сейм постановив, аби «духовні начальники, які прийняли унію з римським костелом, тим, хто не бажає з'єднуватись з ними, а ці взаємно тим, що

---

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 2. — Т. I. — 1861. — С. 91.

знаходяться в унії, не робили один другому, ніяким способом і під жодним приводом, утисків і дратування, залишаючись в спокої на владцтвах, при монастирях, церквах, в церковних маєтках як в Короні, так і в князівстві Литовським. Хто вчинить що противне цьому, карається штрафом в 10 тисяч злотих по суду, який відбувається в трибуналі»².

Згадана постанова лише на перший погляд може здатися малозначущою і тимчасовою. Слід пам'ятати, що затверджуючи її, сейм вперше з 1597 року не тільки визнав фактичне існування в Речі Посполитій двох християнських конфесій східного обряду, але і підтвердив непорушність прав її представників, законсервувавши на невизначений термін *status quo*, який склався на 1609 рік. А ситуація ця була для православних далеко не безнадійна – переважна більшість парафій та монастирів Київської митрополії разом з духовним центром України – Києво-Печерською обителлю – унії не прийняли. Саме ця обставина аж до кінця правління короля Сигізмунда III давала можливість православним у будь-якій конфліктній ситуації з уніатами апелювати до конституції 1609 року.

Подіями 1609 року завершується перший етап політичної боротьби православної шляхти Волині за визнання прав своєї Церкви, яка проходила під керівництвом дому Острозьких – найбагатшої і найвпливовішої магнатської родини Речі Посполитої. Не підлягає сумніву та обставина, що саме позиція Костянтина Острозького в час підписання унії в Бресті та в перші роки після цієї події зіграла вирішальну роль у консолідації православного суспільства в боротьбі за права і статус своєї Церкви. Адже саме волинська шляхта, пов'язана з Острозькими патронально-клієнтарними стосунками, стала серцевиною православної коаліції як на альтернативному синоді в Бресті, так і на сеймах. В разі, якби з формуванням цієї коаліції було згаяно час, то в

---

¹ Там само. С.101-102.

² *Volumina legum Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae ab anno 1347 ad annum 1780* : in IX t. — Petersburg : nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859 — 1860. — . —

T. 2. — 1859. — S. 465.

недалекому майбутньому шанси врятувати Православну Церкву в Речі Посполитій були б мінімальними.

Характерною особливістю цього етапу боротьби була активна участь у протиунійних заходах представників впливових православних магнатських родин Волині – Острозьких, Корецьких, Сангушок та ін., що створювало сприятливі передумови для досягнення поставлених ними політичних завдань. Другою ознакою цього періоду є тісна співпраця православної шляхтської опозиції Волині з протестантами Речі Посполитої. Проводилася ця співпраця за ініціативи князя Костянтина Острозького і охоплювала широкий спектр питань взаємної на арені політичної боротьби – від солідарної позиції у релігійних питаннях на повітових сіймиках, сеймі та в сенаті до проекту унії Православної Церкви та протестантських громад. Подібна співпраця мала збільшити і без того цілком реальні шанси православних досягнути успіху в боротьбі з унією.

Втім, реальні результати політичної боротьби православно-протестантського альянсу у перші 13 років після проголошення унії в Бресті були значно скромнішими, ніж можна було очікувати. Головним здобутком православної опозиції Речі Посполитої (у складі якої волинська шляхта грала надзвичайно важливу роль) було визнання королівським урядом нез'єднаної з Римом «релігії грецької», та фактичне закріплення її юридичних прав в польсько-литовській державі. Другим за значущістю результатом політичної боротьби православного нобілітету було закріплення за православними Києво-Печерського монастиря, що справило вирішальний вплив у зміцненні позицій Православної Церкви на Київщині а також у ряді інших регіонів Київської митрополії.

Водночас, головної мети – ліквідації Уніатської Церкви – православна шляхта Волині разом зі своїми союзниками з інших регіонів Речі Посполитої досягти не змогла. На заваді цьому стали причини об'єктивного та суб'єктивного характеру, які ми нижче спробуємо проаналізувати.

Перша причина була пов'язана зі специфікою політичної та релігійної свідомості представників дому Острозьких – Костянтином, Олександром і Янушем, які більшою чи меншою мірою впливали на формування стратегії політичної боротьби. Звичайно, центральною фігурою цього тріумвірату був князь Костянтин Острозький, який фактично виконував роль лідера православної шляхти Волині, а також ряду інших регіонів Речі Посполитої. Безсумнівним є факт, що саме ним у цей період формувалася стратегія антиунійної боротьби, тому на її перебіг значною (якщо не вирішальною) мірою впливали особисті якості князя. Ми не маємо наміру в даному дослідженні моделювати психологічний портрет Костянтина Острозького – це тема окремих студій. Втім, вважаємо за необхідне акцентувати увагу на певних рисах характеру та особливостях його світосприйняття, які безпосередньо спричинилися до прийняття ним тих чи інших рішень.

Отже, за нашими спостереженнями Костянтин Острозький дійсно був людиною, відданою православ'ю. Думки деяких дослідників, які настоюють на його релігійній індиферентності, або навіть прихованим протестантом, здається нам помилковими. Інша річ, що відданість ця мала дещо специфічний характер. Полягала ця специфіка в тому, що князь був щиро прив'язаний до східного обряду, але виявляв відносну байдужість до догматичного вчення Православної Церкви. Друга риса князя – це жвавий інтерес до духовного, інтелектуального та релігійного життя тодішньої Європи, бажання виокремити все цінне зі здобутку тодішньої суспільно-релігійної думки для духовного та інтелектуального піднесення Православної Церкви в Речі Посполитій. Зрозуміло, що з цієї причини він був відкритою людиною для обговорення нових ідей у справі зміцнення та відродження православ'я на українсько-білоруських землях. Поєднання цих двох якостей витворили своєрідний світогляд Костянтина Острозького – православного володаря, який щиро дбаючи про добро своєї Церкви міг водночас вдаватися до ризикованих для православ'я проектів по зближенню з католицизмом чи протестантизмом. Ми не сумніваємося, що в подібний спосіб князь шукав істину, але пошуки істини

навряд чи доречні для лідера народу, який в екстремальних умовах політичної боротьби має сформулювати чітку і зрозумілу програму дій, розраховану на стратегічну перспективу, яка могла бути підтримана переважною більшістю суспільства.

Не дивно, що такої програми князь Острозький так і не зміг представити. Його спроба поєднатися з протестантами на рівні церковної унії викликала заперечення не тільки православних єпископів Львова та Перемишля, але і з боку духовенства в його власних маєтностях. Натомість політичні противники отримали прекрасні козири проти князя та очолоної ним православної опозиції у пропагандистській роботі. Інший маневр князя – переговори про умови прийняття унії з Римом у 1604 р. – також не міг не привести до дезорієнтації православних незалежно від того, чи щирим був в цій ситуації Костянтин Острозький, чи не щирим.

Суперечливість характеру князя, який і після проголошення унії в Бресті вагався у своїх симпатіях між протестантами і католиками, була не єдиним чинником, який ускладнював його політичну діяльність. Як лідеру «руського народу» Костянтину Острозькому шкодила також така риса характеру як непослідовність у своїх планах і вчинках. Він міг гаряче захопитися певною ідеєю, але з часом втратити до неї інтерес, не реалізувавши повною мірою той потенціал, який в ній було закладено.

Нездатність князя Костянтина Острозького забезпечити своїм проектам стратегічну перспективу яскраво виявилася у долі заснованої ним Острозької колегії та типографії. На кінець XVI ст. як католики, так і протестанти, добре усвідомлювали роль і значення друкованого слова у місіонерській діяльності та полемічній боротьбі. Проте в кінці XVI-на початку XVII ст. Острозька друкарня простоювала, і лише епізодично друкувала окремі видання. Острозька колегія, яка в кінці XVI ст. була найважливішим центром православної освіти в Речі Посполитій, не мала гарантій своїх прав від князя Острозького на випадок переходу її під патронат католицького володаря. А така перспектива після смерті Олександра Острозького ставала цілком

виразною, і князь Костянтин не міг цього не усвідомлювати. До речі, саме відсутність подібних гарантій дала можливість в майбутньому Анні Острозькій фактично знищити цей навчальний заклад.

Проте, попри свій вік, стан здоров'я та особливості характеру князь Костянтин Острозький міг розраховувати на допомогу своїх нащадків – Олександра та Януша Острозьких. Відносно молоді та енергійні, вони могли скорегувати політичний курс свого батька в напрямку його оптимізації. Особливі надії покладалися на Олександра, який, на відміну від Януша, лишився православним. Дійсно, Олександр Острозький уже з 1601 року почав фактично перебирати на себе функції лідера православної опозиції, демонструючи при цьому цілеспрямований та рішучий характер. Саме під керівництвом цього князя антиунійна опозиція запрацювала як добре налагоджений годинник. Але передчасна смерть Олександра Острозького позбавила православних лідера, який поступово набирал рис харизматичності. Що стосується Януша Острозького, то він, як римо-католик, навряд чи мав особисту зацікавленість в перемозі православних в боротьбі проти унії. На посаді сенатора Януш в залежності від політичної ситуації підтримував або уніатів, або православних, хоча найвагомішу протекцію князь надавав якраз останнім.

Другою причиною, яка ускладнила досягнення повної перемоги в боротьбі з унією, була специфіка світосприйняття «руської» православної шляхти того часу. Вона полягала у незавершеності процесу формування етнічної самосвідомості, внаслідок чого «руський» нобілітет на кінець XVI – початок XVII ст. опинився на роздоріжжі ціннісних орієнтирів. Православна шляхта мусила вибирати між остаточно не окресленими національними, релігійними, становими, регіонально-корпоративними, загальнодержавними та іншими інтересами, які могли існувати в свідомості паралельно, майже не пересікаючись між собою. Яскраво ця дилема виявилася під час подій 1606-1607 рр. Систематичне ігнорування Сигізмундом III вимог православних мало їх привести до логічного висновку, що лише перемога рокошу та інтронізація

короля гарантуватиме їм успіх в боротьбі з унією. Тим не менше, не раз обдурена королем православна шляхта героїчно билася з рокошанами, рятуючи уряд Сигізмунда III та його прокатолицьку політику. Пояснити цей факт можна лише тим, що в даній ситуації в свідомості української шляхти пріоритет мали не національно-релігійні, а станові та державницькі інтереси. За таких обставин повна перемога над уніатами була неможлива в принципі.

Невдачі православної коаліції пояснюються також певною інертністю її членів, бажанням досягти перемоги, але не власним коштом. Яскраво ця риса прослідковується в інструкціях шляхти від 1607 та 1608 р.р., в яких ставиться дуже актуальне питання про заснування на Русі семінарії. Визнаючи цю проблему давно назрілою, шляхта просить короля зобов'язати майбутніх православних ієрархів фінансувати цей заклад з прибутків церковних маєтностей. Звертаємо увагу: це прохання прозвучало в той час, коли православна ієрархія ще не була відновлена, і невідомо, коли це взагалі могло статися! На жаль, православний нобілітет на той час ще не перейняв освітній досвід католиків та протестантів і не став фінансувати навчальні заклади за рахунок власних ресурсів.

Другий етап 1610-1631 рр.

Успіх православної коаліції на сеймі 1609 року вніс певну стабілізацію у релігійне життя на Волині. В найближчі роки «конфліктні зони» сформувалися в інших регіонах Київської митрополії – Києві, Вільні та Перемишлі, де йшла боротьба за єпископські кафедри та престижні монастирі. Відносний релігійний спокій на Волині у перше десятиліття після сейму 1609 року пояснюється тим, що православна шляхта Волині завдяки його конституції забезпечила права своєї Церкви в регіоні від можливих зазіхань уніатів. Крім того, більшість магнатів Волинського воєводства римо-католицького віросповідання – Острозькі, Корецькі, Заславські, Збараські – вперто ігнорували настійливі рекомендації Риму і не поспішали вводити у своїх маєтках унію за правом патронату. Уніатам вдалося укріпитися передусім в кололівщинах, у володіннях

князя Ольбрихта-Станіслава Радзивілла, панів Єло-Малинських та в маєтках інших, менш заможних родин. Проте на фоні загальної ситуації ці успіхи мали локальний характер і в цілому не міняли загальну розстановку сил у регіоні, де абсолютна більшість церков східного обряду лишалися нез'єднаними з Римом.

Саме ці обставини, на наш погляд, пояснюють відносно низьку активність волинського нобілітету на більшості сеймах і сеймиках в період 1610-1631 рр. Зокрема, волинська шляхта практично не виявила себе в якості захисниці православ'я на сеймиках 1611, 1613 та 1615 років. Повернення її на політичну арену у згаданій якості спостерігається пізніше – в час роботи Луцького сеймика 1616 року. Саме тоді за участю магнатів римо-католицького віросповідання (князів Януша Острозького та Юрія Заславського) було прийнято інструкцію на сейм. В ній, вперше після 1609 року, волинський нобілітет ставив питання про відновлення прав Православної Церкви. Втім, вимоги, висунуті православними, уже були дуже пом'якшені. Загально згадується про необхідність припинити релігійні переслідування, висловлюється незгода з наданням Володимирської єпископії Мораховському, вимагається повернути православним володіння Жидичинського та Києво-Печерського монастирів, які опинилися в руках уніатів. Під документом стоїть 19 підписів¹.

На сеймі 1616 року православні виступили зі скаргами про порушення їхніх прав. Було заявлено про неможливість відправ служб божих у багатьох королівщинах та примушення до унії як духовних, так і світських осіб. На захист прав православних рішуче виступив один з волинських магнатів римо-католицького віросповідання – конюший коронний князь Криштоф Збараський. Будучи людиною гуманістичних поглядів, він нагадав, що свобода віросповідання є основою шляхетських вольностей і сам він завжди готовий стати на боці тих, хто терпить кривду і несправедливість. Втім, спроби

---

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 2. — Т. I. — 1861. — С. 103-115.

добитися поступок православним були нейтралізовані опором senatorів з числа римо-католицького духовенства та особисто канцлера Лева Сапєги¹.

Невдача православних на сеймі 1616 року була лише початком великої політичної кампанії після паузи 1610-1615 рр. На Луцькому сеймику, який передував сейму 1618 року, волинська шляхта прийняла ухвалу, що виділялася серед інших своєю толерантністю в дусі поглядів Криштофа Збараського. В ній, зокрема, йшлося: «...поки сам Пан Бог своєю святою ласкою до єдинодушної прослави хвали своєї і релігії не приведе, до того часу щоб нікому насильства і утиски в богослужінні не чинилося, і щоб ніхто за своє віровизнання до суду під будь-яким приводом не був притягнений»². Водночас послі на сейм отримали також цілком конкретні доручення. Вони, зокрема, були зобов'язані добитися повернення Жидичинському монастирю переданого уніатам маєтку Торокани, покарання винних за напади на протестантські святині в Познані та ін³. Послі на сейм були обрані з представників різних конфесій – князі Януш і Костянтин Острозькі (сини Олександра Острозького, римо-католики), князь Олександр Пузина та Лаврентій Древинський (православні), Аврам Сенюта (аріанин) та Михайло Хрінницький (конфесія не встановлена)⁴.

Сейм 1618 року проходив в нових, відмінних від попередніх, умовах політичної боротьби. Передусім, в посольстві на сейм була відображена нова розкладка сил у суспільно-релігійній ситуації на Волині, що остаточно склалася в останні роки. Саме в цей час в середовищі православного волинського нобілітету сформувалася нова політично активна група, навколо якої 1617 року було сформовано Луцьке братство. Лідери нового братства – князь Олександр

---

¹ Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawoslawni w obronie swobod wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 295 — 296.

² «...póki sam Pan Bóg łaską swoją świętą do jedynomyślnego oddawania chwałej swej i religiej przywieść nie będzie raczył, aby się nikomu gwałt i opresja w nabożeństwie ich nie działa i aby nikt in causa religionis do prawa pociągany, jakimkolwiek pretekstem nie był». Ibidem. S.301.

³ Ibidem. S.301-302.

⁴ Ibidem. S.302.

Пузина та Лаврентій Древинський – були обрані послами на сейм. Саме цим особам в числі деяких інших випаді історична місія представляти інтереси православних вірних Волині протягом найближчих десятиліть. Друга особливість сейму – зміцнення фактичної співпраці православної опозиції з римо-католиками. Зокрема, активну підтримку православним на сеймі надав волиський магнат римо-католицького віросповідання князь Януш Збараський. І, нарешті, третя особливість сеймових нарад 1618 року полягає у поступовому виході на арену сеймової боротьби запорозького козацтва. Хоча нема певних відомостей про те, що козаки мали доручення підтримати на сеймі православних, але не підлягає сумніву що саме в цей час козацтво починає систематично виступати в якості оборонці прав своєї Церкви. Якраз в дні сеймових нарад (22 лютого 1618 року) запорозькі козаки втопили в Дніпрі уніатського намісника в Києві о.Антонія Грековича. Чи мало це вбивство спонтанний характер, чи йшлося про сплановану акцію з метою дестабілізувати ситуацію на сеймі, – невідомо. Але фактом є те, що лютневий інцидент в Києві поклав початок цілій серії терористичних актів проти уніатів, до яких вдавалися козаки в період 1618-1625 рр.

Втім, на цьому сеймі успіхи православних виявилися незначними. Проти їх вимог виступили в посольській ізбі депутати від Мазовії, а в сенаті римо-католицькі єпископи, двоє воєвод, а також канцлер Лев Сапіга з сином – надворним маршалком Яном-Станіславом Сапігою. Крім того, були присутні уніатський митрополит Йосиф Рутський та Перемиський єпископ Атанасій Крупецький яким було дано право виступити на захист своєї Церкви¹. Врешті, сейм видав з цього приводу постанову, яка гарантувала вільне віровизнання як

---

¹Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 306.

духовним так і світським особам, відклавши розгляд справи по суті до наступного сейму¹.

Сейм 1619 року не приніс православним Речі Посполитої помітних успіхів. Недавнє вбивство в Києві о.Антонія Грековича та процес Полоцького архієпископа св.Йосафата Кунцевича з жителями Могилева створювали несприятливу для православних атмосферу в сеймі. Попри вимоги послів від сеймику в Орші нова конституція «про релігію грецьку» так і не була схвалена. Єдиним успіхом православних під час сеймових нарад 1619 року було успішне клопотання перед королем депутатів від Волині про затвердження православного братства в Луцьку. Королівський привілей з цього приводу був виданий 20 лютого 1619 року². Легалізація Луцького братства (засновано не пізніше 1617 року) стала надзвичайно важливою подією у суспільно-релігійному житті Волинського воєводства. Відтоді і до середини XVII ст. включно братство грало роль головного політичного центру православної шляхти Волині, вплив якого виходив далеко за межі цього регіону.

Політична боротьба православного нобілітету Волині, пожвавлення якої спостерігалось з 1616 року, набула особливого піднесення в період 1620-1623 рр. Пов'язувалося це з радикальними змінами у зовнішній та внутрішній ситуації в польсько-литовській державі. Як відомо, після поразки польського війська під Цецорою, Річ Посполита стала перед фактом масштабної війни з Туреччиною. Перед польським урядом постало завдання мобілізації сил і ресурсів держави для організації оборони. За таких умов православні отримали нагоду використати ситуацію для додаткового тиску короля з метою захисту інтересів своєї Церкви. Восени цього ж 1620 року православна шляхта

¹ Volumina legum Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae ab anno 1347 ad annum 1780 : in IX t. — Petersburg : nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859 — 1860. — . —

T. 3. — 1859. — S. 158.

²Памятники, изданные Киевскою комиссиею для разбора древних актов : [в 3 т.]. — К. : Типография императорского университета св. Владимира Н. Т. Корчак — Новинского, 1897—1898.

T. I. — 1898. — С. 4 — 6.

Київщини за участю запорозького козацтва вдалася до рішучого політичного кроку, який мав надзвичайно важливі наслідки для історії Православної Церкви на українсько-білоруських землях. Скориставшись тимчасовим перебуванням в Києві патріарха Теофана, шляхта і козацтво виступили ініціаторами канонічного відновлення православної ієрархії в Речі Посполитій, яка була очолена митрополитом Йовом Борецьким. Це був дуже сильний стратегічний хід православних у їх політичній боротьбі з католицькою Польщею та королем Сигізмундом III. В такий спосіб православна опозиція досягала принаймні двох значущих цілей. По-перше, православне суспільство Речі Посполитої отримало законних (з канонічної точки зору) єпископів, без яких Церква не могла нормально функціонувати. По-друге, уряд польсько-литовської держави який досі ігнорував вимоги православних, був поставлений перед фактом самотійного з їх боку вирішення проблем своєї Церкви. За таких обставин польський король та прокатолицьки настроєні члени сейму і сенату попри свої симпатії чи антипатії змушені були рахуватися з фактичним станом речей який склався на осінь 1620 року.

Цілком зрозуміло, що на сеймі 1620 року який мав передусім вирішити питання про оборону держави, православні депутати настійно домагалися забезпечення прав своєї Церкви, акцентуючи увагу на обставинах політичного моменту. З темпераментною промовою на захист прав Православної Церкви виступив один із лідерів Луцького православного братства волинський чашник Лаврентій Древинський. Він вміло обіграв ситуацію, спрямувавши дискусію у потрібне для православних русло, акцентуючи увагу на військовому аспекті релігійної проблеми в Речі Посполиті. З цього приводу він, зокрема, говорив: «Сміливо можу сказати, що для експедиції проти головного ворога святого хреста ваша королівська милість може потребувати чи не більшу частину ратників з нашого руського народу. Якщо бачиш останній ще невдоволеним у його хвилюваннях і просьбах, то як може він грудьми своїми боронити в окопах державу вашої королівської милості, як може він старатися про вищий мир, не маючи

внутрішнього миру, гасити стіни вітчизни, що горять, не бачачи, щоб гасився внутрішній вогонь горящих домашніх стін?»¹.

Втім, незважаючи на голосні виступи православної опозиції суттєвих поступок від короля і сенату на сеймі 1620 року не було досягнуто. Річ Посполита стояла на порозі масштабної війни з Туреччиною, і православна шляхта в даному випадку не пішла на зрив сейму перед лицем зовнішньої небезпеки. Слід також пам'ятати, що на сеймі 1620 року ще не було відомо про висвячення нової православної ієрархії – цей факт тримався в глибокій таємниці, і як фактор політичної боротьби не використовувався. Лише через певний час після завершення роботи сейму про цю подію дізнався король і сенатори. Документи, що є в нашому розпорядженні, не дають нам відповіді на питання про причини, які змусили православних утриматися від оголошення про висвячення православних владик під час сеймових нарад. Невідомо також, хто з православних депутатів на сеймі мав інформацію про події, які в той час відбувалися в Києві, і чи були причетні до висвячення нової ієрархії представники волинської шляхти.

Отже, король і члени сенату дізналися про висвячення православної ієрархії незадовго після закінчення роботи сейму. Реакція короля була різкою – патріарха Теофана було оголошено турецьким шпигуном і видано наказ взяти під варту митрополита Йова Борецького та архієпископа Мелетія Смотрицького. Втім в умовах військового часу коли держава вкрай потребувала активної участі в бойових діях православної шляхти та козацтва, практичних кроків, спрямованих на нейтралізацію православних ієрархів, вчинено не було. Понад те, необхідність заручитися підтримкою козацького війська змусила короля вступити в контакт з новою ієрархією. Відомо, наприклад, що 20 липня 1620 року до Варшави прибула козацька делегація, у складі якої був волинський князь, нововисвячений православний єпископ Володимиро-

---

¹ Історія України в документах і матеріалах : в 2 т. — К. : Видавництво Академії Наук УРСР, 1939—1941. — . — Т. III. — 1941. — С. 55 — 56.

Берестейський Іезекіль Курцевич. Останній від імені всіх владик дав королю гарантії, що ніхто з нововисвяченої ієрархії не проводить ніякої шпигунської діяльності проти польсько-литовської держави. Сигізмунд III, який тоді потребував негайного виступу козацького війська під Хотин, зробив вигляд, що повірив владиці, допустив його до цілування руки і запевнив, що обдарує ласками інших православних єпископів¹.

Сейм наступного, 1621, року відкрився 23 серпня – в час, коли під Хотином уже велися бойові дії між армією Речі Посполитої та Туреччини. І хоча завданням сейму було затвердження нових податків на військові потреби, православні все-таки спробували поставити на порядок денний питання про захист інтересів своєї Церкви. Було поставлене питання про юридичне визнання нововисвяченої ієрархії польським урядом. Про це у своєму традиційно емоційному тоні говорив один із лідерів Луцького православного братства пан Лаврентій Древинський. Як і на минулому сеймі, він гостро критикував уніатів, звинувачуючи їх у переслідуванні православних, і закликав короля в ім'я справедливості та спокою в державі визнати православну ієрархію та усунути з єпископських кафедр уніатів².

Але, незважаючи на прихильне ставлення до цих вимог протестантів та деяких католиків, король зумів нейтралізувати заходи православної опозиції, акцентуючи увагу на несвоєчасності поставлених проблем з огляду на воєнний час. На боці короля несподівано виступив традиційний союзник православних – волинський князь Криштоф Збараський, який повірив у версію шпигунської місії Єрусалимського патріарха Теофана та змову з ним православних. Очевидно, зіграла роль також промова на сеймі уніатського митрополита Йосифа Рутського, який вступив в полеміку з Древинським із запереченням фактів переслідування православних з боку уніатів. Понад те, митрополит

---

¹ Петров М. Волынь. Исторические судьбы юго-западного края / Петров М. — СПб. : Издано П. М. Батюшковым, 1888. — С. 152.

² Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 332.

звернув увагу присутніх на те, що в тих регіонах Речі Посполитої, де унія міцно вкорінилася, панує мир і згода, а неспокій – там, де домінує вплив нез'єднаних¹. Врешті, православна опозиція змушена була відступити, задовольнившись рішенням короля перенести розгляд цього питання на наступний сейм.

Перемога військ Речі Посполитої над турецькою армією в битві під Хотином та велика роль у цих подіях козацького війська сприяли піднесенню радикальних антиунійних настроїв серед козацтва. Незабаром після закінчення Хотинської війни козаки провели дві гучні політичні акції. В травні-червні 1622 року вони вбили шаргородського протопопа о. Матея, а в серпні цього ж року розгромили нещодавно заснований василіанський монастир при соборі св.Софії в Києві. Чотирьох київських монахів було ув'язнено у Трахтемирівському монастирі, які лише після тривалих переговорів та за посередництвом впливових осіб були відпущені на волю.

Вихід на арену політичної боротьби українського козацтва, представники якого з 20-х років XVII ст. почали виступати на захист прав Православної Церкви солідарно зі шляхтою, ознаменував собою новий етап суспільно-релігійних рухів в польсько-литовській державі. Уніатська Церква отримала в особі козацтва нового сильного противника і ця обставина значно ускладнювала для з'єднаних владик справу захисту інтересів унії на сеймах. Втім, аж до початку Визвольної війни під проводом гетьмана Богдана Хмельницького, уніати відмовлялися бачити в козаках самостійну політичну силу.

Отже, успішне для Польщі закінчення Хотинської війни та внесок у справу спільної перемоги православної шляхти і козацтва давали підстави представникам опозиції сподіватися на поступки з боку короля у справі вирішення проблеми «релігії грецької». Волинський сеймик 1623 року дав своїм депутатам на сейм відповідні інструкції².

---

¹ Ibidem. S.331-332.

² Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . —

Як і передбачалося, сейм 1623 р. проходив у гострих релігійних дебатах, в ході яких уніати і православні звинувачували один одного у насильствах. Останні представили перелік кривд, серед яких, між іншим, згадувалося про захоплення церков на Волині уніатськими єпископами Мораховським та Почапівським. Згадувалося, що у Кременці, Луцьку, Рівному та інших містах в руках уніатів знаходяться всі церкви¹. На сеймі з емоційною промовою на захист руського (православного) народу виступив князь Криштоф Збараський. Він практично дослівно цитував знаменитий твір іншого римо-католика Гербурта Добромльського «Zdanie o narodzie ruskim», в якому йшлося: «Бо якщо того хочуть щоб Русі не було на Русі то ця річ є неможлива. [...] Жоден розум, жоден гвалт осилити того не може [...] Той задає рану в серце нашої вітчизни хто право ламає, згоду руйнує між народами з яких польська Річ Посполита складена, той в серці вітчизну вбиває. Такою є колотнеча, яку розпочали з народом руським, братією і кров'ю нашою»².

Уніати з тривогою відзначали, що затяжний релігійний конфлікт між ними та православними починає переконувати деяких католицьких сенаторів – як духовних так і світських – у неможливості розв'язання проблем «релігії грецької» на користь з'єднаних. З'явилися пропозиції від римо-католицького духовенства включити уніатських вірних до складу Латинської церкви, що фактично призвело б до ліквідації унії. Деякі світські сенатори, такі як канцлер Лев Сапіга, втомлені сеймовими скандалами між противниками і прихильниками церковної єдності, ладні були піти на суттєві політичні

Ч. 2. — Т. I. — 1861. — С. 130-149.

¹ Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / М. Грушевський. — К. : Наукова думка, 1991 — 1998. — . — Т.VII. — 1995. — С. 501.

² «Bo jeśli tego chcą, żeby Rusi nie było w Rusi, to jest rzecz niepodobna [...] Żaden tego rozum, żaden gwałt przemóc tego nie może [...] Ten zadaje ranę w serce ojczyźnie naszej, ktokolwiek prawie łamie, zgodę między narody, z których jest Polska Rzeczpospolita złożona, rozrywa, ten w sercu ojczyznę zabija. Taka jest klótnia, którą zaczęli z narodem ruskim, bracią i krwią naszą»
Jasienica P. Rzeczpospolita obojgą narodów / P. Jasienica – Kraków: Drukarnia Wydawnicza im. W. L. Anczyca S. A., 2007. — S.413.

поступки православним, бо не бачили іншого способу нормалізації релігійного життя в країні. Певні фактичні поступки православним був змушений зробити король. Він, зокрема, дав гарантії безпеки митрополиту Йову Борецькому та архієпископу Мелетію Смотрицькому, які прибули на сейм і фактично взяли участь у його роботі.

Намагаючись знайти вихід із складної ситуації, король запропонував створити комісію на чолі з польським примасом Гембицьким для досягнення компромісу між уніатами і православними шляхом проведення спільного синоду. Проте ця пропозиція була відкинута православними¹. Зрештою, незважаючи на гострі демарші православних, сейм не приніс їм жодних реальних успіхів. Його конституція передбачала лише окремі поступки, пов'язані з касаціями задворних та комісарських декретів у їх справі².

Подальші події політичної активності православної шляхти Волині були пов'язані із подіями суспільно-релігійного життя, що склалися в Речі Посполитій в першій половині 20-х років XVII ст. В цей час радикальні елементи православного суспільства вдалися до актів індивідуального терору проти представників уніатського духовенства та вірних. Вище вже згадувалося, що 1618 року в Києві козаками було вбито уніатського намісника о.Антонія Грековича, а через 4 роки розгромлено василіанську місію при соборі св.Софії. 1622 року козаками у Шаргороді було вбито протопопа о.Матея, приблизно в цей же час на Галичині невідомими особами було вбито під час служби ченця-василіанина о.Антонія Будкевича. Незважаючи на протести і судові позови уніатів, жоден із згаданих інцидентів не був належним чином розслідуваний, а винуватців не було покарано. Зрештою, без наслідків для православних

---

¹ Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / М. Грушевський. — К. : Наукова думка, 1991 — 1998. — . — Т. VII. — 1995. — С. 506.

² *Volumina legum Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae ab anno 1347 ad annum 1780 : in IX t.* — Petersburg : nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859 — 1860. — . — Т. 3. — 1859. — S. 217.

лишилося відновлення православної ієрархії – цілком законне з канонічного боку і незаконне з точки зору діючого в Речі Посполитій законодавства.

Результативність силових заходів при безрезультатності сеймової боротьби штовхали радикальні групи православних на продовження терору. Його піком стало вбивство в листопаді 1623 року у Вітебську Полоцького архієпископа св.Йосафата Кунцевича. Ця подія мала стати для радикалів виразною відповіддю на питання – наскільки далеко можна заходити у своєму прагненні фізично усунути впливових уніатів зі сцени суспільно-релігійного життя Русі. Втім, на відміну від вищезгаданих інцидентів, випадок з Полоцьким владикою не лишився без наслідків. Папа Урбан VIII та король Сигізмунд III зреагували миттєво, вимагаючи суворо покарати учасників замаху. Спеціальна слідча комісія жорстоко покарала причетних до вбивства осіб, а місто Вітебськ надовго було позбавлено економічних привілеїв.

Загострення протистояння на осінь 1623 року між православними та уніатами, а також кривава розв'язка у Вітебську, змусили обидві сторони конфлікту переглянути своє відношення до опонентів. Навряд чи було в інтересах нововисвяченої православної ієрархії бути причетною (фактично чи морально) до вбивств уніатського духовенства – тими методами боротьби, які рішуче засуджує християнство. Крім того, реалістично мислячі представники православної еліти не могли не усвідомлювати того факту, що з часу проголошення унії в Бресті сформувався покоління, яке прийняло ідеї церковної єдності з Римом, і не рахуватися з цим було уже неможливо. В свою чергу, уніати остаточно зрозуміли, що попри їх зусилля церковне з'єднання поширюється вкрай повільно, а православ'я виявляє перші ознаки відродження. В обох таборах також визрівало усвідомлення безперспективності протистояння Русі православної з Руссю уніатською, і на цьому ґрунті міцніло переконання про необхідність міжконфесійного діалогу для виходу із затяжної релігійної кризи.

Гучні конфлікти, що мали місце в Галичині, Білорусі та в Києві, оминули Волинь – цей регіон в першій половині у 20-х роках XVII ст. лишався відносно

спокійним. Більше того, саме на Волині в період 1627-1629 рр. знаходився один із центрів переговорного процесу між православними та уніатами про об'єднання українських Церков. Відомими учасниками його були о.Мелетій Смотрицький (архімандрит дерманський) та о.Йосиф Баковецький (архімандрит жидичинський) з уніатської сторони, та Лаврентій Древинський і князь Юрій Пузина (члени Луцького братства) – з православної. І, незважаючи на те, що єдності в цей час досягти все-таки не вдалося, до початку 30-х років XVII ст. стосунки між православними та уніатами на Волині лишалися хоч і не дружніми, але принаймні стабільними і не відверто ворожими.

Такий досить складний і суперечливий розвиток стосунків між православними і уніатами не міг не вплинути на перебіг сеймової боротьби. Так, на сеймі 1624 року, на який серед депутатів від Волині зустрічаємо енергійного захисника православ'я Лаврентія Древинського, важко було сподіватися на позитивний розгляд питання про «заспокоєння релігії грецької». На той час була свіжою пам'ять про недавнє вбивство православними Полоцького владика, тому загальна атмосфера на сеймі була неприхильною до них. Не лишилося свідчень про активність православної волинської шляхти також на сеймах 1625, 1626, 1627 та 1629 років, хоча відомо, що питання про захист прав православних ставилося в порядок денний, але до практичного його вирішення, як правило, не доходило. Коли ж домагання послів звернути увагу на цю проблему ставали занадто настійними, король відповідав у тому дусі, що проблеми уніатів і православних слід вирішувати на спільному синоді, а не на сеймі.

Усвідомлення частиною шляхти необхідності досягнення компромісу знайшло своє втілення у постанові волинського сеймику 1630 року. В ньому вперше після проголошення унії в Бресті доручалося послам на сейм досягти гарантії прав «релігії грецької», як уніатської, так і тієї, що унії не прийняла. І хоча далі по тексту видно, що сеймик переймався передусім інтересами

православних, зміна настроїв волинської шляхти була очевидною¹. Сейм 1631 року подібні петиції прийняв до розгляду і дав на них позитивну відповідь. Традиційно відклавши остаточне врегулювання проблем «релігії грецької» на наступний сейм, конституція тим не менше підтвердила права як православних, так і уніатів і гарантувала їх недоторканість².

Отже, політична боротьба 1610-1632 рр. православної шляхти проходила у нових, принципово відмінних від попереднього періоду історичних обставинах. Послідовна політика князя Януша Острозького, спрямована на обмеження впливу уніатів на Волині, та байдужість до справи унії більшості представників наймогутніших католицьких магнатів Волині – Корецьких та Заславських – створювали в регіоні досить сприятливу ситуацію для православних, під контролем яких продовжувала знаходитися переважна більшість церков та монастирів східного обряду. Це, на нашу думку, було першою причиною відносно низької політичної активності православної шляхти. Друга обставина, яка сприяла зниженню її політичної активності, полягала у процесі політичних переговорів уніатів та православних у справі об'єднання українських Церков. Третя обставина, внаслідок якої православні в середині – другій половині 20-х років XVII ст. відійшли від активної політичної боротьби, пояснювалася їх невдачами на сеймах 1620-1623 рр., і як наслідок, – очікування часів міжкоролів'я, коли при виборах нового монарха можна було отримати нові можливості для захисту своїх релігійних прав. Четвертою причиною послаблення політичної активності православної волинської шляхти був, на наш погляд, занепад її співробітництва з протестантською опозицією Речі Посполитої, внаслідок чого «різновірці» так і не спромоглися на спільні політичні акції, які б були спроможні змінити релігійну ситуацію в державі.

---

¹Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 2. — Т. I. — 1861. — С. 153-154.

² Volumina legum Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae ab anno 1347 ad annum 1780 : in IX t. — Petersburg : nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859 — 1860. — . —

Тим не менше, короткий спалах високої політичної активності волинського нобілітету у 1620-1623 рр. мав для Православної Церкви важливі результати. Її представники, і передусім нові лідери – Лаврентій Древинський та Юрій Пузина – зіграли важливу роль у захисті нововисвяченої православної ієрархії від можливих репресій уряду. Саме рішуча позиція українського козацтва та православної шляхти (передусім волинської), які солідарно виступили на захист прав своєї Церкви, змусила уряд Речі Посполитої рахуватися з православною ієрархією, як з реальністю політичного та суспільно-релігійного життя держави. Канонічно законна, хоч і не визнана урядом, вона поклала початок відродженню Православної Церкви в Україні та Білорусі.

Третій етап 1632-1638 рр.

Вранці 30 квітня 1632 року помер король Сигізмунд III, який правив польсько-литовською державою 45 років. В країні, де виборний монарх укладав угоду зі шляхтою про основні напрямки зовнішньої і внутрішньої політики, зміна керівництва завжди мала велике значення для опозиції. Ймовірно, до цих подій готувалися заздалегідь як православні так і протестанти, саме тому їх реакція була швидкою та ефективною. Особливу роль у цих подіях зіграв лідер протестантів - гетьман польний литовський, князь Криштоф Радзивілл. Останній одразу по смерті короля почав вживати заходи, спрямовані на реалізацію підготовленого ним політичного плану. В його основі було створення коаліції, яка мала добитися гарантії прав «іновірців» з одночасною підтримкою королевича Владислава в його намірах зайняти польський престол. Князь Радзивілл зумів нав'язати тісні контакти з протестантами різних регіонів Речі Посполитої, і в тому числі Волині де з ним підтримували тісний контакт Криштоф Сенюта та Гаврило Гулевич¹.

Т. 3. — 1859. — S. 320.

¹Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawoslawni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 380-381.

Проте не менш важливим було для нього зав'язати тісні контакти з православними для узгодження і координації політичних заходів в найближчій перспективі. До вирішення цього питання Криштоф Радзивілл приступив як досвідчений політик. Уже в травні 1632 року він відправив посольство Григорія Куницького (православного) на Київщину для встановлення контактів з архімандритом Києво-Печерського монастиря св.Петром Могилою та запорозькими козаками. Результатом цієї місії була домовленість з печерським архімандритом про взаємну підтримку на сеймиках, а також рішення козацької ради про підтримку кандидатури королевича Владислава на польський престол із одночасними вимогами скасування унії в Речі Посполитій¹.

Можливо, саме в контексті політичних домовленостей князя Криштофа Радзивілла та архімандрита св.Петра Могили слід розглядати роботу червневого 1632 р. сеймику волинської шляхти, що проходив в Луцьку. На жаль, про його перебіг лишилися тільки окремі розрізнені згадки. Відомо, наприклад, що нунцій у своєму листі до Риму висловлював обурення тим, що антиунійні артикули, внесені у його постанову, підтримали, крім православних, також римо-католики². Аріанин Криштоф Сенюта у своєму листі до Криштофа Радзивілла від 12 червня 1632 року писав, що сеймик у Луцьку виявився надзвичайно велелюдним, на якому присутня шляхта однодушно виступила за захист своїх вольностей³. Водночас збереглися відомості, що представлені на розгляд сеймику артикули щодо «релігії грецької» (над ними працювали князь Юрій Пузина та Адам Кисіль), викликали опозицію з боку частини волинського шляхетства і, зокрема, маршалка сеймику князя Юрія Заславського⁴.

---

¹ Ibidem. S.383-384.

² Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники : В 2 т. / С. Голубев : — К. : Типография Г. Т. Корчак-Новинского, 1883 — 1898. — . — Т. 1. — 1883. — С. 429.

³ Kempa T. Wobec kontreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 387-388.

⁴ Ibidem. S.388.

Тим не менше, в кінцевому результаті перемогла позиція антиунійної коаліції, яка внесла до інструкції депутатам на сейм важливі вимоги, що стосувалися релігійних прав православних. Зводилися вони до наступних позицій: 1. Митрополит та єпископи мають бути обрані зі шляхти православного віросповідання. 2. Священики та церкви мають бути звільнені від податків. 3. Свобода віросповідання має бути гарантована законом та підтверджена присягою. 4. Депутати від Волині мали доручення захищати інтереси як Православної Церкви, так і протестантів¹.

Окремо було винесено вимоги щодо проблем Церкви східного обряду (які стосувалися як православних так і уніатів) волинського регіону. В їх числі: 1. Церква св. Дмитра в Луцьку має бути повернена під патронат родини Гулевичів що дотримуються православ'я. 2. Визнати незаконним передачу вакантної Володимирської кафедри в адміністративне управління уніатському митрополиту Йосифу Рутському. 3. Анна Острозька має мати право подавання Туровських єпископів та ін. духовних осіб². Як бачимо, православні висунули жорсткі політичні вимоги, намагаючись максимально використати на свою користь політичний момент, а доручення волинським депутатам захищати інтереси крім православних, ще й права осіб інших «nabożeństw», виразно свідчило про відновлення політичного союзу з протестантами.

Із самого початку роботи конвокаційного сейму (22 червня – 17 липня 1632 року) встановилася атмосфера, що свідчила про рішучу поставу православно-протестантської опозиції. Знаковим був той факт, що вперше після 1600 року маршалком сейму було обрано протестанта – князя Криштофа Радзивілла. На засіданнях конвокаційного сейму від 10 липня 1632 року православні та

---

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 2. — Т. I. — 1861. — С. 190.

² Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 2. — Т. I. — 1861. — С. 181-200.

протестанти, виступивши у тісній коаліції, подали 14 спільних пунктів для вирішення релігійного питання в державі. Найважливіші з них:

Пункт №3 – гарантія недоторканості осіб, православних церков та протестантських зборів від насильницьких дій під карою штрафу. Комісії, які мали розслідувати подібні конфлікти, мали складатися з представників православних, протестантів та римо-католиків¹. Пункт №4 – Православним має бути повернуто митрополію, єпископії, архімандритства, ігуменства, типографії, колегії, - словом все, чим на цей час володіли уніати². Пункт №5 – існуючі на 1632 рік християнські храми – церкви, протестантські молельні та костели - не мають права обертати на іншу конфесію³. Пункт №10 – як православні так і протестанти мають мати вільний доступ до державних посад в Речі Посполитій⁴.

Католики були явно не готові зустріти добре продумані вимоги злагодженої православно-протестантської опозиції Їх відповідь була неконкретна і явно слабка. В ній висловлювалося бажання зберегти мир, але вже на основі існуючих законодавчих актів та сеймових конституцій⁵.

Того дня претендент на королівство польське королевич Владислав, який вже встиг взяти успадковану від батька шведську корону, з 4 до 9 години безрезультатно намагався добитися компромісу між православними. Однак, певного успіху католики все-таки досягли. Вони запропонували створити дві комісії, кожна з яких окремо мала розглянути вимоги православних і протестантів. Протестанти рішуче заперечили проти подібного підходу, справедливо вважаючи, що в подібний спосіб сила політичного тиску

---

¹ Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники : В 2 т. / Стефан Голубев : — К. : Типография Г. Т. Корчак-Новинского, 1883 — 1898. — . — Т. 1. — 1883. — С. 410.

² Там само. С.410.

³ Там само. С.410-411.

⁴ Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники : В 2 т. / Стефан Голубев : — К. : Типография Г. Т. Корчак-Новинского, 1883 — 1898. — . — Т. 1. — 1883. — С. 412.

⁵ Там само. С.414.

об'єднаної опозиції на сеймі буде значно послаблена. Тим не менше, політичні союзники протестантів – православні – погодилися на цю пропозицію, тим паче що комісією для вирішення претензій православних зголосився керувати королевич Владислав, який уже тоді сприймався на сеймі, як найвірогідніший кандидат на польський престол. Цей політичний маневр дав можливість «католицькій партії» на сеймі грати на протиріччях в середовищі опозиції. Наприклад, комісія, яка розглядала вимоги протестантів, складалася лише з католиків, які не бажали йти на жодні поступки. Навпаки, в комісію, що займалася вирішенням справ православних, було введено двох впливових протестантів, а католицька частина комісії виразно стала на шлях пошуку компромісу¹. Ознаки цього компромісу з'явилися вже найближчим часом.

На сеймових засіданнях 13 липня 1632 року уніати заявили про готовність піти на певні поступки. Вони погодилися на передачу православним владництва Львівського, архімандритств - Печерського і Жидичинського, а також кількох церков у Києві та Могилеві. Крім того, було узаконено будівництво церкви Св.Духа у Вільні та дана згода на касацію усіх процесів проти православних. Фактично, майже у всіх випадках ці поступки лише узаконювали володіння православними тих єпархій, храмів та монастирів, якими уніати фактично ніколи не володіли і, очевидно, уже втратили надію в ближчій перспективі поширити там свою духовну владу. Цілком зрозуміло, що православних зазначені поступки не задовольняли – вони розуміли суть взаємних поступок інакше, і вимагали надання їм половини усіх владцтв Київської митрополії².

Наступного дня – 14 липня – сейм мав закінчити свою роботу. Втім, як зазначає сеймовий щоденник, коли було оголошено пункти про дисидентів в католицькій редакції «...крик, галас постав від схизматів і єретиків

---

¹ Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawoslawni w obronie swobod wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 394-395.

² Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники : В 2 т. / С. Голубев : — К. : Типография Г. Т. Корчак-Новинского, 1883 — 1898. — . — Т. 1. — 1883. — С. 419.

незадоволених з того, в чому їм католики поступалися. Ті також більшого дозволяти не хотіли. Бачачи цей заколот, маршалок сеймовий князь Радзивілл просив, щоб наради на наступний день відклали, оскільки вже було близько дев'ятої вечора, і ледве умовив...»¹.

Наступного дня, 15 липня, скандал на сеймі тривав. Протестанти вимагали права мати своїм міністрам акторат у Люблінському трибуналі та проповідувати у Варшаві. Тим часом православні та уніати нарешті дійшли компромісу і попередньо домовилися про розподіл митрополії, про що остаточно склали угоду наступного дня². Отже, 17 липня 1632 року між уніатами і православними було досягнуто попередньої угоди про розподіл сфер впливу у Київській митрополії. Православні отримували:

1.Свободу правити службу на всьому просторі Київського, Брацлавського та Подільського воєводств за виключенням собору св.Софії в Києві та Видубецького монастиря, які мали лишатися під юрисдикцією уніатського митрополита.

2.Уніати зрікаються прав на монастир св.Михайла Золотоверхого в Києві.

3.В Могилеві православні отримують 4 церкви.

4. В Орші – 2 церкви.

5.У Вільні православні отримують право добудувати церкву Св.Духа.

6.Львівське владичтво з Унівською архімандрією мало назавжди лишатися за православними.

7.Києво-Печерська архімандрія мала назавжди лишатися православною.

---

¹ «...krzyk, hałas, powstał od schysmatyków i heretyków nie kontentujących się z tego, co im katolicy dopuszczali. Ci też więcej im pozwalać nie chcieli: widząc ten tumult książę Radziwiłł marszałek sejmowy, prosił, aby obrady na jutrzejszy dzień odłożyli, gdyż ius około dziewiętej było nocnej, i ledwo uprosił...»

Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники / С. Голубев : В 2 т. — К. :Типография Г. Т. Корчак-Новинского , — . — Т. 1. — 1883. — С. 428.

² Там само.

8.Жидачевська (Жидичинська?) архімандрия має бути передана православним.

9.Підтверджувалися права православних братств.

Крім того, православні отримали право вільного сповідання своєї конфесії як у королівських маєтках, так і у своїх власних, а також право будувати школи, семінарію, шпиталі та мати вільний доступ до міських урядів¹.

Цікаво, що під час нарад у короля точилися дискусії між уніатами і православними про унію, її походження і права. З боку з'єднаних виступав митрополит Йосиф Рутський, який відстоював тезу про те, що батьком унії слід вважати князя Костянтина Острозького, попри те, що той згодом змінив до неї ставлення. Цю тезу заперечували волинські депутати – ловчий волинський князь Юрій Пузина та волинський чашник Лаврентій Древинський. Останній з цього приводу заявив сміливо, хоч явно покривив душею: «Ще ваша милість ксьондз Рутський в школі на науках був, коли вже я вже виконував послуги при дворі князя святої пам'яті вами згаданого. І я краще знаю, що того (унійних планів – прим.авт.) і в думку в Бозі померлому пану не приходило»².

Отже, на сеймі, що проходив влітку 1632 року, православні досягли безсумнівного успіху. Влада та уніати не тільки визнали факт існування Православної Церкви, але також чітко окреслили межі її юрисдикції на землях України та Білорусі. І хоча православна ієрархія поки що не була легалізована, тим не менше, визнання належності Львівської єпископської кафедри православної юрисдикції було важливим кроком до її визнання. Згаданий успіх був забезпечений набутим політичним досвідом православної опозиції, який

¹ Там само. С.425-426.

² «Jeszcze w.m. xiądze Rutski w szkole na naukach był, gdym ia iuż posługi moie ronił na dworze xizecia s.pamięci od wm. wspomnianego, że in mentem to nigdy w Bodzie temu panu zmarłemu nie przychodziło, lepiej wiem».

Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники / С. Голубев : В 2 т. — К. :Типография Г. Т. Корчак-Новинского , — . — Т. 1. — 1883. — С. 438.

дозволив їй обрати вірну стратегію політичної боротьби на сеймі, а також добре скоординованим союзом з протестантами.

Незважаючи на те, що успіх православних на конвокаційному сеймі 1632 року був цілком очевидним, волинська православна шляхта лишилася його наслідками невдоволеною. Припускаємо, що місцеве панство не влаштувало те, що у його регіоні Православна Церква не отримала практично ніяких нових поступок. Саме тому волинський сеймик 21 серпня 1632 року заявив про невизнання досягнутої угоди між уніатами і православними та доручив депутатам заново поставити на сеймі питання про права Православної Церкви в Речі Посполитій¹.

Подібна новина стала неприємним сюрпризом для уніатів. 4 вересня 1632 року уніатський митрополит Йосиф Рутський та Володимирський єпископ Йосиф Баковецький внесли до актових книг Володимирського гродського суду протестацію проти одностороннього зриву домовленостей з боку православних угод про вирішення релігійних проблем в державі, досягнутих на конвокаційному сеймі². Ця інформація викликала занепокоєння також у нунція, який в листі до Риму від 20 вересня 1632 року повідомляв про рішення волинської православної шляхти масово прибути на сейм і не приступати до розгляду жодних питань, доки не будуть задоволені їх вимоги³.

27 вересня 1632 року розпочав роботу елекційний сейм, на який численно прибула православна шляхта та духовенство з твердим наміром сприяти вирішенню проблем Православної Церкви. Водночас, православні духовні активно працювали з козацтвом, намагаючись залучити його до політичного

---

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 2. — Т. I. — 1861. — С. 200-207.

² Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники : В 2 т. / Стефан Голубев : — К. : Типография Г. Т. Корчак-Новинского, 1883 — 1898. — . — Т. 1. — 1883. — С. 447-449.

³ Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники : В 2 т. / Стефан Голубев : — К. : Типография Г. Т. Корчак-Новинского, 1883 — 1898. — . — С. 502.

тиску на польський уряд. Фактично, створювалася ситуація, коли вперше після проголошення унії в Бресті православна опозиція набувала виразних форм загальнонаціональної коаліції, включаючи в себе практично всі політично активні стани України та Білорусі. Це, без сумніву, збільшувало шанси православних на успіх. Крім того, вторгнення в межі Речі Посполитої військ Росії змушувало короля шукати згоди як зі шляхтою, так і з козацтвом для організації відсічі агресору. За таких умов йти на виразний конфлікт із силами, від яких залежала обороноздатність держави, було для Польщі надзвичайно ризиковано. Це добре розуміли лідери православної коаліції, тому вимоги свої висували рішуче і не бажали йти на жодні компроміси.

27 вересня - 15 жовтня 1632 року сейм був фактично паралізований безкінечними дискусіями з релігійного питання та взаємними звинуваченнями у порушенні свободи совісті. В ці дні енергійно виступили на сеймі на захист Православної церкви Лаврентій Древинський, Адам Кисіль, луцький писар Гулевич-Воютинський та пан Воронич. Православні заявили, що не будуть розглядати жодних державних питань до того часу, поки не буде вирішена проблема «Релігії грецької»¹. В ці ж дні активно підтримала православних послів на сеймі козацька делегація, про що виразно свідчив у своєму листі апостольський нунцій².

15-19 жовтня 1632 року дебати на сеймі з приводу прав Православної Церкви набули своєї кульмінації. Один із лідерів уніатів Речі Посполитої кухмістр Великого князівства Литовського пан Тризна на засіданні сейму 16 жовтня висловив думку, що проблеми православних слід вирішувати не на сеймі, а на спільному синоді з уніатами³. Проте православні, які ще кілька років тому визнавали цей шлях як можливий та цілком реалістичний, цього разу рішуче відкинули цю пропозицію. 18 жовтня 1632 року православні в котрий

¹ Там само. С.454-456.

² Там само. С.505.

³ Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники : В 2 т. / С. Голубев : — К. : Типография Г. Т. Корчак-Новинского, 1883 — 1898. — . — Т. 1. — 1883. — С. 485.

раз поставили сейм у неприємну ситуацію, яка погрожувала дипломатичними неприємностями – вони не бажали брати до розгляду лист від шведського посла, поки не буде вирішене їх питання¹. Весь цей час – аж до 19 жовтня включно – православні депутати Волині та інших регіонів Речі Посполитої витримували жорстку позицію: не розглядати жодних державних питань до вирішення проблем «Релігії Грецької»².

Нарешті, 20 жовтня 1632 року у протистоянні на сеймі стався перелом. Було сформовано посольство до короля з проханням вирішити нарешті справу «Релігії Грецької». До складу цієї делегації увійшли впливові особи, більшість яких представляло Волинське воєводство. Серед них: князь Януш Вишневецький староста кременецький, князь Миколай Чарторийський, підкоморій сандомирський пан Оссолінський, хорунжий волинський Данило Сло-Малинський, війський мстиславський пан Мадалинський³. Створення цього посольства поклало початок важким, але предметним переговорам, які завершилися історичними для Православної Церкви рішеннями.

Тим часом православні, перехопивши політичну ініціативу, нарощували свої вимоги до польського уряду, підтримуючи тепер інтереси своїх союзників. Ще 16 липня 1632 року члени конвокаційного сейму католицького віровизнання виступили з маніфестацією. В ній було заявлено, що сеймові постанови на користь дисидентів ні в якому разі не можуть поширюватися на послідовників тих релігійних груп, які не визнають божества Ісуса Христа. До числа останніх було зараховано аріан (соцініан), новокрещенців, сабатистів та ін., які оголошувалися сектантами. Тепер, 29 жовтня 1632 року, коли католики змушені були під політичним тиском іти на поступки, протестанти і православні солідарно виступили з протестацією, в якій рішуче виступили на захист прав сектантів. В числі підписантів протестації знаходимо знаних і

---

¹ Там само. С.486.

² Там само. С.494.

³ Там само. С.495-496.

поважних захисників православ'я на Волині – князя Юрія Пузину, князя Миколая Четвертинського та пана Лаврентія Древинського¹.

Нарешті, 1 листопада 1632 р. король Владислав IV затвердив знаменитий документ, відомий в історії під назвою «Пункти заспокоєння народу руського». Згідно з ним, Православна Церква в межах Речі Посполитої одержувала офіційне визнання разом зі своїми правами, привілеями та ієрархією. В ряді регіонів уніати мусили потіснитися, а три кафедри (Луцьку, Перемишльську та Мстиславську) мусили здати православним. Зокрема, пункт стосовно Луцько-Острозької єпархії передбачав, що чинний уніатський єпископ Ієремія Почапівський має перенести свою резиденцію до Жидичинського монастиря лишивши за собою до кінця життя титул владики Луцького². Це був дуже тяжкий удар для з'єднаних. Хоча наявність в майбутньому уніатських парафій в межах Луцько-Острозької єпархії не заперечувалася, однак було ясно, що без власного єпископа, кафедри та маєтків Церква не зможе розгорнути активної релігійної та суспільної діяльності.

Після прийняття «Пунктів» відбулася зустріч апостольського нунція в Польщі з королевичем Владиславом. Розмова між ними була важка. Нунцій намагався переконати майбутнього монарха не робити поступки православним, які, по своїй суті, були фатальними для унії. При цьому апостольський легат апелював до католицького сумління Владислава і закликав виявити покровительство уніатам³. Королевич Владислав, вислухавши нунція, дав відповідь, в якій чітко висловив причини, які змусили дати диплом з великими поступками православним. Він заявив що мусить рахуватися з більшістю

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 649 – 652.

² Monumenta Ucrainae historica : [in 14 vol.]. — Romae : Editiones universitatis catholicae ucainorum s. Clementis Papae, 1964—1977. Vol. II. — 1965. — P. 146 — 147.

³ Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники : В 2 т. / С. Голубев : — К. : Типография Г. Т. Корчак-Новинского, 1883 — 1898. — . — Т. 1. — 1883. — С. 504.

християн східного обряду у своїй державі, які не підтримують унії, оскільки без цього внутрішньополітична стабільність в державі неможлива. Крім того, в умовах війни з Росією Польща вкрай потребує підтримки козаків, які традиційно знаходяться в опозиції до унії. На закінчення королевич Владислав, за словами нунція, запевнив, що Річ Посполита після коронації відправить посольство до Риму, який дасть звіт Папі про події останнього сейму. Останній, зваживши на політичні обставини часу, визнає зроблені поступки православним необхідними¹.

Тим часом королевич Владислав в підкріплення «Пунктів» 10 листопада видав лист, в якому було затверджено список міст та містечок, де православні повинні були отримати храми. До їх числа були зараховані волинські міста - Володимир, Кременець і Ковель².

13 листопада 1632 відбулося обрання Владислава на польського короля, який того ж дня приніс присягу на виконання складених сеймом умов «*раста conventa*», в числі яких була обіцянка заспокоїти людей «Грецької релігії».

Під час роботи коронаційного сейму (січень 1633 року) «католицька партія» намагалася знайти юридичні підстави для невиконання даних королем привілеїв для православних. Так виникла суперечка навколо тексту присяги короля, де король, беручи на себе зобов'язання захищати права і привілеї «костелів», було додав уточнення «католицьких римського обряду». Проти подібних маніпуляцій з текстом присяги, які могли в майбутньому привести до правових колізій, солідарно виступили як протестанти, так і православні, в тому числі з Волині. В їх числі згадувалися Адам Кисіль (православний) та Юрій Чаплич (аріанин). Справа дійшла до взаємних звинувачень і протестацій, в яких частина католицьких сенаторів заявила про неможливість визнати православним поступки, зроблені на останньому сеймі з огляду на своє католицьке сумління. Суперечки на цю тему затягнулися, перейшли в площину

---

¹ Там само.

² Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . —

дискусій теологів, і, врешті, православні дали згоду на відкладення повної реалізації «Пунктів заспокоєння» на наступний сейм¹.

Тим часом король Владислав IV, маючи на меті заспокоїти православну шляхту і козаків, видав документи, які справили значний вплив на подальший розвиток релігійної ситуації на Волині. 14 березня він підписав диплом, згідно з яким православна ієрархія на чолі з митрополитом Петром Могилою і трьома єпископами одержала офіційне визнання польським урядом². 18 березня окремою королівською грамотою Луцька єпископія передавалася під владу православному єпископу князю Атанасію Пузині³.

Видача королівської грамоти Атанасію Пузині на Луцьку кафедру ознаменувала завершення сеймової боротьби православного шляхетства Волині за права своєї Церкви 1632-1633 рр. Боротьби, в якому православне шляхетство Волині досягло максимально можливої на той час перемоги – відновлення Київської православної митрополії, та Луцької православної єпархії у її складі. Перемога ця стала можливою внаслідок поєднання кількох сприятливих чинників, а саме: 1. Вперше після проголошення унії в Бресті православна опозиція в Речі Посполитій виступила в якості загальнонаціональної коаліції, ефективно сконцентрувавши у сеймовій боротьбі зусилля трьох найвпливовіших станів Русі – шляхти, духовенства та козацтва. 2. Хоча першу причину успіху православної опозиції слід віднести на рахунок її внутрішньої єдності, перемозі православних русинів без сумніву сприяв також союз з протестантами. 3. Задоволенню вимог православної опозиції сприяла також війна з Росією, яка змусила польський уряд до ширших поступок.

Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 656 – 658.

¹ Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 416-419.

² Monumenta Ucrainae historica : [in 14 vol.]. — Romae : Editiones universitatis catholicae ucrainorum s. Clementis Papae, 1964—1977. Vol. II. — 1965. — P. 168 — 170.

³ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . —

Однак, від видачі князю Пузині привілею на Луцьке владцтво до реального заняття ним єпископської кафедри було ще далеко. Не слід забувати, що в Луцьку єпископський престол займав уніатський владика Ієремія Почаповський, який, незважаючи на сеймові постанови, королівські дипломи та привілеї, категорично відмовлявся передати його православним. А силою вигнати католицького єпископа з його осідку влада не наважувалася. Саме тому між православними та уніатами Волині за посередництвом уряду було досягнуто тимчасового компромісу. Було, зокрема, вирішено, що аж до остаточного з'ясування релігійної проблеми в Речі Посполитій Ієремія Почаповський продовжуватиме обіймати Луцьку кафедру. Натомість, православний єпископ Атанасій Пузина одержував Жидичинський монастир св. Миколая разом з його маєтностями, а також церкву Пресвятої Богородиці (Пречистенський монастир) у передмісті Луцька. Це рішення було закріплене листом короля Владислава IV від 15 березня 1633 р¹. Уніатський архімандрит Жидичинського монастиря о. Пахомій Оранський отримав солідну компенсацію за цю втрату. Листом короля Владислава IV від 16 березня 1633 р. йому призначалася щорічна пенсія з державної скарбниці в розмірі 2 тисяч злотих².

Православні Волині негайно скористалися цим рішенням. Не чекаючи закінчення торжеств, пов'язаних з коронацією короля Владислава IV, князь Олександр Пузина наказав своїм слугам негайно зайняти Жидичинський монастир і видворити звідти уніатських ченців. Тому, коли архімандрит Пахомій Оранський прибув на початку квітня з Кракова, він виявив, що його монастир вже перебуває в руках православних. Монастир було відібрано без дотримання юридичних формальностей, і це дало можливість о. Пахомію Оранському оскаржувати їх дії в судовому порядку³. Приблизно в цей же час (5 квітня 1633 року)

Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 662-664.

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . —

Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 660-661.

² // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С.209.

³ // Пам'ятки. — Т.3. — Вип.1. — К.,2001. — С.209-210.

гайдуки та слуги Олександра Пузини відібрали у з'єднаних Пречистенський монастир у Луцьку, а також маєтки Терники і Теремне. 27 червня 1636 р. Люблінський трибунал визнав дії єпископа Пузини незаконними і зобов'язав його повернути церкви та маєтності уніатам. Проте православний владика рішення трибуналу проігнорував¹.

Таким чином, ситуація навколо належності Луцької єпископії, незважаючи на сеймові рішення 1632-1633 років лишалася до кінця нез'ясованою. Лише на сеймі 1635 року вдалося домогтися остаточного врегулювання правового статусу Православної Церкви в Речі Посполитій взагалі, і на Волині зокрема. Так, 16 березня король Владислав IV підписав грамоту, в якій йшлося про майбутнє Луцької єпархії. Згідно з цим документом, уніатський владика Єремія Почаповський аж до своєї смерті мав займати Луцьку кафедру. Потім вона мала перейти до рук православного єпископа Атанасія Пузини. В разі, якщо Пузина помер би раніше, то Почаповського все одно мусив в перспективі змінити саме православний, а не уніатський владика. Натомість Жидичинська архімандрія св. Миколая разом з приписаною до неї Луцькою церквою св. Трійці мала бути повененна уніатам².

Втім, хоч із зайняттям кафедри єпископу Пузині все-таки довелося зачекати до часу поки Єремія Почаповський звільнив би її природнім шляхом, але право на відсудження у з'єднаних деяких луцьких церков у нього лишилося. В жовтні 1635 року на виконання декрету короля Владислава IV до Луцька прибула комісія, яка, взявши за основу число православних та уніатських вірних, мала розподілити церкви в місті. До складу входили тільки католики і православні, і цей фактор підсилював шанси на успіх православного єпископа у справі підрахунку вірних. Міг розраховувати єпископ Пузина також на впливових членів Луцького православного братства кн.Юрія Пузину, Лаврентія Древинського, Семена Гулевича-Воютинського та інших які, за

---

¹ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 201, арк. 117-119.

² Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . —

даними уніатів, сприяли йому в отриманні королівського універсалу на владництво Луцьке. Попри пасивний опір уніатів (священники відмовилися передавати ключі від храмів православним) владика Атанасій Пузина протягом 16-27 жовтня зайняв три церкви в Луцьку - Михайлівську, Рождественську та П'ятницьку¹. Комісії щодо розподілу церков працювали також в інших повітових центрах Волині. Збереглися непрямі дані про те, що комісари з Луцька виїхали до Володимира. Проте там позиції православних виявилися значно слабкішими, ніж у Луцьку, тому вони отримали у цьому місті одну, максимум дві церкви. В лютому наступного, 1636 року комісари прибули до Кременця. В цьому місті храми були поділені у співвідношені 4:3 на користь уніатів¹.

Як бачимо, православна шлхта Волині, досягнувши перемоги на сеймах 1632-1633 рр., досить енергійно реалізовувала свої здобутки в межах свого воєводства. Втім, скоро в її середовищі намітилися тенденції суспільно-релігійного характеру, які поставили під сумнів реальність перемоги православних над уніатами. Річ у тому, що, незважаючи на триумф сеймових перемог, православні мусили брати до уваги реалії суспільно-релігійного життя України та Білорусії, що об'єктивно склалися на той час. За час від проголошення церковного з'єднання з Римом на Русі встигло сформуватися покоління вірних східного обряду, які сприйняли ідеї церковної унії. Саме тому реалізація ідеї цілковитої ліквідації Уніатської Церкви була на той час навряд чи можлива. Ця ситуація сприяла повернення православних до обговорення ідеї релігійного миру з католицьким світом, одним з варіантів якого було укладення нової унії. Одним із ідеологів цієї релігійної політики в середовищі православного духовенства був Київський митрополит Петро Могила.

Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 694-696.

¹Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники : В 2 т. / С. Голубев : — К. : Типография Г. Т. Корчак-Новинского, 1883 — 1898. — . — Т. II. — 1898. — С. 92-97.

Відгуки цих ідей знайшли своїх послідовників також на Волині, і це не могло не вплинути на обставини релігійної боротьби місцевого православного нобілітету. Справа тут передусім полягала у особистості Луцького єпископа Атанасія Пузини та інтересах тих шляхетських сил, які його підтримували. На наш погляд, новий православний владика виявився добрим політиком, але його якості ієрарха і пастиря виявилися вельми сумнівними. Про це дізнаємося не тільки від уніатів, що терпіли від нього кривди, але навіть від самого православного митрополита Петра Могили. Так, у своїй протестації від 16 жовтня 1638 року він свідчив, що Афанасій Пузина вдався до сумнівних фінансових обгородок. Ще не отримавши від короля привілей на Луцьку єпископію, він уже встиг укласти угоду з паном Федором Білостоцьким про передачу йому в оренду єпископських маєтків Тернки і Седмярки на дуже низьку суму і на вдвічі довший термін, ніж дозволяє закон – на 6, а не на 3 роки. Тим самим, на думку Петра Могили, Церква зазнала великої шкоди. Будучи висуванцем шляхти, що входила до складу Луцького православного братства, Пузина в подальшому щедро роздавав його членам в посесію на пільгових умовах багаті єпископські маєтки. Врешті, на 1648 рік практично всі володіння однієї з найбагатших єпископій Київської митрополії опинилися під контролем Луцького братства.

На наш погляд, саме мотиви економічного характеру 1636 року штовхнули єпископа на політичні маневри, вельми неоднозначні для православних. Як впливає з листів пана Фрика та уніатського єпископа Корсака, Атанасій Пузина звернувся до князя Владислава Заславського з проханням надати йому Дерманський монастир, в якому по смерті Мелетія Смотрицького не було архімандрита. При цьому слід пам'ятати, що згадана архімандрія належала до числа найбагатших на Волині. Але князь Заславський відповів, що може надати цей монастир лише католику. Єпископ Пузина у приватній розмові з князем дав

---

¹ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 162 — 163.

згоду на унію. Проте Заславський цим не задовольнився. Він запросив митрополита Йосифа Рутського і влаштував їх зустріч. Очевидно, князь підозрював якусь інтригу з боку Луцького єпископа і вирішив спочатку добитися від нього письмового підтвердження про готовність прийняти унію. Проте до подібного розвитку ситуації владика Атанасій був не готовий, тому зустріч з митрополитом для нього завершилася конфузом і ніякої домовленості тоді досягнуто не було¹.

Вважаємо вірогідним, що саме політичні маневри Луцького єпископа Атанасія Пузини, в яких він намагався видати себе за прихильника унії, дали можливість з'єднаним зробити спробу відіграти практично програму на сеймах 1632-33 рр. ситуацію на Волині. Тим не менше, єпископ Атанасій Пузина, маючи згідно королівського універсалу від 16 березня 1635 року всі права зайняти по смерті уніатського владика Луцьку кафедру, виявив неpritаманну йому нерішучість. Задовольнившись захопленням єпископських маєтків, він на цьому і зупинився, хоча мав достатньо прихильників у Луцьку, щоб цілком законно зайняти єпископську кафедру та церкви, що ще лишалися під владою уніатів. Тим часом, 30 жовтня 1637 року король Владислав IV, порушуючи власний універсал від 1635 року, направив листа до духовенства Луцько-Острозької єпархії, в якому повідомив про передачу Луцької кафедри в адміністративне управління Володимирському уніатському єпископу Йосифу Баковецькому. Окремим універсалом король повідомив Атанасія Пузину про заборону йому втручатися в межі уніатської юрисдикції Луцько-Острозької єпархії². Через тиждень після цього — 7 листопада 1637 року — митрополит Рафаїл Корсак особисто прибув до Луцька, де в присутності возних, місцевої шляхти та представників уніатського духовенства ввів єпископа Баковецького у

---

¹ Monumenta Ucrainae historica : [in 14 vol.]. — Romae : Editiones universitatis catholicae ucainorum s. Clementis Papae, 1964—1977. Vol. XI. — 1974. — P. 208.

² // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С.244-245.

володіння Луцькою кафедрою. Характерно, що при наявності значної кількості православних в місті дії уніатів не було опротестовано¹.

Дивна на перший погляд поведінка луцького православного владики та його численних прихильників стає зрозумілою, якщо взяти до уваги, що в цей час Атанасій Пузина продовжував вести переговори про умови прийняття ним унії, що мало відкрити перед ним значно ширші перспективи та можливості. Адже на Волині все ще лишалося чимало церков та кілька монастирів, що продовжували визнавати унію та перебували під патронатом католицьких магнатів. Крім того, одне з найголовніших своїх завдань – зайняття єпископських маєтків – владику Атанасій уже осягнув, а стара кафедральна церква у Луцькому замку «могла почекати» закінчення політичних переговорів. Втім, до досягнення згоди так і не дійшло, внаслідок чого питання про передачу Луцької кафедри православним скоро знову стало актуальним. Так, уже 26 січня 1638 року резолюцію з вимогою передати єпископу Атанасію Пузині Луцької кафедри прийняв шляхетський сеймик Волинського воєводства².

Сейм 1638 року увійшов в історію релігійних рухів в Речі Посполитій гучною справою Раківської аріанської академії. Як відомо, під приводом вчиненого її студентами блюзнірства (ними було знищено придорожній хрест) католицька частина сейму добилася закриття академії та вигнання з Ракова аріан. У цій ситуації майже всі православні депутати зайняли нейтральну позицію. Намагаючись домогтися остаточного втілення в життя «Пунктів заспокоєння», вони тепер все більше покладалися на лояльність до православних короля Владислава IV, ніж на політичну допомогу своїх протестантських союзників¹. Подібна тактика дала певні результати – зусиллями впливових волинських депутатів (Адама Киселя та князя Григорія

---

¹// Там само. С.247-249.

² Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 2. — Т. I. — 1861. — С. 234.

Четвертинського) на цьому сеймі вдалося остаточно поладнати справу Луцько-Острозької єпархії. 20 квітня 1638 року за їх настійними проханнями король підписав низку документів, які остаточно розмежовували сфери впливу уніатів і православних на Волині. Православні отримували Луцьку кафедру та легалізовували захоплені 1637 року церковні маєтки, натомість відступали уніатам багату Жидичинську архімандрию. 22 травня цього року Жидичинський монастир було офіційно передано митрополиту Рафаїлу Корсаку і приблизно в цей же час православні зайняли Луцьку кафедру². Остання подія завершилася символічним актом – православний митрополит Петро Миогила, який прибув з цієї нагоди до Луцька, викинув на вулицю св.дари, що зберігалися в кафедральному соборі, і були свого часу освячені уніатськими священиками³.

Цим символічним жестом Київського митрополита завершився черговий етап політичної боротьби православної шляхти Волині за права своєї Церкви. Водночас православна опозиція Речі Посполитої взагалі, та на Волині зокрема, досягла блискучої політичної перемоги на сеймах 1632-33 років, завдяки якій була юридично відновлена православна ієрархія в польсько-литовській державі. Перемога ця значною мірою стала можливою завдяки вдалому для православних співпадінню політичних обставин – смерті короля та війни з Росією. Але передусім цей успіх обумовлювався солідарністю у самому православному таборі, який вперше після 1596 року виступив в ролі консолідованої національної опозиції, в якій об'єдналися шляхта, духовенство та козацтво. Завдяки рішенням сеймів 1632-33 років та подальшій боротьбі за їх реалізацію в життя православна шляхта Волині домоглася максимально можливого на той час результату – відновлення Луцької православної

---

¹ Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 450.

² // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 251-254.

³ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . —

єпископії, що стало запорукою легального та канонічно правного суспільно-релігійного життя православних цього регіону України.

Четвертий етап 1639-1648

Успіх православної шляхти Волині в боротьбі за права своєї Церкви, який виразно окреслився на 1638 рік, справив суттєвий вплив на подальшу її роль у суспільно-релігійному житті України. Після заняття єпископської кафедри у Луцьку місцеве православне суспільство досягло майже усіх завдань у боротьбі зі з'єднаними яке, за тих політичних умов, могло поставити перед собою. І хоча Уніатська Церква продовжувала займати помітні позиції в регіоні, православний нобілітет фактично вичерпав можливості боротьби з нею. Причина цього полягала в тому, що ті протопопії та монастирі що визнавали унію перебували під патронатом католицьких магнатів, і в їх конфесійну політику щодо власних підданих не мав права втручатися ніхто – ні король, ні сейм, ні сенат і, тим паче, сусіди-дідичі. Крім того, на заході Волині (Володимирський повіт) унія знайшла досить багато прихильників серед місцевого нобілітету, і, мабуть, тому православні на сеймах 1632-33 рр. навіть не намагалися серйозно боротися за опанування Володимирською кафедрою.

Втім, це зовсім не означає, що в суспільно-релігійному житті православної шляхти Волині наступило затишшя. Активність поборників православ'я не зменшилася, але набула нового змісту, форм і напрямків. Політично та релігійно активна шляхта отримала шанс скерувати свою вивільнену енергію на поборення унії в інших єпархіях.

Початок цього процесу слід віднести до часів сеймів 1632-33 років, коли перед православними гостро стояло питання про майбутнє Перемишльської єпархії, яку на той час очолював уніатський владика Атанасій Крупецький. Ситуація в цьому краї була унікальною – незважаючи на рішучий опір унії з боку місцевого дрібного нобілітету, єпископ Крупецький більше сорока років з фанатичною відданістю боровся за впровадження з'єднання в своїх єпархіях і

навіть організовував місії на Закарпаття. Цілком зрозуміло, що в якості опонента православні мушили висунути не менш енергійного та рішучого кандидата. Вибір впав на перевірену людину – члена Луцького православного братства писаря земського Луцького суду Семена Гулевича-Воютинського.

20 березня 1633 р. відбулася елекція Гулевича-Воютинського на єпископа Перемишльського і Самбірського, яка засвідчила масову підтримку та високий ступінь довіри Гулевичу з боку православної громадськості Галичини. Акт його обрання, крім Київського митрополита Петра Могили та єпископа Йосифа Борисковича, підтримало близько 80 православних ченців та священників Перемишльської єпархії, а також більше 100 світських шляхтичів того краю – разом близько 200 осіб¹.

Новий єпископ домігся від польського уряду передачі йому трьох монастирів на Прикарпатті – у Лаврові, Спасові та Смольниці разом з їх маєтками і прибутками. Як і очікувалося, це рішення не визнав уніатський владика, який разом зі своїми прихильниками засів у монастирі Св. Спаса, не бажаючи їм поступатися. З метою виконання своїх прав, Сильвестр Гулевич пішов на безпрецедентний крок – на Зелені Свята 1636 року зібрав 10-тисячне православне шляхетське ополчення Перемишльської землі і на його чолі вирушив проти свого конкурента. У його складі були представники відомого на Волині шляхетства, які разом зі своїм земляком-єпископом прибули на Галичину боротися за права православних. Серед них згадувалися рідні брати Семена Гулевича – Олександр і Данило Гулевичі, Андрій Загоровський, Семен Мишка-Холоневський та інші². Незабаром сталася драматична подія в історії Української Церкви: загони єпископа Сильвестра Гулевича під його особистим керівництвом взяли штурмом резиденцію уніатського владика – монастир Св. Спаса біля м. Самбора. Дійшло до справжнього бою – обидві сторони відкрили вогонь з рушниць, а монастир був підданий артилерійському обстрілу. В

¹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.38, арк.764зв.-768зв.

² Łoziński W. Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku / W. Łoziński— Warszawa : Iskry cop., 2005. — S. 247.

результаті – у сутичці загинув брат єпископа Крупецького, кільканадцять учасників зіткнення зазнали серйозних поранень. Невдовзі після цих подій в руки православних перейшли також монастирі у Лаврові та Смольниці¹.

Втім, владика Гулевич у своїй боротьбі з уніатами не обмежувався власною єпархією. Він активно втручався у справи сусідньої Холмщини, де єпископську кафедру займав уніатський єпископ Мефодій Терлецький. Близько 1636 року останній скаржився на Сильвестра Гулевича та православного митрополита Петра Могилу за підбурення вірних проти його, Терлецького, духовної влади та втручання в межі його єпископії. Лишилися наприклад згадки, що Перемишльський владика активно діяв у Белзі та Сокалі². Втім, в межах тієї самої Холмської єпархії у 30-40-х роках активно підтримував православ'я також відомий нам Луцький єпископ Атанасій Пузина, який, на відміну від Сильвестра Гулевича, виконував в цьому регіоні функції адміністратора цілком легально – за королівським привілеєм³.

Перенесення представників політично активної та впливової волинської шляхти до Галичини та Холмщини для підтримки у цих краях православ'я обумовило специфіку суспільно-релігійної позиції волинського нобілітету в цілому. З кінця 30-х років XVII ст. волинське православне панство на місцевих сеймиках поступово втрачає інтерес до конфесійної ситуації у власному регіоні. Так, сеймик 1639 року ще вимагав повернути до Луцької кафедральної церкви реліквії, вивезені свого часу уніатським Володимирським єпископом Баковецьким. Але поруч із цим в інструкції містилося доручення депутатам зайнятися захистом прав православних Холмської єпархії, які терплять утиски у Любліні, Красноставі, Сокалі, Белзі та ін⁴. Інструкція послам, складена 1641

¹ Łoziński W. Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku / W. Łoziński— Warszawa : Iskry cop., 2005. — S. 247.

² Gil A. Chełmska diecezja unicka 1596—1810. Dzieje i organizacja / A. Gil // Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej — 2005. — T. 1. — S. 73.

³ Ibidem. S.139.

⁴ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . —

року, свідчить про занепокоєння ситуацією, в якій опинився Перемишльський єпископ Сильвестр Гулевич – солідарне з ним волинське панство доручало депутатам на сейм добиватися повернення йому відібраних церковних маєтків. Але особлива увага православного шляхетства була прикута до Холмщини. Інструкції 1641, 1645 та 1646 років мали незмінну і досить жорстко сформульовану вимогу повернення православним церков у Любліні, Красноставі, Белзі та Сокалі¹. Позиція ця послідовно витримувалася православною шляхтою Волині аж до початку Визвольної війни під проводом гетьмана Богдана Хмельницького у 1648 році.

Втім, наскільки б активною не була участь православного нобілітету Волинського воєводства у боротьбі з уніатами в період 1639-1648 рр., вона однак не охоплювала усіх аспектів і напрямків її суспільно-релігійного життя. Поруч з боротьбою з уніатами за церкви та монастирі православні не полишали ідеї досягнення порозуміння з Римом, проте форми діалогу обиралися інші, ніж досі. Це і зрозуміло: події на сеймах 1632-33 років, робота комісій по розподілу церков, які призводили до сварок і конфліктів, породжували взаємну недовіру між прихильниками та противниками з'єднання. Крім того, ідеологів міжрелігійного замирення з боку православних, і передусім Петра Могили, не влаштовувала церковна єдність з Римом, складена за «Берестейською формулою». Ця ситуація призвела до зміну формату переговорів. Якщо у 20-х роках XVII ст. волинська православна шляхта шукала порозуміння з уніатами передусім шляхом переговорів, намагаючись сприяти поєднанню «Русі з Руссю», то у 30-40-х роках XVII ст. було взято курс на безпосередні переговори православних з Римом, за умови попереднього переходу в православ'я уінатів. Подібна концепція була викладена у листі маршалка волинського сеймику 1646 року князя Михайла Чарторийського². Втім, реалізація «плану Чарторийського»

Ч. 2. — Т. I. — 1861. — С. 254-255.

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . —

Ч. 2. — Т. I. — 1861. — С. 270, 287-288, 319-320.

² Там само. С.288.

навіть чи була можлива, оскільки обов'язковою умовою врегулювання відносин з Римом – неконкретного по суті – ставилася самоліквідація Уніатської Церкви. На цю умову ні з'єднані, ні Рим, ніколи б не дали згоди. Тим не менше, цей проект добре відображає настрої волинського православного нобілітету цього часу. Православне панство цього регіону після успіхів 1632-1638 рр. відчувало себе настільки впевнено, що могло собі дозволити відверто ігнорувати уніатів і виступати з ініціативою проведення з'їзду в Луцьку для обговорення питань міжконфесійного порозуміння безпосередньо з римо-католиками.

Отже, парламентська боротьба українського шляхетства мала надзвичайно важливе значення у справі захисту прав Православної Церкви кінця XVI – першої половини XVII ст. Тільки в цей спосіб – використовуючи роботу регіональних сеймиків та загальнодержавних сеймів – можливо було добитися легітимізації Православної Церкви в Речі Посполитій в післяберестейську добу та створити передумови для її подальшого відродження. Вважаємо, що відновлення православної ієрархії 1620 року зусиллями українського козацтва ніколи б не набуло тієї історичної ваги для України та Білорусі, якби цей політичний крок не підтримала на сеймах українська шляхта. Події 1632-1633 років, коли Православна Церква в Речі Посполитій була не тільки відновлена з канонічної точки зору, але і легітимізована в правовому полі цієї країни, свідчили, що головне історичне завдання у справі захисту релігійних та духовних прав православного населення польсько-литовської держави українська шляхта виконала. Успіх православних в історичні для їх Церкви часи (1620-1623, 1632-33 рр.) став можливим внаслідок консолідації в єдину опозицію усіх впливових станів України та Білорусії – шляхти, духовенства та козацтва. Цей факт виразно свідчив про формування навколо цінностей православ'я опозиції не тільки релігійного, але й національного типу. Тісна співпраця з протестантами Польщі і Литви у 1632-33 роках також сприяла успіхам православної опозиції, а виважена позиція її лідерів, які розмежовували релігійний та політичний аспект співпраці з протестантськими Церквами,

свідчила про зростаючий досвід суспільно-політичної діяльності православної еліти.

Особливе місце у згаданих вище подіях належало представникам шляхетських родин Волинського воєводства. Як українська, так і зарубіжна історіографія давно визнали вирішальну роль князівської родини Острозьких у справі захисту прав православних Волині та інших регіонів України і Білорусі у перше поунійне десятиліття. Не викликає сумніву, що саме активна позиція князя Костянтина Острозького в час підготовки унії в Бресті та в перші роки після її проголошення дозволила мобілізувати сили православного суспільства польсько-литовської держави в боротьбі за свої релігійні права. Відтермінування у часі цих заходів ставило б під великий сумнів саму можливість розгортання подібної боротьби в майбутньому, не кажучи вже про її результати. Роль і значення волиського нобілітету у сеймовій боротьбі за визнання прав Православної Церкви лишалися надзвичайно важливими також і після смерті Костянтина Острозького. Достатньо згадати, що переважна більшість послів, яких православні обирали на сеймах в якості своїх повноважних представників, походила саме із середовища волинського панства. Зокрема, Лаврентій Древинський, Семен Гулевич-Воютинський, Адам Кисіль належали до числа тих православних лідерів Речі Посполитої, які формували тактику і стратегію сеймової боротьби у 20-40-х роках XVII ст.

Якщо мова йде про захист прав Православної Церкви волинським нобілітетом у згаданий період, необхідно відзначити участь у цих процесах волинської шляхти римо-католицького віросповідання. Януш Острозький, Криштоф Збараський, Юрій та Януш Заславські, а також інші впливові католицькі магнати Волині, часто діяли всупереч настійним рекомендаціям Риму і під час сеймових засідань лобіювали інтереси передусім православних, а не уніатів. Цей факт дає нам підстави зробити висновок, що впливові вірні Римо-Католицького Костелу на Волині не мали спільної позиції щодо подій, пов'язаних з унією в Бресті. Більше того, значна частина представників

волинської шляхти римо-католицького віросповідання зробила великий внесок у справу поборення унії на сеймах і сеймиках.

Водночас, сеймова боротьба була по своїй суті складним політичним процесом, і на цьому шляху православна шляхта Волині часом зазнавала серйозних невдач та прорахунків. Зокрема, суперечливою та неоднозначною була практика антиунійного союзу православних і протестантів, який в різні періоди політичної боротьби набував різних форм. Без сумніву, досвід політичної боротьби «дисидентів» був корисним для православних, а солідарна з ними боротьба на сеймах збільшувала шанси добитися своїх політичних цілей. Водночас, відверто авантюрні форми співробітництва (ідея церковної унії православних і протестантів 1599 року) не могли не привести до дискредитації лідерів православ'я, в результаті чого досягнені здобутки могли бути зведені нанівець. Результативність сеймової боротьби православного нобілітету (в тому числі волинського) помітно знижувалася також внаслідок незавершеності процесу національної консолідації «руської» (українсько-білоруської) еліти. Ця проблема є цілком зрозумілою, оскільки в умовах відсутності власної державності український нобілітет виявився інкорпорований у державну та політичну систему Речі Посполитої. Саме тому дуже часто на сеймах волинська шляхта не виявляла достатньої наполегливості у реалізації релігійно-національних вимог з огляду на пріоритет загальнодержавних або станових інтересів.

2.2 Підтримка православ'я за правом патронату.

В польсько-литовській державі в основі права патронату лежав обов'язок дідичів усіх рівнів (приватних осіб, духовенства, короля) опікатися церквами, костелами, монастирями та кляшторами у своїх володіннях, дбати про їх благоустрій та матеріальне забезпечення. В умовах XVI-першої половини XVII ст. право патронату було явищем об'єктивно необхідним і єдино ефективним для матеріального забезпечення функціонування Церкви. В той час лише в подібний спосіб можна було гарантувати права тисяч парафіяльних церков на маєтки та встановити контроль за поданням до них достойних священиків, а

монастирям – настоятелів. За тодішніх історичних умов Церква в особі єпископів без існування права патронату просто не справилася б з тим об'ємом щоденних рутинних проблем, які були пов'язані зі стосунками парафією (церквою, костелом) та землевласником, у володіннях якого знаходився храм.

Втім ця в теорії досить раціональна схема опіки над церквами в реальному житті дуже часто призводила до зловживань, в результаті яких храми не тільки не процвітали, а зазнавали збитків та занепаду. Найпоширенішою формою зловживань було надання дідичами церков та монастирів особам, які не мали покликання до релігійного життя. Це явище диктувалося необхідністю забезпечення магнатом або шляхтичем своїх слуг певними прибутками. Як правило, дрібна шляхта, пов'язана з магнатами клієнтарно-патрональними стосунками, отримувала за службу не гроші, а маєтки на праві пожиттєвої посесії. В ряді випадків слуга, який відзначився перед паном, але не міг більше нести за віком чи за станом здоров'я військову службу отримував парафію. В такий спосіб слуга продовжував служити пану (тепер уже не шаблею, а молитвою) і водночас жив за рахунок церковних маєтків. Іноді монастирі, які мали пристойні прибутки, фактично ставали «будинками для престарілих», в яких старі чи скалічені слуги дідича доживали свого віку у статусі ченців. Зустрічалися також випадки, коли шляхта розглядала перспективу переходу до духовного сану як вигідний бізнес. Маючи сильних покровителів або добрих знайомих при дворі магнатів чи навіть короля, шляхтич отримував в хабар багату парафію, настоятельство в монастирі чи навіть єпископську кафедру з єдиною метою – використовувати церковні маєтки. Зарадити цьому лиху ієрархія не могла, і тому були свої причини.

По-перше, тому, що за існуючим в той час правом кандидат на священика (ігумена, архімандрита чи єпископа) спочатку отримував привілей на духовні хліби від світської особи – дідича, і лише потім звертався до єпископа з проханням про свячення. Відмова від свячень з боку єпископа вела до конфлікту з дідичем, і провокувала ще гірший сценарій розвитку ситуації – не ставши священиком, шляхтич займав церковний маєток, у церкві не служив і внаслідок

цього духовне життя парафії руйнувалося остаточно. По-друге, у багатьох єпископів просто не було стимулу боротися з подібними зловживаннями, оскільки вони самі в подібний спосіб досягли духовних хлібів.

Але навіть в тих випадках, коли шляхтич мав намір служити Богу і Церкві, він далеко не завжди міг відповідати цій місії внаслідок відсутності відповідного виховання та профільної освіти. На кінець XVI ст. семінарії на Русі не було, тому не тільки священиками, але навіть єпископами світські особи ставали після свого роду «прискорених курсів», які могли тривати дуже короткий термін.

В подальшому підтримка православ'я за правом патронату після 1596 року загострила ще одну проблему, зарадити якій годі було в тій історичній ситуації. В умовах відсутності власної ієрархії, коли було практично неможливо слідкувати за дотриманням церковної дисципліни, існувала гостра проблема висвячення нових священиків та освячення мира. Якщо додати до цих проблем давню болячку Української Церкви – відсутність семінарії, яка могла б давати майбутнім священикам профільну освіту, – загальний стан православ'я на Русі та на Волині виглядатиме дуже сумним.

Проте, навіть це, дуже недосконале правило співжиття Церкви і суспільства, відоме в історії під назвою «права патронату», мало свої приховані позитивні сторони, які стали рятівним колом для українського православ'я після проголошення Берестейської унії. Справа в тому, що в польсько-литовській державі продовжували зберігатися деякі пережитки феодальної роздробленості. Полягали вони в тому, що магнати і шляхта у своїх володіннях почувалися повними господарями, і ні король, ні сейм чи сенат не могли впливати на їх внутрішні стосунки з підданими. Тим паче, поза їх компетенцією була релігійна політика пана у своїх володіннях. Потрібна була надзвичайна ситуація в державі, пов'язана з гучними та резонансними подіями, щоб сейм міг прийняти рішення про заборону шляхті підтримувати представників певного віровизнання в межах їх дідичних володінь. Подібні прецеденти були, вони

стосувалися аріан, проте, як свідчать документи, виконання постанов сейму було вкрай проблематичне через слабкість виконавчої влади на місцях.

Таким чином, після проголошення унії в Бресті, коли Православна Церква втратила майже всіх єпископів, перед її захисниками постала проблема пошуку шляхів порятунку православ'я в умовах відсутності (зокрема, на Волині) власного єпископату. Єдиним способом виграти час для подальшої боротьби, а на той час не допустити втягнення тисяч парафій під духовну владу уніатських владик, була їх ізоляція від уніатів за правом патронату. Саме тому, за весь період протистояння православних та уніатів, величезну роль в успіху тієї чи іншої сторони грала позиція магнатів, які мали в своїх маєтках десятки, а іноді до сотні і більше, парафіяльних церков.

В перші 30 років після проголошення унії на Волині ситуація в цьому сенсі для православних була сприятлива. Попри введення унії у королівщинах, а також у володіннях Радзивіллів, Єло-Малинських, частково – Заславських, володіння найбільших волинських магнатів – Острозьких, Корецьких, Заславських (частково) – лишалися закритими для уніатських єпископів. Волинські магнати керувалися в подібних рішеннях різними мотивами. Без сумніву, ті з них, хто дотримувався православ'я, не допускали уніатів до своїх володінь з ідейних міркувань. До їх числа слід зарахувати представників старої православної аристократії – князів Костянтина та Олександра Острозьких, Григорія Сангушка-Коширського, Адама та Миколая Вишневецького, Йоакима Корецького та Юрія Пузину. Проте, майже всі вони на початку XVII ст. були втрачені для Православної Церкви. Деякі з них (Костянтин та Олександр Острозькі, Григорій Сангушко та ін.) пішли з життя, деякі (Йоаким Корецький) стали римо-католиками.

Тому, починаючи з кінця першого-другого десятиліття XVII ст., в зв'язку із покатоличенням майже всіх магнатських родин Волині, саме в руках католиків латинського обряду знаходилася доля сотень православних парафій, що розташовувалися в межах їх володінь. Такий хід подій, на перший погляд, був на користь уніатам, оскільки теоретично магнати-католики мали за

рекомендаціями Риму передати своїх підданих східного обряду під владу уніатських єпископів. Втім, більшість із них не поспішали сприяти з'єднанню у своїх володіннях. Причому, рації для підтримки православ'я кожен мав свої. На наш погляд, типовою особою, яка могла керуватися не одним, а одразу кількома мотивами, подібними до тих, які привели до аналогічних дій інших впливових магнатів-католиків, був князь Януш Острозький. Мотиви, викладені нижче, мають гіпотетичний характер.

Отже, ми можемо з великою долею вірогідності припускати, що князь Януш Острозький у своїй позиції керувався наступними інтересами. Як уже згадувалося вище, зіткнувшись з рішучістю православних захищати права своєї Церкви на сеймах і, більше того, з готовністю йти на їх зрив, він, як прагматичний політик, вважав за корисніше для країни задовольнити їх вимоги, ніж перетворити сейм на недієздатний орган. У цьому з ним солідаризувався інший магнат католицького віровизнання – князь Януш Заславський.

За другу причину вважаємо особистісний конфлікт Януша Острозького з єпископом Остафієм (Євгенієм) Єло-Малинським, який, всупереч запереченням князя, отримав Луцьку єпископську кафедру. Їх ворожнеча мала давню історію і корінням проникала у сімейну антипатію, яку мали один до одного Острозькі та Єло-Малинські на ґрунті конфліктів за спірні маєтки.

За третю причину вважаємо небажання князя ускладнювати стосунки зі шляхтою, яка була пов'язана з його родиною клієнтарно-патрональними стосунками. Адже в їх числі було досить осіб, які поділяли релігійні погляди батька Януша – князя Костянтина Острозького. В основі цього мотиву лежало небажання йти на різку зміну релігійної політики свого батька. Подібні мотиви, ймовірно, поділяли також інші католики-магнати. Так, князь Юрій Чарторийський на Клевані у своєму тестаменті забезпечив права православних монастирів у своїх володіннях, ймовірно з огляду на православне віросповідання своїх сестер – Олени та Катерини Чарторийських, які доживали свого віку у родинному Пересопницькому монастирі. Князь Кароль Корецький також мав православну сестру-черницю у родинному монастирі (Серафиму

Корецьку), і ця обставина також могла мати вплив на його релігійній позиції щодо відмови вводити унії у власних маєтках.

За четверту причину вважаємо вірогідну відсутність інтересу до ідеї унії, або навіть визнання її шкідливою для інтересів Римо-Католицької Церкви. З точки зору багатьох католиків того часу намагання уніатів створити сильну та впливову Церкву східного обряду, з'єднану з Римом, не відповідали ідеям польського католицизму. Адже за умов цілковитої перемоги унії зріст католицьких парафій був би максимально загальмованим, оскільки уніати, як католики східного обряду, уже не підлягали місійній діяльності. За таких умов багатьом католицьким магнатам було вигідніше мати в своїх маєтках слабку Православну Церкву, вірних якої можна було вільно навертати до католицизму, ніж Уніатську, яка претендувала на рівний статус з Католицькою Церквою латинського обряду.

Сприятлива для Православної Церкви ситуація, коли наймогутніші магнати Волині протегували її у своїх маєтностях, тривала до середини 20-х років XVII ст. На початку 20-х років уніатський митрополит Йосиф Рутський звернувся до Риму з численними посланнями, в яких порушив проблему небажання підтримки унії з боку світських магнатів римо-католицького віровизнання. Він закликав Апостольський престол до безпосереднього впливу на згаданих магнатів за посередництвом їх сповідників. Останні мали спонукати своїх духовних дітей до протегування унії у своїх маєтностей в якості покути. Нам не вдалося встановити, який саме ефект мали ці рекомендації в Римі. Проте документально встановлено, що саме у другій половині 20-х років XVII ст. позиція представників волинського магнатства, які традиційно підтримували православ'я, починає змінюватися. В результаті, православні починають поступово втрачати одну протопопію за іншою, а на 1639 рік розміри втрат православних на Волині набувають загрозливого характеру. Їх динаміка вилядає наступним чином:

Середина – друга половина 20-х років XVII ст. Унія за правом патронату вводитьься в маєтностях князів Заславських – Олександра та Домініка.

Православні втрачають м.Дубно та парафії у волостях, в яких проживало 15% населення Волинського воєводства. Не пізніше 30-х років XVII ст. унія була введена в маєтках князя Януша Вишневецького, в яких проживало 0,6% населення Волині. 1636 рік. Унія за правом патронату вводиться у маєтках княгині Анни Острозької. Православні втрачають м.Острог та парафії в маєтках, в яких проживало 6,2% населення Волинського воєводства. Не пізніше 1637 року унія введена у маєтках князя Адама Сангушка. Православні втратили м.Камінь-Коширський та парафії в маєтках, де проживало 2,4% населення Волинського воєводства. 1639 рік. В маєтностях Томаша Заморського, отриманих ним в якості посагу Катерини Острозької, провадилася успішна робота щодо навернення до унії місцевих православних священиків, кількість яких склала близько 200 осіб. Загальна кількість населення, що проживала у його володіннях, складала 4% населення воєводства.

Детальніше про обставини поширення унії у другій половині 20-х – 30-х роках XVII ст. ми поговоримо в наступному розділі. Зараз же тільки констатуємо, що загальна кількість втрат, яких зазнали православні внаслідок зміни релігійних симпатій католицьких магнатів Волині, була дуже серйозною. Під духовну владу уніатського митрополита було передано парафії в маєтках, де проживало 28,5% населення Волинського воєводства. На 1640-й рік вірність патронату Православної Церкви зберігала лише одна велика магнатська родина католицького віровизнання – князі Корецькі, в маєтках яких проживало 5,8% населення воєводства.

Тим не менше, незважаючи на серйозні втрати, внаслідок яких уніати мали отримати церкви у маєтках, де проживало близько 30% населення Волинського воєводства, у 30-40-х роках XVII ст. більша частина парафій та монастирів східного обряду все-таки лишалася під патронатом прихильної православ'ю дрібної та середньої шляхти, а також деяких магнатів православного, католицького та протестантського віросповідання.

Важливою в цьому сенсі була позиція римо-католицького магната князя Кароля Корецького, який, всупереч виразним рекомендаціям Риму та

настійливих прохань митрополита Йосифа Рутського, так і не дозволив ввести унію у своїх волинських володіннях, де нараховувалися три монастирі з багатими фундаціями та близько 100 парафій. Саме під захистом цього князя жив і виконував свої пастирські обов'язки визначний православний богослов, протопоп корецький о.Лаврентій Зизаній. Припускаємо, що подібна політика проводилася також у волинських маєтностях іншого католицького магната – князя Єремії Вишневецького, який попри свій особистий релігійний вибір відзначився лояльністю до православних, і до того ж за материнською лінією був родичем Київського митрополита Петра Могили. Попри всі кривди, які традиційно православні пов'язують з іменем протестанта Андрія Фірлея, слід визнати, що під його патронатом Почаївський монастир лишався нез'єднаним з Римом, і саме за його дідицтва ця обитель стала найбільшим релігійним та духовним центром православної Волині.

Нарешті, крім магнатів римо-католицького та протестантського віросповідання, Православну Церкву у своїх володіннях підтримало за правом патронату численне «руське» православне панство Волині, більшість представників якого належала до дрібного нобілітету. Звичайно, кожен окремих шляхтич дрібного чи навіть середнього рівня мав незначний вплив на формування релігійної політики на Волині. Зазвичай, пан подібного достатку мав під своїм патронатом одну або декілька, максимум – десяток церков. Проте, об'єднані в національно-релігійні корпорації (братства) під керівництвом впливових лідерів ця категорія шляхти набувала помітної сили в регіоні. Про діяльність волинських братчиків мова піде далі. Зараз лише зазначимо, що на основі відомих та нововиявлених документів вдалося встановити що членами Луцького православного братства у першій половині XVII ст. були представники 4-х князівських і щонайменше 55-х шляхетських родин. Якщо взяти до уваги той факт, що не вся політично активна православна шляхта Волині була включена до братства, то стане цілком очевидно, що в цьому регіоні Православна Церква мала достатньо міцну опору в середовищі своїх вірних шляхетського походження.

Таким чином, право патронату зіграло надзвичайно важливу роль у справі підтримки Православної Церкви. Незважаючи на численні негативні сторони цього явища, саме застосування права патронату дозволило прихильникам православ'я вжити дієвих заходів для недопущення переходу сотень парафій східного обряду у волинських єпархіях під духовну владу уніатських єпископів. За існуючих історичних реалій це був єдино можливий дієвий спосіб зберегти Православну Церкву в умовах відсутності православної ієрархії. Особливу роль в цьому процесі зіграли магнати римо-католицького віросповідання, які, в умовах відходу з історичної арени православної аристократії, тривалий час – до середини 20-х років XVII ст. – протегували православ'я у своїх маєтках, де проживало близько третини населення Волинського воєводства.

2.3 Діяльність православних братств

На 1617 рік необхідність створення суспільно-релігійного центру, який би представляв інтереси православної шляхти та міщан Волині православного віровизнання, була надзвичайно актуальною. На той час Православна Церква в Речі Посполитій юридично не визнавалася, і мала всього лише одного єпископа. За таких умов зв'язки між єпархіями були порушені, порядок та дисципліна серед чернецтва та парафіяльного духовенства катастрофічно падала, богослужбові практики засмічувалися непригамними християнству звичаями. Було цілком зрозуміло що після смерті останнього православного владики (Львівського), який мав право освячувати миро та висвячувати священиків, Православну Церкву очікував остаточний організаційний розвал і духовний хаос. Цілком очевидно, що невирішеність внутрішніх проблем православного суспільства створювала передумови для близького успіху уніатів, які під керівництвом своїх видатних діячів (митрополита Йосифа Рутського та архієпископа св.Йосафата Кунцевича), готувалися до ґрунтовних реформ Церкви. Не могли не турбувати православних лідерів Волині також незаперечні успіхи римо-католиків у їх душпастирській діяльності.

За таких історичних обставин подальша бездіяльність православного суспільства у найближчому майбутньому загрожувала йому остаточною

деморалізацією, що, в свою чергу, відкривало перед православними єдино можливу перспективу – покатоличення та поповнення рядів вірних Уніатської Церкви. З огляду на це, видається цілком логічним заснування на Волині суспільно-релігійного об'єднання, яке б виконувало роль консолідуючого центру православного суспільства регіону. Саме таку роль зіграло засноване в Луцьку православне братство.

Обставини заснування Луцького братства лишаються досі до кінця нез'ясованими. Перший аркуш братського каталогу, датований 1617 роком, дає підстави зробити висновок, що саме цей рік слід вважати початком цієї організації. Про це ж свідчить тестамент одного з перших членів братства, ченця о.Григорія Микулича, від 23 серпня 1617 року, в якому згадується, що братство в Луцьку зараз «фундується», причому з контексту стає зрозуміло, що цей процес ще не завершений¹. Проте з невстановлених причин процес формування та юридичної легітимізації братства затягнувся на два роки. Лише 20 лютого 1619 року король Сигізмунд III підписав привілей про дозвіл православним міщанам міста Луцька заснувати братство милосердя. Завершилося формування цієї братської організації 20 червня наступного 1620 року, коли Єрусалимський патріарх Теофан соборною грамотою затвердив Луцьке братство та надав йому ставропігійальний статус.

Братство у Луцьку принципово відрізнялося від аналогічних організацій України та Білорусії. Останні формувалися переважно в середовищі православного міщанства на основі цехових корпорацій. Відповідно, найвпливовішими та найбагатшими були братства, розташовані у промислово-торгівельних центрах, передусім у Вільні, Львові та Могилеві. Що стосується Волині, то цей регіон мав економіку аграрного типу, українське міщанство у цих краях було надзвичайно слабким, тому умови для зародження тут братського руху на взірець Львова були дуже несприятливими. Саме з цієї причини Луцьке братство із самого початку було організацією, створеною за ініціативою шляхти, яка посіла в ньому привілейоване становище. Про це

виразно йдеться у листі членів Луцького православного братства шляхетського походження від 1 вересня 1619 року, в якому вони уповноважують луцьких міщан опікуватися братськими установами. При цьому себе автори листа іменували «старшими» братчиками, міщан – «молодшими».

Згідно з братським статутом, затвердженим 1623 року, виконавчу владу в братстві мали виконувати четверо «старших» братів і, між ними – «яко старший» - братський пресвітер. Втім, уже наступного 1624 року ситуація в братстві міняється – виконавча влада фактично перейшла до компетенції братського ігумена, про що свідчить укладене того року «Постановление ... mezi братством свецким и духовним». В ньому статус братського монастиря закріплювався як «общежительный», тобто такий, в якому члени чернечого осідку вели спільне життя згідно правил св. Василя Великого. За монастирськими правилами, визначеними того ж, 1624 року, ігумен отримав ширші повноваження. Зокрема, йому став підзвітним братський настоятель, братський ігумен з ченцями також мав обирати ректора і вчителів братської школи.

За своїм функціональним призначенням Луцьке братство було братством милосердя. З листа короля Сигізмунда III від 1619 року про його затвердження йдеться, що ініціатори створення братства – шляхта та поспільство Луцька – звертали увагу короля на необхідність відновлення в Луцьку шпиталю «грецької релігії», який був повністю знищений під час останньої пожежі в місті. І лише в зв'язку зі зведенням шпиталю братчики отримували дозвіл збудувати церкву та школу. В такий спосіб православні хотіли надати майбутньому братству переважно благодійницьке призначення, щоб не рекламувати до певного часу його відверто опозиційний (антиунійний) характер².

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.108, арк. 310 а.

² Документи про заснування братства див.:

Памятники, изданные Киевскою комиссиею для разбора древних актов : [в 3 т.]. — К. : Типография императорского университета св. Владимира Н. Т. Корчак - Новинского, 1897—1898. — . —

На сьогодні документально, встановлено що в період з 1617 по 1648 рр. до братства належало щонайменше 76 світських осіб. Вони представляли 4 князівські родини (Пузини, Воронецькі, Курцевичі та Святополк-Четвертинські), а також 55 родин шляхетського походження, з числа переважно дрібного, частково середнього, нобілітету. Причому, найбільше членів братству дала родина Гулевичів (9 осіб). Зубцевські були представлені в братстві щонайменше 3 особами, Боговитини, Гуляницькі, Зубцевські, Древинські, Словицькі, Кульчицькі, Смиковські, Ушак-Куликовські дали братству по 2 особи, інші родини (45) були представлені в братстві одним представником.

Створення Луцького братства покликало до суспільної активності багатьох вірних Православної Церкви на Волині. Одним із виявів цієї активності були численні пожертви на братство, як зі сторони їх дійсних членів, так і від шляхти, чия належність до братства досі не доведена. Дарували нерухомість, капітали, готівку, борги, вироби із дорогоцінних металів, богослужбові книги, тощо. Розміри дарувань коливалися від кількох злотих за молитву до десятків тисяч злотих, і це свідчило про тверде бажання шляхти різного достатку та соціальних груп підтримати братство, яке стало головним оплотом Православної Церкви на Волині.

Найбільшим даруванням братству була фундація Олександра Мозеллі – грека, що проживав в Польщі та користувався покровительством польських королів. Згідно з його тестаментом, Луцьке братство та монастир мали отримати колосальну як на той час суму - в розмірі 72830 злотих, записану в якості боргу у різних осіб як у квитанціях, так і на маєтках з правом їх посесії. Крім того, пан Мозеллі подарував братству двір у м.Броди та велику кількість рухомого майна – карети, вози, зброю та ін¹.

Т. I. — 1898. — С. 4 — 11.

¹ Памятники, изданные Киевскою комиссиею для разбора древних актов : [в 3 т.]. — К. : Типография императорского университета св. Владимира Н. Т. Корчак - Новинского, 1897—1898. — . —

Т. I. — 1898. — С. 88 — 95.

Крім заповіту Олександра Мозеллі нам відомо ще 45 заповітів волинських православних шляхтичів, які обдаровували Луцьке братство. Найбільші суми (від 1 тис. злотих і вище) пожертвували Гуляницький Ян (1120 злотих), Словицький Олександр (1530 злотих), Жабокрицький Олександр (2750 злотих), Зубцевська Анастасія (2100 злотих та двір у Луцьку), Куликовська Олександра (1050 злотих), Лозчанка Варвара (1000 злотих), Пузина Юрій (3000 злотих), Русинович Павло (2002 злотих), Смиківська Катерина (1100 злотих). Всього, згідно із заповідальними записами (46 тестаментів), Луцьке братство в період з 1617 по 1648 рр. мало отримати величезну суму – 96649 злотих. Зазначимо при цьому, що згадана цифра не є остаточною, оскільки виявлення заповітів волинської шляхти нами ще не завершено.

Заявлені у тестаментах заповідальні записи були надзвичайно важливим, але не єдиним джерелом прибутку Луцького братства. Документи засвідчують, що значні матеріальні ресурси братчики отримували також у дарчих актах та фундаціях. Встановлено, що в такий спосіб братство отримало до 2 тис. злотих, а також значні об'єкти нерухомості – 4 двори в Луцьку, 2 пляци (Кандибівський і Сасківський, на яких розмістився монастирський комплекс), ділянки землі в с. Гуляники та при яровицькій дорозі. В числі рухомого майна найціннішою нам видається типографія, подарована братству ієродияконом Сильвестром¹.

Щедрі пожертви на користь Луцького братства дали йому можливість розгорнути досить активну фінансово-господарську діяльність. Братство купляло і продавало нерухомість в Луцьку та в його околицях, давало великі гроші (до 3 тис. злотих) в борг, брало на зберігання капітали, тримало в посесії маєтки. Економічна діяльність братства була ефективною, і про це свідчить промовистий факт – на 1648 рік Луцький єпископ Атанасій Пузина під заклад великих сум здав в посесію луцьким братчикам практично всі маєтки своєї єпархії, а в місті Луцьку у розпорядженні братства було 6 садиб. На цей час

---

¹ Про згадані надання див. Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 191.

братство мало володіти капіталом щонайменше у 100 тис. злотих, не рахуючи вартості рухомого та нерухомого майна.

Проте в організаціях, де є значний прибуток, зазвичай з'являються передумови для зловживань. На жаль, Луцьке братство не стало винятком із цього правила. Гроші, пожертвовані добродійцями на побожні цілі, не завжди використовувалися за призначенням. Схеми сумнівних фінансових операцій з капіталами братства були прості. Впливові братчики брали в борг гроші, пожертвовані братству фундаторами, із зобов'язанням платити з них щорічний чинш, що складався, зазвичай, з 8% річних. Проте бували випадки, коли цей чинш не виплачувався, а обертався на користь впливового позичальника.

Мали місце також випадки відвертих махінацій з документами на право власності та фінансовими розписками в середині самого братства. В результаті на початку 40-х років XVII ст. спалахнула ціла низка корупційних скандалів. Так, 1642 року братський ігумен в шахрайський спосіб переписав на свій монастир маєтки братського ченця Андрія Гулевича. 1640 року братські старости та братський ігумен примудрилися взяти розписку у отриманні однієї суми в розмірі 1,5 тис. злотих одразу у двох осіб – князя Юрія Пузини та Лаврентія Древинського, ошукавши останнього. Того ж таки, 1640 року згаданий Лаврентій Древинський – відомий захисник православ'я та меценат Луцького братства – звернувся з листом до керівництва братства та всіх його членів. Він рішуче зажадав звіту про виконання своєї власної фундації, стверджуючи, що фінансовані ним кошти на школу, ченців, жебраків та інші потреби за призначенням не доходять¹.

Великі матеріальні ресурси та впливові симпатии відкривали широкі можливості для Луцького братства у суспільно-релігійному житті Волині. На жаль, виявлені на сьогодні документи не дають нам можливості уявити, як саме доленосні події для українського православ'я сприймалися в братському

---

¹ Про згадані надання див. Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 190.

середовищі, в якій мірі їх перебіг залежав від позиції братства. Проте, активна політична позиція у справі захисту прав Православної Церкви таких його членів, як Лаврентія Древинського, Єзекіля Курцевича, Семена Гулевича-Воютинського та багатьох інших, дає підстави припускати, що гучні політичні акції на Волині, Галичині та Холмщині були заздалегідь сплановані не ними (як приватними особами), а Луцьким братством.

Важливим і відповідальним для братства був 1635 рік, коли ієродиякон Сильвестр подарував йому друкарню, яка досі знаходилася у Чорненському монастирі. Відтепер братчики мали можливість налагодити випуск православної друкованої продукції, розпочавши надзвичайно важливу справу для підтримки православ'я на Волині. Ідея заснувати друкарню в монастирі, як засіб «выживеня» братської спільноти, виникла ще 1624 року, але протягом більше 10 років вона не була реалізована. Винятком можна вважати лише короткотривалу співпрацю з мандрівною друкарнею Павла Лютковича у 1628 році, коли братчики профінансували вихід в світ невеликої книжки «Лямент по отцю Івану Василевичу». Отже, 1635 року братство отримало друкарське устаткування ієродиякона Сильвестра. Проте, незважаючи на наявність технічного забезпечення та необхідних матеріальних ресурсів, братство мало скористалося зі своїх видавничих потужностей. Справа обмежилася виходом в світ лише однієї книги – «Апостоли и Евангелія» (1640 рік)¹. Можливо, випуск цієї книги не приніс братству очікуваного прибутку, внаслідок чого його члени не визнали за доцільне надалі вкладати кошти у розвиток власного видавництва.

Одним із напрямків діяльності братства було поширення освіти серед православних вірних усіх станів. Саме з цією метою при братській церкві була відкрита школа. Її другий статут, який традиційно датують 1624 роком, дає підстави зробити висновок, що братчики хотіли бачити рівень викладання у цьому навчальному закладі на рівні колегії. Втім, як фактично велося

---

¹ Огієнко І. Історія українського друкарства / Іларіон Огієнко. — К. : Либідь, 1994. — С. 236.

викладання в школі, і на якому рівні – досі невідомо. У нас існують певні сумніви щодо того, чи змогли діячі братства на практиці реалізувати свій задум. Передусім, звертаємо увагу на те, що колегії – навчальні заклади не з дешевих, і, зазвичай, при їх фундації закладалася солідна матеріально-технічна база. Що стосується братської школи в Луцьку, то вона тривалий час не мала при собі навіть осібної фундації. Кошти на її утримання не були чітко визначені, та й поступати вони мали з різних джерел – членських внесків братчиків, прибутків від братських маєтків та внесків учнів. Лише 1624 року, коли ректором школи став братський ігумен о.Митрофан Дементіанович, була врешті визначена «ставка», що відповідала зазначеній посаді і складала 100 злотих¹. Пізніше, 1632 року Лаврентій Древинський, зробивши фундацію на Луцьке братство, виділив між іншим 50 злотих на учителя братської школи – рівно стільки, скільки він пожертвував на «скринку нищенскую»².

Але і після згаданої фундації щорічна платня учителю братської школи була відносно низькою. Для порівняння: заснована уніатським митрополитом Іпатієм Потієм школа при кафедральному соборі у Володимирі (яка не вважається колегією) мала фундацію в розмірі 2,5 тис. злотих капіталу, яка давала 250 злотих щорічного чиншу. З цієї щорічної суми 200 злотих йшло на утримання бакалавра, 50 злотих – на інші потреби школи. 1631 року «ставка» вчителя Володимирської школи збільшилася: Володимирський уніатський єпископ Йоаким Мораховський своїм тестаментом заповів на потреби володимирської школи додаткові 600 злотих капіталу, з суми чиншу якого 48 злотих долучалося до платні викладачу.

¹ Бірюліна О. Творці Луцького першодруку. / Олена Бірюліна // Лямент по отцю Іоану Василевичу написаний в Луцьку року 1628. – Луцьк: МП Зоря, 2008. – С.98.

² Документи до історії братської школи в Луцьку див.: Памятники, изданные Киевскою комиссиею для разбора древних актов : [в 3 т.]. — К. : Типография императорского университета св. Владимира Н. Т. Корчак - Новинского, 1897—1898. — . — Т. I. — 1898. — С. 31 — 32, 47 — 54.

Тим не менше, незважаючи на згадані вище проблеми, Луцька братська школа виконала свою історичну місію. Вона сприяла консолідації православної молоді Луцька (як шляхетської, так і міщанської) навколо братства та цінностей православ'я, сприяла підготовці та вихованню нового покоління православних вірних, які продовжили історію православ'я на Волині у другій половині XVII ст.

Припускаємо, що православна шляхта Волині на початку 30-х років XVII ст. мала намір розширити сферу братського руху в регіоні, про що свідчить заснування у Кременці православного братства. Привілей на його заснування було видано королем 18 березня 1633 року. Згідно з ним у місті заснувався Богоявленський монастир з правом фундації при ньому братства, школи, шпиталю та «руської» друкарні для видавництва «побожних книг»¹. Кременецьке братство і його школа, згідно з грамотою митрополита св.Петра Могили від вересня 1637 р., діяли за статутом Київського братства.

Припускаємо що братство в Кременці було засноване за ініціативою членів Луцького братства з наступних причин. По-перше, в місті необхідно було створити міцний православний осередок, який міг би сприяти вигідному вирішенню на користь православних питань про розподіл церков в Кременці, згідно королівського універсалу від 10 листопада 1632 року. По-друге, православним слід було нейтралізувати вплив місцевого уніатського братства, створеного єпископом Йоакимом Мораховським при Воскресенській церкві. Ймовірно, у створенні братства зацікавлена була також православна шляхта Кременецького повіту, яка потребувала власного регіонального осередку на зразок Луцького братства.

На жаль, прямих документів, які б могли відтворити реєстр членів Кременецького братства, виявити поки що не вдалося. Втім, осіб, які гіпотетично могли входити до його складу, можна виявити за тестаменами. Отже, крім безсумнівного фундатора братства – волинського чашника Лаврентія Древинського, його членами могли бути представники родини Словицьких (Олександр та Філон), які пожертвували на його користь

відповідно 30 та 300 злотих². Серед жертводавців братства відомі ще дві особи (його вірогідні члени) – Ірина Боговитинівна (пожертва в 500 злотих) та Стефан Ушак-Куликовський (пожертва в 100 злотих)³.

Кременецьке братство відоме передусім своєю друкарнею, яка працювала досить активно, хоч і недовго. За даними історика українського друкарства І.Огієнка, 1638 року Кременецька друкарня видала три книги – «Грамматика ... языка словенского...», яка була підручником для дітей братської школи, а також дві інші книги, які до наших днів не збереглися – «О мистериях или тайнах» Сильвестра Коссова та «Синод веде звычайу дорочного в церкви Луцкой отправовавший»⁴. За припущенням сучасної дослідниці О.Бірюліної, вихід в світ першої з них – «Грамматики» – слід пов'язувати з діяльністю ієродиякона Луцького братського монастиря о.Давида Андреевича, який, ймовірно, був її автором¹. На жаль, інших даних про діяльність братства в Кременці до 1648 року виявити поки що не вдалося.

Отже, волинські православні братства, і передусім Луцьке, зіграли надзвичайно велику роль у суспільно-релігійному житті Волині першої половини XVII ст. В умовах відсутності православної ієрархії в польсько-литовській державі вони консолідували в своїх рядах політично активну православну шляхту Волинського воєводства і створили сприятливі передумови для захисту прав Православної Церкви в регіоні у нелегкому протистоянні з уніатами. Подальші успіхи православних, як на Волині, так і у сусідніх регіонах України, були досягнуті за безпосередньою участю їх активних членів. Водночас слід зазначити, що Луцьке братство на практиці

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.187, арк.909-911зв.

² ІР НБУВ, ф.231, оп.1, спр.38, арк.163-165. ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.87, арк.502-508зв.

³ ІР НБУВ, ф.231, оп.1, спр.54, арк.1-5. ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.225, арк.67зв.-70зв.

⁴ Огієнко І. Історія українського друкарства / Іларіон Огієнко. — К. : Либідь, 1994. — С. 245.

реалізувало далеко не всі свої потенційні можливості. На жаль, в умовах успішної економічної діяльності братчики не устояли перед спокусами зловживань та корупції, що, в свою чергу, певною мірою може пояснити причини інших невдач братства. Так, попри потенційні можливості, Луцьк не став православним видавничим центром Волині, а братська школа – православною колегією.

2.4 Фундатори та жертводавці

Значення фундаторської діяльності православної шляхти на користь своєї Церкви в умовах її протистояння з уніатами важко переоцінити. Особливо актуальною ця проблема виглядала в перші три повні десятиліття, коли на Волині єпископські кафедри були зайняті уніатськими владиками, в руках яких перебували багаті маєтності Луцької та Володимирської єпархій. На часі було створення альтернативних суспільно-релігійних центрів, які в умовах відсутності православної ієрархії могли сконсолідувати сили православної опозиції. Особливо актуальною була проблема заснування навчальних закладів, де б шляхетська молодь могла отримати освіту та православне виховання. На початку XVII ст. ця проблема виразно усвідомлювалася православним шляхетським суспільством, про що виразно писав автор анонімного твору «Пересторога»: «І так були великі ревнителі, іж много з великим коштом церквей і монастирей намурували і маєтностями опатрили, злотом, сребром, перлами і дорогим камінням церкви приоздобили, книг великое множество языком словенським нанесли, леч того, що було найпотребнійшое, школ посполитих, не фундували»². На сеймиках 1607 та 1608 року православні депутати ставили перед королівським урядом вимогу санкціонувати заснування на Русі семінарії, поклавши на православну ієрархію обов'язок її фінансувати, і

---

¹ Бірюліна О. Творці Луцького першодруку. / Олена Бірюліна // Лямент по отцю Іоану Василевичу написаний в Луцьку року 1628. – Луцьк: МП Зоря, 2008. – С. 99.

² Хрестоматія з давньої української літератури. – К. : Наукова думка, 1967. – С.156.

це яскраво свідчило про те, що позиція автора «Перестороги» відображала тривогу ширших кіл православного нобілітету.

Для реалізації православних фундаторських проектів саме цей час – кінець XVI-початок XVII ст. – був найсприятливішим. В цей період активну суспільну позицію на користь православ'я виявила стара православна аристократія Волині, про що яскраво свідчить її участь у згаданому вище Віленському з'їзді 1599 року. Князі Острозькі – Костянтин та Олександр, Вишневецькі – Адам та Миколай, а також представники інших родів, такі як Григорій Сангушко чи Йоаким Корецький, разом зосереджували в своїх руках колосальні матеріальні ресурси та мали великий політичний вплив. Досить буде згадати, що лише маєтності князя Костянтина Острозького на 1603 рік склали 59 міст, містечок і замків, 857 сіл та 111 фільварків, які в сумі давали щорічний прибуток в розмірі 1 мільйону злотих¹. Будь-який, навіть найдорожчий на той час, політичний проект на користь православ'я був їм під силу. На жаль, бракувало їм лише одного, а саме здатності грамотно спланувати майбутню боротьбу з уніатами на довшу перспективу і, виходячи з її завдань, вкласти гроші в ефективні політичні проекти.

Як зазначалося вище, одним із актуальних завдань православних того часу було заснування семінарії для підготовки духовенства. Причому, на Волині існували для цього непогані передумови. Нагадаємо, що з 1578 року в Острозі діяла колегія (академія), яка традиційно вважається першим навчальним закладом в Україні вищого типу. Втім, подібна оцінка її статусу поки що носить чисто гіпотетичний характер, адже не збереглися ні статут, ані будь-які інші програмні документи острозького навчального закладу. Нічого не відомо також про організаційну структуру Острозької колегії, що визнав провідний спеціаліст з її історії І.Мицько. Ним було встановлено, що навчальний заклад називався сучасниками по-різному: школа, колегія, гімназія, академія. Достеменно відомо, що тут викладали грецьку, слов'янську, латинську мови, а

---

¹Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія / Мицько І. З. — К. : Вища школа, 1990. — С. 23.

також граматику і діалектику. Автор стверджує, хоч і без переконливих доказів, що в Острозі викладали предмети «тривіуму» (граматика, риторика, діалектика) та «квадривіуму» (арифметика, геометрія, музика, астрономія), які відповідали рівню колегії. Втім, рівень академії вимагав також викладання богословія, але доказів цього І.Мицько не знайшов¹.

Отже, питання про реальний статус Острозького навчального закладу на кінець XVI – початок XVII ст. (школа, колегія чи академія?) лишається нерозв'язаним досі. Тим не менше, впливовий освітній осередок в Острозі без сумніву існував, а ресурси та вплив князя Костянтина були більш, ніж достатніми, щоб забезпечити його викладацьким складом та гарантувати йому фінансування і відповідний статус на подальшу перспективу. Чи була в цьому реальна потреба? На наш погляд, ця потреба була очевидною. Сам князь Костянтин Острозький у своїй фундації на Дерманський монастир від 5 липня 1602 року згадував, що Олександрійський патріарх Кирило пастирським листом настановив його, аби він для порятунку православ'я надав монастир з маєтками в якому ченці могли б отримувати науку². В зв'язку із цим постає питання: чому цю функцію не могла виконувати Острозька колегія? Навіть якщо припустити, що вона не повинна була готувати священників за своїм статусом, то значно простіше було заснувати семінарію в Острозі, використовуючи її викладацький потенціал. На жаль, на це питання ми поки-що не можемо дати відповідь. Втім, важливішою для нас є реакція на лист патріарха самого князя Костянтина. Він засвідчив, що як слухняний син Церкви приймає його рекомендації і усвідомлює потребу для православних у підвищенні побожності життя та знанні святого Письма. З огляду на це, князь надає Дерманський монастир разом зі всіма його маєтками і прибутками «на житие ѿбщее чернцам которые бы призволили на ѿбщее житие» за законами св.Василія Великого. Далі після переліку основ монашого життя князь зобов'язує здібних ченців «до

---

¹ Там само. С. 25-26

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.131, арк.35.

науки учитися писма словенського грецького и латинського ѿт особъ веры светое восточное будучих»¹.

Власне, в цьому і полягає суть фундації на Дерманський монастир від 1602 року. На наш погляд, вона не відповідає рівню завдань, поставлених перед князем патріархом Кирилом. По-перше, фундації у звичному сенсі не було. Йшлося про переформатування статусу Дерманського монастиря і уточнення потреб, які мали фінансуватися за рахунок прибутків від його маєтностей. По-друге, князь дуже неконкретно окреслив завдання фундації. Не було чітко визначено ні кількості монахів, які мали отримувати освіту в Дермані, ні коло предметів, які вони мали засвоїти, не було визначено штат та статус викладачів, тощо. Зрозуміло, що силами одного-єдиного монастиря було просто неможливо підготувати в достатній кількості освічене чернецтво, якого гостро потребувала Православна Церква в Україні та Білорусі. Чи розумів це сам Костянтин Острозький? На жаль, це питання з числа риторичних.

Тим не менше, фундація Острозького від 1602 року сприяла перетворенню Дермані на центр духовного та релігійного життя Православної Церкви Волині. Відомо, що вчені монахи мешкали тут ще в кінці XVI ст. – саме в цьому монастирі 1599 року було перекладено з грецької мови збірник афоризмів «Пчела». Після 1602 року діяльність «дерманського гуртка» поживляється – тут працювала типографія, якою керував Дем'ян Наливайко. В 1604-1605 рр. вона видала «Октоїх» та полемічний твір «Лист Мелетія...до Іпатія Потія...». 1603 року зусиллями місцевих монахів було перекладено з грецької мови твір «Сигматикон». На жаль, спалах духовного та інтелектуального життя в Дермані був дуже коротким. З невідомих причин 1605 року (ще за життя Острозького!) діяльність місцевого осередку була згорнута, а типографія перевезена до Острога².

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.131, арк.35-35зв.

² Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія / Мицько І. З. — К. : Вища школа, 1990. — С. 37-38.

Дерманська фундація 1602 року була, по суті, єдиним практичним заходом Костянтина Острозького, спрямованим на піднесення освіти православного духовенства після 1596 року. Мав він мізерні наслідки в порівнянні з тими глобальними завданнями, які мав вирішити. Доводиться констатувати, що «стратегічні об'єкти» православних у їх боротьбі з унією – Острозька школа та друкарня, які мали потенційну можливість об'єднати православну опозицію та скріпити її з пропагандистської, ідеологічної та кадрової точки зору, так і лишилися без правових гарантій на майбутнє та без додаткових фінансових інвестицій з боку князя Костянтина Острозького. Зрозуміло, що за таких обставин в ближчому майбутньому їм був гарантований занепад. Слід також визнати, що інші впливові та заможні соратники князя Костянтина по антиунійній коаліції – магнати Вишневецькі, Корецькі та Сангушки – взагалі ніяк не виявили себе у вирішенні подібних проблем. На нашу думку, саме нездатність організувати боротьбу за права православних, спираючись на власні сили і власні фінансові ресурси (більш ніж достатні для цього!), була однією з причин, яка привела православну аристократію до ідеї тісного союзу з протестантами, та відверто авантюрного проекту релігійної унії з ними. Остання ідея нічого, крім дискредитації, православним лідерам не дала.

Отже, історичний шанс використати величезні фінансові ресурси православної аристократії для боротьби з уніатами на рубежі XVI- XVII ст. було втрачено. Дуже скоро припинила існування і сама магнатсько-князівська аристократія – хтось пішов з життя природнім шляхом, а хтось перейшов до католицизму. В подальшому нерозв'язані проблеми православ'я на Волині лягли на плечі дрібної та середньої шляхти, матеріальні ресурси якої були обмеженими. В контексті діяльності православних братств ми вже згадували про спроби заснування православною шляхтою школи в Луцьку, яка мала досягти рівня колегії. Втім, школа так і лишилася школою, а волинський православний нобілітет в часи гучних сеймових перемог 1632-33 років навіть не ставив питання про піднесення її статусу.

Як це не парадоксально, але давню проблему православної Церкви на Волині – відсутність власної колегії, - яку через недбальство, байдужість та інертність не могло вирішити все православне панство цілого воєводства, вирішила одна-єдина шляхетна жінка – Раїна Гойська (у шлюбі Соломирецька). Саме вона 1638 року фундувала у родинному маєтку Гощі монастир св.Архистратига Михаїла і забезпечила його маєтком Курозвони. При цьому фундаторка поставила умову, щоб при цій обителі була заснована школа. У фундації Гойської було записано, що «ректор-ігумен» серед інших прав економічного характеру отримав право «...школами такъ же молодежию у них найдуючоюсе прикладомъ инъших академий и коллеювъ рядити...»¹. На відміну від своїх сучасників, Раїна Гойська подбала про перспективу свого дітища – монастиря і школи, віддавши їх під опіку київського православного духовенства. Наступного, 1639 року православний митрополит Петро Могила за погодженням із фундаторкою переніс з Вінниці до Гощі школу, поклавши таким чином початок Гойській колегії. Про достойний рівень викладання в цьому навчальному закладі видно хоча б з того, що її ректорами були такі високовчені професори, як Ігнатій Оксенович Старушич та Інокентій Гізель.

Як видно, освітні проекти не дуже цікавили волинських православних меценатів. Документи свідчать, що їх благодійницька діяльність скеровувалася в основному у двох інших напрямках – на підтримку Луцького братства (про це йшлося вище) та на обдарування церков і монастирів у їх власних дідичних маєтностях².

Якщо йдеться про фундації на користь церков і монастирів з боку волинської шляхти, буде доцільно згадати найбільші з них, а також ті надання, завдяки яким на Волині постали відомі центри релігійного та духовного життя православних. Так, відзначилася у фундаторській діяльності представниця

---

¹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.42, арк.1088-1090зв.

² Детальніше про фундаторську діяльність волинської шляхти на користь Православної Церкви див. Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 196 — 210.

православного шляхетського жіноцтва Волині – Анна Козинська (у шлюбі Гойська). Саме вона незабаром після проголошення унії в Бресті (1597 року) заснувала у своєму родинному маєтку Почаїв монастир при церкві Успіння Пресвятої Богородиці. Згадана обитель отримала значні маєтки і прибутки: 10 волок орної землі (бл. 210 гектарів), ліс і сінокоси при монастирі, 10 кіп литовських грошей щорічного чиншу, 6 родин селян на подаровані землі для управи її, десятину зі збіжжя Почаївського маєтку¹.

Втім, не розміром маєтностей увійшла в історію Почаївська обитель. Саме цей монастир в короткому часі став найбільшим духовно-релігійним центром православної Волині. Сталося це завдяки успішному поширенню культу чудотворної ікони Пресвятої Богородиці, що зберігалася в монастирі, та подвижництву його настоятеля – о.Йова Заліза († 1651). На короткий час обитель стала центром книгодрукування – саме перебуваючи у Почаївському монастирі, о.Кирило Танквіліон-Ставровецький видав у своїй мандрівній друкарні книгу «Зерцало Богословія» (1618).

Переконливим свідченням духовного авторитету Почаївської обителі та її настоятеля – ігумена Йова Заліза – є значна кількість пожертв на користь монастиря з боку волинського нобілітету. Встановлено, що монастир отримав матеріальну підтримку від представників родин волинського нобілітету, деякі з яких за авторитетом та рівнем багатства стояли вище за патронів Почаївського монастиря. На сьогодні встановлено, що добродіями цієї обителі стали представники 21 родини. В їх числі – Вишневецькі, Долинські, Домашевські, Словицькі, Єло-Малинські, Жабокрицькі, Зубцевські, Карачевські, Красносельські, Куликовські, Ледоховські, Окорські, Пузини, Сташкевичі, Куликовські, Урсул-Рудецькі, Ушак-Куликовські, Ушковські, Хрінницькі,

---

¹ Там само.

Червінські, та Ясногорські¹. Жоден інший монастир Волині не отримав подібної уваги жертводавців, як обитель в Почаєві.

Заслуговує також уваги фундаторська діяльність впливового діяча Луцького православного братства пана Олександра Єловицького. Останній з кінця 30-х років XVII ст. у своєму родинному селі Мільче зводив один з найбільших монастирів Кременецького повіту. Про його значення свідчать привілеї, які він отримав від православної ієрархії. Так, 2 вересня 1638 року, ще до надання офіційного фондушу на Мілецький монастир, Луцький православний єпископ Атанасій Пузина дав грамоту, в якій благословив намір Олександра Єловицького заснувати нову православну обитель. Владика досить ґрунтовно виклав суть спільножитного життя, яке мали вести мілецькі ченці, і надав монастирю ставропігійний статус². В січні наступного, 1639 року, подібну грамоту надав Олександрові Єловицькому Київський митрополит Петро Могила³, а 1644 року грамоту на ставропігію надав Мілецькому монастиреві Костянтинопольський патріарх Парфеній⁴.

Офіційна фундація на монастир Різдва Богородиці була складена 24 липня 1640 року. Мілецький монастир отримав значні маєтності – ґрунти і сіножаті біля мілецького ставу та під мілецьким лісом, щорічний чинш в розмірі 100 злотих, а також забезпечення збіжжям. Крім того, окрему фундацію на обитель зробила дружина Єловицького – Єфросинія Потіївна, яка пожертвувала на її користь 2 тис. злотих капіталу. В подальші роки свого життя Олександр Єловицький не припиняв удосконалювати фундацію на Мілецький монастир. 30 вересня 1641 року записав додаткову фундацію на обитель, надавши їй щорічну десятину з усіх ланів сіл Пирятин та Загірці. Того ж дня з-під пера Єловицького вийшла ще одна фундація – цього разу на заснування при

---

¹ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 206.

² ЦДАК України, ф.21, оп.1, спр.169, арк.84зв.

³ ІР НБУВ. Ф.231, спр.38, арк.55-55зв.

⁴ ІР НБУВ. Ф.231, спр.38, арк.235-239.

монастирі шпиталю. Останній був розрахований на утримання шести осіб. Шпиталь отримував 30 злотих щорічного чиншу, забезпечувався продуктами харчування, одягом і паливом. В цілому Мілецький монастир був одним із найбагатших православних монастирів Кременецького повіту. Лише грошей (не рахуючи прибутків від маєтків та десятини) у його будівництво та облаштування було вкладено не менше 28,5 тис. злотих. На 1648 рік він уже представляв собою досить потужній фортечно-монастирський комплекс, здатний виконувати роль не тільки духовної, але й цілком реальної військової фортеці¹.

Варто також згадати найбільшу православну фундацію, зроблену на Волині в кінці XVI – першої половини XVII ст. Авторство її належить черниці Корецького монастиря княгині Серафимі Корецькій. Тестаментом від 1633 року вона все своє рухоме та нерухоме майно заповіла на користь православного монастиря в Олександрівській маєтності Овруцького повіту Київського воєводства. В його числі згадується містечко Олександрів (Клинці), «деякі села», суми в розмірі 18,8 тис. злотих та 45 тис. злотих (посаг), коштовності та худоба – без уточнення кількості. Сума, як на той час, величезна – лише грошові суми без урахування вартості міста, сіл та рухомого майна склали 63,8 тис. злотих¹. Подібне дарування на користь Православної Церкви є найбільшим з усіх на сьогодні відомих, і з урахуванням вартості нерухомого майна значно перевищує знамениту фундацію на Луцьке братство Олександра Мозеллі.

Ми згадали лише про найкоштовніші фундаторські проекти на користь Православної Церкви кінця XVI - першої половини XVII ст. Крім них середня та дрібна шляхта активно жертвувала скромніші суми та маєтки які, однак, часом давали значно більший ефект, ніж багаті надання. Наприклад, потужні фінансові ін'єкції Серафими Корецької на користь православного монастиря в

---

¹ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 207 — 208.

Олександрівській волості лишилися без помітних наслідків для Православної Церкви, водночас як середня за обсягом фундація Анною Гойською монастиря в Почаєві поклала початок формуванню найвпливовішого центру православної духовності і культури Волині.

Підводячи підсумок огляду фундаторської діяльності православного волинського нобілітету, вважаємо за необхідне зробити наступні висновки.

1.Фундаторська діяльність православного нобілітету кінця XVI – першої половини XVII ст. мала надзвичайно важливу роль для Православної Церкви. Саме завдяки фундаторам і жертводавцям вдалося профінансувати важливі політичні проекти, які дали можливість ефективно захищати права православних вірних Волині. Йдеться, передусім, про Луцьке та Кременецьке братства, які зіграли роль дієвої опозиції проти унії. Важливим в цьому сенсі було також заснування Гойської колегії, яка стала першим навчальним закладом на Волині подібного рівня.

2. Незважаючи на відсутність власної ієрархії, православні шляхом посильних фундацій підтримували православ'я на Волині шляхом зведення нових церков та монастирів і матеріального їх забезпечення.

3.Водночас слід визнати, що православний нобілітет далеко не повністю реалізував потенційні можливості для підтримки своєї Церкви. Найбільші православні магнати – Острозькі, Корецькі, Вишневецькі та ін., – володіючи великими матеріальними ресурсами та політичним впливом, не спромоглися ефективно підтримати аниунійну опозицію шляхом створення колегій, семінарій та друкарень. Ця обставина значно понизила ефективність політичної та релігійної боротьби православних проти унії.

2.5.Релігійне життя православної шляхти Волині.

Релігійне життя є найскладнішою темою наукового дослідження. На відміну від гучних скандалів, кримінальних та цивільних справ, побожне життя монаха, священика чи світської людини неможливо задокументувати та покласти в архів. Навіть пастирська діяльність єпископів, яка так чи інакше

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.178, арк.355-362

мала відкластися бодай у епістолярних джерелах (при втраті єпархіальних архівів), майже не відклалася у документах. Ще менше шансів знайти свідчення про релігійні практики світських осіб, а надто середньої чи дрібної шляхти, представники якої «розчинилися» у великій історії. Тим не менше, обійти мовчанкою цю проблему не можна, з огляду на її важливість в контексті нашої теми.

Отже, на наш погляд релігійне життя волинської шляхти зазначеного історичного періоду необхідно розглядати передусім в контексті історії духовного життя в монастирях. Подібний висновок зроблено на таких підставах. По-перше, в історії як східного, так і західного християнства надзвичайну роль у справі скріплення релігійності та духовності вірних грало чернецтво. Загальновідомим є факт прямого взаємозв'язку між релігійністю духовенства і вірних (і в Церкві в цілому) та рівнем духовного подвижництва в монастирях. Встановлено, що занепад чернечого подвигу в монастирях є свідченням загального занепаду релігійності вірних, і навпаки. По-друге, в умовах тривалої відсутності на Волині православної ієрархії саме монастирі, що розміщувалися у володіннях волинських шляхти та магнатів, були зосередженням чорного духовенства, яке, на відміну від світських священиків, мало все своє життя і весь свій час присвячувати молитві та духовним практикам. Відповідність чи невідповідність цьому покликанню (якщо це можливо встановити) свідчило про рівень релігійності патронів згаданих монастирів та їх клієнтарної шляхти.

Слід зазначити, що більшість монастирів Волині (за винятком тих, що перебували у межах королівських столових маєтностях чи у єпископських володіннях) засновувалися як родинні і задовольняли релігійні потреби своїх патронів та їхньої клієнтурної шляхти. Подібний стан справ відображав реалії соціальної системи, яка панувала на Волині в литовсько-польську добу. Шляхетське суспільство було поділене на певні кланові корпорації під патронатом магнатів – Острозьких, Корецьких, Вишневецьких, Чорторійських, Радзивиллів та ін., які конкурували між собою. Цілком природно, що кожна

магнатська чи шляхетська родина бажала мати у своїх володіннях фамільні храми. Найзаможніші могли собі дозволити утримувати монастир, шляхта меншого достатку зводила парафіяльні церкви, зовсім бідні обмежувалися домовими каплицями. Саме при цих храмах і задовольняли свої духовні потреби шляхтичі.

Втім, було б помилкою вважати що згадані обителі мали локальний характер, і обслуговували духовні потреби лише дідичів, клієнтарної шляхти та місцевих підданих – міщан та селян. Нам відомо багато тестаментів шляхтичів православного віросповідання та східного обряду невстановленої конфесії, автори яких жертвували гроші на два і більше монастирів. Найвірогідніше, це були обителі, які вони відвідували з користю для свого релігійного життя. І подібні мандрівки (можливо навіть паломницькі) ніяк не можуть свідчити про «локальність» або «малопомітність» монастирів, як про це часом стверджують сучасні історики¹. Про ступінь популярності чернечих обителей у шляхти свідчать також висловлені бажання бути похованим при монастирі, про що часто йдеться у тестаментах.

Якщо мова йде про роль волинських монастирів в духовному житті України, не можна оминати мовчанкою також православну обитель в Загоріві. Саме там було виявлено знаменитий рукопис, відомий під назвою «Загорівський збірник», який давно визнано перлиною віршованої полемічної літератури кінця XVI ст. У його віршах знаходимо критику Католицької Церкви, роздуми над історією Русі, духовні настанови православним, тощо. Згадана пам'ятка історії переконливо засвідчує, що в монастирських келіях крім молитовних розважань ченці переймалися також історією власного народу, що свідчить про розвиток в середовищі православного духовенства не тільки релігійної думки, але і національної ідеї.

---

¹ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 210 — 223.

Отже, якими були особливості релігійного життя православного шляхетства кінця XVI – першої половини XVII ст.? Як уже згадувалося вище, в маєтностях волинського нобілітету знаходилися храми, при яких шляхта задовольняла свої релігійні потреби. Особлива роль в цьому сенсі належала монастирям, релігійний авторитет яких в очах тодішнього суспільства був достатньо високим. Збереглися дані про мандрівки шляхти на відпуст до монастирів. Одна із найцінніших згадок подібного роду міститься у вигляді «фонові інформації» у відомому конфлікті між посесором маєтку Зимне Гаврилом Іваницьким та Володимирським уніатським єпископом Йоакимом Мораховським у справі про право подавання ігумена до місцевого монастиря. Пан Іваницький, який, на думку єпископа, незаконно призначив нового настоятеля, яскраво відобразив у своїй протестації занепад монастиря. Він стверджував, що саме тяжкий стан обителі та відсутність інтересу до неї дідича – князя Юря Чарторийського – спонукали його поселити туди православних ченців.

В контексті цього Іваницький посилався на авторитет відомих осіб, які приїздили до Зимного на богослужіння і могли засвідчити його критичний стан незабаром після вступлення його в права посесора. В такий спосіб Іваницький намагався довести свою непричетність до спустошення обителі. Згадувалося, наприклад, що в листопаді 1623 року разом з ним до монастиря прибули його гості, що забажали побувати там на службі божій. В їх числі були пани Халаїми з Київського воєводства та пан Матяш Ласко-Чернчицький (волиняк). Останні застали монастир недіючим, а ключі від церкви знаходилися у місцевої підданої Таці Безручко. Іваницький стверджував, що гості висловили незадоволення як станом монастиря, так і тією обставиною, що церковними ключами завідує жінка¹.

---

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 537.

Крім того, Іваницький згадував, що «веле люди зацнии до монастыра на отпуст приездзали»,¹ які були свідками сумного стану обителі. В їх числі згадувалася пані Михайлова Оранська з донькою. Останні приїхали «в мороз, в зимно великое», але застали монастир порожнім та заваленим снігом. Пані Оранська дуже нарікала як на дідича і посесора Зимного, так і на зимненських підданих за недогляд ними обителі. Щодо останніх вона говорила, не приховуючи емоцій: «ежели пан не дбает о тое местце, чому вы вжды злые люде о тую церковъ и местце не дбаете, же такъ пусто стоит?»²

Іншим разом «припужоный непогодою и виялом» у монастирі зупинився луцький католицький канонік Миколай Пешковський, який потім жалкував, що такий знаменитий монастир стоїть пустою без ченців і служби божої. Він же просив Іваницького посприяти у справі відновлення чернечого життя в монастирі³.

Які висновки ми можемо зробити з наведеної інформації? По-перше, є всі підстави довіряти Іваницькому (в сенсі правдивості фактів про паломників), оскільки він згадував не абстрактних осіб, а конкретних людей, які могли бути допитані в суді як свідки. По-друге, стає цілком очевидно, що вірні східного обряду з метою проведення релігійних практик відвідували монастирі, які перебували під патронатом магнатів, що належали до інших кланів. Принаймні, нам на сьогодні не відомо, щоб пані Оранські чи Ласко-Чернчицькі були пов'язані клієнтарно-патрональними стосунками з князями Чарторийськими на Клевані. По-третє, стає цілком очевидним високий авторитет монастирів в очах шляхетства. Навіть малозначущий з релігійно-духовної точки зору, порожній та спустошений монастир у Зимному викликав повагу у шляхти (Оранська з донькою їхала туди на відпуст у сильний мороз!), яка висловлювала побажання якнайскорішого відновлення там порядку та релігійного життя.

---

¹ Там само. С.538.

² Там само.

³ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 539.

Важливою складовою релігійного життя православного нобілітету було шанування чудотворних ікон. Центральним монастирем, який цим уславився, був Почаївський монастир. Згідно з церковною традицією, ця обитель була заснована 1597 року Анною Козинською (Гойською) спеціально для утримання та ушанування чудотворної ікони Пресвятої Богородиці, яка досі зберігалася у її домовій каплиці. І хоча історія культу Богородиці Почаївської була описана уніатськими ченцями-василіанами значно пізніше – у XVIII ст., факт надзвичайної популярності Почаївської обители в середовищі православної шляхти у першій половині XVII ст. був надзвичайно високим. Про це свідчить факт численних надань на монастир з боку нобілітету та магнатів, причому тієї шляхти і магнатів, які належали до різних, конкуруючих між собою кланових груп. Про це вже йшлося вище у розділі, присвяченому фундаторам та жертводавцям православних монастирів. Масштабами та кількістю пожертв Почаївський монастир поступався тільки Луцькому братському монастирю. Але, на відміну від Луцького монастиря, який фінансувався православною шляхтою Волині передусім як політичний протиунійний центр, Почаївська обитель підтримувалася як духовний та релігійний центр православної Волині. Очевидно, великою заслугою в цьому була особиста роль настоятеля монастиря св.Йова Заліза, який згідно з церковною традицією відзначився духовним подвигом і ще за життя в очах вірних набув слави святого.

Релігійне життя православного волинського нобілітету було пов'язане не тільки з монастирями. Яке б значення вони не мали у релігійному житті тогочасного суспільства, тим не менше монастирські обители фізично не могли задовольнити повсякденні духовні потреби вірних. Переважна частина православного панства відбувала свої релігійні практики в парафіяльних церквах, ввіряючи свої душі в опіку білому духовенству. На жаль, ми не маємо майже ніяких достовірних даних про те, як саме працювали з вірними православні священики. Винятком є діяльність пресвітера о.Івана Вагилевича, який виконував пастирські обов'язки при братській церкві в Луцьку 1620/21-1628 рр. Саме духовне подвижництво цього священика спонукало братчиків

щойно після його смерті видати книжку «Лямент по отцю Івану Василевичу...». З неї, між іншим, дізнаємося про специфіку релігійного життя самого о. Йоана, а також про його пастирську діяльність. Так, автор «Ляменту» відзначає його заслуги, в числі яких щоденна відправа літургії, нічні читання акафістів до Пресвятої Богородиці, турбота про хворих в шпиталі та про студентів братської школи, допомога голодуючим під час моровиці в Луцьку, тощо. Постійна молитва, регулярна відправа богослужіння, піклування про ближнього поєднувалася з духовною наукою, що в сумі давало добрі плоди пастирської діяльності о.Івана. Можна впевнено сказати, що в подальшій історії Луцького братства уже не було такої яскравої та авторитетної постаті з числа світського духовенства, як Іван Василевич. Про його духовний авторитет серед братчиків – як шляхти так і міщан – промовисто свідчить епіграф, взятий з Книги Чисел (глава 20, стих 29): «И видъ весь сонмъ яко умръ Ааронъ, и плакася Аарона л днѣй весь домъ Израилевъ». Такої честі з числа братського духовенства не удостоївся більше ніхто¹.

Про щоденні релігійні практики світської шляхти східного обряду (православних і уніатів) залишив цікаві, хоч і побіжні, свідчення Полоцький уніатський архієпископ Йосафат Кунцевич. У своїй інструкції «Правила для священиків» він докоряв парафіяльному духовенству у їх недбалому ставленні до своїх обов'язків як пастирів. Останні не відправляли регулярно богослужіння, виправдовуючись обтяженням їх обов'язками родинного та економічного характеру. З приводу цього Полоцький владика відповів, що багато світських осіб, які більше за священиків обтяжені подібними справами, все-таки знаходять час для щоденного читання церковного правила приватним чином. І далі задавав їм риторичне запитання: Якщо світські люди знаходять час для молитви, то чому цього часу не можете знайти ви, слуги божі? За згаданим свідченням св.Йосафата можна припустити, що в певному середовищі

---

¹ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 191.

шляхти практикувалися щоденні молитви за церковним правилом, до яких входили полунощниця, утренья, часи, вечірня та повечір'я. На жаль, на підтвердження цього припущення поки що нема прямих підтверджень, є лише опосередковані свідчення на його користь. В їх числі – тестамент Федора Костенецького, в якому автор серед речей, дарованих на церкву в Блудові, згадує свою «улюблену книгу» - Псалтир¹.

Таким чином, православна шляхта та шляхта східного обряду в умовах відсутності православної ієрархії та загального інституціонального занепаду Церкви зберігала традиції духовного та релігійного життя українського православ'я. Ключова роль у цьому процесі належала монастирям, які за обставин тодішнього політичного життя аж до 30-х років XVII ст. лишалися останніми і єдиними осередками, які зв'язували в єдину духовну цілість релігійно активну православну спільноту Волині.

2.6. Шляхта в середовищі православного духовенства Волині

В середовищі православного духовенства волинських єпархій помітне місце посідали представники місцевого нобілітету. Цьому сприяла специфіка зв'язку існуючої клієнтарно-патрональної системи та Церкви Східного обряду – як православної так і уніатської. Суть її полягала у прямій участі дідича у формуванні кадрів парафіяльного духовенства та чернецтва в монастирях. Крім спадкових родин священиків, парафії у містах та селах тримали також шляхтичі за поданням своїх патронів. Явище це було неоднозначне. Немає сумніву, що певна їх частина приймала сан маючи духовне покликання, але більшість (можливо, навіть переважна) розглядала подібні надання як продовження служби патрону – тепер уже не шаблею, а постом і молитвою. Подібним чином комплектувалися також монастирі, де архімандритами, ігуменами та ченцями були зазвичай служебники тих магнатів, на землях яких розміщувалися обителі.

В цьому сенсі можна припустити, що найбільший контингент відданих православ'ю священиків шляхетського походження знаходився при церквах та монастирях у володіннях князів Острозьких, а також інших визначних протекторів

---

¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.93, арк.531зв.-533зв.

православ'я – князів Четвертинських, Пузин, панів Древинських, Киселів, Гулевичів та ін. Дані, наведені нами в додатках, підтверджують наявність представників волинського нобілітету у православних монастирях в Білому Стоці, Гощі, Дермані, Дубищах, Дубні, Жидичині, Корці, Луцьку, Мильцях, Миньківцях, Почаєві, Смородіві, Чернчицях, Четвертні, Чорній а також у ряді парафіяльних церков. Були це переважно представники мало- або безземельної служебної шляхти. Одним з рідкісних винятків може бути настоятелька Пречистенського монастиря в Луцьку сестра Анастасія, що походила з князівської родини Пузин. На жаль, ширших даних про їх позицію у суспільно-релігійних рухах виявити поки-що не вдалося.

Значно більше інформації збереглося про діяльність двох інших представників волинського нобілітету, що прийняли духовний сан, та їх значення для православ'я. Йдеться про двох членів Луцького православного братства – князя Олександра Пузину та пана Семена Гулевича-Воютинського. Перший із них 1633 року за поданням православної шляхти Волинського воєводства став Луцько-Острозьким єпископом (взявши духовне ім'я Атанасій) з правом адміністрації на території Володимирської та Холмської єпархії. Водночас інший лідер православного нобілітету Волині – Семен Гулевич-Воютинський, прийнявши духовне ім'я Сильвестр, став Перемильським єпископом. Про політичну діяльність згаданих владик та їх боротьбу з уніатами вже йшлося вище.

Отже, роль волинського православного духовенства шляхетського походження в суспільно-релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. вимагає окремого наукового дослідження. Документи та матеріали, що були в нашому розпорядженні, поки що дозволили окреслити лише окремі аспекти цієї проблеми. Можна лише припускати, що відносно повільне поширення унії у володіннях князів Острозьких і Заславських у 30-40-х роках XVII ст. (про це буде йти мова в наступному розділі) була наслідком пасивного опору духовенства, вихованого в традиціях відданості православ'ю за князів Костянтина та Януша Острозьких. Причому ключову роль в цьому опорі могли грати представники духовенства

шляхетського походження, як представники соціальної групи, які офіційно користувалися правами «політичного народу» Речі Посполитої. Видається також цілком можливим, що анонімні твори волинського походження – Острозький літописець, Лямент, поучення та вірші із Загорівського збірника, що мають виразно православний характер, вийшли з-під пера освіченої верстви волинського суспільства, більша частина якої належала до шляхетського стану.

Отже, участь православного нобілітету Волині у релігійних рухах кінця XVI – XVII ст. мала яскравий, але водночас складний і суперечливий, характер. Цей час пройшов під знаком суперництва та ідеологічного протистояння з уніатами, і саме цій місії було приділено увагу і зусилля православних. Православна шляхта під керівництвом своїх лідерів – князів Костянтина та Олександра Острозьких, князя Юрія Пузини, панів Адама Киселя, Лаврентія Древинського та ін. – зуміла у складних політичних обставинах домогтися шляхом сеймової боротьби визнання юридичних прав православних (1609 рік), а в подальшому змусила уряд легалізувати на Волині власного ієрарха – владику Луцького (1632-33 роки) з передачею йому єпископської кафедри (1638 рік). На початок 40-х років XVII ст. зусиллями нобілітету позиції Православної Церкви у різних регіонах Волині були повністю або частково відновлено.

Водночас, слід зазначити, що в боротьбі проти унії православне шляхетство Волині припустилося кроків, які з висоти історичного досвіду видаються такими, які мали неоднозначні, або навіть взагалі негативні, наслідки для українського православ'я. Мається на увазі їх тісний союз не тільки з «класичними» протестантами – кальвіністами, але й тими їх представниками, які навряд чи взагалі можуть називатися християнами – аріанами (соцініанами). Політична доцільність звела православних, калівіністів і аріан в один антикатолицький та антиунійний табір, але ціна за цю політичну підтримку була для православних немалою.

По-перше, в результаті цієї спілки політичні противники отримали козир у політичній грі проти православних, звинувачуючи їх у зносінах з «еретиками», ставлячи під сумнів їх правовірність. І слід визнати, що для цього були підстави: з'їзд 1599 року православних і протестантів з метою укладення між ними церковної

унії на противагу Берестейської, підтримка православними релігійних прав сектантів на сеймі 1632 році були яскравими, але далеко не єдиними фактами, які вели до їх дискредитації.

По-друге, покладаючись на союз з протестантами і аріанами, православні змушені були з політичних міркувань «заплющувати очі» на відверту місію діяльність останніх в середовищі православних вірних. Особливо ця проблема загострилася у 30-х – 40-х роках XVII століття, коли після розгрому академії в Ракові багато аріан знайшли захист на Волині. З мовчазної згоди православних, які в ряді випадків надавали їм захист, аріани з новою силою розгорнули свою діяльність серед місцевого православного населення і навіть духовенства, маючи в місійній справі тимчасовий успіх.

Важливим епізодом участі волинського нобілітету в релігійних рухах було створення православних братств у Луцьку та Кременці, які успішно виконували функції сильних антиунійних центрів у регіоні. Саме вони сприяли консолідації політичноактивного православного шляхетства, і виховали нове покоління нобілітету, завдяки якому православ'я на Волині протрималося ще половину століття. Водночас волинські братства (передусім Луцьке) не реалізували усіх своїх потенційних можливостей, які можна було ефективно застосувати на користь зміцнення православ'я на Волині. Попри реальні можливості, у Луцьку не було створено навчального закладу рівня колегії, а братська друкарня так і не розвинула ширшої діяльності.

Важливим елементом релігійного та духовного життя православної волинської шляхти була підтримка в умовах інституційної та духовної кризи традиційних релігійних практик, притаманних православній традиції. В деяких монастирях, фундованих волинським нобілітетом (передусім в Почаєві), поширювався культ чудотворних ікон, а вірні продовжували прибувати до чернечих обителів на прощі. Попри загальний занепад чернечого життя, який спостерігався в кінці XVI – на початку XVII ст., певна частина православних монастирів за діяльною підтримкою своїх патронів поступово долали внутрішню кризу і лишалися важливими центрами духовного життя православного суспільства Волинського воєводства.

РОЗДІЛ 3

ВОЛИНСЬКА ШЛЯХТА В ОБОРОНІ ЦЕРКОВНОЇ УНІЇ: ПЕРСОНАЛЬНИЙ СКЛАД ВІРНИХ, ФУНДАТОРИ ТА ПОЛІТИЧНІ СОЮЗНИКИ

3.1 Суспільно-релігійна діяльність волинської шляхти на підтримку церковної унії.

Як зазначалося у попередньому розділі, проголошення унії викликало потужний рух опору волинського нобілітету, який очолив князь Костянтин Острозький. До подібного розвитку подій уніатська ієрархія не була готова. І якщо єпископ Володимиро-Берестейський Іпатій Потій робив все можливе для захисту інтересів своєї Церкви (як шляхом політичної діяльності, так і участю в релігійній полеміці), то Луцько-Острозький владика Кирило Терлецький виявив після Берестейського Собору повну пасивність у впровадженні унії.

За таких обставин саме світська шляхта Волині була за ту силу, котра перша в межах Речі Посполитої вжила практичних кроків для скріплення з'єднання. Збереглися згадки (хоч і дуже неясні), що попри жорстку антиунійну позицію князя Костянтина Острозького, вже на грудневому 1596 року сеймику в Луцьку частина волинського панства виступила на захист інтересів з'єднаних. Відомо, що її представники обрали на сейм 1597 року альтернативну групу депутатів, які мали відстоювати відмінну позицію від тієї, яка була заявлена князем Острозьким та його однодумцями. На жаль, докладніших відомостей про перебіг подій на сеймику 1596 року виявити поки-що не вдалося, тому ми не можемо визначити, хто саме входив до складу згаданої делегації. Нам невідомо також, хто з магнатів Волинського воєводства протегував інтереси з'єднаних безпосередньо після проголошення унії в Бресті¹.

---

¹ Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / Tomasz Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 119.

Більше інформації маємо про події сеймику, що провадив роботу в Луцьку 14 вересня 1598 року в Луцьку. Основне його рішення – вибори депутатів на Люблінський Трибунал – було схвалено окремим листом і внесено до актових книг Луцького гродського суду. Одне із завдань, на якому акцентувалася увага у сеймиковому листі, полягало в участі депутатів у розгляді справ Церкви. Підписи під цим документом починалися прізвищем князя Костянтина Острозького, тому навряд чи є сумніви, інтереси якої Церкви мали лобювати в Трибуналі волинські депутати¹.

Ймовірно, що під час роботи сеймику, або невдовзі після нього, було складено в Луцьку лист-звернення волинського нобілітету, чиї погляди на перспективи розвитку релігійного життя держави та Волинського воєводства відрізнялися від поглядів князя Острозького. Отже, у «Луцькій заяві» 1598 року було заявлено, «... што дуются немалые а непотребные васни и замешаня въ речахъ светыхъ, благословенных, от Пана Бога нам и всему християнству ку збавеню даных, что продкове наши здавна жадали, и мы потомкове их давно прагнули тое мѹти. А ижъ самъ Панъ Богъ, за щасливого панованя и стараньемъ и тую светую єдність, єго королевской милости, пана нашего милостивого, здарити рачил зьєдночение церкви светое восходнее, греческое религии наше, с костеломъ римскимъ, не только, иж намъ Панъ Богъ всемогучий того дочекати тое святое єдности и згоды дати рачиль, всъ одностайне вшехмоцность Откупителя нашего хвалимъ и хвалити за то непрестанно винисмы»². Далі шляхта висловлює подяку єпископам, які «здоровя, праці и утратъ своих не жалуючи», змагалися за впровадження унії. Заявляють вони також про згоду прийняти новий календар. В кінці заяви міститься прохання до короля і Сенату підтримати з'єднання³. Заяву підписало сорок шляхтичів, причому тридцять вісім із них були світські особи. Найбільш впливові з них були: жмудський староста князь

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.53, арк.268зв.-270.

² Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 1. — Т. X. — 1904. — С. 500.

³ Там само.

Станіслав Радзивіл, каштелян волинський Михайло Мишка, князь Юрій (Михайлович) Чарторийський, овруцький староста Аврам Мишка, луцький підстароста Якуб Лисаковський, королівський секретар Захарій Єловицький, а також королівський коморник Іван Волинець-Чернчицький. Останній, можливо, був той Іван Чернчицький, що двома роками раніше, будучи за луцького городничого, брав участь у Берестейському православному Соборі й підписав протинійні документи. Характерно, що серед підписантів заяви помітна частина шляхтичів була пов'язана з Радзивіллами родинними або клієнтарно-патрональними стосунками. В їх числі – Войтех Ключовський, Адам Сопотко, Войтех Станішевський, протопоп Гаврило Савицький, а також згадані вище члени родини Мишок.

Після смерті князя Станіслава Радзивіла 1599 р. за лідера волинських уніатів на котрийсь час став князь Юрій Михайлович Чарторийський. Намагаючись у самий розпал релігійної полеміки нейтралізувати антиунійну діяльність князя Костянтина Острозького, він 1603 р. разом зі своїми однодумцями вдався до чергової акції на підтримку З'єднаної Церкви. Перебуваючи у Любліні з нагоди чергової сесії Люблінського Трибуналу, князь став ініціатором чергового звернення до короля і сенату від 13 травня, що за текстом майже повністю співпадало з Луцькою заявою 1598 року. Цього разу документ підписало близько 60 осіб, в тому числі досить впливові особи на Волині – луцький гродський суддя Остафій Єло-Малинський, луцький земський суддя Іван Хрінницький, володимирський земський писар Юрій Овлочимський. Однак абсолютна більша підписантів належала до числа дрібної шляхти, помітна частина якої була пов'язана з Чарторийським клієнтарно-патрональними або особистими зв'язками. В їх числі – князь Григорій Четвертинський, Бенедикт Гулевич, представники родин Колпитовських, Лепесовицьких та Довгїрдів¹. Про те, що Люблінська заява справила помітний вплив на українське суспільство, опосередковано може свідчити лист нунція Рангоні до кардинала Альдобрандіно від 31 травня 1603 р. В цьому листі сповіщається про діяльність на ко-

ристь з'єднання князя Юрія Чарторийського, внаслідок чого разом з ним до унії приєдналося 200 волинських шляхтичів².

Наступним політичним виступом уніатської шляхти Волині на захист З'єднаної Церкви була її участь у Сандомирській протестації від 28 серпня 1606 р. Тоді 8 представників католицько-уніатського крила рокошан протестували проти антиуніатських артикулів, які були схвалені більшістю делегатів рокошового сеймика. Серед них було двоє волинських уніатів — князь Януш Козика та Андрій Підгороденський³.

«Уніатська волинська коаліція» проявила активність також під час передачі Луцької єпископської кафедри Євстафію Сло-Малинському. На початку вересня 1607 р. у Луцьку проходив сеймик, на якому розгорілися суперечки про легітимність нового єпископа-номіната. З цього приводу голоси поділилися майже порівну. Перша шляхетська група (29 осіб), яку очолив волинський воєвода князь Януш Заславський, 10 вересня внесла до Луцького гродського суду протестацію, в якій стверджувалося, що перебування Євстафія Сло-Малинського на Луцькій кафедрі є порушенням церковних канонів. Підписанти стверджували, що Євстафій Сло-Малинський досі не прийняв чернечого постригу і є, по суті, світською людиною⁴.

В свою чергу, прихильники нового єпископа в числі 35 осіб того ж дня подали репротестацію до Луцького гроду, в якій заявили про повну підтримку нового єпископа. Серед підписантів репротестації були досить впливові шляхтичі Луцького повіту — луцький підкоморій Ян Харлинський, волинський підстолій Криштоф Словицький, луцький підстароста Матей Стемпковський та ін.¹

В обох протестаціях йшлося лише про суто канонічний бік «справи Малинського». Однак, беручи до уваги загальне загострення релігійної ситуації в Речі

¹ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С.118—119.

² Monumenta Ucrainae historica : [in 14 vol.]. — Romae : Editiones universitatis catholicae ucaiorum s. Clementis Papae, 1964—1977.

Vol. IX — X. — 1965. — P. 261.

³ РГИА СПб., ф. 823, оп. 1, д. 283, л. 1 — 2.

⁴ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — К.,2001. — С.129-130.

Посполитій, можна зробити висновок, що за канонічними суперечками в дійсності стояло бажання «православної» шляхетської коаліції на чолі з князем Заславським не допустити на Луцьку кафедру уніатського єпископа.

Серія заяв представників волинського нобілітету на підтримку унії, у підписанні яких було задіяно більше ста осіб, переконливо свідчить, що давно встановлена в історичній науці думка про величезний вплив князя Костянтина Острозького на позицію волинської шляхти, є надто перебільшеною. Документи свідчать, що паралельно з існуваннями «православної» шляхетської коаліції яку він очолював існувала також досить впливова група нобілітету, яка рішуче підтримала Уніатську Церкву. Проте, на відміну від князя Острозького, лідери «уніатської» коаліції – князь Станіслав Радзивілл, князь Юрій Чарторийський та Остафій Сло-Малинський – не володіли тими потужними матеріальними ресурсами, які були в розпорядженні їх опонентів. Відповідно можливості впливу на роботу повітових сеймиків а також лобювання інтересів унії на рівні сейму і сенату були у них досить обмеженими.

Луцька заява волинської шляхти від 1607 року на підтримку єпископа Сло-Малинського є останньою відомою на сьогодні акцією подібного роду. Проте, це не означає, що З'єднана Церква незабаром втратила на Волині нобілітет, який був готовий надавати їй публічну підтримку. Просто змінилася загальна політична ситуація в державі, в результаті чого подібні заяви виявилися вже неактуальними. В 1608-1609 роках в Речі Посполитій спостерігалася поступова стабілізація суспільно-релігійного життя. Вона пояснювалася поразкою рокошу Жебржидовського, який висував радикальні вимоги щодо унії, смертю харизматичного лідера православних Костянтина Острозького, послабленням позицій союзників православного табору – протестантів, та ін. За таких умов Уніатській Церкві вже не загрожувала ліквідація і вона поступово вступала в період відносно спокійного політичного життя. Тому саме для православних, які були позбавлені власної ієрархії, актуальними лишалися заяви на підтримку прав своєї Церкви від представників політичного народу Речі Посполитої –

---

¹// Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С.130 —132.

шляхти, в той час як інтереси З'єднаної Церкви офіційно представляли на державному рівні митрополит та єпископи, які, в свою чергу, покладалися на підтримку вищих посадових осіб держави.

Особливу роль в цьому сенсі грав канцлер Великого князівства Литовського, великий волинський магнат князь на Олиці Ольбрихт-Станіслав Радзивілл. Перекоаний католик він був одним із небагатьох вищих достойників країни, який принципово заперечував саму можливість досягнення політичної стабільності в державі шляхом політичних переговорів з православними коштам унії. Врешті, дійшло до відкритого конфлікту з королем, коли 17 березня 1633 року канцлер відмовився прикласти печатку до диплому про права Православної Церкви. Солідарно з князем Радзивіллом виступив також інший волинський магнат – коронний підканцлер Томаш Заморський, який також відмовився візувати диплом, стверджуючи що так диктує йому католицьке сумління.

Лише під відвертим політичним тиском короля, та під враженням байдужості більшості католиків – депутатів сейму – Ольбрихт Радзивілл та Томаш Замойський скріпили печатками документ. При цьому князь Альбрихт-Станіслав Радзивілл виступив із публічною заявою з цього приводу заявивши про незгоду з поступками православним і відзначив, що візував документ лише як посадова особа. Підтримку унії в сеймі князь Альбрихт-Станіслав Радзивілл продовжив і надалі. 8 березня 1635 року він публічно висловив незгоду з рішенням сейму про рівне право відправи богослужінь між уніатами та православними¹.

Інтересами Уніатської Церкви Ольбрихт-Станіслав Радзивілл переймався і в подальшому. В травні 1641 року він докоряв Львівському римо-католицькому єпископу Станіславу Гроховському за те, що після смерті православного Львівського єпископа Ієремії Тиссаровського він не протегував на його місце

---

¹ Pamiętniki Albrychta Stanisława X. Radziwiłła kanclerza w. litewskiego : [w 2 t.]. — Poznań : Drukowano u K. A. Pompejusza w Poznaniu, 1830. — . — Tom. I. — 1830. — S. 239.

уніатського кандидата¹. Шану Уніатській Церкві князь висловив також двома роками пізніше, коли 29 листопада 1643 року був особисто присутнім на урочистій беатифікації св.Йосафата Кунцевича, яка проходила у віленському василіанському монастирі Св.Трійці².

Втім, не лише Радзивілл та Замойський готові були підтримати Уніатську Церкву в часи правління лояльного до православних короля Владислава IV, про що свідчать події липня 1641 року. Зауважимо, що підтримка уніатам була потрібна не тільки проти Православної, але як це не парадоксально, а й проти Римо-Католицької Церкви. Дрібний конфлікт між Володимирським уніатським єпископом та плебаном Станіславом Урбановичем за право володіння якоюсь «халупою» у Володимирі став приводом для з'ясування стосунків між уніатами і римо-католиками які на той час переживали кризу. У відповідь на скаргу плебана уніатське духовенство Володимирського повіту подало 26 березня 1641 р. до Володимирського гроду різку протестацію. В документі стверджувалося, що ніякого двору, який би належав Луцькому єпископові у Володимирі, нема, а є тільки халупа, де варять горілку та інші спиртні напої. Підписанти заявили також про непричетність Володимирського єпископа до будь-яких інцидентів, пов'язаних зі згаданою халупою¹. В липні цього ж року до Володимирського гроду була подана атестація волинської шляхти, яка давала зрозуміти, що розгромлена халупа у Володимирі — лише привід для з'ясування стосунків між біскупом Гембицьким та єпископом Баковецьким. В документі йшлося про захист честі і гідності Володимирського уніатського єпископа від неправдивих звинувачень володимирського плебана Станіслава Урбановича, який в свою чергу виступав від імені біскупа Гембицького. Відзначаючи надзвичайну побожність та численні заслуги єпископа Баковецького перед Церквою та держа-

¹Pamiętniki Albrychta Stanisława X. Radziwiłła kanclerza w. litewskiego : [w 2 t.]. — Poznań : Drukowano u K. A. Pompejusza w Poznaniu, 1830. — . — Tom. II. — 1830. — S. 35.

²Pamiętniki Albrychta Stanisława X. Radziwiłła kanclerza w. litewskiego : [w 2 t.]. — Poznań : Drukowano u K. A. Pompejusza w Poznaniu, 1830. — . — Tom. I. — 1830. — S. 114.

вою, підписанти цієї атестації запевняли, що за його діяльністю з великою втіхою спостерігає не тільки населення Волинського воєводства, але й сусідніх земель. Документ підписало 97 осіб. В їх числі: волинський воєвода Адам-Олександр Сангушко, волинський мечник Валеріан Підгороденський, луцький земський суддя Криштоф Шимкович-Шкленський та ін. Цікаво, що серед союзників Володимирського уніатського єпископа, які підписали атестацію, був один із лідерів православної шляхти Волині – князь Григорій Четвертинський².

Значення цього документа важко зрозуміти без урахування тієї суспільно-релігійної ситуації, яка склалася на Волині та в інших регіонах Речі Посполитої на початок 40-х рр. XVII ст. Вже згадувалося, що стосунки Уніатської Церкви та Римо-Католицького Костелу на Волині в першій половині XVII ст. були складними. На початок 40-х рр. вони, внаслідок неолояльного ставлення до унії біскупа Гембицького, загострилися до краю. За його сприянням відбувся демонстративний перехід до римо-католицизму колишнього дубенського архімандрита о. Касіяна Саковича, а 1643 р. у Римі вже розглядали скаргу уніатів на волинських католиків, які намагалися добитися від князя Владислава Заславського передачі Ордену Босих Кармелітів василіанських монастирів у Дермані та Дубні. Подібні суперечки між уніатами та римо-католиками спостерігалися також у інших регіонах Речі Посполитої. Наприклад, в Холмі у 1644–1645 рр. протистояння між уніатами та римо-католиками переросло у вуличні зіткнення, які супроводжувалися напруженою «дипломатичною війною» між польською Римо-Католицькою та українською Уніатською Церквою. Справа надійшла на розгляд до Риму, який взяв сторону з'єднаних, внаслідок його Холмського біскупа Пясецького, що активно діяв проти холмських уніатів, було переведено в іншу єпархію.

Саме в контексті цієї суспільно-релігійної ситуації, яка невпинно розгорталася на поч. 40-х рр., слід, на наш погляд, розглядати атестацію волинської шляхти від 1641 р. Зрозуміло, що розгромлена халупа у Володимирі не могла

¹// Пам'ятки. — 2001. — ТЗ. — Вип.1. — С.264-266.

² Там само. С.266-268.

бути дійсною причиною, яка змусила сотню волинських шляхтичів на чолі з волинським воєводою вступити в конфлікт з Луцькою римо-католицькою капітулою. Найвірогідніше, дрібний інцидент у Володимирі був використаний для влаштування демонстрації проуніатськи настроєного волинського нобілітету на користь З'єднаної Церкви у її суперечках з біскупом Гембицьким. За рівнем представництва (майже 100 осіб) атестація 1641 р. була найавторитетнішим актом підтримки З'єднаної Церкви волинським нобілітетом у першій половині XVII ст.

Таким чином, в кінці XVI – першій половині XVII ст. волинська шляхта виявила достатньо високу активність у справі підтримки інтересів Уніатської Церкви. На сьогодні відомо п'ять заяв (1598, 1603, 1606, 1607 та 1641 рр.) які підтримали своїми підписами близько 200 представників нобілітету. І хоча «уніатська коаліція» Волині суттєво поступалася православним в забезпеченні матеріальними ресурсами та організації, вона все ж зіграла свою роль у справі поширення та зміцнення позицій унії на Волині.

3.2 Поширення унії за правом патронату.

Прослідкувати динаміку поширення унії на Волині за правом патронату доволі складно, оскільки подібні заходи далеко не завжди оформлювалися документально. Юридично після 1596 року до з'єднання належало духовенство і вірні, які продовжували визнавати над собою духовну владу єпископів, що на соборі в Бресті дали згоду на унію. Спеціальних публічних заяв з цього приводу не вимагалось. Лише в тих випадках, коли визнання влади місцевого уніатського владики могло бути поставлено під сумнів, магнати і шляхта, які симпатизували з'єднанню, в письмовій формі забов'язували духовенство, що перебувало під їх патронатом, перебувати в єдності з Римом. Лише тоді ми маємо шанс виявити документально зафіксовані рішення про введення унії з волі пана. В інших випадках доводиться задовольнятися окремими згадками про наявність в тих чи інших парафіях уніатських священників і звідси робити висновки про конфесійні симпатії їх патронів.

Відповідно, що в цьому дослідженні нас цікавитиме позиція трьох умовних груп – суб'єктів права, які мали різні можливості впроваджувати унію на Волині. Першим суб'єктом права був король – патрон Церкви, якому належало право подавання священиків у королівських столових маєтностях. Другим суб'єктом права була найвпливовіша соціальна група Речі Посполитої – магнати які зосередили в своїх руках більшу частину земельного фонду Волинського воєводства. Саме в їх володіннях знаходилася більша частина церков та монастирів Волині. Третім суб'єктом права виділяємо середню та та дрібну шляхту, можливості якої впливати на конфесійну ситуацію в регіоні були значно скромніші – у їх володіннях знаходилася одна, максимум кілька церков.

Отже, королівська влада 1596-1632 рр. виразно стояла на боці уніатів. Незважаючи на протести православної шляхти Волині, король Сигізмунд III, як патрон Церкви, послідовно надавав єпископські кафедри у Луцьку та Володимирі з'єднаним – Остафію Єло-Малинському (єпископ Луцький, привілей від 1607 р.), Іоакиму Мораховському (єпископ Володимирський привілей від 1613 р.), Ієремії Почаповському (єпископ Луцький, привілей від 1620 р.), Йосифу Баковецькому (єпископ Володимирський, привілей від 1632 р.). Зміна політичної ситуації в Речі Посполитій за короля Владислава IV, який пішов на великі поступки православним змінили ситуацію для уніатів на гірше – 1638 року вони втратили Луцьку кафедру. Проте навіть за таких обставин, король визнав повноваження на території Луцько-Острозької єпархії уніатських адміністраторів, функції яких в різний час виконували Йосиф Баковецький (єпископ Володимирський), Павло Овлочимський (єпископ Самборський) та Никифор Лосовський (єпископ Вітебський).

Подібна політика гарантувала Уніатській Церкві на Волині канонічну легітимність, яка була першою передумовою унійної діяльності в регіоні. Мала королівська влада також можливість для впровадження унії за правом патронату у королівських столових маєтностях. Перший відомий документ подібного змісту було видано не пізніше 10 лютого 1598 року. В ньому

королева Анна звернулася з листом до протопопів та священників Володимиро-Берестейської єпархії, що проживали в королівських столових маєтностях. Вона рішуче вимагала від них не піддаватися на антиунійну агітацію і віддавати послух єпископу Іпатію Потію під загрозою покарання та відібрання парафій¹. Цей лист є документальним підтвердженням рішучості королівської влади в кінці XVI ст. підтримати духовну владу уніатського митрополита у державних маєтностях на Волині.

Втім, в умовах слабкості королівської влади подібна позиція часто могла бути лише декларацією про наміри. Адже королівські столові маєтності перебували в посесії місцевих старост, і від них в кінцевому випадку залежало, чи будуть виконані подібні королівські розпорядження, чи ні. Крім того, на Волині частка державних маєтків у складі загального земельного фонду була незначною, тому введення унії у цих володіннях за правом патронату не могло суттєво вплинути на загальну конфесійну ситуацію в регіоні.

Так, у Луцькому повіті (де крім міста Луцька, в якому всі церкви, крім св.Дмитра знаходилися під духовною владою уніатів) в межах королівщин знаходилося всього вісім сіл. Більше королівських володінь знаходилося у Володимирському повіті. Власне, у центрі повіту – місті Володимирі – всі церкви перебували під владою місцевого уніатського владика. Як і у випадку з Луцьком, після проголошення унії в межах міста, православними лишалися тільки ті церкви, які знаходилися в межах юридик православних шляхтичів – св.Василія (дідичі – Андрій та Олександр Загоровські)² та св.Іллі (дідичка - Маруша Збаразька)³. Крім того, у Володимирському повіті знаходилося

¹ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — К.,2001. — С.97-98.

²Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 306-308, 311-313, 320-324, 326-327, 338-340.

³Archiwum domu Sapiehów : [w 1 t.]. — Lwów : Nakł. Rodziny 1892, — . — Vol. 1. — 1892. — S.320 — 322, 323 — 324, 336 — 337, 351 — 353, 365 — 369, 375 — 376.

Ковельське староство з трьома містами та 29 селами¹. Документально встановлено що у 20-40-х роках XVII ст. ковельську протопопію почергово займали уніати – Кузьма та Григорій Жаби-Городиські². У Кременецькому повіті в межах староства знаходилося одне місто та 19 сіл³. Встановлено, що з 1602 року і до початку Національно-визвольної війни під проводом гетьмана Богдана Хмельницького, кременецьку протопопію очолювали уніати – Федір Турський та Федір Дубницький⁴. Як і в інших королівщинах, перша православна церква – братська – з'являється в Кременці не на королівській, а на приватній землі.

Передача церков православним у Луцьку, Володимирі та Кременці 1635-1638 рр. з числа тих храмів, що знаходилися в межах королівських столових маєтностей, була результатом політичного компромісу короля Владислава IV з православним суспільством Волині. Питанням про розподіл церков у королівщинах займалися спеціальні комісії створені урядом, які брали за основу співвідношення уніатськи і православних вірних у тих чи інших населених пунктах, в королівських столових маєтностях. Внаслідок їх роботи 1635 року уніати втрачають в Луцьку церкви св.Михайла, св.П'ятниці та Рождественську, а невдовзі по смерті єпископа Ієремії Почапівського православні перебрали майже всі храми разом з кафедрою св.Івана Богослова. Фактично, з 1638 року уніатською в Луцьку лишалася тільки одна церква (св.Трійці) і то, лише завдяки тому що вона належала Жидичинській архімандрії, яка в той час знову була повернута з'єднанням⁵. Менших втрат

¹ Баранович О. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. / Олексій Баранович — К. : Видавництво ВУАН, 1930. — С. 75 — 76.

²// Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С.422.

³Баранович О. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. / Олексій Баранович — К. : Видавництво ВУАН, 1930. — С.90.

⁴ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С.423, 433.

⁵Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . —

Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 727—729, 733—735, 740—741. // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С.251—254. Довбищенко М. Реалії та міфи

зазнали уніати в Кременці. Тут королівська комісія передала православним три церкви, але соборна церква – Воскресенська, – а також храми св.Трійці, св.Спаса та монастир св.Духа, лишилися в руках з'єднаних¹. Ще менших втрат (одна або дві церкви), зазнали уніати у Володимирі, завдяки високому представництву з'єднаних в середовищі місцевих міщан². Можливо, православні отримали також деякі інші церкви в населених пунктах королівщин Волині, наприклад, у Ковелі, але документальних свідоцтв, які підтверджують це припущення, розшукати поки-що не вдалося.

Легітимізація королем канонічної влади уніатських владик у Луцькій та Володимирській єпархіях була дуже важливою, але не вирішальною умовою поширення з'єднання на Волині. Досвід інших єпархій, зокрема Перемиської, підтверджує, що законно висвячений владика з королівським привілеєм на кафедру може опинитися в статусі «пастиря без овець», якщо не знайде порозуміння в своїй унійній діяльності з місцевим шляхетським суспільством. Адже саме шляхта, як єдиний повноправний суб'єкт права в Речі Посполитій, мала право патронату над монастирями і парафіяльними церквами у своїх дідичних маєтках. Тому, від вибору шляхти залежало, православним чи уніатським священикам будуть надаватися церкви, і чи будуть чинні пресвітери визнавати канонічну владу місцевого уніатського єпископа. В цьому сенсі слід зазначити, що специфіка Волині полягала у наявності в цьому регіоні потужних магнатських родин, які, зосередивши в руках більшу частину земельного фонду воєводства, пов'язали клієнтарно-патрональними зв'язками значну частину місцевого нобілітету. На кінець XVI ст. найвпливовіші магнатські родинні клани представляли князі Острозькі та Корецькі, з 20-х років XVII ст. їх рівня досягли князі Заславські. Дуже впливовими були також родини князів

релігійного протистояння на Волині в кінці XVI — першій половині XVII ст. / Михайло Довбищенко // Соціум. — 2003. — Вип. 2. — С. 71 — 73.

¹ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С.718-721.

² Довбищенко М. Реалії та міфи релігійного протистояння на Волині в кінці XVI — першій половині XVII ст. / Михайло Довбищенко // Соціум. — 2003. — Вип. 2. — С. 71— 72.

Сангушок, Вишневецьких, Радзивіллів, Чарторийських та деяких інших. Саме взаєморозуміння уніатських владик з цими магнатами було ключем до поширення унії у сотнях парафій Волинського воєводства.

Однією з магнатських сімей, які послідовно підтримували церковне з'єднання з Римом у своїх посіlostях, була родина князів Радзивіллів. Маються на увазі відомий нам Станіслав Радзивілл «Побожний» та його син – канцлер Великого князівства Литовського – Ольбрихт-Станіслав Радзивілл з прізвиськом «Страж права». Хоча окремого акту Радзивіллів про переведення в унію своїх підданих виявити поки-що не вдалося, факт поширення з'єднання у їх володіннях навряд чи можна поставити під сумнів. Так, уже під згаданою заявою 1598 року стоїть підпис дідицького протопопа Гаврила Савицького – пресвітера з володінь Радзивілла «Побожного»¹. Лишилися також згадки про підлеглість священників східного обряду у володіннях Радзивіллів духовному суду Луцького уніатського єпископа². Нарешті, переконливе підтвердження утвердження з'єднання у маєтках цієї родини знаходимо у фундації Ольбрихта-Станіслава Радзивілла на уніатську церкву Св.Трійці в Олиці від 9 травня 1634 року. Князь зазначив, що цей храм був зведений ще його батьком (Станіславом «Побожним») та забезпечений прибутками, але надані церкві володіння не були зафіксовані окремою фундацією. Тому він завершує цю справу, і за проханням олицького уніатського протопопа о. Василя Львовича юридично підтверджує володіння церкви Св.Трійці. Важливою для нас є згадка у фундації про традиційну підтримку унії ним, та його батьком³. Таким чином, проунійна позиція князів Радзивіллів дала можливість поширити унію у їх маєтностях, які згідно подимного тарифу 1629 року склалися з двох волостей – Олицької та Казимирівської. До їх складу входило 2 міста та 44 села⁴. Того ж таки 1629 року (уже після складання подимного тарифу) князь Ольбрихт-Станіслав Радзивілл

¹ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С.102.

² // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С.163 — 165.

³ ЦДАК України, ф.25, оп.1, спр.192, арк. 297 — 298зв.

⁴ Баранович О. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. / Олексій Баранович — К. : Видавництво ВУАН, 1930. — 75 — С. 47 — 48.

придбав у Христини Вишеневецької ще 6 сіл,¹ довівши їх загальну чисельність на Волині до 50.

Підтримував унію у своїх маєтностях також сучасник Станіслава Радзивілла – князь Юрій Михайлович Чарторийський (уніат за віровизнанням), підписант заяв згаданих вище заяв від 1598 та 1603 рр. Про це свідчить фундація ним 1608 року монастиря у с. Серни з умовою його перебування під юрисдикцією Луцького уніатського єпископа². На кінець XVI ст. князь Юрій Михайлович Чарторийський належав до числа великих землевласників Волинського воєводства. Основу його володінь складали Чорторийська та Володимирецька волості у Луцькому повіті до складу яких входило 2 міста та 57 сіл. Однак, на початок XVII ст. князь виявився фінансовим банкрутом, і змушений був продати обидві волості мінському воєводі Пацу. Після того Юрій Чарторийський проживав у селі Серни, зберігши в руках лише кілька невеликих маєтків. У Сернах продовжував існувати заснований ним уніатський монастир, але чи утрималася унія у Чорторийську та Володимирці при нових власниках, – невідомо. Одиною згадкою про продовження унійної традиції в колишніх маєтностях князя є інформація про належність до з'єднання монастиря св. Онуфрія у с.Мульчицях 1617-1619 рр³. Але, чи стосувалося це лише окремо взятого монастиря, чи також інших парафіяльних церков у колишніх володіннях Чарторийського, встановити не вдалося.

Незабаром, після проголошення унії в Бресті, спостерігалися перші кроки по підтриманню З'єднаної Церкви католицькою родиною князів Заславських. 1599 року Януш Заславський, надаючи фундацію на костел у Старому Заславі,

¹ Білюліна О. Забуті імена української історії: шляхетська родина Сло-Малинських. / Олена Бірюліна, Михайло Довбищенко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2005. — Вип.ІХ. — С.484.

² Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 374 — 377.

³ Горін С. Невідомі волинські монастирі XVI — першої половини XVII ст. / С. Горін // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2004. — Випуск VIII — 2004. — С. 166 — 168.

зобов'язав своїх підданих східного обряду триматися унії¹. Вище вже згадувалося, що незабаром цей князь став опонентом уніатів і надав суттєву підтримку православній шляхетській опозиції на Волині. Але, чи це призвело автоматично до уневаження духовної влади уніатського митрополита у його володіннях, лишається не в'ясненим. За даними подимного тарифу 1629 року у Заславській волості, де в кінці XVI ст. була введена унія, знаходилося 3 міста та 92 села².

Значно суттєвіша та масштабніша підтримка Уніатської Церкви князями Заславськими розпочалася пізніше – з середини 20-х років XVII ст. і була пов'язана з політичною підтримкою з'єднання Олександром Заславським та його сином – Владиславом Заславським. Перший із них тривалий час провадив підготовку православного духовенства до прийняття єдності з Римом, тому унія в його розлогіх володіннях поширювалася поступово, з огляду на готовність до цього кроку конкретних монастирів та протопопій. 1627 року Дерманська архімандрія була передана Мелетію Смотрицькому, 1628-29 рр. до унії приєдналася Дубенська архімандрія з трьома монастирями, а також деякі парафії в цьому місті. Остаточне проголошення з'єднання з Римом у цих володіннях сталися уже після смерті Олександра Заславського († 1629 року). 16 лютого 1630 року його син – Владислав-Домінік Заславський – видав лист про підпорядкування у своїх волинських маєтностях священників східного обряду духовній владі уніатського митрополита³. 1637 року він видав другий лист на підтвердження прав З'єднаної Церкви в Острозі, Межирічі та навколишніх маєтках з визначенням покарань за опір унії⁴. Те, що поширення унії не обмежувалося Острозькою та Межиріцькою волостями, свідчить протестація

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.56, арк.299-304зв.

² Баранович О. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. / Олексій Баранович — К. : Видавництво ВУАН, 1930. — С. 93 — 96.

³ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 29 — 32.

Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 611— 612.

⁴ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 327 — 328.

Луцької уніатської капітули від 1630 року про незаконне ув'язнення пресвітера Атанасія степанським старостою Рафаїлом Зброжком¹. Таким чином, ми маємо документально підтверджені відомості про введення унії у Степанській (3 міста та 56 сіл)², Дубенській (2 міста та 49 сіл)³ та Острозько-Межичіцькій (2 міста та 37 сіл)⁴ волостях.

Унія була підтримана також родиною князя Януша Вишневецького. Останній відзначився, передусім, в якості фундатора – за власний кошт звів уніатську муровану церкву Св.Спаса у Кременці (про це мова йтиметься нижче), а про поширення унії у маєтностях його сім'ї свідчать листи дружини князя – Євгенії-Катерини Тишкевич від 4 та 12 липня 1637 року. В них авторка повідомляла про звільнення від податків уніатських священників які проживали у Тилявецькій (11 сіл, 3 парафії) та Ямпольській (1 місто, 10 сіл, 4 парафії) волостях Кременецького повіту.

Про поширення унії за правом патронату в маєтностях іншого магната – князя Адама Сангушка – свідчить його фундація від 1637 року на домініканський монастир в Камені. В цьому документі фундатор накладав на себе і своїх наступників обов'язок не допускати поширення у Каменській волості релігійних громад (протестантських та православних), зауважуючи про необхідність підтримки римо-католицизму та унії⁵. У згаданій волості на 1629 рік нараховувалося 1 місто та 9 сіл⁶.

У 30-х роках XVII ст. унія була діяльно підтримана в маєтностях нащадків князів Острозьких. На відміну від Костянтина, Олександра та Януша Острозьких, які з різних рацій чинили опір Уніатській Церкві, їх нащадки

¹ Там само. С.189-190.

² Баранович О. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. / Олексій Баранович — К. : Видавництво ВУАН, 1930. — С. 33 — 34.

³ Там само. С.35-36.

⁴ Там само. С.37-38.

⁵ Archiwum oo.Dominikanów w Krakowie. Acta fundacji i uposieżenia klasztoru. K.1-6.

⁶ Баранович О. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. / Олексій Баранович — К. : Видавництво ВУАН, 1930. — С. 80.

дотримувалися інших конфесійних симпатій. Зміни у відношенні до уніатів в сім'ї Острозьких стали помітні незабаром після смерті князя Януша Острозького. Його сестра – Анна-Алоїза Острозька – переглянула стосунки своїх родичів з уніатами в бік їх покращення. Зокрема нею було фактично визнано незаконність захоплення церковного майна Костянтином Острозьким і 1622 року розпочато процес його повернення¹. Очевидно, саме тому митрополит Йосиф Рутський покладав на неї певні надії у справі поширення церковного з'єднання у її розлогих маєтностях. Під час візитації Волині 1628/29 рр. він відвідав княгиню, і мав з нею розмову щодо цієї проблеми. Анна Острозька поставилася до унійних планів митрополита цілком прихильно, окрім того, на той час в Острозі з її подання уже діяла одна церква, в якій служив священник-уніат. Однак, остаточне навернення до з'єднання своїх підданих, вона відклала на майбутнє з огляду на невирішеність проблем із поділом спадщини Януша Острозького².

Зважилася на цей крок княгиня лише після відомої «Острозької трагедії», яка сталася на Великдень 1636 року. Документи, які б висвітлювали конкретні обставини переведення в унію підданих у її володіннях, розшукати поки-що не вдалося. Дослідники Церкви православної орієнтації стверджують, що після введення з'єднання в Острозі замкова кафедральна церква стояла пустою, богослужіння в ній не провадилися, оскільки острозькі міщани не бажали відвідувати уніатських церков³. Ми беремо це твердження під сумнів, оскільки виявлені нами архівні документи виразно свідчать, що уніатська капітула при згаданій церкві почала функціонувати не пізніше осені 1637 року, і не пізніше 1639 року в Острозі уже відбувалися синодики уніатського духовенства Луцько-Острозької єпархії під кервіництвом митрополита Рафаїла Корсака⁴. У

---

¹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.31, арк.222зв.-223зв.

² // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 29 — 30.

³ Бевзо О. Львівський літопис та Острозький літописець / Бевзо О. — К. : Наукова думка, 1970. — С. 137 — 138.

⁴ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 248 — 249, 257.

згаданих маєтках княгині де уніати з кінця 30-х років XVII ст. розвернули активну діяльність, знаходилася половина міста Острога та 56 сіл¹.

Працювала над поширенням унії за правом патронату також родина княгині Катерини Острозької (сестри Анни Острозької). Про це дізнаємося з листа до неї митрополита Рафаїла Корсака від 22 липня 1639 року. В ньому автор дякує за працю (хоч поки до кінця і незавершену) по наверненню до єдності з Римом 200 священиків у її посіlostях. Те, що подібна робота не обмежувалася з її боку лише наставленням свідчать листи до Катерини Острозької уніатського духовенства. З них дізнаємося про надання княгинею з'єднаним Сатівської протопопії, про навернення до унії жителів містечка Жорнів, про необхідність заміщення вакантної парафії в с.Котів, тощо². Позицію Катерини Острозької щодо скріплення унії на Волині підтримував також її чоловік – канцлер Томаш Замойський. На користь цього висновку свідчать листи до нього Володимирського уніатського єпископа який подавав йому на затвердження кандидатів на Дорогобузьку архімандрію, листи самих архімандритів у різних потребах, а також звернення православних вірних міста Рівного з проханнями не примушувати їх до унії³.

Аналіз згаданих документів приводить до висновку що робота Катерини Острозької та Томаша Замойського по впровадженню унії велася у всіх їх володіннях що розміщувалися в Луцькому повіті. Склалися вони з трьох волостей – Рівненської, Дорогобузької та Жорнівської, – на території яких розміщувалося 5 міст та 55 сіл⁴.

Знаходилися протектори унії також в середовищі магнатів не князівського походження. Мається на увазі передусім впливова на Волині родина Єло-Малинських, предстаники якої зіграли помітну роль в історії Уніатської Церкви

---

¹ Баранович О. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. / Олексій Баранович — К. : Видавництво ВУАН, 1930. — С. 39 — 40.

² // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 256— 258.

³ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 168, 183, 179 — 180, 197 — 198.

⁴ Баранович О. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. / Олексій Баранович — К. : Видавництво ВУАН, 1930. — С. 44 — 45.

на Україні. Першим представником родини про якого із впевненістю можна говорити як про поширювача унії у своїх володіннях був луцький гродський суддя Остафій Єло-Малинський. Хоча жодних документів, щодо подібних заходів виявити не вдалося, сумніватися в патронаті з'єднання в маєтностях цього магната не доводиться – з 1607 по 1620 рік він був Луцько-Острозьким уніатським владикою. Традиція підтримки церковного з'єднання була підтримана іншими членами родини. Відомо, що парафії східного обряду на початку 20-х років XVII ст. були заміщені уніатськими пресвітерами у володіннях сина Луцького владика – Миколая Єло-Малинського¹. Згадки про обсадження парафій уніатськими священиками маєтностях іншого представника родини – Данила Єло-Малинського – зустрічаємо з другої половини 30-х років XVII ст.² Маєтки родини Єло-Малинських де впроваджувалася унія у першій половині XVII ст. були згруповані у п'ять невеликих волостей, в яких разом нараховувалося троє міст та 30 сіл³.

Дослідження питання про підтримку з'єднання магнатами Волині є ключовим моментом для встановлення ступеня поширення Уніатської Церкви в цьому регіоні. Втім, важливим для нас є також питання про позицію щодо унії в середовищі середнього та дрібного нобілітету. Хоча в руках цієї категорії шляхти зосередилося приблизно 30% всього земельного фонду Волинського воєводства, а у їх володіннях розміщувалося, як правило, не більше кількох парафій східного обряду, однак їх участь у підтримці тієї чи іншої конфесії дає ширше уявлення про релігійні симпатії у шляхетському середовищі в цілому.

---

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 484 — 485.

// Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 148 — 150.

² Stecki T. Wołyń pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym : w 2 s. / T. Stecki. — Lwów : w drukarni zakładu nar. im. Ossolinskich, 1871. — . — Seria 2. — 1871. — S. 428 — 430.

// Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 233, 279.

³ Баранович О. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. / Олексій Баранович — К. : Видавництво ВУАН, 1930. — С. 51 — 52, 104.

Розкриття цієї тематики є дуже складною справою. На відміну від магнатів, більшість представників дрібних та середніх шляхетських родин не лишили після себе сімейних архівів, тому інформацію про їх позицію в релігійному питанні доводиться збирати буквально «по крихтам». Тому, зрозуміло, що скласти загальну репрезентаційну картину статистичного характеру, яка б віддзеркалювала ставлення цієї категорії нобілітету до протекції унії у своїх володіннях, навряд чи можливо. Тим не менше, виявлені нами документи проливають додаткове світло на проблему участі в унійних рухах середнього і дрібного нобілітету та дають можливість зробити певні, хоч і обережні висновки.

Отже, виявлені нами документи дають можливість окреслити групу шляхетських родів згаданої категорії, які надали підтримку унії у своїх посіlostях за правом патронату.

Передусім мова йде про католицьку родину панів Буркацьких, які традиційно виявляли симпатії до унії та надавали їй діяльну підтримку. Цікавим у цьому сенсі є тестамент одного з підписантів Люблінської заяви 1603 року – Адама Буркацького († 1617 року). Ставлення до унії у цій родині виявилось крізь призму згаданого документу досить яскраво та неординарно. Звертаємо увагу, що пан Буркацький висловив волю, щоб тіло його дружини (Маріани Линевської), яке покоїлося в церкві містечка Локачі, було перенесено до костелу, де мала бути його власна усипальниця. Подібні прохання історики Церкви православної традиції зазвичай вважають святотатством і наводять їх в якості прикладу релігійного фанатизму католиків. Втім, пояснення, які дав автор тестаменту щодо подібного рішення, дають нам підстави змінити акценти щодо його оцінки. Виявляється, що дружина Буркацького перед самою смертю навернулася до католицизму і просила сповіді у ксьондза. Але його син (теж Адам), який займався похоронами вважав, що нема різниці, де знайде вічний спочинок його мати – чи у костелі Римської церкви, чи у храмі грецького обряду який є в унії з Римом. З приводу останнього варіанту він вважав, що і

там їй буде дуже добре¹. За таких обставин тіло Маріани Линевської, фактично уже римо-католички, було поховано в уніатській церкві м.Локачі.

У цій ситуації цікавими є не тільки самі обставини перепоховання, які на наш погляд звільняють Адама Буркацького від звинувачень у святотатстві, але й «фонова інформація» про повагу і навіть симпатії його сина – римо-католика – до Уніатської Церкви. Ці обставини будуть для нас важливими при розгляді ситуації про право патронату в маєтностях Буркацьких, які несподівано виявилися під час їх маєткових суперечок з відомим протектором православ'я Адамом Киселем на початку 40-х років XVII ст., коли останній придбав у Адама (Адамовича) Буркацького маєтки Тумін і Губін. Нам не вдалося встановити конкретні умови контракту про продаж згаданих маєтків, тому логіку протестації Буркацького пояснити важко. Втім, в даному випадку це не важливо. Для нас більш цікавішим є її зміст, ніж юридична обґрунтованість. Отже, Адам Буркацький звинуватив Адама Киселя у незаконному зведенні у с.Туміні православної церкви, що сталося на шкоду Римського Костелу та на кривду «...едности святое которая од давного часу в tych маєтностях квітнула...», в результаті чого піддані відриваються від унії². Це – друга «фонова інформація» про сталу традицію підтримки родиною Буркацьких Уніатської Церкви у своїх посілостях в кінці XVI-XVII ст.

Родина Буркацьких не була єдиною з числа дрібної та середньої шляхти яка підтримувала унію у своїх володіннях за правом патронату. Так, у тестаменті пана Станіслава Вольського (римо-католика за віровизнанням) від 1620 року згадується настанова духовенству східного обряду в його маєтках (Пузів, Литва та Рогачі) завжди триматися унії³. Про перебування церков у с.Овлочим під юрисдикцією Володимирського уніатського єпископа згадується у тестаменті Анни Овлочимської (уніатського віровизнання) від 1626 року,⁴ крім цього

---

¹ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.25, арк. 512.

² // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 277.

³ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.26, арк.217.

⁴ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 177 — 178.

знаходилася також уніатська церква в маєтку Колпитов, який був власністю уніатської родини панів Колпитовських¹.

До числа дрібної шляхти слід додати також представників уніатського духовенства Волині, які володіли на території цього воєводства маєтками, в межах яких знаходилися парафіяльні церкви. В їх числі – єпископ Володимиро-Берестейський Йосиф Баковецький якому в Луцькому повіті належав маєток Порванче з церквою, настоятелі церкви у власному дідичному селі Городище – батько і син Кузьма та Григорій Кузьмович Городиські².

Маємо також опосередковані дані, які дають нам можливість з високою долею вірогідності припускати поширення унії за правом патронату в маєтностях інших шляхетських родин. Наприклад, тестамент із даруваннями на церкву в Микуличах (дідич – Михайло Мелешко-Микулицький, уніат, тестамент від 1603 року³) був завірений Київським уніатським митрополитом та Володимирським єпископом Іпатієм Потієм, а ексекутором тестаменту Михайла Оранського (1644 рік) який заповів поховати своє тіло у церкві родинного маєтку Орани, став його син, Пінський уніатський єпископ Пахомій Оранський⁴. Ймовірно, були уніатські парафії у волинських маєтностях ченця віленського уніатського монастиря Св.Трійці князя Софронія Сокольського – Міхлін та Божів¹.

Отже, в кінці XVI – першій половині XVII ст. частина волинських магнатів, а також представники середньої та дрібної шляхти вдавалися до активних заходів по впровадженню унії за правом патронату у своїх маєтностях. Особлива роль у цьому процесі належала великим землевласникам, які мали можливості суттєво вплинути на конфесійну ситуацію в регіоні. Переважна більшість із них належала до числа вірних латинського обряду українського

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. VIII. — Т. III. — 1909. — С. 542.

² // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 411, 422.

³ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 119 — 121.

⁴ Там само. С. 275-276.

походження – Вишневецькі, Єло-Малинські, Заславські, Острозькі, Сангушки та ін. Підтримували унію також католики польського та литовського походження (Замойські, Радзивілли), а також волинські уніати – Єло-Малинські, Чорторийські. Встановлено, що церковне з'єднання в різний час впроваджувалося в межах королівських столових маєтностей, а також у приватновласницьких володіннях магнатів які охоплювали територію 22 волостей, в яких розміщувалося 31 місто та містечко, а також 573 села. Подібна підтримка забезпечила функціонування Уніатської Церкви на Волині в усіх трьох повітах воєводства.

3.3 Фундатори та жертводавці.

Роль фундаторів та жертводавців у суспільно-релігійному житті Церкви зазначеного періоду була надзвичайно високою. Вони користувалися пошаною, імена добродійників вносилися у пом'яники, а для найвизначніших з них, котрі вже пішли з життя, священики впродовж десятиліть відправляли заупокійні служби. Благодійництво на користь Церкви в усі часи вважалося почесним виявом християнського благочестя. Дослідники православної традиції не раз наголошували, що уніатські храми стояли спустошені та порожні. Пояснювалося це просто: православні вірні, насильством і терором примушені до Унії, не бажали турбуватися збезчещеними з'єднанням храмами.² Втім, опрацьований нами опублікований матеріал, а також документи з актових книг повітових судів Волинського воєводства, дали можливість виявити значну кількість представників місцевого нобілітету, які надали матеріальну підтримку Уніатській Церкві, виступивши в якості фундаторів та жертводавців. Їх можна загалом поділити на чотири групи.

1. Фундатори та жертводавці з числа уніатського духовенства Волині.

---

¹ Там само. С. 87.

² Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники / С. Голубев : В 2 т. — К. : Типография Г. Т. Корчак-Новинского, — . — Т. II. — 1898. — С. 405.

Всього на сьогодні виявлено вісім осіб цієї категорії. Найважливішими з точки зору майбутнього Уніатської Церкви на Волині були фундації Володимиро-Берестейських єпископів Іпатія Потія та Іоакима Мораховського.

Так, єпископ Володимирський (одночасно митрополит Київський) Іпатій Потій не тільки добре розумів необхідність розвитку освіти для майбутнього Церкви, але і вживав активних заходів, спрямованих на заснування нових учбових закладів для духовенства і мирян. Так, саме його зусиллями була заснована у Вільні перша уніатська семінарія, яка, однак, профункціонувала недовго – з 1601 по 1604 роки. Така короткочасна історія першої в Україні семінарії пояснюється важким фінансовим станом Уніатської Церкви, та відсутністю в середовищі її вірних достатньої кількості заможної шляхти, яка б могла профінансувати цей дорогий освітній проект.

Друга фундація митрополита Потія була значно успішнішою, і мала довге життя. 1609 року він виділив 2,5 тис. злотих капіталу на заснування школи при кафедральному соборі у Володимирі. Ця сума щорічно давала 10% прибутку в розмірі 250 злотих. З них на утримання бакалавра виділялося 200 злотих, на інші видатки школи 50 злотих¹. Завдяки заснуванню школи, місто Володимир перетворилося на головний центр уніатського шкільництва на Волині. Тут в різний час викладали Федір Мелешко (майбутній єпископ Холмський), Прокопій Хмелевський (майбутній єпископ Перемиський) та Павло Гроновський (колишній викладач братської школи в Луцьку). І хоча у зазначений історичний період володимирська школа не досягла рівня колегіуму, в ній все ж отримала початкову освіту певна кількість міщан і незаможних шляхтичів, вихованих в унійному дусі². Роком раніше (1608 р.)

---

¹// Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 135 — 136.

Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 388 — 391.

²Про інші пожертви Церкві митрополита Іпатія Потія див.

Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 388 — 391.

митрополит Іпатій Потій склав іншу фундацію маючи на меті скріпити матеріальний стан Володимирської капітули. Згідно з цим документом капітула отримала маєток Русовичі, який досі був власністю володимирських єпископів¹.

Великий внесок в якості фундатора зробив наступник Іпатія Потія на Володимирській кафедрі владика Іоаким Мораховський. Своім тестаментом від 1631 року він виділив на благодійницькі цілі 9,3 тис. злотих. Значна частина цих коштів (3 тис. злотих) була спрямована на потреби кафедрального собору у Володимирі, а також на оздобу та окрасу чудотворного образу Пресвятої Богородиці, який там зберігався. Саме за часів єпископа Мораховського цей образ став широко відомий своїми чудесами, внаслідок чого до кафедрального собору у Володимирі прибували численні паломники, як східного, так і латинського обряду. Крім того, помітну допомогу отримала місцева уніатська школа (600 злотих), монастирська церква Св.Спаса (500 злотих), володимирські шпиталі (1 тис. злотих), тощо².

Велику фінансову підтримку отримала Уніатська Церква на Волині, зокрема з рук Луцько-Острозького єпископа Ієремії Почаповського. Останній в 1637 р. склав тестамент, за яким монастир св. Миколая у Жидичині, в якому єпископ знайшов вічний спочинок, мав отримати 7,5 тис. злотих, срібне начиння та дідичний маєток Чернчиці. По 500 злотих отримали також уніатські монастирі у Битені та Жировицях в Білорусі³.

Посильну допомогу З'єднаній Церкві на Волині надали також єпископ Кирило Терлецький, чернець віленського монастиря Св.Трійці князь Себастьян Сокольський, священник Пречистенської церкви у Городищі Кузьма Городиський, диякон кафедрального собору у Володимирі Федір Мелешко, та

---

¹// Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 136.

²Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 623 — 630.

³// Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 238— 240.

кременецький протопоп Федоір Турський. Були це переважно невеликі пожертви на церкви, монастирі та володимирську школу¹.

2. Світські фундатори - уніати.

На сьогодні встановлено 18 фундацій наданих представниками уніатських вірних шляхетського походження. Були це переважно надання дрібної та середньої шляхти, заявлені у тестах на користь окремих уніатських церков та монастирів. В їх числі - Груя Михайло, Мелешко-Микулицький Михайло, Волк-Ланевський Михайло, Кидринський Микола, Овлочимська Анна, Олдашівська Гальшка, Вітонізький Михайло, Путошинський Іван, Хмелевська Катерина, Линевська Маруша, Черкаський Іван, Обухівна Маруша, Підгороденська Магдалена, Оранський Михайло, Вербський Григорій, Оранський Ілля. Як правило, згадані храми знаходилися в межах ділчичних володінь жертводавців і подібна матеріальна допомога надавалася за відправу сорокоустів, на матеріальну підтримку духовенства, ремонт храмів, тощо. Відповідно, їх розмір обмежувався кількома десятками, рідко – сотнями злотих. Тим не менше, згадані фундації свідчать про ступінь посиленої підтримки унії з боку представників окремих, переважно незаможних, шляхетських родин Волині².

Серед найважливіших надань, які мали суттєвий вплив на розвиток суспільно-релігійної ситуації в регіоні, слід згадати фундацію на уніатський монастир Св.Трійці у місті Шумськ від 1637 року. Згадана фундація належала подружжю – волинському хорунжому Данилу Єло-Малинському та його дружині Гальшці Вільгорській. На час фундації на місці майбутнього монастиря була лише дерев'яна уніатська церква. Новий мурований храм фундатори зобов'язалися звести повністю своїм коштом. Були йому надані також маєтності,

---

¹ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 267 — 269.

² Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 269 — 272.

але внаслідок втрати інвентаря, локалізувати їх поки що не вдалося. Точно не відомо, які саме кошти вклав пан Єло-Малинський у будівництво монастиря. Відомо лише, що в 1643 р. він виділив 100 злотих на придбання каміння для продовження будівництва цієї обителі. Через 19 років після написання фундації, в часи розпалу козацьких воєн в Україні, Єло-Малинський у своєму тестаменті урочисто підтвердив вірність унії і заповів шумським василіанам 8 тис. польських злотих та 4 тис. злотих окремо записав на закінчення будівництва цього монастиря¹. Згідно з фундацією настоятель Шумського монастиря отримав досить широкі повноваження. Він фактично виконував функції протопопа з правом візитації пресвітерів в усіх маєтностях Єло-Малинських з правом усунення з парафій та подачі нових священників. Таким чином, заснування шумського монастиря було важливим кроком по скріпленню досить слабких позицій Уніатської Церкви в Кременецькому повіті.

Важливою була також спонсорська діяльність іншого впливового уніата Волині – Юрія Чарторийського, князя на Чорторийську та Сарнах. В 1608 р. він заснував монастир Св.Трійці у своєму маєтку Сарни. У фундації на користь монастиря князь записав 3 волоки поля (63 гектари) «з сеножатми и бортным деревом», острів Молодиев, 2 млини з «вымелками, з ставами и их спустами».Значалося також, що у власність монастиря переходили лісові угіддя. Крім того, усі сарненські піддані Юрія Чарторийського мали виплачувати десятину від збіжжя, а четверо підданих платили чинш і податки².

3.Світські фундатори – православні.

Цей факт може видатися парадоксальним, але серед жертводавців на користь уніатських храмів зустрічаються також православні. Фактів подібних надань дуже мало (на сьогодні відомо лише 3 подібні дарчі акти), і вони

¹ Stecki T. Wołyń pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym : w 2 s. / T. Stecki. — Lwów : w drukarni zakładu nar. im. Ossolinskich, 1871. — . — Seria 2. — 1871. — S. 431 — 435.

²Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 374 — 377.

свідчили про специфіку конфесійної свідомості певної (можливо невеликої) групи представників волинського нобілітету. В її основі – лояльне ставлення до ідеї церковної єдності вірних, які офіційно належали до Православної Церкви¹.

4. Світські фундатори латинського обряду.

Уніатська Церква отримувала помітну підтримку також з боку волинської шляхти латинського обряду. Були це переважно симпатизи унії з числа місцевих римо-католиків, які готові були підтримати З'єднання не тільки морально, але й матеріально. Таких фундацій на сьогодні відомо 12. Найважливішими з них були надання, зроблені каштеляном краківським Юрієм Збараським та Янушем Вишневецьким. Ці магнати надали суттєву допомогу у скріпленні унії в Кременецькому повіті Волинського воєводства, відзначившись серед іншого, також в якості фундаторів. Відомо, що у 20-30 – х роках XVII ст. князь Юрій Збараський розпочав будівництво у Кременці уніатської мурованої церкви Св.Духа. За свого життя він не встиг закінчити розпочату справу, тому його племінник – Януш Вишневецький, – наслідуючи приклад родича, заповів тестаментом від 1636 року 2 тис. злотих на завершення будівництва та забезпечення майбутнього храму церковним начинням. 1637 р. Євгенія-Катерина Тишкевичівна. двома своїми листами звільнила від податків уніатських священників, які проживали у її ямпольських та тилявецьких маєтностях на Кременеччині. 1642 р. вона дала чергову фундацію в сумі 15 тисяч злотих капіталу на Віленський уніатський монастир Св. Трійці, зобов'язавши проводити щоденні заупокійні служби за її померлих родичів².

Відзначилися магнати-католики в підтримці унії також у Луцькому повіті. Як свідчать акти Дерманського монастиря, не пізніше 1633 р. князь Владислав Заславський за правом патронату надав уніатським черницям-василіанкам мо-

---

¹ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 270 — 272.

² Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 273.

настир у Розважеві (в околицях Острога). 1634 року надав фундацію на уніатську церкву Св.Трійці в м.Олика князь Ольбрихт-Станіслав Радзивілл затвердивши її володіння двома волоками землі (42 га). У фундації згадувалося, що цей храм було зведено його батьком – Станіславом Радзивіллом, – але без уточнення її конфесії на час побудови¹.

Таким чином, Уніатська Церква на Волині з кінця XVI – XVII ст. отримала значну підтримку з боку фундаторів та жертводавців. На сьогодні відомі 42 фундації та інші види надань на церкви та монастирі Волинського воєводства. Авторство 9 з них належало представникам уніатського духовенства, 18 фундацій та надань склали вірні-уніати, 3 дарчі акти надали представники православного нобілітету, 12 фундацій та надань належать католикам латинського обряду. В результаті цієї добродійницької діяльності на Волині була заснована школа у Володимирі, монастирі у Сарнах, Шумську і, можливо, в Розважеві. Крім того, більше двадцяти уніатських церков та монастирів отримали фінансову допомогу, або були забезпечені маєтками. Водночас, слід зазначити що доволі скромне матеріальне становище переважної більшості фундаторів та жертводавців (передусім світських шляхтичів-уніатів), не дозволило вирішити лише обмежене коло завдань з численних проблем, які стояли перед Уніатською Церквою на Волині у зазначений історичний період.

3.4 Шляхта в середовищі уніатського духовенства Волині.

Православні полемісти намагаючись довести духовну недієздатність своїх конкурентів у «боротьбі за душі» — уніатів, — заявляли про відсутність гідних представників шляхетства в середовищі з'єданого духовенства. Хрестоматійною в цьому сенсі стала промова на сеймі 1620 року, яку традиційно приписують волинському чашнику Лаврентію Древинському. У ній містяться гострі звинувачення на адресу уніатів, які виявляються винними мало не у всіх бідах Речі Посполитої. Одним із головних закидів на адресу З'єднаної

---

¹ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 273 — 274.

Церкви, сформульованих у промові, була відсутність представників політичної еліти тогочасного суспільства – відомих шляхтичів – на єпископських кафедрах¹. Цей погляд був некритично прийнятий істориками Церкви православної орієнтації у XIX-XX ст., які механічно цитували у своїх дослідженнях витяги із цього документу, що має дуже сумнівне походження.

Втім, заяви, приписувані Лаврентію Древинському, не мали під собою достатніх доказів, і були витвором виключно політичної та релігійної полеміки. Немає сумніву, що більшість уніатських єпископів першої половини XVII ст. походила зі шляхетських родів України та Білорусі. Були це переважно представники нобілітету дрібної та середньої ланки. Причому, представники волинського нобілітету займали в середовищі з'єднаного єпископату гідне місце. Так, із 31 єпископа (включаючи митрополитів) Уніатської Церкви, що очолювали кафедри у різних регіонах Речі Посполитої з 1596 по 1655 рр., 9 належало до числа волинської шляхти. Це, перш за все, Володимиро-Берестейські єпископи Іпатій Потій, Йосиф Баковецький та Михайло Потій, Луцько-Острозький владика Євгеній Єло-Малинський, Холмські Федір Мелешко та Атанасій Фурс, Пінський Пахомій Оранський, Самборський Павло Овлочимський, Полоцький св. Йосафат Кунцевич.

В межах самої Волині зустрічаємо значну кількість нобілітету в середовищі як білого клиру, так і серед чернецтва. Встановлений нами на сьогодні поіменний список уніатського духовенства, свідчить, що в його середовищі знаходилися представники близько 50 шляхетських родин Волині та інших регіонів Речі Посполитої. Причому, цілий ряд родин, таких як Потії, Терлецькі, Оранські, Баковецькі, Гараїни, Залузькі, Єло-Малинські, Лозовицькі та інші, висунули зі свого середовища згідно зі списком двох і більше уніатів. Це, на наш погляд, дає підставу з великою долею вірогідності припустити, що належність цих осіб до унії була не тільки їх особистою позицією, але й наслідком родинної тради-

---

¹ Історія України в документах і матеріалах : в 2 т. — К. : Видавництво Академії Наук УРСР, 1939—1941. — . — Т. III. — 1941. — С. 55 — 57.

ції. З огляду на це, показовим є факт релігійної діяльності в 20–40 рр. XVII ст. на Волині представників роду Смотрицьких, що походили з подільської шляхти. Як свідчать архівні документи, крім відомого вченого та письменника, архієпископа Гієрополітанського Мелетія, тут вели пастирську діяльність його родичі: Ієремія Смотрицький (чернець Дерманського монастиря), Стефан Смотрицький (протопоп Острозький) та Митрофан Смотрицький (архімандрит Шумського василіанського монастиря).

3.5. Уніати в середовищі світського нобілітету Волині.

Виявлення уніатських вірних в середовищі світського нобілітету є надзвичайно важливим елементом дослідження ролі і значення З'єднаної Церкви в суспільно-релігійному та духовному житті українського суспільства. Наявність або відсутність уніатів в середовищі світської частини «політичного народу» Речі Посполитої якнайкраще свідчатиме про успіх або провал ідеї єдності Церкви яку запропонувала світській еліті України та Білорусії уніатська ієрархія на Берестейському соборі. Дослідження цієї проблеми пов'язане зі значними складностями, оскільки відрізнити шляхтича східного обряду, з'єданого з Римським Костелом, від нез'єданого надзвичайно важко. Фактично, абсолютно достовірним джерелом з цього питання є тестаменти, в яких автор лишає прямі свідчення про власні релігійні переконання перед порогом Вічності.

Отже, згідно з даними тестаментів нами встановлено 49 осіб шляхетського стану уніатського віровизнання. Вони представляли родини панів Богушів, Вітонізьких, Волків-Ланевських, Ворон, Гноїнських, Груїв, Єло-Малинських, Кидринських, Киселів, Ключковських, Короваїв, Линевських, Лудвиських, Мелешок-Микулицьких, Мокосіїв-Новоселецьких, Ободенських, Обухів, Овлочимських, Олдашівських, Олешів, Підгороденських, Пузовських, Путошинських, Резановичів, Рокицьких, Сміловських, Хмелевських та Черкаських. До їх числа слід додати представників родин Гораїнів, Вільгорських, Колпитовських, Марецьких та Чарторийських, чия належність до унії була доведена за іншими джерелами. Таким чином, нам вдалося

встановити, що принаймні 33 шляхетські родини що проживали на Волині, мали серед своїх членів віруючих Уніатської Церкви. Втім, більшість із них належала до дрібної шляхти, яка володіла дрібними маєтками, або тримала їх на ленному праві. Із названих 33-ох, лише сім родин (Вільгорські, Єло-Малинські, Киселі, Мелешки, Мокосії, Овлочимські та Чарторийські) грали більш-менш помітну роль у суспільному та релігійному житті регіону. Тому, передусім на прикладі представників вищеназваних шляхетських родів, ми спробуємо прослідкувати особливості поширення унійної ідеї в середовищі волинського нобілітету.

Передусім, слід зазначити, що процес кристалізації конфесійної свідомості волинської шляхти східного обряду, з'єднаної з Римським Костелом, був дуже тривалим. Пояснюється це такими чинниками. Українсько-білоруські ієрархи, проголошуючи унію в Бресті, не мали на меті творити нову Церкву і разом із нею – нову конфесійну свідомість. Намагаючись відновити єдність Церкви на основі положень Флорентійської унії, ідеологи з'єднання мали твердий намір зберегти східну духовну та релігійну традицію українсько-білоруської Церкви.

З цієї точки зору, за умови переходу в з'єднання усієї Київської митрополії, змін у літургійній практиці Церкви та релігійному житті вірних взагалі не повинно було статися. Вірні просто мали визнати себе з'єднаними, причому не шляхом якихось публічних заяв, а лише фактом відвідання уніатських церков, відбування там сповіді та прийняття св.причастя. В літургії змін майже не відбулося: кожен парафіяльний священик під час виходу зі св.дарами проголошував молитву за єпископа своєї єпархії, єпископ, в свою чергу – за митрополита, і вже митрополит від імені усієї Церкви виголошував молитву за вселенського архієрея – Папу Римського.

Подібна «м'яка» форма унії, яка для рядових вірних фактично виявлялася лише у молитовній єдності з Римом, була цілком можливою лише за умови відсутності церковного розколу. Натомість єдності Церкви дотримати не вдалося, і більша частина парафій Київської митрополії унії не прийняла. Ситуація принципово змінилася у 20-30х роках XVII ст., коли паралельне

існування двох митрополій в межах Речі Посполитої (уніатської та православної) стало не тільки доконаним фактом, але і юридично закріпленою реальністю. Саме тоді перед уніатською ієрархією гостро постала проблема конфесійного виховання свого духовенства та вірних, які б могли себе усвідомлювати членами з'єднаної з Римом, а не «схизматичної» Церкви. Потреба глибоко і всебічно обґрунтувати необхідність церковної єдності з Римом, а також початок реформ в Церкві та Василіанському Чині об'єктивно вели уніатів до тіснішої співпраці з римо-католиками. Це, в свою чергу, не могло не відобразитися на особливостях виховання як духовної, так і світської еліти з'єднаних.

Першим серйозним кроком у цьому напрямі було створення уніатських братств за прикладом католицьких марійних товариств. В такий спосіб уніати сформували новий тип відносин між вірними та духовенством, який був відмінним від тієї системи стосунків яка, існувала на той час в Православній Церкві. Лаїки, об'єднані в братства, усувалися від впливу на діяльність ієрархії, та під керівництвом оо.василіан зосереджувалися на власному релігійному вихованні. До речі, пізніше історики Церкви православної орієнтації, порівнюючи бурхливу суспільно-релігійну активність православного світського елементу з відсутністю подібних явищ в Уніатській Церкві, робили хибний висновок про відсутність вірних у з'єднаних. Вірні були, але їх місце в Церкві було чітко обмежене молитвою, постами та побожними практиками. Подібні братства були поширені переважно на Білорусі. Що стосується Волині, то тут існувало лише одне – єдине братство, подібного типу, як у Володимирі, члени якого були об'єднані культом чудотворної ікони Пресвятої Богородиці, що зберігалася у місцевому кафедральному соборі.

Цікаво, що за даними тестаментів, прихильниками культу чудотворних уніатських ікон у Володимирі та у сусідньому Холмі виявили себе шляхетні жінки Волині – жодного тестаменту з даруваннями на образ Пресвятої Богородиці від світських чоловіків уніатського віровизнання виявити поки-що не вдалося. Отже, в числі прихильниць марійних ікон на сьогодні відомі: Анна

Мокосіївна-Новоселецька¹, Маруша Обухівна², Катерина Хмелевська³, Анна⁴ та Єва Підгороденські⁵. Всі вони походили зі шляхетських родин Володимирського повіту.

Крім організаційного, спостерігався також релігійний взаємовплив уніатів та католиків латинського обряду. Вище вже згадувалося, що членами Володимирського уніатського братства, яке практикувало східні релігійні практики, були також римо-католики, що долучалися до здобутків східної духовності. Водночас, кращий досвід західної релігійності знаходив інтерес у з'єднаних. Відомо, наприклад, що при Успенському соборі у Володимирі зберігалася копія найшанованішої в Польщі чудотворної ікони – Богородиці Ченстоховської⁶. Певні латинські практики могли прищеплювати вірним ченців-василіани, що пройшли духовний вишкіл під керівництвом оо.єзуїтів під час їх битенської місії 1616-1618 рр., або отримали освіту за кордоном.

Характерним представником волинського уніатського нобілітету, в особі якого органічно сплелися традиції східного і західного християнства, був волинський хорунжий, згодом – каштелян белзький Данило Єло-Малинський. Саме він 1637 року фундував у містечку Шумську василіанський монастир, значно скріпивши тим самим позиції Уніатської Церкви на Кременеччині. 13 жовтня 1656 року ним було укладено тестамент, який значною мірою проливає світло на релігійні погляди белзького каштеляна. В ньому він стверджував що завжди був уніатом, як і його батьки. Своє тіло Єло-Малинський заповів тимчасово поховати у бистрицькому костелі, з тим щоб із часом перепоховати у шумській церкві, яка, ймовірно, була зруйнована в часи Хмельниччини. Власне, на будівництво цього храму (при якому тоді продовжував діяти монастир уніатських ченців-василіан) він заповів 4 тис. злотих. Ще 8 тис. злотих

¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.89, арк.991зв.-994зв.

² // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 272 — 273.

³ Там само. С.233 — 236

⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.90, арк.646зв.-649.

⁵ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.90, арк.719-720зв.

⁶ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 234.

каштелян белзький записав на утримання шумських василіан, доручивши їм щоденно молитися за упокій його душі. Наступні 8 тис. злотих він заповів на користь шумських оо.францискан, доручивши за ці гроші звести костел і поклавши на них аналогічні зобов'язання, що і на оо.василіан. Не забув Єло-Малинський і храм свого тимчасового спочинку – бистрицький костел, що отримував 6,8 тис. злотих¹. Таким чином, Данило Єло-Малинський, уніатське віровизнання якого не підлягає сумніву, був водночас людиною, яка у власному духовному житті рівною мірою поєднувала східну та західну релігійність. Подібні погляди сповідував також інший видатний уніат Волині Миколай Кисіль – рідний брат відомого протектора православ'я на Волині Адама Киселя, який помер уніатом, а тіло своє заповів поховати у родинній православній церкві в Нізкиничах².

Подібні тенденції – обдаровування уніатами як власних церков, так і костелів – зустрічаємо також в тестаментях Миколая Кидринського³, Марини Ключковської⁴, Анни⁵ та Єви Підгороденських⁶.

Історики Церкви православної орієнтації традиційно називають подібні явища латинізацією, вкладаючи в цей термін виключно негативістський, викривально-тавруючий зміст. На наш погляд, поєднання в релігійному житті Уніатської Церкви східних та західних духовних практик слід не «засуджувати» з позицій сьогодення, а сприймати, як доконаний факт формування певного релігійного феномену, який ставав складовою частиною нової конфесійної свідомості. До речі, подібні тенденції (широка толеранція до римо-католицизму) спостерігалася в цей же час серед представників волинської православної шляхти, про що свідчать життя та діяльність Адама Киселя,

¹Stecki T. Wołyń pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym : w 2 s. / T. Stecki. — Lwów : w drukarni zakładu nar. im. Ossolinskich, 1871. — . — Seria 2. — 1871. — S. 431 — 435.

² ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.87, арк.734.

³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.131, арк.134-138

⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.95, арк.1079-1082.

⁵ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.90, арк.646зв.-649.

⁶ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.90, арк.719-720зв.

Філона Єловицького, Маруші Боговигинівни, Варвари Лозчанки та ін. Таким чином, унійна традиція знайшла своїх прихильників серед помітної частини дрібного, та деяких представників середнього нобілітету Волині. Попри відносну малочисельність світські уніати витворили власну конфесійну спільноту зі своїми оригінальними духовними та релігійними традиціями, що знайшли поширення переважно в середовищі дрібної, частково – середньої – шляхти цього регіону.

3.6. Релігійне життя уніатської шляхти Волині.

Про релігійне життя вірних Уніатської Церкви і, передусім, уніатської шляхти, лишилося дуже мало відомостей. Припускаємо, що тривалий час кристалізації конфесійної свідомості уніатських вірних не спостерігалось, а відтак, суттєвих відмінностей від релігійного життя православних не могло бути. Пояснюється це двома чинниками.

По-перше, архітектори унії, і, передусім Володимирський єпископ (згодом митрополит Київський) Іпатій Потій, бажали лишити без змін духовну традицію православ'я, обмежившись лише відновленням церковної єдності з Римом. По-друге, перші десятиліття після Берестейського собору Уніатська Церква існувала на Волині у вигляді кількох більших та менших анклавів, постійний зв'язок між якими навряд чи існував. За таких умов поширити певну модель конфесійно спрямованого релігійного життя було вкрай важко.

Ситуація почала змінюватися приблизно через двадцять років після проголошення унії в Бресті, коли уніатська ієрархія почала робити перші кроки організаційної структури Церкви та активізації її духовного життя. Важливе місце у цьому процесі зайняли уніатські братства.

Передусім слід зазначити, що практично всі історики Церкви, незалежно від релігійної чи політичної орієнтації, відзначають велику роль братств у суспільно-релігійному житті Православної Церкви. Найвищу оцінку діяльності братств дають історики православної орієнтації, які особливо наголошують на їх ролі як потужних антиуніатських та антикатолицьких центрів, завдяки діяльності яких Православна Церква значно скріпила свої позиції у боротьбі з уніата-

ми. Водночас, діяльність уніатських братств по суті замовчується. Окремі згадки про них можемо лише випадково зустріти в деяких наукових розвідках, але спеціальних досліджень, присвячених цій проблемі, поки що немає. Проте, достатньо уважно дослідити вже видані документи з історії Церкви в Україні, щоб переконатися, що братства З'єднаної Церкви незаслужено «забуті» нашими істориками. Вони сідчать, що ціла низка уніатських братств була заснована в першій половині XVII ст. переважно у містах та містечках Полоцької архієпископії в Білорусі, а саме: у Вільні, Вітебську, Пінську, Новогрудку та ін. В межах єпархій, що входили до складу Корони, братський рух мав значно слабший поступ, однак і тут він був досить помітним явищем. Так, в актах св. Конгрегації Поширення Віри збереглися документи про заснування єпископом Методієм Терлецьким двох братств, присвячених культу Пресвятої Богородиці у Холмській єпархії, є також дані про існування уніатського братства у Перемишлі.

Як свідчать королівські та єпископські листи, силою котрих затверджувалися їх права та привілеї, братства зберігали традиційну структуру та функції, успадковані від доунійних православних братських організацій. Крім того, згадка про участь їх відпоручників у роботі Кобринського Собору 1626 р. та письмове звернення від імені Віленського уніатського братства до василіанської капітули, що проходила 1636 р., дають підстави припускати, що вони мали, принаймні, дорадчий голос у справах управління Церквою. Водночас, документи свідчать, що уніатське духовенство тримало діяльність братств під суворим контролем і не допускало їх втручання у вирішення проблем, пов'язаних з канонами та церковним правом. В цьому полягала суттєва відмінність уніатських братств від православних.

Перша відома нам згадка про уніатське братство на Волині зустрічається у 1623 р. Саме тоді у Кременці провів Собор місцевого духовенства Володимиро-Берестейський єпископ Іоаким Мораховський. В числі інших постанов Собору затверджених королівським листом від 29 січня 1624 р., йшлося про заснування у цьому місті двох братств: церковного Пресвятої Богородиці та братства

«шпиталю милосердя»¹. З цими братствами були пов'язані обов'язки кременецьких міщан, об'єднаних в цехи. Вони мали ставити свічі до соборної Воскресенської церкви, ховати небіжчиків померлих у шпиталі соборної церкви, а також виконувати інші, не названі в королівському листі, обов'язки пов'язані з традиціями Східної Церкви². Таким чином, перед нами типове братство милосердя, створене на основі міщанської цехової організації. На жаль, даних про подальшу історію уніатського братства в Кременці виявити поки-що не вдалося.

Більш важливе значення в історії Уніатської Церкви на Волині і, передусім, у процесі духовного виховання вірних зіграло братство у місті Володимирі. На жаль, час його заснування лишається на сьогодні невідомим. Не виявлено також його статут та інші нормативні документи, згідно з якими воно діяло. Перші згадки про нього належать до середини-другої половини 20-х років XVII ст., коли Володимиро-Берестейський єпископ Іоаким Мораховський звертався до Риму від його імені (братства) з проханням затвердити індульгенцію на відпущення гріхів при чудотворній іконі Пресвятої Богородиці в Успенському кафедральному соборі у Володимирі. Вдруге, і трохи докладніше, братство згадується у тестаменті цього ж єпископа, складеному 1631 р. Серед пожертв, офірованих владикою, 100 злотих передавалося «до братської скриньки», а 600 злотих — на братський шпиталь. Цікаво, що у своєму тестаменті Іоаким Мораховський згадував, що сам його заснував. Очевидно, що братство діяло під контролем і опікою єпископа, котрий і був його головним протектором і фундатором.

В актових книгах Володимирського гродського суду від 1635 р. збереглася згадка про пожертву паном Яном Заблоцьким на Володимирське братство 85 польських злотих. Саме тоді «старші» братства о. Іван-Тимофій Симонович та пан Василь Яргоген підписали квит про отримання згаданої суми³.

---

¹// Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 170.

² Там само. С.170-171.

³ Там само. С. 228.

Цікаві свідчення про Володимирське братство зустрічаємо у творі єпископа Суші «De laboribus unitorum». Діяльність його автор пов'язує з культом чудотворного образу Пресвятої Богородиці у Володимирі, який успішно поширювався завдяки зусиллям владики Іоакима Мораховського. З цього приводу він стверджував, що в часи єпископа Мораховського до згаданого братства записувалися не тільки «русини», але і латинники, в тому числі представники магнатських родин Заславських і Сангушок¹.

Інформація єпископа Якова Суші є для нас дуже цінною. Опираючись на неї, ми можемо з великою долею вірогідності зробити деякі припущення. По-перше, володимирське братство тісно пов'язувалося з культом Пресвятої Богородиці, який був важливим фактором релігійного виховання вірних. По-друге, уніатське братство мало «мішаний» характер — його членами була шляхта як грецького, так і латинського обряду. Це, на наш погляд, свідчить про вплив східної уніатської духовності на католиків латинського обряду. По-третє, належність до братств князів Заславських і Сангушків може свідчити про його вплив та авторитет в певних магнатських колах Волині.

Факти, котрі навів єпископ Яків Суша, знаходять своє підтвердження в документах. Збереглися свідчення, що єпископ Іоаким Мораховський доклав багато зусиль для піднесення статусу чудотворної ікони у Володимирі. Як згадувалося вище, ще на початку 1626 р. він клопотався про надання їй індульгенції². Однак, як зреагував на ці прохання Рим, поки що невідомо. На початку 1629 р. владики вдруге звертався до Апостольської Столиці з тим же проханням, тепер уже й від імені Володимирського уніатського братства, котре гуртувалося при Успенському кафедральному соборі. Іоаким Мораховський просив, щоб було надано індульгенцію тим вірним, котрі у свято Пресвятої Богородиці

¹ *Analecta OSBM. Litterae Episcoporum* : in 5 vol. [під редакцією Атанасія Великого ЧСВВ]. — Roma : pp. basiliani, 1972 — 1981. — . — Vol. II. — 1973. — P. 312.

² *Monumenta Ucrainae historica* : [in 14 vol.]. — Romae : Editiones universitatis catholicae ucainorum s. Clementis Papae, 1964—1977. Vol. IX — X. — 1971. — P. 505.

відвідують її чудотворний образ у Володимирі¹. У травні того року це звернення розглядала св. Конгрегація Пропаганди Віри, але остаточне рішення прийняте не було². Мабуть, тому, наступного 1630 р. єпископ черговий раз відправив до Риму аналогічну петицію³. Цього разу Папа Урбан VIII пішов назустріч настійливим проханням єпископа і видав індульгенцію з відпустом у 20 років, про що свідчить запис у постанові N 19 засідання св. Конгрегації Пропаганди Віри від 22 листопада 1630 р¹. Припускаємо, що згадані події сприяли популяризації володимирської чудотворної ікони та братства при ній у 30-40-х роках XVII ст., коли представники дрібного та середнього нобілітету офірували на їх користь гроші, згідно зі своїми тестаменами та дарчими записами. В їх числі були представники родин Обухів, Підгороденських, Потіїв, Хмелевських та ін.

Таким чином, братський рух в середовищі уніатських вірних, котрий набув в першій половині XVII ст. досить значного поширення в Білорусі, мав свій відгук також на Волині. Подібно до братств православних, їх члени опікалися шпиталями та церквами, але суттєва відмінністю уніатських братських організацій полягала в їх повній підконтрольності духовенству. Головна функція уніатського братства полягала у релігійному вихованні вірних, які об'єднувалися навколо почитання чудотворних ікон. В цьому сенсі вони були близькими до римо-католицьких братств «св.Рожанця», що певною мірою пояснює членство в них деяких віруючих латинського обряду.

Вище йшлося про фактичне перетворення міста Володимира на центр релігійного життя Уніатської Церкви на Волині, де розміщувалася знаменита в регіоні чудотворна ікона та братство об'єднане її прославою. Проте, Володимир був не єдиним містом, де уніатам вдалося оживити почитання ікон, які почали визнаватися чудотворними. Про другу волинську чудотворну ікону, котра знаходилася у Дерманському уніатському монастирі, дізнаємося із пом'яника Дерманського монастиря. З нього довідуємося, що 1 червня 1636 р. сліпий ієромом-

---

¹ Ibidem. P. 705.

² Ibidem. P. 707.

³ Ibidem. P.783.

нах Аврамій прозрів біля монастирської ікони Пресвятої Богородиці². Це є перше письмово засвідчене чудо Дерманської ікони, часи найбільшої прослави якої припадають на кінець XVII – XVIII ст. Однак, інших документальних згадок про чудеса, пов'язані з нею впродовж першої половини XVII ст., поки що не виявлено. Є підстави припускати, що в зазначений історичний період на Волині були ще дві чудотворні ікони, які перебували в уніатських монастирях. Згадки про них містяться у каталозі чудотворних ікон України Григорія Лужницького. Йдеться про ікони Дорогобузького (в унії не пізніше 1619 р.) та Дубенського Хрестовоздвиженського монастирів (в унії з 1629 р.). Проте, конкретних відомостей про чудеса, пов'язані з ними, та про їх культ ми поки що не маємо.

Крім поширення культу чудотворних ікон важливим елементом релігійного життя волинської шляхти були відгуки на процес беатифікації св.Йосафата Кунцевича, що свідчило про перші ознаки конфесіоналізації релігійної свідомості уніатів. Перша згадка про участь жителів Волині у беатифікаційному процесі належить до 1627 року. Саме тоді Володимиро-Берестейський єпископ Іоаким Мораховський провів у місті Володимирі опитування міщан, котрі дали свідчення про батьків св. Йосафата Кунцевича та підтвердили законність його народження³. Наступного, 1628 р. двоє волинських князів (католики латинського обряду Олександр Заславський та Юрій Чарторийський) дали свідчення про чудеса, пов'язані з іменем Полоцького архієпископа⁴. Наступна подія, що стосувалася процесу беатифікації св.Йосафата Кунцевича, сталася 1637 р. в селі Колодязі Луцького повіту. Мешканець цього села Карп Бунякевич прибув в супроводі уніатського протопопа до Луцька, де 14 лютого в присутно-

¹ Ibidem. P. 786.

² // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 85.

³Analecta OSBM. S. Josaphat Hieromartyr. Documenta Beatificationis et Canonisationis : in 3 vol. [під редакцією Атанасія Великого ЧСВВ]. — Roma : pp. basiliani, 1952 — 1967. — . —

Vol. I. — 1952. — P. 120 — 121.

⁴Analecta OSBM. S. Josaphat Hieromartyr. Documenta Beatificationis et Canonisationis : in 3 vol. [під редакцією Атанасія Великого ЧСВВ]. — Roma : pp. basiliani, 1952 — 1967. — . —

сті єпископа Ієремії Почапівського свідчив про чудесне зцілення від хвороби після молитви до Полоцького владика¹.

Особливістю духовного та релігійного життя уніатів Волині був процес латинізації частини її прихильників в середовищі нобілітету. Вище вже згадувалося, що «архітектори унії» бажали єдності з Римом за умови збереження духовної та релігійної спадщини Православної Церкви. Фактично уніат згідно з цією ідеєю принципово відрізнявся від православного лише усвідомленням необхідності єдності християн Заходу і Сходу та визнанням Папського Примату. В цьому, по суті, і полягала нова, відмінна від православ'я конфесійна свідомість. Але становлення цієї свідомості, та її гармонійний розвиток були можливі лише за умови принаймні двох передумов.

1. Існування стабільної та компактної спільноти вірних, яка б дала можливість будувати нову конфесійну свідомість в умовах існування конкуруючого – не з'єданого з Римом – православного середовища.

2. Існування власного навчального закладу рівня колегії, в якому уніатська шляхетська молодь могла б отримати системну освіту, поєднану з конфесійним вихованням.

Як відомо, ні першої, ні другої передумови на Волині тривалий час не існувало. Лише з другої половини 20-х років XVII ст. унія почала вводитися на Волині за правом патронату, внаслідок чого розрізнені уніатські анклавні почали об'єднуватися у більш-менш компактний простір зі значною кількістю населення. Остаточо цей процес було завершено досить пізно – в кінці 30-х – на початку 40-х років XVII ст. Крім того, єдиний уніатський навчальний заклад – школа при кафедральному соборі у Володимирі – не мала статусу колегії, тому виконати історичну місію виховання світської еліти Волині просто не могла. Спроби з'єднаної ієрархії створити семінарії у Вільні та Мінську виявилися невдалими через хронічні фінансові проблеми Уніатської Церкви.

За таких умов, представники освіченої частини волинського шляхетства, які прийняли ідею унії, змушені були отримувати освіту в католицьких єзуїтських колегіях, а іноді – далеко за межами батьківщини. Тривале перебування у католицькому середовищі, відвідування католицьких мес при неможливості бути присутнім на східній літургії, змушене звертання до католицьких сповідників – всі ці фактори незворотно вели до засвоєння ними певних латинських релігійних практик. В результаті, у зазначений період почала формуватися нова форма релігійності, яка поєднувала досвід релігійних практик, як східних так і західних християн. Типовим представником цієї шляхетської групи був один із лідерів волинських уніатів Данило Єло-Малинський. Останній, хоч і визнав у тестаменті себе щирим послідовником церковної єдності, але в духовному плані знаходився на порубіжжі східного та західного католицизму – фундував не тільки Шумський василіанський монастир, але також францисканський костел, щедро обдаровуючи католицьке духовенство обох обрядів. Ця унікальна гармонія двообрядової релігійності була характерна для вузького кола світських інтелектуалів українського нобілітету того часу, але вона не змогла пережити драматичні часи Хмельниччини, коли релігійні гасла стали політичним козирем у кривавій війні між вчорашніми співгромадянами.

Отже, поширення на Волині культу чудотворних ікон серед уніатських вірних, діяльність церковних братств та перші відгуки на процес беатифікації св.Йосафата Кунцевича свідчать, що З'єднана Церква, як християнська спільнота, мала повноцінне духовне та релігійне життя. Показовим є той факт, що до числа шанувальників уніатської ікони Пресвятої Богородиці у Володимирі належали представники римо-католицької шляхти, в тому числі найбільші магнати Волині — князі Заславські та Сангушки. Їх участь у релігійних практиках уніатів свідчить, що З'єднана Церква користувалася високим релігійним авторитетом серед значної частини католицького нобілітету Волині, що дотримувалася латинського обряду.

3.7. Проблеми релігійних конверсій.

Проблема релігійних конверсій для уніатів Речі Посполитої першої половини XVII ст. була надзвичайно болісною. Власне, одним із завдань Берестейської унії було встановлення рівноправних та партнерських стосунків між католиками латинського і східного обряду, які б сприяли виходу з духовної та релігійної кризи Української Церкви. Це, в свою чергу, мало створити умови для припинення згубного для українсько-білоруського суспільства явища – переходу православних (згодом-уніатів) до римо-католицизму та протестантизму. Однак, реалії суспільно-релігійного життя в польсько-литовській державі після 1596 року підтвердили, що католицизм у цій країні є не тільки християнською конфесією, якої дотримуються, польський та литовський народи, але також є невід’ємною частиною польської національної свідомості. За умов існування певних національних суперечностей між українцями та поляками встановлення насправді дружніх відносин між уніатами та римо-католиками було нелегкою справою.

На Волині ці проблеми виявилися уже незадовго після проголошення унії в Бресті. В березні 1605 року Луцький гродський суд за позовом волинського поборця Бартоломея Опралка розглянув справи проти семи уніатських священиків Луцька. Останні особисто та через адвокатів заявили про відмову платити побор в розмірі 10 злотих, що був встановлений на Краківському сеймі 1603 року. Вони стверджували, що обкладання податком уніатських священиків «з особи» було б нехристиянським вчинком, бо це б прирівняло їх до євреїв, які платять поголовний податок. При цьому священики покликалися на духовенство латинського обряду, яке є звільненим від подібних стягнень. Волинський поборця в суді заявив, що прирівняння в правах уніатських священиків до духовенства латинського обряду є недоречним, оскільки вони хоч і прийняли унію, лишаються натомість при своїх старих звичаях: «лають ляхів», дотримуються старого календаря, відмовляються прийняти целібат – не

бажають покинути дітей і жінок¹. Як бачимо, у цій чисто економічній проблемі яскраво виявилися непрості та суперечливі національні відносини між поляками та українцями того часу, які накладалися на стосунки між Церквами.

Згаданий приклад має пряме відношення до проблеми релігійних конверсій. Уніати явно прорахувалися, коли покладали надію на підтримку польської Римо-Католицької Церкви у справі духовного та релігійного відродження з'єднаної з Римом Церкви східного обряду. Національні та конфесійні суперечності унія не усунула, та й не могла усунути. Лише невелика кількість польських єпископів здатна була стати вище корпоративних інтересів та поділяла погляди примаса Польщі кардинала Бернарда Мацейовського який щиро вбачав в унії шлях до братерського єднання християн Сходу і Заходу. Саме тому, не бажаючи врятувати захопленої ініціативи у справі нарощування пастви за рахунок вірних східного обряду, духовенство польської Римо-Католицької Церкви всупереч виразним заборонам Риму продовжувало місійну діяльність серед уніатів, навертаючи їх до латинського обряду.

Наслідки подібної «недружньої» діяльності католицького кліру далися взнаки на початку 20-х років XVII ст., коли уніатський митрополит Йосиф Рутський у своєму посланні до Риму, змальовуючи загальну ситуацію в митрополії, змушений був вдатися до відвертих звинувачень польського римо-католицького кліру у свідомому нищенні унії. З цього приводу, він, зокрема, писав що в латинських школах за останні роки до латинського обряду перейшло близько 200 молодих шляхтичів-уніатів. На думку митрополита якщо не припинити цей процес, Церква втратить свою світську еліту, в результаті чого унія може повністю втратити підтримку і кінець-кінцем припинити існування².

На Волині заявлені митрополитом Йосифом Рутським проблеми виявилися у найдошкульнішій для уніатів формі, а саме у спробі ченців-василіан двох

¹ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 125 — 127.

² *Analecta OSBM. Epistolae Metropolitanorum* : in 9 vol. [під редакцією Атанасія Великого ЧСВВ]. — Roma : pp. basiliani, 1952 — 1980. — . —

архімандрій – Дубенської та Дерманської – перейти до латинського обряду. Вище вже йшла мова про «дипломатичну війну» між волинськими уніатами та римо-католиками на початку 40-х років XVII ст., спричинену спробами князя Владислава Заславського передати монастирі згаданих архімандрій латинському Чину Босих Кармелітів, та про роль у цих подіях Луцького римо-католицького біскупа Андрія Гембицького. Згадані плани виникли не на порожньому місці – приблизно з кінця 30-х років XVII ст. відверті пролатинські погляди почав виявляти дубенський архімандрит о.Касіян Сакович. Останній настоював на широкому впровадженні латинських практик в Уніатську Церкву, подаючи в цьому сенсі особистий приклад. Так, він демонстративно дотримувався суботнього посту, регулярно відвідував меси в костелах тощо. Подібна лінія поведінки дубенського архімандрита призвела до наростання конфлікту між ним та уніатською ієрархією. 1639 року о.Касіян Сакович змушений був зректися дубенської архімадрії, а наступного, 1640 року видав у Вільні брошуру «Kalendarz stary...», в якій відкрито закликав відмовитися від юліанського календаря та перейти на григоріанський, прийнятий в католицькому світі. Цей крок був зроблений без схвалення уніатської ієрархії, тому, звісно, призвів до крайнього загострення конфлікту навколо особи о.Саковича. Розв'язка цієї ситуації наступила наступного, 1641 року, коли колишній дубенський архімандрит на соборі католицького духовенства в Луцьку урочисто оголосив про свій перехід до латинського обряду. Хоча подібні переходи були офіційно заборонені Римом, уніати, що давно мали головний біль від дій вченого, але неспокійного монаха, не виявили особливого бажання повертати його до лона З'єднаної Церкви. Тому св. Конгрегація Поширення Віри після кількох невдалих спроб «напоумлення» о. Саковича, і при явному небажанні уніатів активно домагатися його повернення, прийняла його до лона Римо-Католицької Церкви.

Погляди Касіяна Саковича мали вплив серед певної частини ченців-василіан Волині. Збереглися згадки про наявність пролатинських поглядів у

архімандрита Дерманського монастиря о.Івана Дубовича. В актах св.Конгрегації Поширення Віри 1643-1645 рр. збереглися документи про його перехід до латинського обряду¹, але, очевидно, дозвіл на це Рим так і не дав. 1645 року вийшов в світ його твір «*Obraz prawosławney cerkwi wschodniey...*», в якому автор уже відстоював інші погляди – гостро критикував кс.Касіяна Саковича та його книгу «*Perspektywa...*». Мала проблеми Уніатська Церква на Волині також з деякими іншими монахами – Климентієм Шуйським (ймовірно чернець Дубенського монастиря) та Атанасієм Фурсом-Білецьким, проте чим конкретно закінчився розгляд їх справи, встановити поки-що не вдалося².

Латинізаційні тенденції серед духовної еліти Уніатської Церкви – ченців-василіан, – які яскраво проявилися на Волині в кінці 30-х – середині 40-х років, не могли не справити враження також на вірних, які перебували під їх релігійною опікою. В актах св.Конгрегації Поширення віри від 20 листопада 1643 року міститься інформація від Луцького римо-католицького біскупа Андрія Гембицького, який просив роз'яснення про можливість надання диспензи двадцятьом русинським уніатам, які звернулися до нього з проханням про перехід до латинського обряду³. На жаль, в актах немає докладнішої інформації про цих осіб, та про родини, які вони представляли.

Процес латинізації представників визначних шляхетських родин, члени яких в одному-двох поколіннях дотримувалися унії, яскраво прослідковується на прикладі родини Єло-Малинських. Так, син Луцького уніатського єпископа Євгенія Єло-Малинського (Малинська гілка) Матвій Єло-Малинський уже був католиком латинського обряду. Донька Матвія Єло-Малинського (Глухівська гілка) Єва Єло-Малинська (за чоловіком – Лагодовська) була римо-

¹ Monumenta Ucrainae historica : [in 14 vol.]. — Romae : Editiones universitatis catholicae ucainorum s. Clementis Papae, 1964—1977. Vol. XI — 1974. — P. 360, 385.

² // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 73 — 74.

³ Monumenta Ucrainae historica : [in 14 vol.]. — Romae : Editiones universitatis catholicae ucainorum s. Clementis Papae, 1964—1977. Vol. XI — 1974. — P. 360.

католичкою¹. Син белзького каштеляна Данила Єло-Малинського (Глухівська гілка) Казимір Єло-Малинський також був римо-католиком¹.

Латинізаційні процеси, які призводили до фатального послаблення Уніатської Церкви шляхом виходу з її складу світської та духовної еліти, мали наступні причини.

1. В умовах триваючої конкуренції в боротьбі «за душі» між римо-католиками та уніатами Волині, останні не змогли створити навчальні заклади (на зразок холмської гімназії) для виховання своєї молоді в традиціях відданості унії. В результаті на Волині інформаційний та навчальний простір лишався переважно під впливом римо-католиків, які шляхом навчання та виховання успішно «прив'язували» молодих шляхтичів східного обряду (як уніатів так і православних) до релігійних та духовних традицій своєї Церкви.

2. Закиди кс.Касіяна Саковича в багатьох питаннях були справедливими – богослужбова практика Української Церкви (як Уніатської так і Православної) потребувала серйозної перевірки на предмет уніфікації та очищення від численних недоречних звичаїв, – в тому числі явно язичницького походження.

Отже, участь волинського нобілітету в унійних рухах була досить активною. Важливо відзначити, що у підтримці З'єднаної Церкви як на рівні політичному, так і у її поширенні за правом патронату вирішальну роль зіграли місцеві українські магнати – римо-католики за віросповіданням. В їх числі – Януш, Олександр та Владислав Заславські, Адам Сангушко, Анна та Катерина Острозькі, Януш Вишневецький. З числа місцевих магнатів польського та литовського походження відзначилися у дієвій підтримці унії Томаш Замоїський, Станіслав та Ольбрихт Радзивілли.

---

¹ Бірюліна О., Довбищенко М. Забуті імена української історії: шляхетська родина Єло-Малинських. / О. Бірюліна, М. Довбищенко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2005. — Вип. ІХ. — С.488 — 497. ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.18, арк.бзв.-8.

2.Безпосередньо унію як християнську конфесію прийняли представники дрібного і частково середнього нобілітету Волинського воєводства, які представляли більше 60 родин згаданого регіону. Саме з їх середовища формувалася більша частина з'єданого духовенства шляхетського походження Луцько-Острозької та Володимиро-Берестейської єпархій, саме представники цих соціальних груп склали більшість фундаторів та жертводавців на користь уніатських церков та монастирів Волині.

3.В середовищі волинського нобілітету, представники якого були вірними З'єднаної Церкви, у 30-40 – х роках XVII ст. починає формуватися специфічна етноконфесійна свідомість уніатів, яскравими носіями якої були Данило Сло-Малинський, Миколай Кисіль, Анна та Єва Підгороденські, та ін. Її характерною рисою було усвідомлення свого українського, «руського» походження, а також свідомо належність до унії, поєднана з підкресленою повагою до духовної традиції Римо-Католицької Церкви, що межувала із двообрядовістю.

4.Суттєвою обставиною яка шкодила розвитку унійних рухів на Волині, була латинізація місцевого уніатського нобілітету. Найважливішою причиною цього явища була неспроможність уніатської ієрархії заснувати власні конкурентно спроможні школи для виховання нового покоління послідовників унії в середовищі шляхетства.

---

¹ Бірюліна О., Довбищенко М. Забуті імена української історії: шляхетська родина Сло-Малинських. / О. Бірюліна, М. Довбищенко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2005. — Вип. ІХ. — С.488 — 497.

РОЗДІЛ 4
ВОЛИНЬ КАТОЛИЦЬКА:
РЕЛІГІЙНІ КОНВЕРСІЇ, ПЕРСОНАЛЬНИЙ СКЛАД ВІРНИХ,
ПРОТЕКЦІЯ КАТОЛИЦИЗМУ ЗА ПРАВОМ ПАТРОНАТУ
І НА СЕЙМАХ

4.1 Релігійні конверсії. Волинська шляхта римо-католицького віросповідання

Проводячи дослідження суспільно-релігійної діяльності римо-католицького нобілітету кінця XVI – першої половини XVII ст., необхідно перш за все окреслити коло родин, представники яких у зазначений період належали до числа вірних Римо-Католицької Церкви. В свою чергу, це завдання не може бути вирішене без дослідження проблеми релігійних конверсій, адже саме в цей період католицька паства Волині поповнювалася за рахунок новонавернених – переважно колишніх православних вірних. Питання це завжди було надзвичайно дражливим для російської та української історіографії, оскільки до недавнього часу воно мало не так науковий, як ідеологічний характер. Можливо саме тому з середини XIX ст. історики Церкви в Росії та Україні писали про релігійні конверсії без глибшого аналізу цього процесу. Проблема, як правило, зводилася до «зради» українського нобілітету, який, прийнявши католицизм, полонізувався і фактично втратив історичний зв'язок зі своїм народом. Подібний підхід сформував у вітчизняній науці стійкий стереотип, згідно з яким український народ на середину XVII століття фактично втратив свою аристократію, що цілковито злилася з аристократією польською. Подібний погляд виявився зручним для істориків різних наукових шкіл.

При висвітленні теми поширення римо-католицизму в середовищі різних прошарків волинського нобілітету ми будемо досліджувати цю проблематику в межах окремих шляхетських груп. Поділ на ці групи було проведено передусім з огляду на їх майновий стан, згідно з яким шляхту прийнято ділити на магнатів, середній та дрібний нобілітет. За даними Н.Яковенко, подібний поділ

пов'язаний з кількістю оподаткованих господарств підданих (димів). При цьому до числа магнатів зараховуються землевласники, що володіли від 500 димів і вище, середня шляхта – 100-500 димів, дрібна шляхта – 1-100 димів¹. Проте, у подібний поділ нами було внесено суттєві корективи. Зважаючи на велике значення, яке в литовсько-польську добу мала князівська верства, ми в першу чергу розглянемо питання конверсій до римо-католицизму саме цієї групи, незалежно від того, чи належали її представники до магнатської групи, чи ні². Крім того, деякі родини, особливо розгалужені, можуть представляти в окремих лініях як магнатів, так і середню чи навіть дрібну шляхту. Класичним прикладом є родина Гулевичів, яка ділилася на шість родинних гілок. Із них лише представники гулевичівської лінії належали до числа магнатів, усіх інших можна зарахувати до числа дрібного нобілітету. В подібних випадках одна і та ж родина може бути представлена в різних майнових групах.

Волинські князі та магнати

1. Волинські князі

Вишневецькі (магнати). В кінці XVI – першій половині XVII ст. родина князів Вишневецьких була представлена двома лініями — «старшою» і «молодшою». З числа їх представників встановлено належність до католицизму таких осіб:

«Старша» лінія. За даними Н. Яковенко, першими наверненими до католицизму слід вважати доньок Андрія Івановича Вишневецького (†1584) - Анну (†1594) та Гальшку-Єфвимію (†1596), які перед тим сповідували кальвінізм³. В кінці XVI ст. (бл.1595) навернувся з православ'я до католицизму

¹ Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна / Яковенко Н. — К. : Наукова думка, 1993. — С. 186.

² Про роль і значення князів в ментальності українського соціуму литовсько-польської доби див. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна / Яковенко Н. — К. : Наукова думка, 1993. — С. 74 — 120.

³ Яковенко Н. Паралельний світ / Яковенко Н. — К. : Критика, 2002. — С. 76 — 77.

черкаський староста, згодом – белзький та руський воєвода Костянтин Костянтинович Вишневецький¹ - двоюрідний брат Анни та Гальшки. Відповідно його діти чоловічої статі – Януш (†1636) та Єжи (†1641) Вишневецькі також були виховані католиками². Наведена інформація за нашими даними відповідає дійсності.

«Молодша» лінія. В статті Н. Яковенко «Релігійні конверсії» стверджується, що представники цього відгалудження роду в кінці XVI - на початку XVII ст. лишилися православними, за винятком Юрія Михайловича Вишневецького, який став уніатом. Виявлений нами матеріал свідчить, що релігійна ситуація в цій родині була іншою. Віднайдений нами тестамент князя від 1618 року остаточно ставить все на свої місця. Його автор визнав себе римо-католиком, хоча і зазначив, що охрещений він був у православ'ї³. Тестамент князя Вишневецького заперечує також інші, наведені Н. Яковенко, дані щодо віровизнання його родичів. Так, мати Юрія Вишневецького (Гальшка Юріївна Зенов'євичівна) не була кальвіністкою – князь чітко і недвозначно пише, що вона належала до числа вірних Римо-Католицької Церкви⁴. Не сповідувала кальвінізму (принаймні під кінець життя) також його дружина – Феодора Чапличівна. В тестаменті згадується, що її тіло було поховане в буській кляшторі у «білих монахів»⁵. Сумнівними видаються, з огляду на ці дані, твердження Н. Яковенко про кальвіністське віровизнання двох сестер Юрія Вишневецького – Марини(†1629) та Софії (†1613), батько яких, як виявляється, був православним, а мати – католичкою.

Таким чином, висновок Н.Яковенко про те, що «молодша» лінія князів Вишневецьких лишилася переважно православною, потребує суттєвого уточнення. З точки зору загальних підрахунків співвідношення католиків та представників інших конфесій в кінці XVI – на початку XVII ст. складає: троє

¹ Там само. С.77.

² Там само. С.77.

³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.109, арк.145.

⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.109, арк.145.

⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.109, арк.145зв.

православних, двоє католиків та двоє осіб невстановленого віровизнання – можливо, вони також належали до числа вірних Римо-Католицької Церкви.

Воронецькі. Вважається, що у другій половині XVI ст. Воронецькі були представлені двома родинними лініями, які походили від Федора Збаразького: Юрія зі Збаража та Войни зі Збаража Воронецьких¹. Представники першої «юр'євської» гілки досить рано перейшли до католицизму. Відомо, що троє із п'яти відомих дітей князя Юрія Воронецького зробили кар'єру в Римо-Католицькій Церкві: Якуб Юр'євич Воронецький був у 1585-1588 рр. єпископом-номінатом Київським, Андрій Юр'євич Воронецький – каноніком Ленчинським (з 1578 р.), Олександр Юр'євич Воронецький – каноніком в Дуді (зг.1582 р.)². Подібний процес спостерігався також у «войнівській» лінії цієї родини. На користь цього свідчить той факт, що один із двох синів Войни Воронецького мав ім'я Станіслав. Його син Томаш Воронецький у тестаменті від 1598 року визнав себе римо-католиком³. Другий син Войни Воронецького – Лев Воронецький – лишився православним, власним коштом збудував церкву Св.Трійці у своєму маєтку і тестаментом від 1601 року обдарував її маєтностями. Є підстави припускати, що після 1596 року князь став уніатом⁴. Але Лев Воронецький не лишив нащадків, тому можна припустити, що це був останній представник князів Воронецьких чоловічої статі, який належав до східного обряду.

Заславські (магнати). На кінець XVI ст. князі Заславські були представлені на Волині родиною підляського воєводи Януша Янушевича Заславського⁵. В цей час він постає свідомим католиком, а після 1596 року виявляє симпатії до Уніатської Церкви, надаючи їй підтримку у своїх маєтностях, про що

¹ Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна / Яковенко Н. — К. : Наукова думка, 1993. — С. 302 — 303.

² Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна / Яковенко Н. — К. : Наукова думка, 1993. — С. 302.

³ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.12, арк.461-462зв.

⁴ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 418.

⁵ Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна / Яковенко Н. — К. : Наукова думка, 1993. — С. 278.

дізнаємося з його фундації на користь Заславського костелу від 1599 року¹. Януш Заславський у своїй фундації заявляє про усунення своїх нащадків від права патронату на Заславський костел у разі відходу їх від католицизму. Це дає підстави зробити висновок, що його діти виховувалися римо-католиками. Таким чином, родина Заславських на кінець XVI ст. була покатоличена.

Збараські (магнати). Достовірних даних про особливості релігійного життя князів Збараських лишилося небагато. Пояснюється це як браком джерел, так і наявністю певних «білих плям» в генеалогічних схемах цієї родини. На сьогодні вважається, що у другій половині XVI ст. існувало чотири родинні лінії Збараських, які започаткували сини князя Андрія Збараського: Миколай, Стефан, Юрій та Владислав. Власне, ім'я останнього з братів наводить на думку, що перші впливи католицизму проявилися в родині Збараських ще за часів князя Андрія, коли він взяв шлюб з Анною Гербуртівною, католичкою. На користь цього висновку свідчить також тестамент Яна Збараського від 1615 року (був це онук Андрія Збараського по «юр'ївській» лінії родини), в якому він засвідчив, що є католиком латинського обряду з народження². Прохання князя поховати його тіло в Оприловському костелі який називає «моїм», дає можливість припустити, що він був фундатором цього храму³. Тестамент Лева Збараського від 1621 року також засвідчує належність до римо-католицизму⁴. Надійних даних про особливості релігійних уподобань «стефанської» лінії Збараських відшукати поки що не вдалося. У промові пана Собеського на похоронах князя Збараського (каштеляна краківського) згадувалося, що вся фамілія Збараських в особі її останніх представників – каштеляна краківського та його брата - знайшла вічний спочинок в одній могилі у неназваному костелі⁵.

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.56, арк. 232.

² ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.23, арк.1.

³ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.23, арк. 1зв.

⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.124, арк. 669-671.

⁵ ІР НБУВ, ф.VIII, спр.108/152, арк.65.

Отже, на початку XVII ст. належність до римо-католицизму виразно прослідковується у представників двох із чотирьох родових гілок князів Збараських. На сьогодні відома лише одна особа цієї родини – Маруша Збараська, яка належала до вірних Православної Церкви і надавала їй посильну підтримку.

Козики. Князі невстановленого походження – Козики – в кінці XVI - на початку XVII ст. були представлені на Волині нащадками князя Дмитра Замлицького-Козики (†1583). На жаль, про їх сімейні зв'язки відомо на сьогодні досить мало, тому нам не у всіх випадках вдалося пов'язати всіх відомих нам Козик з конкретними родинами, а тим більше – прослідкувати динаміку їх релігійних конверсій. Тим не менше, відомі нам факти дають підстави для певних висновків. Так, князь Петро Козика у тестаменті 1628 року виявляє себе римо-католиком. Очевидно, цієї ж конфесії дотримувався його брат Вацлав Козика, якому Петро у тестаменті доручив від свого імені обдарувати шпиталі¹. У тестаментах інших представників родини – Анни (1651) та Гальшки (1635) Козичанок також визнається їх належність до католицизму, причому обидві вони бажали бути похованими у родинному склепі в костелі оо.домінікан м.Володимира². Ця оставина дає нам право зробити висновок, що йшлося таки про родинний склеп Козик, а не про усипальницю іншої родини, з якою вони були пов'язані шлюбними зв'язками. Таким чином, три відомі на сьогодні тестаменти князів Козик свідчать, що їх автори належали до вірних Римо-Католицької Церкви, а також містять відомості про тяглість католицької традиції в родині. Тестаментів, які б свідчили про належність цих князів до інших конфесій, поки що не виявлено.

Корецькі (магнати). Родина князів Корецьких була однією з найбагатших та найвпливовіших родин Волині. Зосередивши в своїх руках великі володіння, які сучасники іноді називали «Корецьким князівством», вони мали великі

---

¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.62, арк.1090-1092.

²ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.196, арк.1113-1115. Ф.28, оп.1, спр.87, арк.488-489.

можливості реально впливати на розвиток суспільно-релігійної ситуації в регіоні. На кінець XVI – початок XVII ст. Корецькі були представлені на Волині родиною Юхима Корецького (†1612) та Анни Ходкевичівни, що мали вісім дітей – двоє хлопців та вісім дівчат. Традиційно вважається, що конверсії в бік римо-католицизму у цій родині відбулися на початку XVII ст., в результаті яких католиками стали Самійло та Кароль Корецькі.

У своєму дослідженні «Релігійні конверсії» Н. Яковенко зробила спробу переглянути усталені погляди щодо цієї проблеми. Як і у випадку з князем Романом Ружинським, авторка, посилаючись на Шимона Окольського, визнає князя Самійла Корецького не римо-католиком, а уніатом, хоча згаданий автор не лишив подібних свідчень. Але важливо що свідчення про себе лишив сам князь Корецький. Опинившись вдруге у турецькому полоні (після поразки польських військ під Цецорою), він 4 січня 1621 року написав лист-фундацію. Очікуючи страти чи вічного ув'язнення князь, бажаючи подякувати Богові за своє звільнення з минулого турецького полону, дарує монастирю оо.францисканців в Корці маєток Дуплінки. Самійло Корецький висловив прохання про щоденну молитву в кляшторі за його визволення з полону (поки буде живий), а в разі смерті – за упокій душі. Згадки про належність князя до Церкви східного обряду чи надання на її храми пожертв у листі відсутні¹. Таким чином, у нас немає підстав сумніватися у свідченнях Шимона Окольського та анонімного автора «Острозького літопису» – князь Самійло Корецький таки був католиком латинського обряду.

Про віровизнання його брата – Кароля Корецького – у істориків практично немає сумнівів. Охрещений за православним обрядом, він був навернений у католицизм між 1608-1613 рр. під час перебування у шведському полоні. Про належність князя до римо-католицизму чітко і виразно свідчить також його тестамент від 1633 року, в якому він заповів поховати своє тіло у каплиці Корецького костелу, та пожертвував значні кошти на користь своєї Церкви².

---

¹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.44, арк.1423-1423зв.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.178, арк.456-468

Таким чином, на початку XVII ст. – між 1608 - 1617 рр. - представники чоловічої лінії князів Корецьких залишили православ'я та поповнили ряди вірних Римо-Католицького костелу. Православ'я продовжували сповідувати лише представники жіночої половини роду. Ймовірно, останньою їх представницею слід вважати черницю Корецького православного монастиря Серафиму (†1633).

Курцевичі. У нашому дослідженні вже згадувалося, що досить численна, але збідніла сім'я Курцевичів в кінці XVI – першій половині XVII ст. відома в числі небагатьох православних князівських родин Волині. Втім, релігійні конверсії частково зачепили також і її членів. Про це свідчить тестамент кн.Раїни Курцевичівни від 1641 року, в якому вона визнала себе католичкою¹. На жаль, брак тестаментів (виявлено всього два документи) не дає нам можливості в'яснити, чи був це поодинокий випадок навернення до католицизму Курцевичів, чи родина на середину XVII ст. мала більше членів римо-католицького віросповідання.

Острозькі (магнати). Князі Острозькі належали до числа найбагатших магнатів Волинського воєводства, що володіли величезними маєтностями у цьому регіоні. Найяскравіший представник родини – князь Костянтин Острозький – у другій половині XVI ст. виявив себе меценатом Православної Церкви, фундатором знаменитої Академії в Острозі та типографії. Не дивно тому, що Католицька Церква виявляла особливий інтерес до питання про навернення до числа своїх вірних представників цієї родини.

Конверсії до римо-католицизму в родині князів Острозьких розпочалися у другій половині XVI ст. Першим започаткував цей процес (з представників чоловічої статі цієї сім'ї) Януш Костянтинович Острозький (†1620) – син протектора православ'я князя Костянтина Острозького. Сталося це 1579 року, саме в час активної діяльності його батька на ниві відродження православ'я. Цей факт свідчить якщо не про відвертий світоглядний конфлікт між батьком та сином, то принаймні про відсутність між ними спільних поглядів у

релігійному питанні. Причиною навернення до католицизму князя Януша, на нашу думку, слід пояснити великим впливом на нього матері Софії Тарнавської, католички, і недостатньою увагою батька вихованню свого сина. Сам Януш Острозький дуже любив і поважав свою матір, котрій був безмежно вдячний за опіку і своє католицьке виховання, натомість, з батьком у нього були досить складні стосунки. Можливо, подібні мотиви спонукали навернення до католицизму також другого сина Костянтина Острозького – Костянтина Костянтиновича Острозького (†1588), після чого з його синів в лоні Православної Церкви лишився тільки Олександр Острозький. Католичкою була також донька князя Костянтина Острозького – Гальшка Острозька (†1599), але чи відбувся факт її конверсії, чи вона була охрещена за латинським обрядом при народженні – невідомо².

Не оминули конверсій також нащадки православного князя Олександра Костянтиновича Острозького – Костянтин-Адам та Януш-Павло Острозькі. Обставини навернення їх до католицизму лишаються досі до кінця не з'ясованими. Відомо, що родина Олександра Острозького постійно проживала в Ярославі, на Галичині. За версією Т. Вихованця, поки жив їх батько, брати трималися віри предків, а їх вихованням займався настоятель Ярославської православної парафії о.Лаврентій Зизаній Тустановський. Щойно після передчасної смерті князя Олександра, його вдова Анна Костчанка почала докладати зусиль до їх навернення в бік католицизму. Як випливає з листа Перемишльського біскупа Станіслава Сієцінського від 1613 року, який давав конфірмацію Костянтину та Янушу, навернення братів сталося три роки тому (*ante triennium*), отже, близько 1610, а не 1608 року, як вважають деякі вітчизняні дослідники³. Таким чином, останні представники родини Острозьких

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.225, арк.963-964зв.

² Про належність Гальшки Костянтинівни Острозької до католицизму див. її тестамент: ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.61, арк.524зв.-525зв.

³ *Monumenta Ucrainae historica* : [in 14 vol.]. — Romae : Editiones universitatis catholicae usainorum s. Clementis Papae, 1964—1977. Vol. I. — 1964. — P. 320.

були втрачені для православ'я, поповнивши ряди вірних Римо-Католицької Церкви.

Радзивілли (магнати). У зазначений період всі її представники належали до числа вірних Римо-Католицької Церкви. Князь Станіслав Радзивілл «Побожний», переживши в ранній юності фазу протестантських захоплень, на вернувся до католицизму, зробивши родинне містечко Олику одним із центрів діяльності оо.єзуїтів на Волині. Активну підтримку католицизму надавав також його син – Ольбрихт-Станіслав Радзивілл «Страж права», завдяки чому його родина може по праву вважатися однією з найревніших з числа католицьких родин регіону.

Ружинські. На кінець XVI ст. князівська родина Ружинських була дуже численною, але водночас досить бідною – значними маєтностями її представники не володіли, а відтак не могли суттєво вплинути на розвиток суспільно-релігійної ситуації на Волині. Про поширення римо-католицизму серед представників цієї родини свідчать дані Шимона Окозького та Станіслава Кобержицького які лишили згадки про навернення до римо-католицизму сподвижника Лжедимитрія князя Романа Ружинського. Водночас за даними Шимона Старовольського цей князь був похований у Паволочі за звичаєм Східної Церкви. Іншу версію (нічим не підкріплену) висловила Н. Яковенко, яка зробила висновок про належність князя Ружинського до унії. На наш погляд поки не буде віднайдено тестамент цього князя коректніше буде дотримуватися гіпотези про його католицьке віровизнання¹.

Що стосується інших представників родини, то ми володіємо досить обмеженим документальним матеріалом, який би міг дати нам інформацію про їх релігійні уподобання. Так, князь Миколай Ружинський-Наримунт тестаментом від 1629 року визнав себе римо-католиком, не зазначивши місця

---

¹ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 326 — 328.

свого поховання¹. Католичкою виявила себе також його родичка – Анна Ружинська, яка тестаментом від 1637 року заповіла поховати своє тіло у Овруцькому монастирі оо.домінікан. Таким чином ми можемо констатувати документальне підтвердження належності до католицизму принаймні двох осіб із середовища цієї князівської родини.

Сангушки (магнати). Родина Сангушків у другій половині XVI ст. була представлена такими родинними лініями:

1. Коширська лінія. Являла собою родину Григорія Сангушка, одруженого з Софією Головчинською. Сам князь Григорій справді послідовно дотримувався православ'я, активно підтримував антиунійну політику князя Костянтина Острозького в кінці XVI - на початку XVII ст. А у своєму тестаменті (1601 р.) він застеріг дружину – католичку від спроб змінити конфесію в церквах східного обряду у своїх родових помістях². Втім, діти Григорія Сангушка не поділяли релігійних ідеалів свого батька. Син Адам-Олександр Сангушко (†1653) виявив себе переконаним католиком і уже в першому тестаменті (1613) у випадку своєї смерті готовий був щедро обдарувати численні кляштори та костели³. Ще далі у справі відданості Римському Костелу пішла донька князя Григорія Сангушка – Олександра Сангушківна (†1625). Не пізніше 1613 року вона стала черницею чину св.Клари (чернече ім'я Магдалена), присвятивши себе духовному подвигу і, за переказами, померла смертю святої⁴. Релігійні уподобання третьої дитини Григорія Сангушка – доньки Ганни – встановити поки що не вдалося.

¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.64, арк.54-56

² ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.14, арк.297-301.

³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.95, арк.364-371зв.

⁴ Про свою сестру черницю чину св.Клари князь Адам-Олександр Сангушко згадував у тестаменті від 1613 року. На той час їй було 19 років. Див. ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.95, арк.364 — 371зв. Про добродієсне життя і смерть Олександри (у чернецтві Магдалени) Сангушко зг.

Wołyniak (Gyzycki M.). Wykaz klasztorow dominikańskich prowincyi Ruskiej : w 2 cz. /

Wołyniak (Gyzycki M.) . — Kraków : Nakładem oo. dominikanów, 1923 — . — Część II. — 1923. — S. 68.

2.«Андріївська» лінія родини, представники якої походили від князя Андрія Сангушка (†1534), на кінець XVI ст. уже фактично вигасла. При цьому остання відома представниця родини – Олександра Сангушко (у шлюбі Заславська) (†1602) тестаментом визнала себе католичкою¹.

Таким чином, після смерті князя Григорія Сангушка з Коширської лінії представники цієї родини майже в повному складі належали до числа вірних Римо-Католицької Церкви. Нез'ясованою лишається тільки релігійна належність представника третьої - «Михайлівської» гілки родини – вітебського воєводи Семена Андрійовича Сангушка.

Чарторийські (магнати). На кінець XVI ст. родина князів Чарторийських на Волині була представлена двома гілками – Чорторийсько-Сарненською та Клеванською. Саме представники Клеванської гілки з кінця XVI - початку XVII ст. стають свідомими католиками. Власне вирішальним в цьому сенсі був релігійний вибір князя Юрія Івановича Чарторийського – єдиного представника чоловічої статі Клеванської гілки в цей час. І хоча князь скоро помер (між 1603-1604 рр.), так і не встигнувши зробити рішучих кроків щодо впровадження католицизму у своїх маєтностях, цю місію за нього виконали нащадки. Обидва сини князя – Андрій та Миколай Чарторийські – були виховані щирими католиками і багато потрудилися для свого Костелу.

Перший із них, прийнявши постриг під ім'ям Адріан, став ченцем Чину оо.бернардинів, присвятивши своє життя духовному подвигу. Другий син – Миколай Чарторийський – зробив вдалу світську кар'єру (був волинським каштеляном, згодом – Подільським та Волинським воєводою), маючи на меті посилити позиції Католицького Костелу як у своїх маєтках, так і на Волині в цілому, запросив до Клевані єзуїтів.

Таким чином, уже в кінці XVI ст. в Клеванській гілці родини Чарторийських лише сестри князя Юрія Івановича продовжували сповідувати

---

¹ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.14, арк.582-584зв.

православ'я, а після їх смерті (початок XVII ст.) це відгалуження роду стало цілком католицьким¹.

Отже, в кінці XVI – першій половині XVII ст. до числа вірних Римо-Католицької Церкви належали представники 12 князівських родин Волині. Належність до римо-католицизму представників інших 7 родин (Друцьких, Масальських, Полубенських, Порицьких, Пузин, Сокольських та Четвертинських) не встановлена. Втім, з числа представників згаданих родів було мало осіб впливових та заможних, а в суспільно-релігійному житті інших конфесій Волині (передусім православ'я) виявляли активність лише Пузини і Четвертинські. Цей факт яскраво свідчить про неабиякий успіх Римо-Католицької Церкви у справі залучення до числа своїх вірних представників найавторитетніших та найбагатших родин Волині.

Волинські магнати не князівського походження.

За даними Н. Яковенко, на Волині нараховувалося 7 магнатських родин не князівського походження, у володінні яких знаходилося від 500 димів і більше. Йшлося саме про магнатів, які, за думкою авторки, мають українське («руське») походження. В їх числі – Гойські, Гулевичі, Єловицькі, Сло-Малинські, Загоровські, Сенюти та Чапличі². На жаль, в більшості випадків родинні зв'язки у згаданих сім'ях поки що не вдалося зв'язати в єдині генеалогічні системи, тому в подібних випадках ми змушені будемо обмежитися лише фіксацією наявності конкретних їх представників, що сповідували католицизм.

Родина Гойських, яка вигасла у 30-х роках XVII ст., мала у своєму складі принаймні одного католика. Йдеться про Криштофа Гойського, який у 1620 році склав тестамент, де визнав себе католиком латинського обряду, надавши щедрі пожертви на користь Католицького Костелу³.

¹ Довбищенко М. Розгадані таємниці князів Чарторийських / Михайло Довбищенко // Історичний журнал. — 2004. — № 15 — 16. — С. 3 — 16.

² Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна / Яковенко Н. — К. : Наукова думка, 1993. — С. 186.

³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.502зв.-507.

Родина Гулевичів – дуже численна та znana на Волині - відома сучасникам передусім завдяки знаменитій Галшці Гулевичівні – фундаторці Київської братської школи, на основі якої пізніше постала Києво-Могилянська академія. Тим не менше, конверсії до католицизму не оминули представників цієї родини. Отже, в кінці XVI – на початку XVII ст. Гулевичі, що проживали на території Волинського воєводства, поділялися на шість родинних ліній - Гулевичівську, Воютинську, Дрозденську, Должецьку, Затурецьку та Перекальську. З їх числа найбагатшими були представники Гулевичівської (магнатської) лінії, які, згідно з подимним переписом на 1629 рік, володіли 19 поселеннями з 529 димами на території Волинського воєводства. В перші два десятиліття XVII ст. доволі заможною (точна кількість димів не встановлена) була Затурецька лінія, але після прийняття чернецтва останнім її представником Дмитром (Іполітом) Гулевичем цю лінію можна вважати фактично вигаслою. Майновий статус решти представників роду (27 осіб, які володіли 26 поселеннями) був доволі скромним¹.

Саме в середовищі заможної частини родини на початку XVII ст. з'явилися католики-конвертити. Нами встановлено, що не пізніше 1610 року навернувся до римо-католицизму найбагатший представник родини – Юрій Гулевич (Гулевичівська лінія роду), який зарекомендував себе щедрим меценатом Католицького Костелу. Його діти були виховані католиками, відомо, наприклад, що одна з його доньок – Анна Гулевичівна – стала черницею монастиря св. Бригіди в Луцьку.

Родина Єловицьких була досить впливовою на Волині, і особливо в Кременецькому повіті, де її представники займали відповідальні посади в апараті місцевої влади. Представлена вона була двома родинними лініями – Савинською та Антонівською, які остаточно кристалізувалися на початку XVII ст. Саме в цей час спостерігаються перші конверсії представників родини до римо-католицизму. Не виключено, що першими католиками-конвертитами в цій сім'ї могли бути Савин та Дмитро Єловицькі. – діти Гнівоша Єловицького.

---

¹ Яковенко Н. Паралельний світ / Яковенко Н. — К. : Критика, 2002. — С. 139.

Адже документально встановлено, що деякі їх нащадки ревно сповідували католицизм. Так, син Савина Якуб Єловицький зрікся світу і став ченцем ордену оо.францискан. Цю традицію продовжила онука Савина – Софія Єловицька, ставши черницею невстановленого ордену.

На нашу думку, покатоличеною слід вважати всю родину сина Савина Єловицького – кременецького підкоморія Данила Єловицького. У своєму тестаменті від 1652 року він виявив себе римо-католиком, заповівши поховати своє тіло в монастирі оо. францискан у Межирічі¹. Трьома роками пізніше (1655 року) донька Данила Анна Єловицька склала тестамент, в якому, як і батько, побажала знайти вічний спочинок у Межиріцькому костелі². Визнала себе католичкою також ймовірна донька Савина Дорота Єловицька, хоча і не назвала конкретного місця, де має бути поховано її тіло³. Відданість католицизму засвідчила донька Дмитра Єловицького (син Гнівоша Єловицького) Катерина Єловицька⁴.

Даних про навернення до католицизму представників Антонівської гілки родини Єловицьких у першій половині XVII ст. виявити поки що не вдалося. Як згадувалося вище, найвідоміший представник цієї родини – війський кременецький Олександр Єловицький – свідомо дотримувався православ'я, а конверсію до католицизму його сина Мартина-Михайла Єловицького найвірогідніше слід віднести до часів Хмельниччини⁵.

Родина Єло-Малинських в кінці XVI – першій половині XVII ст. розподілялася на дві родинні лінії, які мали маєтності у Луцькому та Кременецькому повітах Волинського воєводства. Тестаменти та фундації

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.272, арк.521-525

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.280, арк.581-584зв.

³ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.31, арк.286-287зв.

⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.109, арк.61зв.-63зв. ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.24, арк.227-230.

⁵ Довбищенко М. Шляхетська родина Єловицьких у громадському та релігійному житті Волині середини XVI – першій половині XVII ст. / Михайло Довбищенко // Просемінарій. Медієвістика, історія Церкви, науки і культури. — 2008. — Вип.7. — С.83 — 91.

представників родини дають можливість зробити висновок, що навернення до римо-католицизму в їх середовищі розпочалося не пізніше кінця XVI ст. Так, свою належність до католицизму визнала у своєму тестаменті від 1607 року Єва Єло-Малинська (Глухівська гілка родини). Проте у Глухівській лінії родини остаточне покатоличення Єло-Малинських сталося пізніше – в середині-другій половині XVII ст., до тих пір ця родина лишалася переважно уніатською. Раніше стався перехід до католицизму у іншій, Малинській лінії цієї сім'ї. Фактично, після смерті Луцького єпископа Євгенія Єло-Малинського уніатів серед її представників уже не було. А син владики – Миколай Єло-Малинський – разом зі своїми дітьми належав до числа вірних Римо-Католицької Церкви¹.

Менше даних про конверсії маємо щодо родин Загоровських та Чапличів. Встановлено, натомість, що вже на початку XVII ст. серед традиційно православної родини були переконані послідовники католицизму. Так, 1608 року Ян Загоровський фундував у родовому маєтку Загорів домову каплицю, на що отримав «indult» з Риму². Належність до католицизму у своєму тестаменті від 1651 року підтвердила також Олександра Загоровська³. Встановлено також, що вірні Римо-Католицької Церкви були в числі родини Чапличів, яка традиційно вважається протестантською. Про це у своїх тестаментах засвідчили у першій половині XVII ст. католицизм сповідували Криштоф Чаплич та Катерина Чаплянка⁴.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що майже всі (6 із 7) українські магнатські родини не князівського походження в кінці XVI – першій половині XVII ст. були включені в процес навернення до римо-католицизму. Найбільшого розмаху цей процес набув у середовищі родин Гулевичів та

¹ Довбищенко М. Шляхетська родина Єловицьких у громадському та релігійному житті Волині середини XVI – першій половині XVII ст. / Михайло Довбищенко // Просемінарій. Медієвістика, історія Церкви, науки і культури. — 2008. — Вип.7. — С.83 — 91.

² ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.54, арк.57зв.-58

³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.814-818зв.

⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.814-818зв., 654-657зв. ф.25, оп.1, спр.204, арк.133-134а.

Єловицьких і лише одна родина – Сенюти – лишилася практично поза духовним впливом Римо-Католицької Церкви.

Крім магнатів-українців на Волині проживали також магнати польського або невстановленого походження. І хоча певна їх частина належала до числа протестантів (про це мова буде йти у наступному розділі), були також три родини, члени яких належали до числа вірних Римо-Католицької Церкви.

Наприклад, загальновідомим є, що ревним католиком був чоловік княгині Катерини Острозької, коронний канцлер Томаш Замойський. Встановлено, що католицизм сповідувала родина Харлинських. Про це своїм тестаментом від 1651 року визнала Христина Харлинська¹. Лишилися згадки про пожертвуванні 2 тис. злотих луцьким єзуїтам від 1641 року на заупокійні служби Єроніму Харлинському (луцький староста) та його батьку Яну Харлинському (каштелян брацлавський)². Паці - третя родина, члени якої сповідували римо-католицизм. Про це виразно свідчив у своєму тестаменті Ян Пац, ймовірно, католиком був також його син Казимір.

Середня та дрібна шляхта. Вище ми розглянули основні тенденції релігійних конверсій в середовищі волинських князів та магнатів. Як зазначалося вище, факт масового їх навернення до католицизму на рубежі XVI-XVII ст. є цілком очевидним. Проте в історичній науці лишається відкритим питання про вплив релігійного вибору «людей великих» на конфесійну ситуацію в середовищі дрібного та середнього нобілітету Волинського воєводства. Автор статті щодо проблем релігійних конверсій - Н. Яковенко - взяла під великий сумнів помітні успіхи Католицької Церкви в середовищі середнього та дрібного нобілітету, мотивуючи свою думку тим, що ототожнення релігійного в виборі магнатів з релігійними симпатіями всього шляхетського загалу є неправомірним³ Ми погоджуємося з Н. Яковенко, що механічно ототожнювати релігійні погляди магнатів з віровизнанням широкого

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.754-755зв.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.225, арк.446-447.

³ Яковенко Н. Паралельний світ / Яковенко Н. — К. : Критика, 2002. — С. 14.

шляхетського загалу не можна. Водночас вплив магнатів-католиків на конверсії середньої та дрібної шляхти був, на наш погляд, вирішальним. Адже католицьке віровизнання магната на рубежі XVI - XVIIст. – це не тільки справа його сумління. Це також кляштори і костели в його володіннях, нерідко – католицькі школи, колегії та місійні центри. Без потужної інфраструктури Римо-Католицької Церкви, яка була створена коштом магнатів, масштабні навернення до католицизму були просто неможливі.

Отже, якою мірою процеси релігійних конверсій торкнулися представників середньої та дрібної шляхти Волині?

а) Середній нобілітет. За даними Н. Яковенко, до числа шляхтичів середнього достатку слід зараховувати землевласників, у чиїх володіннях нараховувалося від 100 до 500 оподаткованих господарств (димів). За нашими підрахунками у зазначений період проживало не менше 15 шляхетських родин середнього достатку які мали українське походження. Йдеться про Бокіїв, Вільгорських, Гораїнів, Козинських, Ледоховських, Линевських, Лосятинських, Олеш, Підгороденських, Ушак-Куликовських, Хом'яків, Хом'яків-Смордовських, Хрінницьких та Чаплич-Шпановських¹. Крім того, до цієї групи ми долучаємо представників Затурецької лінії родини Гулевичів, які, на наш погляд, належали до числа середнього нобілітету.

Виявлені нами документи засвідчують: у 7 із 15 згаданих родин (Ледоховські, Лосятинські, Олеші, Ушак-Куликовські, Хомяки, Хрінницькі та Хомяки-Смордівські) не виявлено поки що католиків. Ситуація по інших восьми сім'ях виглядає таким чином:

Бокії – тестаменти двох осіб, обидва католики (Вацлав Бокій та Маруша Бокіївна)²; Гораїни – тестаменти трьох осіб, всі визнали себе католиками (Криштоф Гораїн, Ян Гораїн, Анна Гораїн). До цього числа слід додати ще

¹ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 335.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.149, арк.798-799. ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.29, арк.673-675.

Стефана Гораїна – молодшого сина Яна Гораїна – який був ченцем ордену домінікан¹. Козинські – тестаменти шести осіб, з яких троє католики (Матей Козинський, Костянтин Козинський, Козинська (ім'я невідоме)²; Линевські – тестаменти п'яти осіб, троє визнали себе римо-католиками (Линевський Криштоф, Линевська Гелена, Линевська Софія,³; Підгороденські – тестаменти п'яти осіб, з яких двоє визнавали себе римо-католиками (Підгороденський Станіслав та Підгороденський (ім'я невідоме)⁴; Чапличі – тестаменти п'яти осіб, з яких один визнав себе римо-католиком (Криштоф Чаплич)⁵; Вільгорські – тестамент не виявлено, натомість маємо свідчення Луцького біскупа Андрія Гембицького та Луцького православного єпископа Атанасія Пузини про належність до римо-католицизму покійного Олександра Вільгорського та його сина Киліяна Вільгорського від 1643 року⁶.

Не пізніше початку 20-х років XVII ст. спостерігаються процеси конверсій в Затурецькій лінії родини Гулевичів. Саме тоді прийняв постриг в Луцькому монастирі о.домінікан син відомого захисника прав Православної Церкви Андрія Гулевича – Дмитро (Іполіт) Гулевич. Слід також згадати про конверсії інших Гулевичів, належність яких до конкретних родинних ліній поки що не з'ясована. Так, своїми тестаментом підтвердили належність до католицизму Павло Гулевич (тестамент від 1620 року), Філон Гулевич (тестамент від 1639 року), Анна Гулевичівна (тестамент від 1616 року), Олена Гулевичівна (тестамент від 1618 року), Марина Гулевичівна (тестамент не пізніше 1639 року). Той факт, що три тестаменти було складено з 1618 по 1620 рр., наводить

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.33-35; Спр.149, арк.1145-1148; Спр.282, арк.184-185зв.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.183, арк.669зв.-671зв. Спр.269, арк.32-33зв.ф.28, оп.1, спр.93, арк.514-515зв.

³ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.87, арк.790-793; спр.95, арк.755-761; ф.25, оп.1, спр.221, арк.14зв.-16.

⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.370-371зв.; спр.272, арк.265-274зв.

⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.654-657зв.

⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.236, арк.130-135зв.

на думку, що навернення згаданих осіб до католицизму найвірогідніше мало місце в кінці XVI ст.¹

Крім середнього нобілітету українського походження, на Волині проживала досить численна група волинської шляхти польського, литовського, тюркського, або невстановленого походження – всього 19 родин. Цілком зрозуміло, що в цьому середовищі позиції Римо-Католицької Церкви були значно міцніші. Нам вдалося виявити тестаменти представників 9 родин із цієї групи і встановити, що вони майже всі були вірними Римо-Католицької Церкви, на відміну від українських родин, які зазвичай відрізнялися багатоконфесійністю.

Так, загальна картина по особах цієї групи виглядає наступним чином: Шимкович-Шкленські – тестаменти трьох осіб, всі визнали себе католиками²; Стемпковські – тестаменти трьох осіб, всі визнали себе католиками³; Люшківські – один тестамент, автор католик⁴; Станішевські – два тестаменти, в обох випадках автори визнали себе католиками⁵. Лисаковські – чотири тестаменти, автори католики⁶. Болбас-Ростоцькі – один тестамент, автор католик⁷. Глембоцькі – два тестаменти, автори католики⁸; Суходольські – один тестамент, автор католик⁹. Кашевські – тестаменти п'яти осіб, троє католиків¹. На жаль, дані про релігійні симпатії в 10 інших родинах цієї групи (Аксаки,

¹ Dowbyszczenko M. Na rozdrożu religijnego wyboru: dramat rodziny Hulewiczów. Hulewiczowie w religijnych ruchach końca XVI — pierwszej połowy XVII wieku / M. Dowbyszczenko // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. — 2005. — S. 65—87.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.242, арк.362зв.-365зв.; Спр.273, арк.954-955зв.

³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.103, арк.626-629, 929-931; Спр.204, арк.386-391.

⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.82, арк.558зв.-561зв.

⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.221, арк.663-665зв.; Спр.255, арк.397зв.-399зв.

⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.72, арк.287-290; Спр.272, арк.126зв.-130.; ф.28, оп.1, спр.87, арк.609-613; Спр.52, арк.832-834зв.

⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.216, арк.715зв.-717зв.

⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.282, арк.68зв.-71; арк.209-212.

⁹ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.26, арк.1336-1338

Вилежинські, Лагодовські, Лешневські, Менківські, Прусиновські, Пясочинські, Цетнери, Цимінські, Ярмолинські) встановити поки що не вдалося.

Отже, виявлені на сьогодні документи переконливо свідчать про великий вплив римо-католицизму в більшості родів волинського нобілітету середнього рівня. І хоча українська частина цієї соціальної групи дала значно менше католиків ніж українські князі та магнати, проте і тут їх відсоток був досить значним. А якщо взяти до уваги що на Волині проживала значна кількість шляхетських родин польського походження які, як бачимо, були переважно католицькими, в цілому вплив Римо-Католицької Церкви в середовищі середнього нобілітету слід визнати якщо не переважаючим, то принаймні дуже високим.

б) Дрібний нобілітет. Крім магнатів та середньої шляхти, на Волині проживало близько сотні родин дрібного нобілітету – як українського, так і польського походження. За теорією Н.Яковенко, до числа цієї категорії шляхти слід зараховувати родини, які володіли від 1 до 100 оподаткованих господарств¹. Про релігійні симпатії цієї категорії нобілітету говорити значно складніше ніж про релігійних вибір князів, магнатів і навіть середнього нобілітету. Ще важче говорити про релігійну належність сімей дрібного нобілітету, які на кінець XVI ст. володіли невеликими земельними володіннями, але на середину XVII ст. втратили її, поповнивши ряди шляхти-голоти. Представники більшої частини цих сімей не лишили по собі жодних згадок про власні релігійні симпатії, тому ми не можемо на сьогодні робити ширші узагальнення про ступінь належності її представників до числа вірних Римо-Католицької Церкви. Втім, для певних припущень підстави у нас все-таки є.

Отже, нами встановлено, що в середовищі дрібного українського нобілітету Волині відбувалися процеси релігійних конверсій, аналогічні тим, які

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.204, арк.495зв.-496зв.; Спр.242, арк.799-800зв.; Спр.280, арк.450-454зв.

спостерігалися у інших шляхетських групах цього регіону. Причому часом вони набували досить драматичних форм – до католицизму наверталися діти відомих захисників православ'я. Так, син Лаврентія Древинського Ян Древинський не тільки перейшов до католицизму, але й став його служителем, прийнявши духовний сан². На Волині поступово покатоличувалися представники родин, які свого часу дали Правослвній Церкві відомих ієрархів. В їх числі варто згадати Красенських, Копистенських та Гулевичів. Документально встановлено, що в кінці XVI – першій половині XVII ст. процеси конверсій до римо-католицизму торкнулися п'ятнадцяти українських дрібношляхетських родин Волині³. Якщо долучити до їх числа представників родин дрібної шляхти польського походження (Марцишевських, Піотровських, Фальчевських, Ясеницьких та ін.), то вплив Римо-Католицької Церкви в середовищі цієї групи nobilitetu виглядатиме досить помітним.

Обставини та причини конверсій. Обставини конверсій, які могли б авторитетно свідчити про їх причини, зазвичай не фіксувалися в історичних документах, лишаючись внутрішньою сімейною справою. Лише в поодиноких випадках автори тестаментів на порозі Вічності лишали згадки про обставини зміни своїх релігійних уподобань. Класичним прикладом є в цьому сенсі свідчення князя Юрія Вишневецького, який про себе писав що він народився від батька русина тому в свій час і був хрещений в «руській вірі». Проте, під час мандрівки до Італії пізнав правдивий Костел Римський поза яким ніхто спастися не може.¹. В даному випадку маємо свідчення людини, чие навернення до католицизму було результатом свідомого життєвого вибору і відкрито не зачіпало релігійних інтересів членів родини та шляхетського суспільства. Втім, релігійні конверсії часом набували драматичного, іноді – скандального

---

¹ Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна / Яковенко Н. — К. : Наукова думка, 1993. — С. 186.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.159, арк.585зв.-586зв.; спр.238, арк.544-545.

³ В їх числі – Боговитини, Вітонізькі, Городиські, Гулевичі, Древинські, Іваницькі, Калусовські, Кендзерські, Копистенські, Красинські, Куликовські, Лепесовицькі, Мелешки, Оборські, Семашки.

характеру, коли релігійний вибір впливової особи в силу обставин зачіпав родинно-кланові інтереси, або реалізовувався у занадто екстравагантний спосіб.

Наприклад, голосною та скандальною була історія навернення до католицизму Дмитра Гулевича – сина активного захисника православ'я Андрія Гулевича-Затурецького. Сталося так, що поки Андрій Гулевич боровся з уніатами в Луцьку, його син – Дмитро Гулевич – непомітно зростав під пильним оком католиків. В результаті між батьком і сином стався, ймовірно, типовий для тих часів конфлікт поколінь. Дмитро Гулевич не поділяв релігійних уподобань свого батька, і настільки пройнявся потягом до католицизму, що зовсім у молодому віці вступив до ордену оо.домініканців, прийнявши чернече ім'я Іполит. Цей крок визначив не тільки його долю, але також долю його маєтків. 9 жовтня 1623 р. він склав фундацію на Луцький кляштор, в якому мешкав. Ця фундація, без сумніву, була найбагатшою з усіх надань, які отримала Церква від цієї родини. Згідно з нею в розпорядження луцьких домінікан переходили волинські села Коршовець, Вербяїв, Полганов, Голешів, неназваний фільварок з двором на луцькому передмісті, а також двір в Луцькому замку з церквою св. Дмитра. Крім того, оо.домінікани отримували права на дев'ять маєтків у Вінницькому повіті Брацлавського воєводства. В їх числі були: Сутиски, Ворошиловці, Вітава, Шеринів, Борсуків, Яцків, Маснів, Жуківці та Джунків².

Таке щедре дарування Церкві маєтностей звісно не могло викликати захоплення у родичів ксьондза Іполита. Але якщо опротестувати в суді дарування маєтків було практично неможливо, то ситуація з церквою св. Дмитра і двором в Луцькому замку давала шанс на успіх, і Гулевичі ним скористалися. Православні представники родини заявили, що згаданий храм знаходився під патронатом усієї сім'ї, а відтак передання його під патронат з волі одного лише кс. Іполита Гулевича є незаконним. Цілком природно, що події навколо церкви св. Дмитра невдовзі вийшли поза межі суто родинного

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.109, арк.145.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.135, арк.236-237зв.

конфлікту і набули широкого розголосу серед шляхетського суспільства Волині. І хоча храм не був обернений домініканцями на костел Гулевичі підкреслювали релігійний аспект цієї проблеми. Незважаючи на те, що вони програвали один судовий процес за одним, позивачі не втомлювалися відновлювати справу у судах різних інстанцій. Боротьба за храм тягнулася кілька десятиліть і закінчилася невдачею для Гулевичів – церква та її маєтки лишилися під патронатом домініканців¹.

Проте найгучнішого резонансу набуло навернення до католицизму луцького войського Олександра Вільгорського, чия діяльність призвела до безпрецедентних заходів Римо-Католицької Церкви у справі його покути. Отже, релігійна ситуація навколо цієї особи була тісно пов'язана з його стосунками із впливовим на Волині магнатом, князем Адамом Сангушком. В цей історичний період магнати в нагороду за надані послуги або в заклад за позичені гроші нерідко віддавали шляхті деякі свої маєтки. Ми не знаємо, чим був зобов'язаний Адам Сангушко Олександрю Вільгорському, але останній близько 1630 року отримав від нього в посесію цілу Горохівську волость і разом із нею – щедро обдарований князем Горохівський костел. Саме зловживання посесора стосовно згаданого храму та місцевої церкви дають можливість прослідкувати динаміку зміни його релігійних уподобань.

Припускаємо, що раніше Олександр Вільгорський був християнином східного обряду про це свідчать згадки про участь його в процесіях уніатського приходу в Горохові, а пізніше – у заміні уніатського священника православним.² Втім, симпатії до православних ще не означали належність войського луцького до православ'я, і ось чому. Олександр Вільгорський чинив постійні прикrostі місцевому плебану та католикам як з економічних, так і з релігійних мотивів. Вільгорський дозволяв собі осквернення храму (закриття там побитого і

---

¹ Троневиц П. Втрачені християнські храми Луцька / П. Троневиц, М. Хілько, Б. Сайчук — Луцьк : Діксон, 2001. — С. 16.

²ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.194, арк. 489.

закривавленого дзвонника), погрожувати вікарію під час меси та ін¹. Князь Сангушко був незадоволений діями Олександра Вільгорського, але підстав для одностороннього розриву контракту було замало. Формально чи фактично – точно невідомо – Горохівська волость була передана Вільгорському в заклад за велику грошову позику, і порушення контракту загрожувало князю тривалою судовою тяганиною та великими штрафами.

Нагода з'ясувати стосунки з Олександром Вільгорським випала щойно після його смерті. Виявилось, що перед смертю він відбув сповідь та прийняв з рук католицького священика святе Причастя. Ймовірно, навернення до католицизму Вільгорського сталося незадовго до смерті і князь Сангушко дізнався про це запізно. За такого припущення стає зрозумілою подальша логіка дій князя. Щойно по смерті войськового луцького Адам Сангушко звернувся до духовного суду Луцької римо-католицької єпархії зі скаргами на покійного морально-релігійного характеру. На жаль, нам не вдалося виявити документи духовного суду, які б могли прояснити конкретні претензії до покійного і зрозуміти, за яким принципом судили мертву людину, яка до того ж перед смертю сповідалася і причащалася і, за логікою, мала б отримати відпуст. Маємо лише відповідні розпорядження Луцького біскупа Андрія Гембицького, а також (на прохання Адама Сангушка) православних владик – єпископа Атанасія Пузини та митрополита Петра Могили.

З них дізнаємося, що римо-католицьке духовенство отримало заборону ховати тіло Олександра Вільгорського до того часу, поки князь Адам Сангушко не отримає сатисфакцію. Відбувати покуту за батька мав його син – Киліян Вільгорський. Заборону на поховання тіла войськового луцького у православних церквах Волині дав Київський митрополит Петро Могила, а Луцький єпископ Атанасій Пузина висловив сувору догану священику Горохівської церкви, який дозволив тимчасово поставити труну з тілом Вільгорського у своєму храмі.

---

¹ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 342 — 343.

Документи свідчать, що тіло небіжчика стояло непохованим в труні щонайменше три місяці, а Килян Вільгорський відновив нормальні ділові стосунки з князем лише через рік після смерті батька¹.

Проте, незважаючи на скандальний характер навернень до католицизму деяких відомих представників волинського шляхетства, вони не загальмували успіху католицького духовенства у справі «ужинку душ» нових вірних. В кінці XVI – першій половині XVII ст. Римо-Католицька Церква досягла вражаючих успіхів у справі навернення волинської шляхти. Документально встановлено, що на середину XVII ст. щонайменше 56 волинських шляхетських та князівських родин мали в своєму середовищі римо-католиків. При цьому вірними Католицької Церкви були найбагатші магнати Волинського воєводства – князі Острозькі, Корецькі, Заславські та Радзивілли. Останні володіли більшою частиною земельних ресурсів регіону та займали відповідальні державні посади, а отже, мали широкі матеріальні можливості та потужній адмінресурс для сприяння поширенню католицизму як у своїх володіннях, так і поза ними.

Які були причини релігійних конверсій? Передусім, слід пам'ятати, що головні чинники, які безпосередньо вплинули на цей процес – поширення протестантизму та контрреформація в Європі – не можна розглядати лише в релігійній площині. Бурхливий розвиток економіки, вихід на історичну арену третього стану, буржуазна революція в Європі породили жорстку ідеологічну боротьбу, яка зовні набула рис протистояння протестантів та католиків. Проте в його основі лежав не стільки релігійний, скільки світоглядний конфлікт, який постав в результаті бурхливих націєтворчих процесів у Центральній та Західній Європі.

За таких обставин Русь (українсько-білоруський національно-культурний простір), як інтегрована частина тодішньої європейської цивілізації, опинилася у вкрай складній історичній ситуації. Вона і надалі лишалася аграрним регіоном, в якому національна еліта – князі та шляхта – вела патріархальний

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.236, арк.130зв. -135зв.

спосіб життя, притаманний часам пізнього середньовіччя. Русь, яка не мала власної державності, впливового «третього стану», освітніх та видавничих центрів, що відповідали вимогам часу, спочатку виявилася безпорадною перед потужним вітром змін, який принесли з Європи Реформація та Тридентський Собор. Цілком зрозуміло, що велика кількість руської православної молоді, навчаючись за кордоном, опинялася в епіцентрі європейських та світових подій. Нащадки могутніх волинських православних родів – Вишневецькі, Збараські, Острозькі – ставали свідками буржуазної революції в Голландії, великих географічних відкриттів, мали можливість спілкуватися з видатними вченими свого часу, брали жваву участь у гарячих дискусіях між католиками та протестантами. Для більшості з них Католицька Церква відкрила новий світ, дала відповіді на питання, на які не могла відповісти сонна, патріархальна православна Русь. Отже, перша причина конверсій, на наш погляд, полягала у цивілізаційно-культурних впливах Європи на волинський нобілітет.

Друга причина конверсій полягала у відсутності на Русі освіти, яка відповідала потребам часу. Православна шляхта нерідко відправляла своїх дітей на навчання до єзуїтських колегіумів як на батьківщині, так і за кордоном. І хоча відвертого тиску на православних у справі навернення до католицизму оо. єзуїти не чинили, проте їх система освіти та виховання сприяла формуванню симпатій православних учнів до римо-католицизму.

Третя причина конверсій полягала у внутрішніх суперечностях та проблемах руського (православного та уніатського) суспільства. Починаючи з кінця XVI ст., між прихильниками і противниками церковної унії спалахнуло жорстке протистояння, в якому волинська шляхта взяла діяльну участь. В той час, як Римо-Католицька Церква діяльно працювала на ниві проповідництва, душпастирства, освіти та благодійності, православні та уніати більшу частину своєї енергії скеровували на взаємне поборювання. Силове захоплення храмів з подальшим відмиттям їх «від скверни», демонстративне викидання з церков святих Дарів, які освячували священники конкуруючої конфесії, та інші вияви

релігійної нетерпимості сприяли дискредитації обох руських Церков – як Православної, так і Уніатської.

4.2 Суспільна діяльність волинського нобілітету на захист інтересів Католицької Церкви.

В органах державної влади Речі Посполитої – сеймі та сенаті – було більш ніж достатньо державних мужів, які мали потенційні можливості для лобювання інтересів Римо-Католицької Церкви. Тим не менше, в часи політичної нестабільності, коли релігійний чинник ставав фактором суспільного неспокою у цій багатоконфесійній державі, для захисту інтересів католицизму доводилося докладати чимало зусиль

Під час роботи волинських сеймиків представники римо-католицького духовенства та місцевої католицької шляхти пильно слідкували, щоб прийняті рішення не шкодили інтересам Костелу. Характерною в цьому сенсі була протестація луцьких каноніків проти рішення сеймика, що проходив 27 березня 1607 року. На ньому було внесено в інструкцію положення, які порушували права і вольності як Римо-Католицької, так і Уніатської Церкви. Які саме права були порушені, каноніки не уточнювали – у протестації (внесена до актових книг 3 квітня 1607 року) заявлялося, що що вони вдалися до цього кроку «...для охороненя сумнення свого ет дикгнитатис Седис Апостолице...¹»

Особливо важливою була підтримка католицизму з боку магнатів в часи безкоролів'я 1632-1633 рр., коли православні та протестанти розгорнули активний політичний наступ для забезпечення в державі своїх релігійних прав. Причому підтримка волинського панства зіграла в цих подіях дуже важливу роль. Так, високою активністю у цій справі відзначився канцлер Великого князівства Литовського, князь на Олиці Ольбрихт-Станіслав Радзивілл. Вихований у традиціях свого батька - Станіслава Радзивілла на ім'я «Побожний», - князь Ольбрихт будь-яке державне рішення, яке він мав візувати, обов'язково обговорював зі своїм сповідником, в разі, якщо воно стосувалося інтересів католицизму. В деяких випадках (наприклад, коли мова

йшла про долю унії) канцлер йшов на відкритий конфлікт з королем, якщо зміст документів, котрі він, як посадовець, мав скріпити печаткою, суперечив його релігійному сумлінню. Зокрема, це сталося під час роботи сейму 1632-1633 рр., коли князь виявив себе одним із найпоплідніших захисників Католицької Церкви перед лицем політичних вимог протестантів. Характерною в цьому сенсі була його дискусія з воєводою белзьким (протестантом), що мала місце 16 березня 1633 року – перед самим закриттям сейму. Ольбрихт Радзивілл рішуче заперечував можливість надання протестантам більшу свободу віровизнання, ніж вони мали досі, і за підтримкою інших депутатів сейму католицького віровизнання зумів зняти це питання з порядку денного².

Як це не парадоксально, але на сеймі князь змушений був захищати інтереси Католицької Церкви не тільки від наступу протестантів, але і від претензій своїх єдиновірців – світських католиків латинського обряду. Останні вимагали юридично заборонити латинському духовенству купувати маєтки, а також приймати фундації³. Крім князя, на захист маєткових прав Католицького Костелу енергійно виступив інший депутат від Волині – Луцький біскуп Ахатій Гроховський⁴. Позицію Луцького біскупа підтримали інші невстановлені депутати, в числі яких був волинський шляхтич пан Харлинський⁵.

---

¹ ЦДІАК України, Ф. 25 оп.1. спр.78, арк.279зв.

² Pamiętniki Albrychta Stanisława X. Radziwiłła kanclerza w. litewskiego : [w 2 t.]. — Poznań : Drukowano u K. A. Pompejusza w Poznaniu, 1830. — . — Tom. I. — 1830. — S. 150.

³ «Katolicy gorsi byli od heretyków, nalegaiąc, aby konstytucyą uchwaili, żeby więcej fundacyu nie czynili, bo się (mówili) bać trzeba, żeby Polska nie obróciła się w kapłańskie królestwo».

Pamiętniki Albrychta Stanisława X. Radziwiłła kanclerza w. litewskiego : [w 2 t.]. — Poznań : Drukowano u K. A. Pompejusza w Poznaniu, 1830. — . — Tom. I. — 1830. — S. 58.

⁴Pamiętniki Albrychta Stanisława X. Radziwiłła kanclerza w. litewskiego : [w 2 t.]. — Poznań : Drukowano u K. A. Pompejusza w Poznaniu, 1830. — . — Tom. I. — 1830. — S. 98.

⁵ Pamiętniki Albrychta Stanisława X. Radziwiłła kanclerza w. litewskiego : [w 2 t.]. — Poznań : Drukowano u K. A. Pompejusza w Poznaniu, 1830. — . — Tom. I. — 1830. — S. 90, 99.

Проте наймасштабнішу акцію у справі підтримки католицизму латинське духовенство розпочало 1640 року. Саме тоді Луцький римо-католицький біскуп Андрій Гембицький разом з володимирським плебаном Станіславом Урбановичем розпочали процес проти родини Чапличів, яких було звинувачено у поширенні на Волині аріанства. Процес був тривалим і мав частковий успіх – найактивніші поширювачі цієї протестантської течії змушені були залишити регіон, а їх покровителі заплатили великі штрафи. Луцький біскуп і надалі ревно слідкував за охороною інтересів католицизму на Волині і в разі потреби виступав з публічними заявами з цього приводу. Прикладом цієї позиції була його протестація проти рішень Луцького шляхетського сеймика, що проходив 1645 р.¹.

Є підстави припускати, що представники римо-католицького шляхетства надавали підтримку католикам, які опинилися у володіннях протестантських дідичів. Наприклад, нами було встановлено, що князь Адам-Костянтин Острозький записав на домініканський монастир в Ляхівцях 7200 злотих, забезпечивши їх маєтком Клепачів в Острозькій волості. Цим маєтком оо.домінікани тривалий час володіли за правом посесії і після смерті князя (до 1626 року), аж поки його спадкоємиця Анна-Алоїза Острозька не викупила у них це володіння². Поки ми не можемо стверджувати з певністю, що ця угода мала фундаторський, а не комерційний характер. Але беручи до уваги складну ситуацію, в якій на той час опинилися ляховецькі домініканки (їх монастир діяв у володіннях неприхильних до них панів Сенют що сповідували аріанство), запис князя Острозького цілком міг мати на меті допомогу католицькому конвенту, що опинився у скрутній економічній ситуації.

4.3 Поширення римо-католицизму. Фундатори та жертводавці Католицької Церкви на Волині

Роль фундаторів та жертводавців в історії католицизму на Волині кінця XVI - першої половини XVII ст. є надзвичайно важливою. Саме з кінця XVI ст.

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.241, арк.130-130зв.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.149, арк.49-50.

під керівництвом Луцького біскупа Бернарда Мацейовського розпочався процес реорганізації Луцької римо-католицької єпархії, саме в цей історичний період ми спостерігаємо найбільший «ужинок душ» Католицької Церкви на Волині, що призводило до стрімкого збільшення її пастви. У цій ситуації поява нового костелу, кляштору чи навчального закладу слід розцінювати не тільки як факт матеріальної підтримки Церкви, але, передусім, як внесок у розбудову Костелу та у формуванні його парафіяльної структури. Саме тому у нашому дослідженні ми будемо в одному розділі розглядати фундаторську діяльність волинського нобілітету разом з процесом поширення католицизму в регіоні.

Величезне значення у справі скріпленні позицій Римо-Католицької Церкви на Волині в другій половині XVI – першій половині XVII ст. зіграла магнатська родина князів Радзивіллів. Особливу роль у виконанні цієї місії належала жмудському старості Станіславу Радзивілли. Народився він 1559 р. і був наймолодшим сином в родині Миколи Радзивілла «Чорного» та Єлизавети Шидловської. Виховувався він педагогами-кальвіністами, але ідеї протестантизму його не захоплювали. Повернувшись із закордонних студій, Станіслав Радзивілл попадає у Вільні під вплив оо.єзуїтів, які вели жорстку полемічну боротьбу з протестантами. Нові духовні наставники рішуче вплинули на його власні релігійні переконання та його братів. Це виявилось в тому, що перед Великоднем 1574 року Станіслав Радзивілл разом із братами Юрієм та Ольбрихтом склав католицьке визнання віри. Відтоді і до кінця життя єзуїти грали велику роль в його духовному та релігійному житті.

Після досягнення повноліття (1577 р.) князь Станіслав отримав частку зі свого родового спадку. До її складу входили володіння: Олика, Хорлуп, Радзивіллів з Немировим, Яблонне (Волинь); Некневичі, Налибоки, Даниловичі (Білорусь). Тепер, будучи повноправним володарем цих маєтностей, Станіслав Радзивілл повною мірою міг втілити у їх межах свою енергію – як господарську, так і релігійну. Без перебільшення можна сказати, що він став одним із перших магнатів, який у другій половині XVI ст. повів рішучу боротьбу з протестантизмом на Волині усіма доступними йому шляхами,

докладаючи багато сил і енергії для зміцнення в цьому регіоні позицій та впливу Римо-Католицької Церкви.

Першим кроком молодого князя, який з реіністю неофіта став на захист католицизму, було видалення кальвіністських пасторів з усіх своїх маєтків, в яких останні вже впевнено закріпилися, і передусім – з Олики. Він також забезпечив Олицький костел від можливих протестантських впливів в майбутньому, зазначивши, що коляторство над ним має перейти луцьким біскупам в разі, якщо його наступники не будуть сповідувати католицизм¹.

Втім, Станіслав Радзивілл не обмежився лише адміністративним ресурсом для зміцнення позицій католицизму у своїх володіннях. Передусім, він подбав про ідеологічну підтримку Католицької Церкви і з цією метою запросив у свої володіння оо.єзуїтів, які на той час уже мали солідний досвід полемічної боротьби з протестантами. Розуміючи роль і значення цього ордену у справі протидії протестантським ідеям, князь взяв єзуїтів під свою особливу опіку, забезпечивши їх усім необхідним у їхній полемічній та пастирській діяльності. Фундація маєтку Лукишки на користь Віленської єзуїтської академії від 1584 р. була найяскравішим, але далеко не єдиним актом матеріальної підтримки князем ордену єзуїтів.

Як глибоко віруюча людина, Станіслав Радзивілл дбав не тільки про ідейний успіх, але також про духовне зміцнення Католицької Церкви, релігійний авторитет якої на той час був значно послаблений. З цією метою князь вирішив пожвавити парафіяльне життя у своїх володіннях, зробивши ряд фондаций на заснування костелів та забезпечення їх земельними володіннями. В їх числі були костели в Олиці, Налибоках, Даниловичах, Радзивіллові та Некневичах.

Підтримка Римо-Католицької Церкви не була для князя виконанням формального обов'язку християнина-магната. Він справді жив релігійними

---

¹ Albrycht Stanisław Radziwiłł. *Memoriale rerum gestarum in Polonia 1632—1656 w 5 t.* / Albrycht Stanisław Radziwiłł : — Wrocław : Ossolineum, — . — T. 1. — 1968. — P. XIV.

цінностями, постійно працюючи над своїм духовним вдосконаленням. Військова та цивільна служба були тільки короткими епізодами в його недовгому житті. Більше часу він проводив у мандрівках до християнських святинь Європи, вивчав іноземні мови, відбував щорічні реколекції при костелах в Олиці та Налибоках, писав твори на релігійну тематику. Вважаючи, що на цьому світі Христос перебуває в убогих та нужденних людях, Станіслав Радзивілл охоче надавав матеріальну допомогу шпиталям. Яскраво у цьому питанні позиція князя виявилася під час фундації ним Олицького шпиталю в 1593 р. Доручивши олицьким міщанам піклуватися ним, Станіслав Радзивілл зробив його відкритим не лише для католиків, а й для представників інших християнських конфесій, і навіть для нехристиян, продемонструвавши, як для своєї епохи, рідкісний вияв релігійної толеранції¹.

8 жовтня 1598 р. князь, відчуваючи наближення смерті, склав тестамент, в якому він зробив свої останні в житті надання. Передусім, він підтвердив усі свої попередні фундації. Крім того, Радзивілл зобов'язав своїх нащадків звести в Олиці костел св.Хреста, в якому мали зберігатися реліквії – частинки животворящего хреста, які він свого часу отримав в Римі від папи Григорія XIII, при якому мав бути заснований кляштор оо.домініканів. З цією метою князь наказав перепланувати район міста, де мав стояти храм з монастирем, тому цей фундаційний проект виявився надзвичайно дорогим – на змурування костелу, а також на його утримання князь виділив 16,8 тис злотих. Крім того, Станіслав Радзивілл припускав, що цієї суми може не вистачити, тому виділив додатково ще 2 тис. злотих – про всяк випадок. Осібно були виділені гроші на церковне начиння (1 тис. злотих) та на дзвони (500 злотих). Таким чином, загальний бюджет побудови та оснащення костелу склав 20,3 тис. злотих – неймовірно високу ціну, як на той час. Утримуватися костел і кляштор мали за рахунок прибутків з маєтку Носовиця. Не забув Станіслав Радзивілл і про

---

¹ Albrycht Stanisław Radziwiłł. *Memoriale rerum gestarum in Polonia 1632—1656 w 5 t.* / Albrycht Stanisław Radziwiłł : — Wrocław : Ossolineum, — . — T. 1. — 1968. — P. XIV.

Олицький шприталь - при ньому мала бути збудована каплиця св.Хреста, на зведення якої князь виділив 300 злотих.

Крім Олицького храму св.Хреста та однойменної каплиці мало бути збудовано ще два костели – у Радзивиллові та у Некневичах (Івана Хрестителя). Обидва отримували на будівництво 600 злотих, на забезпечення начинням 200 злотих та 100 злотих щорічного чиншу на утримання настоятеля.

Отримали матеріальну підтримку також костели у білоруських маєтностях князя. Так, на користь храму Непорочного Зачаття св.Діви Марії у Налибоках (на Білорусі) було записано щорічний чинш в розмірі 200 злотих, костел св.Якуба у Даниловичах мав отримати село в сумі 700 злотих.

Таким чином, на порозі Вічності князь Станіслав Радзивілл вкотре увійшов в історію великим фундатором Римо-Католицької Церкви, виділивши на зведення і утримання чотирьох храмів великі матеріальні ресурси – 22,4 тис. злотих готівкою, 0,9 тис. злотих щорічного чиншу та один маєток¹.

Традицію підтримки католицизму на Волині підтримав син Станіслава Радзивілла – Ольбрихт-Станіслав Радзивілл. Найважливішим кроком в цьому напрямку було заснування в Олиці колегіати, яка стала філіалом Замоїської академії. Фундацію на цей навчальний заклад князь підписав двічі – 15 вересня 1631 року та 15 січня 1632 року. Ці документи були затверджені польським королем та сеймом 1638 року, Луцьким біскупом Гембицьким – 1639 року. Згідно з листом від 1631 року, першим ректором колегіати мав стати луцький суфраган Францішек-Ксаверій Заєрський. Втім, ксьондз Заєрський довго не прожив – уже 28 листопада того ж, 1631 року він склав тестамент, згідно з яким при майбутній Олицькій колегіаті мав бути засований Collegium Cloricolum. Для його утримання було відписано маєтки Удин та Амбуково¹. Колегіата, як навчальний заклад, почала функціонувати з 1637 року – саме тоді до князя Радзивілла прибула делегація професорів Замоїської академії для підписання

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.82, арк.308зв.-320.

угоди про співпрацю. Відомо, що у 1638-1648 рр. в колегіаті викладали професори, прислані із Замостя: Ян Ласький, Шимон Сухінський (отримав посаду олицького схолястика), ксьондз Опатович та Василій Рудомич. 1645 року ректор Замойської академії Мартин Фолтинович та професор Ян-Криштоф Фалецький провели візитацію Олицької колегіати, знайшовши гостинний прийом, який влаштували їм князь Ольбрихт Радзивілл та схолястик Шимон Сухінський².

Фундація колегіати в Олиці було надзвичайно важливим, але не єдиним заходом литовського канцлера у справі зміцнення позицій Католицької Церкви на Волині. Він, зокрема, діяльно долучився до заснування у Луцьку монастиря св. Бригіди. 1624 року князь надав майбутньому кляштору двір в місті біля муру³. Свій крок князь пояснив як наслідуванням традицій предків у поширенні «хвали божої», так і нагальною необхідністю заснування в Луцьку жіночої обителі⁴. 12 вересня 1635 року він особисто заклав перший камінь фундаменту костела Св.Трійці в Олиці, на проектування якого запросив відомого архітектора-єзуїта кс.Бенедикта Моллі, котрий перед тим зводив єзуїтський костел та колегію в Острозі⁵.

Князь Ольбрихт-Станіслав Радзивілл був, без сумніву, дуже побожною та вразливою особою і ця особливість характеру часом несподівано стимулювала його фундаторську діяльність та інші благородні вчинки. Так, особною фундацією князь обдарував 12 убогих дівчат посагом, щоб останні могли вийти заміж. Шість дівчат шляхетського походження отримали по 500 злотих, інші

¹ Szyszka B. Profesorowie akademii Zamojskiej w kolegium akademickim w Olyce / B. Szyszka // Zamojszczyzna i Wołyń w minionym tysiącleciu: historia, kultura, sztuka. — Zamość : Druk: Zakład Poligraficzny, Zamość, 2000. — S. 95.

² Szyszka B. Profesorowie akademii Zamojskiej w kolegium akademickim w Olyce / B. Szyszka // Zamojszczyzna i Wołyń w minionym tysiącleciu: historia, kultura, sztuka. — Zamość : Druk: Zakład Poligraficzny, Zamość, 2000. — S. 95—96.

³ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.23, арк.221-222зв.

⁴ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.31, арк.221зв.

⁵ Pamiętniki Albrychta Stanisława X. Radziwiłła kanclerza w. litewskiego : [w 2 t.]. — Poznań : Drukowano u K. A. Pompejusza w Poznaniu, 1830. — . — Tom. I. — 1830. — S. 267.

шість – селянки – по 100 злотих¹. Слід зазначити що ініціатива допомоги бідним дівчатам у справі облаштування особистого життя належала оо.єзуїтам, під духовним впливом яких перебувала родина Радзивіллів. Відомо, що при деяких їхніх монастирях та місійних станицях знаходилися скриньки св.Миколая, пожертви з яких йшли на посаги для тих, хто в них мав потребу. Варто згадати, що підтримка таких дівчат була загальною традицією в родині Радзивіллів – як волинської, так і литовської гілки. Відомо, що віленський воєвода Миколай-Криштоф Радзивілл (Сієротка) 1598 року зробив фундацію у Несвіжі «...для порятунку убогих та осиротілих панянок, щоб ті не впадали в гріх внаслідок неможливості вийти заміж через бідність і нестатки»².

Величезну підтримку Католицькій Церкві на Волині надали представники родини Острозьких. Серед дітей православного князя Костянтина Острозького, які дотримувалися католицького віровизнання, фундаторською діяльністю відзначився його син Януш Острозький – воєвода волинський, згодом каштелян краківський.

Першу відому фундацію він склав незадовго після навернення до католицизму – 1583 року під керівництвом італійських архітекторів розпочалося масштабне будівництво костелу св.Анни у містечку Полонне, яке завершилося 1607 року. Мурований храм, зведений на штучному пагорбі, мав потужні стіни – до двох метрів, внутрішні розписи на склепінні і стінах було виконано олійними фарбами, костел був майстерно прикрашений карнизами та вітражами. 1612 року князь Януш Острозький запросив до Полонного отців єзуїтів. Останні заклали при костелі св. Анни місію та школу, де діти навчалися грамоті старопольською мовою. Втім, справа князя Януша Острозького була зруйнована 1618 року, коли під час татарського нападу на Полонне костел

¹ Pamiętniki Albrychta Stanisława X. Radziwiłła kanclerza w. litewskiego : [w 2 t.]. — Poznań : Drukowano u K. A. Pompejusza w Poznaniu, 1830. — . — Tom. II. — 1830. — S. 24.

² Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / Tomasz Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 142/

св.Анни було пограбовано та спалено, після чого храм протягом десятиліть стояв в руїнах.

Зусиллями князя Януша Острозького було створено католицький осередок також у Старому Костянтинові. 1612 року князь обернув міську церкву Воздвиження Чесного Хреста (зведена його батьком 1570 р.) на фарний костел. Він був забезпечений щорічним чиншем в розмірі 20 злотих з костянтинівської оренди, десятиною з Сульженецького фільварку на утримання пробоща, 3 лани орної землі та 10 поставів фалендишу. При костелі було засновано шпиталь на 12 осіб, на утримання яких призначалася десятина з фільварку Марковець¹. Того ж, 1612 року Януш Острозький при цьому костелі заснував мурований кляштор оо.домінікан, а 18 квітня наступного, 1613 р. надав на його користь фондуш. Домінікани отримали підданих за р.Случ на Заслуцькому передмісті, орну землю, сінокоси та десятину з кількох князівських фільварків².

Подбав князь Януш Острозький також про зміцнення позицій Католицької Церкви у Володимирському повіті. На початку червня 1614 р. він склав фундацію на костел св. Ангела у своєму дідичному місті Литовиж. Храм отримав парафіяльний будинок, десятину з маєтку Грибовиця і три волоки землі. Крім того, при костелі мав бути шпиталь для сиріт та літніх людей, на утримання яких Януш Острозький виділив 400 злотих капіталу. Ця сума мала давати щорічний чинш в розмірі 30 злотих³.

Отримала Римо-Католицька Церква матеріальну підтримку також з боку нащадків князя Олександра Костянтиновича Острозького – Костянтина-Адама та Януша-Павла Острозьких. Незважаючи на своє коротке життя і передчасну,

---

¹Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии: в 5 т. / Н. Теодорович. — Почаев : тип. Почаево-Успен. лавры, 1888—1903. — . — Т. IV. — 1888. — С. 51.

² Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии: в 5 т. / Н. Теодорович. — Почаев : тип. Почаево-Успен. лавры, 1888—1903. — . — Т. IV. — 1888. — С. 52.

³ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.59, арк.1169-1169зв.

майже містичну смерть, обидва князі встигли увійти в історію як добродійці Римського Костелу.

Відомо, що під їх патронатом перебував Острозький фарний костел, а 1615 р. князь Костянтин-Адам Острозький дозволив його настоятелю користуватися своїми лісовими угіддями. Крім того, після смерті Дорогобузького архімандрита Луки Сербина подарував цьому храму його особисті речі¹. Ймовірно, князь Адам-Костянтин зробив окрему фундацію на Ляховецький домініканський монастир. Уже після його смерті домінікани дали квіт княгині Анні Острозькій (сестрі Костянтина-Адама) про врегулювання питань, пов'язаних із записом на цей монастир 7,2 тис. злотих князем Адамом-Костянтином Острозьким. Ці гроші були забезпечені маєтком Клепачів в Острозькій волості і мали давати щорічний чинш невстановленого розміру. Відомо, що після смерті князя домінікани володіли маєтком на правах посесорів. Після того, як княгиня Анна Острозька повернула домініканам записану їм суму, вони, в свою чергу, зреклися прав на Клепачів².

Після несподіваної смерті Костянтина-Адама Острозького (†1618 р., Люблін) Януш-Павло Острозький, шануючи пам'ять брата, 1619 р. фундував при каплиці св.Анни у Ярославській колегіаті, де спочивав прах його родичів, колегіум мансіонаріїв. Надання було досить значним – для п'яти капланів і їх препозита було призначено щорічний чинш в розмірі 1200 злотих від суми 17 143 злотих та 30 грошей, забезпечених маєтком Новосельці³. Дуже скоро після укладення цієї фундації Януша-Павла спіткала таємнича хвороба, а невдовзі й смерть. Втім, на відміну від Костянтина-Адама, Януш-Павло Острозький перед самою смертю встиг скласти тестамент, в якому значне місце належало наданням на користь Костелу. Він вніс правки у свою фундацію на користь каплиці св.Анни, подарувавши їй маєток Новосельці, який досі служив лише

¹ Вихованець Т. Костянтин і Януш Олександровичі Острозькі / Вихованець Т. — Острог : Б/в, 2001. — С. 32.

² ЦДАК України, ф.25, оп.1, спр.149, арк.49-50.

³ Вихованець Т. Костянтин і Януш Олександровичі Острозькі / Вихованець Т. — Острог : Б/в, 2001. — С. 34.

гарантією виплати чиншу в розмірі 1,2 тис. злотих із заставної суми в 17,1 тис. злотих. На Острозький фарний костел Януш-Павло фундував село Мощаницю в Острозькій волості, люблінським кармелітам заповів суму в 2 тис. злотих, люблінським бернардинам та домініканам разом – 1,5 тис. злотих, ярославським єзуїтам – 1 тис. злотих, ярославським ченцям невстановленого чину – 1 тис. злотих¹.

Отже, князі Костянтин-Адам та Януш-Павло Острозькі пішли з життя в зовсім молодому віці. Тим не менше, князі встигли щедро обдарувати Католицьку Церкву. Ярославський колегіум мансіонаріїв, який утримувався маєтком Новосельці, фундація Острозькому фарному костелу с.Мощаниця, 5,5 тис. злотих, які отримали кляштори різних чинів, можлива фундація ляховецьким домініканам в розмірі 7,2 тис. злотих, а також дрібніші надання – це те, що брати Острозькі лишили після себе на зміцнення позицій Римо-Католицького Костелу. Як на свій вік, князі встигли зробити дуже багато.

Однак, найбільше зусиль для зміцнення позицій Католицької Церкви на Волині з числа членів родини Острозьких доклала донька православного князя Олександра Острозького – Анна-Алоїза Острозька. Коли помер її православний батько, Анна мала близько трьох років. За існуючою на той час практикою, в різноконфесійних подружжях діти дотримувалися віровизнання батьків за статевою ознакою. Двоє старших дітей – сини Костянтин та Януш Острозькі ще за життя батька Олександра Острозького, і навіть тривалий час після його смерті, дотримувалися православ'я. Цілком природньо, що молодша дитина – донька Анна-Алоїза – з народження виховувалася католичкою.

Життя Анни Острозької досі оповите легендами і міфами, але всі автори – прихильні та неприхильні до неї – визнають підвищену релігійність княгині. Короткочасний інтерес до життя княгиня відчула у 18-річному віці, внаслідок чого постало питання про видачу її заміж. Чоловіком Анни став віленський воєвода Ян-Кароль Ходкевич, старший за неї втричі. Однак з весілля

---

¹Вихованець Т. Костянтин і Януш Олександровичі Острозькі / Вихованець Т. — Острог : Б/в, 2001. — С. 35.

віленський воєвода вирушив на сейм, а звідти – на Хотинську війну, з якої він живим не повернувся. За наполяганням вдови, тіло Яна-Кароля Ходкевича, який помер під Хотином, було урочисто поховано в Острозі. Княгині Острозькій на той час щойно виповнилося 20 років.

Парадоксально, але факт: дослідники, вивчаючи подальші події життя княгині, не звертають увагу, що втрата чоловіка одразу після весілля була важким, але не першим ударом, який пережила Острозька за останні кілька років. Нагадаємо, що незабаром після смерті її батька (1603 р.) почали один за одним вмирати його діти – брати Острозької: Василь (1605), Криштоф (1606), Олександр (1607). Анна в той час була ще дитиною, але уже в тому віці, щоб добре розуміти, що відбулося. Згодом, у 1618 та 1619 рр., несподівано і майже в містичний спосіб померли останні її брати – Костянтин та Януш, на яких покладалися величезні надії в продовженні вікових традицій дому Острозьких. Того ж таки, 1618 року померли її двоюрідний брат Ян-Володимир Острозький та двоюрідна сестра – Елеонора Острозька. За якихось пару років чоловік самої Анни-Алоїзи пішов життя, мало не після самого весілля. Наступного року (1622) вмирає також рідна сестра Анни Острозької – Софія. Подібна низка подій нагадувала родове прокляття і здатна була вивести з рівноваги навіть сильну особистість, не те що молоду і слабку жінку.

На нашу думку, саме ці нещастя, а не тільки смерть чоловіка, справили вирішальний психологічний вплив на Анну Острозьку, результатом чого став фактичний відхід княгині від світу. Хоча Анна лишалася світською людиною, вона, під керівництвом оо.єзуїтів, фактично вела життя католицької черниці. В Острозькому замку було облаштовано каплицю, в якій вона провадила більшу частину свого життя. Молитва, читання священних книг, майже щоденні сповіді займали фактично весь час Анни Острозької. Княгиня практикувала суворі форми покути – носила на тілі дротяний пояс, займалася самобичуванням.

Втім, відійшовши від мирського світу, Анна-Алоїза не замикалася лише на проблемах власного спасіння – вона постійно перебувала в усвідомленні свого

обов'язку щодо зміцнення позицій Римо-Католицької Церкви у своїх володіннях. Мислила княгиня в цьому напрямку масштабно – бажаючи сприяти вихованню нового покоління католицької молоді, княгиня прийняла рішення про заснування в Острозі єзуїтської колегії. 1623 року на її запрошення до Острога прибули оо.єзуїти, які мали сприяти Анні Острозькій у реалізації її задумів.¹ Невдовзі після прибуття єзуїтів до Острога, княгиня надала фундації на їх користь. Перша з них була підписана 27 липня 1624 року. Згідно з цим документом в Острозі між вулицями Згнила та Звягельська виділявся квартал під забудову єзуїтського колегіуму та колегіального костелу св.Ігнатія Лойоли. Згодом, з огляду на масштабність будівництва, Анна Острозька дозволила оо.єзуїтам скуповувати у острозьких міщан пляци і будинки від вулиці Згнилої аж до міського муру. Крім того, оо.єзуїти отримали право обладнати у мурі (що примикатиме до колегії) браму та заснувати папірню для потреб свого навчального закладу. Будівництво колегії щедро фінансувалося – Анна Острозька виділила для цих потреб 30 тис. злотих, забезпечених своїми маєтками².

Не менш масштабним було забезпечення колегії нерухомістю. 12 серпня 1624 року першого ректора цього навчального закладу – ксьондза Яна Борщинського – було введено у володіння маєтками, які фундувала Анна Острозька. В їх числі був згаданий пляц в Острозі для зведення костелу та колегії, а також земельні володіння, які мали забезпечити його побудову та майбутнє функціонування. Княгиня була щедрою – єзуїти отримали 12 маєтків. Крім того, вони отримали додаткові права: добувати камінь і вапно, а також вільне паління цегли та заготовку лісу для будівництва³. Для зведення

---

¹ Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія / Мицько І. З. — К. : Вища школа, 1990. — С. 66.

² ЦДАК України, ф.26, оп.1, спр.34, арк.923-925зв.,957зв.-961зв.

³ ЦДАК України, ф.25, оп.1, спр.140, арк.398-399; ф.26, оп.1, спр.31, арк.318зв.-321зв.

монументальних споруд костелу св. Ігнатія Лойоли та єзуїтського колегіуму спеціально із Риму було запрошено відомого архітектора Бенедикта Моллі¹.

Анна-Алоїза і надалі турбувалася долею заснованої нею Острозької колегії, періодично нарощуючи її матеріальні ресурси. Так, 6 лютого 1625 вона надала колегії маєток Комгородчичі в Луцькому повіті². 20 грудня наступного, 1627 року, Анна Острозька склала додаткову фундацію на користь Острозької колегії, суттєво підкріпивши тим самим її земельні володіння. У фундації княгиня підтвердила попереднє надання колегії села Княгинин, а також надала їй нові володіння у Луцькому повіті, які перейшли до неї від сестер. Надання маєтків та нерухомості з боку княгині мали місце і в подальшому. Записом від 9 січня 1630 року колегіум отримав новий будинок на вулиці Згнила біля ринку та маєток Мишківці³. Тогож дня окремим листом Анна Острозька, надала єзуїтам великі лісові угіддя – 10 волок Тетерівського лісу (бл. 215 га), а також половину Жинківського ставу⁴.

Крім єзуїтської колегії, яка стала справжнім дітищем Анни Острозької, княгиня підтримала матеріально фарний костел в Острозі, який перебував під її патронатом. 25 жовтня 1624 року нею була складена фундація, яка починалася розлогим вступом. В ньому Острозька засвідчила, що її фондуш складений під впливом побожного життя родичів – чоловіка, віленського воєводи Яна-Кароля Ходкевича, та своїх братів - князів Костянтина та Яна Острозьких¹. Окрилена прикладом їх добродієвості та побожності, княгиня надала Острозькому фарному костелу щорічний чинш в 600 злотих, забезпечила його плебанів правом безплатно молоти збіжжя у своїх млинах, заготовляти дерево для різних потреб та ловити рибу в озерах княгині. За це Анна Острозька поклала на настоятелів костелу ряд обов'язань, найважливішим з яких було утримання

---

¹ Pamiętniki Albrychta Stanisława X. Radziwiłła kanclerza w. litewskiego : [w 2 t.]. — Poznań : Drukowano u K. A. Pompejusza w Poznaniu, 1830. — . — Tom. II. — 1830. — S. 267.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.142, арк.244-245зв.

³ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.34, арк.914зв.-917.

⁴ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.34, арк.929зв.-931.

школи. Крім того, княгиня пішла на безпрецедентний крок – порушила фундацію свого діда князя Костянтина Острозького на користь колегії в Острозі. Відтепер з її волі половина прибутків колегії (300 злотих) оберталася на користь католицької школи при фарному костелі.²

Як бачимо, побожність Анни Острозької мала досить специфічний характер. Бажаючи прищепити католицьку добродетель та освіту, вона виділила на утримання школи при Острозькому костелі невелику, як для неї, суму – 180 злотих, причому з ніяких інших джерел, як з прибутків знаменитої Острозької греко-латинської школи, заснованої її дідом. І хоча Анна Острозька запевняла, що вона це робить не відступаючи від волі свого предка, лишається малозрозумілим, як можна було не порушити волю фундатора, вдвічі зменшивши призначеного ним фінансування школи. Пізніше, вона зробила ще принаймні два заходи, які викликали супротив і роздратування вірних східного обряду. Перший – перепоховання тіла свого батька Олександра Острозького, що спровокувало виступ православних в Острозі на Великдень 1636 року. Другий – віддача в посесію Суразької волості оо.єзуїтам, яка формально перебувала у власності Острозької церкви св.Миколая та його шпиталю. Проти цього протестували як православні, так і уніати, які з 1636 року встановили свою духовну владу в Острозі.

Останню і наймасштабнішу фундацію княгиня Острозька зробила на порозі Вічності при складанні тестаменту (1651 рік). Загальна сума, яка виділялася на потреби Костелу та його служителів, перевищувала 150 тис. злотих, переважна більшість якої (бл. 100 тис.) заповідалася оо.єзуїтам. Особливу увагу виявила княгиня до відновлення діяльності свого дітища – єзуїтської колегії в Острозі, на відбудову якої (1648 року зруйнована козаками гетьмана Богдана Хмельницького) було виділено 20 тис. злотих³.

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.142, арк.221зв.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.142, арк.223.

³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.441, арк..137-151.

Таким чином, Анна Острозька відзначилася особливою активністю у справі поширення католицизму на Волині. Немає сумніву, що ця справа була головним сенсом її життя, заради якої вона не шкодувала ні коштів, ні родинних маєтків. Водночас слід визнати, що реалізація її планів часто проводилася некоректними методами, без належної толеранції прав її підданих – християн східного обряду.

Важливий внесок у поширення католицизму на Волині зробили представники князівської родини Заславських. Цю традицію започаткував підляський, згодом волинський, воєвода Януш Заславський, який перший зі своєї родини навернувся до римо-католицизму в кінці XVI ст. 1599 року він заснував у родинному місті Старий Заслав костел і плебанію, забезпечивши їх маєтками та прибутками, маючи намір задовольнити духовні потреби своїх дітей, слуг і підданих¹. Такими ж мотивами керувався князь 1607 року, коли фундував костел на честь свого небесного патрона - св.Івана Хрестителя - у містечку Красний Корець².

На початку 40-х рр. XVII ст. онук Януша Заславського – Владислав-Домінік Заславський – вирішив підтримати Католицьку Церкву у своїх маєтностях у досить незвичний спосіб. На той час він, як протектор з'єднання, почав виявляти сумніви стосовно перспектив Уніатської Церкви. Мабуть, з цієї причини у нього з'явився план ліквідації василіанських архімандрій у Дермані та Дубні і передачі їхнього майна латинському Чиніві Босих Кармелітів. В разі реалізації цих планів уніати могли втратити чотири василіанських монастирі. Це нанесло б непоправного удару і без того вкрай послабленим позиціям З'єднаної Церкви у цьому регіоні. Позиція князя Владислава Заславського не буде нам видаватися занадто дивною, якщо взяти до уваги загальне погіршення стосунків між уніатами і римо-католиками, котре спостерігалось на той час у багатьох регіонах Речі Посполитої. Із актів св. Конгрегації в Римі та кореспонденції митрополита Антонія Селяви дізнаємося, що в той час на Волині активно спри-

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.56, арк.299-304зв.

² ЦДІАК України ф.25, оп.1, спр.79, арк.626зв.

яв латинізації уніатів Луцький біскуп Андрій Гембицький. Можна припустити, що князь Владислав Заславський діяв безпосередньо під його впливом.

Ситуація, що склалася у волинських єпархіях, викликала занепокоєння у митрополита Антонія Селяви. Саме за його настійливими проханнями позиція біскупа Андрія Гембицького та князя Владислава Заславського була винесена на розгляд св. Конгрегації в Римі на засіданні від 20 листопада 1643 р. Як і сподівалися уніати, її члени поставилися з повним розумінням до проблем З'єднаної Церкви. Князю Заславському нагадали, що без згоди Апостольської Столиці він не повинен відбирати у василіан монастирі (а дозволу на це Рим не дав). Відповідно, і керівництву Чину Босих Кармелітів св. Конгрегація не дозволила приймати монастирі, що перебували під патронатом цього князя. На щастя для уніатів, князь Заславський виявився слухняним католиком і залишив свої плани латинізації монастирів у Дубні та Дермані¹.

Діяльно підтримали на початку XVII ст. Римо-Католицьку Церкву також представники магнатської родини князів Вишневецьких. Яскраво відзначився у цій місії князь Юрій Вишневецький, з народження православний, пізніше – католик-конвертит. З ревністю неофіта Юрій Вишневецький турбувався про католицьке виховання своєї єдиної доньки – Гальшки Вишневецької. Остання мала протягом семи років мешкати у львівських бернардинок, а на її утримання і виховання князь призначив прибутки з маєтку Білий Камінь. Подбавши про спасіння своєї душі та душі доньки, князь не забув і про спасіння душ підданих – в тестаменті згадуються фундації принаймні двох плебаній у володіннях Вишневецького – в Білому Камені і Тайкурах². Разом зі своїм чоловіком (кн. Юрієм Чарторийським) зробила щедрю фундацію на парафіяльний костел у Клевани також інша представниця цієї родини – кн.Олександра Вишневецька. Остання підтвердила надання на цей храм маєтків, які знаходилися у їх спільній власності³.

---

¹ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 72.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.109, арк.144зв.-150.

³ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.12, арк.218зв.-219зв.

У 1640 році князь Ярема Вишневецький розпочав будівництво великого замку у родинному містечку Вишневець. Він значно модернізував замкові укріплення та збудував оборонний монастир оо.Кармелітів, який входив у єдину оборонну систему Вишневецького замку. Додаткове поле для фундаторської діяльності князів Вишневецьких відкрилося після переходу до їх володінь нових маєтків, які раніше були власністю родичів – князів Збараських. Їх нащадок – Януш Вишневецький – завершив 1637 року розпочате Юрієм Збараським будівництво костелу та кляштору оо.бернардинів у Збаражі, тим самим значно зміцнивши позиції Римо-Католицької Церкви на Кременеччині.

Велике значення для Римо-Католицької Церкви на Волині і в Речі Посполитій мала матеріальна підтримка з боку князівської родини Сангушок, яка на початку XVII ст., була представлена на Волині сім'єю князя Адама Сангушка та Катерини Уханської. Відомо, що ще в молодому віці (1613 року) він склав перший заповіт, в якому виявив свою глибоку католицьку релігійність та готовність щедро підтримати Католицьку Церкву. В разі своєї смерті князь виділяв на обдарування кляшторів та костелів величезні, як на той час, ресурси – 6 маєтків, близько 21 тис. злотих, та 1 тис. злотих щорічного чиншу. В цьому ж тестаменті згадувалася його фундація на костел в Горохові¹.

Проте, очікування на близьку смерть виявилися передчасними – Адам Сангушко продовжував жити і робити успішну політичну кар'єру. Втім, про підтримку католицизму у своїх маєтках князь також не забував – 1619 року ним була зроблена додаткова фундація на пробоцтво в Горохові. Згідно з нею місцевий костел св. Діви Марії отримав три села (Деречин, Завидів, Підлеське), п'ять ланів у маєтку Старий Горохів разом з десятиною та іншими прибутками з маєтків князя².

Особливі симпатії Адам Сангушко виявляв до ченців ордену оо.домінікан. Так, 1625 року, будучи володимирським старостою, він сприяв захисту

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.95, арк.364-371зв.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.87-96зв

економічних інтересів Володимирського домініканського кляштору¹. Наступного, 1637 року, князь склав фундацію на заснування домініканського монастиря у містечку Камінь. Згідно з нею, новозаснована обитель забезпечувалася значними прибутками. Зокрема, Каменецький конвент отримував село і фільварок Цер у Холмському повіті, село Обле Руське у Володимирському повіті, 500 злотих щорічного чиншу, млини на р.Через та інші угіддя. Фондуш визначав порядок богослужіння в монастирі, а фундатор накладав на себе і своїх наступників обов'язок не допускати поширення у Каменській волості релігійних громад (протестантських та православних), зауважуючи про необхідність підтримки римо-католицизму та унії².

Проте, наймасштабніше дарування на користь Католицької Церкви князь зробив напередодні своєї смерті. 1653 року він склав тестамент, в якому щедро обдарував костели і кляштори Волині та Польщі, скерувавши на це величезні ресурси – 50,6 тис. злотих, не рахуючи нерухомості та 15 тис. злотих, які він відписав на організацію свого похорону³.

Відзначилася у справі поширення католицизму також родина Чарторийських. Перший католик-конвертит з родини, князь Юрій Іванович Чарторийський в кінці XVI ст., фондував у Клевани парафіяльний костел св.Діви Марії⁴. Згодом один із синів Юрія Чарторийського – Андрій Чарторийський, прийнявши чернече ім'я Адріан, присвятив себе духовному подвигу в Чині оо.бернардинів. Другий його син – Миколай-Юрій Чарторийський – спонукуваний ревністю до римо-католицизму, заснував у Клевани колегію для світських священників латинського обряду. В зв'язку із цим 1630 року він склав фундацію, згідно з якою на утримання згаданого вище колегіуму мансіонаріїв був призначений Пересопницький монастир (ймовірно,

---

¹ ЦДІАК України, ф.220, оп.1, спр.106, арк.1.

² Archiwum оо.Dominikanów w Krakowie. Acta fundacji i uposiezenia klasztoru. K.1 — 6.

³ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.89, арк.1021— 1025зв.

⁴ Довбищенко М. Розгадані таємниці князів Чарторийських / Михайло Довбищенко // Історичний журнал. — 2004. — № 15 — 16. — С. 13.

на той час уніатський) разом зі всіма своїми маєтками і прибутками¹. Подібна добродійність коштувала йому скандалу з уніатами, який сягнув до Риму, але князь, здається, жодних серйозних неприємностей за свої дії так і не зазнав. Згодом, будучи опікуном князя Самійла Корецького, Миколай Чарторийський сумлінно слідкував за дотриманням фундації на Луцький костел Св.Трійці, надану його предками – Самійлом та Каролем Корецькими².

Вище ми згадали про фундаторську діяльність представників наймогутніших на Волині магнатських родів, чия суспільно-релігійна позиція мала дуже суттєвий (якщо не вирішальний) вплив на розвиток релігійної ситуації в регіоні. Проте, крім згаданих магнатів Римо-Католицьку Церкву активно підтримали представники середнього та дрібного нобілітету. В актових книгах повітових судів Волинського воєводства нами виявлено сотні заповідальних записів та дарчих актів на костели і кляштори Луцької римо-католицької єпархії, реєстр яких ми наводимо в додатках.

Найбільшу кількість надань знаходимо у заповітах. Нами було встановлено, що переважна більшість виявлених нами тестаментів мають заповідальні записи на користь костелів та кляшторів. Згідно з ними, Римо-Католицька Церква в кінці XVI – першій половині XVII ст. отримала пожертву понад 743 тис. злотих пожертв. До цієї суми не зараховано надання костелам і кляшторам католиками східного обряду (уніатами), а також подаровані маєтки, вартість яких встановити неможливо.

Крім тестаментів, волинська шляхта католицького віросповідання підтримувала свою Церкву фундаціями та різного роду дарчими актами. Крім згаданих вище фундаторів – Острозьких, Радзивіллів та Чарторийських, зусиллями яких постали єзуїтська колегія в Острозі, колегіата в Олиці та колегія мансіонаріїв в Клевані, відзначилися благодійністю також інші представники шляхетських родин. Так, зусиллями родини Єло-Малинських були зведені францисканські кляштори у Яневі та Шумську, могутня князівська

---

¹ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 188 — 189.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.213, арк.624зв.-627зв.

родина Корецьких постійно та послідовно підтримувала Корецький монастир оо.францискан. Щедрі надання отримали від жертводавців також монастир св.Бригіди в Луцьку та кляштори оо.домінікан в Луцьку та Володимирі.

В окремих випадках Католицьку Церкву на Волині підтримували її найзатятіші конкуренти – протестанти. Пов'язане це було з обставинами особистого характеру. Наприклад, відомий дисидент (кальвініст) воєвода дорпацький Андрій Лещинський був одружений з ревною католичкою Анною Корецькою. Після смерті дружини (†1640) він, поважаючи її пам'ять, звів у Чарторийську костел (ймовірно, будуватися він почав ще за життя Корецької) де упокоїлося її тіло¹.

Коли йде мова про фундаторську діяльність волинської шляхти на користь Римо-Католицької Церкви, слід окремо відзначити участь її представників у фінансуванні благодійницьких проектів католицького духовенства. Найяскравішим епізодом благодійницької активності подібного роду на Волині була діяльність в Луцьку у 20-30-х роках XVII ст. каноніка Балтазара Тишки. З усіх відомих на сьогодні представників духовенства різних конфесій цього регіону не було жодного, хто б впроваджував ідею харитативної діяльності з такою послідовністю та наполегливістю, як Балтазар Тишка². Не володіючи значними посілками, луцький канонік фінансував власні благодійницькі проекти, залучаючи кошти «спонсорів», які виділяли дуже солідні матеріальні ресурси, покладаючись на його духовний авторитет. Варто зазначити, що на створення та утримання створених ним благодійницьких структур - шпиталю, монастиря оо. боніфратріїв та братства кс. Балтазар Тишка задіяв двір у Луцьку, три села з присілками та не менше 23300 польських злотих. Ці маєтки та капітали давали щорічний чинш в розмірі 2250 злотих і забезпечували право на посесію ще двох маєтків. Для порівняння: за цей чинш тоді можна було

¹ Wołyniak (Gyzycki M.). Wykaz klasztorow dominikańskich prowincyi Ruskiej : w 2 cz. / Wołyniak (M. Gyzycki) . — Kraków : Nakładem оо. dominikanów, 1923 — . — Część II. — 1923. — S. 38.

² Стверджуємо це, опрацювавши практично всі актові книги повітових судів Волинського воєводства з 1595 по 1648 pp.

придбати пристойний двір в Луцькому замку. Благодійність подібного масштабу на той час була під силу хіба-що магнатам, тому активність луцького каноніка щодо збору коштів на користь нужденних заслуговує на найвищу оцінку¹.

В цілому, загальна кількість коштів, виділених волинськими фундаторами на користь Римо-Католицької Церкви, перевищує 77 тис. злотих окрім вартості подарованих маєтків та прибутків від них. З урахуванням грошей, які поступали згідно заповідальних записів у тестаментях (550 тис. злотих), загальна сума, пожертвована на Костел, складатиме щонайменше 627 тис. злотих в період з 1596 по 1648 рік. Сума ця виглядає просто колосальною, якщо взяти до уваги, що на сьогодні взято на облік лише близько ста костелів, каплиць і кляшторів, існування яких на Волині у зазначений період вдалося довести документально.

4.4 Релігійне життя католицької шляхти Волині

Коментуючи внутрішню ситуацію, що склалася в Римо-Католицькій Церкві в кінці XVI ст., відомий спеціаліст з історії Церкви о.Борис Гудзяк писав: «Характерною рисою Католицької Реформи був особливий дух боговідданості та душпастирського служіння. Оновлювалися старі католицькі монаші ордени, засновувалися нові; багато знатних людей, зокрема жінок, прилучалися до контемпллятивного чернечого життя; в єпископські лави влилося нове покоління ревних єрархів, що взялися зміцнювати єпархіальні структури та побожність своїх віруючих. Проповіді, великопісні місії, прощі, літургичні процесії, інші релігійні треби, в яких міг брати участь кожен, а ще друкована література, - всього цього стало більше, й усе це, краще за якість, доходило до розуму, заторкувало серця та душі посполитих мирян»². І далі про особливості

---

¹ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 372-377.

² Гудзяк Б. Криза і реформа. Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / Борис Гудзяк Б. / Марія Габлевич (пер. з англ.). — Львів : Б/В, 2000. — С. 110.

релігійної свідомості католицького нобілітету польсько-литовської держави: «Під кінець XVI ст. характерним для польсько-литовського католицизму був не так інквізиторський дух, як глибокий релігійний пієтизм. Крім того, непорушний принцип шляхетських вольностей наперед виключав можливість утискування будь-якої конфесії, де значну частину становила шляхта»¹.

Релігійне життя римо-католицького нобілітету, як і шляхтичів інших християнських конфесій Волині, відображено в документах лише фрагментарно. Це цілком зрозуміло з огляду на специфіку духовного та релігійного життя людини згаданого історичного періоду, яке майже не піддається документальній фіксації. Втім, виявлені документи дають нам можливість в головних рисах окреслити її специфіку, і вона в цілому співпадає з оцінкою загального духовного та релігійного життя католицької шляхти, яку дав о.Борис Гудзяк.

Так, однією з найважливіших складових релігійного життя католицького нобілітету було шанування культу Діви Марії. В цьому сенсі визначною подією на Волині була урочиста передача 1598 року луцьким домініканкам чудотворного образу Пресвятої Богородиці. Подарований він був єпископом Луцьким Бернардом Мацейовським, який в свою чергу отримав його в дар від Папи Климента VIII. Луцький образ невдовзі став славитися чудесами. З 1614 по 1650 рік вдячні вірні, які отримували зцілення від ікони Богородиці, видряпували на стінах домініканського костелу свідчення про її чудеса. В числі волинської шляхти – шанувальників чудотворної ікони, які отримали від неї чудотворні дари, зустрічаємо волинського каштеляна князя Миколая Чарторийського (запис від 1622 року)² В майбутньому «Богородиця

¹ Гудзяк Б. Криза і реформа. Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / Гудзяк Б. / Марія Габлевич (пер. з англ.). — Л. : Б/В, 2000. — С. 110.

² Wołyniak (Gyzycki M.). Wykaz klasztorow dominikańskich prowincyi Ruskiej : w 2 cz. / Wołyniak (M. Gyzycki) . — Kraków : Nakładem oo. dominikanów, 1923 — . — Część II. — 1923. — S. 141— 142.

домініканська» була коронована і у широких верствах вірних визнавалася покровителькою Волині.

Основним видом активного почитання Діви Марії серед католицьких вірних зазначеного періоду були Розарії - молитовні братства, що створювалися при монастирях. У них відбувалося релігійне виховання світських осіб під керівництвом ченців – переважно домінікан, францискан та єзуїтів. Його суть полягала у молитовній практиці вірних, базованій на поєднанні молитов та розмірковувань про основні правди віри. Перші згадки про братства Розарію на Волині з'являються на початку XVII ст., але безсумнівним є факт їх більш раннього існування. Так, Гальшка Фальчевська у своєму тестаменті від 1602 року визнала себе членом братства св. Діви Марії при Луцькому домініканському монастирі¹. 1619 року аналогічне визнання зробив Ян Бонецький, зазначивши, що є членом братства уже кільканадцять років².

Документально встановлено, що братства Розарію існували принаймні у чотирьох містах Волині – Володимирі (при домініканському монастирі), Корці (при францисканському монастирі), Луцьку (при домініканському монастирі) та Олиці (при місцевій єзуїтській колегіаті)³. З документів, які були в нашому розпорядженні, випливає, що членами згаданих братств були представники волинських шляхетських родин, що мали переважно польське походження. В їх числі були Бонецькі, Длугопольські, Заленські, Коблинські, Конопчанські, Любецькі, Марцишевські та Фальчевські. Даних про належність до числа братств Розарію світських представників українських шляхетських родин поки що не виявлено.

¹ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.14, арк.379-380зв.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.127-129зв.

³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.187, арк.1050-1055. ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.230, арк.650-652. ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.230, арк.770зв.-772зв. ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.238, арк.931-933 ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.597зв.-599. ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.89, арк.548- 557зв. Szyszka B. Profesorowie akademii Zamojskiej w kollegium akademickim w Olyce / B. Szyszka // Zamojszczyzna i Wołyń w minionym tysiącleciu: historia, kultura, sztuka. — Zamość : Druk: Zakład Poligraficzny, Zamość, 2000. — S. 96.

Крім рожанкових братств існували також на Україні римо-католицькі братства милосердя. Основною їх функцією був догляд за хворими і немічними у шпиталях. На Волині нам відоме одне таке братство, засноване згаданим вище каноніком Балтазаром Тишкою при єзуїтському костелі у м.Луцьку. Згідно з волею фундатора, його члени мали опікуватися хворими у шпиталі при кляшторі оо.боніфратріїв в Луцьку. Документи, що були в нашому розпорядженні, дають можливість зробити висновок, що його членами були переважно луцькі міщани римо-католицького віросповідання польського походження. В їх числі – аптекар Войтех Ліпчик, Адам Гоголя-Шмуклеж та ін.¹

Культ св.Діви Марії був дуже популярним в середовищі волинського католицького нобілітету, який посилено поширювався оо.домініканами, францисканами та єзуїтами. Виявлялося це у жертвах на марійні костели, зведенні каплиць та вівтарів на її честь, дарчих записах рожанковим братствам та прикрашенні коштовностями марійних ікон у католицьких храмах Волині. Часом пієтет до Пресвятої Богородиці виявлявся у досить незвичний спосіб. Так, великий шанувальник її культу Криштоф Гойський бажав прищепити шанобливе ставлення до св.Діви Марії вихованцям луцької бурси. З цією метою він зробив невелику фундацію (20 злотих) на виконання пісні в її честь для студентів перед початком лекцій². Родина Ласинських (Миколай Ласинський та його дружина Олександра Загоровська) замовила маляру написати образ св.Діви Марії. Коли він був готовий, подружжя оплатило роботу майстра та подарувало його домініканському костелу в Луцьку. Цікаво, що цей образ ще за їх життя уславився чудесами і пізніше став одним із знаних на Волині образів, що прославився даром зцілення³.

Про приватні релігійні практики волинської шляхти можемо судити передусім за життєписами деяких волинських магнатів. Відомо, що деяка їх частина практикувала досить суворі форми релігійного життя.

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.230, арк.111-115зв.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.502зв.-507.

³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.212-214зв.

Вище вже згадувалося, що княгиня Анна Острозька після смерті братів та чоловіка присвятила своє життя молитві та релігійному самовдосконаленню. Під керівництвом своїх духовних наставників – оо.єзуїтів – вона більшу частину свого часу проводила в каплиці Острозького замку, майже щоденно відбуваючи сповідь, покути та молитву. Княгиня носила дротяний пояс, займалася самобичуванням. По суті, Анна Острозька жила чернечим життям, хоча й лишалася формально світською людиною.

Строге, хоч і не чернече, життя практикував князь Станіслав Радзивілл. Проживши лише 40 років, він встиг отримати серед своїх сучасників ймення «Побожний». Для цього були цілком реальні підстави – князь майже не цікавився перспективами світської кар'єри, присвятивши життя духовному покликанню. Станіслав Радзивілл щороку відбував реколекції у Олиці та Налибоках, мандрував на поклоніння до католицьких святинь Європи, писав твори релігійно-догматичного характеру. Один з них – «*Oreże duchowne prawowiernego gusera chreścijańskiego*», виданий у Кракові 1591 року з викладом головних правд віри, був досить популярним в середовищі тогочасного католицького нобілітету¹.

Син Станіслава Радзивілла – князь Ольбрихт-Станіслав Радзивілл – на відміну від батька брав активну участь у політичному житті Речі Посполитої. Втім, і він виявився людиною побожною, яка практикувала покути, що передбачали спасіння ближнього та допомоги бідним. Намагаючись ширше залучити своїх підданих до релігійного життя, Ольбрихт Радзивілл фундував при Олицькому костелі відправу до причастя щочетверга з публічною

---

¹ Ворончук І. Життєві пріоритети князя Станіслава Радзивілла / Ірина Ворончук // Минуле і сучасне Волині і Полісся. Олика і Радзивілли в історії Волині та України. Матеріали XVIII Волин. наук.-практ. істор.-краєзн. конф.: наук. зб. — 2006. — Вип. 18. — С. 31—36. Довбищенко М. Забуті імена української історії: князь Станіслав Радзивілл «Побожний» у подіях релігійного життя Волині другої половини XVI ст. / Михайло Довбищенко // Минуле і сучасне Волині і Полісся. Олика і Радзивілли в історії Волині та України. Матеріали XVIII Волин. наук.-практ. істор.-краєзн. конф.: наук. зб. — 2006. — Вип. 18. — С. 30 — 31.

процесією. Після відправи убогі йшли до замку, де їх добре годували та щедро обдаровували. При цьому іноді сам князь особисто обслуговував по 200 чоловік¹.

Якщо особливості релігійного життя деяких католицьких магнатів (внаслідок відносної дослідженості їх біографій) в головних рисах нам відомі, то про релігійні практики середньої та дрібної шляхти збереглося дуже мало документів (це не стосується культу св.Діви Марії, про що йшлося вище). Втім, навіть розрізнені дані дають можливість окреслити певні аспекти релігійного життя згаданої шляхетської групи.

Так, встановлено, що на Волині існував Третій чин ордену бернардинів, члени якого бажали вести поглиблене духовне життя та апостольську працю, але не могли вступити до Першого (чоловічого) чи Другого (жіночого) Ордену через обов'язки – професійні чи сімейні. Належність до нього виразно окреслили своїми тестаментом Яковицький Криштоф та Ясманецька Катерина. До того ж пан Криштоф Яковицький заповів поховати своє тіло у габіті при Дубенському кляшторі². Крім того, актовий матеріал фіксує наявність каплиць у дідичних маєтках панів Гораїнів, Лисаковських, Петровських, Стемпковських, Харлинських, та ін³.

4.5 Конфлікти римо-католицької шляхти і духовенства, їх причини. Вище писалося про результати плідної співпраці волинської шляхти з католицьким духовенством у справі поширення католицизму, у виконанні релігійних практик та у реалізації благодійницьких проектів. На перший погляд може скластися враження існуванні певної ідилії у їх стосунках. Втім, такий висновок

---

¹ Любецька Н. Видатний рід князів Радзивіллів в історії Волині. // Минуле і сучасне Волині і Полісся. Олика і Радзивілли в історії Волині та України. Матеріали XVIII Волин. наук.-практ. істор.-краєзн. конф.: наук. зб. — 2006. — Вип. 18. — С. 53.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.242, арк.268-271зв. ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.221, арк.1202-1204.

³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.97, арк.46-47; спр.103, арк. 929-931; спр.166, арк.395-397; спр.112, арк. 33-35; спр.124, арк.669-671; ф.27, оп.1, спр.22, арк.315зв.-317зв.

був би помилковим. Документи свідчать, що стосунки католицького нобілітету зі своїми духовними отцями не завжди були дружніми – ціла низка конфліктів, зафіксованих в актових книгах, є тому переконливим підтвердженням. Лишаючи поза увагою суто економічні суперечки, спробуємо розібратися з тими випадками, суть конфліктів яких лежала поза матеріальними інтересами.

Отже, нами встановлено, що більша частина документів, які фіксують конфлікти між шляхтою латинського обряду і римо-католицьким духовенством, має побутовий характер. В їх основі часто лежало банальне хуліганство гордих панів, які звикли вести розгульне життя. В їх основі часто лежало банальне хуліганство гордих панів, які звикли вести розгульне життя. Стає очевидно, що притаманна шляхті гоноровитість часом виходила за межі пристойності, коли «урожені пани» не бажали рахуватися ні зі святістю місця, ні з авторитетом католицького священика. Документи свідчать, що притаманна шляхті гоноровитість часом виходила за межі пристойності, коли «урожені пани» не бажали рахуватися ні зі святістю місця, ні з авторитетом католицького священика. Характерна в цьому сенсі подія сталася 1623 р. у м. Литовиж. В неділю 7 травня плебан Каспер Кубаля правив месу у місцевому костелі. З великим запізненням (аж на час проголошення проповіді) до храму прибув шляхтич Ярош Хохоль. Зайнявши своє місце, він, не зважаючи на плебана, почав вести світські розмови із сусідами, супроводжуючи їх сміхом. Врешті, плебан змушений був зробити пану Ярошу зауваження, яке останнього не на жарт роздратувало. Після закінчення меси він довго чекав на цвинтарі ксьондза Каспера, маючи на меті з'ясувати з ним стосунки. В присутності багатьох шляхтичів, що виходили з костелу, він нахвалявся розправитися з плебаном, самовпевнено вигукуючи: «Не таких ем ксенъдзовъ з казалници скидал!»¹ Не дочекавшись плебана, який ховався від нього в костелі, Ярош Хохоль з погрозами відійшов. Ксьондз Каспер Кубаля тим не менше вирішив владнати конфлікт зі скандальним шляхтичем. Побоюючись особисто прийти до нього додому, він написав примирливу записку пану Хохолю і доручив «діду

старому, шпитальному» доставити її за адресою, що той і виконав. Втім, це не розв'язало проблеми. Як особисто Ярош Хохоль, так і його дружина – Богуміла Мелешківна, і надалі приходили до костелу з погрозами на адресу плебана. Врешті, останній змушений був покликати возного, який офіційно засвідчив в суді нав'язливе бажання Яроша Хохоля «скинути з казальниці» ксьондза Каспера².

Бували також випадки, коли шляхта в костелах влаштовувала з'ясування між собою стосунків, що призводило не тільки до зневаги духовенства, але і до осквернення святині. Наприклад, набув розголосу скандал, що стався під час роботи Луцького сеймику 1647 року, засідання якого проходили в Луцькому кафедральному костелі. Суперечка, яка виникла там, переросла в бійку, в ході якої в хід пішли шаблі. Фінал сварки був сумний – луцького гродського писаря Станіслава-Казимира Беневського було тяжко поранено, скривавлено великий вівтар. І хоча нам не вдалося точно встановити, хто саме перший вихопив із піхов зброю (вірогідно, конфлікт спровокувала шляхта некаатолицького віровизнання), проте присутність у «лицарському колі» католицької шляхти, яка, напевно, складала більшість присутніх, також покладає на неї відповідальність за те, що сталося³.

Значно серйознішими були протиріччя між римо-католицьким духовенством та шляхтою, які стосувалися ідеологічних питань, а саме шляхів та методів поширення католицизму. Те, ще вони мали місце, ми бачили на прикладі неоднозначного ставлення волинського нобілітету до питання про введення у своїх володіннях унії (католицизму східного обряду) за правом патронату. Втім, методи поширення католицизму латинського обряду також часом викликало гострі дискусії. Свідченням цього є приватний лист князя Юрія Збарзького до невстановленого адресата, отця ордену єзуїтів. Хоча згадане послання вилучено із загального контексту ймовірного листування між

---

¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.56, арк.27зв.

² ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.56, арк.27зв.-28зв.

³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.260, арк.581зв.-583, 863зв.-864зв.

ними, і до того ж є недатованим, все-таки лист дає уявлення про суть головної проблеми.

Отже, князь Збараський писав лист до свого адресата в стані явного невдоволення. Він стверджував, що не давав йому ніяких підстав для написання листів на свою адресу і, більше того, «...rad bym do tey beatitudinem przyszedł abyscie ani wmc o mnie ani ja o wmcw nie wiedział»¹. Але що все-таки змусило князя Збараського, який бажав би зберігати «глибоку мовчанку» в стосунках з єзуїтами, все-таки взятися за перо? З тексту листа випливає, що єзуїт був невдоволений релігійною працею, яку провадив у своїх маєтностях Юрій Збараський. З цього приводу князь відповідає: «...jesli zli xięza w mattch moich nie moia to wina łącno je odmienic choc widzi mi się ze do tamtego kraiu trudno dobrego zawiesc, a ja zas wole złych cierpiec bo niewiem gdzie tu lepszych brac»². Згадуючи свій лист до луцького суфрагана, якому він писав у цій же справі, Юрій Збараський далі робить важливе зізнання: «O czym pisalem do jx sufragana łuckiego ze raczey to będą widział aby in prisco te kraie zostawały; nizli zebyscie mi mieli wmc swoje instrumenta podawac, wole ja ...tam religionem długo nizli ferventem a zgerzec przy nieu»³. Останні слова князя були відвертим викликом єзуїту: «W Polsce nie w Rzymie mieszkem ani w Hispanij jnkwizycyey się nigdy nie boie»¹.

Згадані факти свідчать, що в римо-католицькому суспільстві Волині існували певні проблеми по лінії стосунків вірні – духовенство. Породжувалися вони різними факторами. В першому випадку католицьке духовенство стикалося з виявами відвертої шляхетської сваволі, притаманної не тільки магнатам, але навіть бідним, безземельним, але гоноровитим панам. В іншому випадку ми фіксуємо опозиційні настрої в середовищі гуманістично настроєної частини католицького шляхетства, представники якої не поділяли методів релігійної праці в Україні ордену єзуїтів.

¹ ІР НБУВ, Ф.VIII, спр.108/152 арк.262

² ІР НБУВ, ф.VIII, спр.108/152 арк.262.

³ ІР НБУВ, ф.VIII, спр.108/152 арк.262.

4.6 Волинська шляхта в середовищі римо-католицького духовенства

Як згадувалося вище, Римо-Католицька Церква на Волині в кінці XVI – першій половині XVII ст. отримала потужну матеріальну підтримку з боку місцевого нобілітету – як українського, так і польського походження. Водночас, в порівнянні зі шляхтою східного обряду, волинські римо-католики виділили зі свого середовища порівняно невелику кількість осіб, які, прийнявши духовний сан, займалися пастирською діяльністю у регіоні. Документи свідчать, що настоятелями костелів та ченцями у кляшторах були особи переважно польського походження. Втім, цей факт не слід пояснювати браком духовного покликання місцевих католиків. На наш погляд, справа полягає в іншому.

Передусім, слід звернути увагу, що на відміну від Церкви східного обряду Римо-Католицький Костел відрізнявся значно більшою мобільністю у розподілі своїх кадрів. Ксьондзи, а особливо чернецтво, рідко осідали надовго в костелах і кляшторах того регіону, звідки були родом. За волею духовного керівництва своїх єпархій та орденів, чия влада поширювалася далеко за межі Волинського воєводства, ксьондзи та ченці могли виконувати свої пастирські обов'язки і в інших регіонах Речі Посполитої, а то і за кордоном. Втім, представники заможних волинських родів могли і з власної волі шукати собі перспективні місця в структурі Римо-Католицької Церкви, осідаючи у Варшаві, Кракові, Львові та ін.

Відомо, наприклад, що один із синів волинського магната, князя Юрія Чарторийського – (Адріан?) Чарторийський - прийняв духовний сан і з часом став краківським каноніком. Очевидно, він був відомим проповідником, якщо 24 лютого 1645 р. король Владислав IV особисто був присутнім на виголошенні ним проповіді. Цікаво, що ксьондз Чарторийський не забував своєї історичної батьківщини – одного разу він прибув до Клевая і урочисто вніс до родинного

---

¹ ІР НБУВ, ф.VIII, спр.108/152 арк.262.

костелу моці св.Боніфация¹. Донька волинського Григорія Сангушка – Олександра Сангушко, – вихована матір'ю-католичкою, також присвятила своє життя Костелу. 1612 р. вона стала черницею чину св.Клари у Львові, прийнявши ім'я Магдалена, і, за переказами, згодом померла смертю святої².

Другою причиною низького представництва волинського шляхетства в середовищі місцевого римо-католицького духовенства вважаємо відносно нечисленність костелів та кляшторів на території Волинського воєводства – на сьогодні документально доведено існування близько 100 костелів, каплиць та кляшторів в цьому регіоні. Ми згадували, що в цьому ж регіоні знаходилося 2-2,5 тис. церков східного обряду (православних та уніатських), причому в багатьох із них настоятелями були представники дрібної шляхти, які, не маючи інших засобів існування, з волі своїх панів виконували функції парафіяльних священиків і жили з прибутків церковних маєтків. Крім того, численні монастирі східного обряду, що перебували під патронатом місцевої шляхти, виконували функції шпиталів або пенсійних будинків для шляхетських слуг – православних та уніатів. Саме ці обставини ввели велику кількість дрібної шляхти в середовище духовенства Церкви східного обряду. Ні костели, ні кляштори Римо-Католицької Церкви (крім, можливо, монастиря св.Бригіди в Луцьку) подібних функцій не виконували, а відтак представництво волинської римо-католицької шляхти серед ченців та ксьондзів не могло бути численним.

Серед духовних осіб Римо-Католицької Церкви волинського походження які вели пастирську діяльність у рідному воєводстві, варто згадати сина визначного захисника православ'я Лаврентія Древинського – добродійця Олицької колегіати, каноніка Яна Древинського. У Луцькому кафедральному костелі служив брат волинського підчашого Мацея Стемпковського – канонік

¹ Pamiętniki Albrychta Stanisława X. Radziwiłła kanclerza w. litewskiego : [w 2 t.]. — Poznań : Drukowano u K. A. Pompejusza w Poznaniu, 1830. — . — Tom. I. — 1830. — S. 81, 159.

² Wołyniak (Gyzycki M.). Wykaz klasztorow dominikańskich prowincyi Ruskiej : w 2 cz. / Wołyniak (Gyzycki M.). — Kraków : Nakładem oo. dominikanów, 1923 — . — Część II. — 1923. — S. 68.

Бартоломей Стемповський¹. Принаймні двоє представників шляхти – Матеуш-Домінік Шанявський та Іполіт Гулевич – обрали шлях чернечого подвигу у волинських кляшторах оо.домінікан. Представники шляхетського жіноцтва Волині, які шукали чернецтва, ставали монахинями кляштору св.Бригіди у Луцьку. В їх числі згадуються Сузанна Станішевська (пріориня), Христина Мелешківна (черниця), Анна Гулевич (черниця) та ін.

Отже, волинська шляхта виявила надзвичайно високу активність у справі підтримки інтересів Римо-Католицької Церкви як у власному регіоні, так і поза його межами. Стрімко зростаючи чисельно за рахунок конверсій православних до католицизму, волинський католицький нобілітет на середину XVII ст. досяг значних результатів, а саме:

1. На Волині були створені навчальні центри (Острозька єзуїтська колегія, Олицька колегіата, семінарія у Клевані), які стали дієвим засобом поширення католицької освіти та виховання в середовищі місцевої шляхетської молоді.

2. За активної участі волинського нобілітету в кінці XVI – першій половині XVII ст. спостерігався процес релігійного піднесення в Католицькій Церкві. Виявлялося це передусім у зростаючому почитанні культу чудотворних ікон (передусім Луцької домініканської), створенні братств св. Рожанця та сприянні реалізації благодійницьких проектів.

3. Римо-Католицька Церква, попри відносну невелику чисельність монастирів та парафій, отримала величезні матеріальні ресурси, які дозволяли розгорнути активну душпастирську, освітню та економічну діяльність в регіоні.

---

¹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.23, арк.262.

РОЗДІЛ 5

ШЛЯХТА У ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ГРОМАДАХ ВОЛИНИ

З другої чверті XVI ст. більшість країн Європи увійшли в епоху Реформації – соціально-політичних та релігійних рухів, що виникли в результаті глибокої кризи Католицької Церкви та феодальної політико-економічної системи європейських держав. В результаті Реформації від католицизму відділилася велика кількість вірних, які увійшли до складу пастви нових Церков – лютеранської, кальвіністської та англіканської, а також релігійних згромаджень та сект (анабаптисти, антитринітаристи), що отримали назву протестантських. Протестанти висунули доктрину спасіння людини однією вірою та запропонували радикальне оновлення догматів, намагаючись наблизити Церкву до духу раннього християнства. Було також переглянуто сутність церковних таїнств, відкинуто авторитет церковної традиції, визнано єдиним джерелом істини Біблію. Важливою рисою протестантизму було надання провідної ролі у церковному житті мирянам і заперечення ролі Церкви та священників в якості посередників між Богом і людиною.

З числа згаданих протестантських Церков і течій в Україні, зокрема на Волині, поширення отримали кальвінізм, аріанство та лютеранство.

5.1 Кальвінізм. Виник в середині XVI ст. на основі вчення французького богослова, активного діяча Реформації Жана Кальвіна († 1564). Ним було висунуто і розвинено вчення про «абсолютне приречення», згідно з яким Бог визначив долю людей ще до створення світу. Тобто, ще до народження людини було визначено, чи спасеться вона, чи потрапить у пекло. Втім, на думку Кальвіна ця обставина не повинна штовхати людину на пасивний шлях життя. Хоча людині невідомо, чи буде вона врятована, чи ні, вона тим не менше повинна своїм життям і діяльністю заслужити милість Бога і довести, що є Божим обранцем. При цьому успіх у справах може служити опосередкованим доказом того, що віруюча особа обрана для спасіння, а невдача — ознака приреченості. В такий спосіб кальвінізм освячував підприємницьку

заповзятливість молодії буржуазії. Послідовники Кальвіна поглибили це вчення, підкреслюючи, що успішне підприємництво, побожність, працьовитість та покїрність владї є проявами божої обраностї.

На ґрунті кальвінізму виникала Кальвіністська Церква, характерними особливостями якої стали простота, загальнодоступність та дешевизна. Кальвіністи відмовилися від церковної ієрархії та запровадили виборність церковного керівництва. Основною ланкою Церкви стала релігійна громада з пасторами і пресвітерами на чолі. З релігійного культу було усунено розкіш, а сам він зазнав радикального спрощення. У кальвіністських храмах нема ікон, хрестів, органної музики та літургії. Богослужіння провадиться у формі спільних молитов, співу псалмів та читання Біблії.

Отже, в Європі ідеї кальвінізму знайшли жвавий відгук в середовищі ранньої міської буржуазії, яка була зацікавлена у глибоких соціально-політичних та релігійних перетвореннях. Зрозуміло, що в Україні взагалі, та на Волині зокрема, де панували феодальні відносини на селі, а промисловість перебувала в зародковому стані, не існувало стабільної соціальної бази для ідей кальвінізму. Тим не менше, невелика кількість прихильників цієї релігійної течії виявилася в середовищі волинської шляхти. З молодією буржуазією їх об'єднали невдоволення особливими економічними привілеями та надмірним впливом Католицької Церкви¹.

Кальвінізм в Європі поруч із лютеранством став потужним фактором націєтворчих процесів. Подібні тенденції спостерігалися також в Україні, хоча і в дуже слабких, у порівнянні з європейськими країнами, формах. Носієм національних ідеалів в середовищі кальвіністів українського походження був, наприклад, син православного священика з Галичини Андрій Добрянський, який став протестантом, щоб стати «слугою Божим народу руському»². Учень

---

¹ Історія української культури : у 5 т. / [головний редактор Б. Патон] — К : Наукова думка, 2001. — . — Т.2. — 2001. — С.493.

² Історія української культури : у 5 т. / [головний редактор Б. Патон] — К : Наукова думка, 2001. — . —

кількох європейських університетів, поет, перекладач, професор філософії, пастор зборів у Яблунові та Бучачі, він написав кілька праць, що вийшли друком у Базелі, та розпочав переклад «Послань апостолів», який, однак, так і не встиг закінчити. Саме кальвіністськими авторами було написано перші віросповідні твори слов'яно-руською мовою. В їх числі твори Симеона Будного – «Катехізіс», «Оправданне грішного чоловіка перед Богом», «Про святе хрещення і вечерю сина Божого». Дві останні книги, на жаль, втрачені. Цінною пам'яткою української Реформації вважається також «Крехівський Апостол» (знайдений у 20-х роках ХХ ст. у Крехівському монастирі), перекладений невстановленим автором на мову, наближеної до народної, з примірника Берестейської Біблії, яка була видана на кошти покровителя протестантів князя Миколая Радзивілла (Чорного). Втім, ці паростки національного відродження на кальвіністському ґрунті так і не розвинулися. Причиною цього стала надзвичайна вузькість соціальної бази кальвінізму на Україні, внаслідок чого національний розвиток в Україні на основах кальвінізму в тих історичних умовах був неможливим.

Найбільші успіхи у справі поширення свого віровчення в польсько-литовській державі кальвіністи зробили в середині - другій половині ХVІ ст. В часи Тридентського собору (1544-1566 рр.), який оголосив протестантів поза законом, Польща і Литва лишалися відносно ліберальними країнами у сфері релігійної політики. Це дозволило численним протестантським проповідникам розгорнути агітацію за фактичної їх підтримки королем Сигізмундом ІІ, який відверто симпатизував Реформації. Недаремно Лютер присвятив йому свій переклад Біблії, а Кальвін – своє тлумачення на послання апостола Павла до євреїв¹. Саме у 50-х роках ХVІ ст. почалося активне проникнення протестантизму кальвіністського спрямування на територію польсько-

---

Т.2. — 2001. — С.494.

¹ Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні: у 3. кн. : Навч.посібник для студ. вищих навч.закладів / В. Ульяновський. — К. : Либідь, 1994.

Кн. 2. — 1994. — 191 с.

литовської держави. Причому найбільшого успіху вони досягли на території Великого князівства Литовського. Цьому сприяла позиція литовського канцлера та віленського воєводи князя Миколая Радзивілла (Чорного), який на початку 1550-х років разом зі своєю родиною та слугами прийняв кальвінізм. Його зусиллями були створені кальвіністські громади у Вільні, Несвіжі, Бресті, Клецьку, Орші, Мордах і Кейданах¹. Саме князь Радзивілл закликав до князівства відомих кальвіністських пасторів і проповідників (М. Чеховица, С.Будного, Л.Кришковського, С.Заціуса), були відкриті друкарні у Несвіжі та Бересті, які одразу розпочали активну видавничу діяльність. Поруч із друкарнями відкрилися протестантські школи у Кейданах, Слуцьку, Новогрудку, Заславі, Меречі, Ковні та Вітебську². Невдовзі – у 60-ті роки XVI ст. – кальвінізм почали приймати представники магнатських та впливових шляхетських родин Литви та Білорусі. В їх числі – Радзивілли, Кішки, Сапіги, Ходкевичі, Тишкевичі та ін³.

Стрімкий успіх кальвінізму в польсько-литовській державі, який спостерігався у 50-60-ті роки XVI ст., був невдовзі загальмований, а на кінець XVI ст. почав помітно здавати позиції. На те було декілька причин. Масове захоплення шляхти кальвінізмом пояснювалося передусім фактом глибокої кризи Римо-Католицької Церкви, але для його глибокого вкорінення бракувало суспільно-економічної бази. Саме тому, коли Католицька Церква, оновлена та скріплена реформами Тридентського собору, висунула протестантизму

---

¹ Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні: у 3. кн. : Навч.посібник для студ. вищих навч.закладів / В. Ульяновський. — К. : Либідь, 1994.

Кн. 2. — 1994. — С.191 — 192.

² Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні: у 3. кн. : Навч.посібник для студ. вищих навч.закладів / В. Ульяновський. — К. : Либідь, 1994.

Кн. 2. — 1994. — С.191 — 193.

³ Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні: у 3. кн. : Навч.посібник для студ. вищих навч.закладів / В. Ульяновський. — К. : Либідь, 1994.

Кн. 2. — 1994. — С.191 — 192.

протидію в особі талановитих проповідників та пастирів – оо.єзуїтів, позиції кальвінізму одразу захиталися. Поступовому занепаду кальвінізму сприяла також криза, яку пережили кальвіністські громади на рубежі 50-60-х років XVI ст., внаслідок якої утворилося окреме угруповання під назвою «Молодша церква». Остання остаточно відкололася від кальвінізму 1573 р., започаткувавши нову протестантську течію, відому під назвою аріан або соцініан.

Перспективи поширення кальвінізму на Волині окреслилися досить виразно ще в середині XVI ст., коли це віровизнання прийняв впливовий магнат України та Литви, власник Олицької волості князь **Миколай Радзивілл (Чорний)**. Саме за його життя кальвіністи створили досить міцний осередок у містечку **Олика** (Луцький повіт), який став першим протестантським центром на Волині. Проте наступник Миколая Радзивілла – князь Станіслав Радзивілл (Побожний) - недовгий час був протестантом і уже в досить юному віці прийняв католицтво. Досягнувши повноліття (1577) і перейнявши під свою владу родові маєтки на Волині, він рішуче змінив релігійну політику свого батька. Молодий князь з ревністю неофіта став на захист католицизму, негайно видалив кальвіністських пасторів з усіх своїх маєтків, в яких останні вже впевнено закріпилися, і передусім – з Олики. Він також забезпечив Олицький костел від можливих протестантських впливів в майбутньому, зазначивши, що коляторство над ним має перейти луцьким біскупам в разі, якщо його наступники не будуть сповідувати католицизм¹.

Надав підтримку волинським кальвіністам також лідер православного суспільства князь Костянтин Острозький. Маючи дуже специфічну релігійну свідомість, він покровительствував мало не всім представникам християнських конфесій, сект і навіть нехристиянських віровизнань, які існували в Речі

---

¹ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 404.

Посполитій. Як свідчить польський дослідник Т. Кемпа, серед представників інших конфесій у володінні мали свою святиню також кальвіністи¹.

Іншим протектором кальвінізму на Волині був князь **Октавіан Пронський**. Він в кінці XVI ст. перетворив **Берестечко** (Луцький повіт) на значний центр, в якому розміщувалася кальвіністська школа. На жаль, про її діяльність (між 1585 і початком 1640-х рр.) не лишилося достовірних відомостей. Н. Яковенко припускає, що згаданий навчальний заклад міг досягнути рівня «trivium'у» – зі скороченим викладанням поезики і риторики². Сам князь Пронський до кінця життя лишився вірним кальвінізму і тестаментом від 1631 р. заповів поховати своє тіло в полі³. Під 1599 р. згадується кальвіністський (євангелицький) пастор (міністр) «криловський»⁴, але ширших даних про громаду в **Крилові** виявити поки що не вдалося.

У другій половині XVI ст. тимчасовий успіх кальвіністів спостерігався також в родинах інших волинських магнатів. В їх числі був князь **Януш Заславський**, який, на думку Н.Яковенко, народився православним, прийняв кальвінізм, але врешті навернувся до католицизму⁵. Нам видається досить символічним той факт, що, фундуючи 1599 р. у Старому Заславі парафіяльний костел, князь призначив на його утримання село Лютерівка, назва якого явно свідчила про колишні протестантські захоплення Заславських⁶. Тривалий час сповідники кальвінізму були присутні в родині князів Збаразьких. В їх числі слід згадати **Стефана Збаразького** та його сина **Петра Збаразького**⁷. Втім, за

¹ Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawoslawni w obronie swobod wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / Tomasz Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 256.

² Історія української культури : у 5 т. / [головний редактор Б. Патон] — К : Наукова думка, 2001. — . — Т.2. — 2001. — С.578.

³ ЦДАК України, ф.25, оп.1, спр.177, арк.254зв.-258зв.

⁴ ЦДАК України, ф.27, оп.1, спр.13, арк.281-282зв.

⁵ Яковенко Н. Паралельний світ / Яковенко Н. — К. : Критика, 2002. — С. 65 — 66.

⁶ ЦДАК України, ф.25, оп.1, спр.56, арк.299-304зв.

⁷ Яковенко Н. Паралельний світ / Яковенко Н. — К. : Критика, 2002. — С. 74 — 75.

даними Н.Яковенко, Стефан Збаразький перед смертю (†1585) навернувся до католицизму, після чого згадок про кальвіністські захоплення представників цієї родини ми не маємо. Фаза кальвіністських захоплень була характерною також для представників родини Вишневецьких. В їх числі були представники «старшої лінії» роду – князь **Андрій Вишневецький** та його доньки **Анна, Софія, Гальшка і Олександра Вишневецькі**¹. Проте в жодному із цих впливових магнатських родин кальвінізм не знайшов глибшого зацікавлення. На кінець XVI ст. майже всі вони втратили інтерес до євангелізму та навернулися до католицизму.

Загалом слід зазначити, що в досліджуваній нами період (кінець XVI – перша половина XVII ст.) серед волинського нобілітету сповідників кальвінізму була незначна кількість. Майже всі послідовники цього віровизнання, які зустрічалися в цей час на Волині, представляли шляхту корінних польських земель, і лише одиниці – нобілітет з родин **Гулевичів, Вільгорських, Мондвіг-Дорогостайських, та Черневських** - представляли родини, що походили з Волині або постійно там проживали.

5.2 Аріанство (Соцініанство). Коріння згаданого вчення сягає кальвінізму, точніше його радикальної течії – антитринітаризму, послідовники якого виступили проти основних догм християнства. Основоположником цієї течії був М. Сервет, який заперечував догмат про трипостасність Божу. Звідси і пішла назва поширюваної ним науки — антитринітарство. Сервет завзято та послідовно ширив свою науку по різних землях, аж поки не був спалений 1553 р. Його однодумець та послідовник – Лелій Соцін – продовжив справу Сервета у різних країнах Європи, в тому числі і в Польщі. Племінник Лелія Соціна – Фауст Соцін – приділяв справі поширення нового вчення на землях Польщі особливу увагу. Він знайшов прихильне ставлення в оточенні королеви Бони, що значно полегшило йому виконання своєї місії. Фауст Соцін дав докладну організацію польським антитринітаріям (або унітаріям, тобто визнавцям одної Божої істоти), тому ця наука часто зветься на честь його імені соцініанством.

---

¹ Там само. С.76-77.

Соцініани навчали, що існує тільки один Бог, а Христос по своїй природі був звичайною людиною. Звідси пішла друга назва соцініан – аріани – оскільки їх погляди співпадали з ключовими моментами вчення єпископа Арія, засудженого Першим Вселенським Собором. Соцініани не визнавали кальвіністської науки про «абсолютне приречення», відкидали священне передання, пошану святих та образів, а також всі таїнства. Хрещення вони проводили лише над дорослими, шанували суботу, заперечували силу молитви за померлих та ін. Як згадувалося вище, соцініанство народилося з кальвінізму, але крайність їх науки кинула проти соцініан навіть їх колишніх братів-кальвіністів, які скоро розірвали з ними стосунки та розпочали проти соцініанства боротьбу.

Надзвичайно важливу роль у розвитку та поширенні аріанства в Речі Посполитій взагалі, та на Волині зокрема, мала діяльність соцініанської академії в Ракові недалеко від Сандомира. Остання була започаткована 1567 р. привілеєм магната Яна Сененського, який гарантував мешканцям Ракова свободу віровизнання. Навернення до протестантизму чергового власника цього містечка Якуба Сененського перетворило його на головний осередок прибічників соцініанства. Відомо, що в період між 1600 — 1638 рр. тут відбулося 44 синоди, на які збиралися вірні з усіх регіонів Речі Посполитої. Завдяки перебуванню в Ракові видатних польських, німецьких, італійських мислителів (Фавста Соціні (Социна), Валентина Шмальця, Йоахима Стегмана, Йогана Крелля, Йонаса Шліхтинга, Андрія Вишоватого, Самуеля Пшипковського та ін.) тут сформувалася атмосфера пошанованого інтелектуального життя. Саме у Ракові функціонувала одна із перших в Польщі публічних бібліотек, а 1600 р. тут почала діяти друкарня, яка відзначилася надзвичайно високою продуктивністю – за час свого існування (1600-1638 рр.) вона видала понад 200 полемічних і теологічних видань. 1602 року змінився статус Раківської школи антитринітаріїв, яка перетворилася на головний центр підготовки соцініанських пасторів та проповідників. Рівень навчання у згаданому навчальному закладі був зорієнтований на гімназії академічного

типу, на зразок тих, що діяли у Гданську, Торуні, Лозанні та ін., тобто передбачав, окрім поезики і риторики, наявність ще одного вищого класу, в якому поєднувалося викладання філософії і теології.

На Волинь аріани (соцініани) почали проникати в кінці XVI ст., де їм активно покровительствував лідер православних князь Костянтин Острозький. Саме за його сприянням в Острозі сформувався один із перших аріанських гуртків на Волині. Князь жваво цікавився їх віровченням і навіть доручив одному зі своїх приближених слуг – антитринітарію **Мотовилу** – написати відповідь на книгу Петра Скарги «Про єдність Церкви божої». Твір Мотовила сподобався князю і він надіслав його для ознайомлення князю Андрію Курбському. Проте князь Курбський не поділяв симпатій Острозького до протестантів і був неприємно вражений тим фактом, що під захистом православного магната «єретики» можуть вільно поширювати своє вчення. У своєму листі до князя Андрій Курбський висловлювався з цього приводу надзвичайно різко, висловлюючи обурення тим, що справа захисту православ'я довірена «єретикам»¹.

Втім, різка реакція князя Андрія Курбського на адресу аріан не змінила ставлення до них князя Костянтина Острозького. Він і далі надавав соцініанам всіляку підтримку (встановлено, що крім Острога аріанські громади існували також в Острополі та Старокостянтинові), а також вдавався до їх послуг у своїй політичній та освітній діяльності. Так, на думку більшості вчених, автором знаменитого твору «Апокрисис», що заховався під псевдонімом Христофор Філарет, був один зі слуг князя Острозького пан Христофор Броневський, аріанин. Аріанського віровизнання дотримувався також інший слуга Острозького – Станіслав Кандиба. Останній відзначився тим, що тримаючи певний час в посесії єпископський маєток Водиради, спустошив місцеву

---

¹ Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні: у 3. кн. : Навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / В. Ульяновський. — К. : Либідь, 1994.

Кн. 2. — 1994. — С.191 — 206.

церкву¹. Самі соцініани вважали князя Костянтина Острозького не тільки своїм покровителем, але і таємним послідовником. Один із визначних діячів аріанського руху Еразм Отвіновський, поділяючи цю думку, присвятив князю польськомовні віршовані притчі Христа². Втім, поживлена діяльність соцініан у володіннях Острозьких швидко згасла після смерті Костянтина Острозького та переходу спадщини князя до рук його покатоличених нащадків.

В останній чверті XVI ст. існував також інший центр аріанства на Волині, який розміщувався у Заславі³. Ймовірно, протегував йому князь Януш Заславський, який, за даними Н.Яковенко, був за віровизнанням кальвіністом. Втім, після його навернення до католицизму (не пізніше 1599 р.), даних про наявність у його маєтках аріан уже не знаходимо.

Крім дому Острозьких, соцініани знайшли покровительство в шляхетській родині Гойських. Ймовірно, захоплення ними вченням соцініан почалося завдяки впливу острозького аріанського гуртка. Адже відомо, що аріанство сповідував маршалок двору князя Острозького Гаврило Гойський та його родич – каштелян київський Роман Гойський. У у їх родовому маєтку **Гощі** була заснована соцініанська школа, яка проіснувала досить довго – з 1600 по 1639 роки. Аріани досить впевнено почувалися у Гощі аж до часу, поки не вимерла чоловіча лінія родини Гойських. Остання володарка Гощі, що походила із цієї родини – Анна Гойська (Соломирецька), - змінила дотеперішню релігійну політику у цих володіннях, маючи намір перетворити Гощу на духовну фортецю православ'я. Її зусиллями тут був зведений монастир св.Михаїла, при якому невдовзі було засновано православну Гойську колегію – філіал Києво-Могилянської академії. З того часу вплив соцініан у Гощі став швидко падати.

---

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 257.

² Історія Церкви та релігійної думки в Україні. – Кн.2. – К.,1994. – С.206.

³ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 409.

Впливовий центр аріанства на Волині знаходився у володіннях панів Сенют, які виявили себе відданими прихильниками цього віровизнання. Відомо, що на початку XVII ст. аріанином став Павло-Христофор Сенюта, який заклав соцініанський збір у Ляхівцях. З іменем цього шляхтича пов'язана досить драматична історія аріанства на Волині. Під час важкої хвороби, будучи в небезпеці смерті, він дав обітницю прийняти католицизм в разі, якщо Бог врятує йому життя. Невдовзі він одужав і, ставши католиком (не пізніше 1612 р.), заснував у Ляхівцях домініканський монастир Св.Трійці¹. Проте, скоро між ним і ляховецькими домініканками стався конфлікт, внаслідок чого Павло Сенюта близько 1615 р. знову повернувся до аріанства. Відтоді фундований ним кляштор опинився у ворожому релігійно-ідеологічному оточенні, внаслідок чого у Ляхівцях тривав перманентний конфлікт між домініканками і соцініанами, який фактично не припинявся аж до 1664 р. Крім ляховецької громади, Павло Сенюта створив також аріанський збір у Тихомлі, який також відіграв певну роль у поширенні соцініанства на Волині. Крім Павла Сенати, аріанства дотримувався його син **Петро Сенюта**, якому, незважаючи на численні судові процеси проти аріан, вдалося зберегти соцініанську громаду в Ляхівцях аж до офіційної заборони соцініанства в Польщі, прийнятої на сеймах 1658-1662 рр.

Проте найважливішим центром соцініанства на Волині було містечко Киселин, який знаходився у володіннях відданих аріанству шляхтичів Чаплич-Шпановських. Відомо, що близько 1612 р. **Юрій Чаплич-Шпановський** заснував соцініанську громаду в **Киселині**, а його брат **Мартин Чаплич-Шпановський** у сусідньому **Березьку**. Чапличі виявилися енергійними поширювачами своєї нової віри. Пізніше ними були фундовані громади у **Берестечку**, **Галичанах**, **Милостові** та **Шпанові**. До Киселина з'їжджалися соцініани з усієї Волині на проведення своїх синодів, внаслідок чого саме це містечко може по праву вважатися центром волинських аріан.

---

¹ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.25, арк.168-169зв.

Проте справжній розквіт аріанства в Киселині стався після 1638 р., коли в Речі Посполитій почався цілеспрямований та послідовний наступ проти цього віровизнання. Саме тоді після вчиненого блюзнірства студентами Раківської соцініанської академії (школярі розбили та повалили придорожній хрест) сенат Речі Посполитої виніс вирок про закриття академії та її друкарні, а професорів скарано на вигнання з країни. Втім, останні разом зі своїми учнями отримали підтримку впливових покровителів аріан, які запросили їх до своїх приватних володінь. В такий спосіб частина раківських соцініан після 1638 р. осіла в Люславицях на території Польщі, але більшість із них подалася на Волинь до Киселина під захист Юрія Чаплича. З цього часу Киселин став головним центром соцініан Речі Посполитої, і в 1638 — 1640 рр. тут відбувалися їх генеральні синоди.

Незадовго після «раківської катастрофи» релігійні вигнанці, що зібралися у Киселині, провели аріанський синод і 28 травня 1638 р. прийняли звернення до князя Криштофа Радзивілла з проханням про пораду і допомогу у тій складній ситуації, в якій опинилися аріани¹. Втім, цей лист нам цікавий передусім інформацією про ступінь представництва соцініан у Киселині безпосередньо після ліквідації їх центру в Ракові. Отже, в числі підписантів згаданого послання зустрічаємо лідера тодішнього аріанства в Речі Посполитій **Йону Шліхтинга**, широко відомого не тільки в Польщі, але і в Європі своїми теологічними працями. В майбутньому (1646) він став автором перекладеного на кілька мов аріанського «визнання віри», яке було прийнято усіма соцініанськими громадами Речі Посполитої. Вплив творів цього мислителя був настільки значним, що їх 1647 р. було наказано спалити у Варшаві, а самого автора засудили на вигнання з держави. Інший відомий аріанський «міністр» **Криштоф Любенецький** (батько історика соцініанства Станіслава Любенецького) мав європейську освіту, яку здобув у Бельгії, Англії, Франції і Німеччині. Відзначився він диспутом з езуїтом Джубіцьким на бажання Юрія Немирича. З присутніх на киселінському з'їзді варто відзначити також **Криштофа Стоїнського**, якого В. Липинський вважав одним

---

¹ Липинський В. «Аріанський соймик в Киселині на Волині в маю 1638 року» / Вячеслав Липинський // Записки НТШ. — 1910. — Т. 96. — С. 44 — 45.

«...з визначніших апостолів аріанства в Україні...»¹. Саме його згаданий вище Юрій Немирич щедро винагороджував за поширення науки Соціна у київському Поліссі. Підписали лист до Радзивілла також інші аріанські міністри – **Йохим Рупенвський** (міністр з Березька) та **Криштоф Рудницький** (міністр в Суражі на Підляшші).

Крім пасторів-аріан киселинське звернення до князя Радзивілла підписали світські протектори соцініанства, на яких власне і трималося це віровчення. Найважливішою особою серед них був, без сумніву, **Юрій Немирич** – гарячий оборонець прав аріан на сеймах, сеймиках, в гродських судах та Люблінському трибуналі. Крім того, він зарекомендував себе теологом і письменником, перу якого належали такі твори, як «Periphrasis et paraphrasis Panopliae christianorum», «Komentarz na listy do Efezów», а також «Modlitwy i hymny» (аріанські), які побачили світ лише 1653 р. Як доповідав католицькому духовенству Януш Тишкевич, авторству Юрія Немирича належали також якісь полемічні листки, спрямовані проти римо-католицького духовенства².

Втім, Юрій Немирич був у Киселині лише гостем – він знаходився тут проїздом до Черняхова з Варшави, де щойно склав протестацію проти антиаріанської сеймової постанови. Тому не менший інтерес мають для нас світські покровителі соцініанства на Волині українського походження, які після «раківської катастрофи» продовжували трималися своїх релігійних поглядів. Найвидатнішими представниками волинських аріан були члени родини Чаплич-Шпановських. З їх числа слід передусім відзначити володаря м.Киселин **Юрія Чаплича**, його сина **Олександра Чаплича** та племінника – **Андрія Чаплича**. Киселинську заяву підписали також інші впливові представники волинського панства аріанського віровизнання – **Адам Гулевич** – **Воюинський**, **Стефан Линевський**, **Товія Іваницький**, та інші шляхтичі польського походження.

Прибуття до Киселина представників інтелектуальної еліти аріанства вивело на новий етап розвиток місцевого освітнього осередку. З фрагментарних згадок можна

¹ Там само. С.47.

² Там само. С.47.

припускати, що він досяг рівня Раківської соцініанської академії. Збереглося також декілька імен викладачів та ректорів школи, кожен з яких відзначився в історії Реформації. В їх числі - **Євстафій Гізель, Теодор Симонід, Петро Стегман, Людвіг Голлайсен, Якуб Гриневич-Гижановський, Матис Твердохліб** та ін.

Намагаючись глибше вкорінити своє вчення, волинські соцініани покладалися не тільки на проповідь та науку. Застосовуючи право патронату, вони докладали зусиль для поширення аріанства також серед міщан і селян, застосовуючи як силу переконання, так і примус. Так, домініканці з Ляховець твердили, що дідичі цього міста пани Сенюти «підданих різними способами спонукають і змушують до еретицтва», а твердих у вірі католиків з числа своїх підданих піддають карам. Іншу, значно успішнішу тактику поширення соцініанства серед підданих застосовували у своїх володіннях Чаплич-Шпановські. Як встановив пізніше Люблінський трибунал, вони поширювали аріанство серед селян, «позволяючи їм вольность од вшеляких работ». Саме цим пояснювали сучасники те, що при прощанні селян з Олександром Чапличем, який був засуджений на вигнання, можна було почути «не плач, а ридання»¹.

Проте, «міграція» соцініан з Ракова в інші регіони Речі Посполитої, в тому числі і до Киселина, і тим паче їх успішна діяльність на нових теренах, не входила в плани ідеологічних противників аріанства. Зміцнившись організаційно та ідейно після невдалих сеймів 1632-33 рр., «католицька партія» в сенаті взяла твердий курс на остаточне викорінення цього найрадикальнішого крила протестантизму, представників якого інакше як сектантами не називала. З цією метою влада пішла на екстраординарні кроки, не зупиняючись перед порушенням священного для шляхти права патронату.

Так, 1640 р. Луцький римо-католицький біскуп Андрій Гембицький та володимирський декан Станіслав Урбанович розпочали процес проти представників родини Чапличів. Їх було звинувачено у поширенні забороненої

---

¹ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 413.

сеймовими та трибунальськими постановами «аріанської секти» та наданні захисту і притулку аріанським діячам з інших міст. Процес був тривалим і лише 1644 р. за вироком Люблінського трибуналу Чапличів було зобов'язано вигнати соцініан з Киселина і Березька, розпустити їх громади і закрити школи. Коли ж Юрій Чаплич не виконав вимог декрету, його, а також соцініанських проповідників в його маєтностях, було покарано «інфамією», що означало позбавлення громадянських прав та вигнання з держави. Крім того, на Юрія Чаплича було накладено кару в розмірі 10 тис. червонних злотих за поширення аріанства на Волині та фундацію академії в Киселині. Упродовж 1640-1644 рр. проходив процес над Олександром та Андрієм Чапличами, також звинувачених у підтримці аріанства. Ймовірно, останній з них кінець-кінцем зрікся соцініанства, оскільки суд 1644 р. виправдав його під умовою розриву зв'язків з аріанами¹. Дещо пізніше від соцініан відійшов також інший їх покровитель – Адам Гулевич-Воютинський, що свідчило про загальне погіршення їх становища на Волині².

В результаті проведених антиаріанських процесів троє найвідоміших соцініанських діячів змушені були покинути володіння Чапличів. Киселинський збір продовжував існувати, хоча можливості для відкритої діяльності аріан значно зменшилися. Подібним чином у Ляхівцях і Тихомлі після декрету 1644 р. продовжували існувати соцініанські громади. Правда, дідичі цих маєтків – пани Сенюти – змушені були сплатити великі штрафи за невиконання декрету, але при цьому вони лишилися вірними своєму релігійному вибору і аріанських громад не розпустили.

Скупі дані про ці події свідчать, що зацьковані соцініани з усіх сил намагалися опиратися заходам влади, яка докладала максимум зусиль для цілковитого викорінення їх віровчення. Вигнані з одних маєтків, вони мандрували до інших прихильних до себе дідичів, де намагалися заново – відкрито чи таємно – закласти

---

¹ Липинський В. «Аріанський соймик в Киселині на Волині в маю 1638 року» / Вячеслав Липинський // Записки НТШ. — 1910. — Т. 96. — С. 49.

² Приблизно в цей же час до католицизму з евангеліків навернувся інший член цієї родини – Томаш Гулевич. ЦДІАК України, Ф.25, Оп.1, Спр.236, арк. 493-495.

нові громади. Так, 1646 р. (через два роки після декрету 1644 р.) возний подав позов пану **Веспасіану Беневському** та війтові м. Рафалівка **Данилові Бальцеровичу** за скаргою чорторійського плебана Павла Веселовського. Вони звинувачувалися в організації у с.**Собесчич** «аріанського збору». Цікаво, що при врученні позову був присутній їх «араїнський міністр» **Андрій Вишоватий**¹. На жаль, поки що не вдалося встановити, чим саме закінчилася справа проти Веспасіана Беневського. Ще пізніше – 1648 р. – проходив процес над **Товісю Іваницьким**, якого разом з **Яковом Любенецьким** було покликано до суду за створення аріанської общини в **Іваничах**².

5.3 Лютеранство. Згідно зі вченням Мартина Лютера, єдиним джерелом віри визнавалося Святе Письмо, яке могло тлумачитися вірними без посередництва духовенства і Папи. Лютерани були переконані, що віра надається людині Богом, а під час хрещення кожна особа набуває таїнства священства, тому Церква, як посередник, не потрібна. Звідси йшло заперечення церковної обрядовості та чернецтва. Стверджувалася внутрішня свобода віруючого, а замість «зовнішньої» релігійності пропонувалася «внутрішня». Втім, радикального перегляду католицької догматики лютерани не передбачали, визнаючи основні положення про єдність Бога, Трійцю та ін³.

Хоча лютеранство проникло в Польщу ще у 20-х роках XVI ст., на українських землях перші лютеранські громади фіксуються лише на рубежі XVI- XVII ст. Вважається також, що лютеранство поширювалося в місцях компактного проживання німецького населення⁴. Документально зафіксованих свідчень про

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.246, арк.572зв.-573зв.

² Липинський В. «Аріанський соймик в Киселині на Волині в маю 1638 року» / Вячеслав Липинський // Записки НТШ. — 1910. — Т. 96. — С. 49.

³ Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні: у 3. кн. : Навч.посібник для студ. вищих навч.закладів / В. Ульяновський. — К. : Либідь, 1994.

Кн. 2. — 1994. — С.189.

⁴ Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні: у 3. кн. : Навч.посібник для студ. вищих навч.закладів / В. Ульяновський. — К. : Либідь, 1994.

Кн. 2. — 1994. — С.189 — 190.

наявність лютеранських громад на Волині збереглося надзвичайно мало. Припускаємо, що перша з них існувала в кінці XVI ст. у володіннях князів Заславських, про що свідчить існування с. Лютерівка (згадується 1599 р.) недалеко від Старого Заслава¹. Ймовірно, службова шляхта лютеранського віросповідання перебувала при дворах протестантських магнатів – аріан та кальвіністів. Вони могли тримати у тимчасовому володінні за службу їх маєтки, або маєтки інших шляхтичів, на орендному праві. Відомо, наприклад, що на 1603 р. села Ляхів та Щенютин тримав в посесії пан **Подорецький**, який виявив свої релігійні погляди в досить екстравагантний спосіб – спустошив місцеву церкву, а підданих східного обряду примушував навертатися до лютеранської віри². За даними І.Огієнка, лютеранство сповідував також один із магнатів Кременецького повіту – **Андрій Фірлей**, який постійно конфліктував з настоятелем та монахами Почаївського монастиря. Як і у випадку з Подорецьким, якраз в зв'язку з конфліктом і виявилися його релігійні уподобання.

Підсумовуючи, слід відзначити, що сучасна історична наука намагається по-новому осмислити роль протестантизму в історії України. Часто можна знайти згадки про «українську Реформацію», вважаючи її одним із перших поштовхів до оновлення української культури та повернення її обличчям до Заходу. При цьому акцентується увага на значенні протестантського шкільництва, «яке вперше в Україні переступило за рамки загумінкового благочестя, запровадивши освітній стандарт європейської гуманістичної школи: за влучним висловом відомого дослідника культурологічного тла цього процесу Амбруаза Жобера, «русини, які нічого не знали про гуманізм еразмівський, відкрили гуманізм завдяки протестантам»³.

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.56, арк.299зв.

² ЦДІАК України Ф.27, оп.1, спр.15, арк.247зв.-248зв.

³ Історія української культури : у 5 т. / [головний редактор Б. Патон] — К : Наукова думка, 2001. — . — Т.2. — 2001. — С.580.

Безсумнівним внеском аріан (соцініан) у національне та культурне життя України визнається їх науково-перекладацька діяльність, про яку вже йшлося вище. При цьому особлива увага приділяється перекладу книжною українською мовою Євангелія, здійсненого 1589 р. соцініанином Валентином Негалевським. При цьому важливим є не тільки сам факт перекладу, але і мотивація автора, який не приховував свого прагнення – переконати співвітчизників у необхідності самостійного вивчення Святого Письма як важливого кроку у пізнанні Бога.

У нас нема підстав брати під сумнів вищевикладені висновки сучасних українських науковців. Втім, на основі дослідженого нами матеріалу хотілося б внести важливі, на наш погляд, уточнення та доповнення.

1. Немає сумнівів щодо певних спроб протестантів оперти своє віровчення на український ґрунт. Проте діяльність в цьому напрямі Андрія Добрянського, Симеона Будного, Валентина Негалевського та ін. мала місце в середині – другій половині XVI ст. Саме тоді серед протестантів дійсно зароджувався напрям, який умовно можна було назвати «Українською Реформацією». Проте в кінці XVI – першій половині XVII ст. подібні експерименти протестантів уже не прослідковуються. В цей час (принаймні на Волині) ми маємо не лідерів «українського протестантизму», а впливових протестантів українського походження (переважно аріан) як інтегрованої та невід’ємної частини загальнопольської протестантської спільноти.

2. Невдачі «українського протестантського проекту» полягали в наступному.

По-перше, протестантські рухи, що виникли на Заході, мали виразний соціальний та класовий характер. Протестантизм став формою християнського віровизнання молодій європейській раціоналістично мислячій буржуазії, і саме в цьому середовищі він знайшов свою головну опору. В Україні, де буржуазії практично не було, а соціальна структура суспільства відповідала часам пізнього феодалізму, підґрунтя для вкорінення протестантських ідей просто не існувало.

По-друге, «національні мотиви» в протестантизмі на Україні зародилися в той історичний період, який М.Грушевський визначив як часи культурно-національного відродження. Це був час інституціональної та духовної кризи

українського православ'я, і водночас – духовних та інтелектуальних пошуків для її подолання. За таких обставин невелика група «руських» протестантів-інтелектуалів могла певний час розвивати ідеї «руського» протестантизму. Проте реальної перспективи на успіх подібні ідеї не мали, передусім через консерватизм українського напівфеодального суспільства. Крім того, слід пам'ятати, що проголошення Берестейської унії викликало тривалу боротьбу між її прихильниками і противниками, в ході якої точилися дебати за право на історичну спадщину Русі. За таких обставин «руські» протестанти внаслідок своєї нечисленності та маргінальності уже не могли витворити «третій шлях» у національно-релігійному розвитку України.

3. Причину тимчасового успіху протестантів у другій половині XVI ст. на землях України та Білорусі ми бачимо передусім у тотальній кризі, яку переживало як православне, так і католицьке суспільство. За таких обставин, протестантські погляди почали широко переймати представники «руського» (в тому числі волинського) нобілітету не так за світоглядним, скільки за протестним принципом. Саме таке розуміння ситуації може пояснити той факт, що одразу після подолання кризи в Католицькій Церкві переважна більшість недавніх протестантів-конвертитів перейшли до римо-католицизму – тієї християнської конфесії, яка була ближча для них за соціальним принципом.

4. За даними тестаментів кількість свідомих протестантів в середовищі волинської шляхти була незначною – менше 1%.

РОЗДІЛ 6
РЕЛІГІЙНІ КОНФЛІКТИ НА ВОЛИНІ:
ПУБЛІЧНІ І ПРИВАТНІ ПРОЯВИ, ГОЛОВНІ ЧИННИКИ
ТА РЕЗУЛЬТАТИ

6.1 Релігійне протистояння уніатів і православних: проблема захоплення церков та масових антиунійних виступів.

У дослідженнях полемічного характеру з історії Уніатської Церкви разом з тезою про насильницький характер Брестської унії активно розігрується питання про захоплення православних церков уніатами, яке було мало не масовим явищем. При цьому використовується простий, але дуже дієвий прийом — наводиться кілька прикладів з історії протистояння уніатів і православних, звичайно, в інтерпретації останніх. Характерно, що приклади вибираються з числа найскандальніших, які сприяють породженню згаданих стереотипів. До такої практики вдаються як дослідники-краєзнавці, так і відомі вчені. При цьому автори, як правило, уникають аналізу конкретних фактів гонінь та пов'язаних із ними релігійних конфліктів.

На нашу думку, перш, ніж висувати твердження про масовий (або принаймні масштабний) характер захоплення церков уніатами, слід дати відповідь на наступні два запитання:

1) Чи могла в реаліях суспільно-політичного життя Речі Посполитої набути широкого поширення практика захоплення церков та церковного майна при вирішенні релігійних суперечок ?

2) Як уніати могли захоплювати церкви, якщо абсолютна їх більшість знаходилася у приватновласницьких володіннях і перебувала під патронатом шляхти? У подібних випадках віра підданих залежала саме від уподобань пана, а не від позиції священика чи самих парафіян. Теоретично, уніати могли застосовувати захоплення церков як метод релігійної боротьби з православними лише у королівських столових маєтностях. Але і в даному випадку успіх подібного заходу залежав не від прихильності короля, а від

позиції королівського старости, в посесії якого перебували королівські маєтності. При цьому слід пам'ятати, що в цілому державні землі склали невеликий відсоток від загального земельного фонду Речі Посполитої, а в межах Волинського воєводства цей відсоток був зовсім незначний.

3) Які саме події в реаліях кінця XVI — початку XVII ст. слід розуміти як захоплення церков? Питання це, яке впливає з першого, не настільки риторичне, як може здатися на перший погляд. Адже, виходячи з логіки досліджень багатьох вчених православної традиції під захопленням слід розуміти перехід в унію церкви чи монастиря, незалежно від того була застосована при цьому сила, чи ні. У зв'язку з цим вважаємо за потрібне чітко визначити власне бачення цього терміну, яким ми будемо послуговуватися. Отже, захопленням (або спробою захоплення) церкви вважаємо дії, які відповідають принаймні одній із двох нижченаведених умов: 1.Зміна духовної юрисдикції (православної на уніатську чи навпаки), яка була проведена з порушенням діючих на той час правових норм. 2.Зміна духовної юрисдикції (можливо, навіть цілком законна з точки зору права), яка призвела до конфлікту між новими господарями храму, з одного боку, і духовенством згаданої церкви або парафіянами, з іншого.

Тепер спробуємо проаналізувати достовірно відомі та документально підтверджені факти конфліктів між уніатами і православними Волині, які стосувалися права володіння церквами.

1.Монастир св. Миколая у Жидичині. Конфлікт між настоятелем Жидичинського монастиря та єпископом Кирилом Терлецьким назрівав задовго до проголошення церковної унії. У XVI ст. ця обитель, яка володіла великими маєтностями, деякий час входила до складу володінь Луцької єпископії. Проте з середини XVI ст. король вилучив монастир з-під юрисдикції місцевого владики, долучивши його до церковних володінь королівського подання. Це суттєво підірвало економічні позиції Луцьких єпископів. Можливо, саме тому вони аж до 30-х років XVII ст. намагалися за будь-якої нагоди встановити контроль над прибутками з маєтностей Жидичинського монастиря.

На наш погляд, саме перспектива отримати у володіння численні маєтки Жидичинської архімандрії підштовхнула уніатського єпископа Кирила Терлецького до відкритої боротьби за цю обитель. Підстави для цього були вагомі: Жидичинський архімандрит Гедеон-Григорій Балабан (племінник знаменитого Львівського єпископа Гедеона Балабана) жив у монастирі як світська людина, відмовлявся прийняти свячення, до того ж був виклятий митрополитом Михайлом Рагозою за неприйняття унії. Єпископ заручився підтримкою короля та луцького старости Олександра Семашка (який, до речі, також не приховував інтересу до маєтків Жидичинської архімандрії), сформував загін зі своїх слуг, за допомогою якого спробував завладати монастирем. Врешті, у серпні-вересні 1597 року Жидичин перетворився на центр відвертого збройного протистояння між прихильниками православного архімандрита Балабана та Луцького уніатського єпископа. Конфлікт, який тривав близько двох тижнів, мав характер епізодичних перестрілок, які іноді переростали у рукопашні сутички. Уніати на деякий час навіть завладали монастирем, але впертий опір прихильників Балабана врешті змусив їх відступити.

Варто зазначити, що стрілянина і бійки не були інтенсивними. Як з'ясовується з протестації до Луцького гродського суду, з боку православних за весь час конфлікту було поранено трьох осіб (в тому числі самого Балабана), з боку уніатів — одну особу¹. Власне, подіями кінця серпня — початку вересня 1597 року вичерпується фаза силового конфлікту навколо монастиря. В подальшому суперечка між єпископом та архімандритом перейшла в стадію судових процесів. Там претензії уніатів на Жидичин були успішно поховані у паперовій та бюрократичній тяганині. В результаті лише після смерті Гедеона

---

¹ Документи до історії суперечки за Жидичинський монастир див.: Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С.116 —118, 128—143, 152-197, 201—207, 212—218, 219—220, 248—254, 258—263, 268—273, 284—285, 303—306, 314—317, 379—386.

Балабана (1620) монастир без жодного пострілу та протестацій був переданий новому настоятелю — о. Никодиму Шибинському, уніату.

2. Церква св. Дмитра в Луцькому замку. Суперечка між уніатами і православними за церкву св. Дмитра мала давню історію і сягала доунійних часів. Луцькі єпископи вважали, що родина Гулевичів незаконно висуває претензії на церковний маєток Коршовець і на церкву св. Дмитра, якій цей маєток належав. До проголошення унії ця проблема не набувала критичної гостроти і була лише однією з численних маєткових суперечок Луцької єпископії зі своїми сусідами.

Ситуація навколо церкви св. Дмитра ускладнилася після проголошення церковної унії. Родина Гулевичів, яка мала складні стосунки з Луцьким владикою, рішуче виступила проти з'єднання Православної Церкви з Римом. За версією Луцької уніатської капітули, у листопаді 1600 року Василь Гулевич захопив Коршовець та приєднав до своїх володінь землю у Луцькому замку, на якому стояла церква св. Дмитра¹. З цього часу маєткова суперечка поступово набуває релігійного забарвлення. Як впливає зі скарги Луцької уніатської капітули, поданої до гродського суду 19 серпня 1615 року, троє православних священників (серед яких був і пресвітер Луцької церкви св. Дмитра о. Михайло) освячували єлей у приватному помешканні луцької міщанки Матвієвої Лецукович. Пікантність ситуації полягала в тому, що згадана міщанка офіційно належала до уніатської парафії при церкві св. Михайла. Тому, коли православні отці зібралися відправляти богослужіння, до дому завітали представники капітули у супроводі возного і зажадали пояснень. Священники відповіли, що діють за дорученням своїх панів, і заявили з граничною відвертістю: «Ми прийшли позискати загиблих і зичимо собі не тільки ваших парафіян, але й вас самих позискати». І додали багатозначно: «А ви того нам заборонити не можете і не забороните, але ледве чи самі у своїй шкурі залишитесь»². Члени капітули від імені єпископа Сло-Малинського звинуватили православних священників у

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.62, арк.105-105зв.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.102, арк.169.

порушенні канонів (втручання до справ інших парафій) та сеймової конституції про врегулювання конфліктів між уніатами і православними.

Далі, за версією православних, події розвивалися таким чином. 9 вересня 1615 року озброєний загін під командуванням ченця Віленського монастиря Св. Трійці князя Стефана Сокольського оточив церкву св. Дмитра, де якраз правилася служба. Гайдукам було наказано нікого не випускати звідти. Тим часом єпископ Євгеній Сло-Малинський разом зі своїми прихильниками увірвався до храму. На очах присутніх там парафіян він особисто тягав за бороду священника о. Мойсея, потім виніс з церкви антиминоси і заборонив йому надалі служити в цьому храмі. Православні (о. Мойсей Соловицький та діди церкви св. Дмитра Андрій Гулевич) подали протестації до гродського суду, але, схоже, без очевидних наслідків — в актових книгах цього і наступних років жодних слідів конфлікту виявити не вдалося¹.

Фінал суперечки за церкву св. Дмитра був одночасно несподіваний, повчальний і символічний. Не пізніше 1623 р. помер Андрій Гулевич. Маєток Коршовець та право патронату над згаданою церквою перейшли представнику покатоличеної гілки родини Гулевичів — ченцю Луцького домініканського монастиря о. Іполиту — Дмитру Гулевичу. Стара суперечка за храм була вирішена просто: він був подарований разом з маєтками своєму домініканському монастирю. З цього часу проблема Луцької церкви св. Дмитра переміщується у сферу суперечок між уніатами і православними, з одного боку, і римо-католиками — з іншого².

3. Церква св. Іллі у Володимирі. Конфлікт між єпископом (згодом митрополитом) Іпатієм Потієм та княгинею Марушею Збараською за право подання церкви св. Іллі у Володимирі стався ще до проголошення унії в Бресті. За версією владики Іпатія, княгиня Збараська незаконно вилучила з-під

¹ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 145.

² Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С.556 —563.

ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.135, арк.235зв.-237. Спр.137, арк.47зв.-49зв.

юрисдикції Володимирських єпископів згадану церкву, тож він у судовому порядку вимагав відновити порушені права. У серпні 1596 р. (ще до проголошення унії в Бресті) Потій, маючи на меті тимчасово припинити богослужіння у цьому храмі, виніс звідти антимінс. Ця подія трактувалася Збараською як незаконне вторгнення у церкву та її пограбування. Зрозуміло, що проголошення унії надало конфлікту релігійного забарвлення, яке між тим було лише зовнішньою декорацією чисто майнового конфлікту. Слід зазначити, що до остаточного вирішення справи у суді (1609) митрополит Потій утримувався від будь-яких силових дій. Врешті, Маруша Збараська змушена була визнати претензії митрополита обґрунтованими. Вона зреклася прав на церкву св. Іллі на користь Володимирських владик і склала багату фундацію на храм – очевидно, як компенсацію за багаторічні судові витрати¹.

4.Церква св. Василя у Володимирі. Якщо конфлікт навколо церкви св. Іллі у Володимирі вдалося врешті поладити, то проблеми навколо іншої православної церкви цього міста (св. Василя) тривали протягом двох десятиліть. Право патронату над церквою належало Загоровським і нам на сьогодні невідомі факти його оскарження з боку Володимирських владик. Тим не менше, Іпатій Потій заборонив настоятелю згаданого храму о. Мартину відправляти богослужіння. Оскільки заборону було проігноровано, 5 січня 1601 р. митрополичий дякон у супроводі возного з'явився до церкви і примусив о. Мартина іти разом з ним на митрополичий суд. На свою біду, возний затримався біля церкви, до якої вже прибігли піддані панів Загоровських. Гнів православних міщан вилився на возного, якого вони, побивши, замкнули у церкві.

Дізнавшись про ці події, митрополит Потій негайно зібрав юрбу «зацних людей, кнежат и панят» і у супроводі двох возних пішов до церкви, де у присутності юрби міщан збив замки з церковних дверей і звільнив возного. Оскільки храм було осквернено кров'ю, Потій виніс звідти Св. Дари і

¹Archiwum domu Sapiehow : [w 1 t.]. — Lwów : Nakł. Rodziny 1892, — . — Vol. 1. — 1892. — S.320 — 324, 336 — 337, 351— 353, 362 — 369, 373 — 376.

антимінси. Цим, власне, конфлікт і завершився. Обидві сторони подали до суду протестації, але нам достеменно невідомо, чи справа набула подальшого розгляду¹.

5.Монастир Св. Спаса у Дубні. Про напад православних жовнірів Лубенського гарнізону на уніатський монастир Св. Спаса 1633 р. не вдалося знайти поки що жодних документальних свідчень. Про цю подію дізнаємося з дослідження М. Петрова «Волинь». В ньому автор без посилань на джерела згадує, що солдати місцевого гарнізону з ненависті до унії вчинили напад на монастир, маючи на меті розправитися з його настоятелем — архімандритом о. Касіяном Саковичем. Останньому вдалося сховатися від нападників, але двох беззбройних ченців, які намагалися захистити свого настоятеля, було скалічено шабельними ударами. За цей напад жовнірів було покарано різками в один із базарних днів на дубенському ринку².

Підіб'ємо підсумки. Отже, документально підтверджено, що за період 1596-1648 років об'єктами силового протистояння на Волині між уніатами і православними стало п'ять церков та монастирів. У трьох випадках (Жидичинський монастир, церква св. Дмитра у Луцькому замку та церква св. Іллі у Володимирі) конфлікт назрівав ще до проголошення унії, і релігійної барви набув лише завдяки тому, що його учасники після 1596 р. опинилися в різних конфесійних таборах. Виразно релігійний характер носили конфлікти лише навколо церков у Володимирі (св.Василія) та Дубні (монастир Св.Спаса). Звертаємо увагу: в результаті згаданих силових акцій на території Волинського воєводства уніатами не було захоплено жодної православної церкви. Принаймні, на сьогодні ми не маємо жодного такого, документально засвідченого, факту.

---

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С.306 —313.

² Петров М. Волинь. Исторические судьбы юго-западного края / Петров М. — СПб. : Издано П. М. Батюшковым, 1888. — 163 с.

У спадок від старої історіографії сучасна наука отримала тезу про масовий характер опору православного населення спробам ввести унію на землях України і Білорусі. Хоча це твердження тепер починає критично переосмислюватися сучасними вченими, однак старі теорії про масові опір унії з боку православних продовжують жити у перевиданих творах істориків ХІХ та ХХ ст. Звичайно, подібні погляди належать до числа одіозних і знаходили вони послідовників серед вчених України і Росії переважно у ХІХ—середині ХХ ст. Проте, перевидання подібних досліджень (зокрема, під авторством митрополита Макарія і самого протоієрея К. Зноски) в умовах відсутності нового комплексного дослідження з історії Уніатської Церкви свідчить, що відправляти «в архів» згадані наукові концепції поки що рано. Навіть у сучасних працях цілком поміркованих та авторитетних вчених повторюється теза про масові виступи проти унії. Складається враження, що вона настільки увійшла «в плоть і кров» російської та української історичної науки, що навіть не потребує осмислення. Водночас, практично ніхто не спробував дослідити, що собою являли ці «масові виступи», які причини їх викликали, скільки їх було насправді, і що ми маємо розуміти під терміном «масовий виступ».

На нашу думку, масовим слід вважати виступ, внаслідок якого змінилася (або могла змінитися) релігійна ситуація в межах більш-менш значного регіону — воєводства, повіту, волості або міста. Під цим кутом зору масовий характер мали антиунійні виступи на Білорусі проти влади митрополита Іпатія Потія в регіоні Вільно — Гродно — Новогрудок, проти Полоцького архієпископа Йосафата Кунцевича у Мотилеві, а також виступи шляхти на Перемишльщині проти єпископа Атанасія Крупецького. Чи спостерігалися подібні виступи на Волині?

Опубліковані документи та матеріали не дали нам можливості дати ствердну відповідь на це питання. Практично всі вони представляли боротьбу православних з уніатами не у вигляді масових виступів, а як серію локальних конфліктів. Робота з актовим матеріалом повітових судів Волинського воєводства дала можливість виявити невідомі досі факти конфліктів між

уніатами і православними. Проте вони загалом не змінюють загального враження від форм антиунійних виступів на Волині, яке складається від знайомства з документами, опублікованими в корпусному виданні АЮЗР. Понад те, додатково виявлені документи дають можливість переосмислити ті сюжети, які досі пропонувалися як приклади релігійної боротьби.

Характерним епізодом в цьому плані може бути історія конфлікту Миколи Борейка з уніатськими священиками оо. Іваном та Василем, подана у скарзі останніх. З документу випливає, що Борейко, будучи в гостях у о. Івана на храмове свято св. Миколая (6/17 грудня 1618 р.), посварився зі згаданими священиками і, вилаявши їх обох за належність до унії, наніс їм обом шаблею тяжкі рани¹. Цей документ, вилучений з контексту давніх стосунків Миколая Борейка з о. Іваном, справді може викликати враження, що в даному разі маємо справу з релігійним конфліктом на рівні дрібної шляхти та рядового духовенства. Однак ситуація «малинського конфлікту» набула іншого забарвлення після знахідки в актових книгах Луцького гродського суду протестації самого Миколая Борейка з приводу цієї ж події. Отже, 17 грудня 1618 р. він прибув до о. Івана, який був його давнім знайомим, в гості. З невідомих причин між ними спалахнула суперечка, в ході якої о. Іван наказав бити на сполох у церкві, яка знаходилася поруч з його помешканням. На той час в Малині було людно: тут зібралося багато підданих з навколишніх сіл, значна частина яких з нагоди храмового свята перебувала у нетверезому стані. Почувши дзвін як знак тривоги, селяни кинулися до церкви. З'ясувавши, що їхній піп з кимось свариться, натовп негайно почав відновлювати справедливість: селяни побили Борейка і тих, хто його супроводжував у цій поїздки: священика Романа (як з'ясувалося пізніше — православного) та двох слуг¹.

Звернімо увагу на те, що Микола Борейко не назвав конкретної причини сварки і не намагався надати цій події релігійної барви. Важливою є також інша

---

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С.484 —485.

обставина: протестацію було внесено до актових книг Луцького гродського суду 26 січня 1619 р., тобто на найближчій судовій сесії після згаданої події. Побої на тілі Миколи Борейка, його священика та слуги було засвідчено возним 18 грудня 1618 р. Повернемося тепер до протестації уніатських попів. Ми згадували, що їхня скарга містить кілька важливих питань. Перше, що кидається в очі, — це час подачі протестації до гродського суду. Виявляється, що отці Іван та Василь заявили про побиття їх Миколаєм Борейком 26 березня 1620 р., тобто через рік і чотири місяці після події! Чому священики так довго мовчали про факт кричущого насильства та образу їх релігійного сумління? Тяжкі рани на тілі обох отців не були освідчені возним, про них вони пишуть голосливо. Чому? І, нарешті, як сталося, що православний Борейко довгий час був добрим приятелем о. Івана (уніата) і не раз бував у нього в гостях? Як це поєднується з його антиунійними висловлюваннями?

На наш погляд, відповідь тут проста. Миколу Борейка та його людей справді побили 17 грудня, бо факт побоїв засвідчив возний. Отці Іван та Василь постраждали значно менше (або не постраждали зовсім), інакше б вони подали скаргу до суду одночасно з паном Борейком. Лише вперте намагання останнього добитися справедливості у суді змусило їх через 16 місяців (sic!) подати репротестацію. Оскільки на той час неможливо було засвідчити наявність на їх тілі ран, вони змушені були драматизувати ситуацію, пов'язавши її ще й з образою релігійних почуттів.

Найвірогідніше, що бійка мала суто побутовий характер і виникла на ґрунті зловживання спиртними напоями. Саме тому на момент подання протестацій ні Борейко, ні всечеснійші отці уже не пам'ятали конкретної причини сварки. Навряд чи факт образи Миколаєм Борейком уніатів (якщо він справді був) можна сприймати серйозно. Крім того, «нелюбов» Миколи Борейка до уніатів не заважала йому мати з ними спільні господарські інтереси: Борейко тривалий час орендував маєтки Луцько-Острозького уніатського єпископа Євгенія Сло-Малинського.

---

¹ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 148 — 150.

Далі коротко розглянемо ті нечисленні факти конфліктів між православними та уніатами на Волині, які нам на сьогодні відомі. Отже, 1616 року до Луцького гродського суду звернулися уніатські ченці — василіани Смольницького монастиря (Перемишльська єпархія), які мандрували по Волині, збираючи пожертви на свою зруйновану татарами обитель. У Луцьку вони, на свою біду, звернулися з проханням про милостиню до слуги архімандрита православного Жидичинського монастиря. Останній, мабуть, виявив принциповість у питаннях віри (а, можливо, просто мав поганій настрій), в результаті чого ченці не тільки нічого не отримали, але і втратили все, що досі назбирали¹.

1621 р. до актових книг Луцького гродського суду було внесено протестацію про погрози уніатському єпископові Єремії Почаповському з боку невідомого ченця. Останній, перебуваючи у нетверезому стані, кинувся з кордом в руках до владичої карети, погрожуючи єпископові розправою. Очевидно, під впливом вжитого алкоголю у ченця загострилися релігійні почуття, внаслідок чого він вирішив за допомогою зброї з'ясувати стосунки з уніатським єпископом. Втім, далі лайки і погроз монах не пішов, а справа не набула подальшого розгляду².

1622 року селяни с. Дроздова – маєтку пана Олександра Сокольського - вчинили напад на архімандрита Дорогобузького монастиря о. Єремію Лисятицького, який разом з церковними підданими займався виловом риби в монастирському озері. В ході бійки було побито чотирьох монастирських селян, а самого архімандрита після побиття мало не втопили в ополонці. Цікава деталь: незабаром після цієї події дроздовські піддані прийшли до монастиря і просили архімандрита вибачити їм цей вчинок. Вони засвідчили, що нарobili йому кривд не з власної волі, а з наказу свого пана, який хотів помститися о. Лисятицькому за його перехід в унію. Архімандрит, як і годиться доброму

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.105, арк.423зв.-424.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.246, арк.437зв.

християнинові, пробачив їм, і засвідчив у суді, що має претензії тільки до пана Олександра Сокольського¹.

1629 року луцький протопоп о. Ісакій Вичинський подав скаргу до гродського суду на чотирьох луцьких міщан — кушнірів та шевців. Останні звинувачувалися у якихось злих намірах проти уніатського духовенства. Виявлялося це в тому, що згадані міщани постійно зневажали єпископського слугу Яна Метицького та дозволяли собі в непристойній формі згадувати членів Луцької капітули. Сам пан Метицький в окремій протестації звинувачував згаданих міщан в організації замаху на своє життя, але не пов'язував це з релігійним питанням².

1636 року під час приватної зустрічі у коваля Павла виникла сварка між уніатським священиком з містечка Рожищі Михайлом Сосновським та православним шляхтичем Гаврилом Куликом. Конфлікт стався, коли о. Михайло намагався захистити честь єпископа Єремії Почаповського, якого Кулик лайав. В результаті у рожищанського священика постраждала борода³.

3 червня 1639 року двоє уніатських священиків з Жидичина (чернець о. Ісая Перецький та настоятель церкви Св. Духа о. Василь Криницький) подали до Луцького гродського суду протестацію, в якій оповіли про сумну пригоду, яка їх спіткала під час зустрічі з православним єпископом Атанасієм Пузиною. Виявляється, що обидва вони мали якусь кривду від настоятеля православної церкви св. Михайла о. Овдія. Священики не хотіли звертатися до суду і пішли шукати правду до Луцького православного владика, який на той час перебував в Рожищах. Проте прихід уніатських священиків зіпсував настрої єпископу Атанасію, і тому він не був готовий до конструктивної розмови. Справа в тому, що один із гостей (ймовірно, о. Василь Криницький) був свого часу висвячений

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С.524 —529.

² ЦДАК України, ф.25, оп.1, спр.165, арк.499-500зв., 504-504зв.

³ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . —

о. Атанасієм на православного священника, а той пізніше прийняв унію. Дізнавшись, хто до нього прийшов, єпископ схопив зброю, вискочив в сіни і наказав слугам схопити священників. На щастя, до кровопролиття не дійшло: уніати вчасно втекли¹.

Лише одного разу на Волині сталися події, які призвели до антиунійних виступів, в якому брала участь значна кількість мешканців цілого ключа (волості) або великого міста. Випадок цей мав місце восени 1629 р., коли уніатський митрополит Йосиф Рутський, повертаючись з Львівського собору, прибув на Волинь. Готуючись до київської мандрівки, він спочатку вирішив відвідати містечко Степань, яке знаходилося у володіннях князя Владислава Заславського. Чутки про майбутній візит митрополита швидко поширилися серед міщан. Православне духовенство Степаня не без підстав остерігалось, що приїзд уніатського митрополита може призвести до передачі місцевих церков уніатам. Не дивно тому, що посилена антиунійна агітація серед віруючих напередодні візиту Рутського дала свої результати.

За версією уніатів, 20 листопада 1629 р., коли митрополичий ескорт під'їхав до Степаня, по всіх міських церквах ударили на сполох. Зі стін почулися постріли, а з міської брами вибіг великий гурт міщан — озброєних та розігрітих спиртними напоями. Митрополичий ескорт негайно звернув з дороги і став від'їжджати в поле. Проте натовп міщан швидко наздогнав втікачів. Захоплених зненацька гайдуків збивали з коней, священників та світських слуг зганяли з возів і били. Деякі міщани дісталися митрополичої карети, в якій перебував Рутський, і заходилися рубати її сокирами. Митрополиту вдалося уникнути розправи, але він разом зі своїми супутниками мусив тікати пішки до найближчого лісу, в якому їм довелося блукати цілу ніч. В результаті нападу було тяжко побито двох уніатських священників: митрополичого архідиякона та пресвітера, дісталось також іншим духовним та слугам.

Подію цю визнали надзвичайною: була сформована королівська комісія, яка розслідувала події у Степані. Покликані на допити мешканці міста (як духовні, так і світські) давали різні свідчення у цій справі. Степанський протопоп заявив, що місцеве духовенство не причетне до згаданої події. Міщани, у свою чергу, намагалися виправдатися, оскарживши степанського старосту Вавринця Бучайського. Деякі міщани, які не могли заперечувати своє перебування в часі конфлікту за міськими мурами, стверджували, що бігли не бити, а рятувати митрополита. Сам Бучайський разом з підстаростою Юрієм Ратинським прямо звинуватив місцеве духовенство у підбурюванні міщан проти митрополита і називав конкретні імена активних учасників конфлікту. Очевидно, він мав рацію — значна частина міщан, яких звинувачували у нападі, після заяв Бучайського відмовилася приносити присягу. Чим закінчилася ця справа, достеменно невідомо. Комісари передали справу на розгляд Краківського єпископа, а через рік (1631) митрополит Йосиф Рутський вніс скаргу до Володимирського гродського суду на опікунів князя Владислава Заславського, які відмовилися покарати степанських міщан¹.

Таким чином, з усіх відомих на сьогодні виступів православних проти унії в межах Волинського воєводства лише події у Степані 1629 р. справді мали масовий характер. В інших випадках ми маємо справу зі звичайними локальними конфліктами на релігійному ґрунті, які тісно переплітаються з побутовими суперечками. Без сумніву, релігійне напруження у стосунках між православними та уніатами існувало, конфлікти між ними дійсно мали місце, але вони не носили глобального характеру, який би свідчив про розкол суспільства.

6.2 Конфлікти між православними і римо-католиками.

Поширення католицизму на Волині протягом XVI ст. проходило без масштабних конфліктів між православними і римо-католиками. Зазвичай, нові костели і кляштори засновувалися шляхтою та магнатами на приватній землі без порушення прав місцевих православних парафій. Обслуговували вони, як

---

¹ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 184 — 188, 198 — 199.

правило, духовні потреби дідичів, а також їх слуг та клієнтів, без примусового залучення до числа парафіян представників місцевого православного населення. Крім того, кількість католицьких храмів в регіоні на кінець XVI ст. була відносно невеликою, тому підстав для виникнення «конфліктних зон» у стосунках між християнами східного та латинського обрядів було небагато. Звичайно, існування в одному соціумі двох християнських Церков, до того ж політично нерівноправних, не могло не викликати напруження у їх відносинах. Проте, як свідчать документи, спорадичні конфлікти, які час від часу виникали між православними і католиками, не мали антагоністичного характеру.

Характерною ілюстрацією згаданої ситуації можуть бути два документи про події, що мали місце в Луцьку у 1584-1585 роках. Отже, 4 січня 1584 р. луцькі вікарії внесли протестацію до гродського суду на луцьких міщан, які лаяли римо-католицьке духовенство та погрожували костелу¹. А вже 22 червня наступного, 1585 р. возні давали свідчення у досить незвичній справі, а саме у справі шлюбу пана Бальцера Мартишевського. Виявилось, що Матей Лонський подав до суду позов, в якому стверджував, що пан Марцишевський незаконно ув'язнив родину князів Сокольських і примусив Софію Сокольську вийти за нього заміж. В присутності возних княгиня Софія та її родичі заперечили факт ув'язнення і підтвердили обопільну згоду подружжя на шлюб. Цікаво, що добровільність вибору княгині ствердив також піп Стефан, який разом з вікарієм Луцького костелу ксьондзом Бедрицьким вінчав молодих¹. Таким чином, на кінець XVI ст. між християнами латинського та східного обрядів склалися досить своєрідні стосунки – випадки релігійних сварок між ними поєднувалися з виявами глибокої взаємної толеранції, які нагадували сучасні ідеї релігійного екуменізму.

Проте, з кінця XVI – початку XVII ст., коли конверсії православних до римо-католицизму набули широких масштабів, передумов для виникнення

---

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. 1. — 1859. — С.185 —186.

конфліктних ситуацій між представниками цих християнських конфесій стало значно більше. Прикладом резонансного родинного конфлікту, в основі якого лежали суперечності між православними та римо-католиками, може служити ситуація в сім'ї Гулевичів, пов'язана з передачею церкви св. Дмитра луцьким домініканкам, про що вже йшла мова у попередніх розділах.

Припускаємо, що конфлікт між родиною Гулевичів за церкву св.Дмитра в Луцьку зіграв певну роль у погіршенні стосунків Луцького братства з римо-католиками, адже добре відомо, що ця родина грала не останню роль у його діяльності. Перші ознаки релігійного напруження в стосунках між братчиками та католиками виразно спостерігалися уже 1621 р. в зв'язку з пограбуванням братської церкви групою осіб. Один із злодіїв – Валентій Лонський – був взятий на місці злочину і відданий під суд. Пограбування церкви (як католицької, так і православної) за тогочасними законами вважалося тяжким злочином, за який винний ніс суворе покарання – смерть на вогнищі. Не оминула ця доля і Валентія Лонського. Але обставини його страти дали привід до протесту з боку плебана Мартина Іздембського. Цікаво, що він не брав під сумнів справедливість вироку, але закидав війтам і урядникам Луцького магістрату (православним за віросповіданням) використання згаданого інциденту для образи гідності Римо-Католицького Костелу. По-перше, плебан стверджував, що в ніч перед стратою православні проникли у в'язницю, де напоїли засудженого горілкою до такого стану, в якому він на ранок уже був нездатний до сповіді. В результаті, Лонський прийняв смерть без покаяння та причастя. По-друге, спалили злочинця не на звичлому місці, де зазвичай страчують засуджених, а у безпосередній близькості від костелу св.Якуба. І, нарешті, тіло Валентія Лонського не допалили до кінця, в результаті чого спотворений труп небіжчика лишився лежати біля костелу, аж поки ксьондз пробоц не розпорядився його поховати². Згаданий інцидент яскраво виявив

---

¹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.5, арк.335-336.

² Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . —

відверту неприязнь між представниками обох конфесій. Якщо римо-католик Валентій Лонський дозволив собі вдатися до святотатства, то православні виявили готовність до жорстокої помсти у відповідь. При цьому ознак християнського сумління годі було шукати в діях обох сторін конфлікту.

Драматичні події 1621 року, пов'язані з пограбуванням братської церкви та стратою Валентія Лонського, стали короткою передумовою до затяжного конфлікту між братством та католицькою спільнотою Луцька в 20-30-х роках XVII ст. Виявилися вони у кривавих бійках між братськими ченцями та школярами братської школи - з одного боку, і студентами Луцького єзуїтського колегіуму - з іншого. Жорстокі зіткнення та бійки за участю від десятка до двох сотень осіб з обох боків були зафіксовані в актових книгах 1627 та 1634 років,¹ напади на братських монахів та учнів братської школи мали місце у 1627-28 та 1639 роках.² При цьому католицька сторона конфлікту не приховувала релігійних мотивів своїх дій. Так, 1627 року пан Войтех Хелповський намагався втопити у р. Стир братського монаха Серапіона. При цьому він кричав до нього: «Тут вас всіхъ, як псов, с того монастыра будем волочыти и в той воде топити»³. Наступного, 1628 року дзвонар Луцького кафедрального костелу Собко, перестрівши ієромонаха Луцького братського монастиря Павла Телицю, перепитав його про те, до якої конфесії він належить. Дізнавшись, що перед ним православний чернець, дзвонар образив о.Павла і, насамкінець, зняв з нього клобук⁴. Маємо також ряд інших згадок про конфлікти братських монахів з невідомими особами, релігійна складова яких чітко не проглядається. В цілому за період 1627 - 1639 рр. внаслідок сутичок між православною та католицькою громадами Луцька постраждало десятки осіб з обох боків, крім

Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С.491 —501.

¹ Там само. С.584-596, 680.

² Там само. С.753-755.

³ Там само. С.582-583.

⁴ Там само. С.596 —597.

того, жебрака Лук'яна Пінського, що жив при братському монастирі, студенти єзуїтського колегіуму забили насмерть¹.

На жаль, поки що не виявлено документів, які б прояснювали внутрішні механізми згаданих вище релігійних конфліктів в Луцьку. На сьогодні маємо лише сухі актові документи, в яких фіксувалися факти зіткнень з описами тілесних ушкоджень постраждалих. Але саме в цьому випадку ми зустрічаємося з найжорстокішими формами силового протистояння на релігійному ґрунті, які мали місце на Волині в кінці XVI - першій половині – XVII ст.

Другою після Луцька «больовою точкою» у стосунках між православними та римо-католиками у першій половині XVII ст. слід вважати місто Острог. Як уже йшлося у попередніх розділах, до 1608 року це був головний антиунійний центр на Волині, навколо якого гуртувалася місцева православна шляхта. Після смерті князя Костянтина Острозького Острог разом з іншими його маєтностями перейшов у володіння його сина Януша, що був за віровизнанням римо-католиком. Втім, цей магнат зумів зберегти з православними добрі стосунки, і саме після смерті Януша Острозького († 1620) релігійна ситуація в Острозі почала загострюватися. Оскільки він не мав нащадків чоловічої статі, розлогі володіння князів Острозьких перейшли до рук їх родичів – князів Заславських. Тоді ж, на початку 20-х рр. XVII ст. в Острозі розпочала активну діяльність щодо впровадження католицизму княгиня Анна Острозька – племінниця покійного Януша Острозького. На відміну від свого дядька, вона діяла в цьому напрямі масштабно – заснувала в Острозі єзуїтську колегію, передавши на її зведення та утримання значну частину зі своїх прибутків.

Подібна діяльність викликала спротив з боку православних. У щоденнику єзуїта Я.Велевицького у цьому зв'язку зазначалося: «Дуже важко було нашим (єзуїтам – прим. авт.) після їх прибуття (до Острога) через схизматиків, які

---

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 594.

правильно передбачали, що їхні юнаки, яких покійні князі утверджували в схизмі, можуть бути відвернуті від неї нашими школами»¹. Втім, Анна Острозька не обмежилася лише інтелектуальною конкуренцією римо-католицьких шкіл з Острозькою колегією. 22 січня 1623 р. вона видала лист, спрямований на обмеження навчальної діяльності «руських бакалаврів» в інтересах католицької школи при Острозькому фарному костелі. В ньому, зокрема, йшлося: «Йдучи за волею його милості, пана воєводи київського, діда нашого, який, бажаючи, щоб наука в римській школі як в латинській, так і в грецькій мові жодної перешкоди від руської школи не мала, на що і певну суму призначив. До чого і ми прихилиємося та бажаємо, щоб школа римська у своїй науці від руської школи жодної перешкоди не мала. А якщо щось подібне виявиться і до нашої відомості дійде, тоді сума, призначена тій школі («руській» - прим. авт.) має пропасти»². На жаль, документів, які б стосувалися заснування Острозької колегії, поки що не виявлено, тому ми не можемо сказати з певністю, яку саме суму мала на увазі в даному випадку княгиня Анна. Тим не менше, в листі явно йшлося про погрозу позбавити колегію матеріальних засобів, якщо вона створить конкуренцію католицькій школі.

Звичайно, подібний спосіб поширення католицизму не міг не обурювати місцеве православне суспільство, в якому ще була жива пам'ять про захисника православ'я князя Костянтина Острозького. Напруження в місті посилювалося також внаслідок відвертого ігнорування Анною Острозькою релігійних почуттів православних. Так, 1624 року вона, за згодою уніатського єпископа Почапівського, розпорядилася розібрати церкву св.Трійці в Острозі, на місці

¹ Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія / Мицько І. З. — К. : Вища школа, 1990. — С. 66.

² «Idąc za wolą jm p woiewody kiiowskiego Pana dziada naszego ktory chcąc miec aby roskrzewiając się nauka w szkole [r]zymskiej tak w ięzyku łacinskim iako y graeckim przeszkody zadney od ruskiey szkoly nie miała na co y pewną summę naznaczył do czego y my przychilaiąc się miec chcemy aby szkola rzymska w nauce swey zadney przeszkody od szkoly ruskiey nie miała a gdzie by się co takowego za doswiadczeniem pewnym pokazało a uszu naszych doniosło tedy ta summa tey

якої єзуїти згодом звели каплицю. С.Заєрський щодо цього зазначав: «обурення українців було через це таке велике, що хроніст (єзуїтський – І.М.) приписує чудові, що натовп не розвалив тоді колегіум і не повбивав єзуїтів»¹.

Втім, не лише релігійні чинники спричинилися до погіршення стосунків між Анною Острозькою з православними – як у її дідичних володіннях, так і поза ними. Одним із спірних питань, яке викликало ворожість православних до княгині, була проблема Суразької волості. Нагадаємо, що 1585 року князь Костянтин Острозький заснував шпиталь при церкві Св.Трійці в Острозі. У шпиталі мало утримуватися 30 хворих православного віросповідання, яких обслуговували 3 лікарі, аптекар та 13 осіб для роботи та різних послуг. На утримання хворих та обслуговуючого персоналу були виділені великі маєтності – замок і містечко Сураж та 8 сіл² Слід однак мати на увазі, що засновуючи шпиталь, князь мав на меті не тільки благодійницькі, але і прагматичні цілі. Посесія Суразької волості (яка давала значно більший прибуток, ніж для утримання 46 осіб) задумувалася також як гідна винагорода службникам або приятелям за надані послуги родині Острозьких. Саме тому ситуація навколо Суразької волості несподівано стала детонатором конфлікту одразу після визнання на державному рівні Київської православної митрополії та Луцької православної єпископії у її складі. Річ у тому, що новий православний єпископ Атанасій Пузина, обійнявши владу над православними парафіями Луцько-Острозької єпархії, не отримав власне Луцької кафедри, яку до кінця свого життя мав обіймати уніатський єпископ Єремія Почаповський. При цьому разом з кафедрою уніатський владика залишив у своїх руках прибутки від єпископських маєтків, фінансові ж надходження православної капітули були

---

szkole naznaczona przepadac ma». ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.422, арк.174-174зв.

¹ Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія / Мицько І. З. — К.: Вища школа, 1990. — С. 66.

² Детальніше про фундацію князя Костянтина Острозького див.: Острозька давнина. – Львів, 1995. – С.114-119.

порівняно скромними. Саме пошуки нових фінансових джерел призвели Атанасія Пузину до висування ряду претензій княгині Анні Острозькій.

Проблема полягала в тому що в минулі часи (ще до прийняття духовного сану) князь Атанасій Пузина був посесором Суразької волості з подачі князя Януша Острозького (1618-1622 рр.). Пізніше, оримавши достойну винагороду князь Пузина піписав домовленість з Острозькою в якій відмовився від прав посесії суразьких маєтків. Втім тепер ставши єпископом він визнав за можливе переглянути досягнуті домовленості та спробував повернути собі втрачені господарські права. Крім того владика Атанасій не узгодив з Анною Острозькою свої плани візитації православних церков у її володіннях і прибув до Омтрога без її на те згоди. Цілком зрозуміло що подібна позиція викликала обурення княгині Острозької, і стосунки між ними виявилися зіпсованими¹.

Таким чином, стосунки єпископа Атанасія Пузини з Анною Острозькою були зіпсовані одразу після зайняття ним єпископської кафедри у Луцьку. Прямолінійне бажання владика отримати Суразьку волость, відсутність гнучкості та здатності вирішувати подібні питання дипломатичним шляхом сприяли зміцненню негативних настроїв Анни Острозької щодо православних. В інтересах православної спільноти Волині було полагодження стосунків єпископа з княгинею, але цього зроблено не було. Понад те, через два роки після початку непорозумінь між ними, стався гучний релігійний конфлікт, який увійшов в історію під назвою «Острозької трагедії». У вітчизняній історіографії поширена версія цих подій, яку виклав автор «Острозького літопису». Згідно з нею, Анна Острозька, переповнена ненавистю до православних, перед самим Великоднем 1636 р. наказала провести ексгумацію тіла свого православного батька Олександра Острозького, яке покоїлося у Богоявленському соборі, маючи на меті перепоховати його в католицькому костелі. Цим вона викликала обурення православних міщан Острога, яке переросло у відкритий виступ на

---

¹Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С.672 — 677.

свято Великодня. Безпосереднім поштовхом до конфлікту стало брутальне насильство над релігійним сумлінням православних, коли княгиня, повертаючись з ранішньої меси, наказала своєму візнику їхати по пасхальних хлібах, приготовлених для свячення. Спалахнуло народне обурення, яке призвело до кровопролиття і мало не коштувало життя Острозькій¹.

У нас нема жодних підстав стверджувати про симпатії Анни Острозької до православних, скоріше навпаки. Переконана католичка, вона не дбала про виконання давніх фундацій на православні церкви та монастирі, наданих своїми предками, привласнювала і на власний розсуд використовувала їх прибутки, не рахуючись із релігійними почуттями своїх підданих, наказала перепоховати у костелі тіло батька – православного князя Олександра Острозького. Але чи дійсно вона могла дозволити собі настільки кричущий вияв зневаги сумління православних, який описав автор Острозького літопису і який прийняли на віру вітчизняні історики?

На сьогоднішній день не виявлено жодного документа, який би висвітлював згадані події, але чомусь дослідники практично не звертають уваги на анонімний твір «Лямент», написаний православним автором по гарячих слідах цієї трагедії, який дає уявлення про перебіг подій тієї трагічної ночі. Отже, за версією «Ляменту», у Великодню ніч процесія православних міщан зустрілася з ескортом княгині Анни Острозької. Сталося це, ймовірно, біля самого в'їзного мосту до Острозького замку, де знаходилася Богоявленська церква, звідки і йшла процесія. До православних вийшли князівські слуги, які зажадали, щоб міщани дати дорогу для проїзду, однак один міщанин першим ударив одного зі слуг Острозької². Далі ситуація розвивалася за звичним конфліктним сценарієм. Візник княгині, опинившись з каретою у натовпі, почав бичувати людей, вимагаючи дати дорогу. Міщани у відповідь схопилися за

---

¹ Бевзо О. Львівський літопис та Острозький літописець / Бевзо О. — К. : Наукова думка, 1970. — С. 137 — 138.

² Українська поезія. Середина XVII ст. / [упорядники В. Кречотень, М. Сулима] — К. : Наукова думка, 1992. — С. 195.

кілки, а шляхта Острозької, «видячы же не жарт»¹, вихопила шаблі. Спалахнула кривава бійка, з обох боків з'явилися поранені, деякі міщани у тіснявині падали з мосту в рів і калічилися. Перелякана княгиня намагалася угамувати як натовп, так і власних слуг, але марно. Розуміючи, що нічого не може вдіяти, Анна Острозька вийшла з карети і, продершись крізь натовп, втекла на цвинтар². Помалу бійка скінчилася, міщан вдалося розсіяти, а князівські слуги, відшукавши Острозьку, відвезли її до замку.

Наступного дня почалося слідство. На допиті міщани всю вину переклали на православних духовних, стверджуючи, що в цій ситуації слухали саме їх. Православні священники (якщо припустити, що автор «Ляменту» адекватно навів їх свідчення) замість того, щоб захищатися, фактично стали в позу обвинувачів, поклавши вину за інцидент на Острозьку та шляхту що її супроводжувала. Цю обставину слід пам'ятати з огляду логіки подальших дій княгині. Вердикт суду Анни Острозької був цілком прогнозованим з точки зору тогочасного права – під час ярмарку трьох міщан було стято, одного скалічено. Цікаво, що православним духовним було відмовлено понести покарання за міщан.

Які висновки можна зробити на основі дослідження «Ляменту»? По-перше, не підтверджується поширена в науковій літературі думка, що Анна Острозька у Великодню ніч зневажила релігійні почуття православних, наказавши їхати по пасхальних хлібах, підготовлених до свячення. По-друге, не княгиня, а її піддані спровокували конфлікт, що фактично змушений був визнати автор «Ляменту». В останніх рядках свого твору він її просить простити вину острозьким міщанам.

Лишається відкритим питання, чи виступ острожан був спонтанним, чи заздалегідь підготовленим. Видається дивним, що міщани, які тільки-но вийшли з церкви, при зустрічі з ескортом княгині оперативно озброїлися коліями в достатній кількості, щоб вступити у сутичку з її особистою

---

¹ Там само. С.196.

² Там само. С.196.

охороною, озброєною шаблями. Крім того, автор «Ляменту» дипломатично мовчить про дії православного духовенства, які знаходилися в процесії під час бійки. За своїм статусом вони мали б сприяти припиненню конфлікту, але з тексту «Ляменту» цього не видно. Натомість наголошується, що розлючену юрбу намагалася гамувати княгиня.

Однак, чи був цей виступ спонтанним, чи спланованим, він ніяк не міг сприяти покращенню позицій Православної Церкви в маєтностях Анни Острозької. Княгиня уже давно мала зіпсовані стосунки з Луцьким православним єпископом Атанасієм Пузиною, а тепер зіткнулася з відкритим виступом проти неї власних підданих, в організації якого було замішане православне духовенство. Очевидно, ці обставини разом підштовхнули Анну Острозьку до прискорення введення унії в своїх маєтностях. За даними Острозького літописця, вона працювала над цим досить ґрунтовно, ще за кілька років до Острозької трагедії¹. Введенням унії у своїх володіннях Анна Острозька могла реалізувати одразу три завдання – остаточно відкинути претензії єпископа Пузини на канонічну владу над парафіями в своїх володіннях, раз і назавжди припинити розмови про його право на посесію Суразької волості, а також замінити ненадійних православних священників на лояльних до себе – уніатських.

Таким чином, документи, що були в нашому розпорядженні, свідчать про існування двох центрів на Волині (Луцьк та Острог), де конфлікти між православними та римо-католиками мали чітко виражений релігійний характер. Яскраво це виявилось в Луцьку, де за бійками між школярами братської школи та студентами єзуїтського колегіуму стояв конфлікт двох провідних центрів конкуруючих християнських конфесій Волині - православ'я та католицизму. Переважав ідеологічний чинник також в конфліктних ситуаціях, що мали місце в Острозі, де Анна Острозька впроваджувала католицизм некоректними методами, руйнуючи справу своїх православних предків – Олександра та

---

¹ Бевзо О. Львівський літопис та Острозький літописець / Бевзо О. — К. : Наукова думка, 1970. — С. 137.

Костянтина Острозьких. В іншій гучній справі – суперечках навколо церкви св.Дмитра у Луцьку – ми схильні вбачати передусім конфлікт в середовищі дуже численної родини Гулевичів, в якому тісно переплелися як суто релігійні мотиви, так і боротьба за право патронату над фамільним храмом а також (і це, можливо, найважливіше) суперечка за право посесії маєтку Коршовець, яка йому належала.

6.3 Конфлікти між уніатами та римо-католиками

Проголошена в Бресті церковна єдність між християнами за своєю суттю мала покласти край будь-яким проявам антагонізму та принциповим суперечностям між католиками і з'єднаними з Римом православними (уніатами). Понад те, ідеологи унії дуже розраховували на підтримку духовенства Римо-Католицького Костелу у справі зміцнення церковної єдності на місцях, а також для захисту інтересів християн східного обряду на сеймиках, сеймах і в сенаті. В зв'язку із цим слід зазначити, що в перші роки після укладення унії на Волині подібну допомогу з'єднаним дійсно була надано. Це стало можливим завдяки персональній позиції біскупа Луцького, згодом архієпископа Гнезненського Бернарда Мацейовського. Цей ієрарх у своїй діяльності підкреслював шанобливе ставлення до Церкви східного обряду та заохочував до цього ж католицьке духовенство у своїй єпархії.

На біду для уніатів, в Польщі було небагато католицьких єпископів, які б поділяли погляди ксьондза Мацейовського, та й зламати взаємні упередження між західними і східними християнами в короткий термін було неможливо. У попередніх розділах уже згадувалося про конфлікт між поборцею Бартоломеем Опралком та представниками Луцької уніатської капітули у зв'язку з небажанням останніх платити податок в розмірі 10 злотих, прийнятий на Краківському сеймі 1603 року. Адвокат Луцької капітули серед інших пояснень недоцільності подібного стягнення зазначив наступне: «Была бы великая инионвенция и нехристианский учинок жебы так великий податок з самое толко особы мель быти даваный од ялмужника а мнейший з оселости и юж бы пошло на ровност з жидами в поголовном што бы се не годило учинити духовным

а зьвляща тым которыє ув унией. На остаток показывают ижь католици законници ани ксенжа того побору з особы своеє не дають а ониж теж сут ув унией. И оттул просиль волности одплаченя побору»¹. У цих словах відчувається бажання з'єданого духовенства добитися реальної рівності з римо-католиками, яку, на їх думку, мала гарантувати унія. Понад те, адвокат Луцької капітули акцентував увагу на рівності церковної єдності – як для східних, так і для західних християн. Не тільки уніати з'єдані з Римом - католицьке духовенство такою ж мірою з'єдане зі Сходом – «а ониж теж сут ув унией».

Подібна інтерпретація церковної єдності була занадто сміливою. Можливо, тому Бартоломей Опралко зреагував на ці слова з граничною відвертістю: «Не толко попи, але митрополитове владыкове архимандритове игуменове так же попи уси руские которие оселье ровне маот по золотому платити повинни а которые подданных и рол не маот толко оть обойстя своего которое при церкви маот по золотых два а протопопове по золотых чотырох платити маот. Уния до того ничого не маот, бо хотяж ее приняли але пред се они стариною идут: ляхи лають и Папежа светого не слухаот и каленьдар по старому держать и жонки и дѣтки маот и покинути их не хочут»². Позиція Бартоломея Опралка яскраво ілюструє погляди тієї частини тодішнього польського суспільства, для якої правдива унія з Римом полягала у латинізації Української Церкви та її відмови від власної духовної традиції. Згадка про те, що уніати по-старому «лають ляхів», також переконливо свідчить про існування не лише релігійних, а й національних суперечностей між уніатами та римо-католиками Волині.

Втім, суперечності між уніатами і римо-католиками, які носили виразний національно-релігійний характер, тривалий час не набували критичної гостроти. Лише в 30-40-х роках XVII ст., коли внаслідок культурного та ідеологічного впливу Римо-Католицької Церкви процес латинізації виразно проник в середовище духовної та інтелектуальної еліти Уніатської Церкви -

¹ // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 126.

² Там само.

оо.василіан, конфлікт спалахнув з новою силою і став доволі резонансною подією в суспільно-релігійному житті Речі Посполитої. У попередніх розділах вже йшлося про обставини переходу до римо-католицизму Касіяна Саковича, а також про бажання князя Владислава Заславського передати босим кармелітам уніатські монастирі у Дермані та Дубні. Водночас, за даними Луцького біскупа Андрія Гембицького, на 1643 рік до нього звернулося 20 волинських уніатів з проханням про перехід до латинського обряду¹. Природньо, що уніати виступили з різкими протестами супроти дій римо-католицького духовенства як на Волині, так і в інших регіонах Речі Посполитої. Справа волинських уніатів стала предметом розгляду в Римі і врешті-решт Апостольська Столиця змушена була вжити заходи для обмеження впливу Католицької Церкви на процес переходу до латинського обряду волинських уніатів. Проте слід зазначити, що подібні католицько-уніатські конфлікти не проникали глибоко в середовище вірних обох конфесій. Звичайно, взаємні упередження та недовіра між ними існували, але головне «конфліктне поле» було активізоване переважно в стосунках між вищою ієрархією, що призводило до затяжних «дипломатичних воєн», залагоджувати які доводилося Апостольському Престолу та особисто Папі.

6.4 Протистояння католиків і протестантів

Проблеми конфліктів на Волині між протестантами (включаючи аріан) та представниками інших християнських конфесій лишаються поки що поза увагою вітчизняних науковців. Це і зрозуміло: у XIX-XX ст. «політичного замовлення» на дослідження цієї тематики не було. Пояснюється це двома чинниками. По-перше, протестанти в кінці XVI-XVII ст. були політичними союзниками православних у їх боротьбі з католиками та уніатами, тому з політичної точки зору такі дослідження були неактуальними. По-друге, переважна більшість конфліктів протестантських громад стосувалася їх

---

¹Monumenta Ucrainae historica : [in 14 vol.]. — Romae : Editiones universitatis catholicae ucainorum s. Clementis Papae, 1964—1977. Vol. XI. — 1974. — P. 360.

стосунків з католиками – середовищем, яке традиційно вважалося неукраїнським і тому до недавнього часу практично не досліджувалося. Тим не менше, резонансні релігійні конфлікти за участю протестантів мали місце на Волині, і ми нижче спробуємо розглянути їх причини та перебіг.

Отже, центром найтривалішого релігійного протистояння на Волині були Ляхівці, де з початку XVII ст. загострилися протиріччя між аріанами та римо-католиками. Вище вже згадувалося, що внаслідок непродуманої та невдалої політики оо.домінікан щодо впливового волинського шляхтича – католика-конвертита Криштофа Сенюти – ускладнилася ситуація у його маєтностях. Передусім, було втрачено самого Сенюту як сина Церкви – після конфлікту з оо.домініканами він близько 1615 р. залишив католицизм і став аріанином. Крім того, у складній ситуації опинився фундований Сенютою (в часи його перебування в католицизмі) домініканський кляштор Св.Трійці у Ляхівцях, який після 1615 р. опинився у ворожому релігійно-ідеологічному оточенні. Склалася абсурдна ситуація: Криштоф Сенюта, уже будучи аріанином, не міг скасувати свою досить багату фундацію на Ляховецький кляштор Св.Трійці, монахи якого були покликані викорінювати у його родових маєтках аріанство. Зрозуміло, що за даних обставин конфліктної ситуації у Ляхівцях уникнути було практично неможливо.

З 1617 року між фундатором та ляховецькими домініканками розпочався тривалий конфлікт, який мав в своїй основі як релігійну, так і майнову складову. Вести судові процеси проти Сенюти було доручено одному з найвідоміших представників домініканської провінції того часу ксьондзу Йоану Дамасцену Соколовському. Найгучнішим судовим розглядом, який відбувся ще за життя Павла Сенюти, став процес 1627 року в Коронному трибуналі проти соцініанського проповідника Петра Мрошковського. Останнього було звинувачено у поширенні аріанства та наверненні до нього християн як східного, так і латинського обряду. В результаті Мрошковського з Ляхівців було видалено, але соцініанська община під патронатом Сенюти продовжувала тут існувати і надалі.

Після смерті фундатора († кін. 1630-х рр.) Ляхівці перейшли до Петра Сенюти, внаслідок чого конфлікт навколо монастиря розгорівся з новою силою. Річ у тому, що Павло Сенюта у фундаційному акті висунув умову передачі своїх маєтків ордену у тому випадку, якби хтось із його спадкоємців не був католиком. Посилаючись на це, домінікани вимагали, щоб Петро прийняв католицтво і вигнав з Ляхівців аріан. Вибір між спадком та релігійними уподобаннями став болісним для Сенюти, але він вирішив його в стилі свого попередника – спочатку (під час тривалої хвороби у 1641 р.) він, як і колись Павло, дав обіцянку навернутись на католицтво, проте одужавши, не дотримав її. Це стало однією з причин чергового судового розгляду у Люблінському Трибуналу у 1641 р. Згідно з його рішенням, соцініани виганялись із Ляхівців, а Сенюта змушений був сплатити штраф 1500 злотих. Проте конфлікт продовжувався, проблема ляховецьких домінікан згадувалася на сеймі 1645 р., а соцініанську общину в Ляхівцях, за даними Н.Сінкевич, було остаточно ліквідовано аж 1664 р¹.

Суперечки та скандали точилися не лише в Люблінському трибуналі. Ситуація в безпосередньо в Ляхівцях також була досить складною, яка час від часу виливалася у конфлікти та відверті зіткнення між слугами Сенют аріанського віровизнання та домініканками місцевого монастиря. Свідчення про них збереглися у актових книгах Кременецького гродського та земських судів. На жаль, фізичний стан цих актів є дуже поганим (актові книги постраждали під час Хмельниччини), тому лише в деяких із них можна хоча б пунктирно простежити сюжетну лінію згаданих конфліктів. Так, в одній із протестацій, поданій домініканками до Кременецького гроду, згадується про збройний напад на монастир слуг Сенюти, що мав місце 16 липня 1623 року та супроводжувався побиттям домінікан. З цього ж документу дізнаємося про

---

¹ Детальніше див. Сінкевич Н. Домініканські монастирі Волині кінця XVI-початку XIX ст.: інституційні засади, соціосередовище та основні напрямки діяльності. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – К., 2007. – С.78-80.

пряму заборону Криштофа Сенюти своїм підданим католицького віровизнання відвідувати костел та ув'язнення тих із них, які згадану вимогу не виконували¹.

Традиції Криштофа Сенюти продовжив його нащадок – Петро Сенюта. Програвши справу в Люблінському трибуналі та сплативши солідну компенсацію за порушення прав ляховецьких домінікан, він, як аріанин, не мав жодних підстав симпатизувати католикам і не втрачав можливості продемонструвати їм своє ставлення. Так, 27 травня 1647 року, під час відправи богослужіння на подвір'ї Кременецького костелу, він разом зі своєю надвірною шляхтою демонстративно проїхав на конях на небезпечно близькій відстані від вірних. При цьому коні зачепили дитину, а католицьке духовенство і вірні були покриті пилюкою².

Деякі випадки, пов'язані з міжконфесійними конфліктами, містять в собі глибокий драматизм, який не може приховати навіть сухий канцелярський стиль актових книг. Доля Геліаша Корсака є тому яскравим підтвердженням. Сталося так, що він помер несподівано. Відчуваючи наближення смерті, Корсак звернувся до пана Яроша Мошинського (протестанта), котрий якраз перебував поруч, з проханням покликати ксьондза. Проте останній відповів: «...волю по министра свого послать, а нижели по ксєндза...»³. Тоді Корсак попросив хоча б передати речі до Чорторийського костелу, де, як він передбачав, мали поховати його тіло. Однак замість цього Мошинський привласнив собі майно покійного. В результаті чорторийський плебан Веселовський змушений був звертатися до суду, щоб добитися виконання останньої волі Геліаша Корсака¹.

Крім Ляхівців, на Волині не було подібних центрів, де б конфлікти між католиками і протестантами набували такого затяжного характеру. Натомість, мали місце окремі конфліктні ситуації. Вище ми згадували про поведінку протестанта Олександра Вільгорського, який міг дозволити собі увійти до костелу в Горохові і під час проповіді публічно погрожувати плебану. Подібні

---

¹ ЦДІАК України, ф.21, оп.1, спр.71, арк.486-469.

² ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.49, арк.187зв.-189.

³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.237, арк.379зв.

інциденти, в основі яких лежала не тільки релігійна ворожнеча, а й відверто свавільний характер деяких представників шляхетства, були переважаючими в загальній кількості конфліктних ситуацій конфесійного характеру.

Таким чином, конфлікт між католиками і протестантами на Волині мав, хоч і спорадичний, але досить гострий характер. Головним центром їх протистояння були Ляхівці, де з 1615 до 1664 р. аріанська община завдяки послідовній підтримці родини Сенют вела боротьбу за нейтралізацію впливу оо.домінікан. Боротьба ця велася із застосуванням усіх доступних методів, аж до ув'язнення підданих католицького віровизнання, яким аріани забороняли відвідувати місцевий домініканський кляштор. Виявлені нами в актових книгах факти конфліктів на Волині між католиками та протестантами не підтверджують поширену в історичній науці думку про підкреслений фанатизм католиків, які цілеспрямовано цькували дисидентів. Документи свідчать, що протестанти досить активно діяли проти католиків і, відстоюючи свої релігійні інтереси, самі демонстрували нетерпимість до опонентів.

6.5 Конфлікти між протестантами і православними.

Вище вже йшлося про те, що православні і протестанти Волині з часу проголошення унії в Бресті і до середини XVII ст. фактично перебували у політичному союзі. Попри разючу різницю у релігійних догматах та духовній традиції, їх міцно об'єднувала необхідність протистояти католикам і уніатам. Але це зовсім не означало, що у їх стосунках існувала ідилія. Протестанти не дуже поважали релігійні почуття своїх союзників і продовжували розглядати їх в якості об'єкту місіонерської діяльності. Відомо, що під час роботи протестантських синодів у Великому князівстві Литовському ухвалювалися канони про засудження «руського ідолопоклонства», а також приймалися рішення про заборону будівництва нових церков в маєтностях, що належали євангелікам. При цьому в тих володіннях, де не було православних храмів,

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.237, арк.379-380зв.

рекомендувалося проводити катехізацію протестантським проповідникам¹. Подібні випадки ставлення до православних мали місце також на Волині. Так, 1608 року Рафаїл Лещинський звернувся до чеських братів, що зібралися в Острозі на конвокацію, з питанням про те, що він має робити з руською церквою у Берестечку. Останні відповіли, що церква може бути передана «русі», але з тією умовою, щоб піп, якому буде поданий храм, учив людей молитві, правд віри, настанов за приписами тамтешнього пастора»².

Зафіксовано випадки, коли протестанти, володіючи за правом посесії маєтками, відверто зневажали храми східного обряду – як православні, так і уніатські. Характерною в цьому сенсі є скарга намісника Київської уніатської митрополії та архімандритства Жидичинського Никифора Лосовського на протиправні дії пана Яна Стремецького від 1638 р. За свідченням скаржника, під час перебування Жидичинського монастиря у володінні православних пан Стремецький володів ним та його маєтками за орендним правом. Внаслідок його господарської діяльності монастир було спустошено, а богослужіння в ньому припинено. Понад те, будучи за віровизнанням аріанином, пан Стремецький зневажив християнську святиню, перетворивши монастирську церкву Св. Духа на місце зберігання продовольчих припасів і навіть заганяв туди собак, хортів і свиней³. Подібна ситуація склалася також у Водирадах – маєтку Луцької єпископії. 1599 року Луцька уніатська капітула подала скаргу на пана Станіслава Кандибу, який, будучи псесором Водирад (володів маєтком ще до проголошення унії) спустошив місцеву церкву⁴.

¹ Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / Tomasz Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 170.

² Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / Tomasz Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 170.

³ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С. 741 — 742.

⁴ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . —

Господарська діяльність протестантів у волинських маєтках іноді супроводжувалося примусом місцевого православного населення до зміни їх віровизнання. Прикладом подібної ситуації може бути конфлікт навколо маєтків Ляхів та Щенютин у 1603 р. Документи свідчать, що посесор цих володінь – пан Подорецький – не тільки спустошив місцеву церкву, але, знищивши поховання колишніх православних володарів цих маєтків, поховав у храмі свою дружину, що за життя була євангеличкою. Крім того, згадується, що зусиллями Подорецького «...убогие подданыє рели русское албо греческое до лютераний бывають притисканы и принушаны и великое се им безправе за справою твоею деет»¹.

Подібне ставлення навряд чи могло подобатися захисникам благочестя, але вони конче потребували політичної підтримки, тому, рад-не-рад, мусили миритися зі своїми своєрідними союзниками. Політична доцільність в даному випадку брала гору над релігійними почуттями. Характерною в цьому сенсі була позиція захисника православ'я князя Костянтина Острозького, який підтримував дружні стосунки зі своїм зятем Яном Кішкою, дарма що останній у власних маєтностях обертав православні церкви на аріанські збори². Пізніше подібне ставлення до протестантів демонстрував інший лідер православного суспільства Волині – Адам Кисіль, який у 30-х роках XVII ст. дав притулок у своїх маєтностях протестантам. В результаті в регіоні склалася ситуація, коли судові позови з приводу навернення до аріанства християн східного і латинського обряду, а також щодо фактів осквернення християнських святинь, надходили з боку римо-католиків та уніатів при дипломатичній мовчанці православних.

Єдиний резонансний конфлікт на Волині між православними та протестантами, який відобразився в історичній літературі, стосується історії

Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — С.257.

¹ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.15, арк. 248.

² Kempa T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawoslawni w oboronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / Tomasz Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — S. 66.

Почаївського монастиря. Як свідчить у своєму дослідженні «Свята Почаївська Лавра» митрополит І.Огієнко, нащадок фундаторки цієї обителі Анни Козинської (Гойської) воєвода белзький Андрій Фірлей «...був протестантом, і Почаївська православна фундація його бабки сильно муляла йому очі. Як протестант, він ненавидів монастиря та монахів, а до того був і іконоборцем. А між тим по праву він був офіційно патроном Почаївського монастиря. Витворилася тяжка ситуація, яка незабаром і вийшла наверх»¹.

За думкою автора, саме релігійний чинник лежав в основі подальших конфліктів між монастирем і його патроном. Документи, які були в нашому розпорядженні, не дають нам можливості ні підтвердити, ні спростувати цей висновок. В актових книгах повітових судів Кременецького повіту дійсно є досить документів, з яких випливає, що настоятель монастиря Йов Залізо та Андрій Фірлей гостро конфліктували між собою за земельні угіддя, а також за право виготовляти і реалізовувати спиртні напої – пиво і горілку. Проте на основі цих документів визначити ступінь наявності власне релігійного чинника у численних «земельних» та «горілчаних» скандалах надзвичайно важко. Тим не менше, І.Огієнко наполягав саме на релігійній (а не економічній) причині конфлікту. Яскравим доказом цього, за думкою автора, служить напад його слуг на Почаївський монастир внаслідок якого обитель була ограбована, а чудотворна ікона Пресвятої Богородиці захоплена². Як бачимо у версії митрополита Іларіона Огієнка, ситуація навколо Почаївського монастиря витримана в православному апологетичному дусі. Втім, попри можливу гіперболізацію масштабів власне релігійної складової конфлікту, релігійно-ідеологічний фактор протистояння блюстителя православ'я св.Йова з протестантом Фірлеєм чітко усвідомлювалося православними, що вболівали за

¹ Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 466 — 469.

² Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 467.

долю Почаївського монастиря та його чудотворної ікони. Без цього усвідомлення навряд чи було можливе формування образу ігумена Почаївської обителі в тій інтерпретації, в якій ми його маємо зараз.

Крім «почаївського» конфлікту, якому митрополит Іларіон Огієнко приписує виразний ідеологічний характер, на Волині мали місце ряд дрібних конфліктів між протестантами і православними, в основі яких нерозривно перепліталися як релігійні, так і майнові протиріччя. В цьому сенсі характерним прикладом може служити справа православного пресвітера з містечка Андріїв Леонтія Івановича. Згадане містечко належало пану Андрію Лещинському, а його посесором був Веспасіан Беневський. Як дідич, так і посесор містечка були протестантами. Останній протегував євреям, які в Андріїві займалися продажем м'яса. В свою чергу, о.Леонтій ставився до іудеїв критично, тому заборонив своїм парафіянам купувати у них м'ясо. Це і послужило основою майбутньої конфліктної ситуації. Євреї заявили, що дії андріївського пресвітера завдали їм збитків в розмірі 30 злотих, і зажадали негайного їх відшкодування. Після того, як священник відмовився виплачувати гроші, пан Беневський запечатав церкву св.Миколая, де служив о.Леонтій, а вночі організував напад на його помешкання. Під час погрому хати пресвітера Веспасіан Беневський, (аріанин за віросповіданням) блюзнірськи висловлювався на адресу Пресвятої Богородиці та св.апостолів, а ікону одного з них – св.Петра – пробив шаблею¹.

Отже, згадки про конфлікти між православними та протестантами не належали на Волині до числа голосних та резонансних. Ситуація навколо Почаївського монастиря досі остаточно не в'ячена, тому ми можемо лише умовно надати їй статус релігійного конфлікту, покладаючись на висновки І.Огієнка. Тим не менше, цілий ряд дрібних конфліктів на зразок «андріївського», а також ситуація у Берестечку, Водирадах та Жидчинському монастирі, свідчили про утиски православних шляхтичами протестантського

віровизнання з числа дідичів та посесорів. Жодного документу, який би свідчив про переслідування протестантів православними, нами поки що не виявлено.

Отже, наведений нами матеріал дає можливість зробити такі висновки:

1. Стає цілком очевидним, що досліджувати проблему релігійних конфліктів в Україні кінця XVI – першої половини XVII ст. лише крізь призму православно-уніатських суперечностей безперспективно з наукової точки зору. Документи свідчать, що в реальному житті конфлікти між уніатами і православними не набували тієї гостроти, яка б призводила до реального розколу українського суспільства. «Непроходимої безодні» між ними, про яку писав М. Грушевський, насправді не існувало. Релігійна полеміка точилася в середовищі дуже вузького кола осіб. Для деяких із них унія стала справою життя, для інших — особистою трагедією. Однак, ця боротьба рідко виходила за межі цього кола і не захоплювала переважної більшості шляхти. Представники політичного народу Речі Посполитої лише двічі — в часи рокошу Зебжидовського та після смерті короля Сигізмунда III - продемонструвала справді масову підтримку Православній Церкві, яка набувала виразних форм конфлікту з уніатами. В інших випадках суперечки прихильників і противників унії, як правило, не виходили за межі звичайної на той час політичної боротьби між конкурентами, але не між ворогами. В ряді випадків уважне дослідження локальних конфліктів із задіянням невеликих груп вірних, або навіть поодиноких осіб, які, зазвичай, тлумачаться як зіткнення на релігійному ґрунті, виявляє, що в дійсності мали місце конфлікти на побутовому рівні і вони, по суті, не мали нічого спільного з релігійним протистоянням.

2. Окрім православно-уніатських суперечностей, на Волині існували конфліктні зони, які несли значно більшу загрозу релігійній та національній стабільності в регіоні. Так, вищий рівень антагонізму зустрічаємо у конфліктах православних і римо-католиків Волині. Жорстокі зіткнення в Луцьку між учнями братської школи та студентами єзуїтського колегіуму, а також релігійні конфлікти в Острозі, були провісниками драматичних і кривавих подій, які

---

¹ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.257, арк.505зв.-507зв.

незабаром розгорнулися у цих містах в перші роки Визвольної війни під проводом гетьмана Богдана Хмельницького. Головними причинами згаданого протистояння були: некоректне впровадження католицизму з боку волинських католиків-неофітів (Анна Острозька), а також нерівноправний статус Православної та Римо-Католицької Церкви в польсько-литовській державі. Водночас встановлено, що лояльне ставлення до православних з боку магнатів-католиків, яке виявлялося у визнанні ними прав Церкви, забезпечувало міжконфесійну стабільність в регіоні навіть за умов обернення на костели окремих храмів східного обряду (Януш Острозький).

3. Гострий характер мали також конфлікти між протестантами – з одного боку, та християнами східного і латинського обрядів – з іншого. Саме у їх стосунках відчувалося взаємне несприйняття на основі світоглядних суперечностей. Втім, критичної точки ці конфлікти на Волині не могли досягнути внаслідок відносно невеликого представництва протестантської шляхти у цьому регіоні.

4. Водночас, попри безсумнівну наявність конфліктних ситуацій релігійного характеру, слід зазначити, що потужним фактором до їх підсилення служили економічні протиріччя. Яскравим прикладом подібної ситуації може служити конфлікт у місті Андріїв, в якому неможливо розділити релігійну та економічну складову протистояння. В цьому випадку критичне ставлення до євреїв місцевого православного пресвітера потягло за собою бойкот їх продовольчих товарів. Це, в свою чергу, спровокувало втягнення в конфлікт третьої сторони – протестантів, які протегували євреям і не були зацікавлені у порушенні господарських контрактів. В подібних випадках практично неможливо встановити, які саме мотиви (релігійні чи економічні) були головними при виникненні конфліктних ситуацій між представниками різних християнських конфесій або інших релігій.

РОЗДІЛ 7

ВПЛИВ РЕЛІГІЙНИХ РУХІВ НА ЕВОЛЮЦІЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ
САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НОБІЛІТЕТУ ВОЛИНИ
КІНЦЯ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.

Проблеми розвитку національно-релігійної самосвідомості української шляхти Волині литовсько-польської доби лишаються на сьогодні майже недослідженими у вітчизняній історичній літературі. В переважній більшості випадків наукові праці українських вчених базуються на застарілих висновках та стереотипах, введених у науковий обіг ще в XIX ст. Пов'язано це було з вкрай заполітизованістю питання про роль і місце волинської шляхти у суспільно-політичному та релігійному житті Речі Посполитої кінця XVI – першої половини XVII ст. Треба пам'ятати, що наймасштабніші археографічні проекти в Російській імперії, завдяки яким ми маємо надзвичайно цінні видання документів з історії України та Білорусі литовсько-польської доби, були викликані потребою заперечити історичні права Польщі на землі Правобережної та Західної України. І хоча наукову вартість виданих у XIX – на початку XX ст. історичних документів заперечити ніяк не можна, дослідник завжди має пам'ятати про жорсткі ідеологічні установки та цензурні обмеження (внутрішнього чи зовнішнього характеру), перед якими були поставлені члени археографічних комісій.

Наведемо приклад. У передмові до першого тому другої частини АЮЗР, який був присвячений постановам шляхетських сеймиків «Південно-Західної Росії», рішуче заперечувалися історичні права Польщі на Правобережну Україну. У передмові стверджувалося, що цей край «исконно-русский» і документи повітових сеймиків доводять це незаперечно. З приводу цього автор передмови цілком відверто говорив про завдання археографічної комісії: «При изложении содержания издаваемых нами актов мы заставим говорить западнорусское дворянство, воздерживаясь от собственных наших воззрений. Пусть сами дворяне скажут нам, к какому народу они причисляли себя, как они

смотрели на устройство Речи Посполитой, и чего они желали для общественного благосостояния»¹. Цілком зрозуміло, що за такої установки упорядників до згаданого тому АЮЗР могли увійти лише ті документи із сеймикової діяльності, які вкладалися в офіційні схеми офіційної російської історіографії.

Подібний ідеологічний підхід був витриманий і в інших серіях цього видання. Публікуючи матеріали до історії суспільно-релігійної діяльності православної шляхти, члени археографічної комісії опрацювали практично весь масив актових книг XVI – першої половини XVII ст. – всього понад 200 одиниць. В результаті, на сторінках АЮЗР було опубліковано близько двох десятків заповітів з фундаціями та дарчими записами на користь Православної Церкви. Це дало підстави стверджувати про впливовість православної шляхти того часу, яка послідовно захищала інтереси Церкви та православного руського (за думкою укладачів – російського) народу. Якщо взяти до уваги, що досліджувалася лише православна складова шляхетського суспільства Волині (паралельного дослідження історії шляхти римо-католицького, уніатського та протестантського віровизнання проведено не було), то версія упорядників АЮЗР виглядала дуже переконливою. Згідно з нею, національно свідома українська (руська, російська) шляхта Волині – це шляхта православна, яка послідовно захищала свої національно-релігійні права перед лицем католицького та уніатського наступу. Відповідно, шляхта римо-католицького віросповідання визнавалася полонізованою та втраченою для українського (російського) соціуму.

Не можна сказати, що подібні погляди не мали рації, але вони відображали лише один бік багатогранної системи національно-релігійного життя волинського нобілітету. Автор цієї статті, опрацювавши згадані вище 200 актових книг повітових судів Волинського воєводства, виявив більше 900

---

¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : в 35 т., 8 ч. — К. : Унив. тип., 1859 — 1914. — . — Ч. 2. — Т. 1. — 1861. — С.XVI.

тестаментів, які бачили, але свідомо не ввели в науковий обіг члени Київської археографічної комісії у другій половині XIX – на початку XX ст. Комплексний аналіз цих документів дає зовсім іншу картину суспільно-релігійного життя української та польської шляхти Волині кінця XVI – першої половини XVII ст. У даному дослідженні ми спробуємо висвітлити найважливіші аспекти цієї проблеми, пов'язані з особливостями національно-релігійної самосвідомості та поведінки української шляхти згаданого історичного періоду.

Передусім слід зазначити, що в литовсько-польську добу поняття національної самосвідомості суттєво відрізнялося від сучасного розуміння цього терміну. Національна самоідентифікація була важливим, але далеко не єдиним компонентом самоусвідомлення особи того часу. Вона впливала на самосвідомість у комплексній взаємодії з іншими поняттями, що склали ціннісні орієнтири індивідуума литовсько-польської доби. В їх числі – станова належність, віровизнання, регіональне походження. Тому, в залежності від виховання, освіти чи просто ситуативних потреб, поведінка шляхтича могла бути продиктована тими духовними орієнтирами, які в даній ситуації виглядали для нього пріоритетними.

Звертаємо також увагу, що подібна проблема є досить важкою для розв'язання внаслідок відсутності в сучасній історичній науці (як в Україні, так і за її межами) загальновизнаного методологічного підходу для дослідження проблем етногенезу українського народу. Як наслідок, на сучасному етапі існують як теорії про походження українців від часів Трипільської культури, так і твердження про штучність української нації, постання якої за думкою деяких російських вчених і політиків є результатом реалізації політичних проектів ворожих Росії сил. З'ясування цих концептуальних завдань не є метою нашого дослідження. Тому, прийнявши тезу про взаємопов'язаність православного віросповідання з національною свідомістю «Русі» у XVI ст., ми будемо зараховувати до числа українських ті шляхетські родини Волині, представники яких у цей історичний період належали до числа вірних Східної (Православної) Церкви. Нижче ми спробуємо прослідкувати еволюцію

національної самосвідомості представників українського нобілітету Волині кінця XVI – першої половини XVII ст. час, коли в Україні почала радикально змінюватися конфесійна ситуація. Нами запропоновано поділ шляхти на певні групи в межах трьох християнських конфесій (римо-католиків, православних та уніатів), які за даними заповітів та інших свідчень відзначалися деякими спільними рисами у світосприйнятті та ставленні до представників інших християнських спільнот.

Як зазначалося у попередніх розділах, в кінці XVI — першій половині XVII ст. протестантизм в Україні та на Волині, зокрема, стрімко втрачав позиції, набуті в середині та другій половині XVI ст. У цей час протестантські експерименти по прищепленню своїх ідей на український національний ґрунт практично припинилися, а жоден мислитель післяберестейської доби не пов'язував «єретиків» (протестантів) з українським народом та його традицією. Саме тому нижче ми розглянемо специфіку розвитку етнорелігійної самосвідомості в межах трьох конфесійних груп, оминувши протестантів.

7.1 Православні. На кінець XVI ст. православна шляхта Волинського воєводства, яка по праву вважається політичною та інтелектуальною елітою українського народу того часу, мала досить специфічну національну самосвідомість. Складалася вона з трьох різних, але тісно пов'язаних між собою компонентів. По-перше, шляхтич-українець відчував себе передусім людиною православного віросповідання на противагу полякам-католикам. По-друге, він визнавав своє «руське» походження і визнавав себе русином. Причому під терміном «Русь» розумівся весь простір земель колишньої Київської Русі, які входили до складу Речі Посполитої. Відповідно русинами визнавався величезний східнослов'янський етнос, на основі якого пізніше постали український та білоруський народи. По-третє, шляхтич-русин православного віровизнання неодмінно підкреслював свій патріотизм до спільної з поляками та литовцями батьківщини – Речі Посполитої. Саме поєднання цих компонентів в комплексі – релігійного, національного походження та державного патріотизму – складало своєрідну «руську тріаду»,

яка лежала в основі свідомості шляхтича-українця. Яскраво ця система цінностей знайшла своє відображення у вірші Дем'яна Наливайка «Лямент ... над зешлым с того свѣта ясне осецоным княжатем Александром Конъстантиновичом княжатем Острозским...». У цьому творі автор вкладає в уста померлому князю Олександрю настанови, які він передає синам яких хоче бачити продовжувачами славного роду Острозьких:

«До вас, сынов моих, по мнѣ на свѣтѣ позосталых,
 оборочаю реч, наслѣдуйте продков своих, въ вѣре сталых.
 Зоставую вам отчизну вашу всю в цѣлости,
 которой обороньцами и дѣдичами будьте въ смѣлости.
 Служѣте Речи Посполитой потужне а вѣрне,
 живот скромный ведучі, ховаючися помѣрне.
 Мене мѣйте прикладом и мое прудкое розстане,
 бом, власне, якъ презъ сон был, который приносит спане.
 [...]

Памятайте, же сте с княжат руских Острозских вышли,
 их вѣру, дѣльность и набожность мѣйте на мысли.
 Вами хочу похвалитися перед маѣстатом
 божим, кгда з вас жаден не будет апостатом.
 Отъ вѣры кгречкое апостольское церкви вѣсточное,
 дому нашему и славным продком нашим пожиточное.
 Продкове бовѣм ваши, кгда вѣру, якъ тарч, держали,
 неприятели дому ихъ завше предъ ними дрыжали.
 Тою были славни, тою маѣтности набылі,
 которую, чого, боже, уховай, если бысте позбылі,
 Тогдайте память мое слово, же з вѣрою сполечне
 утратите учтивость, маѣтность и здорове конечно,
 Леч, абы презъ сталость вѣры ваших княжацких станов

дом наш и я з ним доброю славою зь мертвых повстанув»¹.

Як бачимо, в основі національної самосвідомості волинської православної шляхти в кінці XVI – на початку XVII ст. лежав релігійний чинник та державний патріотизм громадянина Речі Посполитої, а етнічне походження грало в цій тріаді останню роль. Втім, саме на цьому історичному рубежі сталася подія, яка зіграла роль прискорювача процесу подальшого розвитку національної самосвідомості православного шляхетства Русі взагалі та Волині зокрема.

1596 року на соборі в Бресті була проголошена унія Київської митрополії з Римом. Православне шляхетство Волині, в переважній своїй більшості, виступило проти унії і під керівництвом князя Костянтина Острозького включилося в боротьбу проти уніатів. У ході цієї боротьби як уніати, так і православні шукали не тільки теологічні докази необхідності чи шкідливості унії, але також апелювали до старовини, доводячи що саме їх точку зору на статус Церкви поділяли предки. Це, в свою чергу, спонукало опонентів вивчати літописи, а також збирати пам'ятки старовини, які мали відношення до історії Церкви на Русі. Відомий захисник православ'я волинський чашник Лаврентій Древинський у своїй промові на сеймі 1620 року свідчив про це цілком виразно: «...якби не відступництво деякої частини нашого духівництва від звичного релігії пастиря, якби, кажу, ті, що пішли від нас, не пішли проти нас, - ніколи б такі вчення, такі школи і такі достойні вчені люди серед нашого руського народу не виявилися б. Учення в церквах наших по-старому було б укрите прахом недбальства»². В такий спосіб відроджувався інтерес до історії власного народу і як наслідок – ставилося питання про співвідношення релігійного і національного чинника у свідомості руського шляхтича та русина взагалі. Але тільки через чверть століття, після початку релігійної полеміки в середовищі

¹ Українська поезія кінця XVI — середини XVII ст. / [упорядники В. Колосова, В. Крекотень, М. Сулима] — К. : Наукова думка, 1978. — С. 152.

² Історія України в документах і матеріалах : в 2 т. — К. : Видавництво Академії Наук УРСР, 1939—1941. — . — Т. III. — 1941. — С. 55.

вищої православної ієрархії, починає викристалізовуватися нове розуміння національності та співвідношення його з становим статусом особи та його релігійним вибором.

1621 року митрополит Йов Борецький разом зі своїми єпископами виступив з протестацією, маючи намір захистити дії патріарха Теофана, який їх висвятив та запорозьких козаків, що гарантували йому захист. Щодо козаків, яких уніати вважали простаками та несвідомим зряддям православних у релігійній боротьбі, владики заявили: «Це той руський народ з Яфетового племені, який Чорним морем і землею грецьке царство завойовував. Це військо того покоління, яке за монарха руського Олега в своїх човнах по морю і по землі (приладнавши колеса до човнів) плавало і Константинополь штурмувало. Вони за Володимира Великого святого руського монарха Грецію, Македонію та Іллірик завойовували. Це ті, предки яких разом із Володимиром хрестилися і від Константинопольської Церкви приймали християнську віру, і до сьогодні в ній народжуються, охрещуються і живуть»¹. Таким чином, у цій протестації ми можемо прослідкувати початки формування нової філософії історії в середовищі вищого православного духовенства того часу. Уявлення про тяглість поколінь руського народу, яке досі пов'язувалося передусім з належністю до православ'я та до вищих верств суспільства (шляхти) суттєво корегувалося: не менш важливим став зв'язок інших станів (у даному випадку – козацтва) з політичними та військовими традиціями Київської держави та й про етнічну спорідненість поколінь йшлося тепер значно виразніше.

---

¹ «А bowiem onego to Ruskiego narodu cnego z Japhetowego nasienia plemie, ktore Czarnym Morzem y ziemią Greckie Cesarstwo woioowało. Onego to woysko pokolenia, ktore za monarchi Ruskiego Olega w swoich monoxilach po morzu y po ziemi (przyprawiwszy koła do czołnow) pławali y na Konstantinopol szturmowali. Oni to są, co za Włozimierza Wielkiego, Świętego Monarchi Ruskiego, Grecyą, Macedonią y Illyryk woiewali. Ci to są, ktorych przodkowie rowno z Włodzimierzem się krzcili, y Christianską od Cerkwie Konstantinopolskiey przymowali wiarę, y po dzis dzien w tey ze się rodzą, krzscą y zyją». Жукович П. Протестация митрополита Иова Борецкого и других западнорусских иерархов / П. Жукович — СПб. : типография императорской Академии наук, 1909. — С. 14 — 15.

Ще далі у своїх висновках у цьому напрямку пішов православний архієпископ Полоцький Мелетій Смотрицький, якого уніати називали «першою зіркою схизматів». У своєму творі «Верифікація» він відверто заперечив архаїчні уявлення сучасників, які продовжували ототожнювати належність до православ'я з національністю. З цього приводу він писав: «...не вироджується з своєї крові той, хто віру міняє. Хто з руського народу римську віру приймає, не стає одразу ж іспанцем чи італійцем, а залишається русином шляхетним по-старому. Не віра, отже, русина русином, поляка поляком, литвина литвином робить, але уродження і кров руська, польська і литовська...О, пречесна кров руська, нехай тебе це заболить, нехай тебе це порушить!¹»

Прийшовши до подібного висновку, Мелетій Смотрицький усвідомив не тільки безперспективність, але і згубність подальшого релігійного протистояння між православними та уніатами. В той же час, подорож на Схід та глибше дослідження богослов'я привело його до думки про доцільність унії Православної Церкви з Римом. Подібна зміна світоглядних орієнтирів сприяла усвідомленню нових завдань, які постали перед православним суспільством. Мелетій Смотрицький виступив з ідеєю про замирення «Русі з Руссю» та намагався переконати шляхту (в тому числі волинську) у необхідності діалогу з уніатами. Проте представники тогочасного вищого православного духовенства лишалися на старих антиунійних позиціях і не готові були сприймати нові ідеї, які пропонував Смотрицький. Ситуація ускладнювалася ще й тим, що консервативне крило православної ієрархії контролювало релігійні настрої запорозького козацтва і неодноразово використовувало їх силу для вирішення міжконфесійних суперечок. За таких обставин на церковному соборі в Києві 1628 року погляди Мелетія Смотрицького були засуджені, а сам він невдовзі після цього відкрито оголосив про свій перехід в унію.

Київський собор 1628 року свідчив про перемогу в Православній Церкві поглядів та позиції консервативних кіл, що в кінцевому результаті суттєво

---

¹ Яременко П. Мелетій Смотрицький. Життя і творчість / Яременко П. — К. : Наукова думка, 1986. — С. 72.

уповільнило процес подальшої еволюції національної та релігійної самосвідомості православної Русі. Відтепер ієрархи, які солідаризувалися з поглядами Мелетія Смотрицького (Печерський архімандрит Петро Могила, Луцько-Острозький єпископ Атанасій Пузина) продовжували переговорний процес з уніатами в таємному режимі.

За таких обставин розвиток національної самосвідомості православної шляхти Волині проходив під впливом киевохристиянської традиції та минулого Київської Русі. Про це, зокрема, свідчить відомий Загорівський збірник – рукопис кінця XVI – початку XVII ст., що зберігався в Загорівському монастирі на Волині. Серед віршів полемічного та богословського характеру зустрічаються також твори, що стосуються історії руського народу. Так, у вірші про хрещення Русі апостолом Андрієм Первозванним йдеться про Київ як богообране місто, звідки пішла проповідь християнства на руських землях; про історичне значення хрещення Русі київським князем Володимиром йдеться у вірші «О крещении Русском», а про Київ як про духовний центр руських земель – у творі «О святых тілах печерских». Втім у віршах Загорівського збірника все ж переважає полемічна та релігійна складова, Русь та руські князі згадуються виключно в зв'язку з духовним надбанням, який мають нині православні, роздуми про майбутнє руського народу не виходять за вузькі рамки строгих настанов уникати католицького впливу та зберігати дане благочестя¹.

Динаміку розвитку етнорелігійної самосвідомості православної шляхти Волині кінця XVI – першої половини XVII ст. можна прослідкувати на прикладі тестаментів її представників. Їхній аналіз свідчить, що в середовищі православного волинського нобілітету викристалізувалися три основні групи, кожна з яких відображала певну специфіку світоглядних орієнтирів.

1. Група «києвохристиянської традиції». До неї входили вірні, які усвідомлювали духовну єдність православного простору Русі в межах Корони Польської – території, яку ми нині розуміємо як Україну. Характерною

особливістю їхньої релігійно-національної самосвідомості було також визнання місця Києва як центра духовності. Яскравими виразниками цієї групи на Волині були представники шляхетської родини Єловицьких. Так, **Олександр Єловицький** у трьох своїх тестаментів, складених у 1644-1647 рр. щедро обдарував 12 найвідоміших православних монастирів тодішньої України – від Крехова до Лубен. При цьому особлива увага була приділена київським обителям, Єловицький відзначив своєю увагою Києво-Печерський, Києво-Братський та Межигірський монастирі². Подібні мотиви зустрічаємо в тестаменті далекого родича Олександра – **Філона Єловицького**. Останній також обдарував монастирі в різних регіонах України, а також особібно виділив 1 тис. злотих на всі київські церкви та особібно виділив гроші на Межигірську обитель³. Схожі релігійні погляди з Єловицькими мала **Регіна Гойська (Соломирецька)**, яка засновану нею колегію в Гощі віддала під адміністративне управління та нагляд Київському митрополиту Петру Могилі та Київському братству⁴.

І хоча свідомих послідовників «загальноукраїнського православ'я» серед волинського нобілітету було відносно мало, проте активність їхніх представників свідчить про поступове формування в середовищі православної шляхти цього регіону загальноукраїнської духовно-релігійної спільності.

2. Найчисельнішу групу православного суспільства Волині склали шляхтичі, національно-релігійна поведінка яких може бути умовно визначена як «регіональний православний патріотизм». Для її представників характерним було шанування суто місцевих – волинських – святинь, інколи більш-менш активна підтримка місцевих братств, (передусім, Луцького та, значно рідше, Кременецького. Такий підхід можна пояснити двома причинами. По-перше, переважна більшість незаможної православної шляхти у складних

---

¹ Українська література XIV — XVI ст. — К. : Наукова думка, 1988. — С. 477 — 502.

² ІР НБУВ, ф. 231, оп.1, спр. 38, арк. 163 -165, 252-254зв., 256-259.

³ ЦДІАК України, ф. 28, оп.1, спр.87, арк.502-508зв.

⁴ ІР НБУВ, ф. 231, спр. 71, арк.1-14зв.

комунікаційних умовах XVII ст. просто не мала можливості жертвувати порівняно незначні кошти на храми далекого Києва. По-друге, серед волинського нобілітету того часу був дуже поширений регіональний патріотизм, в тому числі і релігійно-конфесійний. Волинські шляхтичі були більшою мірою духовно та емоційно прив'язані до церков та монастирів, зведених ними або їхніми родичами у їхніх власних маєтках, що сприяло витворенню певного виду «містечкового православ'я». Саме під таким кутом зору слід розуміти той факт, що навіть багаті та впливові представники православного суспільства Волині (в тому числі князі **Григорій Сангушко**¹, **Серафима Корецька**², **Юрій Пузина**³ та ін.) офірували кошти, (і часом дуже великі) переважно на храми у власних маєтностях або на Луцьке братство.

3. У середовищі православного волинського шляхетства виділялася також так звана «проунійна група», представники якої в релігійному сенсі перебували на межі православ'я та східного католицизму – унії. Яскравим її представником був **Адам Кисіль** – особа яскрава і водночас суперечлива. Канцлер Великого князівства Литовського Ольбрихт-Станіслав Радзивілл згадував, що за життя короля Сигізмунда III він був уніатом і лише після його смерті став православним. Саме в часи міжкоролів'я яскраво виявилися характер та релігійна самосвідомість Адама Киселя. Виступаючи на засіданнях сейму з рішучими заявами на захист православних, він сприймався учасниками тих подій свідомим та безкомпромісним противником унії. Можливо таким би він і лишився в історії, якби не заповіт, складений ним щойно після закінчення сейму, який нарешті легалізував Православну Церкву в Речі Посполитій.

Отже, завершивши свою політичну місію на сеймі, Адам Кисіль вирушив у військовий похід – саме розпочиналася війна з Росією. Передбачаючи можливість своєї загибелі, він склав про всяк випадок згаданий вище тестамент, в якому виявилася вся складність релігійного світогляду його автора. Адам

---

¹ ЦДІАК України, ф. 27, оп.1, спр.14, арк.297-301.

² Там само, ф. 25, оп.1, спр.178, арк.355-362

³ Там само, ф. 25, оп.1, спр. 262, арк.542-544зв.

Кисіль заявив, що хоче померти у святій вірі своїх предків (православним), зазначаючи: «...роздвоєння теперішнє в грецькому набоженстві (розкол на православних та уніатів) хоч і оплакую, але вважаю святою також церковну єдність»¹. З цієї причини, в разі своєї загибелі він заповів 500 злотих на ремонт православного собору св. Софії в Києві, а інші 500 злотих – на уніатський Успенський собор у Володимирі на Волині². В цьому заповіті виявилися суперечливість та драматизм внутрішнього світу Адама Киселя, в якому з'єдналися як цінності православ'я, так і єдності християн Східної та Західної Церков.

Вищенаведений матеріал свідчить, що розвиток етнорелігійної самосвідомості православної шляхти Волині в умовах релігійної боротьби кінця XVI – першої половини XVII ст. розвивався надзвичайно повільно. Передові погляди Мелетія Смотрицького та його однодумців на перспективи національного та релігійного розвитку Русі не знайшли помітного відгуку в середовищі волинського православного панства. Етнорелігійні цінності «руської тріади» лишалися визначальними не тільки для пересічних шляхтичів, але й для лідерів волинського православного шляхетства. Так, 1648 року один із керівників Луцького православного братства князь Юрій Пузина склав тестамент, в якому заповів сину свої духовні цінності – вірність православ'ю і Речі Посполитій. Водночас, серед волинського панства на середину XVII ст. починаються формуватися групи з ознаками нового осмислення етнічних та релігійних перспектив руського народу. Поява групи «києвохристиянської традиції» свідчила, що на Волині розпочався процес формування етнорелігійних традицій, які об'єктивно вели народ до духовної (в перспективі – національної) консолідації навколо Києва. В той же час, наявність «проунійної групи» серед православних шляхтичів свідчила, що ідеї Мелетія

---

¹ «...rozdwoienie terazniejsze w nabozenstwie graeckim lubo oplakiwam ale mam za świętą u iednęz...» ЦДІАК України, ф. 27, оп.1, спр.33, арк.7зв.-8.

² ЦДІАК України. - Ф.27, оп.1, спр.33, арк.8.

Смотрицького про замирення «Русі з Руссю» могли знайти ґрунт серед волинського панства.

7.2 Уніати. Проголошення унії в Бресті не передбачало змін національної ідентичності руського народу, з'єднаного з Костелом Римським. Її ідеологи, передусім, – Володимирський єпископ Іпатій Потій – у своїх творах найперше підкреслювали релігійний характер унії, а національні моменти згадувалися супутньо, як важливі, але не першорядні. Така точка зору домінувала в перші два десятиліття після собору в Бресті і знайшла формулювання у творі «Sowita wiņa» (1621 рік), в якій митрополит Йосиф Рутський дає стислу і лаконічну відповідь православним про мету і користь унії: «Питаєте: що за пожиток з тієї єдності? Відповідаємо: спасіння душі, яке без неї бути не може. Єдина віра, єдине хрещення каже апостол. Далі – єдина Церква»¹. Таким чином, до початку 20-х років уніати жили за національною формулою «руської тріади», характерної для православних з різним розумінням її першої (релігійної) складової.

Ситуація почала поступово змінюватися в середині 20-х років XVII ст., коли під впливом релігійної полеміки уніати (як і православні) почали апелювати до традиції старовини, шукаючи легітимність унії на прикладі історії руського народу. На Волині ці інтелектуальні пошуки активізувалися у другій половині 20-х років XVII ст., коли в унію таємно, а потім відкрито, перейшов Дерманський архімандрит Мелетій Смотрицький. Останній докладав великих зусиль для поширення з'єднання у володіннях князів Заславських, активно проповідував, працював над скликанням об'єднаного собору, який мав би покласти край розколу в Українській Церкві. Саме в контексті діяльності на користь об'єднання Церкви чітко виявилися остаточно

---

¹ «Pytacie, co za pożytek z tey jedności? Odpowiadamy: zbawienie duszne, ktore bez niey bydź nie może: «Ieden Bog, iedna wiara, ieden chrzest» — mowi Apostoł, zatym iedna cerkiew».

Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : [в 35 т., 8 ч.]. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . —

Ч. 1. — Т. VII. — 1887. — С. 505.

сформовані погляди Смотрицького на історичну перспективу руського (уніатського) народу.

Отже, як мислитель своєї епохи він пов'язував майбутнє Русі з майбутнім руської шляхти, як представника політичного народу Речі Посполитої. На його думку, важливою метою було врятувати від покатоличення ту частину національної еліти, яка в кінці 20-х років XVII ст. ще дотримувалася східного обряду. А оскільки головною причиною переходу шляхти до латинського обряду, за думкою Мелетія Смотрицького, був розбрат в середовищі духовенства, то саме зусилля по відновленню єдності Церкви він вважав першочерговим завданням задля порятунку руської еліти.

У своєму творі «Paraenesis» він виклав бачення релігійного та політичного майбутнього Русі. Як переконаний католик, Мелетій Смотрицький вважав, що єдиний шлях до подолання церковного розколу лежить у прийнятті православними єдності з Римом. Як і раніше він продовжував твердити, що церковна єдність крім спасіння людських душ дасть руському народу багато преференцій в релігійному, духовному та суспільному житті держави. У своїх мріях Смотрицький бачив замирену Русь як у власному середовищі, так і з польським та литовським народами. Це, на його думку, дасть можливість зосередити сили суспільства на заснуванні семінарії, вихованні достойного духовенства, виправленні богослужбових книг, тощо. Що стосується світської еліти, то вона, на думку Мелетія, матиме значно більше можливостей для отримання відповідальних посад в державному апараті Речі Посполитої.

Смотрицький не сумнівався в тому, що кінець-кінцем унія матиме повний успіх і тому радив православним поспішати, поки ще лишається руська шляхта яка дотримується східного обряду, інакше унія буде досягнута занадто дорогою ціною. З цього приводу він зокрема писав: «Народ наш руський, тоді до унії приступить, коли стане суто селянським, тоді, коли у нього не буде шляхти, коли не лишиться у нього вольностей. Саме до цього все йде. Бо якщо на початку унії в одному воєводстві важко було полічити шляхетські родини руської релігії, то вже зараз в усіх краях руської землі на пальцях однієї руки їх

порахуєш. І тоді вже не легко єдність святу купимо, якщо зараз нею разом з її прикупом гордуємо»¹.

Втім, приєднання православних до унії не повинно було за думкою Смотрицького привести до простого поглинання Уніатською Церквою Православної. Наслідком об'єднавчого собору мало бути підвищення статусу Української Церкви. В зв'язку із цим Мелетій Смотрицький радить своїм співвітчизникам наслідувати приклад інших православних народів, які створили помісні церкви, особливо акцентуючи увагу на досвіді Росії, де був заснований Московський патріархат. Про це він писав цілком відверто: «Але послухай одне: чим народ московський собі завинив, що звільнився від того послушенства? Чи шкодить волоським та мультянським митрополитам і народам їх те, що вони палиушів своїх у патріарха Константинопольського не шукають? Те саме чинять архієпископи Кипрський, Іберський, Сербський та Іллірії або Архидонський архієпископ, які не віддають послушенства твоєму старшому, але живуть як правителі своїх помісних Церков і ними правлять. Ось і Московський патріарх перед очима».²

Таким чином, на кінець 20-х років XVII ст. провідний мислитель Уніатської Церкви на Волині архімандрит Дерманський – Мелетій

---

¹«Narod nasz ruski tedy do uniey przystąpi kiedy zchłopieie: iakoby rzekszy; kiedy mu szlachty nie zostanie kiedy mu wolności służyć nie będą: do czego iście znacznie y sporo się bierze. Bo co było o początku uniey w iednym woiewodztwie trudno zliczyć domy religiey ruskiej szlacheckie: to już we wszystkich Ruskiej ziemie kraiach na iedney ręki palcach wszystkie niemsl wyliczy: y tedy już kupując iedność ś. nie łącno ia kupimy co teraz nią z zakupem pogadzamy» Smotrzycki M. Paraenesis albo napomnienie / Meletiusz Smotrzycki. — Kraków : w druk. Andr. Piotrk., 1628. — S.54 — 55.

²«Ale słuchoj iedno: czym narod moskiewski zawinił sobie że się z posłuszeństwa tego uwolnił: czym y wołoscy y multańscy metropolitowie są sobie y narodom tym zaszkodni ze palliuszow swych od patryarchy Konstantinopolskiego nie szukaia: Toż czyni archiepiskop Cyprski: toż archiepiskop Iberski: toż Serbski y Iliryku abo Archydoński archiepiskopowie; ktorzy posłuszeństwa twej strony starszemu nie oddaia: ale iak udzielni rządzczy y sprawcy swych pomiestnych cerkwi żyia y nimi rządzia y sprawuia. Oto y Moskiewski patryarcha przed oczyma» Smotrzycki M. Paraenesis albo napomnienie / Meletiusz Smotrzycki. — Kraków : w druk. Andr. Piotrk., 1628. — S.30 — 31.

Смотрицький – в загальних рисах окреслив національну ідеологію «уніатської Русі». Згідно з нею національна система «руської тріади» зазнала суттєвої корекції. Перша її складова – належність русина до православ'я – набувала нового значення. Тепер русином визнавалася особа східного обряду (православний чи уніат), а також католик-конвертит, принаймні у першому поколінні. На новому рівні усвідомлювалося політичне значення з'єднаної з Римом Руської Церкви та необхідність підняття її статусу до рівня патріархату. Значно більше уваги приділялося тепер не тільки духовним (належність до східного обряду), але також і кровним (етнічним) зв'язкам, які об'єднували Русь в одну національну спільність.

Ідеї Мелетія Смотрицького прийняла уніатська ієрархія, а його твір «Paraenesis» ще довгий час вважався актуальним для вирішення релігійних суперечок в Україні. Відомо, що у 60-х роках XVII ст. Холмський єпископ Яків Суша знайомив Рим з духовною спадщиною Мелетія Смотрицького і з цією метою склав його життєпис та переклав латинською мовою «Paraenesis». Важко сказати наскільки висновки Смотрицького відображали тенденції розвитку національної самосвідомості в середовищі волинського нобілітету, що дотримувалася східного обряду – уніатів та православних. Натомість, виявлені нами документи дають можливість детальніше уявити конфесійні уявлення уніатської шляхти, представники якої були сучасниками Мелетія. Згідно з опрацьованими тестаментами ми можемо поділити представників з'єднаного нобілітету Волині на три групи, за їх світоглядом.

Першою із них була так звана «консервативна» група. Її представники хоч і не були ізольовані від впливів інших християнських конфесій (передусім римокатолицизму), однак у своїх релігійних практиках дотримувалися переважно уніатської традиції. Остання полягала у підкресленому вшануванню марійного культу у визначних відпустових центрах Уніатської Церкви на Волині та сусідній Холмщині, а саме у Володимирі та Холмі, іноді у Жировицях на Білорусі. Адже відомо, що в першій половині XVII ст. уніатська ієрархія, змагаючись за поширення з'єднання в Україні та Білорусі, покладала особливі

надії на виховання вірних, духовно пов'язаних з культом зазначених вище чудотворних ікон. Подібною ревністю відзначалися на Волині, передусім, представниці жіноцтва, що походили переважно з незаможних шляхетських сімей Володимирського повіту. Останні мали звичай по можливості обдаровувати згадані чудотворні ікони, Успенський кафедральний собор у Володимирі, давати пожертви на користь Володимирської уніатської капітули та марійного уніатського братства у Володимирі. Відзначилися в цьому сенсі **Марина Ключковська**¹, **Маруша Линевська**², **Анна Підгороденська**³ та ін.

Другу групу можна назвати «двообрядовою». Типовим її представником був волинський магнат **Данило Єло-Малинський**. Він, хоч і визнавав себе цілком виразно уніатом, але в духовному плані знаходився на порубіжжі східного та західного католицизму – фундував не тільки василіанський монастир у своєму родинному містечку Шумськ, але також францисканський костел, щедро обдаровуючи католицьке духовенство обох обрядів. Про те, що заснування римо-католицького кляштору не було забаганкою заможного магната, а відповідало його духовним запитам, свідчать події Хмельниччини. Коли козаки зруйнували у Шумську василіанський монастир, Єло-Малинський, відчуваючи наближення смерті, заповів поховати своє тіло у Бистрицькому римо-католицькому костелі з обов'язковим перепохованням у Шумському василіанському монастирі після відбудови останнього. Тим самим він виявив близьку духовну спорідненість з римо-католицизмом, адже у його володіннях було досить храмів східного обряду, де він міг би знайти тимчасовий спочинок. Слід зазначити, що ця крихка гармонія двообрядової релігійності була характерна для вузького кола світських інтелектуалів тогочасного українського нобілітету.

Третю групу уніатських вірних склали представники шляхетства, яким були притаманні «єкуменістичні» погляди. Їхнім яскравим представником був

¹ ЦДІАК України, ф. 28, оп.1, спр.95, арк.1079-1082.

² // Пам'ятки. — 2001. — Т.3. — Вип.1. — С. 259 — 261.

³ ЦДІАК України. - Ф. 28, оп.1, спр. 90, арк. 646зв. - 649.

Миколай Кисіль – рідний брат згадуваного вище православного магната Адама Киселя. На відміну від Адама, Миколай Кисіль не брав активної участі в суспільно-релігійному житті і лише у тестаменті чітко виявив власні релігійні погляди. З цього приводу він писав: «А оскільки за свого життя я завжди був в єдності святого Костелу та всі ті різниці, що виникли між Східною і Західною Церквами, вважав та вважаю поверховими, але є один Костел Всесвітній і одна віра католицька, в якій, як я вірю, є християнське спасіння. В цьому визнанні, в якому жив, вмираю і з цією ж вірою готовий встати на страшному суді»¹. З огляду на це життєве кредо Миколая Киселя, виглядає цілком природно, що він, будучи переконаним уніатом, просить поховати своє тіло в родинному склепі Нізкинницького монастиря, який на той час з волі його брата – Адама Киселя – був православним. Екуменізм Миколая Киселя, який, визнавши себе уніатом, виявив підкреслену повагу як до Східної, так і до Західної церков, знайшов свій вияв також у даруваннях на храми, внесених у його тестамент. Так, на Нізкинницький монастир (православний) він пожертвував 1 тис. злотих капіталу та деякі особисті речі, на костел володимирських домінікан – 500 злотих, кляштору сокальських бернардинів – 500 злотих, руському (уніатському) і польському (римо-католицькому) шпиталю у Володимирі – по три копи збіжжя щорічно².

Таким чином, наведений матеріал засвідчує, що національно-релігійне життя уніатської шляхти Волині кінця XVI – першої половини XVII ст. було надзвичайно різноманітним та суперечливим. Тривалий час після проголошення унії основою самосвідомості уніатського шляхтича була «руська тріада» і в цьому сенсі вона суттєво не відрізнялася від свідомості

---

¹«A ze za zywota mego zawsze zostawałem w iednosci Kosciola świętego y wszystkie te ruznice ktore pozachodziły miedzy Wschodnym y Zachodnim Kosciolem rozumiałem y rozumiem bydz powierzchowe a ieden Kosciol Powszechny y iedne tylko wiare catholicką w ktorey samey rozumiem y wierze bydz zbawienie chrzescianskie. W tym tedy wyznaniu iako za zywota mego zostawałem tak umiram y na onym straszliwym sędzie tym ze wyznaniem gotowe stanąć» ЦДІАК України, ф. 28, оп.1, спр.87, арк.734.

² ЦДІАК України, ф. 28, оп.1, спр.87, арк.732зв.-734 зв.

представників православного нобілітету. Втім через чверть століття етнорелігійна самосвідомість уніатської шляхти почала зазнавати певної еволюції. Передусім, в середовищі духовної еліти сформувалася ідея про необхідність створення помісної Русинської Церкви, з'єднаної з Римом, яка б мала власного патріарха. Подібний крок мав не тільки сприяти піднесенню релігійного авторитету Церкви східного обряду в Речі Посполитій, але також піднести політичний статус руського народу на один рівень із сусідніми православними народами, що мали власну державність. Суттєво, що в цей же час уніатська еліта значно виразніше, ніж раніше почала акцентувати увагу не тільки на релігійній, але і на етнічній ідентичності руського народу. Власне у релігійному житті волинського панства, з'єданого з Римом також відзначалися суттєві зміни. Під впливом тісного релігійного контакту з римо-католиками в середовищі уніатської шляхти почала формуватися оригінальна етнорелігійна культура, для якої була характерна двообрядовість із домінантою руської (національної) та східної (релігійної) самосвідомості.

7.3 Римо-католики. Традиційно вважається, що українська шляхта, яка приймала католицизм латинського обряду втрачала для свого народу. Пояснювалося це тим, що переходячи до числа вірних Католицької Церкви людина автоматично приймала неприйнятне для свого народу західне релігійне світосприйняття, а також польську духовну і світську культуру. Виявлені нами документи підтверджують, що подібна тенденція дійсно існувала. При цьому частина українців-конвертитів, а також українців-католиків першого покоління докладала особливих зусиль для активної підтримки та поширення римо-католицизму у своїх маєтностях, відверто нехтуючи релігійними інтересами своїх підданих – християн східного обряду, якого раніше дотримувалися вони самі та їхні предки.

В числі представників цієї шляхетської спільноти зустрічалися особи з відверто месіанським покликанням. Яскравим їх представником була княгиня **Анна-Алоїза Острозька** – спадкоємиця православного дому Острозьких. Вихована матір'ю-католичкою, вона під керівництвом оо. єзуїтів практикувала

суворі форми релігійного життя, проводячи більшу частину свого часу у домовій каплиці в молитві, майже щоденно відбуваючи сповідь та накладені на неї покути. Прибутки від своїх величезних маєтностей княгиня скеровувала на фінансування будівництва та функціонування єзуїтського колегіуму в Острозі, де з її волі мали навчатися представники польської шляхетської молоді. При цьому помітного інтересу до релігійних потреб своїх українських підданих – православних та уніатів – Анна Острозька не виявляла. Острозька школа, заснована її дідом Костянтином Острозьким, була обмежена у фінансуванні і ледь животіла, а фундовану ним же на святотроїцький шпиталь Суразьку волость княгиня віддала в посесію оо. єзуїтам¹. Проте найяскравішим виявом неповаги Анни Острозької до духовних традицій своїх предків було перепоховання останків її батька, Олександра Острозького, в католицькому костелі. Тим самим княгиня виявила повну байдужість до почуттів православних жителів Острога, які пам'ятали князя Олександра як послідовного захисника давнього благочестя, а також княгня зневажила волю власного батька, який жив і помер православним. Обурення острозьких міщан, яке у великодню ніч 1636 року вилилося у відкритий виступ, було закономірною реакцією на релігійну політику Анни Острозької. Схожі релігійні цінності сповідував також князь **Юрій Вишневецький**, хоча на відміну від Анни Острозької він впроваджував їх в життя значно м'якшими засобами. Народжений, за його власним визначенням, православним від батька-русина та матері-католички, князь Вишневецький врешті став католиком-конвертитом. При цьому вся суспільно-релігійна активність в католицький період життя князя була спрямована на скріплення позицій Римо-Католицької Церкви у своїх маєтностях. З його тестаменту від 1618 року випливає, що за цей час ним було фундовано дві плебанії – у Тайкурах та Білому Камені. При цьому жодної згадки про підтвердження фундацій чи надання економічних преференцій

---

¹ Детальніше про діяльність Анни-Алоїзи Острозької див. : Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 360 — 367.

церквам та монастирям східного обряду в тестаменті колишнього православного князя немає¹.

Схоже негативне відношення до християн східного обряду демонстрували також інші магнати-католики українського походження. Наприклад, за князя **Миколая Чарторийського** (католик у другому поколінні) знаменитий Зимненський монастир з усипальницею його предків стояв напівзруйнований та порожній, а чернеча обитель у Пересопниці, де скінчили життєвий шлях останні православні представники Чарторийських, була передана клеванським єзуїтам². Подібним чином князь **Домінік Заславський** (католик у третьому поколінні) окрилений непомірною релігійною ревністю бл. 1643 року прийняв рішення про передачу одразу двох давніх православних (на той час уніатських) архімандрій – Дерманської і Дубенської – ордену оо. кармелітів³. Спроба обернути на кляштори знамениті монастирі, фундовані та обдаровані князями Острозькими, викликала голосний резонанс на Волині. Врешті протести уніатської ієрархії та втручання Риму не дали реалізувати ці плани, але позиція у цьому питанні Владислава Заславського значною мірою спричинила до загострення стосунків християн східного і латинського обрядів на Волині.

Втім подібний вектор еволюції релігійної та національної самосвідомості української шляхти (для якого була характерна фактична втрата духовних зв'язків з власним народом) був не єдино можливим у тих історичних умовах. Реалії суспільно-релігійного життя того часу були значно складнішими. Не підлягає сумніву, що деякі представники впливового українського волинського шляхетства, які після конверсії до католицизму обґрунтовано вважаються втраченими для українського суспільства, з певних причин, продовжували підтримувати «Русь» (православну чи уніатську) на політичній арені.

---

¹ ЦДІАК України, Ф. 25, оп.1, спр.109, арк.144зв.-150.

² Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 715 — 717.

³ Monumenta Ucrainae historica : [in 14 vol.]. — Romae : Editiones universitatis catholicae ucainorum s. Clementis Papae, 1964—1977.

Наприклад, князь **Януш Острозький**, який поширював католицизм у своїх маєтностях і принаймні дві церкви обернув на костели, в той же час надавав енергійну підтримку православним в сеймі у їхній боротьбі з уніатами. Цей же магнат, спираючись на право патронату не допускав уніатів до своїх володінь, лишаючи храми східного обряду під духовною владою православних. Саме ці обставини змусили останніх «забути» інциденти зі згаданими церквами, які зазвичай «не прощалися» католикам. Відомо, що після смерті князя Луцький православний єпископ Атанасій Пузина згадував його з підкресленою пошаною, а рідний батько – знаменитий князь Костянтин Острозький – щиро і тепло дякував синові за активний захист прав стародавнього «руського народу».

Крім згаданої вище групи волинських католиків українського походження існувала інша, представники якої продовжували активно опікуватися духовними та релігійними (а не лише політичними) інтересами своїх українських підданих – як православних, так і уніатів і в ряді випадків зберігали духовну єдність зі своїм народом. Яскравим представником цієї шляхетської спільноти був католик у другому поколінні волинський князь **Олександр Заславський**. Відомо, що цей магнат завжди виявляв жвавий інтерес до духовного життя своїх підданих, намагаючись сприяти його розвитку. Так, 1624 року він запросив Мукачівського єпископа Сергія Тисьмянського до Острозьких маєтностей для впорядкування церковного життя своїх православних підданих¹. Трохи згодом князь повністю переорієнтувався на співробітництво з уніатами, надавши їм енергійну підтримку у справі введення унії у своїх володіннях та реформації релігійного життя. Характерно, що у творі архімандрита Дерманського монастиря, Мелетія Смотрицького, «Exethesis» міститься посвята Олександру Заславському, в якій цілком виразно пишеться про його релігійні та національні уподобання: «Ти знаменита кров знаменитих князів руських, любиш народ свій руський, його славу своєю славою вважаєш, з

його упадку як зі свого власного сумуєш»¹. В посвяті йдеться також про велику симпатію цього магната до Східної Церкви, яка проявляється, зокрема, у повазі до її духовних традицій та присутності на богослужіннях².

Про те, що посвята Смотрицького відповідала дійсності, а не була виявом підлабузництва перед магнатом, свідчать останні роки життя Олександра Заславського. На той час вже важко хворий (міг пересуватися лише на милицях), очікуючи скорої смерті, князь міг скінчити свій вік в колі родини у комфортних як на той час умовах. Замість цього він у 1628-29 рр. багато часу та сил, що невпинно його покидали, віддав справі порозуміння між уніатами і православними, використовуючи свій вплив і авторитет для подолання розколу в Українській Церкві. З цією метою Заславський вирушав в далекі подорожі для ведення переговорів і участі в роботі синодів. Саме під час однієї з них (до Львова, де мав відбутися об'єднавчий собор) князь помер. Цікаво, що за два тижні до своєї смерті Олександр Заславський попросив уніатського митрополита Йосифа Рутського відслужити парастас за душу свого батька Януша Заславського який, як відомо, був католиком латинського обряду. Прохання князя було виконано – уніатський митрополит відслужив заупокійну службу у Галицькому передмісті Львова в ризах, які з цієї нагоди позичили йому місцеві православні братчики³. На наш погляд, ці хоч і уривчасті факти з біографії князя Олександра Заславського свідчать, що він, попри католицьку ревність, не поривав духовий зв'язок з народом своїх предків.

Князь Олександр Заславський не був самотнім у поєднанні католицького віровизнання з усвідомленням своєї єдності з «руським народом». Його

---

¹ «...Krew iesteś przezacna, przezacnych xiążec ruskich, miłujesz narod swoy ruski: iego sławe, swoia sława bydz mienisz: z iego upadku iak z swego własnego smuczisz się». Smotryc'kyj M. Collected works of Meletij Smotryc'ky : / Meletij Smotryc'kyj. — Cambridge : Harvard Univ., 1987 . — P. 698.

² Smotryc'kyj M. Collected works of Meletij Smotryc'ky : / Meletij Smotryc'kyj. — Cambridge : Harvard Univ., 1987 . — P. 698 — 699.

³ Monumenta Ucrainae historica : [in 14 vol.]. — Romae : Editiones universitatis catholicae ucainorum s. Clementis Papae, 1964—1977. Vol. II. — 1965. — P. 110.

сучасник князь **Адам Сангушко** (католик першого покоління) відзначався підвищеною релігійністю та великою щедрістю на користь Католицького Костелу. Водночас він відбував релігійні практики у церквах східного обряду і, зокрема, відзначився вшануванням чудотворної ікони Пресвятої Богородиці, що зберігалася в уніатському Успенському соборі м. Володимира. Тривалий час у цьому храмі зберігалася велика срібна лампада, подарована до цієї ікони князем. Лишилися свідчення, що Адам Сангушко добре знав історію України і дбав про збереження її релігійних святинь. Про це, зокрема, свідчив його меморіал до Риму про реліквії св. Хреста які зберігалися у Луцькому соборі св. Івана Богослова.¹ У цьому документі князь дав екскурс в історію Русі, оперуючи не тільки даними Длугоша, Кремера, Стрийковського, але також невстановленими слов'янськими літописами.

Ймовірно, саме відданість Адама Сангушка релігійним святиням «руської старовини» була важливим чинником, що викликала широке довір'я до цього князя з боку провідників тодішнього православного суспільства та ширших кіл українського шляхетства Волині. Відомо, що православний митрополит Петро Могила та Луцький єпископ Атанасій Пузина саме Адама Сангушка обрали в якості посередника у переговорах з Римом у справі укладанні нової унії з Апостольським Престолом. На сьогодні встановлено, що саме за активної участі князя Сангушка в ході вищезгаданих переговорів православна ієрархія, польський король та Рим в 1635-1636 рр. перейшли до відвертої дискусії про заснування в Україні та Білорусі помісної Церкви, з'єднаної з Апостольським Престолом із власним патріархом на чолі. І незважаючи на те, що в кінцевому випадку місія Сангушка не дала результатів, діяльність цього князя свідчить що ставши ревним католиком він не переставав відчувати себе сином руського (українського) народу.

Захистом прав «Русі» відзначився інший український магнат католицького віросповідання – князь **Криштоф Збараський**. У зв'язку із цим варто пригадати письменницьку діяльність іншого його сучасника – галицького

---

¹ Ibidem, P.214-215.

шляхтича Гербурта Добромльського. Німець за походженням, римо-католик за віросповіданням, він був першим мислителем в історії України, хто публічно і рішуче виступив за надання «Русі» політичних прав нарівні з Польщею та Литвою. У своєму творі «Думка про руський народ» та у листі до Папи від 1616 року він відверто говорив про «Русь», як про повноцінний народ, який поруч з поляками і литовцями заслуговує на державний статус у Речі Посполитій. Погляди Гербурта Добромльського мали голосний резонанс у шляхетському суспільстві. Видається тому показовим, що незадовго після його смерті на сеймі 1623 року князь Криштоф Збараський, виступаючи на захист прав православних, виголосив промову яка складалася із витягів з твору «Думка про руський народ»: «Бо якщо того хочуть щоб Русі не було на Русі, то ця річ є неможлива. [...] Жоден розум, жоден гвалт осилити того не може [...] Той задає рану в серце нашої вітчизни, хто право ламає, згоду руйнує між народами, з яких польська Річ Посполита складена, той в серці вітчизну вбиває. Такою є колотнеча, яку розпочали з народом руським, братією і кров'ю нашою»¹.

Крім згаданих вище магнатів, релігійні та національні симпатії яких нам відомі хоча б фрагментарно, була ще ціла група волинського панства, яка надавала підтримку Русі (православним та уніатам) з рацій, які нам на сьогодні до кінця невідомі. Так, католик-конвертит українського (руського) походження князь **Юрій Чарторийський**, фундатор парафіяльного костелу в Клевані, у своєму заповіті застеріг давні права монастирів східного обряду у родинних маєтках Зимному та Пересопниці². Подібна увага до майбутнього цих монастирів могла бути продиктована пам'яттю князя про своє українське (руське) походження, а також тією обставиною, що в одному із них –

¹ «Bo jeśli tego chcą, żeby Rusi nie było w Rusi, to jest rzecz niepodobna [...] Żaden tego rozum, żaden gwałt przemoć tego nie może [...] Ten zadaje ranę w serce ojczyźnie naszej, ktokolwiek prawo łamie, zgodę między narody, z których jest polska Rzeczpospolita złożona, rozrywa, ten w sercu ojczyznę zabija. Taka jest kłótnia, którą zaczęli z narodem ruskim, bracią i krwią naszą». Jasionica P. Rzeczpospolita obojga narodów. Srebrny wiek / Jasionica P. — Kraków : Drukarnia Wydawnicza im. W. L. Anczyca S. A., 2007. — S.413.

² ЦДІАК України, ф.25, спр.72, арк.273зв.-278зв.

Пересопниці – доживали свій вік рідні сестри Чарторийського, що залишилися православними. Очевидно, цими ж мотивами пояснюється політична підтримка князем Люблінського православного братства. Подібним чином підтримував православних у своїх маєтностях князь **Кароль Корецький** (княгиня Серафима Корецька була черницею місцевого православного монастиря), не допускаючи передачі церков східного обряду під владу уніатського митрополита. Ймовірно, протегуючи православ'я у своїх маєтностях, керувався подібними мотивами також князь на Лубнах і Збаражі **Єремія Вишневецький** – по лінії матері він був родичем православного митрополита Петра Могили.

Досить впливовою серед католицького суспільства Волині була шляхетська проуніатська група, представники якої надавали протекцію З'єднаній Церкві. Причому, як і у попередньому випадку, нерідко мотивацією служили родинні симпатії, традиції або зобов'язання. Так, князь **Януш Вишневецький** виявився в числі фундаторів уніатської церкви Св. Духа в Кременці, оскільки він отримав її у недобудованому стані разом з іншими маєтками своїх померлих родичів – князів Збараських, які розпочали її будівництво¹. Подібним чином **Євгенія-Катерина Тишкевичівна**, надаючи матеріальну допомогу уніатським священикам у своїх посіلوх у Кременецькому повіті, найвірогідніше підтримувала родинну традицію – її родичі у Білорусі відзначилися як активні уніати.

Ми розглянули особливості національної та релігійної самосвідомості групи українських князів-католиків, кожен з яких належав до числа магнатів і мав великий вплив як на Волині, так і в органах державної влади Речі Посполитої. Наведені вище дані дозволяють зробити висновок, що в кінці XVI – першій половині XVII ст. в середовищі українських магнатів католицького віросповідання спостерігалися дві тенденції еволюції національної та релігійної самосвідомості. До першої з них (Анна Острозька, Домінік Заславський, Миколай Чарторийський) належали особи, для яких належність до католицизму означало абсолютний пріоритет релігійних, культурних та духовних цінностей

польського народу. «Руське» (українське) походження, якщо і усвідомлювалося ними, то все-таки суттєво не впливало на формування системи духовних та національних цінностей. Ця група об'єднувала ту частину українського за походженням нобілітету Волині, яку можна вважати колонізованою в сенсі втрати її для українського соціуму.

Відмінна ситуація склалася у другій групі українців-католиків, яскравими представниками якої були Адам Сангушко, Олександр Заславський і Криштоф Збараський. На прикладі їхнього життя ми спостерігаємо досить оригінальний синтез католицької свідомості, латинської християнської духовності та «руських» національних і релігійних традицій. У кожному окремому випадку цей синтез мав свою специфіку та особливості. Для всіх них була характерна активна підтримка політичних інтересів українського шляхетського суспільства, легальним репрезентантом якої в Речі Посполитій була Церква – Православна або Уніатська. На прикладі князя Адама Сангушка ми спостерігаємо фактичну двообрядову свідомість, коли щирий католик міг одночасно відбувати релігійні практики в уніатських храмах та інформувати Папу про чудодійні реліквії давноруської епохи, що зберігалися в Луцькому соборі. Приклад згаданих магнатів переконливо свідчить, що в середовищі волинського панства в кінці XVI – першій половині XVII ст. формувалася окремий, «католицький» вектор української національної самосвідомості, представники якого зберігали усвідомлення свого «руського» походження, а в релігійному житті поєднували латинську духовну культуру з окремими елементами релігійних практик східних християн. Неофіційна назва Католицької Церкви на Волині, яку можемо зустріти в документах того часу – «Костел католицький народу польського і руського» - додатково свідчить, що далеко не всі українці прийнявши католицизм зрікалися свого походження.

У той же час мусимо констатувати, що націєтворчі процеси, в результаті яких поступово викристалізовувалася нова історична спільність – Русь католицька - в середині XVII ст. остаточно себе вичерпали. Причини

---

¹ ЦДІАК України, ф.25, спр.198, арк.1425зв.-1428зв.

полонізації українського панства неодноразово окреслювали вчені, які досліджували історію України литовсько-польської доби. Вище вже згадувалися найважливіші з них: відсутність власної ефективної освіти в умовах поширення єзуїтських навчальних закладів з прогресивною методикою викладання та виховання молоді; церковна криза в умовах стрімкого відродження польсько-католицької духовності та культури; внутрішня боротьба в українсько-білоруському суспільстві між прихильниками та противниками унії на фоні посилення позицій Католицької Церкви.

Втім слід звернути увагу також на інші, не менш важливі чинники, які сприяли ототожненню в свідомості шляхетської молоді католицизму та польської національності. В зв'язку із цим необхідно згадати деякі висновки польського історика Я. Тазбіра щодо причин успіху Католицької Церкви в Польщі у першій половині XVII ст. Вчений звернув увагу на те, що розвиток польської національної самосвідомості відбувався під сильним впливом зовнішньополітичних подій. Дійсно, з кінця XVI і до середини XVII ст. Річ Посполита вела активну зовнішню політику, періодично вступаючи у військові конфлікти із сусідніми державами. Патріотизм політичного народу польсько-литовської держави – шляхти – ґартувався на традиціях воєн з Туреччиною, Московією і Швецією. Католицизм в цих обставинах був найвиграшнішим ідеологічним прапором держави, яка на східній окраїні Європи вела війни з країнами, світоглядні системи яких були чужими або відверто ворожими для європейських католицьких країн – Росія (православ'я), Швеція (протестантизм), Туреччина і Крим (іслам). І хоча Я. Тазбір на підставі подібних висновків пояснював причини занепаду протестантизму, згадані обставини можуть, на наш погляд, розв'язати також інші не до кінця з'ясовані проблеми як польської, так і української історії. Нам видається, що українська шляхта, яка була тісно інтегрована в польсько-литовське суспільство, не могла не зазнати впливу з боку потужних націєтворчих процесів, які переживала в той час польська національна еліта. Відсутність власної державності та затяжна внутрішня криза українського суспільства були супутніми чинниками, які підсилювали цей

процес. Саме тому, незважаючи на появу в католицькому суспільстві Волині та Галичини таких яскравих особистостей як Гербурт Добромльський, Олександр Заславський, Криштоф Збараський та Адам Сангушко, для ширшого загалу українських католиків-конвертитів існувало багато перепон об'єктивного і суб'єктивного характеру, які не давали можливості розвиватися українській національній ідеї в рамках існуючого в Польщі католицизму.

Вищевикладене дає нам можливість зробити наступні висновки.

1. На кінець XVI ст. волинська шляхта (як і шляхта інших земель України та Білорусі) знаходилася у дуже несприятливій історичній ситуації, з точки зору перспектив розвитку етнорелігійної ідеї та усвідомлення перспектив свого стану і народу в Речі Посполитій. Головні чинники, які стримували розвиток національної самосвідомості руського нобілітету у згаданий період були наступні:

— відсутність власної державності як потужного консолідуючого фактора для панівних еліт будь-якого народу;

— інтеграція українсько-білоруської (руської) шляхти до польсько-литовського шляхетського соціуму як політичного народу Речі Посполитої.

— неможливість ефективно протистояти культурним та релігійним впливам оновленого посттридентського католицизму внаслідок занепаду Православної Церкви.

— за таких обставин руська шляхта у своїй етнонаціональній самосвідомості керувалася цінносними орієнтирами «руської тріади», складовими частинами якої були належність до православ'я, походження від панівної верстви давньоруської держави та державний патріотизм представників політичного народу Речі Посполитої.

2. Проголошення унії в Бресті та прискорення процесу покатоличення руської (в тому числі волинської) шляхти прискорили процес утвердження власної етнорелігійної ідентичності та пошуків її нових форм.

3. Спроби розвинути або затвердити уже існуючі параметри етнорелігійної ідентичності руського народу спостерігалися в усіх трьох християнських конфесіях, які в кінці XVI – першій половині XVII ст. мали вірних з числа руської за походженням шляхти. Причому в кожній із цих гілок християнства сформувалася своя власна філософська концепція історичної перспективи Русі.

— Русь православна. Переважаючими тенденціями етнорелігійних процесів у середовищі православних мислителів були консервативні настрої. Найчастіше православними мислителями висловлювалася думка про необхідність берегтися впливу Католицької Церкви та зберігати духовні і релігійні традиції давнього благочестя, які безпосередньо асоціювалися з національними цінностями. Намагання окремих ієрархів (Іов Борецький, Мелетій Смотрицький) вивести національну складову «руської тріади» за межі прямої підпорядкованості релігійній парадигмі — значного успіху не мали. Однак, у 30-40-х роках XVII ст. на Волині починає формуватися група місцевого православного панства, члени якого були об'єдані ідеями киевохристиянської традиції. Подібна тенденція свідчила про можливість у майбутньому поступової консолідації волинського шляхетства навколо Києва як релігійного, а згодом і національного центру Русі.

— Русь уніатська. Завдяки відкритості впливам Католицької Церкви та меншим ступенем консерватизму (в порівнянні з православними) в середовищі з'єднаних, розвиток національної самосвідомості мав досить різноманітні форми. По-перше, ідейне наповнення «руської тріади» помітно змінилося. Була висунута ідея про необхідність створення помісної Церкви з'єднаної з Римом на чолі із власним патріархом, яка могла би піднести релігійний та політичний статус Русі до рівня статусу сусідніх православних державних народів. По-друге, на розвиток національної самосвідомості безпосередньо впливали релігійні практики шляхтичів-уніатів. У 30-40-х роках XVII ст. у середовищі волинського панства почала формуватися течія, представники якої були носіями двообрядової релігійності. В такий спосіб почала формуватися нова

духовна культура, яка поєднувала релігійний досвід як Східної, так і Західної Церков.

— Русь католицька. Прищепити руську національну традицію на ґрунт духовності Римо-Католицької Церкви намагалися окремі представники руського нобілітеу – вірні Католицького Костелу. Головним ідеологом подібної перспективи був галицький шляхтич Гербурт Добромльський, який у своєму творі «Думка про руський народ» вперше заявив про Русь як про націю, яка має право на державний статус у Речі Посполитій поруч з польським та литовським народами. При цьому він рішуче відділив національну належність від релігійної, що значно пізніше і дуже нерішуче намагалися зробити самі русини. Політичні ідеї Гербурта Добромльського поділяв на Волині князь Криштоф Збараський. Крім політичної складової, «руський католицизм» мав також важливу релігійну складову. Представники магнатських родин Сангушок і Заславських поєднували західні та східні релігійні практики, значна кількість римо-католицького панства Волині надавали активну підтримку на політичній арені як уніатам, так і православним.

ВИСНОВКИ

1. Встановлено, що попри наявність численних наукових праць з історії Церкви та релігійних рухів в Україні литовсько-польської доби, роль в означених процесах світських вірян, і передусім шляхти, лишається малодослідженою. Наукові розвідки вітчизняних та зарубіжних істориків висвітлюють переважно діяльність знакових осіб епохи або представників окремо взятих князівських та шляхетських родин. Питання про те, як реагував на події релігійного життя в Речі Посполитій шляхетський загал Волині, лишається до кінця нез'ясованим.

2. Визначено, що для успішного дослідження заявленої теми доцільно застосовувати методологічний інструментарій кількох модерних концептуальних напрямів, теоретично обґрунтованих провідними науковими школами Європи. На основі методів досліджень історичної антропології досліджується волинська шляхта зі складним ланцюгом взаємовідносин, який пов'язував її з усім суспільством Речі Посполитої. Методи досліджень культурної антропології дозволяють реконструювати світоглядний та інтелектуальний горизонт епохи, метод «мікроісторії» дозволяє розкрити соціальний контекст діяльності волинського нобілітету та досягти переломлення загальних процесів у певній точці реального життя.

3. З'ясовано, що в кінці XVI – першій половині XVII ст. волинська шляхта виявила високу політичну активність у справі захисту своїх релігійних прав та інтересів. Найбільш результативно скористалися правами парламентської боротьби прихильники Православної Церкви, яким вдалося політичними засобами добитися відновлення її легального статусу в Речі Посполитій. Епізодично політичну активність виявляли прихильники унії, які відзначалися гучними політичними акціями в кінці XVI – на початку XVII ст. Характерною рисою боротьби за права як Православної, так і Уніатської Церкви був полірелігійний склад її учасників. Так, якщо

інтереси уніатів на вальному сеймі та на повітових сеймиках лобіювали впливові особи римо-католицького віросповідання, то православна опозиція часто отримувала підтримку протестантів і окремих католиків. Зазначено, що відносно низька активність католицької шляхти на захист інтересів Католицької Церкви пояснювалася панівним становищем католицизму в Речі Посполитій, внаслідок чого її інтереси та привілеї були надійно захищені. Відсутність даних про політичні акції протестантів визнано результатом їх незначного представництва на Волині.

4. Аналіз понад 900 тестаментів доводить, що в кінці XVI – першій половині XVII ст. відбувався процес релігійних конверсій православної шляхти та магнатів до римо-католицизму. Він охопив практично всі магнатські родини Волині та значною мірою середовище середньої і дрібної шляхти. За даними заповітів, близько 49% волинського нобілітету у згаданий період визнавали себе вірними Римо-Католицької Церкви. При цьому переважна більшість представників католицьких родин Волині магнатського прошарку та середньої шляхти мала українське походження.

Встановлено, що релігійні конверсії до католицизму відбувалися в умовах зростаючого релігійного, духовного та інтелектуального впливу Римо – Католицької Церкви в Європі взагалі, та в польсько–литовській державі, зокрема. Волинська шляхта (передусім мисляча молодь) на рубежі XVI – XVII ст. постала перед вибором ціннісних та духовних орієнтирів. Значна її частина, передсім та, яка вчилася в католицьких університетах Європи, була свідком глобальних релігійних перетворень, великих географічних відкриттів, революційних досягнень науки і техніки. Волинський нобілітет, перебуваючи в Європі, знайомився з ідеями гуманізму, мав змогу слухати диспути протестантів та католиків, звикаючи до самостійного та критичного осмислення релігійних питань. Натомість старе «містечкове православ'я», з неосвіченим та корумпованим духовенством, нічого не могло дати спраглий до знань шляхті, крім Часослова і Псалтиря. Повертаючись на батьківщину, вони заставали тиху

патріархальну Волинь, темне православне духовенство і старше покоління своїх земляків, які не розуміли пропонованих Європою нових досягнень і цінностей. Саме в такій суспільній атмосфері з кінця XVI ст. розпочався процес релігійних конверсій.

Наймасштабнішого розмаху процес конверсій досяг в останній чверті XVI — на початку XVII ст., коли чернечі ордени зреформованого католицизму і, передусім, оо. єзуїти шляхом публічних диспутів, поширення освіти та релігійного подвижництва зуміли зупинити поширення протестантизму в Речі Посполитій, а також повернути Католицькому Костелу значну частину шляхетських родин, представники яких захопилися протестантизмом. Православна Церква була свідком цього ідеологічного двобою — і не більше. Маючи з навчальних закладів одну-єдину Острозьку школу, стара православна Русь в цей історичний період виявилася неспроможною виступити на рівних в «боротьбі за душі» з освіченими католиками і протестантами.

Втім причини конверсій православного нобілітету полягали не тільки в культурницьких впливах Європи та успішній освітній діяльності римо-католиків, причому ми акцентуємо увагу на трьох найважливіших чинниках цього процесу. По-перше, для епохи посттридентського католицизму притаманним було відродження релігійного життя і ця обставина не могла не вплинути на вибір релігійно активної православної молоді, яка не знаходила задоволення своїх духовних потреб у існуючій на той час Православній Церкві. По-друге, православне суспільство відносно пізно усвідомило необхідність оновлення Церкви і до того часу, як цей процес розпочався, найбільші магнатські родини були для православ'я втрачені. По-третє, на православну шляхетську молодь різке негативне враження справляла боротьба в українському суспільстві, яка спалахнула після проголошення Берестейської унії. Саме це може пояснити той парадоксальний факт, що діти більшості яскравих фігурантів цієї боротьби (як православних, так і уніатів) з сімей Острозьких, Вишневецьких,

Корецьких, Сангушок, Гулевичів, Древинських, Єло-Малинських та інших не поділяли релігійних ідеалів батьків і віддавали свої душі під опіку Римо-Католицької Церкви. З огляду на вищевикладене, не виглядає дивною та обставина, що з виявлених нами тестаментів випливає дуже поважне представництво римо-католиків у середовищі волинського нобілітету – 49 % від загальної їхньої кількості.

У зазначений історичний період відбувався також процес формування конфесійної свідомості волинських уніатів. Частина представників волинського нобілітету бачила шлях оновлення Церкви та суспільства в церковній унії з Римом. Очікувалося, що єдність з Католицьким Костелом не тільки дозволить вирішити проблему єдності християн, а й дасть можливість досягнути політичної рівності православних і католиків, зокрема, через полегшення шляху входження православного нобілітету до вищих державних посад, надання єпископам місць в сенаті, тощо. Прихильники церковної єдності покладали також надії на гарантії юридичних та релігійних прав Церкви, на допомогу Риму у справі освіти духовенства східного обряду і т. і. Але, як відомо, проголошення унії в Бресті викликало рішучий спротив переважної частини шляхти і, як наслідок, розкол Церкви та суспільстві. Відтоді Україна фактично отримала два різних вектори розвитку свого суспільно-релігійного майбутнього – в унії з Римом або на засадах не з'єданого з католицизмом православ'я. Характерною рисою уніатського шляхетського суспільства була належність до нього переважно дрібного незаможного нобілітету з невеликим представництвом середньої шляхти. Втім уніатів шляхетського походження на Волині було небагато. З виявлених нами тестаментів лише у 6 % знаходимо свідчення, що їхні автори належали до з'єднаних з Римом вірних східного обряду.

Період кінця XVI – першої половини XVII ст. був часом подальшого падіння впливу протестантизму в середовищі волинського панства. Незважаючи на функціонування в регіоні протестантських навчальних

закладів, свідомих послідовників протестантських вчень на Волині було вкрай мало. Тимчасовий спалах протестантської активності у 30-40-х роках XVII ст. пов'язувався не з успіхом їхньої місійної діяльності в регіоні, а з міграцією на Волині протестантських пасторів з корінної Польщі. За даними тестаментів, лише близько 1% волинських шляхтичів перед смертю визнали себе протестантами.

У православному суспільстві відбувалися процеси складних трансформацій. Існувала відносно активна група православного нобілітету, яка, за даними тестаментів, об'єднувала близько 24% волинського панства. Водночас, значна кількість шляхтичів східного обряду (близько 20%) виявила у своїх заповітах повну індивідуальність до релігійних проблем. Теоретично серед них могли бути уніати. Згадана ситуація пояснюється кризовими явищами, які, попри поступову стабілізацію становища в Православній Церкві та реформаторську діяльність митрополита Петра Могили, до кінця так і не були подолані і, передусім, на Волині;

5. Доведено, що застосування права патронату кардинально вплинуло на зміну конфесійної ситуації на території Волинського воєводства. Саме позиція місцевих магнатів (князів Острозьких та Корецьких), які не допускали у свої маєтності уніатських духовних, забезпечила православним контроль над переважною більшістю парафій та монастирів згаданого регіону. Відповідно, зміна конфесійних симпатій у родині Острозьких, а також виразна підтримка з'єднаних князями Заславськими, дозволила уніатам у відносно короткий термін встановити духовну владу у населених пунктах Волині, де проживало близько 25-30 % населення воєводства.

6. Встановлено, що в процесі релігійних трансформацій на Волині надзвичайно велику роль зіграла активна благодійницька діяльність місцевого нобілітету. Підкреслено, що саме масштабна фундаторська діяльність волинської шляхти українського походження стала головною запорукою швидкого організаційного зростання Римо-Католицької Церкви в регіоні, а також посилення духовного впливу католицизму серед

волинського панства. Згаданий успіх став можливим також завдяки ефективному використанню виділених коштів, значну частину яких було спрямовано на заснування навчальних закладів для світських і духовних осіб. Саме зусиллями місцевої – волинської – шляхти були зведені Острозька єзуїтська академія, колегіата в Олиці та семінарія у Клевані, за їхні кошти постали римо-католицькі монастирі єзуїтів, домінікан, августиніан, боніфратріїв, які впевнено і успішно проводили місійну роботу серед українського населення. Розміри фундацій та нотаріально завірених дарчих актів свідчать, що на користь костелів і кляшторів, яких нараховувалося набагато менше, ніж церков східного обряду, було вкладено щонайменше втричі більше коштів, ніж на православні та уніатські храми разом узяті. Слід зазначити, що масштабність матеріальної підтримки Католицької Церкви представниками нобілітету була настільки вражаючою, що на сеймах не раз ставилося питання про обмеження права шляхти дарувати на костели і кляштори землю та нерухомість, оскільки деякі сенатори побоювалися, що незабаром Річ Посполита перетвориться на «капланське королівство».

Діяльність православних фундаторів мала свою специфіку: переважну частину їхніх коштів було спрямовано на підтримку Луцького братства та монастирів (передусім Почаївського), але навчальні заклади отримали незначну підтримку. Характерним прикладом може служити ситуація навколо Острозької колегії, яка після смерті князя Костянтина Острозького залишилася без правового захисту і стабільної матеріальної підтримки, що, зрештою, привело до її занепаду. Подібним чином православне панство в переважній своїй більшості недооцінювало роль друкованого слова у релігійному житті свого часу. Незважаючи на наявні матеріальні та технічні можливості, православне видавництво Волині мало дуже скромні здобутки. За цих обставин надзвичайно важливою стала фундація Анною Гойською колегії у її родинному маєтку Гоща, яка стала другим, після Острозької

колегії, навчальним закладом, де шляхетська молодь могла отримувати освіту і водночас виховуватися в системі релігійних цінностей православ'я.

Подібним чином розподіляли кошти уніатські доброчинці (обдарування чудотворних ікон та монастирів), але внаслідок нечисленності прихильників унії з числа заможних шляхтичів на Волині їхня діяльність мала відносно скромні результати. Найрезультативнішим фундаторським проектом уніатів слід вважати заснування школи у Володимирі, яка стала помітним осередком уніатської освіти на Волині у XVII – XVIII ст.

Благодійницька діяльність протестантів була незначною, причому більшість відомих нам пожертв адресувалися на користь протестантських громад не Волині, а корінної Польщі.

7. З'ясовано, що з кінця XVI ст. спостерігалася піднесення релігійного життя в середовищі вірних Римо-Католицької Церкви, яке виявилось, передусім, в активному поширенні марійного культу, створенні молитовних братств, строгих формах релігійних практик у приватному житті шляхтичів-католиків, тощо. Водночас релігійне відродження в середовищі православних та уніатів сталося з великим запізненням, переважно внаслідок внутрішньої кризи, яка спостерігалася в Православній та Уніатській Церкві. Риси релігійного життя в обох церквах, як правило, були однаковими – як православні, так і уніати відзначалися активним шануванням чудотворних ікон Пресвятої Богородиці, популярними були прощі до монастирів. Водночас спостерігалася суттєва відмінність у поширенні братського руху – якщо православні братства відзначалися фактичною незалежністю від церковних структур і в ряді випадків могли впливати на духовенство, то уніатські братства створювалися переважно на зразок католицьких молитовних братств і діяли під керівництвом ченців або єпископів.

8. Доведено, що існуючий у вітчизняній історіографії погляд на природу релігійних конфліктів в Україні взагалі та на Волині зокрема, є досить тенденційним. Документи свідчать, що уніатсько-православні

конфлікти (на яких, зазвичай, наголошують дослідники) не мали антагоністичного та перманентного характеру. Натомість конфлікти, які носили виразно непримиренний та ідеологічний характер, спостерігалися у стосунках католиків і протестантів, а також (в окремих випадках) між католиками і православними. Попри це шляхта Волинського воєводства неодноразово доводила здатність досягати релігійного компромісу та розв'язувати міжконфесійні конфлікти.

9. Встановлено, що релігійні рухи на Волині мали прямий зв'язок з процесами становлення та розвитку етнічної самосвідомості українського нобілітету. Зроблено висновок, що етнічні цінності українського шляхтича були тісно пов'язані з релігійними та політичними пріоритетами, утворюючи світоглядну «руську тріаду». При цьому перший її компонент пов'язувався з національним («руським») походженням, другий – з релігійною належністю (православ'я), третій – з громадянством Речі Посполитої. Розкол Української Церкви на Православну та Уніатську стимулював подальшу еволюцію «тріади». Передусім це виявилось у зміні другого її компоненту: шляхта поділилася на тих, хто продовжував визнавати себе православними і тих, хто став уніатом. Перший її компонент також зазнав суттєвих змін: в середовищі як православної, так і уніатської ієрархії було поглиблено уявлення про безпосередній зв'язок національних та державницьких традицій Київської Русі із сучасним їм українським суспільством. Зокрема, важливим з точки зору еволюції етнічної самосвідомості був висновок православних мислителів (митрополит Й. Борецький) про причетність до згаданої традиції не тільки політичного народу Речі Посполитої (шляхти), але і запорозького козацтва. Знаковою вважається також позиція уніатського єпископа М. Смотрицького, який розмежував поняття національної належності та релігійної самосвідомості, наголошуючи на єдності українського народу незалежно від конфесійного вибору людини. Тим не менше, на середину XVII ст. «руська тріада» як архаїчна формула світоглядної системи українського шляхтича, в

якій національне походження було тісно пов'язане з релігійними та політичними цінностями, лишалася чинною для переважної більшості представників волинського панства.

Встановлено, що в середовищі шляхти римо-католицького віросповідання були представники волинського нобілітету, які визнавали своє українське походження. Деякі з них (К. Збараський, О. Заславський) виступали на захист політичних прав українців (православних або уніатів), а також відкрито висловлювали повагу до східної духовної традиції. Втім «українська перспектива» в межах Римо-Католицької Церкви не могла розвинутися внаслідок повного панування в ній польської та латинської духовної і релігійної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Архівні джерела:

Центральний державний історичний архів України, м. Київ. (ЦДАК України)

1. Ф. 11. Житомирський гродський суд, оп. 1, спр. 15.

2. Ф. 21. Кременецький гродський суд, оп.1, спр. 2, 7, 9, 71, 158, 169.

3. Ф. 22. Кременецький земський суд, оп.1, спр. 12, 13, 14, 19, 23, 25, 29, 32, 34, 37, 40, 42, 43, 46, 49, 129.

4. Ф. 25. Луцький гродський суд, оп. 1, спр.38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 17, 218, 219, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 63, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288.

5. Ф. 26. Луцький земський суд, оп. 1, спр. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49.

6. Ф. 27. Володимирський земський суд, оп.1, спр. 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41.

7. Ф.28. Володимирський гродський суд, оп.1, спр. 33, 34, 35, 36, 37,38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97.

8. Ф.220. Документи Киевской археографической комиссии, оп.1, спр.44, 63, 79, 81, 106, 108.

9. Ф.221. Коллекция документов «Новая серия», оп.1, спр.129, 132, 138.

10. Ф.2071. Жидичинський монастир, оп.1, спр. 1, 2, 3, 8, 13, 253, 257, 258.

11. Ф.2072. Дерманський монастир, оп.1, спр. 8, 30, 53, 67, 103, 119, 121, 145, 147, 188, 254.

12. Ф.2073. Луцький монастир, оп.1, спр. 1, 2, 3.

13. Ф.2227. Колекція Волинського музею, оп.1, спр. 552, 710.

Державний архів Волинської області (ДАВО)

14. Ф. 22. Луцький римо-католицький деканат, оп.1, спр.1.

15. Ф. 35. Волинська духовна консисторія, оп.1, спр. 3.

16. Ф. 158. Магістрат м. Луцька, оп. 1, спр. 1, 2.

17. Ф. 193. Володимирський деканат, оп.1, спр. 1.

18. Ф. 195. Ковельський деканат, оп. 1, спр. 1, 2.

19. Ф. 297. Луцько – Ковельський деканат, оп. 1, спр. 2.

20. Ф. 382. Луцька уніатська генеральна консисторія, оп. 3, спр. 1.

Державний архів Житомирської області (ДАЖО)

21. Ф. 1. Волинська духовна консисторія, оп.1, спр. 1, 2, 3.

22. Ф. 178. Луцько-Житомирська римо-католицька консисторія, оп.1, спр. 4.

Інститут Рукопису Національної бібліотеки України ім.В.Вернадського (ІР НБУВ).

23. Ф.ІІ. Історичні матеріали, спр. 6422.

24. Ф.160. Київська духовна академія, спр.781.

25. Ф.231. Почаївська лавра, спр. 47, 54, 65.

Archiwum Państwowe w Lublinie (APL).

26. Chełmski Konsistorz Grecko-Katolicki 1629–1875, sygn. 827, 1139.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD).

27. Archiwum Radzyńskie Potockich, sygn. 360, 361, 362.

28. Archiwum Zamoyskich, sygn. 337, 411, 424, 733, 753, 964.

29. Zbior dokumentow papierowych, sygn. 3989.

Опубліковані джерела:

30. Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов : [в 35 т., 8 ч.]. — К. : Унив. тип., 1859—1914. — . —

Ч. 1. — Т. 1. — 1859. — 554 с.

Ч. 1. — Т. VI. — 1883. — 938 с.

Ч. 1. — Т. VII. — 1887. — 800, II. с.

Ч. 2. — Т. 1. — 1861. — 530 с.

31. Архів Української Церкви (Archivum Ecclesiae Ruthenae). Документи до історії унії на Волині і Київщині кінця XVI — першої половини XVII ст. // Пам'ятки — 2001. — Т. 3. — Вип. 1. — 2001. — 462 с.

32. Історія України в документах і матеріалах : [в 2 т.]. — К. : Видавництво Академії Наук УРСР, 1939—1941. — . —

Т. III. — 1941. — 291 с.

33. Памятники, изданные Киевскою комиссиею для разбора древних актов : [в 3 т.]. — К. : Типография императорского университета св. Владимира Н. Т. Корчак - Новинского, 1897—1898. — . —

Т. I. — 1898. — 378 с.

Т. II. — 1897. — 617 с.

34. Analecta OSBM. Documenta Pontificum Romanorum. : in 2 vol. [під редакцією Атанасія Великого ЧСВВ]. — Roma : pp. basiliani, 1953 — 1954. — . —

Vol. I. — 1953. — XX, 681 p.

35. Analecta OSBM. Epistolae Metropolitanorum : in 9 vol. [під редакцією Атанасія Великого ЧСВВ]. — Roma : pp. basiliani, 1952 — 1980. — . —

Vol. I. — 1952. — XXXI, 410 p.

36. *Analecta OSBM. Litterae Basilianorum* : in 2 vol. [під редакцією Атанасія Великого ЧСВВ]. — Roma : pp. basiliani, 1979. — . —

Vol. I. — 1979. — X, 368 p.

37. *Analecta OSBM. Litterae Episcoporum* : in 5 vol. [під редакцією Атанасія Великого ЧСВВ]. — Roma : pp. basiliani, 1972 — 1981. — . —

Vol. II. — 1973. — XII, 338 p.

38. *Analecta OSBM. S. Josaphat Hieromartyr. Documenta Beatificationis et Canonisationis* : in 3 vol. [під редакцією Атанасія Великого ЧСВВ]. — Roma : pp. basiliani, 1952 — 1967. — . —

Vol. I. — 1952. — XXI, 306 p.

Vol. II. — 1955. — XV, 368 p.

39. *Analecta OSBM. Audientiae Sanctissimi* : in 2 vol. [під редакцією Атанасія Великого ЧСВВ]. — Roma : pp. basiliani, 1963 — 1964. — . —

Vol. I. — 1963. — XII, 288 p.

40. *Analecta OSBM. Congregationes Particulares* : in 2 vol. [під редакцією Атанасія Великого ЧСВВ]. — Roma : pp. basiliani, 1956 — 1957. — . —

Vol. I. — 1956. — X, 308 p.

41. *Analecta OSBM. Supplicationes Ecclesiae Unitae* : in 3 vol. [під редакцією Атанасія Великого ЧСВВ]. — Roma : pp. basiliani, 1960 — 1965. — . —

Vol. I. — 1960. — XII, 370.

42. *Analecta OSBM. Documenta Unionis Berestensis* : in 1 vol. [під редакцією Атанасія Великого ЧСВВ]. — Roma : pp. basiliani, 1970. — . —

Vol. I. — 1970. — XVI, 540.

43. *Archiwum domu Sapiehów* : [w 1 t.]. — Lwów : Nakł. Rodziny 1892, — . —

44. *Monumenta Ucrainae historica* : [in 14 vol.]. — Romae : Editiones universitatis catholicae ucainorum s. Clementis Papae, 1964—1977.

Vol. I. — 1964. — 350 p.

Vol. II. — 1965. — 358 p.

Vol. IX-X. — 1971. — 942 p.

Vol. XI. — 1974. — 647 p.

45. Pamiętniki Albrychta Stanisława X. Radziwiłła kanclerza w. litewskiego : [w 2 t.]. — Poznań : Drukowano u K. A. Pompejusza w Poznaniu, 1830. — . —

Tom. I. — 1830. — 435 s.

Tom. II. — 1830. — 487 s.

46. Volumina legum Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae ab anno 1347 ad annum 1780 : in IX t. — Petersburg : nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859 — 1860.

— . —

T. 2. — 1859. — 482, XIII s.

T. 3. — 1859. — 472, XV s.

T. 4. — 1860. — 501, XVII s.

Література:

47. Антонович В. Б. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори / Упор. О. Тодійчук, В. Ульяновський. Вст. ст. та коментарі В. Ульяновського. — К.: Либідь, 1995. — 816 с. («Пам'ятки історичної думки України»).

48. Антонович В. Що принесла Україні унія. Стан української православної церкви від половини XVII до кінця XVIII ст. / Антонович В. — Вінніпег : Вид-во Укр. Греко-православ. Церкви в Канаді, 1952. — 110 с.

49. Бантиш-Каменский Н. Историческое известие о возникшей в Польше унии. / Николай Бантыш – Каменский. — М. : в синод. тип., 1805. — 254 с.

50. Баранович О. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. / Олексій Баранович — К. : Видавництво ВУАН, 1930. — 156 с.

51. Бевзо О. Львівський літопис та Острозький літописець / О. Бевзо — К. : Наукова думка, 1970. — 200 с.

52. Беднов В. Православная церковь в Польше и Литве (по Volumina Legum). / В. Беднов — Минск: Лучи Софии, 2002. — 432 с.

53. Берк П. Нові перспективи історіописання. / Пітер Берк — К.: Ніка-Центр, 2004. — 392 с. — (Серія "Зміна парадигми"; Вип. 5).

54. Біднов В. Українська церква / В. Біднов, Д. Антонович // Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. — К.: Либідь, 1993. — 592 с. — («Пам'ятки історичної думки України»).

55. Біла С. Перехід перемиської і львівської єпархій до унії, кінець XVII—початок XVIII ст. / С. Біла // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2000. — Вип. IV. — С. 96—120.

56. Біла С. Перехід Перемишльської єпархії до унії в сучасній польській історіографії / С. Біла // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2002. — Вип. VI. — С. 209—221.

57. Біла С. Унійні процеси в західноукраїнських єпархіях Київської митрополії в історіографії української діаспори / С. Біла // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2003. — Вип. VII. — С. 398—407.

58. Біла С. Унійні процеси в Перемишльській єпархії в українській історіографії другої половини XIX — початку XX ст. / С. Біла // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2004. — Вип. VIII. — 2004. — С. 247—255.

59. Бірюліна О. Творці Луцького першодруку. / Олена Бірюліна // Лямент по отцю Іоану Василевичу написаний в Луцьку року 1628. — Луцьк: МП Зоря, 2008. — С. 95-105.

60. Бірюліна О. Забуті імена української історії: шляхетська родина Єло-Малинських. / О. Бірюліна, М. Довбищенко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2005. — Вип. IX. — С.488 — 497.

61. Блок М. Апология истории или ремесло историка. / Марк Блок. — М. : Наука, 1986. — 254 с.

62. Великий А. З літопису християнської України: в VI кн. / А. Великий : — Рим-Львів : Видавництво отців василіян «Місіонер», 19992000.

— . —

Т. III. — 1999. — 279 с.

Т. IV. — 1999. — 278 с.

63. Викторовский П. Западно-русские дворянские фамилии, отпавшие от православия в конце XVI и в XVII вв. / П. Викторовский — К. : Петр Барский в Киеве, 1912. — 271 с.

64. Вихованець Т. Акти (хроніка) Острозького фарного костелу / Т. Вихованець // Острозький краєзнавчий збірник / Держ. іст.-культ. заповідник м. Острога ; Острозьке наук.-краєзн. т-во «Спадщина» ім. кн. Острозьких. — Острог, 2004. — Вип. 1. — С. 6-9.

65. Вихованець Т. Костянтин і Януш Олександровичі Острозькі / Т. Вихованець — Острог : Б/в, 2001. — 78 с. — (Серія «*Studia Historica res gestas Ostrogiac illustrantia*»; Vol. 2).

66. Ворончук І. Життєві пріоритети князя Станіслава Радзивілла / Ірина Ворончук // Минуле і сучасне Волині і Полісся. Олика і Радзивілли в історії Волині та України.— 2006. — Вип. 18. — С. 31—36.

67. Ворончук І. Родоводи волинської шляхти XVI – першої половини XVII ст. / Ірина Ворончук. — К : Вища школа, 2009. — 512 с.

68. Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники / Стефан Голубев : В 2 т. — К. : Типография Г. Т. Корчак-Новинского, — . —

Т. 1. — 1883. — 576 с.

Т. II. — 1898. — 498 с.

69. Горін С. Монастирі Західної Волині (друга половина XV — перша половина XVII століть) / Сергій Горін — Львів : Місіонер, 2007. — 336 с.

70. Горін С. Невідомі волинські монастирі XVI — першої половини XVII ст. / Сергій Горін // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2004. — Випуск VIII — 2004. — С. 164—173.

71. Горін С. Чернецтво Східного обряду на українських землях у другій половині XVI — першої половини XVII ст.: ідеал і реалії (на прикладі волинських монастирів) / Сергій Горін // *Kościół wschodnie w Rzeczypospolitej XVI—XVIII wieku. Zbiór studiów.* — 2005. — Т. 3. — S. 73—92.

72. Горобець В. Життя праведне і грішне Анни-Алоїзи Острозької-Ходкевич / В. Горобець // Війни і мир або українці-поляки: брати / вороги, сусіди. — К. : Українська прес — група, 2004. — С. 56.

73. Григоренко А. Уния в истории Украины-Руси: краткий исторический очерк / А. Григоренко — Новосибирск : Паритет, 1991. — 106 с.

74. Грушевський М. Духовна Україна — / Михайло Грушевський. — К. : Либідь, 1994. — 556 с.

75. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні — / Михайло Грушевський. — К. : Освіта, 1992. — 160 с.

76. Грушевський М. Історія України-Руси : в IX т. / Михайло Грушевський. — К. : Наукова думка, — . —

Т. V. — 1994. — 687 с.

Т. VI. — 1995. — 667 с.

Т. VII. — 1995. — 624 с.

Т. VIII. — 1995. — 335+288 с.

77. Грушевський М. Розвідки про церковні відносини на Україні-Русі XV—XVIII ст. / М. Грушевський, О. Левицький. — Л. : б/в , 1991. — 154 с. — (бібліотека Меморіалу)

78. Гудзяк Б. Криза і реформа. Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / Гудзяк Б. / Марія Габлевич (пер. з англ.). — Л. : Б/в, 2000. — 426 с.

79. Гуревич А. Исторический синтез и Школа "Анналов". / Арон Гуревич — М. : Индрик, 1993. — 328 с.

80. Гуркіна С. Роль єзуїтів в укладанні Берестейської унії: огляд сучасної історіографії / С. Гуркіна // Ковчег. — 2003. — № 4. — С. 283—294.

81. Дверницкий Е. Памятники древнего православия во Владимире Вольнском / Дверницкий Е. — К. : тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1889. — 65 с.

82. Девятисотлетие православия на Вольни. 992-1892 г.: Ч. 1-[2]/ [автор тексту Н. Н. Трипольский та ін.].- Житомир : Типо-лит. Е. П. Льва , 1892 .- 1245 с.

83. Дмитриев М. Брестская уния 1596 г. как форма революционного движения в славянских странах / Михаил Дмитриев // Материалы школы молодых славистов и балканистов. — Москва : АН СССР, 1990. — С. 76—86.

84. Дмитриев М. Между Римом и Царьградом: генезис Брестской церковной унии 1595—1596 / Михаил Дмитриев — М. : издательство Московского университета, 2003. — 320 с.

85. Дмитриев М. Православие и реформация / Михаил Дмитриев — М. : Издательство Московского университета, 1990. — 135 с.

86. Дмитриев М. Уния и порожденные ею конфликты в осмыслении лидеров униатского лагеря. / Михаил Дмитриев // Брестская уния 1596 г. И общественно-политическая борьба на Украине и в Белоруссии в конце XVI – первой половине XVII в. в 2 ч. — М.: Индрик, 1996. — . —

Часть II. — 1996. — С.87-121.

87. Довбищенко М. Атлант унії (до 385-річчя від початку митрополичого правління Йосифа-Вельямина Рутського). / Михайло Довбищенко // Українознавство — 2001. — 2002. — С. 150-152.

88. Довбищенко М. Єпархіальні архіви Української Церкви литовсько-польської доби: історична доля та шляхи реконструкції / Михайло Довбищенко // Студії. — 2001. — Т. 7. — С. 20 — 25.

89. Довбищенко М. Нова колекція документів з історії Української Церкви у фондах ЦДАК України / Михайло Довбищенко // Архіви України. — 2001. — № 1-2. — С. 70 — 71.

90. Довбищенко М. Українські церковні архіви литовсько-польської доби: історична доля та перспективи реконструкції / Михайло Довбищенко // Архіви України. — 2001. — № 6. — С. 10 — 23.

91. Довбищенко М. Уніатська Церква на Волині кінця XVI — першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко // Пам'ятки. — 2001. — Т. 3. — Вип. 1. — С. 7 — 92.

92. Довбищенко М. Уніатська Церква на Київщині кінця XVI — першої третини XVII ст. (суспільно-релігійний аспект) / Михайло Довбищенко // Пам'ятки. — 2001. — Т. 3. — Вип. 1. — С. 285 — 322.

93. Довбищенко М. Таємниця Дерманського архімандрита (до 370-річчя смерті Мелетія Смотрицького) / Михайло Довбищенко // Українознавство — 2002. — 2003. — С. 169 — 172.

94. Довбищенко М. Реалії та міфи релігійного протистояння на Волині в кінці XVI — першій половині XVII ст. / Михайло Довбищенко // Соціум. — 2003. — Вип. 2. — С. 57 — 82.

95. Довбищенко М. Епізоди з історії унії в Перемиській єпархії середини XVII ст. (за матеріалами Премиського державного архіву) / Михайло Довбищенко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2006. — Вип. 6. — С. 446—454.

96. Довбищенко М. Епізоди з історії унії в Могилеві (Малодосліджені аспекти релігійних рухів на Білорусі кінця XVI — першої половини XVII ст.) / Михайло Довбищенко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2007. — Вип. 7. — С. 136 — 151.

97. Довбищенко М. Предтеча «Золотого віку» з'єднаної церкви (до 330-річчя вступу на Київську уніатську митрополію Кипріяна Жоховського) / Михайло Довбищенко // Українознавство — 2003. — 2004. — С.171 — 173.

98. Довбищенко М. Ідеолог з'єднання (митрополит Іпатій Потій) / Михайло Довбищенко // Український церковно-історичний календар. — 2003. — С. 93—95.

99. Довбищенко М. Розгадані таємниці князів Чарторийських / Михайло Довбищенко // Історичний журнал. — 2004. — № 15 — 16. — С. 3 — 16.

100. Довбищенко М. Духовна скеля унії (до 425-річчя з дня народження св. Йосафата Кунцевича, архієпископа Полоцького, Вітебського і Мстиславського) / Михайло Довбищенко // Українознавство — 2004. — 2005. — С. 155 — 159.

101. Довбищенко М. Римо-католицьке суспільство Волині та Уніатська Церква кінця XVI — першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко // *Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej : Kościoły wschodnie w Rzeczypospolitej XVI—XVIII wieku. Zbiór studiów* : — 2005. — Т. 3. — S. 37—54.

102. Довбищенко М. Від Берестя до Закарпаття (до 360-річчя Ужгородської унії) / Михайло Довбищенко // Українознавство — 2005. — 2006. — С. 118 — 123.

103. Довбищенко М. Право патронату та поширення унії на Україні та Білорусі наприкінці XVI — у першій половині XVII ст. (за матеріалами Волинського воєводства) / Михайло Довбищенко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2006. — Вип. X. — С. 201 — 220.

104. Довбищенко М. Нарешті колись і на Сході встане жадане сонце свободи і благочестя (до 320-річчя від дня смерті Якова Суші) / Михайло Довбищенко // Українознавство — 2006. — 2007. — С.171 — 175.

105. Довбищенко М. Забуті імена української історії: князь Станіслав Радзивілл «Побожний» у подіях релігійного життя Волині другої половини XVI ст. / Михайло Довбищенко // Минуле і сучасне Волині і Полісся. Олика і Радзивілли в історії Волині та України. Матеріали XVIII Волин. наук.-практ. істор.-краєзн. конф.: наук. зб. — 2006. — Вип. 18. — С. 30 — 31.

106. Довбищенко М. Гулевичі у суспільно-релігійному житті Православної Церкви в кінці XVI – середині XVII ст. / Михайло Довбищенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія українознавство. — 2007. — Вип.11. — С.9-13.

107. Довбищенко М. Подвижник християнського милосердя: луцький канонік Балтазар Тишка / Михайло Довбищенко // Просемінарій. Медієвістика, історія Церкви, науки і культури. — 2007. — Вип. 6. — С. 220 — 227.

108. Довбищенко М. Особливості національно-релігійної свідомості та поведінки волинської шляхти кінця XVI — першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко // Поведінкові типи в українському соціокультурному середовищі: історичний досвід та аналіз тенденцій. — К. : видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. — С. 109 — 113.

109. Довбищенко М. Луцьке православне братство 1617-1648 рр. в світлі нових архівних документів / Михайло Довбищенко // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Луцька міська громада: історія, традиції, люди. Матеріали XXVI Волинської

обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. Луцьк, 9-10 листопада 2007 р. — Вип. 26. — С.148-151.

110. Довбищенко М. Рукописна «Хроніка» Дерманського монастиря (1511-1673 рр.) / Михайло Довбищенко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2008. — Вип. XI-XII. — С.438-451.

111. Довбищенко М. Шляхетська родина Єловицьких у громадському та релігійному житті Волині середини XVI – першій половині XVII ст. / Михайло Довбищенко // Просемінарій. Медієвістика, історія Церкви, науки і культури. — 2008. — Вип.7. — С.79 — 94.

112. Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. / Михайло Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — 882 с.

113. Еленевский К. Мелетий Смотрицкий / К. Еленевский // Православное обозрение. — 1861. — V. — С. 111—150, 272—298, 422—454.

114. Єфименко О. Історія України та її народу / О. Єфименко – К., : Мистецтво, 1992. – 254 с.

115. Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией (до 1608 года) / Жукович П. — СПб. : тип. Гл. упр. уделов, 1901. — XXII, 610 с.

116. Жукович П. Протестация митрополита Иова Борецкого и других западнорусских иерархов / П. Жукович — СПб. : типография императорской Академии наук, 1909. — 19 с.

117. Зноско К. Исторический очерк церковной унии / К. Зноско — М. : Мартис, 1993. — 233 с.

118. Историография истории Украинской ССР / [И. С. Хмель, Д. Я. Телегин, С. С. Березанская и др.]. — К. : Наукова думка, 1987. — 555 с.

119. Ісаєвич Я. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI — XVIII ст. / Ярослав Ісаєвич — К. : Наукова думка, 1966. — 248 с.

120. Історія української культури : у 5 т. / [головний редактор Б. Патон] — К : Наукова думка, 2001. — . —

Т.2. — 2001. — 847 с.

121. Кагамлик С. Києво-Печерська Лавра. Світ православної духовності і культури. / Світлана Кагамлик — К. : Нац. Києво-печерський іст.-культ. заповідник, 2005. — 552 с.
122. Карашевич П. Очерки истории православной церкви на Волыни / П. Карашевич — СПб. : тип. Королев и К°, 1855. — 157 с.
123. Колосок Б. Дмитрівська церква в Луцьку / Б. Колосок // Волинь. — 2004. — № 6. — С. 63—82.
124. Колосок Б. Православні святині Луцька / Б. Колосок — К. : Техніка, 2003. — 296 с. — (Національні святині України).
125. Колосок Б. Римо-католицькі святині Луцька / Б. Колосок — К. : Техніка, 2004. — 224 с. — (Національні святині України).
126. Корзо М. Украинская и белорусская катехетическая традиция конца XVI—XVIII вв.: становление, эволюция и проблема заимствований / Маргарита Корзо. — М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2007. — 672 с.
127. Корзо М. Порівняльний аналіз польської католицької та української православної церковно-учительної літератури XVI—XVII ст.: концепція гріха та уявлення про природу людини / М. Корзо // Ковчег. — 2000. — № 2. — С. 64—84.
128. Коялович М. Литовская церковная уния / Михаил Коялович : в 2 т. — СПб. : тип. Н. Тихменева, 1859—1861. — . — Т. 2. — 1861. — 443 с.
129. Коялович М. История воссоединения западнорусских униатов старых времен / Михаил Коялович. — СПб. : тип. Второго отделения собственной Е. И. В. канцелярии, — 1873. — 400 с.
130. Кралюк П. Духовні пошуки Мелетія Смотрицького / Кралюк П. — К. : Український Центр духовної культури, 1997. — 192с. — (Духовні скарби України).
131. Кралюк П. Луцьке Хрестовоздвиженське братство / Кралюк П. — Луцьк : Настир'я, 1996. — 53 с.
132. Крижанівський О. Історія церкви та релігійної думки в Україні: у 3. кн.: Навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / Олег Крижанівський, Сергій

Плохій.— К. : Либідь, 1994. — Кн. 3 : Кінець XVI — середина XIX століття. — К. : Либідь, 1994. — 335 с.

133. Кудрик В. Життя Йосафата Кунцевича / Кудрик В. — Вінніпег — Манітоба : Видавнича спілка Еклезія, 1948. — 190 с.

134. Кузьмук О. Ставропігія Межигірського монастиря: спроба компаративного аналізу / О. Кузьмук // Просемінарій. Медієвістика, історія Церкви, науки і культури. — 2003. — Вип. 5. — С. 165—191.

135. Курилас Б. З'єдинення Архиеп. Мелетія Смотрицького в історичному і психологічному наświetленні. / Б. Курилас. — Лювен-Вінніпег: в-во Укр. Наук.-Освітне в Бельгії, 1962. — 140 с.

136. Левицкий О. Єзуїтська преподобниця. / О. Левицький. — Вінніпег : Українська видавнича спілка в Канаді, б/р. — 69 с.

137. Левицкий О. Историческое описание Владимиро-Волынского Успенского храма, построенного в половине XII в. князем Мстиславом Изяславичем / О. Левицкий — Владимир-Волынский : Свято-Влад. правосл. братство, 1892. — 132 с.

138. Левицкий О. Луцкая старина / О. Левицкий // Чтения в историческом обществе Нестора-летописца — 1891. — Т. 5. — Отд. 1. — С. 54-90.

139. Левицкий О. Социнианство в Польше и Юго-Западной Руси в XVI—XVII вв. / О. Левицкий // Киевская старина. — 1882. — год 2 — апрель-май — С. 26 – 57.

140. Левицкий О. Южно-русские архиереи в XVI—XVII в. / О. Левицкий // Киевская Старина. — 1889. — I. — С. 49—100.

141. Левицький О. Внутрішній стан західно-руської церкви в Польсько-литовській державі в кінці XVI ст. та Унія / О. Левицький // Руська історична бібліотека. — 1900. — Т. VIII. — С. 1—80.

142. Левицкий О. О семейных отношениях в Юго – Западной Руси в XVI – XVII веках. / О. Левицкий // Русская старина. — 1880. — Т. XXIX. — С. 549 — 574.

143. Левицкий О. Обычные формы заключения браков в Южной Руси в XVI – XVII ст. / О. Левицкий // Киев. Старина — 1900. — Т. LXVIII. — С. 1—15.

144. Левкович І. Нарис історії Волинської землі / І. Левкович. – Вінніпег : Накладом «Волинського видавничого фонду», 1953. – 109 с.

145. Липинський В. «Аріяньський соймак в Киселині на Волині в маю 1638 року» / В. Липинський // Записки НТШ. — 1910. — Т. 96. — С. 41—57.
146. Липинський В. Релігія і Церква в історії України / В. Липинський — К.: ПБП «Фотовідеосервіс», 1993. — 128 с.
147. Ліковський Е. Берестейська унія (1596) / Едвард Ліковський. — Жовква : з печатні оо. василіян в Жовкві, 1916. — 336 с.
148. Лужницький Г. Словник Чудотворних Богородичних Ікон України / Г. Лужницький // Intrepido pastori. — Рим : Б/в, 1984. — С. 153—188.
149. Макаревич Августин, архієпископ Львовський і Галицький. Уніатство: богословские аспекты : автореф. дисс. канд. богословия : спец.: / Августин Макаревич. — Сергиев Посад, 2007. — 14 с.
150. Медынский Е. Братские школы Украины и Белоруссии в XVI—XVII вв. и их роль в воссоединении Украины с Россией / Медынский Е. — М. : Издательство АПН РСФСР, 1954. — 158 с.
151. Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія / І. Мицько — К. : Вища школа, 1990. — 290 с.
152. Мудрий С. Нарис історії церкви в Україні / С. Мудрий — Івано-Франківськ : Видавництво Івано-Франківського теологічного катехитичного інст., 1995. — 527 с.
153. Огієнко І. Українська Церква за Богдана Хмельницького 1647-1657. / І. Огієнко. — Вінніпег : Trident press limited, 1955. — 180 с.
154. Огієнко І. Українська Церква за час Руїни. / І. Огієнко. — Вінніпег : The Christian press, 1956. — 564 с.
155. Огієнко І. Історія українського друкарства / Огієнко І. — К. : Либідь, 1994. — 446 с.
156. Оксіюк І. Унія. Історичний нарис / І. Оксіюк — К. : Издание Украинской Православной Церкви, 1990. — 38 с.
157. Опарина Т. Сприйняття унії в Росії XVII ст. / Т. Опарина // Держава, суспільство і Церква в Україні у XVII ст. — Львів : , 1996. — С. 131—163.
158. Панас К. Історія української церкви / К. Панас. — Львів : НВП Трансінтех, 1992. — 159 с.

159. Петров М. Вольнь. Исторические судьбы юго-западного края / М. Петров. — СПб. : Издано П. М. Батюшковым, 1888. — 288 с.
160. Плохий С. Папство и Украина: политика Римской курии на украинских землях в XVI—XVII вв. / С. Плохий. — К. : Вища школа, 1989. — 222 с.
161. Полонська-Василенко Н. Історія України : 2 в т. / Н. Полонська-Василенко. — К. : Либідь, — . —
Т. I. — 1992. — 588 с.
Т. II. — 1992. — 606 с.
162. Полонська-Василенко Н. Особливості Української Православної Церкви / Наталія Полонська-Василенко // Український церковно-історичний календар. — 2004 — С. 173-179.
163. Прицак О. Історіософія та історіографія Михайла Грушевського / О. Прицак — К. — Кембрідж : поліграфічна друкарня Інституту історії України НАН України, 1991. — 80 с.
164. Рожко В. Древні святині Полісся / В. Рожко — Луцьк : Надстир'я, 1995. — 152 с.
165. Рожко В. Духовні православні освітні заклади Волині X—XX ст. / В. Рожко — Луцьк : Медіа, 2002. — 280 с.
166. Рожко В. Нарис історії Православної Церкви на Волині (870—2000): Історико-краєзнавчий нарис / В. Рожко — Луцьк : MEDIA, 2001. — 672 с.
167. Рожко В. Православні монастирі Волині : Історико-краєзнавчий нарис / В. Рожко. — Луцьк : Надстир'я, 1997. — 347 с.
168. Рожко В. Православні монастирі глибокого Полісся : [Історико-краєзнавчий нарис] / В. Рожко — Луцьк : MEDIA, 1999. — 185с.
169. Рожко В. Православні монастирі Полісся : Історично-краєзнавчий нарис / В. Рожко — Луцьк : Надстир'я, 1996. — 212 с.
170. Рожко В. Українські православні святі історичної Волині IX—XX ст. : Історико- краєзнавчий нарис / В. Рожко. — Луцьк : Медіа, 2003. — 223 с.
171. Розов А. Отношение православных западной и южной России к протестантам в XVI и XVII в. / А. Розов — Вильна : тип. Губ. правл., 1881. — 96 с.

172. Рудецький П. Польська громада в Луцьку в XVI — першій половині XVII ст. / П. Рудецький // *Zamojszczyzna i Wołyń w minionym tysiącleciu. Historia, kultura, sztuka.* — 2000. — S. 61—63.

173. Рудецький П. Римо-Католицька Церква в Луцьку XVI — першій половині XVII ст. / П. Рудецький // *Zamojsko-wołyńskie zeszyty muzealne.* — 2003. — S. 97—107.

174. Сінкевич Н. Домініканські монастирі Волині кінця XVI — початку XIX ст.: інституційні засади, соціосередовище та основні напрямки діяльності. — дис. ... кандидата іст. наук : 07.00.01 / Сінкевич Наталія Олександрівна. — К., 2007. — 235 с.

175. Сінкевич Н. *Laudare, benedicere, praedicare* / Н. Сінкевич. — К.: Кайрос, 2009. — 408 с.

176. Сінкевич Н. Духовне та інтелектуальне життя волинських домінікан XVI — поч. XVII ст. через призму монастирських бібліотек: реконструкція та аналіз книгозбірень / Н. Сінкевич // *Просемінарій. Медієвістика, історія Церкви, науки і культури.* — 2007. — Вип. 6. — С. 186—119;

177. Сінкевич Н. Ікона Богородиці луцького домініканського монастиря: історія та особливості поширення культу / Н. Сінкевич // *Дрогобицький краєзнавчий збірник.* — 2005. — Вип. IX. — С. 225—233.

178. Сінкевич Н. Католицькі монастирі Волині: потенційні можливості джерел / Н. Сінкевич // *Просемінарій. Медієвістика, історія Церкви, науки і культури.* — 2003. — Вип. 5. — С. 116—146.

179. Сковчиляс І. «Дар любові», фіскальний обов'язок і єрархічна підлеглість: катедрик у системі фінансово-корпоративних відносин духовенства Київської митрополії XII—XVIII ст. / І. Сковчиляс // *Дрогобицький краєзнавчий збірник.* — 2005. — Вип. IX. — С. 431—460.

180. Сковчиляс І. Релігія та культура західної Волині на початку XVIII ст. За матеріалами Володимирського собору 1715 р. / Сковчиляс І. — Львів : Б/в, 2008. — 80 с.

181. Сковчиляс І. Собори Львівської єпархії XVI—XVIII ст. / І. Сковчиляс. — Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2006. — 463 с.

182. Сковчиляс І. Сучасний стан української історіографії та перспективи студіювання києвохристиянської традиції / І. Сковчиляс // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2004. — Вип. VIII. — С. 401—413.

183. Студинський К. Причинки до історії унії / К. Студинський. — Б/м : Друкарня Наукового товариства ім. Шевченка, 1895. — 21с.

184. Сушко О. Єзуїти в заведенні унії на Русі / О. Сушко // Альманах руско – українських богословів — Львів : друкарня В. А. Шийковського, 1902 — С. 117 — 193.

185. Телушкин Й. Еврейский мир : Важнейшие знания о евр. народе, его истории и религии / Й. Телушкин — М. : Московская типография № 2 ВО «Наука», 1992. — 574 с.

186. Тельвак В. Християнство в історіософії Михайла Грушевського / В. Тельвак // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2000. — Вип. IV. — С. 212—222.

187. Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии: в 5 т. / Н. Теодорович. — Почаев : тип. Почаево-Успен. лавры, 1888—1903. — . —

Т. 1. — 1888. — 434 с.

Т. 2. — 1889. — 1120 с.

Т. 3. — 1889. — 687 с.

Т. 4. — 1899. — 928 с.

Т. 5. — 1903. — 559 с.

188. Теодорович Н. Город Кременец Волынской губернии. / Н. Теодорович. — Почаев: типография Почаево – Успенской лавры, 1890. — 46 с.

189. Теодорович Н. Город Заславль Волынской губернии. Исторический очерк. / Н. Теодорович. — Почаев: типография Почаево – Успенской лавры, 1891. — 50 с.

190. Теодорович Н. Город Владимир Волынской губернии в связи с историей Волынской епархии. / Н. Теодорович. — Почаев: типография Почаево – Успенской лавры, 1893. — 269, XIII с.

191. Терський С. Пересопниця. Краєзнавчий нарис / С. Терський. — Рівне : Азалія , 2003. — 159 с.

192. Тимошенко Л. Берестейська унія 1596. Навчальний посібник / Л. Тимошенко. — Дрогобич : Коло, 2004. — 197 с
193. Тимошенко Л. Берестейські собори в жовтні 1596 р.: історіографічний досвід / Л. Тимошенко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2004. — Вип. VIII. — С. 77—93.
194. Тимошенко Л. Єпископ Кирило Терлецький: родовід і початок духовної кар'єри / Л. Тимошенко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2005. — Вип. IX. — С. 202—213.
195. Тимошенко Л. Справа про фальшування документів Берестейської унії: нові джерельні матеріали / Л. Тимошенко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2000. — Вип. IV. — С. 337—347.
196. Тимошенко Л. Діяльність єпископа Кирила Терлецького на уряді Луцько – Острозької кафедри / Л. Тимошенко // *Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej : Studia z dziejów i tradycji metropolii Kijowskiej XII-XIX wieku.* — 2009. — Tom 5. — S. 193 — 212.
197. Трипольский Н. Униатский митрополит Ипатий Поцей и его проповедническая деятельность / Н. Трипольский. — К. : типография В. Давиденко, 1878. — 297 с.
198. Троневиц П. Втрачені християнські храми Луцька / П. Троневиц, М. Хілько, Б. Сайчук. — Луцьк : Діксон, 2001. — 80 с.
199. Українська література XIV — XVI ст. [упорядник В. Микитась] — К. : Наукова думка, 1988. — 600 с.
200. Українська поезія кінця XVI — середини XVII ст. / [упорядники В. Колосова, В. Кречотень, М. Сулима] — К. : Наукова думка, 1978. — 431 с.
201. Українська поезія. Середина XVII ст. / [упорядники В. Кречотень, М. Сулима] — К. : Наукова думка, 1992. — 680 с.
202. Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні: у 3. кн. / В. Ульяновський. — К. : Либідь, 1994. — . —
Кн. 1. — 1994. — 252 с.
Кн. 2. — 1994. — 254 с.

203. Ульяновський В. Київський митрополит Спиридон та його догматичний твір «Изложение о православной истинне нашей вере». / В. Ульяновський // Просемінарій. Медієвістика, історія Церкви, науки і культури. — 1998. — Випуск 2. — С.64-179.

204. Ульяновський В. Релігія та Церква в житті й творчості Михайла Грушевського / В. Ульяновський // М. С. Грушевський. Духовна Україна. — К. : Либідь, 1994. — С. 527.

205. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні / Ю. Федорів. — Львів : Свічадо, 2001. — 362 с.

206. Федорів Ю. Організаційна структура Української Церкви / Ю. Федорів. — Торонто : наук. тов. ім. Шевченка в Канаді, — 1990. — 210 с.

207. Філалет Х. Апокризис / Христофор Філалет — Острог: (б/в), 1598. — 222 с.

208. Флеров И. О православных церковных братствах противоборствовавших унии в юго-западной России / И. Флеров. — СПб. : Н.Г. Овсянников, 1857. — 200 с.

209. Флоря Б. Брестские синоды и Брестская уния / Борис Флоря // Славяне и их соседи. — 1991. — Вып. 3. — С. 59—75.

210. Флоря Б. Отражения религиозных конфликтов между противниками и приверженцами унии в «массовом сознании» простого населения Украины и Белоруссии в первой половине XVII в. / Б. Флоря // Брестская уния 1596 г. и общественно-политическая борьба на Украине и в Белоруссии в конце XVI — первой половине XVII в. : в 2 ч. — М. : Индрик, — . —

Ч. II. — 1996. — С. 151—174.

211. Флоря Б. Унійна церква на Смоленщині в 20-х — на початку 30-х років XVII ст. / Б. Флоря // Ковчег. — 2000. — № 2. — С. 85—98.

212. Харлампович К. Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуги их в деле защиты православной веры и церкви / Харлампович К. — Казань : типо-лит. Имп. Ун-та, 1898. — 39 с.

213. Чубатий М. Західна Україна і Рим у XIII ст. у своїх змаганнях до церковної унії. / М. Чубатий // Записки НТШ – 1917. – Т.СХХІІІ – СХХІV. – С.1-108.

214. Чубатий М. Митрополит Іпатій Потій апостол церковної єдності / Микола Чубатий. — Львів : з друкарні «Діла», 1914. — 95 с.
215. Шевченко Т. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI — середини XVII ст. / Шевченко Т. — Львів : Свічадо, 2005. — 340 с.
216. Яковенко Н. «Історик є невільник джерела» / Н. Яковенко // Дзеркало тижня. — № 42 (517) — 16 жовтня 2004. — С. 20.
217. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України / Н. Яковенко — К. : Критика, 2006. — 584 с.
218. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. / Н. Яковенко — К. : Генеза, 1997. — 312 с.
219. Яковенко Н. Паралельний світ / Яковенко Н. — К. : Критика, 2002. — 416 с.
220. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна / Яковенко Н. — К. : Наукова думка, 1993. — 416 с.
221. Яковенко С. Православная иерархия Речи Посполитой и планы церковной унии в 1590—1594 гг. / С. Яковенко // Славяне и их соседи. — 1991. — Вып. 3. — С. 41—58.
222. Яковенко С. Римская Курия и планы церковной унии на восточнославянских землях (60-е годы XVI в.) / С. Яковенко // Церковь, общество и государство в Феодалной России. — М. : (б/в), 1990. — С. 253—260.
223. Яременко М. Формування складу київських чоловічих неставропігійних монастирів упродовж 1740—1785 рр.: постриг послушників / М. Яременко // Просемінарії. Медієвістика, історія Церкви, науки і культури. — 2003. — Вип. 5. — С. 192—202.
224. Яременко П. Мелетій Смотрицький. Життя і творчість / П. Яременко — К. : Наукова думка, 1986. — 159 с.
225. Albrycht Stanisław Radziwiłł. Memoriale rerum gestarum in Polonia 1632—1656 w 5 t. / Albrycht Stanisław Radziwiłł : — Wrocław : Ossolineum, — . — Т. 1. — 1968. — 61, 233 s.
226. Baliński M. Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym : w 2 t. / M. Baliński, T. Lipiński. — Warszawa : S. Orgelbrand, 1843. — . —

T. 1. — 1843. — 723 s.

227. Baran O. Rękopis Lwa Kiszki: struktura i treść źródła. / Ołeksandr Baran // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. — 2005. — S. 23 — 54.

228. Bartoszewicz J. Szkic dziejów Kościoła Ruskiego w Polsce / J Bartoszewicz. — Kraków : w drukarni Pobudkiewicza, 1880. — 495 s.

229. Bembus M. Wzywianie do jedności katolickiej narodu ruskiego. / M. Bembus. — Lwów: w druk. Szeligy, 1630. — 12 s.

230. Bobryk W. Problem posługi diakowskiej na terenie unickiej eparchii chełmskiej w XVIII wieku / W. Bobryk // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. — 2005. — S. 55 — 65.

231. Chodynicki K. Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. Zarys historyczny. 1370—1632 / K. Chodynicki — Warszawa : (6/B), 1934. — 632s.

232. Chynczewska-Hennel T. Świadomość narodowa szlachty ukraińskiej i kozaczyzny od schyłku XVI do połowy XVII w. / T. Chynczewska-Hennel. — Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1985. — 187 s.

233. Dmitriev M. Culture „latine” et culture „orthodoxe” a l’est de l’Europe au XVIIe siècle / Mixail Dmitriev // XVIIe SIÈCLE. — Jullet — Septembre. — 2003. — № 220.— P. 391 — 414.

234. Dovbischenko M. La proclamation de l’Union et les controverses religieuses en Volhynie (fin du XVIe siècle — première moitié du XVIIe siècle): mythes et réalités / Mixajlo Dovbischenko // XVIIe SIÈCLE. — Jullet — Septembre. — 2003. — № 220.— P. 467—499.

235. Dowbyszczenko M. Na rozdrożu religijnego wyboru: dramat rodziny Hulewiczów. Hulewiczowie w religijnych ruchach końca XVI — pierwszej połowy XVII wieku / M. Dowbyszczenko // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. — 2005. — S. 65—87.

236. Dowbyszczenko M. Między Ukrainą a Polską. Szlachecka rodzina Jełowickich w życiu społecznym i religijnym Wołynia od połowy XVI do połowy XVII wieku. / M. Dowbyszczenko // Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w

Rzeczypospolitej : Studia z dziejów i tradycji metropolii Kijowskiej XII-XIX wieku. — 2009. — Tom 5. — S. 15 — 30.

237. Dubowycz J. Hierarchia albo o zwierzchności w cerkwi bożej / J. Dubowycz. — Lwów: [друкарня колегіуму], 1644. — 260 s.

238. Duch O. Sieć monasterów żeńskich eparchii lwowskiej i przemyskiej w XVII i XVIII wieku / O. Duch // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. — 2005. — S. 88 — 100.

239. Dylągowa H. Kościół Unicki na ziemiach Rzeczypospolitej 1596-1918. Zarys problematyki / H. Dylągowa // Przegląd Wschodni — 1992/93. — T. II — Z. 2 (6). — S. 257-287.

240. Dzięgielewski J. O tolerancję dla zdominowanych. Polityka wyznaniowa Rzeczypospolitej w latach panowania Władysława IV / J. Dzięgielewski. — Warszawa : wydawn. PWN, 1986. — 227 s.

241. Flaga J. Bractwa religijne w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku / J. Flaga. — Lublin : Wydawnictwo KUL, 2004. — 308 s.

242. Florja B. Les conflits religieux entre adversaires et partisans de l'Union dans la "conscience de masse" du peuple en Ukraine et en Bielorussie (premiere moitie du XVII siecle) / B. Florja. // XVIIe SIÈCLE. — Jullet — Septembre. — 2003. — № 220. — P. 431—448.

243. Frick D. Meletij Smotryc'kyj and the Ruthenian Question in the Early Seventeen Century / D. Frick // Harvard Ukr. Studies. — 1984 — Vol. VIII. — № 3/4. — 1984. — P. 351—375.

244. Gil A. Łączność terytorialna Wołhinia a Lubelszczyzny na przykładzie rozwoju przestrzenno Chelmskiej eparchii prawosławnej od XIII do XVI wieku / A. Gil // Zamojszczyzna i Wołyń w minionym tysiącleciu: historia, kultura, sztuka. — Zamość : Druk: Zakład Poligraficzny, Zamość, 2000. — S. 68—76.

245. Gil A. Opis unickiej cerkwi p.s. św. Mikołaja w Zamościu z 1828 r. Na tle dziejów tamtejszych bazilianów / A. Gil // Zamojsko-wołyńskie zeszyty muzealne. — Zamość : Druk: Zakład Poligraficzny, Zamość, 2003. — S. 151—160;

246. Gil A. Pomiany chełmski. Z dzieiów zaginionego źródła do dzieiów ziemi chełmskiej / A. Gil // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. — 2005. — S. 101—112.

247. Gil A. Testament unickiego biskupa chełmskiego i bełskiego Atanazego Pakosty z 1625 / A. Gil // Zamojsko-wołyńskie zeszyty muzealne. — Zamość : Druk: Zakład Poligraficzny, Zamość, 2003. — S. 119—122.

248. Gil A. Chełmska diecezja unicka 1596—1810. Dzieje i organizacja / A. Gil // Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej — Lublin : Drukarnia STANDRUK, 2005. — T. 1. — 338 s.

249. Gil A. Działalność Jana Kaszowskiego herbu Janina na Wołyniu. Z dziejów współpracy protestancko – unickiej na przełomie XVI I XVII wieku / A. Gil // Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej : Studia z dziejów i tradycji metropolii Kijowskiej XII-XIX wieku. — 2009. — Tom 5. — S. 41 — 56.

250. Gmiterek H. Wołynianie w murach akademii Zamojskiej w XVI—XVIII wieku / H. Gmiterek // Zamojszczyzna i Wołyń w minionym tysiącleciu: historia, kultura, sztuka. — Zamość : Druk: Zakład Poligraficzny, Zamość, 2000. — S. 77—83.

251. Harasiewicz M. Annales Ecclesiae Ruthenae / M. Harasiewicz. — Leopoldis : Typis instituti Rutheni Stauropigiani, 1863. — 1184 p.

252. Historia Kościoła w Polsce : w 2 t. / Red. B. Kumor, Z. Obertyński. — Poznań — Warszawa : Pallotinum, 1974. — . —

T. 1. — 1974. — 464 s.

253. Horin S. Rzymskokatolickie zakony na Wołyniu w końcu XVI — pierwszej ćwierci XVII wieku w materiałach archiwalnych / S. Horin // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. — 2005. — S. 113—128.

254. Isajewicz J. Z dziejów parafialnych bractw cerkiewnych w metropolii Kijowskiej od XVI do XX wieku / J. Isajewicz // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. — 2005. — S. 129—140.

255. Jasienica P. Rzeczpospolita obojga narodów. Srebrny wiek / Jasienica P. — Kraków : Drukarnia Wydawnicza im. W. L. Anczyca S. A., 2007. — 501 s.

256. Jaworska K. Książę Konstanty Wasyl Ostrogski wojewoda kijowski a Unia Brzeska / K. Jaworska // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — 2000. — Вип. IV. — С. 83—95.

257. Kapral M. Les Orthodoxes et les Catholiques de L'vov (fin du XVI — premiere moitie du XVII siecle) / Miron Kapral // XVIIe SIÈCLE. — Jullet — Septembre. — 2003. — № 220.— P. 449—466.

258. Kempa T. Recepcja unii brzeskiej na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego / T. Kempa // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. — 2005. — S. 141—170.

259. Kempa T. Wobec kontreformacji. Protestanci i prawosławni w oboronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku / T. Kempa — Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. — 624 s.

260. Kempa T. Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka (1549-1616) wojewoda wileński. / T. Kempa — Warszawa : Wydawnictwo naukowe Semper, 2000. — 381 s.

261. Kempa T. Ku jedności między unitami a prawosławnymi w Rzeczypospolitej — rozmowy w Kijowie w 1623 roku / T. Kempa // Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej : Studia z dziejów i tradycji metropolii Kijowskiej XII-XIX wieku. — 2009. — Tom 5. — S. 105 — 120.

262. Kłoczowski J. Kontrata ruska w polskiej prowincyi dominikańskiej XIV—XVI wieku / J. Kłoczowski // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — 1998. — Вип. 5. — S. 301—307.

263. Królik L. Organizacja dekanalna diecezji Łuckiej i Brzeskiej w XVII i XVIII wieku / L. Królik. — Lublin : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981. — 75 s.

264. Kulak K. Psychologia nawrócenia z prawosławia na katolicyzm Melecjusza Smotrzyckiego — rozprawa doktorska przygotowana na Papieskim Instytucie Orientalnym w Rzymie w roku 1927 / K. Kulak — Białystok, 1984. — 224 s.

265. Lewicki K. Książę Konstanty Ostrogski a Unja Brzeska 1596 r. / K. Lewicki. — Lwów : pierwsza związkowa drukarnia we Lwowie, 1933. — 224 s.

266. Lipiński W. Z dziejów Ukrainy / W. Lipiński — Kijów : (б/в), 1912. — 640 s.

267. Litak S. Bractwa religijne w Polsce przedrozbiorowej XIII—XVIII wiek. Rozwój i problematyka / S. Litak // *Przegląd Historyczny*. — 1977. — 88. — Z. 3—4. — S. 499—523.
268. Litwin H. Katolizacja szlachty ruskiej 1569—1648. Stosunki wyznaniowe na Kijowszczyźnie i Braclawszczyźnie / H. Litwin // *Przegląd Powszechny*. — 1985. — 10. — S. 58—70.
269. Łoziński W. Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku / W. Łoziński— Warszawa : Iskry cop., 2005. — 763 s.
270. Mironowicz A. Metropolita Józef Nielubowicz Tukalski. / A. Mironowicz — Białystok: Orthdruk sp. z o.o., 1998. — 62 s.
271. Mironowicz A. Bractwa cerkiewne w Rzeczypospolitej. / A. Mironowicz — Białystok: Offset-Print, 2003. — 214 s.
272. Pawłyszyn A. Prawosławne monastery eparchii chełmskiej w latach 1668 – 1708 / A. Pawłyszyn // *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*. — 2005. — S. 189 — 197.
273. Pelesz J. Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis aut die Gegenwart : in 2 b. / J. Pelesz. : — Wien: W. Heinrich, 1878. — . — Erster Band. — 1878. — 638 s.
274. Senyk S. Women's monasteries in Ukraine and Belorussia to the period of suppressions / Senyk S. — Roma : Typis Pontificiae Universitatis Gregorianaee, 1983. — 235 s.
275. Skoczylas I. Sobory eparchii Chełmskiej XVII wieku. Progfram religijny Sławia Unita w Rzeczypospolitej / I. Skoczylas // *Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej*. — 2008 — T. 4. — S. 5—167.
276. Stecki T. Łuck starożytny i dzisiejszy / T. Stecki. — Kraków : Czas, 1876. — 204 s.
277. Stecki T. Wołyń pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym : w 2 s. / T. Stecki. — Lwów : w drukarni zakładu nar. im. Ossolinskich, 1871. — . — Seria 2. — 1871. — 472 s.

278. Smotryc'kyj M. Collected works of Meletij Smotryc'ky : / M. Smotryc'kyj. — Cambridge : Harvard Univ., 1987 . — 805 p. — (Harvard Library of Early Ukrainian Literature : Texts ; 1).

279. Smotrzycki M. Paraenesis albo napomnienie / M. Smotrzycki. — Kraków : w druk. Andr. Piotrk. , 1628. — 96 s.

280. Smotrycki M. Apologia peregrinaty do krajow wschodnych ... / M. Smotrycki. — Lwów: w druk. Szeligy, 1628. — 201 s.

281. Smotrycki M. Protestacia przeciwko soborowi ... / M. Smotrycki. — Lwów: w druk. Szeligy, 1628. — 16 s.

282. Smotrycki M. Exethesis abo expostulatia ... / M. Smotrycki. — Lwów: w druk. Szeligy, 1629. — 102 s.

283. Stecki T. Z boru i stepu / T. Stecki. — Kraków : Druk. Wł. L. Anczyca i Społki, pod zarz. J. Gadowskiego, 1888. — 347 s.

284. Stecki T. Miasto Równe / T. Stecki. — Warszawa : Drukiem Władysława Dębskiego, 1880. — 47+IX s.

285. Studziński C. Pierwszy wstęp litracki Hipacjusza Pocieia / C. Studziński. — Łwów : Z drukarni W. A. Szykowskiego, 1902. — 80 s.

286. Sysyn F. Between Poland and Ukraine. The dilemma of Adam Kysil (1600—1653) / Sysyn F. — Cambridge, Mass. : Harvard Ukrainian Research Institute, 1985. — 406 p.

287. Szyszka B. Profesorowie akademii Zamojskiej w kolegium akademickim w Olyce / B. Szyszka // Zamojszczyzna i Wołyń w minionym tysiącleciu: historia, kultura, sztuka. — Zamość : Druk: Zakład Poligraficzny, Zamość, 2000. — S. 95—96.

288. Tazbir J. Reformacja w Polsce: Szkice o ludziach i doktrynie / Janusz Tazbir. — Warszawa.: Książka i wiedza, 1993. —263 s.

289. Trojanowska M. Chełmski konsystorz Greckokatolicki [1525] 1596—1875 [1905] / Trojanowska M. — Warszawa : Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2003. — 590 s.

290. Tymoszenko Ł. Historiografia unii brzeskiej na przełomie stuleci: próba porównawczej recenzji monografii o. Borysa Gudziaka i Michała Dmitriewa / Ł.

Tymoszenko // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. — 2005. — S. 206—221.

291. Urban W. Praktyczna działalność braci polskich / W. Urban // Odrodzenie i Reformacja w Polsce — 1960. — T. 9. — S. 121—124.

292. Walczak W. Struktura terytorialna unickiej eparchii turowsko – pińskiej / W. Walczak // Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej : Studia z dziejów i tradycji metropolii Kijowskiej XII-XIX wieku. — 2009. — Tom 5. — S. 213 — 230.

293. Wójcik Z. The Orthodox Church and the Polish Reason of State in the Seventeenth Century / Z. Wojcik // Le origini e lo sviluppo della Cristianità Slavo-Bizantina. — 1992. — S. 425—435.

294. Wolf J. Kniaziowie Litewsko-ruscy od końca czternastego wieku / J. Wolf. — Warszawa : Gebethner i Wolff, 1895. — XXV+698 s.

295. Wolf J. Senatorowie i dignitarze Wielkiego księstwa Litewskiego 1386 – 1795. / J. Wolf. — Kraków : W drukarni Wł. L. Anczyca i Spółki, 1885. — 351 s.

296. Wołyniak (Gyzycki M.). Wykaz klasztorów dominikańskich prowincji Ruskiej : w 2 cz. /

Wołyniak (Gyzycki M.) . — Kraków : Nakładem oo. dominikanów, 1923 — . — Część II. — 1923. — 400 s.

297. Wołyniak (Gyzycki M.). Bazylianie we Włodzimierzu i Tryhórach / Wołyniak (M. Gyzycki). — Kraków : Nakładem kilku ziemian wołyńskich na składzie w księgarni G. Gebetnera i Ski., 1912. — 173 s.

298. Zema W. Reformacja w Europie Środkowej i Wschodniej i herezja Feodosja Kosoja: sprostowanie mitu historiograficznego / W. Zema // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. — 2005. — S. 222—238.

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ДОВБИЩЕНКО Михайло Володимирович

УДК 94(477.82)–058.12:26“16”

УКРАЇНСЬКА ШЛЯХТА ВОЛИНИ У РЕЛІГІЙНИХ РУХАХ
КІНЦЯ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.

ДОДАТКИ

Спеціальність 09.00.12 – українознавство

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
доктора історичних наук

Науковий консультант
Ульяновський Василь Іринархович,
доктор історичних наук, професор

Київ - 2010

ЗМІСТ

Додаток А. Реєстр тестаментів волинської шляхти 1596-1660 рр.	3
Додаток Б. Церкви та монастирі східного обряду на Волині (середина XVI - перша половина XVII ст.)	197
Додаток В. Костели, каплиці та кляштори латинського обряду на Волині (середина XVI - перша половина XVII ст.)	374

Додаток А
Реєстр тестаментів волинської шляхти
1596-1660 рр.

1. Аламянівна Марина (чоловік Рафаїл Зброжек).

Рік написання: 1621.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел в Горохові.

Пожертви: на костел в Горохові – 200 злотих, на горохівський шпиталь – 50 злотих¹.

2. Багинський Мартин

Рік написання: 1652.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.бернардинів в Дубні

Пожертви: на Дубенський костел оо.бернардинів – 1 тис. злотих, на ремонт фарного костелу в Дубні – 200 злотих, на дубенський шпиталь – 200 злотих, львівським босим кармелітам – 1 тис. злотих, львівським кармелітам, що мешкають на Гончарській вулиці у Львові, – 200 злотих, фарному

костелу у Львові – 100 злотих, на каплицю Пресв. Богородиці у фари на цвинтарі у Львові – 500 злотих, львівським бернардинам – 800 злотих, львівським францисканам – 200 злотих, на костел св.Катерини у нижньому замку м.Львова – 100 злотих, до львівського шпиталю Св.Духа – 100 злотих, на костел в Сокалі – 500 злотих, плебану костела в Рудках під Самбором – 200 злотих, до Степанського костела – 300 злотих².

3. Балицький Ян-Станіслав

Рік написання: 1641.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: дубенський кляштор оо.бернардинів.

Пожертви: на Дубенський кляштор оо.бернардинів жертвує коня, пару пістолетів, срібні речі та різні боргові суми в розмірі 36, 15 та

¹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.28, арк.987-988зв.

² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.272, арк.322зв.-324зв.

2,3 тис. злотих. Крім того, на костел в Коблині жертвує 60 злотих³.

4. Барнацький Павло

Рік написання: не пізн.1651.

Віровизнання: римо-католик (гіпотетично).

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: на Скорецький костел – 40 злотих⁴.

5. Бартковський Гарило

Рік написання: 1653.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Лешнівський костел оо.бернардинів.

Пожертви: на Лешнівський костел жертвує коня і новий жупан⁵.

6. Батковський Северин

Рік написання: 1636.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Батківська церква.

³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.225, арк.120-121зв.

⁴ Згадується: ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.48, арк.509-510зв.

⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.274-275.

Пожертви: відсутні⁶.

7. Батовичовна Олена (чоловік кн.Юрій Пузина)

Рік написання: 1640.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: на розсуд чоловіка.

Пожертви: на Луцьке братство – 500 злотих, на Межигірський монастир – 300 злотих, на шпиталь у Водотичах (сама збудувала) жертвує сермягу та дві сорочки (на кожного утриманця), 6 мац жита, 3 маці гречки, 2 кормних вепрів⁷.

8. Батоговський Войтех

Рік написання: бл.1657.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: срібло на келих до Межиріча під Острогом до образу Пресвятої Богородиці, кунтуш реформатському костелу, львівським реформатам – 300 злотих, на невстановлені костели – 250 злотих.

⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.204, арк.206-208.

⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.236, арк.262зв.-265.

Двір в Дубні після смерті дружини має перейти в розпорядження місцевого костелу для обладнання там шпиталю⁸.

9. Баховський Северин

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел у Казимирові.

Пожертви: На Казимирівський костел – 300 злотих⁹.

10. Белецький Томаш

Рік написання: 1602.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: на цвинтарі римського костелу в Кременці.

Пожертви: не виявлено. Текст документу згасає¹⁰.

11. Белецький Юрій. (дружина – Маруша Митківна).

Рік написання: 1648.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: Малевська церква в маєтності Романа Загоровського

Пожертви: пожертву на храм доручає дати своїй дружині¹¹.

12. Бенковський Андрій

Рік написання: 1628.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Олександрівський костел.

Пожертви: відсутні¹².

13. Бережецька Богуміла (дружина Войтеха Гурського)

Рік написання: 1648.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел у Горохові.

Пожертви: на Горохівський костел – 50 злотих, на різні костели в Луцьку – 30 злотих. Крім того, її чоловік - поки житиме - має щороку

⁸ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.95, арк.943-944зв.

⁹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.49, арк.605-606зв.

¹⁰ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.13, арк.642-645.

¹¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.305-307зв.

¹² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.147, арк.222-224зв.

давати на костели 20 злотих щорічно на молитву за її душу¹³.

14. Бережецький Іван (дружини: Федора Лосятинська та Гелена Бранська)

Рік написання: 1605

Віровизнання: Східний обряд

Місце поховання: Церква в Бережцях

Пожертви: Відсутні¹⁴.

15. Бережецький Феодосій чернець Пересопницького монастиря

Рік написання: 1612

Віровизнання: східний обряд

Місце поховання: не зазначено

Пожертви: на храм Різдва Богородиці в Пересопницькому монастирі – 10 кіп лит. грошей, архімандриту Пересопницького монастиря о.Никону – 1 копа лит.грошей, священнику мирському

о.Івану – 1 копа лит. грошей, священноіноку о.Єзекілю – 1 копа лит. грошей, священоіноку о.Ісаї – 1 копа лит. грошей, архімандриту о.Леонтію – 24 лит. грошей, іноку Герману – 1 злотий, іноку Протасу – 1 злотий, іноку Манасії – 1 злотий, понамарю Феську – 1 злотий, ключнику Грицьку – 1 злотий, кухарю Луці – 1 злотий, «хлопцям церковним» по 1 золотому. Крім того, дарує монастирю своє власне срібло, а також срібло, яке має в заставі від Адама Чаплича. Останній після його викупу має віддати гроші монастирю¹⁵.

16. Бережницький Юрій

Рік написання: 1653

Віровизнання: Православний

Місце поховання: Церква в Олізарові

Пожертви: Підтверджує своє надання Олізарівській церкві 2 волок поля, дарує храму 40 злотих на літургію, на братську церкву в Луцьку жертвує 100 злотих, Звиняцькій церкві на молитву за

¹³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.32-33.

¹⁴ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.14, арк.700.

¹⁵ АЮЗР. – Ч.1. – Т.VI. – К.,1883. – С.403-405.

душу брата – 15 злотих, на Луцький братський шпиталь – 30 злотих та 2 маці житнього борошна, на руський шпиталь у Горохові – 5 злотих та мацу житнього борошна¹⁶.

17.Бжозовська Софія (дружина Гаврила Козинського)

Рік написання: 1656.

*Віровизнання:*Римо-католичка.

Місце поховання: в с.Крупі.

Пожертви: На Крупський костел – 100 злотих, на Тиролизький костел – 100 злотих, на заупокійну месу – 15 злотих¹⁷.

18.Билицький Мартин

Рік написання: 1650.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.августиніан у Затурцях.

Пожертви: на Затурецький костел – 50 злотих, Кичинському костелу – 10 злотих¹⁸.

¹⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.180зв.-185зв.

¹⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.282, арк.43-44зв.

¹⁸ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.87, арк.1086-1088.

19.Бильський Ярош

Рік написання: 1658.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква св.Бориса і Гліба в Кошарах

Пожертви: на кошарські церкви: св.Бориса і Гліба – 20 злотих, св.Різдва – 3 злотих, св.Трійці – 3 злотих. На храми в Мацейові: місцевому костелу – 60 злотих, місцевій церкві – 3 злотих. На мацейовський шпиталь – невстановлена сума¹⁹.

20.Билчинська Богдана (чоловік – Гурин Русинович-Берестецький)

Рік написання: 1612.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: церква Різдва Христового у Берестечку

Пожертви: на Берестецьку церкву – атласову матерію для виготовлення риз²⁰.

21.Бистран Юрій

Рік написання: 1604

¹⁹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.95, арк.1077-1078зв.

²⁰ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.21, арк.478-479зв.

Віровизнання: римо-католик
Місце поховання: межиріцький костел
Пожертви: настоятелю Межиріцького костелу 5 злотих, на Львівський кляштор оо.бернардинів 40 злотих²¹.

22.Бистриєвський Самійло

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Межиріцький костел

Пожертви: доручає продати свої особисті речі і виручені гроші роздати костелам²².

23.Бичинський Андрій

Рік написання: не пізн. 1640.

Віровизнання: римо-католик (гіпотетично).

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: на шпиталі св.Лазаря і св.Духа в Луцьку – 100 злотих²³.

²¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.72, арк.490зв.-496.

²² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.437-439.

24.Білостоцька Анна (перший шлюб – Яків Ощовський, другий – Матвій Кущинський)

Рік написання: 1630.

Віровизнання: Православна.

Місце поховання: Ощовська церква.

Пожертви: доручає дітям обдарувати церкву, де спочине її тіло²⁴.

25.Блажейовський Ян

Рік написання: 1615.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Католицький кафедральний костел (не локалізовано).

Пожертви: Відсутні²⁵.

26.Ближинський Костянтин

Рік написання: 1649.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Ровенський костел.

²³ Згадується: ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.42, арк.80зв.-82.

²⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.173, арк.1359зв.-1361зв.

²⁵ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.24, арк.207-208.

Пожертви: На Ровенський костел і шпиталь жертвує рухомі речі – без конкретизації²⁶.

27.Ближинський Олександр
(дружина Христина Кузьмінська)

Рік написання: 1628

Віровизнання: Римо-католик

Місце поховання: Не зазначено

Пожертви: Не костел, де буде поховано його тіло, заповів 50 злотих²⁷.

28.Бобрович Костянтин
□(дружина Маруша Медвідська□)

Рік написання: 1616

Віровизнання: Східний обряд

Місце поховання: Не зазначено

Пожертви: Відсутні²⁸.

29.Богаткович-Гуляницький
Гаврило □(дружина Феодора
Гашинська)□

Рік написання: 1633.

Віровизнання: Східний обряд.

²⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.126-127зв.

²⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.166, арк.345-347зв.

²⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.103, арк.616-618.

Місце поховання: Воскресенська церква в Гуляниках.

Пожертви: Відсутні²⁹.

30.Боговитин Іван (дружина Варвара Харлезька)

Рік написання: 1615.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Жидичинський монастир св. Миколая.

Пожертви: Відсутні³⁰.

31.Боговитин Миколай

Рік написання: 1621.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Братська церква в Луцьку.

Пожертви: Відсутні На Луцьку братську церкву – 400 злотих³¹.

32.Боговитин Ян (Янович)

Рік написання: 1617.

Віровизнання: римо-католик.

²⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.187, арк.1028-1030.

³⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.101, арк.67зв.-69зв., 121зв.-124.

³¹ Памятники, изданные Киевскою комиссиею для разбора древних актов. – Т.І-ІІ. – К.,1898. – С.18-26.

Місце поховання: кафедральний костел в Луцьку.

Пожертви: відсутні³².

33. Боговитин-Шумбарський Микола

Рік написання: 1600.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в Загайцях.

Пожертви: відсутні³³.

34. Боговитинівна Анна

Рік написання: 1651

Віровизнання: східний обряд

Місце поховання: не встановлено

Пожертви: не встановлено³⁴.

35. Боговитинівна Ірина-Параскева (чоловік Костянтин Ярмолинський)

Рік написання: 1646

Віровизнання: православна

Місце поховання: Загаєцький монастир

Пожертви: 500 злотих призначає на сорокоуст до різних монастирів, 500 злотих роздати бідним, Загаєцькому монастирю – 1 тис. злотих на церковні ризи, на скит 500 злотих, до Горохова 100 злотих, до Унева 100 злотих, на Луцьке братство – 200 злотих, на Кременецьке братство – 100 злотих, до Межигір'я – 300 злотих, до Почаєва – 300 злотих. Доручає сину звести шпиталі у Загайцях і Шумбарі³⁵.

36. Боговитинівна Маруша (дружина Адама Чаплича)

Рік написання: 1618

Віровизнання: православна

Місце поховання: Жидичинський монастир

Пожертви: Відсутні³⁶.

37. Боговитинівна Маруша □(чоловік Януш Оборський□)

Рік написання: 1624

³² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.109, арк.155зв.-158 зв.

³³ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.13, арк.111-113.

³⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.272, арк.275-275зв.

³⁵ ІР НБУВ, ф.231, спр.54, арк.1-5.

³⁶ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.23, арк.276-276зв.

Віровизнання: православна

Місце поховання: Жидичинський монастир

Пожертви: на Колесницьку церкву – 100 злотих, на Вільгорську церкву – 100 злотих, на кляштор в Межирічі – 200 злотих³⁷.

38. Боговитинівна Мелетія

Рік написання: 1639

Віровизнання:
православна(черниця)

Місце поховання: Братська церква в Луцьку або (у монастирі) в Корці

Пожертви: на церкву, в якій буде поховано її тіло, – 900 злотих³⁸.

39.Боговитинівна Феодора
(чоловік Григорій Шостаківський)

Рік написання: 1630.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: у церкві за обрядами східної грецької Церкви.

Пожертви: на церкву, де буде поховано її тіло, жертвує 50 злотих³⁹.

40.Богуль Василь

Рік написання: 1641.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Гуляницька церква.

Пожертви: Відсутні⁴⁰.

41.Богурінська Раїна

Рік написання: 1609.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: монастир Св.Спаса у Четвертні.

Пожертви: на Четвертинський монастир жертвує 210 кіп литовських грошей. Крім того, доручає продати свої особисті речі і на виручені гроші придбати для монастиря коштовний хрест, епітрахіль та ризи. Луцькому попу «миколинському» (о.Симеон, уніат) - корову, ченцям Луцького Пречистенського монастиря

³⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.139, арк.180-182зв.

³⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.225, арк.9зв.-11зв.

³⁹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.36, арк.725-727.

⁴⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.225, арк.334-335зв.

(уніатського) – дві корови, попові хлопневському - корову⁴¹.

42. Богуфалівна Раїна □ (чоловік Адам Менжинський □)

Рік написання: 1633.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Костел оо.францисканів у Корці.

Пожертви: На Корецький костел оо.францискан – 500 злотих⁴².

43. Богушевич Андрій (дружина – Катерина Слоневська)

Рік написання: 1612.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел у Клевані.

Пожертви: Відсутні⁴³.

44. Богушевичівна Гальшка (чоловік – кн. Станіслав зі Збаража Воронецький)

Рік написання: 1635.

Віровизнання: В унії.

Місце поховання: Качинська церква.

Пожертви: Відсутні⁴⁴.

45. Богушевський Ян

Рік написання: 1619.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел у Порицьку.

Пожертви: Порицькому костелу - 100 злотих. Крім того, порицький плебан мав отримати коня, а шпиталі у Порицьку, Володимирі, Сокалі та Городелі - по 5 злотих⁴⁵.

46. Богушівна Софія

Рік написання: 1606.

Віровизнання: В унії.

Місце поховання: Воскресенська церква в Кременці.

Пожертви: Відсутні⁴⁶.

47. Бокіївна Маруша (чоловік Станіслав Млодзяновський)

⁴¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.82, арк.68зв.-72.

⁴² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.187, арк.862-864зв.

⁴³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.89, арк.740зв.-744.

⁴⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.71, арк.398-400зв.

⁴⁵ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.52, арк.24-25зв.

⁴⁶ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.19, арк.105зв.-108.

Рік написання: 1626.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Орухівський костел.

Пожертви: На Орухівський костел – 500 злотих та особисті речі⁴⁷.

48.Бокій-Печихвостський

Вацлав

Рік написання: 1627.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Володимирський або Сокальський костел .

Пожертви: Відсутні⁴⁸.

49.Болбас-Ростоцький Ієреміяш

Рік написання: 1639

Віровизнання: Римо-католик

Місце поховання: Межиріцький костел оо.францискан

Пожертви: На Межиріцький костел оо.францискан – 2 тис. злотих та ін⁴⁹.

---

⁴⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.149, арк.798-799.

⁴⁸ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.29, арк.673-675.

⁴⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.216, арк.715зв.-717зв.

50. Болестрашицький Олександр

Рік написання: 1653.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Будь-який костел.

Пожертви: На костел, де буде поховано його тіло – 50 злотих⁵⁰.

51.Бонецький Ян-Якуб

Рік написання: 1619.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел св.Діви Марії в Луцьку.

Пожертви: На Луцький домініканський костел св.Діви Марії жертвує 1050 злотих та власні речі, на Новокорецький костел – 500 злотих, на корецький шпиталь – 50 злотих, на шпиталь при Новокорецькому костелі – 100 злотих видеркафу, луцькому католицькому шпиталю – 300 злотих, люблінським домініканам – 200 злотих⁵¹.

52.Бонковський Андрій

---

⁵⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.789-790.

⁵¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.127-129зв.

Рік написання: 1630.
Віровизнання: Римо-католик.
Місце поховання: Костел
 св.Якуба у Луцьку.
Пожертви: Відсутні⁵².

53.Боричівський Дмитро
 (дружина Анна Андріївна
 Боричівська)

Рік написання: 1617.
Віровизнання: Уніат
 (гіпотетично).
Місце поховання: Монастир в
 Перемилі .
Пожертви: Відсутні⁵³.

54.Брам Стефан
Рік написання: 1618.
Віровизнання: Римо-католик.
Місце поховання: Не
 встановлено.

Пожертви: Невизначені
 пожертви на костел⁵⁴.

⁵² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.173, арк.720-721зв.

⁵³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.147, арк.55-56зв.

⁵⁴ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.24, арк.50-51.

55.Бранська Анна (дружина
 Станіслава-Богуша Трацевського)
Рік написання: 1617.

Віровизнання: Римо-католичка.
Місце поховання: Костел
 Св.Діви Марії в Луцьку.
Пожертви: На Луцький костел
 Св.Діви Марії жертвує 300
 злотих⁵⁵.

56.Брудзевська Олександра
 (Чоловік – Брудзевський Н., дівоче
 прізвище встановити не вдалося)

Рік написання: 1652.
Віровизнання: Римо-католичка.
Місце поховання: Костел у
 Клевані.
Пожертви: Клеванському
 пробощу – 40 злотих, на образ
 Пресвятої Богородиці – 10 злотих⁵⁶.

57.Брулкович-Гуляницький
 Андрій

Рік написання: 1631.
Віровизнання: Східний обряд.

⁵⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.106, арк.537-538зв.

⁵⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.272, арк.413-413зв.

Місце поховання: Церква в Гуляниках.

Пожертви: Рік написання: Відсутні⁵⁷.

58. Бруховська Анна (чоловік Андрій Зджарський)

Рік написання: 1652.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Межиріцький костел оо.францискан.

Пожертви: Відсутні⁵⁸.

59. Билецький Станіслав

Рік написання: 1623.

Віровизнання: Східний обряд (гіпотетично).

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: Рухомі речі роздати по убогих церквах⁵⁹.

60. Бишевський Петро

Рік написання: 1620.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел оо.домінікан у Володимирі.

Пожертви: На Володимирський домініканський костел – 50 злотих, на шпиталь при ньому – 10 злотих, на каплицю в Бишеві – 30 злотих⁶⁰.

61. Богушевич Олександр

Рік написання: 1630.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Луцький костел оо.домінікан.

Пожертви: На домініканський костел у Луцьку жертвує 200 злотих, битий таляр та особисті речі⁶¹.

62. Бранська Ганна (□чоловік Станіслав-Богуш Тхацевський□)

Рік написання: 1617.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Костел св.Діви Марії м.Луцька.

Пожертви: Луцьким домініканам – 300 злотих та деякі особисті речі⁶².

⁵⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.177, арк.689зв.-691.

⁵⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.400-402зв.

⁵⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.139, арк.779-780зв.

⁶⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.54, арк.107зв.-108зв.

⁶¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.173, арк.568-570.

⁶² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.108, арк.139зв.-141.

63. Будзішевський Юрій
(дружина Анна Овлочимська)

Перший тестамент:

Рік написання: 1621.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання:

Володимирський костел (фарний?).

Пожертви: На Володимирський костел для придбання срібної лампи до великого вітваря – 150 злотих, на каплицю «імені Ісусового», де поховано Станіслава Вольського і де має упокоїтися його власне тіло, – 150 злотих, на Превальський костел – 100 злотих, на Овлочимську церкву – 50 злотих, на володимирські шпиталі – «лядський» та «руський» - по 25 злотих.

Другий тестамент:

Рік написання: 1637.

Віровизнання: Уніат (гіпотетично).

Місце поховання: Овлочимська церква.

Пожертви: Жертвує по 40 злотих до костелів: Превальського, фарного Володимирського, Володимирського домініканського. Крім того, на Овлочимську церкву

жертвує 40 злотих на придбання начиння. Духовенству, що прибуде на його похорони, роздати 60 злотих, володимирським шпиталям (польському і руському) по 10 мац жита⁶³.

64. Буйновський Марко

Рік написання: 1654.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання:

Володимирський кляштор оо.домінікан.

Пожертви: Володимирським домініканам – 2 тис. злотих, на невстановлений бернардинський монастир – 2 тис. злотих⁶⁴.

65. Буримовський Войтех

Рік написання: 1649.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Горохівський костел.

⁶³ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.53, арк.306-309.

ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.72, арк.212-214зв.

⁶⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.90, арк.886-887зв.

Пожертви: Не встановлено⁶⁵.

66. Буркацький Адам

Рік написання: 1617.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: В монастирі оо.бернардинів у Сокалі або в Любліні.

Пожертви: На костел, де поховують його тіло, – 1 тис. злотих⁶⁶.

67.Буркацький Ян

Рік написання: 1645.

Віровизнання: Римо-католик (гіпотетично).

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: Луцьким боніфратріям – 100 злотих⁶⁷.

68.Буркацький Ян

Рік написання: Не пізн.1647.

Віровизнання: Римо-католик (гіпотетично).

Місце поховання: Не

встановлено.

Пожертви: На Луцький кляштор оо.домінікан – 300 злотих⁶⁸.

69.Бучайський Криштоф (дружина Софія Заяцівна)

Рік написання: 1628.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел св.Діви Марії в Луцьку.

Пожертви: На костел св.Діви Марії в Луцьку заповів коня⁶⁹.

70.Валицька Урсула (чоловік Григорій Лепесовицький)

Рік написання: Не пізн.1624.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Костел оо.домініан у Луцьку.

Пожертви: На Луцький домініканський костел – 100 злотих⁷⁰.

⁶⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.629-629зв.

⁶⁶ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.25, арк.510зв.-514.

⁶⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.251, арк.442-444.

⁶⁸ Згадується: ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.260, арк.456зв.-457.

⁶⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.160, арк.194-195зв.

⁷⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.129, арк.123зв. (Без закінчення).

71.Валицька Ядвіга (чоловік Іван Мордвин)

Рік написання: 1637

Віровизнання: Східний обряд

Місце поховання: Церква на розсуд чоловіка

Пожертви: На церкву, де мало бути поховано її тіло, жертвує 20 злотих на сорокоуст⁷¹.

72.Васкан-Деревинський Стефан □(дружина Катерина Окерська□)

Рік написання: 1657.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Затурецький костел.

Пожертви: На Затурецький костел оо.августиніан – 1 тис. злотих та 9 злотих. Крім того, 9 злотих передавалися на костел оо.бернардинів у Сокалі⁷².

73.Вежбетинська Єва

Рік написання: 1646

Віровизнання: Римо-католичка

Місце поховання: Костел в Сокалі

Пожертви: На Сокальський костел (для покриття видатків на похорони) – 100 злотих, на ремонт Сокальського костела – 200 злотих. На Львівський кляштор оо.кармелітів – 45 злотих, на Луцький кляштор оо.домінікан – 15 злотих, янівським бернардинам – 15 злотих, на Сокальський костел – 15 злотих, кожному ксьондзу, який прибуде на її похорони – 3 злотих⁷³.

74.Вербинський Мацей

Рік написання: 1609.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел у Порицьку.

Пожертви: На Порицький костел дарує коня⁷⁴.

75.Вербський Григорій (дружина Феодора Радовицька)

Рік написання: 1644

Віровизнання: Уніат

⁷¹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.41, арк.245зв.-247зв.

⁷² ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.95, арк.733зв.-737зв.

⁷³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.251, арк.233-237зв.

⁷⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.41, арк.359-359зв.

Місце поховання: Церква у
Вербях

Пожертви: На оздобу
Вербської церкви – 50 злотих⁷⁵.

76. Вербський Федір

Рік написання: 1607.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Церква у
Вербях.

Пожертви: На Вербську церкву
– 6 кіп литовських грошей (4 копи на
виготовлення дзвону, 2 копи на ризи
священику) та урожай з деяких угідь
Вербського⁷⁶.

77. Вербський Ян

Рік написання: 1614.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Церква у
Вербос-Вохновичах.

Пожертви: Відсутні⁷⁷.

78. Верещинська Гальшка
(чоловік Валерій Петриковський)

Рік написання: 1628.

Віровизнання: Римо-католицька.

Місце поховання: Превальський
костел.

Пожертви: Відсутні⁷⁸.

79. Верховська Софія

Рік написання: 1657.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: На костел, при
якому буде поховано його тіло, – 3
тис. злотих⁷⁹.

80. Верховський Григорій
(дружина Федора Марковська)

Рік написання: 1617.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Ясенинська
церква.

Пожертви: Відсутні⁸⁰.

81. Верховський Михайло
(дружина Настасія Кукольська)

Рік написання: 1626.

⁷⁵ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.79,
арк.1577-1579.

⁷⁶ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.39,
арк.615-616зв.

⁷⁷ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.24,
арк.234зв.-236зв.

⁷⁸ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.63,
арк.379-379зв.

⁷⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.285, арк.998-999зв.

⁸⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.106, арк.586-588.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Ясенинська церква.

Пожертви: Відсутні⁸¹.

82. Вилежинський Ян (дружина Анна Бистрамівна)

Рік написання: 1635

Віровизнання: Римо-католик

Місце поховання: Луцький костел оо.єзуїтів

Пожертви: На користь луцьких єзуїтів жертвує 1 тис. злотих, лешнівським бернардинам – 500 злотих, луцьким домініканам – 500 злотих, Луцькому кафедральному костелу – 50 злотих. На костел в Тучині – 300 злотих, на кляштор сестер бригідок в Луцьку – 8 тис. злотих⁸².

83. Високинський Андрій (дружина Маруша Клечковська)

Рік написання: 1644.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел оо.домінікан у Володимирі.

Пожертви: На Володимирський костел оо.домінікан – 100 злотих⁸³.

84. Висоцька Олександра (чоловік Андрій Свищевський)

Рік написання: 1616.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Церква Св.Спаса в Остриєві.

Пожертви: Відсутні⁸⁴.

85. Висоцька Луція (дружина Олександра Кобцького)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: Відсутні⁸⁵.

86. Висоцький Войтех

Рік написання: Не пізн. 1634.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел св.Якуба.

⁸¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.154, арк.1044-1046.

⁸² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.198, арк.612-613зв.

⁸³ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.79, арк.177-178зв.

⁸⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.105, арк.722-723зв.

⁸⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.605-613зв.

Пожертви: На костел, в якому буде поховано його тіло, жертвує 84 злотих⁸⁶.

87. Вишинська Гальшка

Рік написання: 1644.

Віровизнання: Православна.

Місце поховання: Чеконська церква.

Пожертви: На Чеконську церкву – 50 злотих⁸⁷.

88. Кн. Вишневецький Юрій

Рік написання: 1618.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Буський кляштор «білих монахів».

Пожертви: Підтверджується фундація на білокаменську плебанію, яка забезпечувалася земельними угіддями. Крім того, місцевий плебан мав щорічно отримувати 340 злотих. Доручається збудувати там мурований костел, а при ньому шпиталь для утримання 12 католиків. Шпиталь

забезпечувався продовольством, крім того, на його потреби виділялося щорічно 60 злотих готівкою. Підтверджувалася також фундація на тайкурську плебанію та шпиталь для утримання 12 католиків. Плебанія і шпиталь у Тайкурах мали отримати те ж саме утримання, що і аналогічні установи у Білому Камені. На сім костелів в різних воєводствах виділялося по 300 злотих. На каплицю у Буському кляшторі, де похована його дружина – 10 злотих⁸⁸.

89. Кн. Вишневецький Януш

Рік написання: 1636

Віровизнання: Римо-католик

Місце поховання: Костел св.Юрія у Збаражі

Пожертви: На Збаразький костел – 20 тис. злотих, Кременецькому кляштору – 1 тис. злотих, на заврешення будівництва уніатської церкви в Кременці, яке

⁸⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.192, арк. 469, 470.

⁸⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.240, арк.364зв.-367.

⁸⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.109, арк.144зв.-150.

розпочав його вуй (пан краківський)
– 2 тис. злотих⁸⁹.

90.Вишневська Анна

Рік написання: 1625

Віровизнання: Римо-католичка

Місце поховання: Не зазначено

Пожертви: На костел, де буде
лежати її тіло, жертвує особисті
речі⁹⁰.

91.Вишневський Самійло

Рік написання: Не пізн.1634

Віровизнання: Римо-католик

Місце поховання: Корецький
костел оо.францискан

Пожертви: На мурування
францисканського костелу в Корці –
9 тис. злотих, на зведення шпиталю
для бідних – 2 тис. злотих, езуїтам
Острозької колегії – 1 тис.злотих,
фарному костелу в Клевані – 1 тис.
злотих, фарному Острозькому
костелу – 1 тис. злотих, костелу
оо.францискан у Межирічі – 500
злотих, фарному Корецькому

⁸⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.198, арк.1425-1428зв.

⁹⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.142, арк.503-504зв.

костелу – невстановлену суму боргу
і невстановлену кількість особистих
речей⁹¹.

92.Вишоватий Аврам

Рік написання: 1599.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: Відсутні⁹².

93.Вігура Олександр □(дружина
Єлизавета Дзевецька□)

Рік написання: 1633.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: У корецькому
фарному костелі на новому місті.

Пожертви: На Корецький
фарний костел – 150 злотих,
корецьким францисканам – 400
злотих, ксьондзу до фари – 10
злотих⁹³.

94.Вільгорський Вацлав
(дружина Софія Єловицька)

Рік написання: 1618

⁹¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.192, арк.471-473зв.

⁹² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.63,
арк.295зв.-296.

⁹³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.187, арк.553-556.

Віровизнання: Протестант
(євангелік)

Місце поховання: Маєток
Дуліби. Над похованням звести
башту для охорони тіла.

Пожертви: Відсутні⁹⁴.

95.Вільгорський Олександр

Рік написання: бл.1642.

Віровизнання: Римо-католик
(конвертит).

Місце поховання: Не
встановлено.

Пожертви: На Горохівський
костел пожертвувано невстановлену
суму грошей⁹⁵.

96.Вількочимська Софія
(перший чоловік Станіслав
Пшимеш-Дунін, другий – Миколай
Тишка)

Рік написання: 1621.

Віровизнання: Римо-католичка
(гіпотетично) .

Місце поховання: Не
встановлено.

⁹⁴ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.24,
арк.486-492зв.

⁹⁵ Згадується: ЦДІАК України, ф.26,
оп.1, спр.45, арк.701-701зв.

Пожертви: На Станинський
костел – 20 злотих⁹⁶.

97.Вільчопольський Криштоф

Рік написання: Не пізн.1639.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Дубенський
костел оо.бернардинів.

Пожертви: На Дубенський
костел оо.бернардинів – 300
злотих⁹⁷.

98.Вітонізька Варвара (чоловік
Прокіп Венковський)

Рік написання: 1656.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Затурецький
костел оо.августиніан.

Пожертви: Затурецькому
костелу оо.августиніан – 500 злотих,
на затурецький шпиталь – 50
злотих⁹⁸.

99.Вітонізька Марцибела
(Чоловік Миколай Гораїн)

⁹⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.131, арк.582-589.

⁹⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.216, арк.617-617зв.

⁹⁸ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.93,
арк.414-415зв.

Рік написання: 1620.

Віровизнання: Віровизнання:

Східний обряд.

Місце поховання: Вітонізька церква.

Пожертви: На Вітонізьку церкву – ризи і 10 кіп литовськи грошей⁹⁹.

100. Вітонізька Софія

Рік написання: 1627.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Вітонізька церква.

Пожертви: Відсутні¹⁰⁰.

101. Вітонізький Михайло (дружина Катерина Кузевичівна)

Рік написання: 1628.

Віровизнання: Уніат.

Місце поховання: Успенський собор у Володимирі.

Пожертви: В разі смерті дітей по смерті дружини всі маетки Вітонізького мали відійти

Успенському собору у Володимирі¹⁰¹.

102. Вітонізький Семен

Рік написання: 1641.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Вітонізька церква.

Пожертви: Відсутні¹⁰².

103. Внуківна Гальшка (чоловік Григорій Ремчинський)

Рік написання: 1648.

Віровизнання: Православна.

Місце поховання: Березнянська церква.

Пожертви: На церкву Луцького братства – 100 злотих, на луцькі шпиталі – 5 злотих, на церкву Пінського братства – 100 злотих, на церкву св. Теодора в Пінську – 50 злотих, на шпиталі м. Пінська – 20 злотих, на Куп'ятицьку церкву – 100 злотих, на Березницьку церкву – 50 злотих, на чотири церкви в Степані – 100 злотих, на степанський шпиталь

⁹⁹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.27, арк.251зв.-253зв.

¹⁰⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.160, арк.109зв.-111зв.

¹⁰¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.62, арк.973-974зв.

¹⁰² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.230, арк.703-706.

– 2 злотих, на Домбровську церкву – 25 злотих, на домбровський шпиталь – 2 злотих, на Дераженську церкву – 25 злотих, на дераженський шпиталь – 2 злотих¹⁰³.

104. Внучківна (Внуківна?)
Магдалена (чоловік Стефан
Бранський)

Рік написання: 1646.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: П'ятницька церква у Чорторійську.

Пожертви: Відсутні¹⁰⁴.

105. Внучківна Софія (чоловік пан Новоселецький)

Рік написання: Не пізн.1647.

Віровизнання: Православна.

Місце поховання: Гойський монастир.

Пожертви: На церкву Гойського монастиря – 500 злотих та атлас для виготовлення риз, на шпиталь при Гойському монастирі – 150 злотих, на Шпаківську церкву –

¹⁰³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.308-310 зв.

¹⁰⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.251, арк.507-508зв.

30 злотих, на Гродецьку церкву – 50 злотих¹⁰⁵.

106. Войцеховський Якуб

Рік написання: 1644.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Скорецький костел.

Пожертви: На Скорецький та Сокальський костели – по 15 злотих¹⁰⁶.

107. Волинець-Чернчицький Олександр □ (дружина Катерина Чаплянка) □

Рік написання: 1619.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: В Чернчицях при монастирі на горі біля «малої церкви».

Пожертви: Відсутні¹⁰⁷.

108. Волинецький Станіслав

Рік написання: 1614.

Віровизнання: Східний обряд.

¹⁰⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.255, арк.232-235.

¹⁰⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.244, арк.2-4.

¹⁰⁷ ЦДІАК України, ф.26, оп.1 спр.26, арк.62-64.

Місце поховання: Преображенська церква у Чорторійську.

Пожертви: На Преображенську церкву в Чорторійську – гроші для виготовлення срібного келиха і риз. Луцьким домініканам – 30 кіп литовських грошей на месо та молитву за спасіння душі¹⁰⁸.

109. Волк-Ланевський Михайло

Рік написання: 1611.

Віровизнання: Уніат.

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: Сповіднику о.Симеону (священику уніатської церкви св.Миколая у Луцьку) дарує коня бахмата, на «руський» шпиталь – 5 злотих, на Пречистенський монастир у Чернчицях – 5 злотих¹⁰⁹.

110. Волкановський Марко (дружина Олександра Радаковичівна)

Рік написання: 1657.

Віровизнання: Східний обряд.

¹⁰⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.103, арк.609-611.

¹⁰⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.89, арк.519-521.

Місце поховання: Церква в Горохові.

Пожертви: На Горохівську церкву – 150 злотих¹¹⁰.

111. Володкевичівна Варвара □(чоловік Андрій Спраський□)

Рік написання: 1620.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Церква Пресвятої Богородиці у м.Чорторійську.

Пожертви: На Чорторійську церкву – 20 злотих¹¹¹.

112. Вольська Софія □(чоловік Ян Поплавський□)

Рік написання: 1624.

Віровизнання: Римо-католичка □(гіпотетично□).

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: Відсутні¹¹².

113. Вольський Станіслав

Рік написання: 1620.

¹¹⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.285, арк.843-844зв.

¹¹¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.534-535.

¹¹² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.139, арк.308-309.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Каплиця в монастирі оо.домінікан у Володимирі.

Пожертви: На покриття каплиці бляхою – 200 злотих, на польський володимирський шпиталь – 100 злотих та щорічне надання продовольства. На уніатську Пузовську церкву – 0,5 волоки землі та 50 злотих. На ремонт уніатських церков у своїх володіннях (села Литва і Рогачі) – 200 злотих¹¹³.

114. Вольський Станіслав

Рік написання: 1646.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел оо.бернардинів у Янові.

Пожертви: Доньці (черниці Софії кляштору сестер бригідок у Луцьку) виділяє 500 злотих на провізію. В цю суму не входить вартість посагу, який кляштор уже отримав раніше¹¹⁴.

¹¹³ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.26, арк.215-218.

¹¹⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.255, арк.511-513зв.

115. Вольський Юрій

Рік написання: 1642.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел оо.домінікан в Луцьку.

Пожертви: На Луцький домініканський костел – 150 злотих¹¹⁵.

116. Вольський Ян

Рік написання: 1646.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Кляштор оо.бернардинів у Янові.

Пожертви: На Янівський кляштор – 200 злотих, на Гулевичівський костел – 100 злотих, на гулевичівський шпиталь – 20 злотих¹¹⁶.

117. Волчек Олександр

Рік написання: 1623.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Затурський костел.

¹¹⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.230, арк.1119-1121зв.

¹¹⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.251, арк.13-14зв.

Пожертви: На Затурецький костел жертвує 300 злотих та срібні речі для виготовлення начиння¹¹⁷.

118. Вонсовський Войтех (дружина – Катерина Ковальська)

Рік написання: 1646.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Степанський костел.

Пожертви: На Степанський костел – 1 тис. злотих, на степанський католицький шпиталь – 250 злотих. Крім того, Степанський костел мав отримати срібну лампу вагою в 6 гривен, а 100 злотих клалися на видеркаф для забезпечення лампи лосем. Пожертви іншим монастирям та костелам: Межиріцькому конвенту, Дубенському кляштору, луцьким домініканам, фарному Острозькому костелу та єзуїтам по 10 злотих. Згадується, що в минулому пан Вонсовський з дружиною уже

надали начиння Степанському костелу на кілька сот злотих¹¹⁸.

119. Ворона Михайло (дружина Олена Марковська)

Рік написання: 1603.

Віровизнання: Уніат.

Місце поховання: Пречистенський монастир в Луцьку.

Пожертви: Дружині та опікунам доручає обдарувати церкву, в якій упокоїться його тіло¹¹⁹.

120. Воронянка Овдотія (чоловік Андрій Добрнський)

Рік написання: 1610.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Церква у с.Вільгор.

Пожертви: Відсутні¹²⁰.

121. Кн. Воронецька Маруша (чоловік Станіслав Млодзяновський)

Рік написання: 1619.

¹¹⁷ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.56, арк.720-721.

¹¹⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.255, арк.153-160зв.

¹¹⁹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.14, арк.707зв.-712зв.

¹²⁰ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.19, арк.531-532зв.

Віровизнання: Православна.

Місце поховання: Загорівський монастир.

Пожертви: На користь монастиря у Загоріві – 100 злотих, на сорокоуст до того ж монастиря – 30 злотих¹²¹.

122. Кн. Воронецька Олександра (чоловік Казимір Семашко □)

Рік написання: 1634.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Костел у Сокалі.

Пожертви: Сокальському плебану – 50 злотих, на Сокальський костел – сукно, яким буде накрита труна, духовенству, яке прибуде на похорони, – по 1 злотому, до сокальського шпиталю – 20 злотих¹²².

123. Кн. Воронецька Олександра (чоловік Миколай Колосович)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Костел оо.домінікан в Луцьку.

Пожертви: На костел оо.домінікан в Луцьку – 100 злотих¹²³.

124. Кн. Воронецький Лев

Рік написання: 1601

Віровизнання: Східний обряд

Місце поховання: Не встановлено

Пожертви: Підтверджується надання на церкву Св.Трійці маєтків у селах Татаринівці, Красний Луг, Юсківці, Якимівці та Загірці. На церкву князь пожертвував також Євангеліє та срібні речі. Згадується, що Святотроїцький храм був зведений його коштом, при церкві мав бути шпиталь¹²⁴.

125. Кн. Воронецький Микола

Рік написання: 1610.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел в маєтку Остролець.

¹²¹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.24, арк.1027зв.-1030зв.

¹²² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.192, арк.925зв.-929.

¹²³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.872-873зв.

¹²⁴ Пам'ятки – Т.3. – Вип.1. – К.,2001. – С.113-115.

- Пожертви:* Відсутні¹²⁵.
126. Кн. Воронецький Томаш
Рік написання: 1598.
Віровизнання: Римо-католик.
Місце поховання: Костел Св.Трійці в Луцьку .
Пожертви: Відсутні¹²⁶.
127. Воронич Миколай
Рік написання: 1622.
Віровизнання: Римо-католик.
Місце поховання: Костел в Острозі .
Пожертви: На Острозький костел – 100 злотих, на шпиталь при костелі – 25 злотих¹²⁷.
128. Врещ Стефан
Рік написання: 1649.
Віровизнання: Римо-католик.
Місце поховання: Не зазначено.
Пожертви: На костел, де буде поховано його тіло, – 100 злотих¹²⁸.
129. Вядовська Сузанна (чоловік Данило Грот)
Рік написання: 1654.
Віровизнання: Римо-католичка.
Місце поховання: Лешнівський костел оо.бернардинів.
Пожертви: На Лешнівський костел – 50 злотих¹²⁹.
130. Гавловський Валеріан (дружина Анна Рублинська)
Рік написання: 1650.
Віровизнання: Римо-католик.
Місце поховання: Костел оо.домінікан у Володимирі.
Пожертви: На Володимирський костел оо.домінікан дарує боргові записи: на 500, 223,5, 150, 100 та 62 злотих¹³⁰.
131. Гавловський Павло
Рік написання: 1647.
Віровизнання: Римо-католик.

¹²⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.89, арк.202зв.-204зв.

¹²⁶ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.12, арк.461-462зв.

¹²⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.133, арк.641-643.

¹²⁸ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.85, арк.326-327.

¹²⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.280, арк.139зв.-140зв.

¹³⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.87, арк.480-483.

Місце поховання: Домініканський костел св.Трійці у Володимирі.

Пожертви: «На костел» (Св.Трійці у Володимирі?) – 200 злотих, на фарний костел у Володимирі – 100 злотих¹³¹.

132. Гаєвський Матей (дружина Софія Крущинська)

Рік написання: 1622.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Порицький костел.

Пожертви: На Прицький костел 30 злотих, на порицький шпиталь 50 злотих, на сокальський шпиталь 20 злотих¹³².

133. Галецький Станіслав

Рік написання: 1611.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел в Олиці.

Пожертви: Пише про свої заслуги у впорядкуванні маєтків

Хорлуп і Покощів, які він тримав з подання князів Радзивіллів. Просить, щоб до приїзду дідичів прибутки від цих маєтків були обернені на потребу Олицького костелу. Якщо це не буде дозволено, просить, щоб будівельні матеріали, куплені за його гроші, були передані костелу. Олицький костел і шпиталь при ньому отримували також жито¹³³.

134. Гарабуда Яків

Рік написання: 1622.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Братська церква у Луцьку.

Пожертви: На Луцьку братську церкву – 100 злотих, убогим у шпиталі – 10 злотих, убогим, які прийдуть на похорони – 10 злотих¹³⁴.

135. Гасинська Настасія (дружина Яна Бродовського)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: Римо-католичка.

¹³¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.83, арк.1123-1124.

¹³² ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.27, арк.635зв-638.

¹³³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.89, арк.425-427.

¹³⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.131, арк.20-23зв.

Місце поховання: Костел у Клевані.

Пожертви: Конвенту кременецьких францисканів – борг в розмірі 800 злотих, Підкаменецькомму кляштору оо.домінікан – 400 злотих¹³⁵.

136. Гембаровна Ядвіга (дружина Миколая Лепесовицького, згодом – Лукаша Головинського)

Рік написання: 1647.

Віровизнання: Римо – католичка.

Місце поховання: Березнецький костел.

Пожертви: На Березнецький костел – 200 злотих, срібний келих вартістю в 100 злотих, а також матерію для виготовлення орнату. Борг в розмірі 2 тис. злотих, забезпечений мастком Осове, дарує луцьким єзуїтам¹³⁶.

137. Германович Василій

Рік написання: 1626.

Віровизнання: Православний

Місце поховання: Церква Св.Трійці при Дерманському монастирі.

Пожертви: На Дерманську Святотроїцьку церкву – 10 кіп литовських грошей, на братську церкву в Луцьку – 20 кіп литовських грошей¹³⁷.

138. Гешковський Войтех

Рік написання: 1629.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел в Рівному.

Пожертви: Ружину зобов'язує виділити гроші на виготовлення орнату для Ровенського костелу, ровенському плебану дарує бджіл, ровенському шпиталю – 10 злотих¹³⁸.

139. Гжибовський Ян

Рік написання: 1639.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел оо.єзуїтів в Острозі.

¹³⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.965-967.

¹³⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.258, арк.15-19.

¹³⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.149, арк.151зв.-153зв.

¹³⁸ ЦДІАК України, ф.26, оп.1 спр.34, арк.845-847.

Пожертви: На Острозький єзуїтський костел – 7 тис. злотих, на вівтар, перед яким буде поховано його тіло, – 300 червоних злотих, 17 гривен срібла та коштовну шаблю, на Київський костел оо.домінікан – 500 злотих, на Київський костел оо.бернардинів – 500 злотих, на Сокальський костел оо.бернардинів – 500 злотих, межиріцьким францисканам – 500 злотих, корецьким францисканам – 500 злотих, трьом кармелітанським костелам □ на розсуд Анни Острозької □ - 1,5 тис. злотих, на фарний Острозький костел – 500 злотих, на Звягельський костел – 1 тис. злотих, на звягельський шпиталь – 300 злотих, на три острозькі шпиталі – 600 злотих, Коростишівському костелу – 200 злотих¹³⁹.

140. Гішевська Анна (чоловік Матей Рудницький)

Рік написання: 1630.

Віровизнання: Римо-католичка.

¹³⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1 спр.219, арк.612-615.

Місце поховання: Ковельський костел.

Пожертви: Відсутні¹⁴⁰.

141.Глембоцький Юрій

Рік написання: 1656.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел оо.єзуїтів в Острозі.

Пожертви: На Острозький костел оо.єзуїтів – 2,5 тис. злотих¹⁴¹.

142. Глембоцький Юрій

Рік написання: 1656.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел оо.бернардинів в Дубні.

Пожертви: На Дубенський костел оо.бернардинів – 300 злотих¹⁴².

143. Глиницький Фабіян

Рік написання: 1601.

Віровизнання: Римо-католик.

¹⁴⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.67, арк.194зв.-196зв.

¹⁴¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.282, арк.68зв.-71.

¹⁴² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.282, арк.209-212.

Місце поховання: Костел в Кременці.

Пожертви: Відсутні¹⁴³.

144. Гневишевський Станіслав

Рік написання: 1647.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Фарний костел у м.Корець.

Пожертви: На костел оо.францисканів (ймовірно, в Корці) – 400 злотих¹⁴⁴.

145. Гноїнська Анна (чоловік Мацей Козинський)

Рік написання: 1659.

Віровизнання: В унії.

Місце поховання: Білостоцький монастир або монастир Св.Спаса у Чернчицях.

Пожертви: На церкву, при якій буде поховано її тіло, – 30 злотих¹⁴⁵.

146. Гойський Вацлав

Рік написання: 1628.

Віровизнання: Православний

Місце поховання: Родова усипальниця в Гощі.

Пожертви: Відсутні¹⁴⁶.

147. Гойський Криштоф

(дружина Маруша Боговитинівна)

Рік написання: 1620.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Луцький кафедральний костел.

Пожертви: На Луцький кафедральний костел – 3 тис. злотих. Крім того, 210 злотих щорічного чиншу призначалося на різні потреби. В тому числі □ на лікаря та ліки до шпиталю св.Лазаря – 50 злотих, до шпиталю Св.Духа – 20 злотих, до бурси – 20 злотих, на виконання пісні про св.Діву Марію для студентів перед лекціями – 20 злотих, на службу божу в кафедральному костелі – 60 злотих, на службу за померлих – 40 злотих¹⁴⁷.

148. Гойський Олександр (дружина Олександра Немиричівна)

¹⁴³ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.13, арк.451-453.

¹⁴⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.255, арк.778-779зв.

¹⁴⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.286, арк.1041-1042.

¹⁴⁶ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.33, арк.803-805.

¹⁴⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.502зв.-507.

Рік написання: Не пізн. 1636.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Церква св.Архангела Михаїла у Гощі.

Пожертви: Відсутні¹⁴⁸.

149. Голенський Щасний (дружина Люція Любішевська)

Рік написання: 1598.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Кафедральний костел в Луцьку.

Пожертви: На кафедральний Луцький костел «на побожні вчинки» - 100 злотих, в разі смерті неповнолітнього сина костел мав отримати додатково 1 тис. злотих¹⁴⁹.

150. Голимунтівна Варвара (чоловік Ян Русиновський)

Рік написання: 1604.

Віровизнання: Східний обряд (гіпотетично).

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: Доручає продати коня, сідло та деякі інші речі і на

¹⁴⁸ ЦДІАК України, ф.26, оп.1 спр.38, арк.631-632зв.

¹⁴⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1 спр.56, арк.348-352зв.

виручені гроші придбати адамашковий орнат для Олицького костелу. Священику Сатієвської церкви – 40 злотих¹⁵⁰.

151. Головинський Геврасій

Рік написання: 1624.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Бержницька церква.

Пожертви: На Бержницьку церкву жертвує 10 злотих¹⁵¹.

152. Голяський Валентій (дружина Марина Гулевич)

Рік написання: Не пізн.1638.

Віровизнання: Римо-католик (гіпотетично).

Місце поховання: Не встановлено.

Пожертви: Луцькому кафедральному костелу пожертвував власні речі (одяг, посуд, тощо)¹⁵².

153. Гонсинський Ярош

¹⁵⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.72, арк.230-231зв.

¹⁵¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.142, арк.144-146зв.

¹⁵² ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.41, арк.862-864.

Рік написання: 1613.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Луцький кафедральний костел.

Пожертви: На Луцький кафедральний костел – 300 злотих, на Луцький домініканський костел св.Діви Марії – 100 злотих, на католицький шпиталь в Луцьку – 400 злотих¹⁵³.

154. Гораїн Криштоф (дружина – Варвара Боговитинівна)

Рік написання: 1625.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: На розсуд дружини

Пожертви: На храм, де спочиватиме його тіло, - 400 злотих, на Ровенський костел □ 500 злотих, а також 300 злотих на шпиталі в Луцьку, Олиці, Клевані, Рівному та Понебилі¹⁵⁴.

155. Гораїн Микола

Рік написання: 1647.

¹⁵³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.95, арк.166-171.

¹⁵⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.149, арк.1145-1148.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання:

Домініканський костел св.Діви Марії у Луцьку.

Пожертви: Оскільки волю свого батька Яна Федоровича Гораїна на змурування родинної каплиці у домініканському костелі він так і не виконав, то зараз на цю потребу виділяє 1,5 тис.злотих. Доручає також виконати інші легації домініканкам, зроблені його батьком і які не виконав він сам¹⁵⁵.

156. Гораїн Ян

Рік написання: 1619.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел Св.Діви Марії в Луцьку.

Пожертви: Ян Гораїн доручає своєму синові Миколаю змурувати каплицю при костелі Св. Діви Марії у Луцьку і виділяє на це будівництво 1 тис. злотих. 2 тис. злотих виділяється на потреби ченця-домініканина о.Стефана Гораїна – молодшого сина Яна Гораїна. Зазначається, що ця сума після

¹⁵⁵ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.83, арк.1386зв.-1389зв.

смерті о.Стефана має перейти в розпорядження Луцького домініканського монастиря. Цей монастир в перспективі мав отримати також невстановлену суму грошей, позичену князю Ольбрихту – Станіславу Радзивілл, у забезпечення якої Гораїни володіли фільварком Борсуковщизна, островом Момотовщизною, селом Дубищі маєтком Дерни та волоками під Оликою. Крім того, Ян Гораїн пожертвував на католицькі шпиталі в Луцьку, Олиці та Харлупі гроші загальною сумою в 250 злотих¹⁵⁶.

157. Гораїнівна Анна (чоловік Ієронім Шоланський)

Рік написання: 1657.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Луцький костел оо.єзуїтів.

Пожертви: На Луцький костел оо.єзуїтів – 500 злотих¹⁵⁷.

158. Гораський Ян

¹⁵⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.33-35.

¹⁵⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.282, арк.184-185зв.

Рік написання: 1630.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Кафедральний костел в Луцьку.

Пожертви: На Луцький кафедральний костел –1тис. злотих¹⁵⁸.

159. Горехівська Варвара (Дружина Федора Ощовського)

Рік написання: 1642.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: Відсутні¹⁵⁹.

160. Горецьківський Андрій

Рік написання: 1621.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел св.Діви Марії в Луцьку.

Пожертви: На Луцький костел оо.домінікан, в якому має упокоїтися його тіло, – 25 злотих¹⁶⁰.

¹⁵⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.147, арк.173-178зв.

¹⁵⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.233, арк.374-375зв.

¹⁶⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.125, арк.152зв.-153а.

161. Городиська Катерина
(чоловік Роман Гулевич)

Рік написання: 1639.

Віровизнання: Православна.

Місце поховання: Церква
Луцького братського монастиря.

Пожертви: На Луцький
братський монастир заповідає 500
злотих. Крім того, на користь
згаданого монастиря віддавалася
додаткова сума в розмірі 300 злотих,
яку заповів її чоловік і яка з різних
причин досі не була виплачена¹⁶¹.

162. Городиська Єфросиня
(дружина Криштофа
Петроконського)

Рік написання: 1648.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Оскорський
костел у Польщі.

Пожертви: На монастир
оо.францискан в Межирічі – 3600
злотих¹⁶².

163. Городиський Кузьма
(дружина – Маруша Глинська)

Рік написання: 1624.

Віровизнання: Уніат (священик
Пречистенської церкви в Городищі).

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: На Городиську
церкву – срібний хрест, який
виготовляють у Володимирі¹⁶³.

164. Госинський Ярош

Рік написання: 1613.

Віровизнання: Римо-католик
(гіпотетично).

Місце поховання: Не
встановлено.

Пожертви: На шпиталь
Св.Духа – 400 злотих та половину
гумна¹⁶⁴.

165. Готовський Никодим

Рік написання: 1618.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел в
Торчині.

¹⁶¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.219, арк.320-321зв.

¹⁶² ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.262, арк.69-74.

¹⁶³ Пам'ятки – Т.3. – Вип.1. –
К.,2001. – С.172-174.

¹⁶⁴ Згадується: ЦДІАК України, ф.26,
оп.1, спр.32, арк.451-452зв.

Пожертви: На Торчинський костел - 150 злотих, торчинському плебанові 100 злотих, капеланові кс. Садовському 50 злотих, торчинському польському шпиталю 30 злотих¹⁶⁵.

166. Гошевський Рафаїл

Рік написання: 1603.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел у Заславі (гіпотетично).

Пожертви: Відсутні¹⁶⁶.

167. Гошинський Ярош

Рік написання: 1613.

Віровизнання: Римо-католик (гіпотетично).

Місце поховання: Не встановлено.

Пожертви: На католицький шпиталь Св.Духа в Луцьку – 400 злотих¹⁶⁷.

168. Грабський Криштоф

---

¹⁶⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.109, арк.42-43зв.

¹⁶⁶ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.14, арк.638-639.

¹⁶⁷ Згадується: ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.34, арк.550зв.-553.

Рік написання: 1625.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел у Клевані.

Пожертви: На Клеванський костел - 100 злотих польських. По 20 злотих мали отримати такі монастирі: Луцький домініканський, Луцький єзуїтський, Сокальський бернардинський, Заславський бернардинський, Межиріцький францисканський та Корецький францисканський. Крім того, степанському плебанові відписувалося 10 злотих¹⁶⁸.

169. Граєвська Катерина (перший чоловік Михайло Мелешко, другий – Гаврило Модринський)

Рік написання: 1619.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Володимирський кляштор оо.домінікан.

Пожертви: Відсутні¹⁶⁹.

---

¹⁶⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.146, арк.283-284зв.

¹⁶⁹ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.26, арк.361-362зв.

170. Граєвський Ян

Перший тестамент:

Рік написання: 1654.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Калиновський костел.

Пожертви: На поховання та на костельні обряди – 3 тис. злотих, в т.ч. 1 тис. на вікарія і співаків калиновського костелу.

Другий тестамент:

Рік написання: Без дати.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: На шпиталь св.Лазаря у Любліні – 30 злотих щорічно від прибутків з маєтку Радовичі та володимирських млинів; на фарний костел у Володимирі для двох капланів на провізію – 3 тис. злотих, на шпиталь при тому ж костелі – 2 тис. злотих, до порицького шпиталю – 2 тис. злотих, на Затурецький монастир оо.августиніан – 2 тис. злотих, на змурування Граєвського костелу – 5 тис. злотих, до граєвського шпиталю – 2 тис. злотих, сокальським бернардинам – 4 тис. злотих, люблінському кляштору оо.босих

кармелітів – 3 тис. злотих, до жіночого кляштору в Луцьку (св.Бригіди?) – 1 тис. злотих¹⁷⁰.

171. Гречина Костянтин

Рік написання: 1649.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Церква Св.Трійці у Степані.

Пожертви: На Святотроїцьку церкву у Степані – 50 злотих, на сорокоуст – 30 злотих, попові церкви св.Миколая у Домбровиці – 10 злотих¹⁷¹.

172.Грибовський Андрій

Рік написання: не пізн. 1637 р.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Межиріцький костел.

Пожертви: На Межиріцький костел – 1 тис. злотих¹⁷².

173. Грибовський Ян

¹⁷⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.91, арк.641-643зв.

ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.91, арк.880-882зв.

¹⁷¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.316-318зв.

¹⁷² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.204, арк.457-459зв.

Рік написання: Не пізн.1647.

Віровизнання: Римо-католик
(гіпотетично).

Місце поховання: Не
встановлено.

Пожертви: На фарний костел в
Острозі – 250 злотих¹⁷³.

174. Григоровська Катерина

Рік написання: Не пізн.1651.

Віровизнання: Римо-католичка
(гіпотетично).

Місце поховання: Не
встановлено.

Пожертви: На Скорецький
костел – 50 злотих¹⁷⁴.

175. Гроховська Варвара
(чоловік Криштоф Яковський)

Рік написання: 1655.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Костел
оо.бернардинів в м.Дубно.

Пожертви: На Дубенський
бернардинський костел – 1 тис.
злотих, на фарний Дубенський

костел – 500 злотих, на Ляховецький
костел оо.домінікан – 200 злотих та
столове срібло, межиріцьким
францисканам – 100 злотих ,
будинок і нерухомість у Дубні
доручає продати, а прибутки від
продажу обернути на користь
католицького шпиталю при
кляшторі оо.бернардинів¹⁷⁵.

176. Гроховський Якуб

Рік написання: 1615.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел у
Коростишеві.

Пожертви: На
Коростишівський костел – срібний
келих та 20 злотих¹⁷⁶.

177. Грушвицька Полонія
(дівоче прізвище не встановлене.
Чоловік – Филип Грушвицький)

Рік написання: 1609.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Церква св.Іллі
у Ясениничках.

¹⁷³ Згадується: ЦДІАК України, ф.25,
оп.1, спр.255, арк.958-959зв.

¹⁷⁴ Згадується: ЦДІАК України, ф.26,
оп.1, спр.48, арк.505-507.

¹⁷⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.280, арк.879зв.-882зв.

¹⁷⁶ ЦДІАК України, ф.27, оп.1,
спр.24, арк.115-116.

Пожертви: Відсутні¹⁷⁷.

178. Груя Михайло

Рік написання: 1601.

Віровизнання: Уніат.

Місце поховання: Церква Різдва Христового в Купечові.

Пожертви: На Купечівську церкву – 2 копи литовських грошей¹⁷⁸.

179. Гужельська (гіпотетично) Анна (чоловік Гаврило Свирський)

Рік написання: 1657.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Дубенський костел оо.бернардинів.

Пожертви: На Дубенський костел оо.бернардинів – 500 злотих¹⁷⁹.

180. Гузковська Феодора (чоловік Симон Вігура)

Рік написання: 1623.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Церква

Чесного Хреста у м.Деражня.

Пожертви: Відсутні¹⁸⁰.

181. Гулевич Данило

Рік написання: 1642.

Віровизнання: Православний

Місце поховання: Братська церква в Луцьку

Пожертви: На Луцький братський монастир – 300 злотих¹⁸¹.

182. Гулевич Данило (Дружина – Катерина Боговитинівна)

Рік написання: Не пізн. 1647.

Віровизнання: Не встановлено.

Місце поховання: Не встановлено.

Пожертви: На монастир оо.боніфратріїв – 100 злотих¹⁸².

183. Гулевич Томаш

Рік написання: не пізніше 1643

¹⁷⁷ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.18, арк.22-24зв.

¹⁷⁸ Пам'ятки – Т.3. – Вип.1. – К.,2001. – С.112-113.

¹⁷⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.282, арк.214-215.

¹⁸⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.160, арк.811-812зв.

¹⁸¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.233, арк.310зв.-315.

¹⁸² Згадується: ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.255, арк.128-128зв.

Віровизнання: Ймовірно католик
- конвертит. Навернувся з
євангельських християн.

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: На берестейський
шпиталь – 80 злотих¹⁸³.

184. Гулевич Павло

Рік написання: 1620.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел
оо.домінікан в Луцьку.

Пожертви: На Луцький
домініканський костел – 300
злотих¹⁸⁴.

185. Гулевич Філон

Рік написання: 1639.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел
оо.єзуїтів в Луцьку .

Пожертви: На Луцький костел
єзуїтів – 5 тис. злотих, на
Гулевичівський костел – 1 тис.
злотих¹⁸⁵.

---

¹⁸³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.236, арк.493-495.

¹⁸⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.133, арк.242-245.

¹⁸⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.221, арк.144зв.-148.

186. Гулевич-Воютинський Іван
Рік написання: 1627.

Віровизнання: Православний

Місце поховання: Покровська
церква у Воютині.

Пожертви: На Воютинську
церкву – 10 злотих¹⁸⁶.

187. Гулевич-Воютинський
Федір (дружина Катерина
Павловичівна)

Рік написання: 1622.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Покровська
церква у Воютині.

Пожертви: Відсутні¹⁸⁷.

188. Гулевич-Воютинський
Яцко

Рік написання: 1626.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Церква у
Воютині.

Пожертви: На Воютинську
церкву жертвує 20 злотих для
придбання книг¹⁸⁸.

---

¹⁸⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.160, арк.96зв.-98зв.

¹⁸⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.131, арк.1145-1148.

189. Гулевич-Дрозденський
Кіндрат

Рік написання: 1636.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Церква в
Клюску.

Пожертви: Відсутні¹⁸⁹.

190. Гулевич-Дрозденський
Семен

Рік написання: 1647.

Віровизнання: Православний

Місце поховання: Церква у
Гудчому Броді.

Пожертви: На церкву у
Гудчому Броді – 200 злотих,
священику цього храму за сорокоуст
– дві яловиці та 10 злотих на вино і
ладан¹⁹⁰.

191. Гулевич-Перекальський
Дахно (дружина Овдот'я
Білостоцька)

¹⁸⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.149, арк.144-146.

¹⁸⁹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1
спр.38, арк.716-718.

¹⁹⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1
спр.258, арк.227-230.

Рік написання: 1599.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання:

Преображенська церква у Красному.

Пожертви: Відсутні¹⁹¹.

192. Гулевичівна Анастасія
(чоловік князь Василій
Масальський)

Рік написання: 1622.

Віровизнання: Православна.

Місце поховання: Церква
св.Дмитра у Луцьку.

Пожертви: На Дмитрівську
церкву – 25 злотих, на Волницьку
церкву – 10 злотих, на два шпиталі в
Луцьку по 5 злотих¹⁹².

193. Гулевичівна Анна
□(чоловік Матей Мровінський)□

Рік написання: 1616.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Костел св.Діви
Марії у Луцьку.

Пожертви: Відсутні¹⁹³.

¹⁹¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1
спр.56, арк.46зв.-48зв.

¹⁹² ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.129, арк.92-93зв.

¹⁹³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1
спр.103, арк.517-519.

194. Гулевичівна Анна
□(чоловік Криштоф Козицький□)

Рік написання: 1633.

Віровизнання: Православна.

Місце поховання: Зимненський
монастир.

Пожертви: На Зимненський
монастир – 70 злотих¹⁹⁴.

195. Гулевичівна Богдана
(чоловік Михайло Калусовський)

Рік написання: 1630.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Неназвана
церква.

Пожертви: На церкву, де буде
поховано її тіло, – 50 злотих¹⁹⁵.

196. Гулевичівна Гальшка
(чоловік Стефан Лозка)

Рік написання: 1641.

Віровизнання: Православна.

Місце поховання: Братська
церква в Луцьку.

Пожертви: На братську церкву
в Луцьку – 200 злотих, на Луцький
братський монастир – 200 злотих, на
луцький братський шпиталь – 50
злотих, на монастир в Чернчицях –
30 злотих, священику чернчицькому
– 10 злотих, священику
пречистенському – 10 злотих¹⁹⁶.

197. Гулевичівна Маруша
(чоловік князь Юрій Воронецький)

Рік написання: 1621.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Щурин.

Пожертви: Доручає чоловікові
на місці свого поховання звести
церкву. На цей майбутній храм
жертвує домашнє срібло.
Священикові за сорокоуст – 10
злотих, а також нагородити
священиків і дяків, що будуть на
похоронах¹⁹⁷.

198. Гулевичівна Олена
(дружина Мацея Чарлинського).

Рік написання: 1618.

¹⁹⁴ ЦДІАК України, ф.27, оп.1
спр.34, арк.601-602зв.

¹⁹⁵ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.65, арк.488-489.

¹⁹⁶ Памятники, изданные Киевскою
комиссиею для разбора древних
актов. – Т.І-ІІ. – К.,1898. – С.71-75.

¹⁹⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.129, арк.35-37.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Костел оо.домінікан у Луцьку.

Пожертви: На Луцький домініканський костел - 800 злотих. Крім того, 50 злотих було виділено на луцький католицький шпиталь¹⁹⁸.

199. Гулевичівна Марина

Рік написання: Не пізн. 1638.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Луцький костел св.Михаїла в монастирі бригідок

Пожертви: На монастир св.Бригіди в Луцьку – 1 тис. злотих та деякі власні речі¹⁹⁹.

200. Гулевичівна Полонія (Дружина Яна Гораїна)

Рік написання: 1623.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Не зазначено.

Місце поховання на розсуд чоловіка.

Пожертви: Відсутні²⁰⁰.

¹⁹⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.109, арк.213-214зв.

ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.27, арк.225-227зв.

¹⁹⁹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.41, арк.1470-1471.

201. Гулевичівна Раїна (дружина Станіслава Вориського)

Рік написання: 1617.

Віровизнання: Православна.

Місце поховання: Пречистенська церква у Паволочі.

Пожертви: Священику Пречистенської паволоцької церкви – 50 злотих, на руський паволоцький шпиталь – 15 злотих, на любартівський шпиталь – 15 злотих²⁰¹.

202.Гулевичівна-Перекальська Овдотія □(чоловік Марко Хрінницький□)

Рік написання: 1623.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: Відсутні²⁰².

203. Гуляницька Анна (чоловік Костянтин Гулевич-Воютинський)

Рік написання: 1626.

Віровизнання: Православна.

²⁰⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.129, арк.339-340зв.

²⁰¹ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.25, арк.103зв.-105.

²⁰² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.139, арк.66зв.-68.

Місце поховання: Воскресенська церква в Гуляльниках.

Пожертви: Відсутні²⁰³.

204. Гуляницька Феодора (чоловік Василь Боголь)

Рік написання: 1638.

Віровизнання: Православна.

Місце поховання: Воскресенська церква в Гуляниках.

Пожертви: Відсутні²⁰⁴.

205. Гуляницький Андрій

Рік написання: 1628.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Воскресенська церква в Гуляниках.

Пожертви: Відсутні²⁰⁵.

206. Гуляницький Григорій

Рік написання: 1638.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Воскресенська церква в Гуляниках.

Пожертви: На Гуляницьку церкву та гуляницькому священику три ділянки поля та половину «посяди» в Гуляниках²⁰⁶.

207. Гуляницький Іван

Рік написання: 1636.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Воскресенська церква в Гуляниках.

Пожертви: Відсутні²⁰⁷.

208. Гуляницький Іван

Рік написання: 1639.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Церква в Гуляниках.

Пожертви: Доручає родичам купити за 50 злотих рез поля і подарувати його церкві. Пресвітеру гуляницькому відписує 5 кіп литовських грошей²⁰⁸.

²⁰³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.149, арк.1528-1529зв.

²⁰⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.213, арк.491-493.

²⁰⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.166, арк.288-290зв.

²⁰⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.216, арк.15-17зв.

²⁰⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.198, арк.644-645зв.

²⁰⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.216, арк.461-464.

209. Гуляницький Ілля (перша дружина - Феодора Василівна, друга – Зиківна Михайлівна)

Рік написання: 1624.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Церква в Гуляниках.

Пожертви: Відсутні²⁰⁹.

210. Гуляницький Мартин

Рік написання: 1607.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Воскресенська церква в Гуляниках.

Пожертви: Відсутні²¹⁰.

211. Гуляницький Микола (дружина Анна Тарасівна)

Рік написання: 1623.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Церква в Гуляниках.

Пожертви: Відсутні²¹¹.

212. Гуляницький Федір Іванович

Рік написання: 1614.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Воскресенська церква в Гуляниках.

Пожертви: Священику Гуляницької церкви – вола, на дзвін до церкви – 20 злотих²¹².

213. Гуляницький (Хилимонович) Філон (дружина Ядвіга Красуцька).

Рік написання: 1638.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Воскресенська церква в Гуляниках

Пожертви: Відсутні²¹³.

214. Гуляницький Ян

Рік написання: Не пізн. 1645.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Церква Вознесіння Чесного Хреста (братська) у Луцьку.

²⁰⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.142, арк.91-94.

²¹⁰ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.16, арк.92зв.-94зв.

²¹¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.133, арк.413-414зв.

²¹² ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.30, арк.477-479.

²¹³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.213, арк.173-175.

Пожертви: На братську церкву – 1 тис. злотих, на братський шпиталь – 20 злотих, ченцям братського монастиря – 100 злотих, на Воскресенську церкву в Гуляниках – 100 злотих, пресвітеру гуляницькому о.Павлу Новоселецькому – 100 злотих²¹⁴.

215. Гуляницький (Бруликович) Ярмолай

Рік написання: 1638.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Воскресенська церква в Гуляниках.

Пожертви: Відсутні²¹⁵.

216. Гурко-Омелянський Андрій (дружина Ядвіга Павловська□)

Рік написання: 1617.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Омелянська церква.

Пожертви: Відсутні²¹⁶.

217. Гурський Миколай (дружина Анна Ключовська)

Рік написання: 1601.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел в Олиці.

Пожертви: Відсутні²¹⁷.

218. Дахнович Павло

Рік написання: 1645.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел кляштору оо.бернардинів у Янові.

Пожертви: На Янівський бернардинський костел – 800 злотих, на Вохновицьку церкву, де поховано родичів, – 100 злотих, до Сокальського костелу – 50 злотих²¹⁸.

219. Дахновичівна Раїна (чоловік Стефан Гулевич-Дрозденського)

Рік написання: 1623.

Віровизнання: Православна (гіпотетично).

²¹⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.244, арк.325-328зв.

²¹⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.213, арк.720-722зв.

²¹⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.108, арк.94зв.-96.

²¹⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.65, арк.6зв.-9.

²¹⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.242, арк.356-357зв.

Місце поховання: Церква св.Василія у Дрозденах.

Пожертви: На дрозденську церкву – 100злотих, на дзвін до тієї ж церкви – 50 злотих, священику дрозденському – 10 злотих за сорокоуст. На костел св.Якуба у Луцьку – 20 злотих²¹⁹.

220. Девінський Криштоф

Рік написання: 1659.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костельний пляц у Володимирці.

Пожертви: Священикам грецького обряду за працю на похоронах дати по 2 злотих, на Березницький костел – 50 злотих, до трьох володимирецьких церков – ризи²²⁰.

221. Дедеркалівна Марина (дружина Станіслава Мровинського)

Рік написання: 1637.

Віровизнання: Православна.

Місце поховання: Загорівський монастир.

Пожертви: На Загорівський монастир – 50 злотих та матерія для виготовлення риз, на Дедеркалівську церкву – 50 злотих, на Окорську церкву – 15 злотих²²¹.

222. Дедеркалівна Олександра (Чоловік – Олександр Турянський-Турський)

Рік написання: Не пізн.1655.

Віровизнання: Не встановлено.

Місце поховання: Не встановлено.

Пожертви: На Успенський монастир у Загайцях – 500 злотих²²².

223. Делешкан Іван (Дружина – Орина Чеховичівна)

Рік написання: 1600.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: У Вишгородку.

Пожертви: Відсутні²²³.

²¹⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.133, арк.179зв.-180зв.

²²⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.286, арк.934-935зв.

²²¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.206, арк.657-658зв.

²²² Зг.ЦДІАК України, ф.21, оп.1, спр.158, арк.555-556зв.

224. Дзиківна Гальшка (чоловік Станіслав Петровський).

Рік написання: Не пізн. 1617.

Віровизнання: Римо-католичка (гіпотетично).

Місце поховання: Не встановлено.

Пожертви: На Кременецький монастир оо.францисканів – 400 злотих²²⁴.

225. Дидинський Мацей (дружина Катерина Підбузька)

Рік написання: 1653.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: У діючому костелі.

Пожертви: На костел, де спочиватиме його тіло, – 400 злотих²²⁵.

226. Длугопольський Войтех

Рік написання: 1644.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Братський склеп кляштору оо.францискан у Корці.

Пожертви: На Корецький костел – 20 злотих, на братство «св.рожанця Св.Діви Марії» в Корці – 10 злотих, фарний костел в Корці – 10 злотих, трьом шпиталям – 15 злотих²²⁶.

227. Добронизька Гальшка (чоловік Андрій Дахнович)

Рік написання: 1631.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Костел оо.домінікан у Володимирі.

Пожертви: На Володимирський домініканський костел – 200 злотих, на володимирський польський шпиталь – 100 злотих²²⁷.

228. Добронизький Марціян (дружина Сузанна Крижановицька)

Рік написання: 1631.

Віровизнання: Римо-католик.

²²³ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.12, арк.51-52зв.

²²⁴ Згадується: ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.88, арк.112зв.-113.

²²⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.880-882.

²²⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.238, арк.931-933.

²²⁷ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.32, арк.221-225.

Місце поховання: Склеп під вівтарем неназваного кляштору.

Пожертви: На кляштор, де буде поховано його тіло (гіпотетично – оо.домінікан у Володимирі), – 300 злотих²²⁸.

229. Добронизький Петро (дружина Раїна «з Єльної»)

Рік написання: 1604.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Мурований костел у Володимирі.

Пожертви: Відсутні²²⁹.

230. Доманська Єлизавета

Рік написання: 1624

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Костел в Тучині.

Пожертви: На Тучинський костел – 20 злотих²³⁰.

231. Домбровський Мартин (дружина Регіна Ловчанка)

²²⁸ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.67, арк.309зв.-313.

²²⁹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.37, арк.28зв.-31зв.

²³⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.146, арк.643-645зв.

Рік написання: 1615

Віровизнання: Римо-католик

Місце поховання: Костел у Коростишеві

Пожертви: Коростишівському плебанові жертвує коня та 6 злотих, на дзвоніння в дзвони і співаків – 4 злотих²³¹.

232. Дорогиницький Олександр

Рік написання: 1618.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Церква пророка Іллі у Дорогиничах.

Пожертви: Дорогиницькій церкві – срібний хрест (3 гривні), келих, зізду, мисочку та срібну ложку²³².

233. Древинська Єва (чоловік Петро Загоровський)

Рік написання: 1625.

Віровизнання: Православна.

Місце поховання: Церква Луцького братства.

²³¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.309-310.

²³² ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.51, арк.783-787зв.

Пожертви: На Луцьку братську церкву – 200 злотих, на сорокоуст – 30 злотих, священикам по 2 злотих, на братський шпиталь – 10 злотих, на церкву св.Пантелеймона в Гнідаві – 10 злотих²³³.

234. Древинський Андрій (дружина – Феодора Зубцевська)

*Рік написання:*1644.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Церква св.Бориса і Гліба в Пулганові.

Пожертви: Замовляє за себе 40 служб у церквах: Пулганський, Луцькій братській, Пашівській та Русино-Берестецькій з оплатою 30 злотих на кожен храм²³⁴.

235. Дрозденська Філонія

*Рік написання:*1642.

Віровизнання: православна (черниця городиського монастиря).

Місце поховання: не зазначено.

²³³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.142, арк.766-768.

²³⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.240, арк.574-576зв.

Пожертви: на Городиський монастир – 2 тис. злотих²³⁵.

236. Єло-Малинська Анастасія (чоловік пан Семашко)

*Рік написання:*1599.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква Св.Спаса в Мельниці.

Пожертви: на церкву, де буде поховано її тіло, жертвує 200 злотих²³⁶.

237. Єло-Малинська Єва (чоловік пан Лагодовський)

*Рік написання:*1607.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел у Свойчеві.

Пожертви: фундація на Свойчівський костел. Згідно з нею костел забезпечувався десятиною, чиншем, підданими, сіножатями, ставком та правом використовувати лісові угіддя²³⁷.

²³⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.233, арк.1-2.

²³⁶ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.13, арк.46-48зв.

²³⁷ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.18, арк.6зв.-8.

238. Сло-Малинський Данило
□(дружина Гальшка Вільгорська□)

*Рік написання:*1656.

Віровизнання: уніат.

Місце поховання: Бистрицький костел з умовою подальшого перепоховання в уніатській церкві м.Шумськ

Пожертви: на будівництво Шумської церкви при уніатському монастирі оо.василіян - 4 тис. злотих. 8 тис. злотих - на утримання шумських василіян, доручивши їм щоденно молитися за упокій його душі. 8 тис. злотих - шумським оо. францисканам, доручивши за ці гроші звести костел і поклавши на них аналогічні зобов'язання, що і на оо. василіян. На Бистрицький костел виділялося 6,8 тис. злотих²³⁸.

239. Сло-Малинський Матвій

*Рік написання:*1602.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: маєток Вербоє.

Пожертви: відсутні²³⁹.

240. Сло-Малинський Миколай
(дружина Христина Вишневецька)

*Рік написання:*1629.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.бернардинів у Янові.

Пожертви: Дає розпорядження забезпечити Янівський костел оо.бернардинів воском, вином, олією та ін. припасами за рахунок прибутків Велицької маєтності. Забов'язує свою дружину та дітей збудувати у Янові дерев'яний костел та надати фондуш на плебанію²⁴⁰.

241. Словицька Анна (перший чоловік – Ієронім Хребтович, другий – Микола Бабінський)

*Рік написання:*1655.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: межиріцький костел.

²³⁸ Stecki T. Wołyń pod względem statystycznym, historycznym, i archeologicznym. – Serya 2. – Lwów, 1871. – S. 431-435.

²³⁹ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.13, арк.637зв.-640.

²⁴⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.166, арк.487-489зв.

Пожертви: на костел, де спочиватиме її тіло, – 200 злотих²⁴¹.

242. Єловицька Дорота

Рік написання: 1624.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: маєток

Плоска.

Пожертви: відсутні²⁴².

243. Єловицька Катерина (чоловік князь Стефан зі Збаража Порицького)

Рік написання: 1617.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: кафедральний костел в Луцьку.

Пожертви: на Луцький кафедральний костел – 2 тис. злотих. Крім того, доручає чоловіку обдарувати церковним начинням цей костел та костел вишеградський²⁴³.

244. Єловицький Данило (дружина Варвара Чолганська)

²⁴¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.280, арк.581-584зв.

²⁴² ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.31, арк.286-287зв.

²⁴³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.109, арк.61зв.-63зв.

Рік написання: 1652.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: межиріцький костел оо.францискан.

Пожертви: на Межиріцький костел оо.францискан жертвує невстановлену суму грошей²⁴⁴.

245. Єловицький Криштоф (дружини: Олександра зі Збаража Воронецька Олександра Сокольська)

Рік написання: 1621.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: мурована церква (не локалізовано).

Пожертви: відсутні²⁴⁵.

246. Єловицький Олександр (дружина Єфросинія Потіївна)

Перший тестамент:

Рік написання: 1644.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: церква Різдва Богородиці Мілецького монастиря.

Пожертви: на різні шпиталі – 60 злотих, монастирям на

²⁴⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.272, арк.521-525.

²⁴⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.146, арк.409-411.

сорокоусти по 30 злотих, в тому числі згадувалися Києво-Печерський, Братський київський, Межигірський, Скитський, Угорницький, Крехівський, Почаївський, Луцький братський, Тригирський, Мілецький. Попові пирятинському на сорокоуст – 10 злотих, 3 тис. злотих, які був йому винен Килиян Вільгорський, заповів на Київський братський та Гощанський монастирі. Своєму нащадку доручає з маєтків Мільці, Пирятин, Загорці, Волки протягом 10 років надавати на Мілецький монастир 400 злотих та 20 мір озимого збіжжя щорічно. Робить доповнення до фундації на мілецький шпиталь. Тепер, крім іншого, його утриманці мали отримувати по дві пари взуття щорічно. Нащадку своєму доручає чотири рази на рік збирати при своєму гробі убогих людей, годувати їх та обдаровувати милостинею. На це записує зі свого маєтку 40 злотих, 2 маці озимого збіжжя, 2 маці солоду.

Другий тестамент:

Рік написання: 1646.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Церква Різдва Богородиці Мілецького монастиря.

Пожертви: монастирям на сорокоусти по 30 злотих, в тому числі згадувалися Києво-Печерський, Братський київський, Межигірський, Скитський, Угорницький, Крехівський, Братський кременецький, Гощанський, Почаївський, Унівський, Луцький братський, Тригирський, Мілецький. Осібно до Мгарського монастиря на сорокоусти – 100 злотих, 30 злотих ченцям Мілецького монастиря на дві служби в день, поки тіло не буде поховане, 20 злотих пирятинському попу на сорокоуст. 3 тис. злотих, які був йому винен Килиян Вільгорський, заповів на Київський братський та Гощанський монастирі. Муляру на завершення будівництва церкви та на паління церкви – більше 500 злотих, на завершення будівництва усього комплексу – церкви, мурів, монастирських будівель та ін. – 6 тис. злотих, робітникам, що працювали над зведенням оборонних мурів навколо

монастиря – 30 мац збіжжя, 6 фасок масла, 6 кіп сири, 12 полтей солонини річно. 20 тис. злотих (видеркафом) леговано Мілецькому монастирю на молитву за всю родину Єловицьких та за родину його покійної дружини, 20 злотих виділено на благоустрій мелецького шпталю, а кількість пар взуття, яке щорічно мали отримувати його утриманці, збільшено з 2 до 4 на рік. Нащадку своєму доручає чотири рази на рік збирати при своєму гробі убогих людей, годувати їх та обдаровувати милостинею. На це записує зі свого маєтку 40 злотих, 2 маці озимого збіжжя, 2 маці солоду. Це мало відбуватися на квітну суботу, 30 серпня, 4 грудня і в день, коли помре автор тестаменту.

Третій тестамент:

Рік написання: 1647.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Церква Різдва Богородиці Мілецького монастиря.

Пожертви: Монастирям на сорокоусти по 30 злотих, в тому числі згадувалися Києво-Печерський, Братський київський, Межигірський, Скитський,

Угорницький, Мгарський, Братський кременецький, Гощанський, Почаївський, Унівський, Луцький братський, Тригирський, Мілецький. До Крехівського на два сорокоуста – 60 злотих, ченцям Мілецького монастиря – 30 злотих на службу біля тіла до похоронів, попу пирятинському – 20 злотих на сорокоуст, 3 тис. злотих, які був йому винен Килян Вільгорський, заповів на Луцький братський та Гощанський монастирі. Муляру на закінчення мурування церкви та інші будівельні потреби – більше 600 злотих, на закінчення валів, змурування церкви, келій і трапези – 4 тис. злотих. 20 тис. злотих (видеркафом) леговано Мілецькому монастирю на молитву за всю родину Єловицьких та за родину його покійної дружини. Нащадку своєму доручає чотири рази на рік збирати при своєму гробі убогих людей, годувати їх та обдаровувати милостинею. На це записує зі свого маєтку 10 злотих, 0,5 мірки борошна та 0,5 мірки солоду на пиво. Це мало відбуватися на квітну суботу, 30

серпня, 4 грудня і в день, коли помре автор тестаменту²⁴⁶.

247. Єловицький Філон
(дружина Гелжбета Підгороденська)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: Православний

Місце поховання: Каплиця церкви св.Філона у м.Філонів.

Пожертви: На Філонівську церкву – 4 тис. злотих, образ Ченстохівської Богородиці у срібній оправі, а також срібло на придбання церковних атрибутів (Євангелія, келиха, кадильниці) та деякі особисті речі. На всі київські церкви – 1 тис. злотих, Межигірському монастирю – 400 злотих, Скитському монастирю – 500 злотих, Згарському монастирю – 200 злотих, Почаївському монастирю – 300 злотих, Луцькій братській церкві – 300 злотих, Кременецькій братській церкві – 300 злотих, Мілецькому монастирю – 200 злотих, Загорівському монастирю – 100 злотих, Зимненському

²⁴⁶ ІР ЦНБ ф.231, оп.1, спр.38, арк.163-165, 252-254зв., 256-259.

монастирю – 100 злотих, Нізкіницькому монастирю – 100 злотих, Люблінській церкві – 300 злотих, Сокольській церкві – 100 злотих, монастирю в Мілчі – 100 злотих. Люблінському фарному костелу – срібну таблицю вагою в 5 гривен²⁴⁷.

248. Єнич Іван

Рік написання: 1641.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Клеванський костел.

Пожертви: на Клеванський костел жертвує 100 злотих²⁴⁸.

249. Єнич Ян

Рік написання: 1625.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: церква Св.Трійці у Степані.

Пожертви: на Степанську церкву Св.Трійці жертвує 30 злотих²⁴⁹.

²⁴⁷ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.87, арк.502-508зв.

²⁴⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.225, арк.1299-1301зв.

²⁴⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.149, арк.133зв.-135зв.

250. Єничівна Маруша
□(чоловік Мацей Папроцький□)

Рік написання: 1634.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання:

Пересопницька церква.

Пожертви: на Клеванський костел – 50 злотих, кс.Бартоломею – 10 злотих, на клеванський шпиталь – 12 злотих, пересопницькому попу – 20 злотих²⁵⁰.

251. Єничівна Христина
(чоловік Миколай Война)

Рік написання: 1649.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: Клеванський костел.

Пожертви: на костел у Клевані жертвує золоті та срібні речі, а також дрібну худобу²⁵¹.

252. Жабловецький Мартин
(дружина Софія Чирська)

Рік написання: 1639.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.бернардинів у Дубно.

Пожертви: на Дубенський костел оо.бернардинів – 200 злотих, срібний келих та ін. речі. На фарний Дубенський костел – 100 злотих, на фарний Острозький костел – 200 злотих, на дубенські шпиталі (католицький та руський) – по 20 злотих²⁵².

253. Жабокрицька Єва (чоловік Ян Чеконський)

Рік написання: 1648.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Воздвиженська церква Чеконського монастиря.

Пожертви: на Чеконський монастир жертвує речі для виготовлення риз²⁵³.

254. Жабокрицький Адам

Рік написання: 1643.

Віровизнання: східний обряд.

²⁵⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.196, арк.823-825зв.

²⁵¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.34-36.

²⁵² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.219, арк.596-600зв.

²⁵³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.230-232.

Місце поховання: Церква Пресвятої Богородиці в Рогозині.
Пожертви: відсутні²⁵⁴.

255. Жабокрицький Іван
Рік написання: 1648.
Віровизнання: православний.
Місце поховання: Почаївський монастир.

Пожертви: на Почаївський монастир – 200 злотих²⁵⁵.

256. Жабокрицький Олександр
Рік написання: 1652.
Віровизнання: православний.
Місце поховання: братська церква в Луцьку.

Пожертви: на Луцьку братську церкву жертвує 2,5 тис. злотих, на братський шпиталь 250 злотих, на монастир в Чернчицях 200 злотих, черницям чернчицького монастиря 100 злотих, на Почаївський монастир 150 злотих²⁵⁶.

257. Жарновський Войтех

²⁵⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.236, арк.358зв.-360зв.

²⁵⁵ ІР НБУВ, ф.231, спр.47, арк.6-7.

²⁵⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.156-157зв.

Рік написання: 1630.

Віровизнання: Римо-католик (гіпотетично).

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: Скорецькому плебану кс. Стефану Стемповському за молитву – 50 злотих²⁵⁷.

258. Жаровський Микола

Рік написання: 1615.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел св.Діви Марії у Луцьку.

Пожертви: На молитву за свою душу жертвує домініканам на завершення мурування костелу св.Діви Марії 200 злотих та коня, а також особисті речі для придбання орнату і келиха. Крім того, пан Жаровський подарував пару чарок для придбання ампулок для братства св.Анни при костелі львівських бернардинів²⁵⁸.

²⁵⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.173, арк.933зв.-934зв.

²⁵⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.101, арк.97-99зв.

259. Жданович Ян (дружина Катерина Блоцька)

Рік написання: 1620.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: Воскресенська церква в с.Малів.

Пожертви: відсутні²⁵⁹.

260. Жджарський Людвік-Олізар

Рік написання: 1657.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: на розсуд дружини і друзів.

Пожертви: на костел в Межирічі – 300 злотих²⁶⁰.

261. Жеготянка Гальшка (чоловік Павло Гулевич)

Рік написання: 1619.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел у м.Ратне (Холмщина).

Пожертви: відсутні²⁶¹.

262. Жилінська Варвара (дружина Юрія Войтешковського)

Рік написання: 1610.

Віровизнання: римо-католичка (гіпотетично) .

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні²⁶².

263. Жмудська Варвара (чоловік Станіслав Черницький)

Рік написання: 1623.

Віровизнання: римо-католичка (гіпотетично) .

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на костел в Тучині жертвує коня²⁶³.

264. Жолендовський Миколай

Рік написання: 1632.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел св.Якуба у Луцьку.

Пожертви: на Домбровський костел – 2 тис. злотих, на щуровецький та сокальський

²⁵⁹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.27, арк.80зв.-82зв.

²⁶⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.282, арк.402-403зв.

²⁶¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.51, арк.762-764.

²⁶² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.89, арк.150-151.

²⁶³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.129, арк.442-443.

шпиталі по 100 злотих, на костел св.Якуба в Луцьку – 20 злотих²⁶⁴.

265. Жоравницький Марко

*Рік написання:*1611.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Церква св.Дмитра в Луцьку.

Пожертви: На люблінську церкву – 35 кіп грошей, церкви св.Дмитра в Луцьку – срібні речі та мірку з голешівського млина²⁶⁵.

266. Жукович Якуб

*Рік написання:*1631.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Межиріцький костел оо.францискан.

Пожертви: на Межиріцький костел оо.францискан – 500 злотих, ченцям-бернардинам у Дубні – 500 злотих, межиріцькому шпиталю – 500 злотих²⁶⁶.

²⁶⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.183, арк.981-983.

²⁶⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.89, арк.544-546;

²⁶⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.177, арк.996-998.

267. Жулинська Катерина (чоловік Якуб Лисаковський)

*Рік написання:*1620.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: каплиця у володимирському костелі оо.домінікан.

Пожертви: на каплицю, де буде спочивати її тіло, – 150 злотих, на володимирський шпиталь – 100 злотих, на Павлівський костел – 200 злотих, на лаврівський шпиталь – 50 злотих. Ченцям – августініанам у Красноставі заповіла кам'яницю в цьому місті, а красноставському шпиталеві – 50 злотих²⁶⁷.

268. Жуховецький Іван

□(дружина Єва Злотолинська□)

*Рік написання:*1633.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: доручає дружині виготовити ризи для священника тієї церкви, при якій буде поховано його тіло²⁶⁸.

²⁶⁷ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.52, арк. 832-834зв.

²⁶⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.187, арк.475-476.

269. Завішанка Меланія-Катерина (дружина Гаврила Стемповського)

Рік написання: 1640.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: поховати в костелі на вибір чоловіка.

Пожертви: на костел, де буде поховано її тіло, – 1 тис. злотих, на олицький костел – 500 злотих, на костел оо.бернардинів в Сокалі – 300 злотих і летнік, на лешнівський кляштор оо.бернардинів – 300 злотих і сукно, луцьким бригадкам – 300 злотих, луцьким єзуїтам – 300 злотих, луцьким домініканам – 100 злотих. На луцькі шпиталі (римського і грецького закону) – по 100 злотих²⁶⁹.

270. Загоровська Олександра (дружина Миколая Ласинського)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: Луцький костел оо.домінікан.

Пожертви: луцьким домініканам – 2 тис.злотих. Крім

²⁶⁹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.42, арк.1203зв.-1208.

того, на чудотворний образ св.Діви Марії в домініканському костелі жертвувалися коштовності. На Луцький кафедральний костел – 100 злотих, єзуїтам Луцької колегії – 100 злотих, луцьким бернардинам – 100 злотих, шпиталю св.Лазаря – 25 злотих, шпиталю св.Якуба – 25 злотих, шпиталю св.Діви Марії - 25 злотих²⁷⁰.

271. Загоровський Андрій □ (дружина кн.Сокольська Олександра □)

Рік написання: 1616.

Віровизнання: Православний

Місце поховання: Загорівський монастир.

Пожертви: Загорівському монастиреві худобу та 10 кіп литовських грошей, малевському та куковському священикам по 5 кіп грошей²⁷¹.

272. Загоровський Федір (дружина Анна Семашко)

²⁷⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.814-818зв.

²⁷¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.103, арк.544-547зв.

Рік написання: 1599.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: при Загорівському монастирі.

Пожертви: відсутні²⁷².

273. Загорська Христина

Рік написання: 1626.

Віровизнання: Православна (черниця Чернчицького монастиря).

Місце поховання: Чернчицький монастир.

Пожертви: Відсутні²⁷³.

274. Загорський Анцута-Григорій

Рік написання: 1612.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: вишеградський костел.

Пожертви: на Кременецький костел – 100 злотих²⁷⁴.

275. Загорський Яків (дружина – Єва Скжелянка)

²⁷² ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.12, арк.354-358зв.

²⁷³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.154, арк.377-378.

²⁷⁴ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.22, арк.936-939.

Рік написання: 1628.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: фарний костел у Володимирі

Пожертви: на фарний костел у Володимирі жертвує коня²⁷⁵.

276. Загроба Яків □(дружина Анна Жуковська)□

Рік написання: 1614.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел □ без локалізації□.

Пожертви: відсутні²⁷⁶.

277. Заєць Ян-Василь (дружина Н Соколовська)

Рік написання: 1621.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: «в руській церкві».

Пожертви: відсутні²⁷⁷.

278. Закорський Іван

Рік написання: 1617.

Віровизнання: римо-католик.

²⁷⁵ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.62, арк.4зв.-6зв.

²⁷⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.95, арк.496-498.

²⁷⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.131, арк.96зв.-97зв.

Місце поховання: Клеванський парафіяльний костел.

Пожертви: на Клеванський костел – 750 злотих, книги та столове срібло. По 10 злотих мали отримати луцькі домінікани, луцькі єзуїти, сокальські бернардини та клеванський плебан. Доручає такрж нагородити за працю та «дзвоніння» духовенство «грецького набоженства», яке прибуде на похорони²⁷⁸.

279. Закревська Анна (чоловік Адам Бузький)

*Рік написання:*1646.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел св.Якуба в Луцьку.

Пожертви: на костел св.Якуба – 1 тис. злотих, на шпиталь при ньому – 300 злотих²⁷⁹.

280. Закревська Дорота (чоловік Андрій Таргонський)

*Рік написання:*1607.

Віровизнання: римо-католичка.

²⁷⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.108, арк.473-475зв.

²⁷⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.255, арк.115-117.

Місце поховання: костел в Торчині.

Пожертви: відсутні²⁸⁰.

281. Залезька Катерина □(чоловік Данило Лузовський)□

*Рік написання:*1656.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел оо.домінікан у Володимирі.

Пожертви: на Володимирський костел оо.домінікан – 1 тис. злотих видеркафу, який мав давати щорічний чинш в розмірі 70 злотих. Крім того, доручає чоловіку обдарувати три костели та жертвує своєму сповіднику – кс.Феліксу Храневському – 50 злотих²⁸¹.

282. Залезький Петро

*Рік написання:*1652.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел Соколовського конвенту.

²⁸⁰ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.17, арк.1158-1160.

²⁸¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.94, арк.415зв.-418зв.

Пожертви: на костел Соколовського конвенту легує 200 злотих²⁸².

283. Залезький Юрій

Рік написання: 1625.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел в Острозі.

Пожертви: острозькому плебану – срібну чашу та інші речі²⁸³.

284. Заленський Андрій

Рік написання: 1653.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Володимирський костел оо.домінікан у гробі батька і діда – земських володимирських суддів.

Пожертви: На костел оо.домінікан у Володимирі – 3 тис. злотих, які мають дати 7% чиншу. До скриньки братства св.Рожанця, членом якого він є, – 300 злотих; на оздобу рожанкового вінка Пресвятої

²⁸² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.428-429зв.

²⁸³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.142, арк.471-473.

Богородиці – невстановлену суму; на вівтар братства – два ліхтарі вартістю 300 злотих. На костел оо.бернардинів сокальських – 500 злотих. На костел затурецьких августиніан – 400 злотих, від яких має йти чинш в розмірі 7%, на костел черниць-бригідок в Луцьку – 400 злотих²⁸⁴.

285. Заленський Станіслав

Рік написання: 1627.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел у Горохові.

Пожертви: на Горохівський костел жертвує коня²⁸⁵.

286. Заленський Ярош

Рік написання: не пізн. 1638.

Віровизнання: не встановлено.

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: на Радовицьку церкву – 25 злотих²⁸⁶.

²⁸⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.89, арк.548-557зв.

²⁸⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.154, арк.1611-1612.

²⁸⁶ Згадується: ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.36, арк.474зв.-476.

287. Залеський Вавринець
Рік написання: 1634.
Віровизнання: римо-католик.
Місце поховання: костел оо.францискан у Корці.
Пожертви: на костел, в якому буде поховано його тіло, жертвує 4 мулів та 1 корову. Корецький плебан мав отримати 15 злотих²⁸⁷.

288. Залеський Фабіян
Рік написання: 1610.
Віровизнання: римо-католик.
Місце поховання: костел Св.Трійці в Олиці.
Пожертви: на Олицький костел Св.Трійці жертвує 1,5 тис. злотих²⁸⁸.

289. Заневський Петро
Рік написання: 1643.
Віровизнання: східний обряд.
Місце поховання: не зазначено.
Пожертви: відсутні²⁸⁹.

---

²⁸⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.192, арк.517-518.

²⁸⁸ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.19, арк.7-10зв.

²⁸⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.238, арк.563-565.

290. Запольський Миколай
Рік написання: 1635.
Віровизнання: східний обряд.
Місце поховання: церква у Пересопниці.
Пожертви: на Пересопницьку церкву – 30 злотих²⁹⁰.

291. Заремба Криштоф
Рік написання: 1599.
Віровизнання: римо-католик.
Місце поховання: костел св.Яна в Луцьку.
Пожертви: Відсутні²⁹¹.

292. Кн.Заславський Олександр
Перший тестамент:
Рік написання: 1629.
Віровизнання: римо-католик.
Місце поховання: каплиця у костелі оо.бернардинів у Заславлі.
Пожертви: на костел □ без уточнення □ - 5 тис. злотих, заславським бернардинам на спорудження віттаря – 2 тис.злотих, до фари для щоденного виконання

---

²⁹⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.198, арк.382-383зв.

²⁹¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.56, арк.119зв.-122.

реквієму в пам'ять про матір – 1 тис. злотих, на заславський шпиталь – 100 злотих, на львівський «лазарет» - 100 злотих, на шпиталь Св.Духа у Львові – 100 злотих.

Другий тестамент:

*Рік написання:*1629.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Каплиця у фарному костелі у Заславлі.

Пожертви: Підтверджує усі надання попереднього тестаменту. Додаткові надання на каплицю у Заславському костелі оо.бернардинів – 1 тис. злотих, на зведення нової каплиці і склепу у фарному костелі м.Заславль – 2 тис. червоних злотих²⁹².

293. Кн. Збаразька Олександра □(чоловік Криштоф Єловицький)□

*Рік написання:*1616.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в Кростові.

²⁹² ЦДІАК України, ф.26, оп.1 спр.34, арк.840зв.-844зв.
ЦДІАК України, ф.26, оп.1 спр.34, арк.835-840зв.

Пожертви: просить чоловіка перебудувати стару церкву в Кростові та забезпечити її начинням²⁹³.

294. Кн. Збаразька Олена (чоловік Семена Вітонізького)

*Рік написання:*1649.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Загорівський монастир.

Пожертви: відсутні²⁹⁴.

295. Кн. Збаразький Лев (Солтанович)

Рік написання: не пізн.1616.

Віровизнання: римо-католик (гіпотетично).

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: підтвердження дарування частини с.Борки на користь Збаразького костелу²⁹⁵.

296. Кн. Збаразький Лев

²⁹³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1 спр.103, арк.136-140.

²⁹⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.360-362.

²⁹⁵ Згадується: ЦДІАК України, ф.22, оп.1. спр.23, арк.181зв.

Рік написання: 1621.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: каплиця Діви Марії.

Пожертви: 200 злотих на каплицю, в якій буде похований²⁹⁶.

297. Кн. Збараський Ян

Рік написання: 1615.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел в Оприловцях.

Пожертви: на Оприловецький костел записав село Оприловці, а також невстановлену суму грошей²⁹⁷.

298. Збранський Марко (дружина Анна Замлинська)

Рік написання: 1605.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Богоявленська церква в Княгинині.

Пожертви: Відсутні²⁹⁸.

---

²⁹⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.124, арк.668зв.-671.

²⁹⁷ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.23, арк.1-2.

²⁹⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.72, арк.485зв.-487зв.

299. Зброжко Рафаїл

Рік написання: 1646.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Олицький або Затурецький костел.

Пожертви: на костел, в якому буде поховано його тіло, – 200 злотих та все військове спорядження, на шпиталь при цьому костелі – 50 злотих²⁹⁹.

300. Зджарський Андрій (дружина Бруховська Анна)

Рік написання: 1652.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел оо.францискан в Межирічі.

Пожертви: На Межиріцький костел оо.францискан легує 100 злотих. 30 злотих, які належали покійному Петру Кравцю, дарує Кустинській церкві з дорученням молитви за його душу³⁰⁰.

301. Здраська Олена (чоловік Ян Раковський)

---

²⁹⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.245, арк.757-759.

³⁰⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.125-127.

Рік написання: 1624

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: Відсутні³⁰¹.

302. Зелінський Вавринець

Рік написання: 1638.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Олицький костел.

Пожертви: На Олицький костел – 1 тис. злотих³⁰².

303. Зенович Криштоф

Рік написання: 1623.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Острозький костел.

Пожертви: на Острозький костел жертвує коня³⁰³.

304. Зжебецький Ян (дружина Ядвіга Гроховська)

Рік написання: 1623.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: тіло поховати у Свойчівському костелі.

Пожертви: Відсутні³⁰⁴.

305. Злотолинська Єва (чоловік Ян Жуловецький)

Рік написання: 1656.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: поховати у Злотолині за звичаєм Східної Церкви.

Пожертви: просить екзекуторів тестаменту за можливістю обдарувати церкву, духовенство та шпиталі³⁰⁵.

306. Злотолинський Адам

Рік написання: 1653.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква у Злотолині.

Пожертви: сповіднику (степанському протопопу Тарасію Мацієвичу) дарує особисті речі³⁰⁶.

³⁰¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.142, арк.147зв.-149зв.

³⁰² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.225, арк.32зв.-35зв.

³⁰³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.133, арк.643-647.

³⁰⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.56, арк.178-179зв.

³⁰⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.282, арк.518-519.

³⁰⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.823-824зв.

307. Зободневська Христина
(чоловік Олександр Хрінницький)

Рік написання: 1649.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Луцька
братська церква або замкова церква
в Боремлі.

Пожертви: на Луцьку братську
церкву – 100 злотих, на монастир у
Почаєві – 100 злотих, до
Сокальського кляштору – 100
злотих, до Підкаменецького
кляштору – 100 злотих, на церкву у
Русиновичі-Берестечку – 50 злотих,
на придбання церковного начиння
до замкової церкви в Боремлі – 100
злотих³⁰⁷.

308. Зорявінська Анна (чоловік
Валентин Косаківський)

Рік написання: 1637.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Острозький
костел оо.єзуїтів

Пожертви: На Острозький
костел оо.єзуїтів – 1 тис. злотих, на
фарний костел в Острозі – 200
злотих, на Межиріцький костел

³⁰⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.262, арк.528-531.

оо.францискан – 100 злотих,
луцьким домініканам – 100 злотих,
на Олицький костел – 100 злотих, на
Звягельський костел – 50 злотих, на
«різні костели» - 100 злотих, на
«різні шпиталі» - 50 злотих³⁰⁸.

309. Зубцевська Анастасія
(чоловік Лаврентій Древинський)

Рік написання: 1646.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Луцька
братська церква.

Пожертви: на Луцьку братську
церкву – 1 тис. злотих, ченцям
Луцького братського монастиря – 1
тис. злотих, на луцький братський
шпиталь – 50 злотих, жебракам при
Луцькій церкві – 50 злотих,
черницям Преображенського
монастиря у Чернчицях – 300
злотих, на оправу Чернчицької
Преображенської церкви – 50
злотих, священику цього храму – 50
злотих, на Почаївський монастир –
200 злотих, своєму духівнику – 50
злотих. Свій двір за Глушцем
передає Луцькому братству для

³⁰⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.206, арк.158-160.

організації у ньому готелю для паломників³⁰⁹.

310. Іваницький Данило

Рік написання: 1658.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Торчинський або Сокальський костел.

Пожертви: відсутні³¹⁰.

311. Іваницький Іван □ (дружина Ядвіга Сциборівна □)

Рік написання: 1624.

Віровизнання: римо-католик

□ (гіпотетично □).

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні³¹¹.

312. Іваницький Лаврін

Рік написання: 1624.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Іваницька церква.

Пожертви: відсутні³¹².

³⁰⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.245, арк.574-580.

³¹⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.96, арк.669зв.-675.

³¹¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.139, арк.618зв.-620зв.

313. Іваницький Матіаш □ (дружина Гальшка Броницька) □

Рік написання: 1657.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: сокальський костел оо.бернардинів.

Пожертви: на Сокальський костел оо.бернардинів – 200 злотих³¹³.

314. Іршинський Мартин

Рік написання: 1616.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: а костел у Сокалі – 100 злотих, на сокальський шпиталь – 50 злотих та третю копу зі збіжжя на війтівських ланах³¹⁴.

315. Йосиф (грек) єпископ Мегленський настоятель Пречистенського монастиря в Луцьку

Рік написання: 1617.

Віровизнання: уніат .

³¹² ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.28, арк.808зв.-810.

³¹³ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.95, арк.749зв.-753зв.

³¹⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.103, арк.217-219.

Місце поховання: Пречистенський монастир у Луцьку.

Пожертви: Соборній Луцькій капітулі за сорокоуст – 10 злотих, Пречистенський монастир мав отримати 40 злотих та Учительне Євангеліє. Крім того, черницям цієї обителі жертвувалося по 2 злотих, монастирському дякону Івану Проскурі – 2 злотих, а черниці Раїні — 8 злотих. Доручалося також ігумену Загорівського монастиря о.Захарію передати вишиту золотом епітрахіль до Хіландарського монастиря на Святій Горі (Афоні). Його особисті книги мали бути роздані грецьким священикам, які час від часу прибувають до Луцька³¹⁵.

316. Калиновська Маріанна

Рік написання: 1642.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел оо.домінікан у Любартові.

Пожертви: на домініканський Любартівський костел – 1 тис. злотих, фарному костелу в Острозі –

³¹⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.108, арк.601-603зв.

300 злотих, костелу острозьких єзуїтів – 1 тис. злотих, конвенту межиріцьких францискан під Острогом – 200 злотих, косянтинівським домініканам – 100 злотих, домініканському конвенту в Летичеві – 100 злотих, на любартівські шпиталі («лядський» і «руський») – 25 злотих, межиріцькому шпиталю – клячу, «лядському» острозькому шпиталю – пару яловиць. В разі, якщо син не залишить нащадків, Любартівський костел має отримати двір у Любартові з фільварком, Косянтинівський костел – двір у Косянтиніві з фільварком, а деякі пожертви в грошах перераховані за таким принципом: Любартівський костел – 4 тис. злотих, Острозький фарний костел – 2 тис. злотих, острозьким єзуїтам – 2 тис. злотих³¹⁶.

317. Калусовський Адам

Рік написання: 1660.

Віровизнання: римо-католик (гіпотетично).

³¹⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.236, арк.508-518.

Місце поховання: не зазначено

Пожертви: на Затурецький костел – 200 злотих, на шпиталі – 30 злотих³¹⁷.

318. Калусовський Дем'ян

Рік написання: 1657.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква св.Архангела Михаїла у Радовичах.

Пожертви: на Михайлівську церкву в Радовичах – 50 злотих³¹⁸.

319. Калусовський Захарій

Рік написання: 1648.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква св.Михайла у с.Михалів.

Пожертви: на церкву св.Михайла у с.Михалів – 200 злотих³¹⁹.

320. Калусовський Петро

Рік написання: 1632.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Зимненський монастир.

Пожертви: ігумену Зимненського монастиря о.Паїсію Люстицькому – 30 злотих, володимирським шпиталям - «руському» і «лядському» - по 10 злотих³²⁰.

321. Калусовський Юрій

Рік написання: 1627.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: церква св.Миколая у Чернчицях.

Пожертви: відсутні³²¹.

322. Каменський Андрій

Рік написання: 1623.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: фарний костел у Володимирі.

Пожертви: на Володимирський фарний костел – 80 злотих, на придбання начиння до цього ж

³¹⁷ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.97, арк.903зв.-904зв.

³¹⁸ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.94, арк.412-414зв.

³¹⁹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.87, арк.530-531зв.

³²⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.67, арк.255-257.

³²¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.63, арк.35зв.-36зв.

костелу жертвує коня, на шпиталь – 20 злотих³²².

323. Кандиба Станіслав
(дружина Анна Линевська)

Рік написання: 1612.

Віровизнання: протестант
(гіпотетично).

Місце поховання: на горі під гаєм.

Пожертви: відсутні³²³.

324. Карачевська Феодора
(чоловік Роман Загорівський).

Рік написання: 1647.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Загорівський монастир.

Пожертви: на Загорівський монастир – 180 злотих, на Почаївський монастир – 60 злотих, на братський монастир в Луцьку – 60 злотих³²⁴.

325. Карказан Стефан

---

³²² ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.56, арк.128-128зв.

³²³ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.48, арк.370-372.

³²⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.261, арк.498-499зв.

Рік написання: 1646.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Ровенський костел.

Пожертви: на Ровенський костел легує 2 тис. злотих, маєток Кокорщизна має бути переданий в посесію ровенському плебану Шимонові Брестському. Окрема легата на Ровенський костел – 1 тис. злотих, легата на францисканський костел в Межирічі – 500 злотих, луцьким бернардинам – 300 злотих, корецьким францисканам – 300 злотих. Доручає тіло свого брата взяти з Дядуївської церкви і перепоховати в Ровенському костелі біля своєї могили³²⁵.

326. Качинський Войтех
(дружина Софія Шибинська)

Рік написання: 1653.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: на розсуд дружини.

Пожертви: відсутні³²⁶.

---

³²⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.251, арк.283-285зв.

³²⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.275, арк.323-324.

327. Кашевська Анна (чоловік Андрій Чолганський)

Рік написання: не пізн. 1637.

Віровизнання: римо-католичка (гіпотетично)

Місце поховання: не встановлено

Пожертви: костелу Луцької колегії оо.єзуїтів – 500 злотих³²⁷.

328. Кашевська Анна (чоловік Михайло Шимкович-Шкленський)

Рік написання: 1645.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел оо.єзуїтів в Луцьку.

Пожертви: на Луцький костел оо.єзуїтів – 100 злотих, на шпиталь – 50 злотих, «різним костелам» - 50 злотих, черницям (бригідкам?) – 50 злотих³²⁸.

329. Кашевська Анна-Софія (чоловік Ян Гулевич)

Рік написання: 1654.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: Люблінський костел оо.бернардинів.

Пожертви: на Люблінський костел оо.бернардинів – 5 тис. злотих, на костел св.Софії у Кашгороді – 5 тис. злотих³²⁹.

330. Кашевська Овдія (дружина Якуба Обремського)

Рік написання: 1648.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Білостоцький монастир.

Пожертви: на змурування церкви Св.Духа у Білостоцькому монастирі – 100 злотих, на братський шпиталь у Луцьку – 50 злотих, на сорокоуст в Білостоцькому монастирі – 20 злот³³⁰.

331. Кашевський Ян

Рік написання: 1655.

Віровизнання: соцініанин.

³²⁷ Згадується: ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.204, арк.495зв.-496зв.

³²⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.242, арк.799-800зв.

³²⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.280, арк.450-454зв.

³³⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.391-392.

Місце поховання: гора в Подрижі Великім. Над могилою заповів звести колону

Пожертви: На шпиталь у Кашгороді – 600 злотих³³¹.

332. Кендзерський Андрій

Рік написання: 1637.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Янівський костел.

Пожертви: до Янівського костелу на месу 10 злотих³³².

333. Кендзерський Войтех (дружина Анастасія Гайсинська)

Рік написання: 1626.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Луцький костел св.Діви Марії при кляшторі оо.домінікан.

Пожертви: на заупокійні меси до «різних костелів і кляшторів» - 100 злотих, на срібну лампу перед образом св.Діви Марії у Луцькому домініканському костелі – 500

³³¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.280, арк.519-522зв.

³³² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.204, арк.219зв.-222.

злотих, на цей же костел – 250 злотих, на католицькі шпиталі в Луцьку – 250 злотих, луцьким черницям-бригідкам – 300 злотих, на каплицю св.Рожанця у Тучинському костелі – 200 злотих³³³.

334. Кендзерський Михайло (дружина Овдотія Копачівна□)

Рік написання: 1619.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: при церкві в Омельній.

Пожертви: відсутні³³⁴.

335. Керсановська Катерина (чоловік Петро Муравський)

Рік написання: 1649.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні³³⁵.

336. Кидринський Микола

Рік написання: 1611.

Віровизнання: уніат .

³³³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.149, арк.1179-1182зв.

³³⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.853зв.-858зв.

³³⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.132зв.-134.

Місце поховання: церква
Св.Трійці в Олиці.

Пожертви: на Олицьку
святотроїцьку церкву – 50 злотих, на
Олицький костел – 50 злотих, на
олицький шпиталь – 30 злотих, на
церкву в Дідичах – 50 злотих³³⁶.

337. Кимбарівна Ядвіга
(чоловіки – Микола Лепесовицький,
Лукаш Головинський)

Рік написання: 1647.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: березницький
костел.

Пожертви: на Березницький
костел – 200 злотих та срібний келих
за 100 злотих, а також матерію на
орнат³³⁷.

338. Кисилівна Софія (чоловік
Себастьян Омоковський)

Рік написання: 1602.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в
Радовичах.

³³⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.131, арк.134-138.

³³⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.258, арк.15-19.

Пожертви: відсутні³³⁸.

339. Кисилівна Теофіла
(чоловік – Габріель Ференсбах)

Рік написання: не пізн. 1656.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: Затурецький
костел.

Пожертви: на Затурецький
костел – 150 злотих³³⁹.

340. Кисилівна Феодора-Богдана
(чоловік Богущ Дешковський)

Рік написання: 1611.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Воскресенська
церква у Рівному.

Пожертви: відсутні³⁴⁰.

341. Кисіль Адам

Перший тестамент:

Рік написання: 1621.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: церква в
Нізкиничах.

³³⁸ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.35, арк.24-25.

³³⁹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.93, арк.614-615зв.

³⁴⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.89, арк.547зв.-548зв.

Пожертви: на Нізкеницьку церкву – 200 злотих.

Другий тестамент:

Рік написання: 1634.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на ремонт православного собору св.Софії у Києві – 500 злотих, на Успенський уніатський собор у Володимирі – 500 злотих³⁴¹.

342. Кисіль Миколай

Рік написання: між 1650-1651

Віровизнання: уніат

Місце поховання: каплиця св.Миколая у нізкеницькій церкві

Пожертви: на Нізкеницький монастир – 1 тис. злотих капіталу та деякі особисті речі. На костел володимирських домінікан – 500 злотих, кляштору сокальських бернардинів – 500 злотих. Руському

і польському шпиталю у Володимирі – по три копи збіжжя щорічно³⁴².

343. Кішка Катерина (чоловік пан Лиський)

Рік написання: 1630.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: на розсуд брата.

Пожертви: не встановлено.

Тестамент зберігся частково³⁴³.

344. Клембовський Войтех

Рік написання: 1617.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.бернардинів.

Пожертви: Відсутні³⁴⁴.

345. Клоновський Ян (дружина Єлизавета Гутковська)

Рік написання: 1653.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Затурецький костел.

³⁴¹ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.33, арк.7-12.

ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.53, арк.294-296зв.

³⁴² ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.87, арк.732зв.-734зв.

³⁴³ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.37, арк.41-42.

³⁴⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.106, арк.602зв.-603зв.

Пожертви: на Затурецький костел – 400 злотих³⁴⁵.

346. Ключковська Марина
□(чоловік – Андрій
Високинський□)

*Рік написання:*1658.

Віровизнання: в унії.

Місце поховання: соборна володимирвська церква.

Пожертви: на соборну церкву у Володимирі – 200 злотих, володимирським домініканам – 100злотих на молитву за душу чоловіка, Володимирській капітулі – 40 злотих³⁴⁶.

347. Ключовський Адам

Рік написання: не пізн. 1606.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел в Олиці.

Пожертви: на Олицький костел жертвує 50 злотих, на олицький шпиталь – 10 злотих³⁴⁷.

³⁴⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.275, арк.61-62.

³⁴⁶ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.95, арк.1079-1082.

³⁴⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.77, арк.1124-1125зв.

348. Ключовський Войтех

*Рік написання:*1611.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел Св.Трійці в Олиці.

Пожертви: На Олицький костел Св.Трійці – 100 злотих, на олицький шпиталь – 50 злотих³⁴⁸.

349. Ключський Богдан (дружина Марія Колпитовська)

*Рік написання:*1600.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Ключська церква.

Пожертви: відсутні³⁴⁹.

350. Ключський Іван (дружина Катерина Обухівна)

*Рік написання:*1618.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: замкова церква св.Михайла у Паволочі.

Пожертви: відсутні³⁵⁰.

³⁴⁸ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.20, арк.490-493.

³⁴⁹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.65, арк.531зв.-534зв.

³⁵⁰ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.26, арк.619-621зв.

351. Кметянка Анна (чоловік Дадзібог Ословський)

Рік написання: 1653.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел оо. домінікан у Камені.

Пожертви: на костел оо. домінікан у Камені – 1 тис. злотих та чорну спідницю на орнат. На костел Св.Духа – 500 злотих, на Ковельський костел – 50 злотих на вівтар та тканину на орнат; на ковельський шпиталь – корову з телям та двох овець³⁵¹.

352. Княгининський Іван
□(дружина Маруша Рогозянка)□

Рік написання: 1619.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Богоявленська церква в Княгинині.

Пожертви: Згадується, що Княгининська церква зведена його коштом³⁵².

³⁵¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.89, арк.606-608.

³⁵² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.420-422.

353. Князький Лаврін (дружина Маруша Рогозянка)

Рік написання: 1634.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: масток Князі.

Пожертви: міській церкві у Берестечку – 15 злотих, Белзькому Городиському монастирю – 15 злотих, церкві у Берестечку, що під патронатом панів Русиновичів, – 15 злотих, священику з с.Князі – 5 злотих³⁵³.

354. Кобильська Єлизавета
□(перший чоловік Фабіян Залеський, другий – Юрій Станіславський)□

Рік написання: 1632.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел Св.Трійці в Олиці.

Пожертви: на Олицький костел Св.Трійці – 1 тис. злотих, 150 злотих на лампу, дві видеркафові суми – 300 та 100 злотих, на Олицьке братство св.Рожанця – 50 злотих, на великий олицький шпиталь – 50 злотих, на малий олицький шпиталь

³⁵³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.191, арк.318зв.-321зв.

– 20 злотих, на Жорницьку церкву – 20 злотих, за молитву до братства св.Рожанця при Луцькому домініканському монастирі – 50 злотих³⁵⁴.

355. Кобильський Войтех

*Рік написання:*1625.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.єзуїтів у Луцьку .

Пожертви: на єзуїтський костел у Луцьку - 3 тисячі польських злотих, луцьким черницям - бригадкам □ 600 злотих, луцьким домініканам □ 500 злотих, межиріцьким францисканам □ 100 злотих, кафедральному костелу в Луцьку □ 25 злотих, костелу Св. Трійці в Олиці □ 20 злотих. На католицькі шпиталі в Луцьку та Олиці було пожертвовано 50 злотих. Крім того, 1,6 тис. злотих Войтех Кобильський призначив для католицьких кляшторів у Львові, Сокалі та Любліні³⁵⁵.

³⁵⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.187, арк.1050-1055.

³⁵⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.142, арк.356-358зв.

356. Кобильський Микола □(дружина Гальшка Горська)□

*Рік написання:*1619.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: в костелі м.Олика.

Пожертви: на Олицький костел – 100 злотих, луцьким домініканам – 15 злотих, луцьким єзуїтам – 15 злотих, вікаріям Луцького кафедрального костелу – 15 злотих³⁵⁶.

357. Кобильський Ян

*Рік написання:*1631.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: в костелі оо.єзуїтів у Луцьку або в костелі Св.Трійці в Олиці.

Пожертви: на костел, де буде поховано його тіло, – чинш від 400 злотих, 50 злотих на шпиталі, шпиталю в місті, де поховають його тіло, – 100 злотих, на купівлю городу для олицького шпиталю – 100 злотих, на дзвони до Несвіжа – 100 зл., «на бурсу» до Луцька – 500

³⁵⁶ ЦДІАК України, ф.26, оп.1 спр.26, арк.21-23.

злотих, на ремонт олицького органу
– 20 злотих³⁵⁷.

358. Ковальський Матей

Рік написання: 1616.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на костел у
Порицьку – 300 злотих, на кляштор
в Сокалі – 900 злотих та 4 воли,
порицькому плебану кс.Станіславу
Потоцькому – пару волів, шпиталю
порицькому – 2 корови³⁵⁸.

359. Ковицька Єва (чоловік Яна
Вноровського)

Рік написання: бл. 1649.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Корецький
монастир.

Пожертви: на Корецький
монастир – 100 злотих³⁵⁹.

360. Кн. Козика Петро

Рік написання: 1628.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: не
встановлено.

Пожертви: на Сокальський
костел оо.бернардинів – 500 злотих,
на кляштор люблінських
бернардинів – 500 злотих, на
кляштор володимирських домінікан
– 300 злотих, 100 злотих на шпиталь
на розсуд брата Вацлава³⁶⁰.

361. Кн. Козика □(Козичанка)□
Анна (чоловік Андрій Тарнавський)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: родовий склеп
у костелі оо.домінікан
м.Володимира.

Пожертви: на Володимирський
костел оо.домінікан – 500 злотих
капіталу, який мав забезпечити
щорічний чинш у розмірі 35
злотих³⁶¹.

³⁵⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.177, арк.625зв.-629зв.

³⁵⁸ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.47, арк.821зв.-822зв.

³⁵⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.262, арк.139.

³⁶⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.62, арк.1090-1092.

³⁶¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.87, арк.488-489.

362. Кн. Козика □(Козичанка)□
Гальшка □(чоловік Вацлав Бокій)□

Рік написання: 1635.

Віровизнання: римо-католичка

Місце поховання: родовий склеп у костелі оо.домінікан м.Володимира.

Пожертви: на Володимирський костел оо.домінікан – 200 злотих, на костел сокальських бернардинів – 50 злотих, на володимирський католицький шпиталь – 20 злотих³⁶².

363. Кн.Козика Юрій

Рік написання: 1612.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел Св.Трійці у Володимирі при кляшторі оо.домінікан.

Пожертви: на Володимирський костел оо.домінікан – 700 злотих та особисті речі³⁶³.

364. Кн.Козика Януш (дружина Катерина Потіївна)

³⁶² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.196, арк.1113-1115.

³⁶³ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.21, арк.438-440.

Рік написання: 1626.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел Св.Трійці у Володимирі при кляшторі оо.домінікан.

Пожертви: доручає дружині обдарувати костел і шпиталь³⁶⁴.

365. Козинська N

Рік написання: 1648.

Віровизнання: римо-католичка (гіпотетично) .

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: Луцькому домініканському кляштору – 300 злотих³⁶⁵.

366. Козинська Марина

Рік написання: 1644.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на Сокальський костел оо.бернардинів заповіла особисті речі. В їх числі золоті

³⁶⁴ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.29, арк.60-60зв.

³⁶⁵ Згадується: ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.32-33зв.

ланцюжки, чотири копи перел, золотий перстень та ін³⁶⁶.

367. Козинська Регіна (чоловік Олександр Вільгорський)

Рік написання: 1597.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні³⁶⁷.

368. Козинська Томіла □(чоловік Андрій Фунтан)□

Рік написання: 1633.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в с.Толмахів.

Пожертви: для Толмахівської церкви доручає купити дзвін³⁶⁸.

369. Козинський Костянтин

Рік написання: 1632.

Віровизнання: римо-католик (□гіпотетично□).

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на Корецький фарний костел – 100 злотих³⁶⁹.

370. Козинський Матей (дружина Ядвіга Горенчовська)

Рік написання: 1655.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Гулевичівський костел.

Пожертви: на Гулевичівський костел – 30 злотих³⁷⁰.

371. Козинський Павло □(дружина – Софія Белавчанка-Підгороденська□)

Рік написання: 1617.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Ватинська церква.

Пожертви: відсутні³⁷¹.

372. Козинський Семен (дружина Полонія Древинська)

Рік написання: 1601.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Богуринська церква.

³⁶⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.240, арк.496-498зв.

³⁶⁷ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.16, арк.314-316зв.

³⁶⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.187, арк.838-840.

³⁶⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.183, арк.669зв.-671зв.

³⁷⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.93, арк.514-515зв.

³⁷¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.108, арк.508-510.

Пожертви: відсутні³⁷².

373. Козловський Ян

Рік написання: 1642.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.францискан у Кременці.

Пожертви: на Кременецький францисканський костел – 200 злотих, на месу в цьому ж костелі – 50 злотих, на Дубенський костел оо.бернардинів – 50 злотих, трьом кременецьким шпиталям – 15 злотих, двом дубенським шпиталям – 15 злотих, убогим – 15 злотих³⁷³.

374. Колонтаївна-Підгаєцька Феодора (чоловік Ян Крочовський)

Рік написання: 1645.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква св.Івана Хрестителя у Ківерцях.

Пожертви: відсутні³⁷⁴.

---

³⁷² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.63, арк.446-448.

³⁷³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.233, арк.488-491.

³⁷⁴ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.45, арк.1400зв.-1402.

375. Колпитовська Маруша (чоловік Миколай Барановський)

Рік написання: 1639.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Костел Св.Діви Марії у Клевані .

Пожертви: На Клеванський костел Св.Діви Марії – 100 злотих³⁷⁵.

376. Колпитовський Олександр (дружина Гальшка Шашевська)

Рік написання: 1633.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Березницький костел.

Пожертви: на Березницький костел – 100 злотих³⁷⁶.

377. Колпитовський Остафій (дружина – Маруша Костюшковичівна)

Рік написання: 1602.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в с.Колпитов

Пожертви: відсутні³⁷⁷.

---

³⁷⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.219, арк.650-652.

³⁷⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.191, арк.185зв.-188зв.

378. Комнацький Матіас
(дружина Анна Гулевичівна-
Воютинська)

Рік написання: 1620.

Віровизнання: православний.

Місце поховання:
Преображенський монастир у
Чернчицях.

Пожертви: відсутні³⁷⁸.

379. Конопчанка Анна

Рік написання: 1641.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: Корецький
костел оо.францисканів.

Пожертви: на Корецький
костел оо.францисканів жертвує 100
злотих, срібні речі, тканину на орнат
та перла на образ Св.Діви Марії. На
Корецьке братство «рожанця
святого» - 50 злотих, на три шпиталі
в Корці – 30 злотих³⁷⁹.

³⁷⁷ ЦДІАК України, ф.27, оп.1,
спр.14, арк.450-452зв.

³⁷⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.112, арк.808-809зв.

³⁷⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.230, арк.650-652.

380. Констякович Матвій

Рік написання: 1614.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Зимненський
монастир.

Пожертви: на Зимненський
монастир – 25 злотих, на церкву в
Затурцях - 5 злотих та руські
книги³⁸⁰.

381. Концевський Войтех

Рік написання: 1656.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.
домінікан у Володимирі.

Пожертви: володимирським
домініканам – двох коней та
особисті речі³⁸¹.

382. Копистенська Олександра

Рік написання: 1654.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на костел, в якому
спочиватиме її тіло, – 2 тис.
злотих³⁸².

³⁸⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.47, арк.232-233зв.

³⁸¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.93, арк. арк.382-383.

383. Копоть Василь (□ дружина
Настасія Луковицька□)

Рік написання: 1613.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: силецька
церква св.П'ятниці.

Пожертви: відсутні³⁸³.

384. Кораїмовна Гальшка
(чоловік Вацлав Линевський)

Рік написання: 1615.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел в
Тучині.

Пожертви: відсутні³⁸⁴.

385. Корбутовна Дорота
(чоловік Станіслав Зв'яртковський)

Рік написання: 1606.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: Порицький
костел.

Пожертви: на Порицький
костел – 20 злотих³⁸⁵.

---

³⁸² ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.275, арк.491зв.-492.

³⁸³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.95, арк.385-387зв.

³⁸⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.101, арк.114-115зв.

386. Кореневський Ян

Рік написання: 1650.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Затурецький
костел.

Пожертви: на Затурецький
костел – 300 злотих, на месу до того
ж храму – 10 злотих. На затурецький
шпиталь – 15 злотих, на Порицький
костел – 15 злотих, на порицький
шпиталь – 10 злотих, на
Сокальський кляштор – 20 злотих,
на Сокальський фарний костел – 10
злотих, на сокальські шпиталі – 20
злотих³⁸⁶.

387. Кн.Корецька Єфросинія
(чоловік – Данило Стемпковський)

Рік написання: 1647.

Віровизнання: римо-католичка
(гіпотетично).

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на «апарати
костельні» жертвує матерію³⁸⁷.

---

³⁸⁵ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.60, арк.1121-1122.

³⁸⁶ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.87, арк.1086-1088.

³⁸⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.258, арк.548-549зв.

388. Кн. Корецька Ізабела
(чоловік кн.Миколай
Чарторийський)

Рік написання: 1626.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: під грушкою у
Корецькому монастирі біля вікна
келії своєї сестри черниці Серафими

Пожертви: на Корецький
православний монастир – 18,8 тис.
злотих та рухоме майно³⁸⁸.

389. Кн. Корецька Серафима

Рік написання: 1633.

Віровизнання: православна
(черниця).

Місце поховання:
Олександрівський монастир на
Київщині.

Пожертви: все своє майно
передає на користь православного
монастиря у Олександрівській
маєтності Овруцького повіту
Київського воєводства. В числі
майна згадується містечко
Олександрів □Клинці□, «деякі
села», суми в розмірі 18,8 тис.

³⁸⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.69, арк.84зв.-88.

злотих та 45 тис. злотих □посаг□,
коштовності та худоба – без
уточнення кількості³⁸⁹.

390. Кн. Корецький Кароль

Рік написання: 1633.

Віровизнання: римо - католик.

Місце поховання: каплиця
Корецького костелу

Пожертви: на потреби
Католицької Церкви та на
благодійницькі цілі жертвує 12 тис.
злотих. В тому числі на Корецький
костел – 10 тис. злотих, на шпиталі –
1 тис. злотих, на Корецький костел
оо. францисканів – 1 тис. злотих³⁹⁰.

391. Коритенська Анна (чоловік
Михайло Гулевич)

Рік написання: 1622.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква
Чесного Хреста у Волниці.

Пожертви: відсутні³⁹¹.

³⁸⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.178, арк.355-362.

³⁹⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.178, арк.456-468.

³⁹¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.131, арк.577зв.-579.

392. Коритенський Юрій

Рік написання: 1629.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання:

«Грешавський» францисканський
кляштор.

Пожертви: на кляштор, де буде
поховано його тіло, жертвує
невстановлену суму грошей³⁹².

393. Корнацька Маруша
(чоловік Олександр Виговський)

Рік написання: 1605.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні³⁹³.

394. Коровай-Селецький
Остафій (дружина Феодора
Золотолинська□)

Рік написання: 1614.

Віровизнання: уніат

□(гіпотетично□).

Місце поховання: Селецька
церква св.П'ятниці.

Пожертви: відсутні³⁹⁴.

³⁹² ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.173, арк.921-921зв.

³⁹³ ЦДІАК України, ф.26, оп.1,
спр.14, арк.835-838.

395. Корсаківна Регіна (чоловік
Войтех Чурило)

Рік написання: 1633.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Корецький
фарний костел.

Пожертви: на келих до
Корецького фарного костелу - 30
злотих³⁹⁵.

396. Корчаковський Флоріан

Рік написання: 1645.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Покровська
церква у с.Милянєвичі.

Пожертви: на Покровську
церкву в с.Милянєвичі – 30 злотих,
на церкву св. Петра – 20 злотих³⁹⁶.

397. Косовський Йосиф

Рік написання: не пізн. 1606.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: воскресенська
церква у Полонному.

Пожертви: відсутні³⁹⁷.

³⁹⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.95, арк.273-275.

³⁹⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.191, арк.250-252.

³⁹⁶ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.80, арк.709-710.

398. Космовський Ян
Рік написання: 1640.
Віровизнання: римо-католик.
Місце поховання: костел в Олександрії.
Пожертви: на Олександрійський костел жертвує боргові зобов'язання без детального зазначення сум³⁹⁸.
399. Костенецький Федір
Рік написання: 1656.
Віровизнання: східний обряд.
Місце поховання: Блудівська церква.
Пожертви: на Блудівську церкву – 10 злотих, адамашкові ризи та улюблену книгу – Псалтир³⁹⁹.
400. Костюшкович Гаврило (дружина Гальшка Іздембська)
Рік написання: 1622.
Віровизнання: східний обряд.
401. Костюшкович (Хоболтовський?) Гнівош
Рік написання: 1629.
Віровизнання: східний обряд.
Місце поховання: церква у Хоболтові.
Пожертви: на Хоболтівську церкву – 10 злотих⁴⁰¹.
402. Костюшкович (Хоболтовський?) Григорій
Рік написання: 1610.
Віровизнання: східний обряд.
Місце поховання: церква у Хоболтові.
Пожертви: відсутні⁴⁰².
403. Костюшкович-Хоболтовський Петро
Рік написання: 1645.

³⁹⁷ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.15, арк.912-913зв.

³⁹⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.225, арк.746-748.

³⁹⁹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.93, арк.531зв.-533зв.

⁴⁰⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.55, арк.393зв.-395.

⁴⁰¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.63, арк.468-470.

⁴⁰² ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.42, арк.564-565зв.

Віровизнання: православний (гіпотетично).

Місце поховання: церква в Хоболтові Хоболтівському священику – 12 злотих, до «Turorina» - 10 злотих, на шпиталь при церкві св.Василія у Володимирі – 3 злотих, до шпитаю в Турійську – 2 злотих, до шпитаю в Хоболтові – 1 злотий⁴⁰³.

404. Костюшкович-Хоболтовський Петро

Рік написання: 1654.

Віровизнання: православний (гіпотетично).

Місце поховання: церква у Хоболтові.

Пожертви: на Хоболтівську церкву – 100 злотих, на сорокоуст до цього ж храму – 25 злотих, до «turorinskієго» монастиря – 50 злотих, оваденському попу – 15 злотих, фалимицькому попу – 15 злотих, володимирському введеноському попу – 15 злотих,

⁴⁰³ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.80, арк.544-547.

заплатинському попу – 15 злотих⁴⁰⁴.

405. Костюшкович-Хоболтовський Семен (дружина Пелагея Колпитовська)

Рік написання: 1615.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: церква у Хоболтові або в Мелецькому монастирі

Пожертви: відсутні⁴⁰⁵.

406. Костюшкович-Хоболтовський Федір (дружина Марина Кірдеївна-Мнішинська)

Рік написання: 1628.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в с.Воскодави.

Пожертви: відсутні⁴⁰⁶.

407. Костюшкович-Хоболтовський Н. (дружина Богуміла Древинська)

⁴⁰⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.90, арк.960зв.-962.

⁴⁰⁵ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.49, арк.629-631.

⁴⁰⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.166, арк.304-305зв.

Рік написання: 1612.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква у Хоболтові або Суходолі.

Пожертви: відсутні⁴⁰⁷.

408. Костюшковичівна Варвара (чоловік Федір Забенський □)

Рік написання: 1636.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква Пресвятої Богородиці у Хоболтові.

Пожертви: на Хоболтівську церкву – 10 злотих, на монастир у Городищі – 10 злотих, на церкву в Загоріві – 10 злотих, на три шпиталі у Володимирі – по 2 злотих на кожен⁴⁰⁸.

409. Костюшковичівна Олександра (чоловік Войтех Трацевський)

Рік написання: 1653.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: братська церква м.Луцька.

⁴⁰⁷ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.21, арк.140-142.

⁴⁰⁸ ЦДІАК України, ф.27, оп.1 спр.34, арк.1078-1079.

Пожертви: на Луцьку братську церкву – 150 злотих, ченцям Луцького братського монастиря за молитву – 150 злотих⁴⁰⁹.

410. Костюшковичівна Софія (чоловік Андрій Ласко-Чернчицький)

Рік написання: 1644.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Хоболтівська церква.

Пожертви: на Хоболтівську церкву на відправу служби за її душу – 30 злотих, до Загорівського монастиря на сорокоуст – 12 злотих, церкві в Тумині – 10 злотих⁴¹⁰.

411. Костянка Ганна (чоловік Адам Несвицький)

Рік написання: 1608.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква у Несвичі.

Пожертви: відсутні⁴¹¹.

⁴⁰⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.275, арк.18зв.-19зв.

⁴¹⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.79, арк.1608-1609.

⁴¹¹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.18, арк.420зв.-423.

412. Косцинський Бернард

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Клеванський

костел.

Пожертви: на Клеванський костел жертвує 600 злотих⁴¹².

413. Котельницька Анна
(чоловік Юрій Билецький)

Рік написання: 1614.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Малевська церква в маєтностях Загоровських.

Пожертви: Малівському священику, який буде ховати її тіло, – 2 копи лит. грошей та колпачок, підшитий кунами⁴¹³.

414. Котовичівна Овдог'я
(чоловік Адам Двораковський)

Рік написання: 1639.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Церква монастирська в Чекві.

Пожертви: На церкву монастирська в Чекві виділяє 30 злотих на виготовлення келиха. 12 злотих виділялося для відправи у цій церкві 40 літургій⁴¹⁴.

415. Кохан Ян

Рік написання: 1639.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Луцький костел оо.домінікан перед вівтарем Св.Діви Марії.

Пожертви: луцьким домініканам – 200 злотих, на костел оо.єзуїтів – 50 злотих, луцьким бригідкам – 50 злотих, пріору домініканського монастиря – 50 злотих, двом польським шпиталям по 10 злотих⁴¹⁵.

ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.216, арк.310-313зв.

416. Краєвський Матіяш

Рік написання: не пізніше 1640.

Віровизнання: римо-католик.

⁴¹² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.492-494.

⁴¹³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.101, арк.271-272зв.

⁴¹⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.219, арк.133зв.-135зв.

⁴¹⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.216, арк.310-313зв.

Місце поховання: костел у Литовижі.

Пожертви: на Литовизький костел – 160 злотих⁴¹⁶.

417. Красинський Андрій

Рік написання: 1623.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.домінікан у Луцьку.

Пожертви: на Луцький домініканський костел - 2 тис. злотих. Крім того, 2 тис. злотих записувалися на костел оо. єзуїтів та 2 тисячі – на фундацію шпиталю при Луцькому домініканському монастирі⁴¹⁷.

418. Красинський Іван (дружина Раїна Сло-Малинська)

Рік написання: 1602.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Заборольська церква.

Пожертви: відсутні⁴¹⁸.

419. Красинський Олександр

Рік написання: 1649.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.домінікан у Луцьку.

Пожертви: на Луцький домініканський монастир – 10 тис. злотих, 2 тис. злотих - на оздобу чудотворного образу св. Діви Марії у тому ж монастирі, 2 тис. злотих – на каплана при домініканському костелі, що мав щотижня відправляти дві заупокійні меси за його душу, на шпиталь при домініканському монастирі – 5 тис. злотих. Крім того, 1 тис. злотих відписує на вічну лампу перед св.сакраментом до костела Св.Трійці⁴¹⁹.

420. Красносельська Анна (чолоїк Ян Древецький)

Рік написання: 1628.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел оо.францискан у Корці.

⁴¹⁶ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.75, арк.1229зв.-1230зв.

⁴¹⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.133, арк.787-790зв.

⁴¹⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.65, арк.267-270.

⁴¹⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.118-121.

Пожертви: корецьким францисканам відписує 1 тис. злотих⁴²⁰.

421. Красносельський Ян

Рік написання: Не пізн.1630.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Почаївський монастир.

Пожертви: Почаївському монастирю – адамашкові ризи, срібний келих, стихар, епітрахіль та ін. церковне начиння⁴²¹.

422. Кринська Софія (чоловік Іван Калинський)

Рік написання: 1624.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: неназваний костел.

Пожертви: відсутні⁴²².

423. Кринський Марко

Рік написання: 1639.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Луцький костел оо.домінікан

Пожертви: на Луцький костел оо.домінікан – 300 злотих, на Луцький фарний костел – 100 злотих, луцьким єзуїтам – 100 злотих, на шпиталь св.Лазаря – 100 злотих та ін⁴²³.

424. Криницький Марко

Рік написання: не пізн. 1645.

Віровизнання: римо-католик (гіпотетично).

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: на Луцький монастир оо.домінікан жертвує шаблю⁴²⁴.

425. Крогулецький Ян

Рік написання: 1610.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Клеванський костел.

⁴²⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.160, арк.846-849.

⁴²¹ Згадується: ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.37, арк.167зв.-168.

⁴²² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.146, арк.18-19зв.

⁴²³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.216, арк.267-272зв.

⁴²⁴ Згадується: ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.45, арк.526зв.-527зв.

Пожертви: на Клеванський костел – 15 злотих і 1 копу лит. грошей на шпиталь при ньому⁴²⁵.

426. Крушецька Гелжбета

Рік написання: 1639.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Горохівський костел.

Пожертви: Відсутні⁴²⁶.

427. Крушинський Станіслав

Рік написання: 1599.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.домінікан в Луцьку.

Пожертви: на домініканський костел в Луцьку дві суми – 130 та 80 злотих⁴²⁷.

428. Крушинський Яків (дружина Милослава Мложевська)

Рік написання: 1624.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел Св.Трійці у Володимирі.

Пожертви: на Володимирський костел Св.Трійці – 50 злотих⁴²⁸.

429. Крушевський Андрій (дружина Феодора Севрюківна)

Рік написання: 1623.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел (без локалізації).

Пожертви: на костел, де буде поховано його тіло, – 50 злотих⁴²⁹.

430. Кукольський Петро

Рік написання: 1614.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква Св.Трійці Войницького монастиря.

Пожертви: відсутні⁴³⁰.

431. Куликовська Анна (перший чоловік Андрій Мшальський, другий – Самійло Черневський)

Рік написання: 1653.

⁴²⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.89, арк.170-171зв.

⁴²⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.221, арк.287-288зв.

⁴²⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.56, арк.61зв.-62зв.

⁴²⁸ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.59, арк.840-841зв.

⁴²⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.133, арк.848зв.-850.

⁴³⁰ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.30, арк.242-244.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: в костелі який має вибрати чоловік

Пожертви: на костел, де спочиватиме її тіло, – 100 злотих та особисті речі, на торчинський шпиталь – 30 злотих⁴³¹.

432. Куликовська Настасія

Рік написання: 1629.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква Св.Трійці у Тростянці.

Пожертви: на Тростянецьку церкву – десятина з усіх волок тростянецького маєтку, священику цієї ж церкви – 10 злотих річно за молитву, братському монастирю в Луцьку протягом трьох років надавати дрова з тростянецької пущі⁴³².

433. Куликовська Олександра

Рік написання: 1632.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: братська церква в Луцьку.

Пожертви: на братський монастир в Луцьку – 1 тис. злотих, на братський шпиталь – 50 злотих⁴³³.

434. Куликовський Адам (дружина Анастасія Плавинська)

Рік написання: 1636.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: куликівська церква.

Пожертви: доручає дружині на власний розсуд виділити гроші на сорокоуст⁴³⁴.

435. Куликовський Стефан

Рік написання: не пізн. 1644.

Віровизнання: православний (гіпотетично).

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: на Почаївський монастир – 100 злотих⁴³⁵.

⁴³¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.492-494.

⁴³² ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.33, арк.933-936зв.

⁴³³ Згадується: ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.48, арк.1005-1007зв.

⁴³⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.198, арк.1433-1435.

⁴³⁵ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.46, арк.63-64зв.

436. Куневська Магдалена
(чоловік Ждан Долотецький)

Рік написання: 1605.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква
св.Миколая в с.Радогощі.

Пожертви: відсутні⁴³⁶.

437. Куневська Марина (чоловік
князь Лев зі Збаража Воронецький)

Рік написання: 1609.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква
Св.Трійці в Татаринівцях.

Пожертви: підтверджує
надання чоловіка на Татаринівську
церкву та Збаразький костел⁴³⁷.

438. Куровська Марина
(дружина Богдана Козинського)

Рік написання: 1648.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: Луцький
монастир оо.домінікан.

Пожертви: Луцькому
монастирю оо.домінікан – двір у

Луцьку і 350 злотих. Монастирю
св.Марії Магдалини оо.боніфратріїв
– 1 тис. злотих, які мали щорічно
давати чинш в розмірі 80 злотих.
Луцькому монастирю св.Бригіди –
100 злотих, на два луцькі шпитали –
св.Духа і св.Лазаря – по 100 злотих.
Костелу оо.єзуїтів (св.Петра і Павла)
– 50 злотих. На кафедральний костел
св.Трійці – 50 злотих. На костел
св.Якуба – 50 злотих. Уніатській
церкві св.Трійці в Луцьку – всі
рухомі речі⁴³⁸.

439. Куропатицька Софія
(чоловік Станіслав Вольський)

Рік написання: 1644.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: каплиця при
костелі Св.Трійці кляштору
оо.домінікан у Володимирі.

Пожертви: на каплицю, де має
бути поховано її тіло, жертвує 1500
злотих⁴³⁹.

440. Кн. Курцевичівна Раїна

⁴³⁶ ЦДІАК України, ф.22, оп.1,
спр.14, арк.660.

⁴³⁷ ЦДІАК України, ф.26, оп.1,
спр.18, арк.64-66.

⁴³⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.261, арк.428-431.

⁴³⁹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.80, арк.48-49.

Рік написання: 1641.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: Відсутні⁴⁴⁰.

441. Кн. Курцевич Федір

Рік написання: 1608.

Віровизнання: аріанин
(гіпотетично).

Місце поховання: у Новосілках
«під грушками».

Пожертви: відсутні⁴⁴¹.

442. Лабенський Якуб

Рік написання: 1623.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: не
встановлено.

Пожертви: на Володимирський
костел оо.домініканів – 20 злотих⁴⁴².

443. Лада Стефан

Рік написання: 1654.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Перевальський
костел.

Пожертви: особисті речі на
користь Перевальського костелу⁴⁴³.

444. Ламбардович –
Мировицький Данило

Рік написання: 1645.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: Гойська
церква.

Пожертви: на Гойську церкву –
230 злотих, срібний хрест та ін.
речі⁴⁴⁴.

445. Ласинська з Бежвець Регіна

Рік написання: не пізніше 1641.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: Луцький
костел оо.домінікан.

Пожертви: Згадує, що
чудотворний образ Св.Діви Марії,
який зберігається в Луцькому
домініканському костелі, був

⁴⁴⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.225, арк.963-964зв.

⁴⁴¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.40, арк.177зв.-179.

⁴⁴² ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.56, арк.962-962зв.

⁴⁴³ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.90, арк.751зв.-752.

⁴⁴⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.258, арк.98-100зв.

намальований за її власний кошт та кошти її чоловіка⁴⁴⁵.

446. Ласинський Миколай (дружина – Олександра Загоровська).

Рік написання: 1649.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Луцький костел оо. Домінікан.

Пожертви: у Луцькому домініканському костелі знаходився вівтар перед чудотворним образом св.Діви Марії, виготовлений коштом Ласинського та його дружини. На цей вівтар від свого імені і від імені дружини Ласинський пожертвував срібний келих, покритий золотом, і 500 злотих⁴⁴⁶.

447. Ласко-Чернчицький Костянтин

Рік написання: 1653.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Введенська церква м.Володимира.

⁴⁴⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.225, арк.1176зв.-1178зв.

⁴⁴⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.212-214зв.

Пожертви: священику Введенської церкви м.Володимира – 10 злотих⁴⁴⁷.

448. Ласко-Чернчицький Ян (дружина Анна Приборська)

Рік написання: 1619.

Віровизнання: православний (гіпотетично)

Місце поховання: Чернчицька церква.

Пожертви: відсутні⁴⁴⁸.

449. Ласкова Анна

Рік написання: 1629.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: Торчинський костел.

Пожертви: відсутні⁴⁴⁹.

450. Ледоховська Анна

Рік написання: 1601.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква св.Миколая у Ледохові.

⁴⁴⁷ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.90, арк.759-759зв.

⁴⁴⁸ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.26, арк.218зв.-220зв.

⁴⁴⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.173, арк.128-130зв.

Пожертви: відсутні⁴⁵⁰.

451. Ледоховська Катерина
(Миколаєва Ледоховська)

Рік написання: 1630.

Віровизнання: православна
(гіпотетично).

Місце поховання: церква
св.Миколая у Ледохові.

Пожертви: на Ледоховську
церкву св.Миколая жертвує дві суми
– 100 та 30 злотих - та рухоме майно,
на Почаївський монастир 100
злотих⁴⁵¹.

452. Ледоховський Григорій

Рік написання: не пізн.1633.

Віровизнання: православний
(гіпотетично).

Місце поховання: не
встановлено.

Пожертви: на Почаївський
монастир – 150 злотих, на
Ледоховську церкву – 30 злотих, на
Лосятинську церкву – 20 злотих⁴⁵².

453. Лепесовицька Анна

⁴⁵⁰ ЦДІАК України, ф.22, оп.1,
спр.13, арк.47зв.-49.

⁴⁵¹ ІР НБУВ ф.231, спр.47, арк.1.

⁴⁵² ЦДІАК України, ф.22, оп.1,
спр.40, арк.9зв.-10, 295зв.-295а зв.

Рік написання: 1639.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Луцька
братська церква.

Пожертви: на змурування
склепу в братській церкві, де має
спочити її тіло, – 50 злотих, на
братську церкву – 200 злотих, коня
та ін. речі⁴⁵³.

454. Лепесовицький Андрій

Рік написання: 1643.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел у
Чорторийську в гробниці біля
вівтаря Св.Діви Марії, яку він звів
для себе і своєї дружини.

Пожертви: на Чорторийський
костел – дворик у Чорторийську та
три скирти збіжжя⁴⁵⁴.

455. Лепесовицький Миколай

Рік написання: 1643.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Березницький
костел.

⁴⁵³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.216, арк.520-524.

⁴⁵⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.238, арк.311-313зв.

Пожертви: На Березницький костел – 50 злотих⁴⁵⁵.

456. Лепесовицький Петро
□(дружина Маруша Злотолинська□)

Рік написання: 1633.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква св.Михайла в Осовій.

Пожертви: священикам, що прибудуть на похорони, по 1 копій грошей, о.Решецькому – 3 копи, о.Телці – 6 кіп. До Осівської церкви на дзвін – 130 злотих, на ризи – 45 злотих, срібло - на виготовлення келиха, а коня, зброю та ін. речі – на оправу образів. Осівському священику – волоку поля з повинностями підданих, щорічне забезпечення сукном, щорічна виплата 10 злотих на дяка. 10 кіп грошей – на сорокоуст⁴⁵⁶.

457. Лешницька Богдана

Рік написання: 1612.

Віровизнання: східний обряд.

⁴⁵⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.236, арк.199зв.-202.

⁴⁵⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.178, арк.749-751зв.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁴⁵⁷.

458. Линевська Анна (чоловік Андрій Черневський)

Рік написання: 1608.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Загорівський монастир.

Пожертви: відсутні⁴⁵⁸.

459. Линевська Гелена
(□чоловік Ян Шимкович-Шклинський)□

Рік написання: 1657.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел у Затурцях.

Пожертви: на Затурецький костел – 1 тис. злотих, які мають забезпечити щорічний чинш в розмірі 70 злотих. На Сокальський конвент оо.бернардинів – 50 злотих, луцьким бригідкам - 50 злотих, луцьким домініканам - 50 злотих, луцьким єзуїтам - 50 злотих, черниці

⁴⁵⁷ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.22, арк.461-463зв.

⁴⁵⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.160, арк.1319-1321.

кляштору св.Бригіди в Луцьку «Одинцовні» - 30 злотих, луцьким боніфратріям – 30 злотих, луцьким бернардинам – 30 злотих, янівським бернардинам – 40 злотих, до різних шпиталів – 20 злотих⁴⁵⁹.

460. Линевська Маруша (дружина Остафія Баковецького)

Рік написання: 1639.

Віровизнання: в унії.

Місце поховання: Успенський собор у Володимирі.

Пожертви: на Успенський Володимирський собор – 100 злотих⁴⁶⁰.

461. Линевська Софія

Рік написання: 1640.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: не обумовлено.

Пожертви: на костел, де буде спочивати її тіло, жертвує матерію на орнат та срібло на келих⁴⁶¹.

⁴⁵⁹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.95, арк.755-761.

⁴⁶⁰ Пам'ятки – Т.3. – Вип.1. – К.,2001. – С.259-261.

⁴⁶¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.221, арк.14зв.-16.

462. Линевська Феодора (чоловік Іван Мишкович-Рутський)

Рік написання: 1609.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: маєток Деревени у володіннях Чарторійського.

Пожертви: Відсутні⁴⁶².

463. Линевський Криштоф (дружина Софія Вольська)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.домінікан у Володимирі.

Пожертви: на костел оо.домінікан у Володимирі – 300 злотих, на шпиталь при ньому – 100 злотих⁴⁶³.

464. Лисаковська Анна (чоловік – Коморовський N)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католичка.

⁴⁶² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.89, арк.15-17.

⁴⁶³ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.87, арк.790-793.

Місце поховання: родинний склеп в костелі оо. Домінікан м. Володимира.

Пожертви: на костел оо.домінікан у Володимирі – 200 злотих, на шпиталь при ньому – 100 злотих, сокальським бригадам – 100 злотих⁴⁶⁴.

465. Лисаковська Анна (чоловік – Глембоцький N)

Рік написання: 1652.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел оо.францискан м.Дубна.

Пожертви: на кляштор оо.францискан в Дубні жертвує 1 тис. злотих, донці Францишці, яка є черницею кляштору св.Бригіди в Луцьку, – 3 тис. злотих⁴⁶⁵.

466. Лисаковська Марета (дружина кн.Івана Соломирецького)

Рік написання: 1604.

Віровизнання: римо-католичка.

⁴⁶⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.87, арк.609-613.

⁴⁶⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.272, арк.126зв.-130.

Місце поховання: костел Св.Трійці у Володимирі.

*Пожертви:*на костел, де буде поховано її тіло, – 100 злотих, на польський шпиталь – 50 злотих, на руський (уніатський) шпиталь у Володимирі – 10 злотих⁴⁶⁶.

467. Літинська Раїна (чоловік Станіслав Золотолинський)

Рік написання: 1613.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в Радовичах.

Пожертви: відсутні⁴⁶⁷.

468. Лодзянка Констанція (дружина Самійла Охлоповського)

Рік написання: 1649.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: доручає чоловікові зробити пожертви на молитву за її душу⁴⁶⁸.

469. Лоза Станіслав

⁴⁶⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.72, арк.287-290.

⁴⁶⁷ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.22, арк.231-232зв.

⁴⁶⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.537-538зв.

Рік написання: не пізн.1645.

Віровизнання: римо-католик
(суфраган луцький).

Місце поховання: не
встановлено.

Пожертви: на костел Св.Трійці
в Луцьку – 5 тис. злотих, на
олицький шпиталь – 150 злотих⁴⁶⁹.

470. Лозчанка Варвара (чоловік
Олександр Красинський)

Рік написання: 1640.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Луцька
братська церква.

Пожертви: на Луцьку братську
церкву жертвує 1 тис. злотих,
ченцям та священикам, які
прибудуть на похорони, – 100
злотих, убогим – 20 злотих. На
Преображенську церкву в Чернцях,
при якій мешкають убогі черниці, –
300 злотих, на костел оо.домінікан в
Луцьку – 300 злотих, на три шпиталі
в Луцьку (католицькі та руський) –
50 злотих на кожен⁴⁷⁰.

⁴⁶⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.242, арк.102-105зв.

⁴⁷⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.225, арк.369-371зв.

471. Лозчанка Єлена (чоловік
Якуб Кашовський)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католичка
(гіпотетично) .

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на молитву жертвує
1 тис. оо.францисканам пінським,
500 злотих київським домініканам⁴⁷¹.

472. Лудвиський Григорій
(дружина – Катерина Букоємська)

Рік написання: 1611.

Віровизнання: уніат.

Місце поховання: церква в
маєтку Дедеркали.

Пожертви: відсутні⁴⁷².

473. Лукашевська Софія

Рік написання: 1644.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Луцька
братська церква.

Пожертви: на Луцьку братську
церкву жертвує матерію та срібні
речі⁴⁷³.

⁴⁷¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.273, арк.240-242зв.

⁴⁷² ЦДІАК України, ф.22, оп.1,
спр.19, арк.110-113зв.

474. Луцький Матеуш

Рік написання: 1640.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Клеванський костел.

Пожертви: отцям єзуїтам в Луцьку – 200 злотих, доповнює свою фундацію на костел у Клевані (1 тис. злотих) сумою в 100 злотих. Згадана сума мала йти на утримання трьох убогих у місцевому шпиталі⁴⁷⁴.

475. Любевський Томаш

Рік написання: 1641.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Корецький костел оо.францискан

Пожертви: Корецьким францисканам – 20 злотих, братству «рожанця святого» - 30 злотих, корецькому плебану – 10 злотих⁴⁷⁵.

476. Людєровичівна Марія

Рік написання: 1645.

Віровизнання: православна.

---

⁴⁷³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.240, арк.570-571.

⁴⁷⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.221, арк.304-307.

⁴⁷⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.230, арк.770зв.-772зв.

Місце поховання: монастир Успіння Пресвятої Богородиці у Корці.

Пожертви: на Корецький Успенський монастир – 100 злотих, міським корецьким священикам – 100 злотих, монастирському священику о.Захарію – 10 талярів⁴⁷⁶.

477. Лютомарський N.

Рік написання: не пізн.1643.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел у (Тучині?).

Пожертви: не встановлено⁴⁷⁷.

478. Люшківський Ян

Рік написання: 1610.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел в Луцьку.

Пожертви: на Луцький костел, де буде похований, – 30 злотих, ксьондзам та на шпиталь – 30 злотих, букоємському попу – 10 злотих. Крім того, доручає продати

---

⁴⁷⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.244, арк.795-796зв.

⁴⁷⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.236, арк.867-867зв.

коней та придбати дзвін для Добрятинської церкви⁴⁷⁸.

479. Люшковський Ян

Рік написання: 1641.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: на Лешнівський кляштор оо.бернардинів - дві суми - 1 та 4 тис. злотих, на кляштор св.Бригіди в Луцьку – 1 тис. злотих, на братство св.Анни при Лешнівському костелі – 500 злотих⁴⁷⁹.

480. Лясоцька Софія

Рік написання: 1639.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Костел Св.Трійці в Олиці.

Пожертви: На Олицький костел Св.Трійці – 600 злотих⁴⁸⁰.

481. Маложицький Геліаш (дружина Марина Себастьяновська)

Рік написання: 1652.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: кафедральний костел в Луцьку.

Пожертви: на Луцький кафедральний костел – 400 злотих⁴⁸¹.

482. Мальчевська Малгожата

Рік написання: 1637.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: Своє рухоме майно та гроші, що були їй винні, розподіляє між Торчинським костелом та черницею Луцького кляштору Регіною Мальчевською⁴⁸².

483. Маляновський Мацей

Рік написання: 1649.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Луцький костел оо.домінікан.

⁴⁷⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.82, арк.558зв.-561зв.

⁴⁷⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.225, арк.922зв.-924зв.

⁴⁸⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.219, арк.74-75зв.

⁴⁸¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.272, арк.361зв.-364зв.

⁴⁸² ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.72, арк.658зв.-659зв.

Пожертви: на Луцький домініканський костел – 130 злотих⁴⁸³.

484. Маркевич Олександр

Рік написання: не пізн.1646.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: Луцька братська церква.

Пожертви: На Луцьку братську церкву легує 20 злотих, на братський шпиталь – 3 злотих⁴⁸⁴.

485. Марковська Олена (чоловік Михайло Ворона)

Рік написання: 1624.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁴⁸⁵.

486. Марковський Олександр (дружина Гелена Молинська)

Рік написання: 1622.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: церква Різдва Христового у Марковичах.

Пожертви: на церкву в Марковичах дарує дві книги – Новий Заповіт та Часослов острозького друку⁴⁸⁶.

487. Марковський Ян

Рік написання: 1628.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: церква в Марковичах.

Пожертви: на добудову Марковицької церкви – 30 злотих, на користь цієї ж церкви – 20 кіп збіжжя щорічно⁴⁸⁷.

488. Марковський Ян

Рік написання: 1631.

Віровизнання: православний (гіпотетично).

Місце поховання: не встановлено.

⁴⁸³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.45-46зв.

⁴⁸⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.251, арк.530-532.

⁴⁸⁵ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.59, арк.799-801.

⁴⁸⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.131, арк.296-298зв.

⁴⁸⁷ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.29, арк.696-698.

Пожертви: марковицькому священику о.Павлу Даниловичу – 10 кіп жита і 10 кіп вівса⁴⁸⁸.

489. Марковський Яцко (дружина Пелагея Сосницька)

Рік написання: 1610.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква Різдва Христового у Марковичах.

Пожертви: відсутні⁴⁸⁹.

490. Марцишевський Самійло (дружина Марина Павловичівна)

Рік написання: 1638.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Янівський кляштор оо.францискан.

Пожертви: на Янівський кляштор оо.францискан – 500 злотих⁴⁹⁰.

491. Марцишевський Ян-Явгел (чоловік Олени Чернієівни)

Рік написання: 1651.

---

⁴⁸⁸ Згадується: ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.35, арк.475зв.-478.

⁴⁸⁹ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.19, арк.260-263.

⁴⁹⁰ Згадується: ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.46, арк.866-867зв.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Межиріцький монастир оо.францискан.

Пожертви: на Межиріцький кляштор оо.францискан – 500 злотих, луцьким домініканам до братства св.Рожанця – 500 злотих⁴⁹¹.

492. Маршевська Маруша

Рік написання: 1613.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: в костелі □(без уточнень)□.

Пожертви: відсутні⁴⁹².

493. Маршевський Станіслав (дружина Маруша Колчинська)

Рік написання: 1611.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Тучинський костел.

Пожертви: на Тучинський костел – 20 злотих⁴⁹³.

---

⁴⁹¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.597зв.-599.

⁴⁹² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.95, арк.276зв.-278зв.

⁴⁹³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.89, арк.506-507.

494. Кн.Масальська Ганна
□(чоловік Семен Рогозинський□)
Рік написання: 1617.
Віровизнання: східний обряд.
Місце поховання: Рогозинська церква.
Пожертви: відсутні⁴⁹⁴.
495. Кн.Масальський Кирик
Рік написання: не пізн. 1659.
Віровизнання: східний обряд.
Місце поховання: церква Св.Трійці у Тростянці.
Пожертви: не встановлено⁴⁹⁵.
496. Маславицький Криштоф
Рік написання: 1634.
Віровизнання: римо-католик.
Місце поховання: костел оо.бернардинів у Янові.
Пожертви: на Янівський костел оо.бернардинів пожертвував невстановлену суму грошей, яку йому заборгував Ян Кашовський⁴⁹⁶.
497. Матишевський Мартин
Рік написання: 1652.
Віровизнання: римо-католик.
Місце поховання: Луцький костел оо.домінікан.
Пожертви: на образ Пресвятої Богородиці – 500 злотих⁴⁹⁷.
498. Медонова Анна (чоловік Микола Омелянський)
Рік написання: не пізн. 1622.
Віровизнання: римо-католичка.
Місце поховання: в костелі (без уточнення)
Пожертви: відсутні⁴⁹⁸.
499. Мезинська Марина (□чоловік Гаврило Стемповський□)
Рік написання: 1632.
Віровизнання: римо-католичка.
Місце поховання: Сокальський кляштор.
Пожертви: на Сокальський кляштор – 500 злотих, на Лешнівський костел – 200 злотих, на

⁴⁹⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.108, арк.265-266.

⁴⁹⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.286, арк.1024-1025зв.

⁴⁹⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.191, арк.288-289.

⁴⁹⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.724зв.-725зв.

⁴⁹⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.131, арк.160зв.-162.

луцький шпиталь – 100 злотих, на
сокальський шпиталь – 50 злотих⁴⁹⁹.

500. Мелешківна Катерина

Рік написання: 1622.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква
Св.Трійці в Соколі.

Пожертви: на Сокольську
церкву – корову з телям⁵⁰⁰.

501. Мелешківна Оксентія
(дружина Вацлава Яроцького)

Рік написання: 1649.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: на розсуд
чоловіка.

Пожертви: на Волківську
церкву – 50 злотих⁵⁰¹.

502. Мелешко-Березвицький
Олександр

Рік написання: 1622.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Свойчівський
костел.

Пожертви: Відсутні⁵⁰².

503. Мелешко-Березовицький
Олександр

Рік написання: 1630.

Віровизнання: уніат.

Місце поховання: Девятківська
або Жировицька церква.

Пожертви: на церкву де буде
поховао його тіло жертвує 150
злотих, а на шпиталь при тій церкві
– 20 злотих⁵⁰³.

504. Мелешко-Микулицький
Михайло

Рік написання: 1603.

Віровизнання: уніат.

Місце поховання: церква в
Микуличах.

Пожертви: на Микулицьку
церкву – 2 волоки поля⁵⁰⁴.

⁴⁹⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.183, арк.969-971зв.

⁵⁰⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.131, арк.911-912зв.

⁵⁰¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.262, арк.253-254зв.

⁵⁰² ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.55, арк.809-810зв.

⁵⁰³ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.64, арк.202зв.-204.

⁵⁰⁴ Пам'ятки – Т.3. – Вип.1. –
К.,2001. – С.119-121.

505. Межинська Анна (чоловік Адам Покривницький)

Рік написання: 1622.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: парафіяльний костел у Клевані.

Пожертви: на Клеванський костел, де має бути поховано її тіло, жертвує на виготовлення орнату адамашковий летнік⁵⁰⁵.

506. Менжинський Станіслав □(дружина Анна Красносельська□)

Рік написання: 1619.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.францискан у Корці.

Пожертви: на Корецький францисканський костел – 1,5 тис. злотих⁵⁰⁶.

507. Менчина Юрій

Рік написання: 1619.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: гроб пана Загорського у Свойчівському костелі.

Пожертви: на Свойчівський костел – 200 злотих, особисті речі – свойчівському плебану, володимирським домініканкам на закінчення будівництва каплиці з лівої сторони від костелу – 100 злотих, на володимирський «лядський» шпиталь – клячу, шаблю, 14 кіп жита, на свойчівський шпиталь – троє свиней, полть м'яса, 2 маці жита та ін⁵⁰⁷.

508. Метлянова Катерина □(дівоче прізвище не встановлене)□

Рік написання: не пізн. 1634.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: фарний костел у Корці.

Пожертви: на Корецький фарний костел жертвує власні речі – мідь, тканини, срібний посуд та ін. На корецький кляштор оо.францискан - 50 злотих⁵⁰⁸.

⁵⁰⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.133, арк.27-28зв.

⁵⁰⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.201-203.

⁵⁰⁷ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.51, арк.179-180.

⁵⁰⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.192, арк.439-440зв.

509. Микулинська Анна
(чоловіки: Андрій Ярмолинського,
згодом кн. Стефан Четвертинський)

Рік написання: 1638.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁵⁰⁹.

510. о.Микулич Григорій

Рік написання: 1617.

Віровизнання: православний
(чернець-схимник).

Місце поховання: Чернчицький
монастир.

Пожертви: свої речі – книги,
образа, ризи та ін. – ділить між
Чернчицьким монастирем, Луцьким
братством, яровицьким та
дмитріївським попами⁵¹⁰.

511. Милевський Якуб-
Станіслав

Рік написання: 1636.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Превальський
костел.

---

⁵⁰⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.213, арк.109зв.-111.

⁵¹⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.108, арк.310а-310б зв.

Пожертви: на вівтар Успіння
св. Діви Марії у Превальському
костелі – 24 злотих⁵¹¹.

512. Милковський Миколай

Рік написання: 1642.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел
оо.домінікан в Луцьку.

Пожертви: відсутні⁵¹².

513. Мирковицький Матей

Рік написання: 1618.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел
св.Якуба у Луцьку

Пожертви: на Святоякубський
костел в Луцьку жертвує начиння, на
луцький шпиталь св.Лазаря – 6 мац
борошна луцької міри⁵¹³.

514. Мисевський Андрій

Рік написання: 1650.

Віровизнання: римо-католик.

---

⁵¹¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.71, арк.376-377.

⁵¹² ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.230, арк.1026-1029.

⁵¹³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.230, арк.1026-1029.

Місце поховання: склеп панів Вольських в костелі оо.домінікан м.Володимира.

Пожертви: відсутні⁵¹⁴.

515. Мислтковський Миколай

Рік написання: 1648.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Корецький костел оо.францискан.

Пожертви: На францисканський костел в Корці – 500 злотих⁵¹⁵.

516. Мишка-Варковський Миколай □(дружина – Гальшка Сенютянка□)

Рік написання: 1613.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел у Варковичах (□гіпотетично)□.

Пожертви: Згадується, що у Варковичах був зведений костел його коштом. На цей костел записав 2 тис. злотих видеркафу, які мали давати щорічний чинш в розмірі 100

⁵¹⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.87, арк.1343зв.-1345.

⁵¹⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.409-410зв.

злотих. Цей храм мав лишатися під опікою луцьких домінікан. Луцьким домініканам жертвував 100 злотих⁵¹⁶.

517. Мишка-Варковський Станіслав

Рік написання: 1622.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел (не локалізовано).

Пожертви: на костел, де буде поховано його тіло, жертвує 200 злотих⁵¹⁷.

518. Мишка-Холоневський Іван (дружина – Марія Колпитовська)

Рік написання: 1611.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Пречистенська церква в Холоневі.

Пожертви: відсутні⁵¹⁸.

519. Мишка – Холоневський Михайло

⁵¹⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.95, арк.149зв.-155зв.

⁵¹⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.133, арк.605-607зв.

⁵¹⁸ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.20, арк.640зв.-642.

Рік написання: 1645.
Віровизнання: Східний обряд.
Місце поховання: Церква в маєтку Мирків.

Пожертви: Відсутні⁵¹⁹.

520. Мишчанка-Холоневська Феодора (дружина Войтеха Грушецького)

Рік написання: 1637.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Церква Різдва Христового у Холоневі.

Пожертви: Холоневському священику о. Андрію дарує вола⁵²⁰.

521. Мінковський Кіндрат (дружина Марія Перекладовська)

Рік написання: 1627.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: в будь-якій церкві східного обряду.

Пожертви: відсутні⁵²¹.

522. Мінковський Кіндрат (дружина – Анна Ласківна)

Рік написання: 1644.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: Церква Воскресіння Господнього в Тарговиці.

Пожертви: на ремонт Тарговицької церкви – 50 злотих, на допомогу у будівництві церкви в Мінковцях – 50 злотих, на сорокоуст тарговицькому попу Івану – 30 злотих, до братської церкви в Луцьку – 30 кіп жита, на Мінковський монастир – 30 кіп жита⁵²².

523. Міновицький Миколай

Рік написання: 1657.

Віровизнання: православний

Місце поховання: Хорохоринська церква.

Пожертви: на Хорохоринську церкву легував 100 злотих⁵²³.

524. Млодзяновський Станіслав

⁵¹⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.244, арк.870-872зв.

⁵²⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.206, арк.651зв.-653зв.

⁵²¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.154, арк.1086-1086зв.

⁵²² ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.44, арк.1437-1441зв.

⁵²³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.282, арк.481зв.-482зв.

Рік написання: 1640.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Луцький костел оо.єзуїтів.

Пожертви: своєму синові – кс.Томашу Млодзяновському – доручає зробити легату на костел⁵²⁴.

525. Мнішковський Ян (дружина Ядвіга Малицька)

Рік написання: 1600.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: у Володимирі в «костелі римським».

Пожертви: відсутні⁵²⁵.

526. Могильницька Раїна (дружина Симона Олізаровського)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Пречистенська церква у Русиновичі-Берестечку

Пожертви: Берестецькій церкві – 20 злотих, Малевській церкві на сорокоуст – 10 злотих⁵²⁶.

⁵²⁴ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.42, арк.1028-1300.

⁵²⁵ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.13, арк.52зв.-53зв.

⁵²⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.158-160.

527. Могильницький Томаш (дружина Маруша Гулевичівна)

Рік написання: 1627.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.бернардинів (не локалізовано).

Пожертви: відсутні⁵²⁷.

528. Могілянка Катерина (чоловік кн.Самійло Корецький)

Рік написання: 1618.

Віровизнання: православна (гіпотетично).

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁵²⁸.

529. Мозеллі Олександр

Рік написання: 1647.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: братська церква Воздвиження Чесного Хреста в Луцьку.

Пожертви: Луцьке братство та монастир мали отримати кошти в розмірі 72830 злотих, записаних в якості боргу у різних осіб як у

⁵²⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.160, арк.211-212зв.

⁵²⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.207зв.-209зв.

квитанціях, так і на маєтках з правом їх посесії. Крім того, пан Мозеллі подарував братству двір у м.Броди та велику кількість рухомого майна – карети, вози, зброю та ін⁵²⁹.

530. Мокосіївна-Новоселецька Анна (чоловік Симон Белецький)

Рік написання: 1652.

Віровизнання: в унії.

Місце поховання: кафедральний собор у Володимирі.

Пожертви: на кафедральний собор у Володимирі - дві суми в розмірі 800 та 650 злотих. Срібло жертвує Холмському єпископу Якову Суші на вітвар чи на образ Пресвятої Богородиці⁵³⁰.

531. Мокринська Маруша (чоловік Бенедикт Словицький)

Рік написання: 1655.

Віровизнання: в унії (гіпотетично).

Місце поховання: церква св.Миколая у м.Дубно.

⁵²⁹ Памятники, изданные Киевскою комиссиею для разбора древних актов. – Т.І-ІІ. – К.,1898. – С.88-95.

⁵³⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.89, арк.991зв.-994зв.

Пожертви: ексекуторам тестаменту доручає обдарувати церкву, при якій спочиватиме її тіло⁵³¹.

532. Мондвіг-Дорогостайський Павло

Рік написання: 1607.

Віровизнання: євангелік.

Місце поховання: не уточнено.

Пожертви: на євангеліцькі збори в Любліні та Вільні по 100 кіп лит. грошей, на шпиталі в Луцьку – католицький і руський – по 10 кіп лит. грошей⁵³².

533. Мончинський Ян

Рік написання: 1647.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: монастир оо.францискан у Корці.

Пожертви: на Корецький францисканський монастир – 30 злотих⁵³³.

⁵³¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.280, арк.455-456.

⁵³² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.79, арк.557-561зв.

⁵³³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.258, арк.404-406зв.

534. Мораховський Іоаким

Рік написання: 1631.

Віровизнання: уніат (єпископ Володимиро-Берестейський).

Місце поховання: Успенський собор у Володимирі.

Пожертви: На прикрасу чудотворного образу Пресвятої Богородиці у Володимирському соборі – 1 тис. злотих. На речі до Володимирського собору: дзвін – 1,5 тис. злотих. «Апарати посполиті» – 300 злотих, напрестольний хрест – 200 злотих. На ремонт монастирської церкви Св.Спаса – 500 злотих, на уніатське Володимирське братство – 100 злотих, на братський шпиталь – 600 злотих, на Володимирську уніатську школу – 600 злотих. На користь уніатського духовенства: Володимирській капітулі – 2 тис. злотих, крилошанам Володимирського собору – 1 тис. злотих, протопопу та архідиякону по 400 злотих, о.Вербицькому – 50 злотих. Жебракам, що ходять до Володимирського собору, – 100 злотих. На користь Римо-Католицької церкви та міста

Володимира: на міський шпиталь – 300 злотих, на шпиталь при монастирі оо.домінікан – 100 злотих, ченцям-домініканцям – 200 злотих⁵³⁴.

535. Мордвин Ян

Рік написання: 1633.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: монастир Св.Спаса в Четвертні.

Пожертви: на монастир Св.Спаса – 100 злотих, попові Пречистенської церкви в Червертні – 20 злотих, убогим в шпиталі – 10 злотих, убогим на його похоронах – 5 злотих⁵³⁵.

536. Мровинський Матей

Рік написання: 1618.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел св.Якова в Луцьку.

Пожертви: на придбання церковного начиння для костелу св.Якова в Луцьку - 400 злотих. Крім

⁵³⁴ АЮЗР – Ч.І. – Т.VI. – К.,1883. – С.623-630.

⁵³⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.192, арк.537-540.

того, Мровинський пожертвував 6 мац борошна луцької мірки на шпиталь св.Лазаря у Луцьку⁵³⁶.

537. Мушата-Охлоповський
Война

Рік написання: 1642.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Охлоповська церква.

Пожертви: на Охлоповську церкву – 30 злотих⁵³⁷.

538. Мшальський Микола

Рік написання: не пізн.1648.

Віровизнання: римо-католик (гіпотетично).

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: на Янівський костел оо.бернардинів – 500 злотих⁵³⁸.

539. Нарбут Мацей

Рік написання: 1637.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква різдва Богородиці у Княгинині.

Пожертви: відсутні⁵³⁹.

540. Насиловський Василій

Рік написання: 1649.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Хорохоринська церква.

Пожертви: на Хорохоринську церкву – 375 злотих, на невстановлений шпиталь – 10 злотих⁵⁴⁰.

541. Некрашевський Юрій

Рік написання: 1643.

Віровизнання: східний обряд

Місце поховання: церква в Шалеві.

Пожертви: відсутні⁵⁴¹.

542. Немирич-Порванецький
Кузьма

Рік написання: 1614.

Рік написання: східний обряд.

⁵³⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.109, арк.172зв.-175зв.

⁵³⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.230, арк.623-626.

⁵³⁸ Зг. ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.260, арк.988-989зв.

⁵³⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.204, арк.104зв.-105зв.

⁵⁴⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.85, арк.423зв.-424зв.

⁵⁴¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.238, арк.366зв.-368.

Місце поховання: новоселецька церква.

Пожертви: відсутні⁵⁴².

543. Непокойчицька Елена (чоловік Миколай Будзиловський)

Рік написання: 1655.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁵⁴³.

544. Нецевич (Ніцевич?) Ієронім □(дружина Софія Уяздовська)□

Рік написання: 1634.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Воскресенська церква у с.Малів.

Пожертви: Доручає дружині дати на Малівську церкву гроші на сорокоуст⁵⁴⁴.

545. Нецевич (Ніцевич?) Ян

Рік написання: 1652.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Не зазначено.

⁵⁴² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.95, арк.454зв.-456зв.

⁵⁴³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.280, арк.182зв.-183зв.

⁵⁴⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.196, арк.124зв.-125зв.

Пожертви: Відсутні⁵⁴⁵.

546. Новицький Микола □(дружина Єфросиня Городиська)□

Рік написання: 1635.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Межиріцький монастир оо.францискан.

Пожертви: по 15 злотих заповідає кляшторам: Корецькому, Заславському, Ляховецькому, Кременецькому, Дубенському, Луцькому домініканському, Сокальському і Межиріцького. Додатково на Межиріцький францисканський монастир жертвує 2 тис. злотих, на капелу св.Антонія – двір в Острозі⁵⁴⁶.

547. Новоселецька Анастасія □(чоловік – Адам Кисіль)

Рік написання: 1658.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Гойський монастир св.Михайла.

⁵⁴⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.224-225зв.

⁵⁴⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.196, арк.1260-1263.

Пожертви: на Гойський монастир св.Михаїла – 2 тис. злотих, на монастир в Нізкіничах – 5 тис. злотих, на Київський Печерський монастир – 1 тис. злотих, на «різні шпиталі» – 300 злотих⁵⁴⁷.

548. Новоселецький Андрій

Рік написання: 1641.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в маєтку Витків.

Пожертви: відсутні⁵⁴⁸.

549. Новоселецький Матвій

Рік написання: 1616.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква св.Варвари у Шпакові.

Пожертви: Відсутні⁵⁴⁹.

550. Новоселецький Павло

□(дружина – Регіна Мишчанка-Холоневська)□

Рік написання: 1631.

⁵⁴⁷ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.96, арк.635-637зв.

⁵⁴⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.230, арк.596-599.

⁵⁴⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.103, арк.917зв.-919.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Новоселецька церква.

Пожертви: Відсутні⁵⁵⁰.

551. Новосерецький Ян

Рік написання: не пізн.1615.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.францискан у Кременці

Пожертви: Кременецькому францисканському костелу –200 злотих⁵⁵¹.

552. Обидовський Павло

(дружина Анна Соколівна)

Рік написання: 1645.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.бернардинів у Янові.

Пожертви: на Янівський бернардинський костел жертвує 200 злотих. Іншу суму – 300 злотих - жертвує на Сокальський кляштор на відправу 300 заупокійних служб. На

⁵⁵⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.183, арк.113-113зв.

⁵⁵¹ Згадується: ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.23, арк.165-166зв.

Затурецький кляштор оо.августиніан
на 100 служб – 100 злотих⁵⁵².

553. Ободенська Марина
(дружина Яна Цебровського)

Рік написання: 1649.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: неназваний
костел.

Пожертви: на костел, при
якому буде поховано її тіло, – 600
злотих⁵⁵³.

554. Ободенська Марина
□(чоловік Ярослав Потій)□

Рік написання: 1657.

Віровизнання: В унії.

Місце поховання: Берейська або
Хорохоринська церква.

Пожертви: Доручає чоловіку
обдарувати церкву, в якій спочине її
тіло⁵⁵⁴.

555. Оболинська Феодора

Рік написання: 1626.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел
оо.францисканів.

Пожертви: на францисканський
костел – 1 тис. злотих⁵⁵⁵.

556. Обух Яцко

Рік написання: 1611.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква
св.Петра в маєтку Воцатин.

Пожертви: відсутні⁵⁵⁶.

557. Обухівна Маруша (дружина
Аврама Дубницького)

Рік написання: 1643.

Віровизнання: в унії.

Місце поховання: Успенський
собор у Володимирі.

Пожертви: Своєму синові -
володимирському еклесіарху
Федору Дубницькому – 600 злотих,
на два сорокоусти перед
чудотворним образом Пресвятої
Богородиці – 50 злотих, бідним, щоб

⁵⁵² ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.80, арк.755-756зв.

⁵⁵³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.262, арк.23-24зв.

⁵⁵⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.95, арк.1200-1204.

⁵⁵⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.149, арк.905-908зв.

⁵⁵⁶ ЦДІАК України, ф.27, оп.1,
спр.20, арк.652зв.-655.

молилися за спокій її душі, – 12 злотих⁵⁵⁷.

558. Обухівна Олена (чоловік Павло Дубницький)

Рік написання: 1619.

Віровизнання: в унії.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁵⁵⁸.

559. Овлочимська Анна (Дружина Юрія Будзишевського)

Рік написання: 1626.

Віровизнання: в унії.

Місце поховання: церква в Овлочимі.

Пожертви: на Овлочимську церкву жертвує 100 злотих, 300 злотих щорічно на провізію⁵⁵⁹.

560. Овлочимський Аврам (дружина Овдот'я Колпитовська)

Рік написання: 1611.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква св.Бориса і Гліба в Овлочимі.

Пожертви: відсутні⁵⁶⁰.

561. Овлочимський Юрій

Рік написання: 1618.

Віровизнання: уніат (гіпотетично).

Місце поховання: церква в Овлочимі.

Пожертви: відсутні⁵⁶¹.

562. Овлочимський Ян (дружина Раїна Киселівна)

Рік написання: 1615.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел у Володимирі або Перекалях

Пожертви: Відсутні⁵⁶².

563. Одинець Андрій

Рік написання: 1599.

Віровизнання: східний обряд (гіпотетично).

Місце поховання: не зазначено.

⁵⁵⁷ Пам'ятки – Т.3. – Вип.1. – К.,2001. – С.272-273.

⁵⁵⁸ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.51, арк.163-166.

⁵⁵⁹ Пам'ятки – Т.3. – Вип.1. – К.,2001. – С.177-178.

⁵⁶⁰ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.20, арк.604-606.

⁵⁶¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.50, арк.824-826зв.

⁵⁶² ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.24, арк.238зв.-240зв.

Пожертви: відсутні⁵⁶³.

564. Одинець-Соколовський
Костянтин (дружина-Катерина
Лонська)

Рік написання: 1616.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: церква
Св.Трійці у Дермані.

Пожертви: на Дерманську
церкву Св.Трійці – 50 злотих⁵⁶⁴.

565. Одинець-Соколовський Ян

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Межиріцький
костел.

Пожертви: на костел в
Межирічі легує 600 злотих⁵⁶⁵.

566. Одинцова Олександра
(чоловік Остафій Єло-Малинський)

Рік написання: 1598.

Віровизнання: східний обряд.

---

⁵⁶³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1
спр.56, арк.243зв.-245.

⁵⁶⁴ ЦДІАК України, ф.26, оп.1,
спр.24, арк.883-886.

⁵⁶⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.272, арк.319-322.

Місце поховання: Дерманський
монастир.

Пожертви: відсутні⁵⁶⁶.

567. Околовна Олександра

Рік написання: 1641.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Городиський
монастир.

Пожертви: на Городиський
монастир – 100 злотих, на церкву
Гойського монастиря – 100 злотих,
на шпиталі – 100 злотих, сповіднику
(пресвітеру Гойської церкви)
о.Леонтію Строховському – 50
злотих⁵⁶⁷.

568. Окорська Маруша (чоловік
Семен Лосятинський)

Рік написання: 1627.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква
св.Архістратиґа Михаїла в Лосятині.

Пожертви: на Лосятинську
церкву св.Михаїла – 300 злотих, на
кременецький шпиталь грецької

---

⁵⁶⁶ Пам'ятки – Т.3. – Вип.1. –
К.,2001. – С.101-102.

⁵⁶⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.225, арк.752-753.

релігії св.Миколая – 5 злотих, на Почаївський монастир – 10 злотих⁵⁶⁸.

569. Окорська Раїна □(чоловік Миколай Вандаловський)□

Рік написання: 1619.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁵⁶⁹.

570. Окорський Василій

Рік написання: 1617.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква у Смолюєві.

Пожертви: відсутні⁵⁷⁰.

571. Окорський Микола (дружина Марина Охлоповська)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Затурецький костел.

Пожертви: на Затурецький костел жертвує дві суми – 200 і 300 злотих⁵⁷¹.

572. Окорський Олександр (дружина – Катерина Гулевичівна – Воютинська)

Рік написання: 1648.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: на розсуд дружини.

Пожертви: на Окорську церкву записує поле⁵⁷².

573. Окорський Ян (дружина Єва Мокосіївна Баковецька)

Рік написання: 1639.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел у Торчині.

Пожертви: відсутні⁵⁷³.

574. Олдашівська Гальшка

Рік написання: 1622.

Віровизнання: в унії.

⁵⁶⁸ ЦНБ ІР ф.231, спр.26, арк.4-5зв.

⁵⁶⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.78-79зв.

⁵⁷⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.106, арк.676-678.

⁵⁷¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.91, арк.659зв.-662.

⁵⁷² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.637-639зв.

⁵⁷³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.219, арк.543-546.

Місце поховання:
Пречистенський монастир в Луцьку.

Пожертви: на Пречистенський уніатський монастир – 25 злотих, на церкву Луцького православного братства – 25 злотих⁵⁷⁴.

575. Олецька Софія

Рік написання: 1626.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква Городиського монастиря.

Пожертви: на Городиський монастир – 50 злотих⁵⁷⁵.

576. Олеша Миколай

Рік написання: 1642.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Березенська церква.

Пожертви: Відсутні⁵⁷⁶.

577. Олешанка Олена (Чоловік – Богуш Гораїн)

Рік написання: 1612.

⁵⁷⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.131, арк.1178-1179зв.

⁵⁷⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.154, арк.603-604.

⁵⁷⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.233, арк.600-604зв.

Віровизнання: в унії.

Місце поховання: Пречистенська церква в Луцьку.

Пожертви: Відсутні⁵⁷⁷.

578. Олешко Флоріан (дружина Агнешка Радзейовська)

Рік написання: 1607.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: великий мурований костел у Замості в каплиці де лежить кс. Піскожевський .

Пожертви: Відсутні⁵⁷⁸.

579. Олізаровський Федір (дружина Гальшка Каздоровська)

Рік написання: 1636.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Малевська (Малеровська?) церква.

Пожертви: відсутні⁵⁷⁹.

580. Ольшамовський Адам

Рік написання: не пізн.1644.

⁵⁷⁷ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.22, арк.31-32зв.

⁵⁷⁸ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.17, арк.568-569зв.

⁵⁷⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.198, арк.1493зв.-1495.

Віровизнання: римо-католик
(гіпотетично).

Місце поховання: не
встановлено.

Пожертви: на Луцьку колегію
оо.єзуїтів – 1 тис. злотих⁵⁸⁰.

581. Омелянська Катерина
□(чоловік Войтех Гешковський□)

Рік написання: 1624.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Глинська
церква.

Пожертви: відсутні⁵⁸¹.

582. Омелянський Миколай

Рік написання: 1642.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква
св.Параскевії у Омеляниках.

Пожертви: на Омеляницьку
церкву св.Параскевії – 50 злотих⁵⁸².

583. Оранська Дорота (чоловік
Ян Скіпер)

Рік написання: 1660.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁵⁸³.

584. Оранський Геліаш

Рік написання: 1610.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в
Оранах.

Пожертви: відсутні⁵⁸⁴.

585. Оранський Михайло

Рік написання: 1644.

Віровизнання: уніат
(гіпотетично).

Місце поховання: церква в
Оранах.

Пожертви: На Оранську церкву
– 100 злотих⁵⁸⁵.

586. Осовський Данило
(дружина Катерина Гжибовська)

Рік написання: 1658.

Віровизнання: римо-католик.

⁵⁸⁰ Згадується: ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.238, арк.816зв.-817зв.

⁵⁸¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.139, арк.855-856.

⁵⁸² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.230, арк.261-262.

⁵⁸³ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.97, арк.1199-1201зв.

⁵⁸⁴ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.19, арк.326-328зв.

⁵⁸⁵ Пам'ятки – Т.3. – Вип.1. – К.,2001. – С.275-276.

Місце поховання: костел оо.бернардинів у Дубно.

Пожертви: на Дубенський костел оо.бернардинів – 400 злотих⁵⁸⁶.

587. Кн.Острозька Анна

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел оо.єзуїтів в Острозі.

Пожертви: ректору Острозької колегії три суми на різні потреби, пов'язані з похоронами – 2, 2 і 3 тис. злотих; ченцям, які в день похорон відправляють месу, дати по 1 таляру; на кляштори у Луцьку, Заславі, Корці, Дубні, Межирічі, Ляхвіцях, Кременці, Сокалі та Львові – по 100 злотих. Просить найскоріше виплатити борги, записані на її маєтностях, побоюючись затримання своєї душі в Чистилищі. На костел оо.єзуїтів, де буде покоїтися її тіло, – 20 тис. злотих, не рахуючи золотих і срібних речей та дорогоцінного каміння, списаного в окремому реєстрі (не виявлено). Той

⁵⁸⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.286, арк.512зв.-515зв.

же костел мав отримати речі з домової каплиці Острозької. В їх числі згадуються образи, реліквії, книги та ін. Цей же костел мав отримати її особисті речі, худобу, зброю – без конкретизації кількості. На завершення будівництва Острозької колегії – 20 тис. злотих, на великий вівтар – 20 тис. злотих, на вівтар «міський» - 20 тис. злотих, ректору Острозької колегії – 30 тис. злотих. На фарний костел в Острозі – 2 тис. злотих, на шпиталь св.Франциска Ксаверія, який сама фундувала, – 2 тис. злотих, на шпиталь в Острозі «на стороні пана краківського» – 200 злотих, на інші шпиталі в Острозі – «хлапочинський», «зегорездівський» та «смолдирівський» - по 200 злотих на кожний. На бурсу при колегії єзуїтів – 2 тис. злотих. Краківським єзуїтам – 4 тис. злотих, на Краківський єзуїтський новіціат – 2 тис. злотих, на Краківську єзуїтську колегію – 2 тис. злотих, Луцькій єзуїтській колегії – 2 тис. злотих, вінницьким єзуїтам – 2 тис. злотих, сандомирським єзуїтам – 2 тис. злотих, барським єзуїтам – 2 тис.

злотих, перемишльським єзуїтам – 2 тис. злотих, львівським босим кармелітам – 2 тис. злотих, кармелітанкам львівським – 2 тис. злотих, на Звягельський костел – 1 тис. злотих, на Острожецький костел – 1 тис. злотих, на Хлапачинський костел – 1 тис. злотих, на Турівський костел – 1 тис. злотих, на звягельський шпиталь 1 тис. зл., на костел св.Яна в Ярославі – 5 тис. злотих, на законників ярославських – 2 тис. злотих, на ярославський шпиталь св.Духа – 500 злотих⁵⁸⁷.

588. Кн. Острозька Гальшка

Рік написання: 1599.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел св.Станіслава у Вільні.

Пожертви: на Віленський костел св.Станіслава доручила зробити донатію своєму батькові - князю Костянтину Острозькому⁵⁸⁸.

589. Кн. Острозький Януш

Рік написання: 1619.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел у Тарнові.

Пожертви: Не встановлено⁵⁸⁹.

590. Охримович Ян

Рік написання: 1657.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: клеванський костел.

Пожертви: на Луцький костел оо.бернардинів (новофундований) – 500 злотих та деякі речі, оо.домініканам на оздобу образу Пресвятої Богородиці – перський килим, братству св.Рожанця – пару перських коберців, Клеванському костелу – 400 злотих, 200 злотих на лампу до образу Пресвятої Богородиці та матерія на орнат, луцьким домініканам – 1 тис. злотих, Луцькому костелу оо.бернардинів на лампу до образу Пресвятої Богородиці – 200 злотих,

⁵⁸⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.441, арк..137-151.

⁵⁸⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.61, арк.524зв.-525зв.

⁵⁸⁹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.27, арк.246-248зв.

дубенським бернардинам – 400 злотих вливкового права⁵⁹⁰.

591. Ощовська Маруша (чоловік – Олександр Ржищевський)

Рік написання: 1626.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в Стоянові

Пожертви: на Стоянівську церкву – 20 злотих⁵⁹¹.

ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.149, арк.936-937.

592. Ощовська Софія

Рік написання: 1641.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: серхівська церква.

Пожертви: на Серхівську церкву – 50 злотих⁵⁹².

593. Ощовський Миколай

Рік написання: 1640.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Ощовська церква.

Пожертви: Відсутні⁵⁹³.

594. Ощовський Федір

Рік написання: 1643.

Східний обряд

Ощовська церква

Священику Ощовської церкви – 10 злотих, диякону – 3 злоті⁵⁹⁴.

595. Павлович Григорій

Рік написання: 1620.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: замкова церква в Острозі.

Пожертви: священикам Острозької капітули за похорони і сорокоуст, співакам, а також за дзвоніння у дзвони по всіх церквах – 80 злотих та особисті речі. Крім того, духівнику своєму о.Дем'яну – 20 злотих, співакам – 20 злотих, на руський шпиталь, що стоїть на острозькій греблі, – 20 злотих,

⁵⁹⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.282, арк.483-490.

⁵⁹¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.149, арк.936-937.

⁵⁹² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.230, арк.399зв.-401зв.

⁵⁹³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.225, арк.1025-1027.

⁵⁹⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.236, арк.126-128зв.

тесовському священикові – 10 злотих⁵⁹⁵.

596. Павлович Дем'ян

Рік написання: 1604.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Оваденецька церква.

Пожертви: оваденецькому священику – щорічний чинш у 10 злотих, на шпиталі у Володимирі, Зимному та Локачах – 30 злотих⁵⁹⁶.

597. Павлович Михайло (дружина Н. Коритенська?)

Рік написання: 1640.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: Тесовська церква.

Пожертви: відсутні⁵⁹⁷.

598. Павлович Онуфрій

Рік написання: 1610.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: монастир Св.Спаса в Дубні.

Пожертви: відсутні⁵⁹⁸.

599. Павлович Прокіп

Рік написання: 1607.

Віровизнання: східний обряд

Місце поховання: Тесовська церква

Пожертви: відсутні⁵⁹⁹.

600. Павловичівна Маруша (чоловік Михайло Гулевич)

Рік написання: 1635.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Загорівський монастир або братська церква в Луцьку.

Пожертви: на монастирі в Загоріві, Чернчицях та братську церкву в Луцьку - по 100 злотих. На Твердинську церкву – 200 злотих. На цей же храм дарувалося по два лани землі на кожну руку. За це у Твердинській церкві священик забов'язувався щосуботи правити за

⁵⁹⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.125, арк.135-137зв.

⁵⁹⁶ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.37, арк.285зв.-288зв.

⁵⁹⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.221, арк.1085-1090зв.

⁵⁹⁸ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.19, арк.60-62зв.

⁵⁹⁹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.18, арк.38-41зв.

душу Павловичівни поминальну службу, а також мав мати дяка для пристойної відправи служби божої. Крім того, на різні шпиталі відписувалися такі гроші: два руські у Володимирі – по 5 злотих, руський у Луцьку – 10 злотих, на шпиталь в Локачах – 5 злотих, на шпиталь загорівський – 5 злотих. Осібно визначалася плата твердинському священику за поховальну роботу. Він мав отримати за сорокоуст 20 злотих та корову з телям. Дякові, що буде читати над тілом псалтир, – 5 злотих. На Зимненський монастир за сорокоуст - 25 злотих, з яких 20 мав отримати її духівник – ігумен Йосиф, а 5 злотих поділити між ченцями. Якщо монастир у с.Мильці є православним (Маруша Павловичівна цього точно не знає), також за сорокоуст дати 25 злотих – 20 настоятелю і 5 ченцям⁶⁰⁰.

601. Павловський Себастьян

Рік написання: 1640.

Віровизнання: римо-католик.

⁶⁰⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.72, арк.273зв.-276зв.

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: на користь домініканського костелу у Володимирі - 500 злотих⁶⁰¹.

602. Палікровська Єлизавета (чоловік пан Кобильський)

Рік написання: 1646.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: Олицький костел.

Пожертви: 2 тис. злотих виділялися в якості фундації на капелана при Олицькому костелі, який 4 рази на тиждень мав правити месу за спокій її душі та душі її сина. Крім того, Сокальському костелу оо.бернардинів жертвувалося 50 злотих, Львівському оо.кармелітів – 50 злотих, Межиріцькому оо.францискан – 50 злотих, Луцькому оо.домінікан – 50 злотих, Луцькому сестер бригідок – 50

⁶⁰¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.75, арк.877-88, 1054-1060; спр.78, арк.844-845.

злотих, шпиталю св.Лазаря –10 злотих⁶⁰².

603. Папроцький Яків (дружина Раїна Скромович)

Рік написання: 1633.

Віровизнання: римо-католик

Місце поховання: фарний костел у Володимирі.

Пожертви: відсутні⁶⁰³.

604. Патрикіївна Потенція (чоловік Миколай Свенцицький)

Рік написання: 1643.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: братська церква у Луцьку.

Пожертви: на Луцьку братську церкву – 200 злотих, братським ченцям – 200 злотих, на братський шпиталь – 50 злотих, черницям при храмі Св.Спаса в Чернчицях – 50 злотих⁶⁰⁴.

605. Пелкі Олександр

⁶⁰² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.251, арк.785-789.

⁶⁰³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.251, арк.785-789.

⁶⁰⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.238, арк.21зв.-23зв.

Рік написання: не пізн. 1624.

Віровизнання: римо-католик (гіпотетично).

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: На Луцький костел св.Діви Марії - 100 злоти⁶⁰⁵.

606. Перекладовська Маруша (чоловік Кіндрат Мінковський)

Рік написання: 1628.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква (без посвяти і локалізації)

Пожертви: відсутні⁶⁰⁶.

607. Перекладовський Гаврило

Рік написання: 1631.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Воскресенська церква в Торговиці.

Пожертви: не встановлено⁶⁰⁷.

608. Перекладовський Конрад (Кіндрат)

⁶⁰⁵ Згадується: ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.183, арк.177-179.

⁶⁰⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.160, арк.431-432зв.

⁶⁰⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.65, арк.267-270.

Рік написання: 1611.

Віровизнання: східний обряд (гіпотетично).

Місце поховання: У Перекладовичах на місці, де раніше стояла церква.

Пожертви: відсутні⁶⁰⁸.

609. Перекладовський Ян

Рік написання: 1638.

Віровизнання: не встановлено.

Місце поховання: у перекладовському лісі біля могили батька.

Пожертви: на Вознесенську церкву в Перекладові дарує вола⁶⁰⁹.

610. Петровська Гальшка (чоловік Ян Стажинський)

Рік написання: 1642.

Віровизнання: римо-католичка

Місце поховання: костел оо.бернардинів у Заславі

Пожертви: на Заславський бернардинський костел – 200 злотих, на Заславський фарний костел – 100

злотих, на «різні шпиталі» - 100 злотих⁶¹⁰.

611. Петровський Станіслав (Станіславович)

Рік написання: 1616.

Віровизнання: римо-католик

Місце поховання: костел оо.домінікан в Луцьку

Пожертви: на Луцький домініканський костел жертвує половину маєтку Кучкоровець, а другу половину цього ж маєтку – дарує луцьким єзуїтам. На добудування костелу луцькі домінікани отримували 1,3 тис. злотих, а луцькі єзуїти – 1 тис. злотих. Крім того, луцький шпиталь св.Якуба отримував 400 злотих⁶¹¹.

612. Печ Адам

Рік написання: 1623.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.францискан-конвентуалів у Корці.

⁶⁰⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.89, арк.236-238.

⁶⁰⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.216, арк.349-350.

⁶¹⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.233, арк.438зв.-440зв.

⁶¹¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.106, арк.18-19зв.

Пожертви: на Корецький францисканський костел жертвує суми, які позичив різним особам загальною сумою в 243,5 злотих, та 95,8 коп литовських грошей, а також срібні речі, матерію та ін⁶¹².

613. Пешкевич Фортунат

Рік написання: 1646.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: церква св.Юрія м-ка Городище.

Пожертви: на церкву св.Юрія в м-ку Городище – 500 злотих, на луцький братський шпиталь – 100 злотих, на корецький шпиталь – 100 злотих, на Луцьку братську церкву – 200 злотих, на церкву св.Кузьми і Дем'яна в Корці – 100 злотих⁶¹³.

614. Пешаровський Андрій

Рік написання: 1645.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.бернардинів у м.Янівка.

⁶¹² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.133, арк.1135зв.-1137зв.

⁶¹³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.245, арк.558-561.

Пожертви: на костел оо.бернардинів у м.Янівка – 500 злотих капіталу, які мали давати щорічний чинш в розмірі 40 злотих⁶¹⁴.

615. Пешаровський Каспер

Рік написання: 1624.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на костел, в якому буде поховано його тіло, – 300 злотих⁶¹⁵.

616. Писанка Якуб

Рік написання: 1632.

Віровизнання: римо-католик □(гіпотетично□).

Місце поховання: на розсуд дружини.

Пожертви: на монастир оо.францискан у м.Камінь – 10 злотих⁶¹⁶.

⁶¹⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.80, арк.229зв.-230зв.

⁶¹⁵ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.31, арк.463зв.-465.

⁶¹⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.183, арк.1228-1229.

617. Писарський Стефан
(дружина Анна Овлочимська)

Рік написання: 1640.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: превальський костел – під вівтарем, який сам фундував.

Пожертви: на завершення будівництва вівтаря, під яким має спочити його тіло, – 200 злотих, на Превальський костел для придбання келиха – 100 злотих, превальському плебану – 70 злотих, вікарію Превальського костелу – 10 злотих, Володимирському кляштору оо.домінікан – 50 злотих⁶¹⁷.

618. Підберезька Теодора
(чоловік Олександр Макарський)

Рік написання: 1654.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: полонська церква.

Пожертви: відсутні⁶¹⁸.

619. Підгаєцький Мойсей

Рік написання: 1620.

Віровизнання: Уніат (священик церкви св.Архистратига Михаїла у м. Рожищі).

Місце поховання: Михайлівська церква в Рожищах.

Пожертви: Відсутні⁶¹⁹.

620. Підгаєцький Ян

Рік написання: 1645.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: братська церква Чесного Хреста в Луцьку.

Пожертви: на Луцьку братську церкву – 100 злотих⁶²⁰.

621. Підгороденська Анна
(чоловік Адам Липський)

Рік написання: 1653.

Віровизнання: в унії.

Місце поховання: Володимирський кафедральний собор

Пожертви: на Володимирський кафедральний собор – 500 злотих; на кафедральний собор в Холмі – 500

⁶¹⁷ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.75, арк.1164-1171.

⁶¹⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.280, арк.767-768зв.

⁶¹⁹ Пам'ятки – Т.3. – Вип.1. – К.,2001. – С.161-162.

⁶²⁰ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.45, арк.1422-1424.

злотих; на образ пресвятої Богородиці у Володимирі – срібні ризи, покриті золотом, і срібний позолочений келих; на користь цього ж образу пожертвувала ламане срібло для виготовлення лампади; до Туричанської церкви – 30 злотих; до Підгороденської церкви – 30 злотих; до Олеської церкви – 30 злотих; на Янівський кляштор оо.бернардинів – 150 злотих, бернардинам у Бресті Литовському – 150 злотих на месу; братаничці Кларі Підгороденській (черниці-бернардинці у кляшторі Бреста Литовського) – 300 злотих; Виконує волю покійного чоловіка та передає кляштору янівських бернардинів 2 тис. злотих⁶²¹.

622. Підгороденська Єва (чоловік Андрій Мисловський)

Рік написання: 1653.

Віровизнання: в унії.

Місце поховання: Володимирський кафедральний костел.

⁶²¹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.90, арк.646зв.-649.

Пожертви: священикам за поховальні церемонії – 100 злотих, янівським бернардинам – 200 злотих, люблінським бернардинам – 100 злотих, на оправу чудотворного образу Пресвятої богородиці у Володимирі – 100 злотих⁶²².

623. Підгороденський Андрій

Рік написання: 1636.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Підгороденська церква.

Пожертви: на Підгороденську церкву – 600 злотих, на відправу сорокоуста в інших (не вказаних) церквах та монастирях – 100 злотих⁶²³.

624. Підгороденський Станіслав (дружина Олександра Єровичівна)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Затурецький костел оо.августиніан.

⁶²² ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.90, арк.719-720зв.

⁶²³ Пам'ятки – Т.3. – Вип.1. – К.,2001. – С.231-232.

Пожертви: на Затурецький кляштор – 300 злотих, на Володимирський домініканський кляштор – 100 злотих, на Янівський кляштор оо.бернардинів – 100 злотих, на Сокальський кляштор оо.бернардинів – 200 злотих, на Луцький кляштор оо.боніфратріїв – 100 злотих⁶²⁴.

625. Підгороденський Н.
(Дружина Марина Орловська)

Рік написання: не пізн. 1652

Віровизнання: римо-католик

Місце поховання: Затурецький костел оо.августиніан

Пожертви: доручає дружині оздобити каплицю, в якій спочиватиме його тіло, закінчити виготовлення органів, які він уже виторгував за 2,5 тис. злотих. На Затурецький августиніанський костел жертвує 72,5 гривни срібла, 4 тис. злотих, особисті речі та золоті вироби на придбання келиха, який має коштувати 300 злотих. Згадує, що вже фундував при цьому костелі шпиталь, підтверджує, що там має

⁶²⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.370-371зв.

утримуватися 8 убогих, доручає на кожні 3 роки давати їм по 5 злотих на кожухи. В розпорядження шпиталю передавалися городи, крім того, він щороку мав отримувати 4 маці жита локацької мірки, 1 мацу гороху, 1 мацу ячменю, 2 маці гречки, 1 фаску масла та 1 копу сирів. Підтверджує легату Володимирському домініканському костелу, жертвує 1 тис. злотих костелам у Сокалі, Янові, Луцьку (на бернардинський та домініканський) та Володимирі (домініканському), луцьким бригадкам – 1 тис. злотих⁶²⁵.

626. Підлеська Софія

Рік написання: 1660.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: монастир у Нізкінічах.

Пожертви: на Нізкіницький монастир – 300 злотих⁶²⁶.

⁶²⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.272, арк.265-274зв.

⁶²⁶ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.97, арк.1281-1281зв.

627. Підловська Єва (Чоловік Марко Ісєрницький)

Рік написання: 1644.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Костел в Кременці.

Пожертви: На Кременецький костел – 200 злотих⁶²⁷.

628. Плисковська Софія (Дружина Яна Єло – Букоємського)

Рік написання: 1642.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел оо.бернардинів в Дубно

Пожертви: на Дубенський бернардинський костел – 200 злотих⁶²⁸.

629. Погорський Миколай

Рік написання: 1644.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.францискан у Корці.

Пожертви: на Корецький костел оо.францискан – 2 тис.

злотих. Крім того, на корецький католицький шпиталь (у новому місті) жертвує 100 злотих, львівським босим кармелітам – 300 злотих⁶²⁹.

630. Подарєвський Ян

Рік написання: 1622.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: ковельський костел.

Пожертви: взаплатити ксьондзу вікарію за працю в контексті загальних видатків на похорони, на які виділялося 7 срібних ложок та особисті речі Подорецького. На ковельський шпиталь заповідає мацу збіжжя⁶³⁰.

631. Подарецька Гальшка (чоловік Мартин Чаплич)

Рік написання: 1634.

Віровизнання: протестантка (гіпотетично).

Місце поховання: не зазначено.

⁶²⁷ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.46, арк.28-29зв.

⁶²⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.233, арк.700-702.

⁶²⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.238, арк.984-986зв.

⁶³⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.55, арк.818-819.

Пожертви: відсутні⁶³¹.

632. Покотилівна-П'ятигірська Євгенія (чоловік Остафій Коровай-Селецький)

Рік написання: 1601.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: селецька церква.

Пожертви: відсутні⁶³².

633. Покотилівна Параскева □(чоловік – Миколай Накадовський□)

Рік написання: 1619.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Мощаницька церква.

Пожертви: відсутні⁶³³.

634. Покривницький Ян (дружина Гелжбета Менжинська)

Рік написання: 1635.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел

оо.францискан у Корці .

Пожертви: відсутні⁶³⁴.

635. Кн.Полубенська Аурелія

Рік написання: 1624.

Віровизнання: римо-католичка

Місце поховання: костел у Горохові або інший католицький храм – на розсуд чоловіка

Пожертви: на костел, де буде спочивати її тіло, – 300 злотих⁶³⁵.

636. Полченська Софія (чоловік Миколай Ланевський)

Рік написання: 1624.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: напрестольне Євангеліє та 5 злотих жертвує на церкву, де буде поховано її тіло⁶³⁶.

637. Поплавський Ян □(дружина Маруша Русинова)□

Рік написання: 1632.

⁶³¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.191, арк.255-257.

⁶³² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.63, арк.323-325.

⁶³³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.408-409зв.

⁶³⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.198, арк.499-502.

⁶³⁵ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.31, арк.248-251.

⁶³⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.142, арк.321-322зв.

Віровизнання: римо – католик.

Місце поховання: Золочівський костел.

Пожертви: доручає дружині зробити пожертву на Золочівський костел⁶³⁷.

638. Порванецька Анна (□ чоловік – Філон Русинович-Берестецький)

Рік написання: 1631.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: церква в Берестечку.

Пожертви: берестецькому попу за сорокоуст по доньці – кілька злотих⁶³⁸.

639. Порванецька Гальшка (чоловік Ян Колпитовський)

Рік написання: 1652.

Віровизнання: східний обряд

Місце поховання: церква св.Миколая у Колпитові

Пожертви: на Колпитовську церкву св.Миколая – 30 злотих⁶³⁹.

⁶³⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.178, арк.98зв.-101.

⁶³⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.183, арк.295-296зв.

640. Порванецький Кузьма

Рік написання: 1614.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Порванецька церква.

Пожертви: відсутні⁶⁴⁰.

641. Порванецький Ян

Рік написання: 1641.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: церква в Берестечку.

Пожертви: заповів нагородити духовенство, яке буде на похоронах⁶⁴¹.

642. Порванецький Ян (Іванович)

Рік написання: 1649.

Віровизнання: Православний.

Місце поховання: Порванецька церква.

⁶³⁹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.89, арк.984-986зв.

⁶⁴⁰ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.23, арк.37-39.

⁶⁴¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.225, арк.1305-1308.

Пожертви: На церкву, де буде похований, - 10 злотих щорічного чиншу з порванецького маєтку. На сорокоуст – 20 злотих⁶⁴².

643. Порванецький Ян (дружина Маруша Ржищевська)

Рік написання: не пізн.1655.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: Порванецька церква.

Пожертви: на Стоянівський монастир – 350 злотих⁶⁴³.

644. Порецький Андрій (дружина – Дорота Промчеківна)

Рік написання: 1609.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Пречистенська церква у с.Глинськ.

Пожертви: відсутні⁶⁴⁴.

645. Потій Іпатій

Рік написання: 1609.

Віровизнання: уніат (митрополит Київський).

Місце поховання: Успенський собор у Володимирі.

Пожертви: на Володимирський кафедральний собор – церковне начиння та всі «руські» книги зі своєї власної бібліотеки⁶⁴⁵.

646. Потіївна Єфросинія (дружина Олександра Словицького)

Перший тестамент:

Рік написання: 1635.

Віровизнання: в унії.

Місце поховання: церква Св.Спаса у Дубні.

Пожертви: на церкву, де буде поховано її тіло, – 200 злотих, на шпиталі – невстановлена сума, до Жировичів на сорокоуст – 50 злотих, до Володимира на сорокоуст – 50 злотих, на Дубенський кляштор – 30 злотих з проханням відправити 30 заупокійних служб перед образом Пресвятої Богородиці, хмелівському священику Якову – 50 злотих за сорокоуст, на Кам'янецьку церкву доручає чоловікові придбати за 30

⁶⁴² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.613зв.-614зв.

⁶⁴³ Згадується: ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.280, арк.776зв.-778зв.

⁶⁴⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.89, арк.178-180зв.

⁶⁴⁵ АЮЗР. – Ч.1. – Т.VI. – К.,1883. – С.391-396.

злотих келих і воздух, на образ Пресвятої Богородиці в Жировицях – перстень з діамантом.

Другий тестамент:

Рік написання: 1639.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Мілецький монастир.

Пожертви: на Мілецький монастир – 2 тис. злотих, на дубенські шпиталі – 20 злотих, дубенським бернардинам – 30 злотих з проханням відправити месу за її душу перед образом Пресвятої Богородиці, до Дубенської (уніатської) церкви Св.Спаса – 30 злотих, духівнику о.Атанасію – 50 злотих, до церкви в Жировицях (уніатської) на сорокоуст 100 злотих в обмін на перстень, який обіцяла надати за першим тестаментом, до соборної церкви у Володимирі (уніатської) – 50 злотих з проханням відправити сорокоуст перед чудотворним образом Пресвятої Богородиці, хмелівському священику о.Якову за сорокоуст – 20

злотих, до Кам'янецької церкви – срібний келих та воздух⁶⁴⁶.

647. Почаповський Ієремія

Рік написання: 1637.

Віровизнання: уніат (єпископ Луцько-Острозький).

Місце поховання: храм який буде триматися унії.

Пожертви: на храм, де буде покоїтися його тіло, – 7,5 тис. злотих, срібне начиння та маєток Чернчиці. На уніатські монастирі в Жировицях та Битені – по 500 злотих⁶⁴⁷.

648. Прегалинський Ян

Рік написання: 1636.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: монастир Луцького братства.

Пожертви: на Луцький братський монастир – 50 злотих⁶⁴⁸.

⁶⁴⁶ ЦНБ. ІР. Ф.231, спр.38, арк.44-45зв. ЦНБ. ІР. Ф.231, спр.38, арк.58-59.

⁶⁴⁷ Пам'ятки – Т.3. – Вип.1. – К.,2001. – С.238-240.

⁶⁴⁸ Пам'ятки – Т.3. – Вип.1. – К.,2001. – С.238-240.

649. Прибитко Вавринець
Рік написання: 1630.
Віровизнання: римо-католик
 (гіпотетично).
Місце поховання: не зазначено.
Пожертви: плебану (костел не
 вказано) за молитву – коберець⁶⁴⁹.
650. Прибора Станіслав
 (Дружина Парахна Покотилівна)
Рік написання: 1612.
Віровизнання: східний обряд.
Місце поховання: церква у
 Мощаниці.
Пожертви: відсутні⁶⁵⁰.
651. Привередовська Феодора
 (дружина Григорія Дедеркала)
Рік написання: 1630 ?
Віровизнання: східний обряд.
Місце поховання: Церква в
 маєтку Дедеркали.
Пожертви: Відсутні⁶⁵¹.
652. Пригоцький Ян (дружина
 кн. Н. Ружинська)
Рік написання: 1636.
Віровизнання: римо-католик.
Місце поховання: костел у
 Ковелі.
Пожертви: ковельському
 ксьондзу за похорони – 10 злотих⁶⁵².
653. Промчейко Богуш
Рік написання: не пізн. 1607.
Віровизнання: східний обряд.
Місце поховання: П'ятницька
 церква у Дядковичах.
Пожертви: на Дядковицьку
 церкву – 2 копи литовських грошей,
 на Дерманський монастир і на
 шпиталь при ньому – 6 кіп
 литовських грошей⁶⁵³.
654. Промчейко-Ремчицький
 Григорій (Дружина – Гальшка
 Внуківна).
Рік написання: 1645.
Віровизнання: православний.

---

⁶⁴⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
 спр.173, арк.458-459зв.

⁶⁵⁰ ЦДІАК України, ф.26, оп.1,
 спр.22, арк.736-738.

⁶⁵¹ ЦДІАК України, ф.22, оп.1,
 спр.37, арк.95-98.

---

⁶⁵² ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
 спр.71, арк.504зв.-506.

⁶⁵³ ЦДІАК України, ф.26, оп.1,
 спр.16, арк.48-50.

Місце поховання: Березненська церква.

Пожертви: на Березненську церкву – 20 злотих та срібний хрест. На церкву Луцького братства – 50 злотих, до церкви Пінського братства – 30 злотих, до Пінської церкви св.Теодора – 20 злотих, до Куп'ятицької церкви – 50 злотих⁶⁵⁴.

655. Кн. Пронський Олександр-Октавіан

Рік написання: 1631.

Віровизнання: Протестант

□(євангелік).

Місце поховання: В полі.

Пожертви: Відсутні⁶⁵⁵.

656. Прусиновський Адам (дружина Гелена Служовська)

Рік написання: 1605.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел св.Діви Марії в Сокальському монастирі оо.бернардинів

Пожертви: відсутні⁶⁵⁶.

⁶⁵⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.242, арк.683-685зв.

⁶⁵⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.177, арк.254зв.-258зв.

657. Прушинський Андрій

Рік написання: 1622.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел у Корці.

Пожертви: На Корецький костел – 100 злотих, на месу – 10 злотих⁶⁵⁷.

658. Прушинський Каспер

Рік написання: 1622.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел у Скорчі.

Пожертви: на Скорчецький костел – 100 злотих, на месу – 10 злотих⁶⁵⁸.

659. Прушинський Микола

Рік написання: 1622.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел св.Діви Марії Луцьку.

Пожертви: на костел св.Діви Марії жертвує: 1,5 тис. злотих,

⁶⁵⁶ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.18, арк.111-112зв.

⁶⁵⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.131, арк.516-517.

⁶⁵⁸ Згадується: ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.48, арк.1144-1149.

записаних на маєтку Васильковичі, дворик у Торчині на землі Луцького біскупа, який він тримав «за певним правом» заставним, срібні речі⁶⁵⁹.

660. Кн. Пузина Юрій

Рік написання: 1648.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: Луцька братська церква.

Пожертви: На Луцьку братську церкву – 3 тис. злотих⁶⁶⁰.

661. Пузирович Ян

Рік написання: 1632.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Олицький костел.

Пожертви: на Олицький костел – 100 злотих, на Олицький шпиталь – 60 злотих⁶⁶¹.

662. Пузовська Маруша (дружина Іллі Вербського)

Рік написання: 1620.

⁶⁵⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.160, арк.547-549.

⁶⁶⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.542-544зв.

⁶⁶¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.183, арк.239-240.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква Різдва Христового у Вербое-Вохновичі.

Пожертви: відсутні⁶⁶².

663. Пузовський Аврам Богушевич (дружина Магдалена Овлочимська)

Рік написання: 1605.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква Різдва Христового у Пузові.

Пожертви: Відсутні⁶⁶³.

664. Пузовський Костянтин □ (дружина Сузанна Ольшамовська) □

Рік написання: 1649.

Віровизнання: уніат (гіпотетично).

Місце поховання: Пузівська церква. Тимчасове місце поховання – склеп його тітки Маруші Дубницької.

Пожертви: відсутні⁶⁶⁴.

⁶⁶² ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.27, арк.67-70.

⁶⁶³ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.37, арк.229-230а.

⁶⁶⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.87, арк.958зв.-961.

665. Путошинська Олександра
(дружина пана Макарського)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Полонська церква.

Пожертви: відсутні⁶⁶⁵.

666. Путошинський Іван

Рік написання: 1630.

Віровизнання: уніат.

Місце поховання: Полонська церква.

Пожертви: на кафедральний собор св.Івана Богослова в Луцьку записує щорічний чинш в розмірі 5 злотих⁶⁶⁶.

667. Пшонка Криштоф (дружина Ядвіга Павлоська)

Рік написання: 1613.

Віровизнання: євангелік.

Місце поховання: в Крилові, у євангелицькому костелі.

Пожертви: відсутні⁶⁶⁷.

---

⁶⁶⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.946-947зв.

⁶⁶⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.173, арк.637зв.-640.

⁶⁶⁷ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.29, арк.881-883.

668. Пясецький Рафаїл

Рік написання: 1652.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.бернардинів у Дубні.

Пожертви: дружині доручає обдарувати костел, в якому спочиватиме його тіло⁶⁶⁸.

669. Пясецький Юрій (дружина Лідія Бистриєвська)

Рік написання: 1615.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: в Тайкурах на місці де буде зведено костел.

Пожертви: на початок будівництва костелу в Тайкурах, де має знайти спочинок його тіло, пан Пясецький пожертвував 100 злотих⁶⁶⁹.

670. Радавський Леско

Рік написання: 1630.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: братська церква в Луцьку

---

⁶⁶⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.272, арк.393-395.

⁶⁶⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.101, арк.194зв.-197.

Пожертви: на Радименську церкву (в Галичині?) – 10 гривень, на братську церкву і шпиталь у Луцьку – 40 гривень, «мито» за службу у Ігнатія Коренецького – на Коренецьку церкву⁶⁷⁰.

671. кн.Радзивілл Ольбрихт-Станіслав

Рік написання: 1656.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Олицький костел.

Пожертви: на щоденну месу – 5 тис. злотих, на месу до різних костелів – 3 тис. злотих, на семінарію – 10 тис. злотих, фундація на костел в Нехневичах – 7 тис. злотих, маєток Мілушеве та 100 злотих щорічного чиншу, на єзуїтську колегію у Пінську – 3 тис. злотих, на виховання колишніх протестантських пасторів, які навернулися до католицизму, – 25 тис. злотих. Крім того, були обдаровані численні парафіяльні

⁶⁷⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.173, арк.385-385зв.

костели та кляштори в Польщі, Литві та на Волині⁶⁷¹.

672. Кн.Радзивілл Станіслав

Рік написання: 1598.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел св.Бернардина у Вільні.

Пожертви: ченцям Віленського костелу св.Бернардина – 12 тис. злотих, заповідає звести костели Св.Хреста в Олиці та св.Франциска у Радзивіллові. Затверджує володіння костелів Зачаття Пресвятої Богородиці у Налибоках, св.Якуба у Даниловичах, св.Івана Хрестителя в Некневичах⁶⁷².

673. Радзяновський Андрій

Рік написання: 1626.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Межиріцький костел.

Пожертви: відсутні⁶⁷³.

⁶⁷¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.282, арк.388зв.-400.

⁶⁷² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.82, арк.308зв.-320.

⁶⁷³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.149, арк.591-592зв.

674. Радовицький Станіслав
(дружина Раїна Літинська)

Рік написання: 1613.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в Радовичах.

Пожертви: відсутні⁶⁷⁴.

675. Раецький Іона

Рік написання: 1642.

Віровизнання: православний
(чернець столпинського монастиря).

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁶⁷⁵.

676. Раецький Олександр

Рік написання: не пізн. 1640.

Віровизнання: римо-католик
(гіпотетично).

Місце поховання: не
встановлено.

Пожертви: на шпиталь Св.Духа
в Луцьку – 50 злотих⁶⁷⁶.

677. Раецький Станіслав

⁶⁷⁴ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.22, арк.229-230зв.

⁶⁷⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.236, арк.364зв.-366.

⁶⁷⁶ Згадується: ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.42, арк.79-80зв.

Рік написання: 1610.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: кафедральний
костел в Луцьку.

Пожертви: на Луцький
кафедральний костел – 100 злотих,
на польський шпиталь – 50 злотих⁶⁷⁷.

678. Раковська Олена

Рік написання: 1624.

Віровизнання: римо-католичка
(гіпотетично) .

Місце поховання: не
встановлено.

Пожертви: на Тучинський
костел - 100 злотих⁶⁷⁸.

679. Раневський Вацлав

(дружина Тетяна N)

Рік написання: 1627.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁶⁷⁹.

680. Резанович Семен

⁶⁷⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.89, арк.181-184зв.

⁶⁷⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.142, арк.147зв.-149.

⁶⁷⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.154, арк.1110-1111.

Рік написання: 1616.

Віровизнання: уніат.

Місце поховання: церква у с.Сільче.

Пожертви: відсутні⁶⁸⁰.

681. Рембовська Регіна

Рік написання: 1620.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на Ковельський костел жертвує 300 злотих та речі, які є в заставі⁶⁸¹.

682. Решотарський Ян

Рік написання: 1646.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання:

Чорторійський костел.

Пожертви: на Чорторійський костел жертвує 500 злотих, на Янівський кляштор оо.бернардинів – 300 злотих, на Луцький бернардинський кляштор – 300 злотих, луцьким оо.боніфратріям –

200 злотих, до двох луцьких шпиталів в Луцьку – по 50 злотих⁶⁸².

683. Ржищевська Маруша

Рік написання: 1655.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Порванецька церква.

Пожертви: виконує волю свого покійного чоловіка, який заповів на Стоянівський монастир 350 злотих. Від себе жертвує на Скитський монастир 400 злотих⁶⁸³.

684. Ржищевський Вацлав

Рік написання: 1640.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на Ржищівську церкву – 200 злотих, попові ржищівському на сорокоуст за себе – 20 злотих, за підданого Прокопа – 10 злотих. На сорокоуст до Порванча – 10 злотих, до Міркова – 10 злотих, на три стоянівські церкви – по 10 злотих на кожну, до

⁶⁸⁰ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.25, арк.255-256зв.

⁶⁸¹ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.46, арк.668-970.

⁶⁸² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.255, арк.290-292зв.

⁶⁸³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.280, арк.776зв.-778зв.

Скитського монастиря – 50 злотих⁶⁸⁴.

685. Ржищевський Тихон

Рік написання: 1619.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на (О)ржищівську церкву відписує землі з полями, сіножатями та запустями⁶⁸⁵.

686. Римінський Ян

Рік написання: 1618.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.францискан в Межирічі

Пожертви: на Межиріцький костел оо.францискан – худобу та скирту жита⁶⁸⁶.

687. Рогалевський Андрій

Рік написання: 1647.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Луцький костел оо.домінікан.

Пожертви: на Луцький домініканський костел – 640 злотих та 300 злотих капіталу на щорічний чинш, луцьким бернардинам – 175 злотих, до усіх луцьких шпиталів (як католицького, так і грецького «закону») – по 30 злотих на кожен⁶⁸⁷.

688. Рогозинський Семен (дружина кн. Анна Масальська)

Рік написання: 1621.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Пречистенська церква в Рогозині в склепі біля могили дружини.

Пожертви: відсутні⁶⁸⁸.

689. Рогозянка Богдана (чоловік Михайло Перекладовський).

Рік написання: 1615.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Богоявленська церква у Княгинині.

⁶⁸⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.221, арк.213зв.-216зв.

⁶⁸⁵ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.24, арк.222-223.

⁶⁸⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.109, арк.37зв.-38 зв.

⁶⁸⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.255, арк.241-245зв.

⁶⁸⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.125, арк.956-960.

Пожертви: доручає обдарувати священиків, які прибудуть на похорони, худобою з її стада⁶⁸⁹.

690. Рогозянка Маруша

Рік написання: 1635.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: замкова церква в містечку Торговиця.

Пожертви: на замкову Торговецьку церкву – 50 злотих, торговецькому пресвітерові на сорокоуст – 10 злотих, на інші потреби церкви – 40 злотих, духівнику (священик с.Берестечка) – 10 злотих⁶⁹⁰.

691. Рогурський Микола

Рік написання: не пізн. 1644.

Віровизнання: римо-католик (гіпотетично).

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: на Корецький кляштор оо.францискан – 2 тис. злотих⁶⁹¹.

692. Рогуський Андрій (дружина Сузана Русецька)

Рік написання: 1623.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел у Межирічі.

Пожертви: на Межиріцький костел - 1 тис. злотих⁶⁹².

693. Рогуський Мацей

Рік написання: 1652.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.бернардинів в Дубні (гіпотетично).

Пожертви: відсутні⁶⁹³.

694. Рожинський Ян (дружина Єфросинія Вороничівна)

Рік написання: 1649.

Віровизнання: римо-католик.

⁶⁸⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.101, арк.74зв.-75зв.

⁶⁹⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.198, арк.687-689.

⁶⁹¹ Згадується: ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.238, арк.1173зв.-1174зв.

⁶⁹² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.129, арк.413зв.-415зв.

⁶⁹³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.375-375зв.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁶⁹⁴.

695. Розволичівна Софія
(дружина Юрія Телецького)

Рік написання: між 1648 – 1649.

Віровизнання: східний обряд

Місце поховання: Войницька церква.

Пожертви: на Войницьку церкву – 10 злотих⁶⁹⁵.

696. Рокицький Миколай

Рік написання: 1651.

Уніат □(гіпотетично□)

Не зазначено

На Успенський собор у Володимирі жертвував чинш з невстановленої суми грошей⁶⁹⁶.

697. Ростопчі Андрій

Рік написання: 1624.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Мнішинська церква.

Пожертви: на Мнішинську церкву – 30 злотих⁶⁹⁷.

698. Ростопчі (Ростопша?)
Петро (Дружина Олександра Зарецька)

Рік написання: 1654

Віровизнання: Римо-католик

Місце поховання: Костел у Клевані

Пожертви: На Клеванський костел – 50 злотих⁶⁹⁸.

699. Ростоцька Катерина
(чоловік Ян Станішевський)

Рік написання: 1640.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел оо.єзуїтів у Луцьку.

Пожертви: на Луцький костел оо.єзуїтів – 1 тис. злотих, на два католицькі шпиталі в Луцьку (св.Лазаря та при костелі Св.Духа) – по 50 злотих, луцьким бригадкам –

⁶⁹⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.85, арк.522зв.-525зв.

⁶⁹⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.632зв.-634зв.

⁶⁹⁶ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.88, арк.421-424.

⁶⁹⁷ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.31, арк.154-156зв.

⁶⁹⁸ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.91, арк.620-622зв.

100 злотих, на Луцький костел оо.домінікан – 100 злотих⁶⁹⁹.

700. Рошанка Настасія (чоловік князь Богдан Масальський)

Рік написання: 1603.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква Чесного Хреста у Волничих.

Пожертви: відсутні⁷⁰⁰.

701. Рудкерова Катерина

Рік написання: 1603.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: фарний костел у Луцьку.

Пожертви: на фарний костел у Луцьку – 200 злотих⁷⁰¹.

702. Кн. Ружинська Анна (чоловік Юзеф Якубовський)

Рік написання: 1637.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел оо.домінікан в Овручі.

Пожертви: на Овруцький домініканський костел – 300 злотих⁷⁰².

703. Кн. Ружинська Феодора (чоловік Павло Шафаровський)

Рік написання: 1618.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Пречистенська церква у Ружині.

Пожертви: на Ружинську церкву – три поля⁷⁰³.

704. Кн. Ружинський – Наримунт Миколай

Рік написання: 1629.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: Доручає дружині обдарувати костел де буде спочивати його тіло і шпиталі⁷⁰⁴.

705. Русальський Гаврило

Рік написання: 1631.

Віровизнання: православний.

⁶⁹⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.221, арк.516зв.-518зв.

⁷⁰⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.65, арк.659зв.-662.

⁷⁰¹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.14, арк.400зв.-405.

⁷⁰² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.206, арк.88-92зв.

⁷⁰³ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.50, арк.11-112зв.

⁷⁰⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.64, арк.54-56.

Місце поховання: вербська церква.

Пожертви: доручає дружині віддячити священикам що будуть на похороні «за працю», та обдарувати жебраків⁷⁰⁵.

706. Русальський Семен

Рік написання: 1626.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Вербська церква.

Пожертви: відсутні⁷⁰⁶.

707. Русин-Берестецький Лев

Рік написання: 1639.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: церква у Берестечку.

Пожертви: берестецькому священику –10 злотих та сукно, яким буде накрита труна⁷⁰⁷.

708. Русинович Павло (дружина Анна Ольшанська)

---

⁷⁰⁵ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.31, арк.419зв.-421зв.

⁷⁰⁶ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.60, арк.1052-1056.

⁷⁰⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.219, арк.418-419зв.

Рік написання: 1651.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: братська церква в Луцьку.

Пожертви: на Луцьку братську церкву – 2 тис. злотих, братському духовенству, яке прибуде на похорони – по 2 злоті, казнодію – 10 злотих⁷⁰⁸.

709. Русинович-Берестецька Настасія

Рік написання: 1629.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: церква Різдва Христового у Берестечку.

Пожертви: на Берестецьку церкву – 30 злотих для виготовлення келиха⁷⁰⁹.

710. Русинович-Берестецький Петро

Рік написання: 1611.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: церква Різдва Христового у Берестечку.

---

⁷⁰⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.1056-1058.

⁷⁰⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.168, арк.341-343.

Пожертви: відсутні⁷¹⁰.

711. Русинович-Берестецький
Семен

Рік написання: 1646.

Віровизнання: православний.

Місце поховання:
нелокалізована церква, яку сам
збудував.

Пожертви: на храм де буде
поховано його тіло жертвує по 5 кіп
вівса, жита і гречки щороку з
Берестечка та повинності
підданих⁷¹¹.

712. Русинович-Берестецький
Філон. (дружина Ганна
Порванецька)

Рік написання: не пізн. 1622.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква у
Берестечку.

Пожертви: не встановлено⁷¹².

713. Русовський Геласій

Рік написання: 1618.

Віровизнання: уніат.

Архімандрит Дорогобузького
монастиря.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁷¹³.

714. Садлинський Н.

Рік написання: 1622.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел в
Горохові.

Пожертви: на Горохівський
костел – 100 злотих, на горохівський
шпиталь – 20 злотих⁷¹⁴.

715. Садорський Криштоф

Рік написання: не пізн. 1611.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел у
Тучині

Пожертви: на Тучинський
костел заповів 24 злоті, які йому
заборгував Андрій Чаплич⁷¹⁵.

⁷¹⁰ ЦДІАК України, ф.26, оп.1,
спр.20, арк.210-211зв.

⁷¹¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.251, арк.431-436зв.

⁷¹² ЦДІАК України, ф.26, оп.1,
спр.28, арк.1648-1649зв.

⁷¹³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.133, арк.281-282.

⁷¹⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.127, арк.1407зв.-1408зв.

⁷¹⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.89, арк.270зв.-272.

716. Кн. Сангушко Адам
(дружина Катерина Уханська)

Перший тестамент:

Рік написання: 1613.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: не зазначено

Пожертви: Олександрі Сангушківні - сестрі і черниці чину св.Клари, що мешкає у кляшторі м.Львова, – 20 тис. злотих, забезпечених Перемильським маєтком. Крім того, на користь її кляштору дарує маєтки Мирків, Лемішів, Вежхо Старе, Козятин, Горохів. З волості Конюхи жертвує 1 тис. злотих щорічно до гробу св.Казимира. На Краківський кляштор св.Агнешки – 300 злотих, на кляштори св.Клари в різних містах до Кракова – 200 злотих, Варшави – 300 злотих, до Вільни – 300 злотих, до Познаня – 100 зл. Згадує свою фундацію на користь Горохівського костелу.

Другий тестамент:

Рік написання: 1653.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел Пултуської колегіати.

Пожертви: на костел Пултуської колегіати – 30 тис. злотих, двір, орнат, 1 тис. злотих боргів, 1 тис. злотих на месу, 15 тис. злотих на похорони. Підтверджує фундацію на кафедральний костел в Луцьку і надає йому додатково ще 1 тис. злотих. Камінським домініканам – 6 тис. злотих, кс.Феліціянові Шафорському (був при князі довгий час) – 500 злотих, кс.Флоріану Трояновичу (капелану) – 600 злотих, францисканам Пінського кляштору – 2 тис. злотих, кс.Миколаю Курциловичу (францисканцю, капелану) – 600 злотих, сокальським бернардинам – 300 злотих, янівським бернардинам – 300 злотих, пултуським єзуїтам на мурування нового костелу – 2 тис. злотих, пултуським реформатам на мурування нового костелу – 1 тис. злотих, кляштору св.Бригіди в Луцьку – 1 тис. злотих, Камінському фарному костелу – 1 тис. злотих, до каплиці Св.Хреста в Любліні оо.домінікан – 300 злотих на пару срібних ліхтарів, варшавським босим кармелітам на Краківському передмісті, які мають від нього

дерево Св.Хреста – 1 тис. злотих на оправу цих реліквій, на різні шпиталі – 1 тис. злотих⁷¹⁶.

717. Кн.Сангушко Григорій (дружина – Софія Головчинська)

Рік написання: 1601.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: в Горохові

Пожертви: дружині доручає звести шпиталі у Кошарах, Горохові, Перемилі і Камені. Забороняє їй міняти конфесію в церквах його маєтків⁷¹⁷.

718. Кн. Сангушківна Олександра (чоловік – Януш Заславський)

Рік написання: 1602.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: Заславський костел.

Пожертви: в тестаменті згадується, що надання на костели,

монастирі та духовенству наведені в особному реєстрі⁷¹⁸.

719. Свенцицький Миколай

Рік написання: 1621.

Віровизнання: євангелік.

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: на євангелицький Люблінський збір жертвує 200 злотих⁷¹⁹.

720. Свищовський Остафій

Рік написання: 1617.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Свищовська церква.

Пожертви: на Свищовську церкву фундує волоку землі за свищовським гаєм та пляц на помешкання попові⁷²⁰.

721. Свіденська Софія (дружина Адама Сопотка)

Рік написання: 1599.

⁷¹⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.95, арк.364-371зв.

ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.89, арк.1021-1025зв.

⁷¹⁷ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.14, арк.297-301.

⁷¹⁸ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.14, арк.582-584зв.

⁷¹⁹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.30, арк.114-116.

⁷²⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.108, арк.249-253зв.

Віровизнання: не встановлено.

Місце поховання: костел в Дорогостаях або церква у Букоємі біля могили першого чоловіка Адама Букоємського.

Пожертви: відсутні⁷²¹.

722. Сволинський Антоній

Рік написання: 1624.

Віровизнання: православний (гіпотетично).

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на Гуляницьку церкву – 500 злотих, на братську церкву в Луцьку – 300 злотих, на «руський» шпиталь в Луцьку – 200 злотих, луцьким домініканам – 300 злотих⁷²².

723. Свяцький Микола (дружина Гальшка Вольська)

Рік написання: 1608.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: місце поховання на розсуд дружини.

⁷²¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1 спр.56, арк.23зв.-225зв.

⁷²² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.139, арк.704-705зв.

Пожертви: відсутні⁷²³.

724. Свяцький Михайло

Рік написання: 1603.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел в Острозі .

Пожертви: на Острозький костел - 16 кіп литовських грошей⁷²⁴.

725. Севрук Євстафій. (дружина – Катерина Стречановна).

Рік написання: 1648.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел у Клевані.

Пожертви: на Клеванський костел – 200 злотих⁷²⁵.

726. Седликовський Павло

Рік написання: 1643.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: монастир оо.францискан в Межирічі.

⁷²³ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.18, арк.278-279зв.

⁷²⁴ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.14, арк.221зв.-224зв.

⁷²⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.261, арк.178зв.-179зв.

Пожертви: Межиріцькому францисканському монастирю – 200 злотих⁷²⁶.

727. Семашківна Богдана

Рік написання: 1619.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: склеп в Луцькому кафедральному костелі, який вона змуровала на власний кошт.

Пожертви: Луцькій капітулі – кухонне начиння та столове срібло⁷²⁷.

728. Семашківна Олександра (дружина князя Андрія Крупського)

Рік написання: 1604.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в Добрянтинському замку.

Пожертви: добрянтинському попу – 2 копи грошей, церковне начиння та руські книги⁷²⁸.

729. Семашко Мартин

Рік написання: не пізн.1599.

Віровизнання: Римо-католик?

Місце поховання: не встановлено

Пожертви: на костел у Коблині заповів маєток Пекалів⁷²⁹.

730. Семашко Миколай (дружина – Ізабелла Служевська)

Рік написання: 1617.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Луцький кафедральний костел.

Місце поховання: пожертву на храм, де спочиватиме його тіло, доручає зробити дружині. Дає фундації на три костели в своїх маєтностях. На Тучинський костел Св.Трійці – село Мацин, 4 волоки при Тучині, плебану легує 200 злотих, надає право користуваися млинами. Настоятель цього храму мав бути старшим над духовенством двох інших костелів у Хупкові та Андрієві. Костели у Хупкові та Андрієві отримували: городи і землю під забудову помешкань для капланів і їх слуг, 150 злотих

---

⁷²⁹ Згадується: ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.55, арк.559-560зв.

⁷²⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.236, арк.547зв.-549зв.

⁷²⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.112, арк.115зв.-118.

⁷²⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.72, арк.297-299зв.

щорічного чиншу, право користатися млинами. Підтверджуються всі права костелу у Коблині⁷³⁰.

731. Семашко Олександр

Рік написання: 1598.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел св.Архангела Михаїла в Хупкові.

Пожертви: на костел св.Архангела Михаїла в Хупкові жертвує Волицю з 20 волоками землі⁷³¹.

732. Сеправська Анна (чоловік Андрій Защинський)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: Клеванський костел.

Пожертви: на Клеванський костел – 50 злотих, на клеванський шпиталь – 10 злотих, на

Казимірівський костел – 60 злотих⁷³².

733. Сербинович Іван □

(дружина Анна Жабокрицька□)

Рік написання: 1617.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: церква св.Офанасія у Ківерцях.

Пожертви: відсутні⁷³³.

734. Сербиновича Феодора

□(чоловік Семен Русинович-Берестецький)□

Рік написання: 1633.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: церква Різдва Богородиці у Берестечку.

Пожертви: На сорокоуст – 13 злотих. Священику у Пашеві – корову⁷³⁴.

735. Сестривитенська Катерина (перший чоловік Стефан

⁷³⁰ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.23, арк.92-95.

⁷³¹ ЦДІАК України, КМФ-36, оп.1., спр.201, арк.162зв.-163.

⁷³² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.285, арк.653зв.-654зв.

⁷³³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.108, арк.351-353.

⁷³⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.192, арк.1044-1045зв.

Линевський, другий – Станіслав Волчек)

Рік написання: 1655.

Віровизнання: римо-католицька.

Місце поховання: костел оо.домінікан у Володимирі.

Пожертви: на Володимирський костел оо.домінікан жертвує невстановлену суму грошей⁷³⁵.

736. Сецинська Агнешка (чоловік Войтех Тишка)

Рік написання: 1625.

Віровизнання: римо-католицька.

Місце поховання: при костелі (не локалізовано).

Пожертви: відсутні⁷³⁶.

737. Скирмонтовна Анна

Рік написання: 1640.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: церква Св.Трійці в Козині.

Пожертви: на Козинську Святотроїцьку церкву – 100 злотих і срібло та 100 злотих на дзвін.

⁷³⁵ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.93, арк.318-319.

⁷³⁶ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.28, арк.984-985зв.

Козинському священику – корову з телям, 25 злотих за сорокоуст, дві маці жита. На братську церкву в Луцьку – 50 злотих за сорокоуст. 15 злотих на луцький братський шпиталь, на козинський шпиталь – 10 злотих⁷³⁷.

738. Скринський Станіслав

Рік написання: 1630.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Луцький костел оо.домінікан.

Пожертви: на Луцький костел оо.домінікан – 1,5 тис. злотих⁷³⁸.

739. Сковородка Шимон (дружина Гальшка Промчейко)

Рік написання: 1652.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: мурована церква монастиря у Гущі (Гощі?).

Пожертви: на церкву, де спочиватиме його тіло, легує 200 злотих та 5 гривень срібла на лампу, на Дзядківську церкву – 50 злотих,

⁷³⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.221, арк.1172-1175.

⁷³⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.173, арк.611-613.

на Залінську церкву – 50 злотих, на чотири церкви в Степані – по 50 злотих, на польський і руський шпиталі у Степані – по 5 мац жита⁷³⁹.

740. Скроцький Войтех

Рік написання: 1614.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на костел, де буде поховано його тіло, – 200 злотих, на шпиталь – 20 злотих⁷⁴⁰.

741. Славинський Яків

Рік написання: 1624.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел в Горохові.

Пожертви: на Горохівський костел – 100 злотих, на шпиталь – 50 злотих⁷⁴¹.

742. Слупичанка Гелжбета
(дружина Василя Рогозинського)

⁷³⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.272, арк.333-335зв.

⁷⁴⁰ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.23, арк.445зв.-446зв.

⁷⁴¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.142, арк.801-802зв.

Рік написання: 1637.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в Рогозині або в Княгинені.

Пожертви: на церкви в Рогозині та Княгиневі - по 50 злотих⁷⁴².

743. Слюбич-Залеська Гальшка
(чоловік Миколай Кисіль)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел оо.домінікан у Володимирі.

Пожертви: на костел володимирських домінікан – 500 злотих та пару срібних ліхтарів. Донька її – Христина Мелешківна (черниця бригідка) - отримує 500 злотих. Підтверджує надання свого чоловіка⁷⁴³.

744. Смиковська Катерина
(дужина Миколи Сокола)

Рік написання: 1649.

Віровизнання: православна.

⁷⁴² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.206, арк.600-602зв.

⁷⁴³ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.89, арк.649-653.

Місце поховання: братська церква в Луцьку.

Пожертви: відсутні⁷⁴⁴.

745. Смиківська Катерина (дружина Врїтеха Защинського)

Рік написання: 1645.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: братська церква в Луцьку.

Пожертви: на Луцьку братську церкву – видеркаф у 500 злотих, на користь ченців братського монастиря – видеркаф у 500 злотих, на братський шпиталь – 100 злотих, на Пречистенську церкву в Глушці, де поховано її брата (Кіндрата Смиківського), – срібний хрест або Євангеліє за 100 злотих, до костела св.Якуба в Луцьку, де поховано іншого брата (Григорія Смиківського), – 100 злотих, на Щуринський костел – 100 злотих, на замкову церкву в Боремлі -

⁷⁴⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.4-6зв.

маєтності Хрінницьких – 100 злотих для придбання срібного хреста⁷⁴⁵.

746. Смиківський Юрій

Рік написання: 1615.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел св.Якуба в Луцьку.

Пожертви: на костел св.Якуба – 20 злотих⁷⁴⁶.

747. Смитковська Раїна (чоловік Левко Олізарівський)

Рік написання: 1603.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел в Тартакові.

Пожертви: відсутні⁷⁴⁷.

748. Смитковська Софія (чоловік Станіслав Рутський)

Рік написання: 1622.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Костел – на розсуд чоловіка.

⁷⁴⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.242, арк.204-207зв.

⁷⁴⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.101, арк.340-341.

⁷⁴⁷ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.36, арк.720зв.-723.

Пожертви: на костел, де упокоїться її тіло, жертвує 50 злотих, на шпиталь при цьому костелі – 10 злотих⁷⁴⁸.

749. Сміловський Станіслав

Рік написання: 1619.

Віровизнання: уніат
□(гіпотетично)□.

Місце поховання: церква Св.Трійці у Пелчі.

Пожертви: відсутні⁷⁴⁹.

750. Соколовська Катерина (перший чоловік Лукаш Хмеліцький, другий – Богуслав Гораїн)

Рік написання: 1657.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Луцька братська церква Воздвиження Чесного Хреста.

Пожертви: на Луцьку братську церкву жертвує 300 злотих, на братський шпиталь – 100 злотих, на Яровицьку церкву – 50 злотих⁷⁵⁰.

⁷⁴⁸ ЦДІАК України, ф.28, оп.1 спр.55, арк.959зв.-960зв.

⁷⁴⁹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1 спр.26, арк.154-157.

⁷⁵⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.286, арк.569-572зв.

751. Кн. (Сокольська?) Варвара (чоловік Стефан Воронецький)

Рік написання: 1627.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: мурована церква в Соколі

Пожертви: на Сокольську церкву заповіла виготовити ризи, на Тростянецьку церкву, де поховано її чоловіка, – 100 злотих⁷⁵¹.

752. Кн. Сокольський Софроній (Стефан)

Рік написання: 1614.

Віровизнання: уніат (чернець віленського монастиря Св.Трійці).

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: на Віленський монастир Св.Трійці – маєтки Михлинів та Божів на Волині⁷⁵².

753. Сокоцький Ольбрихт

Рік написання: 1616.

Віровизнання: римо-католик.

⁷⁵¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.160, арк.29зв.-33.

⁷⁵² Пам'ятки – Т.3. – Вип.1. – К.,2001. – С.158-159.

Місце поховання: костел св.Архангела Гавриїла у с.Деражня.

Пожертви: відсутні⁷⁵³.

754. Солоневська Теодора

Рік написання: 1649.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: на монастир у Крехові – 3,5 тис. злотих, забезпечених волинськими маєтками, ця ж обитель має отримати 1 тис. злотих на сорокоуст⁷⁵⁴.

755. Солтан Олександр (Дружина – Олександра Трипольська)

Рік написання: 1648.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁷⁵⁵.

756. Сосницька Софія (дружина Івана Хомяка - Смордовського)

Рік написання: 1611.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Пречистенська церква у Смордові.

Пожертви: відсутні⁷⁵⁶.

757. Сосницький Томаш

Рік написання: 1653.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: братська церка в Луцьку.

Пожертви: на братську церкву в Луцьку – 150 злотих, на сорокоуст до 5 церков жертвує 50 злотих⁷⁵⁷.

758. Сосновська Полонія (чоловік Давид Яковицький)

Рік написання: 1625.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква св.Флора і Лавра у Яковичах.

Пожертви: відсутні⁷⁵⁸.

759. Стан Олександр

⁷⁵³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.105, арк.476-477зв.

⁷⁵⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.262, арк.576-578.

⁷⁵⁵ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.85, арк.453-456.

⁷⁵⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.89, арк.501зв.-503.

⁷⁵⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.508-509зв.

⁷⁵⁸ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.59, арк.264-265.

Рік написання: 1624.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел у Свойчові.

Пожертви: на Свойчівський костел – 50 злотих⁷⁵⁹.

760. Станіславський Казимір

Рік написання: 1659.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Янівський костел оо.бернардинів.

Пожертви: на Янівський костел оо.бернардинів – 50 злотих, луцьким бернардинам – 50 злотих, сокальським бернардинам – 50 злотих, підкамінським домініканам – 50 злотих, львівським кармелітам – 50 злотих, отцям «Духа Святого» - 50 злотих. Крім того, на похоронах янівські бернардини мали отримати додатково ще 100 злотих⁷⁶⁰.

761. Станіславський Криштоф

Рік написання: 1642.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Олицький костел.

Пожертви: відсутні⁷⁶¹.

762. Станішевська Катерина (чоловік Мацей Малановський)

Рік написання: 1646.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: Луцький домініканський костел.

Пожертви: на домініканський кляштор в Луцьку – 200 злотих⁷⁶².

763. Станішевський Ян

Рік написання: 1640.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел Луцької єзуїтської колегії.

Пожертви: Луцьким єзуїтам – 1 тис. злотих, луцьким домініканам – 100 злотих, оо.бернардинам Сокальського конвенту – 200 злотих, оо.бернардинам Дубенського конвенту – 100 злотих, оо.бернардинам Янівського конвенту – 100 злотих,

⁷⁵⁹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.59, арк.90-92.

⁷⁶⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.96, арк.620-623.

⁷⁶¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.230, арк.299-301.

⁷⁶² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.255, арк.397зв.-399зв.

оо.боніфратріям в Луцьку – 100 злотих, луцьким бригадкам – 100 злотих, на два шпиталі в Луцьку (Св.Духа та св.Лазаря) – по 100 злотих⁷⁶³.

764. Сташкевич Мартин
(дружина Маруша Збранська)

Рік написання: 1624.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на храм, де буде поховано його тіло, жертвує атласні ризи⁷⁶⁴.

765. Стахорська Анастасія
(чоловік Мартин Богуш)

Рік написання: 1611.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁷⁶⁵.

766. Стемпковська Софія
□(чоловік Адам Сопотко□)

Рік написання: 1616.

⁷⁶³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.221, арк.663-665зв.

⁷⁶⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.129, арк.240-242.

⁷⁶⁵ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.20, арк.511зв.-512зв.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел оо.бернардинів в Сокалі.

Пожертви: сокальські бернардини отримували 300 злотих та срібні речі. Пізніше після виплати боргів чоловік мав виплатити їм додатково ще 1 тис. злотих. На будьякий шпиталь виділялося 300 злотих⁷⁶⁶.

767. Стемпковський Лукаш

Рік написання: 1615.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: кафедральний костел в Луцьку.

Пожертви: на костел, де буде поховано його тіло, – 500 злотих, на вівтар в Луцькому кафедральному костелі, який фундував його брат Матей - 400 злотих, на шпиталі (св.Якуба та домініканський) – по 50 злотих⁷⁶⁷.

768. Стемпковський Петро

Рік написання: 1636.

⁷⁶⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.103, арк.626-629.

⁷⁶⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.103, арк.929-931.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел св.Петра в Луцьку.

Пожертви: На костел св.Петра в Луцьку жертвує 20 тис. злотих та ін⁷⁶⁸.

769. Степанківна Софія

Рік написання: не пізн.1634.

Віровизнання: не встановлено.

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: на Степанський костел – 450 злотих⁷⁶⁹.

770. Стісарова Маруша (□чоловік Арнольф Ясевичів□)

Рік написання: 1614.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: найближча церква від місця де застане її смерть.

Пожертви: відсутні⁷⁷⁰.

771. Стрибаль Адам (дружина Варвара Соколовська)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в Ловкові.

Пожертви: на молитву за упокій душі оо.домініканам у Гродку – 300 злотих⁷⁷¹.

772. Стрибаль Стефан

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел – на розсуд друзів.

Пожертви: на костел, де спочиватиме його тіло, – 3 тис. злотих, на службу за душу його померлої дружини – 1 тис. злотих, сокальським бернардинам – 600 злотих, київським бернардинам – 600 злотих, до Гродка оо.домініканам – 100 злотих, босим кармелітам у Любліні – 100 злотих, на костел в Коростишеві – 1 тис. злотих⁷⁷².

⁷⁶⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.204, арк.386-391.

⁷⁶⁹ Згадується: ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.192, арк.796-797зв.

⁷⁷⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.95, арк.574зв.-577зв.

⁷⁷¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.76-77.

⁷⁷² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.600-605.

773. Стрижовська Раїна
(чоловіки Іван Гулевич та Якуб
Стародомський)

Рік написання: 1605.

Віровизнання: православна.

Місце поховання:
Преображенський монастир у
Чернчицях.

Пожертви: відсутні⁷⁷³.

774. Стрижевський Самійло
(дружина Феодора Карачовська)

Рік написання: 1626.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел
оо.бернардинів у Дубні.

Пожертви: на Дубенський
кляштор оо.бернардинів – 500
злотих, на Луцький кляштор
оо.домінікан – 500 злотих, на
Луцький кафедральний костел – 500
злотих, на Луцький костел оо.єзуїтів
– 500 злотих⁷⁷⁴.

775. Сускарєвський Станіслав

Рік написання: не піз. 1620.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел у
Володимирі.

Пожертви: на змурування
каплиці при Володимирському
костелі, де має спочивати його тіло,
– 1 тис. злотих⁷⁷⁵.

776. Суходольська Єва (чоловік
Ян Томашевський)

Рік написання: 1631.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел
оо.бернардинів в Янові.

Пожертви: на Янівський костел
оо.бернардинів – 100 злотих, на
католицький шпиталь у Володимирі
– 50 злотих⁷⁷⁶.

777. Суходольський Мацей

Рік написання: 1621.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел
Св.Трійці у володимирському
монастирі оо.домінікан.

⁷⁷³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.72,
арк.649зв.-652зв.

⁷⁷⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.154, арк.521-522зв.

⁷⁷⁵ ЦДІАК України, ф.27, оп.1,
спр.21, арк.384-385.

⁷⁷⁶ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.67, арк.196зв.-198.

Пожертви: на Володимирський Святотроїцький костел оо.домінікан – 100 злотих⁷⁷⁷.

778. Тарнавська Катерина (чоловік Ян Щирський)

Рік написання: 1659.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Неназвана церква.

Пожертви: Відсутні⁷⁷⁸.

779. Телятицька Раїна (чоловік – Левко Русинович-Берестецький)

Рік написання: 1611.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: церква Різдва Христового у Берестечку.

Пожертви: відсутні⁷⁷⁹.

780. Терлецький Кирило

Рік написання: 1607.

Віровизнання: уніат (єпископ Луцько – Острозький).

Місце поховання: Луцький кафедральний собор св.Івана Богослова.

Пожертви: на побудову церкви в жіночому Пречистенському монастирі – 150 злотих, священикам на сорокоуст – 100 злотих, на луцькі шпиталі – 100 злотих. Священицьке облачення та книги, придбані за його гроші, жертвуються на користь фундованих ним церков у Перковичах. Згадується також фундована ним церква в Речиці⁷⁸⁰.

781. Терпиловський Юрій

Рік написання: 1628.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел св.Якуба (в Луцьку).

Пожертви: всі свої речі – двоє коней, пістолети, срібні речі та ін. - заповідає на фарний костел у Володимирі⁷⁸¹.

782. Тжицінський Матеуш

Рік написання: 1601.

⁷⁷⁷ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.26, арк.1336-1338.

⁷⁷⁸ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.97, арк.767-769.

⁷⁷⁹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.21, арк.477-478.

⁷⁸⁰ АС. – Т.1. – Вильна, 1867. – С.217-219.

⁷⁸¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.160, арк.68-68зв.

Віровизнання: римо-католик (гіпотетично).

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на Дубенський костел – 51 копу та 43,5 литовських грошей. Згадана сума мала забезпечувати щорічний чинш дубенському плебану в розмірі 10 злотих⁷⁸².

783. Кс. Тишка Балтазар

Рік написання: 1640.

Віровизнання: римо-католик (канонік луцький).

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: підтвердження фундації заснованого ним братства милосердя у Луцьку⁷⁸³.

784. Тишковська Марія (дружина Семашка N)

Рік написання: 1599.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква св.Миколая у Риканях.

⁷⁸² ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.13, арк.116-117.

⁷⁸³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.221, арк.16-18зв.

Пожертви: Риканьській церкві – столове срібло, місцевому попу – 2 копи литовських грошей. Священикам - лаврівському і пашівському – по 1 копі литовських грошей⁷⁸⁴.

785. Трацевський Ян-Богуш

Рік написання: не пізн.1627.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в Любітові.

Пожертви: відсутні⁷⁸⁵.

786. Толстянович Ян (дружина Олександра Перекладовська)

Рік написання: 1655.

Віровизнання: Східний обряд.

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: Відсутні⁷⁸⁶.

787. Трацевський Станіслав-Богуш (дружина – Анна Мелецька)

Рік написання: 1637.

Віровизнання: східний обряд.

⁷⁸⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1 спр.56, арк.334-335зв.

⁷⁸⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.154, арк.356зв.-357зв.

⁷⁸⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.280, арк.906зв.-907зв.

Місце поховання: Пречистенська церква у Чорторійську.

Пожертви: відсутні⁷⁸⁷.

788. Трецецький Станіслав

Рік написання: 1645.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: кляштор оо.бернардинів у Дубні.

Пожертви: на Дубенський кляштор оо.бернардинів – 1 тис. злотих⁷⁸⁸.

789. Трипольський Іван (дружина Христина Ставецька)

Рік написання: 1657.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: найближча церква.

Пожертви: відсутні⁷⁸⁹.

790. Трокевичова Катерина (дівооче прізвище не встановлено)

Рік написання: 1635.

⁷⁸⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.206, арк.675-677зв.

⁷⁸⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.244, арк.60-65зв.

⁷⁸⁹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.94, арк.285-287зв.

Віровизнання: православна (гіпотетично).

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: на Почаївський монастир – 100 злотих, на Ледоховську церкву – 100 злотих⁷⁹⁰.

791. Троянівська Дорота (чоловік Дмитро Єловицький)

Рік написання: 1622.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁷⁹¹.

792. Трушковський Адам

Рік написання: 1626.

Віровизнання: римо-католик?

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на Городиську церкву – 13 злотих, на Ляховецький костел – 20 злотих⁷⁹².

793. Тулиговський Ян

Рік написання: 1659.

⁷⁹⁰ Згадується: ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.42, арк.81-82зв.

⁷⁹¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.131, арк.567-569.

⁷⁹² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.149, арк.657-658.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: церква в Гуляниках.

Пожертви: на Гуляницьку церкву – срібний хрест вагою 1,5 гривні, що коштував 30 злотих⁷⁹³.

794. Тулинська Анна □(чоловік Криштоф Харлинський□)

Рік написання: 1632.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: на розсуд чоловіка або у кляшторі босих кармелітів в Любліні.

Пожертви: на Люблінський кляштор босих кармелітів – 2 тис. злотих⁷⁹⁴.

795. Тулковський Самуїл (дружина Гелжбета Мечковська)

Рік написання: 1627.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.домінікан у Луцьку.

Пожертви: відсутні⁷⁹⁵.

⁷⁹³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.286, арк.567зв.569зв.

⁷⁹⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.183, арк.1097-1099.

⁷⁹⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.154, арк.646-647зв.

796. Турковська Дорота

Рік написання: 1620.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: Сокальський костел оо.бернардинів.

Пожертви: на новофундований костел в Сокалі – 15 злотих, на фарний костел (в Сокалі?) – 15 злотих, на католицький шпиталь (в Сокалі?) – на шпиталі (католицький і руський) – по 10 злотих⁷⁹⁶.

797. Тушебинський Костянтин

Рік написання: 1607.

Віровизнання: схінний обряд.

Місце поховання: церква в Заріцьку.

Пожертви: відсутні⁷⁹⁷.

798. Тхоревська Теодора

Рік написання: 1647.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Перекальський монастир.

Пожертви: ігумену Перекальського монастиря – клячу,

⁷⁹⁶ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.55, арк.615-615зв.

⁷⁹⁷ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.18, арк.538зв.-540зв.

двох волів, корову, шість овець, шість свиней, вісім гусей і 20 злотих⁷⁹⁸.

799. Угневський Криштоф

Рік написання: 1645.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Не зазначено.

Пожертви: На костел, де буде поховано його тіло, – 1 тис. злотих⁷⁹⁹.

800. Уєденська Федора

Рік написання: 1605.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Успенська церква в Глинську.

Пожертви: відсутні⁸⁰⁰.

801. Ужевський Григорій

Рік написання: 1601.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Крупська церква .

Пожертви: на Крупську церкву – Псалтир, Шестиднев, Часословець. На церкву в с.П'яне – Апостол і Псалтир⁸⁰¹.

802. Урбанович Станіслав

Рік написання: 1645.

Віровизнання: римо-католик, декан і плебан володимирський.

Місце поховання: Володимирський фарний костел.

Пожертви: на Володимирський фарний костел жертвує чинш з двох будинків в розмірі 8 злотих, право шинкувати горілку, яке належить цим дворам, оренду з третього будинку, дві суми в розмірі 300 злотих з виплатою чиншу, 3 поля та ін⁸⁰².

803. Урсул-Рудецький Адам

Рік написання: не пізн 1631.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: склеп у церкві с.Рудка.

⁷⁹⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.255, арк.978-978зв.

⁷⁹⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.244, арк.940-941зв.

⁸⁰⁰ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.14, арк.642.

⁸⁰¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.63, арк.453-454зв.

⁸⁰² ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.82, арк.713-718.

Пожертви: ченцям і священикам Луцького братства – 50 злотих за сорокоуст, 50 злотих на монастир в Чорній, 50 злотих до Почаївського монастиря, по 25 злотих священикам у с.Рудка та Рогозин, всім духовним, що прибудуть на похорони, за сорокоуст – 200 злотих, 100 злотих на луцький братський шпиталь. Крім того, маєток Чорна передавався Чорненському монастирю Св.Спаса, церква в с.Рудка отримувала щорічно 10 кіп жита, 5 кіп пшениці, 10 кіп вівса, 5 кіп гречки, 10 злотих та три поля⁸⁰³.

804. Уханська Катерина (чоловік Адам Сангушко)

Рік написання: 1650.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: каплиця при костелі Пултуської колегіати.

Пожертви: на фарний костел Пултуської колегіати – 25 тис. злотих, на Камінський жіночий кляштор – 15 тис. злотих, босим кармелітам в Пултуську – 2 тис.

⁸⁰³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.177, арк.487зв.-491зв.

злотих на побудову костелу, єзуїтам у Пултуську на зведення костелу – 3 тис. злотих, камінським домініканам – 4 тис. злотих. Виконує волю покійної Варвари Радзимінської і передає цьому ж кляштору 500 злотих, які вона йому заповіла. Камінські домінікани мали також отримати борги, які Уханська не встигла сплатити слугам, які за останній час померли, або були вбиті козаками⁸⁰⁴.

805. Ушак-Куликовська Анна (чоловік Олександр Добринський)

Рік написання: 1640.

Віровизнання: православна (гіпотетично).

Місце поховання: Куликівська церква.

Пожертви: на Куликівську церкву 100 злотих, на Почаївський монастир 100 злотих, на Орленську церкву 100 злотих⁸⁰⁵.

806. Ушак-Куликовський Григорій

⁸⁰⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.89, арк.1016-1020зв.

⁸⁰⁵ ІР НБУВ, ф.231, спр.47, арк.2-3зв.

Рік написання: 1622.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: церква Св.Трійці в Тростянці.

Пожертви: на Тростянецьку церкву фондує дві волоки поля та забезпечує її натуральним податком зі своїх маєтностей (піддані мають з кожної волоки давати 0,5 копи жита, щоп'ятниці на церкву мала йти мірка борошна з усіх млинів тростянецької маєтності). Крім того, щороку з прибутків тростянецького маєтку священику мало йти 20 злотих на сукно. Заповідає також на місці дерев'яної церкви в Тростянці звести мурований храм. Священик зобов'язується утримувати при церкві дяків, щоденно правити службу, а по суботах, неділях і святах – літургію⁸⁰⁶.

807. Ушак-Куликовський Стефан

Рік написання: 1640.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: братська церква в Луцьку.

⁸⁰⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.133, арк.385-388зв.

Пожертви: на Луцьку братську церкву – 200 злотих, на Почаївський монастир – 100 злотих, на братську церкву в Кременці, яка будується, – 100 злотих, на луцькі шпиталі Св.Духа та Св.Хреста – по 10 злотих, на чотири шпиталі в Кременці по 10 злотих, на сорокоуст священикам у Руцьку, Тростянці та Куликові – по 10 злотих⁸⁰⁷.

808. Уяздовський Станіслав

Рік написання: 1610.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: будь-яка церква.

Пожертви: відсутні⁸⁰⁸.

809. Фальчевська Гальшка (чоловік – Вавринець Бережецький).

Рік написання: 1602.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: Родова усипальниця в костелі Св.Трійці м.Луцька.

⁸⁰⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.225, арк.67зв.-70зв.

⁸⁰⁸ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.19, арк.170зв.-172зв.

Пожертви: луцьким
домініканам – 100 злотих⁸⁰⁹.

810. Фірлей Софія (чоловік Ян
Кашевський)

Рік написання: 1627.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: Мельницький
костел.

Пожертви: відсутні⁸¹⁰.

811. Фолтан Андрій (дружина
Томіла Козинська)

Рік написання: 1609.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква
св.Остафія у м.Крупой.

Пожертви: відсутні⁸¹¹.

812. Фолтанівна Анна (чоловік
Н.Журковський)

Рік написання: 1650.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Мілецький
монастир Різдва Богородиці.

Пожертви: на Мілецький
монастир Різдва Богородиці – 100
злотих, на сорокоуст – 25 злотих, на
винагороду за похорони – 25
злотих⁸¹².

813. Фрик Миколай

Рік написання: 1656.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел
оо.францискан у Кременці.

Пожертви: на змурування
склепу у Кременецькому костелі –
200 злотих, на заупокійні служби –
50 злотих⁸¹³.

814. Фулштинська Катерина
(чоловік Адам Чорний)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел
оо.августиніан у Затурцях.

Пожертви: ченцям-
августиніанам затурецьким за свої
похорони – 200 злотих, ще 100

⁸⁰⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.65, арк.87-88зв.

⁸¹⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.154, арк.753-754зв.

⁸¹¹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1,
спр.18, арк.445зв.-447зв.

⁸¹² ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.269, арк.561-563.

⁸¹³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.282, арк.241-243.

злотих повертає за похорони чоловіка⁸¹⁴.

815. Халковська Катерина
□(чоловік Петро Вольський)□

Рік написання: 1619.

Віровизнання: Віровизнання:
римо-католичка.

Місце поховання: костел у
Золочівцях.

Пожертви: відсутні⁸¹⁵.

816. Харлинська Христина
(дружина Яна Бобинського)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: скорецький
костел.

Пожертви: на Скорецький
костел – 2 тис. злотих, луцьким
домініканам «до св.Рожанця» - 500
злотих, до шпиталю при
домініканському монастирі – 30
злотих, до шпиталю при костелі

св.Якуба – 20 злотих, сокальським
бернардинам – 500 злотих⁸¹⁶.

817. Харлинський Симон

Рік написання: 1629.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: в маєтності
Скорче у родинному склепі.

Пожертви: Луцьким єзуїтам –
50 злотих, луцьким домініканам – 50
злотих, «ксьондзу корецькому» за
відправу меси за упокій душі – 50
злотих, на три луцькі шпиталі (на
два католицькі та на один
«руський») – по 10 злотих⁸¹⁷.

818. Хмелевська Катерина
(чоловік Ян Потій)

Рік написання: 1637.

Віровизнання: в унії.

Місце поховання: каплиця
Св.Трійці при кафедральному
соборі у Володимирі

Пожертви: Володимирському
протопопу – 50 злотих, на образ
Діви Марії «ченстохівської» в

⁸¹⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.87, арк.799-801.

⁸¹⁵ ЦДІАК України, ф.26, оп.1
спр.26, арк.39-40зв.

⁸¹⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.269, арк.754-755зв.

⁸¹⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.166, арк.395-397.

каплиці Св.Трійці – 80 злотих, на чудотворний образ Пресвятої Богородиці при Володимирському кафедральному соборі – 200 злотих. З останньої суми до скриньки Володимирського уніатського братства щороку мало йти 16 злотих на молитву за живих і мертвих⁸¹⁸.

819. Хмелецька Софія (дружина Вавринця Роговського)

Рік написання: 1610.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел у м.Заслав.

Пожертви: відсутні⁸¹⁹.

820. Ходзинський Каспер

Рік написання: 1619.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Грубешівський костел.

Пожертви: на Грубешівський костел – 100 злотих⁸²⁰.

821. Ходуський Ян □(дружина Олександра Білостоцька)□

Рік написання: 1615.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Горохівський костел.

Пожертви: відсутні⁸²¹.

822. Холоєвський Вікторин

Рік написання: 1636.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Лешнівський костел при кляшторі оо.бернардинів.

Пожертви: на костел в Лешневі – 200 злотих, на костел в Добротворі – 100 злотих, на Станінський костел – 100 злотих, на «різні шпиталі» 200 злотих⁸²².

823. Холоневська Анна □(чоловік Юрій Некрашевський)

Рік написання: 1622.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква Різдва Богородиці у Холоневі.

⁸¹⁸ Пам'ятки – Т.3. – Вип.1. – К.,2001. – С.233-236.

⁸¹⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.89, арк.142зв.-145.

⁸²⁰ ЦДІАК України, ф.27, оп.1 спр.26, арк.213-215.

⁸²¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1 спр.103, арк.267-270зв.

⁸²² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.198, арк.360-363.

Пожертви: відсутні⁸²³.

824. Хомяківна – Смордовська
Анастасія (чоловік Симон Круневич)

Рік написання: 1616.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: у Гнідаві.

Пожертви: на гнідавську церкву – 50 злотих на дзвін, срібний оршок на кадильницю, на келих велику срібну чарку, на хрест меншу срібну чарку, священику гнідавському о.Стефану 8 кіп литовських грошей, на шпиталь «руський» в Луцьку – 10 кіп грошей, на шпиталь луцький «польський» – 10 злотих, на шпиталь у Смордові – 10 злотих⁸²⁴.

825. Хомяківна Феодора
(чоловік Андрій Брам)

Рік написання: 1604.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква у Бочаниці.

⁸²³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.191, арк.157зв.-160.

⁸²⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.105, арк.392-397.

Пожертви: на бочаницьку церкву – 30 злотих⁸²⁵.

826. Хомякова Олександра

Рік написання: 1622.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква Св.Спаса в Остриєві.

Пожертви: на луцький шпиталь – 50 злотих. Панам Коритенським та Свищовським доручає звести нову церкву в Остриєві на місці старої, на яку відписує волоку поля, город та пляц в селі для зведення помешкання для попа⁸²⁶.

827. Хоревський Петро

Рік написання: 1653.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Костел оо.бернардинів у Дубно.

Пожертви: На Дубенський костел оо.бернардинів – 300 злотих, на невстановлений шпиталь – 5 злотих⁸²⁷.

⁸²⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.72, арк.423зв.-426.

⁸²⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.146, арк.478-479зв.

⁸²⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.616зв.-619.

828. Хорошко Костянтин
(дружина Анна Скирмонтівна)

Рік написання: 1636.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква
Св.Трійці в Козині.

Пожертви: на Козинську
церкву – 100 злотих⁸²⁸.

829. Хребтович-Богуринська
Маруша

Рік написання: 1611.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в
Богурині.

Пожертви: відсутні⁸²⁹.

830. Хребтович-Богуринська
Настасія

Рік написання: 1600.

Віровизнання: Православна.

Місце поховання: Корецький
монастир

Пожертви: Відсутні⁸³⁰.

831. Хрінницька Маруша

Рік написання: 1634.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: церква у
Берестечку.

Пожертви: відсутні⁸³¹.

832. Хрінницька Олександра
(чоловік Богдан Порванецький)

Рік написання: 1639.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква у
Порванці.

Пожертви: відсутні⁸³².

833. Хрінницька Регіна (чоловік
кн. Захарій Святополк-
Четвертинський)

Рік написання: 1649.

Віровизнання: православна.

Місце поховання:
Преображенська церква у Четвертні.

Пожертви: на храм і
духовенство доручає дати пожертви
своєму чоловікові⁸³³.

⁸²⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.198, арк.1284-1285зв.

⁸²⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.89, арк.312зв.-315.

⁸³⁰ ЦДІАК України, ф.22, оп.1,
спр.13, арк.239-241.

⁸³¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.192, арк.228-229зв.

⁸³² ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.219, арк.137зв.-139зв.

⁸³³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.262, арк.215-216зв.

834. Хрінницька Феодора
(Дружина князя Юрія Пузини)

Рік написання: 1614.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: монастир
Св.Спаса у Чернчицях.

Пожертви: на Чернчицький
монастир Св.Спаса – 100 злотих⁸³⁴.

835. Хрінницький Василь

Рік написання: 1614.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: церква у
Берестечку.

Пожертви: відсутні⁸³⁵.

836. Хрінницький Марко

Рік написання: 1621.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: На церкву Різдва
Христова в його діничному маєтку
Берестечко, де поховано його
предків, – 500 злотих, на дзвін,
образи та ін. потреби цього храму –
50 кіп литовських грошей,

священику берестецькому щороку
відписує 15 кіп озимини щорічно,
клячу з жеребцем та 4 копи грошей
щорічно на сукно. Підтверджує
також тестаментом належність
Берестецькій церкві сіножаті «за
Берестовою». Крім того, своєму
духівнику – священику малівському
о.Андрію - дарує клячу з
жеребцем⁸³⁶.

837. Хрінницький Олександр

Рік написання: 1623.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква
Св.Трійці у Буремлі.

Пожертви: дружині доручає
звести «kosciółek»⁸³⁷.

838. Хрінницький Ян

Рік написання: 1638.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: братська
церква в Луцьку.

Пожертви: на братську церкву
в Луцьку дарує борг Романа

⁸³⁴ ЦДІАК України, ф.26, оп.1,
спр.27, арк.21-23зв.

⁸³⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.103, арк.673-676.

⁸³⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.125, арк.1261-1263зв.

⁸³⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.133, арк.649-652зв.

Загоровського в розмірі 800 злотих.
Крім того, почаївська церква отримувала 100 злотих, церкви в Княгинені та Перекалі – по 50 злотих⁸³⁸.

839. Хросцинський Самійло

Рік написання: 1635.

Віровизнання: євангелік.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁸³⁹.

840. Хрусциківський Адам
(дружина Катерина Ощовська)

Рік написання: 1645.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.домінікан у м.Володимирі.

Пожертви: на костел оо.домінікан у Володимирі жертвує 100 злтих⁸⁴⁰.

841. Цемінський Миколай

Рік написання: 1623.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: черниці кляштору св.Бригіди у Львові Барбарі Цемінській – 300 злотих, на кляштор в Сокалі – 100 злотих, на костел в Горохові – 100 злотих, на костел в Стоянові – 100 злотих, горохівським єзуїтам – 30 злотих, на горохівський шпиталь – 50 злотих⁸⁴¹.

842. Ценський Лукаш

Рік написання: 1643.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁸⁴².

843. Цешковський Миколай

Рік написання: 1634.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: Маєток Подубше у Жмудському старостві дарує Корецькому кляштору оо.францискан⁸⁴³.

⁸³⁸ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.41, арк.1393-1395зв.

⁸³⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.196, арк.816-818.

⁸⁴⁰ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.80, арк..352зв.-355зв.

⁸⁴¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.133, арк.692-693.

⁸⁴² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.238, арк.204зв.-206.

⁸⁴³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.192, арк.54-55.

844. Чаплинський Петро
Рік написання: 1618.
Віровизнання: православний.
Місце поховання: Воскресенська церква у с.Малів.
Пожертви: відсутні⁸⁴⁴.
845. Чаплич Криштоф (дружина Гальшка Мишчанка-Холонвська)
Рік написання: 1651.
Віровизнання: римо-католик.
Місце поховання: Клеванський костел.
Пожертви: на Клеванський костел – 300 злотих⁸⁴⁵.
846. Чаплич Федір (дружина Катерина Кирднева-Мильська)
Рік написання: 1602.
Віровизнання: аріанин (гіпотетично).
Місце поховання: в селі Понебилі перед двором біля могили дружини.
Пожертви: відсутні⁸⁴⁶.
847. Чаплич-Шпановський Андрій
Рік написання: 1617.
Віровизнання: Східний обряд.
Місце поховання: Церква Св.Трійці у маєтку Речиці.
Пожертви: Відсутні⁸⁴⁷.
848. Чаплич-Шпановський Вацлав
Рік написання: 1639.
Віровизнання: східний обряд.
Місце поховання: церква в маєтку Речиці.
Пожертви: на Речицьку церкву – 200 злотих⁸⁴⁸.
849. Чаплич-Шпановський Казимир (дружина Теофіла Шостаківська)
Рік написання: 1654.
Віровизнання: протестант.
Місце поховання: маєток Милостов
Пожертви: на «wszelakie potrzeby zborowe» - 5 тис. злотих, на

⁸⁴⁴ ЦДІАК України, ф.26, оп.1 спр.26, арк.157-158зв.

⁸⁴⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.654-657зв.

⁸⁴⁶ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.14, арк.1087-1096зв.

⁸⁴⁷ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.23, арк.287-289.

⁸⁴⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.219, арк.122-123зв.

костел оо.домінікан в Луцьку – 1 тис. злотих посагових грошей своєї покійної сестри⁸⁴⁹.

850. Чаплицький Петро

Рік написання: 1614.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел у Свойчеві.

Пожертви: відсутні⁸⁵⁰.

851. Чаплянка Катерина (чоловік Олександр Волинець – Чернчицький)

Рік написання: 1637.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел оо.домінікан в Луцьку.

Пожертви: на Луцький домініканський костел – 100 злотих, на Луцький костел Св.Трійці – 100 злотих, на три луцькі шпиталі (при кафедральному костелі, при костелі Св. Духа та на «руський» братський

шпиталь) – 100 злотих, луцьким бригадкам – 100 злотих⁸⁵¹.

852. Чапський Ян

Рік написання: 1642.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел оо.францискан у Корці.

Пожертви: на Корецький францисканський костел – 1 тис. злотих, на фарний костел в Корці – 300 злотих⁸⁵².

853. Кн. Чарторийська Катерина

Рік написання: 1601.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: монастир у Пересопниці.

Пожертви: підтвердження надань Пересопницькому монастирю – 100 кіп грошей на виготовлення дзвону, 100 злотих – на зведення склепу, в якому має спочивати її тіло, 50 злотих – на малювання образів⁸⁵³.

⁸⁴⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.275, арк.7зв.-9.

⁸⁵⁰ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.23, арк.425-426зв.

⁸⁵¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.204, арк.133-134а.

⁸⁵² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.230, арк.860-863зв.

⁸⁵³ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.22, арк.1384зв.-1388зв.

854. Кн. Чарторийська Олена

Рік написання: 1602.

Віровизнання: Православна.

Місце поховання:

Пересопницький монастир .

Пожертви: Духовенству

Пересопницького монастиря – по 1 копій грошей. На монастир в Зимному – 10 кіп грошей⁸⁵⁴.

855. Кн. Чарторийський Юрій Іванович (дружина кн. Олександра Вишневецька)

Рік написання: 1603.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел св.Діви Марії у Клевані.

Пожертви: підтвердження фундації на Клеванський костел та застереження прав монастирів східного обряду у Зимному та Пересопниці⁸⁵⁵.

856. Чеконська Марина (дружина Петра Макарського)

⁸⁵⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.65, арк.320зв.-324зв.

⁸⁵⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.72, арк.273зв.-278зв.

Рік написання: 1656.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: с.Ватин за звичаєм Східної Церкви.

Пожертви: відсутні⁸⁵⁶.

857. Чеконський Політан

Рік написання: 1619.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: Чеконський монастир .

Пожертви: відсутні⁸⁵⁷.

858. Черкаський Іван

Рік написання: 1642.

Віровизнання: Уніат.

Місце поховання: Воскресенська церква у Ковелі.

Пожертви: На Воскресенську церкву у Ковелі – 10 злотих⁸⁵⁸.

859. Черневська Регіна (чоловік Ян Косинський)

Рік написання: 1654.

Віровизнання: Римо-католичка.

⁸⁵⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.282, арк.218-220.

⁸⁵⁷ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.24, арк.276зв.-279зв.

⁸⁵⁸ Пам'ятки – Т.3. – Вип.1. – К.,2001. – С.270-271.

Місце поховання: Костел у Ковелі.

Пожертви: На Ковельський костел – 10 злотих⁸⁵⁹.

860. Черневська Софія (чоловік Войтех Галезький)

Рік написання: 1652.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: братська церква в Луцьку.

Пожертви: на похорон – 200 злотих, на молитву до Братської церкви – 300 злотих, до братського шпиталю – 100 злотих, до шпиталю св.Лазаря при Луцькому кафедральному костелі – 15 злотих, черницям Чернчицького монастиря – 100 злотих⁸⁶⁰.

861. Черневський Андрій (дружина Ядвіга Павловська)

Рік написання: 1599.

Віровизнання: євангелік.

Місце поховання: в Бутятичах недалеко від церкви під грушею.

⁸⁵⁹ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.90, арк.1086зв.-1087зв.

⁸⁶⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.273, арк.423зв.-425зв.

Пожертви: відсутні⁸⁶¹.

862. Чернинська Анна

Рік написання: 1638.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел оо.домінікан в Костянтинові.

Пожертви: на змурування каплиці у Костянтинівському домініканському костелі – 2 тис. злотих, на «обряди костельні» - 2 тис. злотих⁸⁶².

863. Черніківна Олена (чоловік Ян Марцишевський)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: на Луцьку братську церкву – 500 злотих⁸⁶³.

864. Кн. Четвертинська Анна (чоловік кн.Януш Збараський)

Рік написання: не пізн.1629.

Віровизнання: православна.

⁸⁶¹ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.13, арк.281-282зв.

⁸⁶² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.216, арк.39-41.

⁸⁶³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.595зв.-597зв.

Місце поховання: монастир Св.Сапса в Четвертні.

Пожертви: доручила своєму чоловікові дати фундуш на монастир Св.Спаса в Четвертні⁸⁶⁴.

865. Кн.Четвертинська Катерина (чоловік Ян Радовицький)

Рік написання: 1642.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Радовицька церква.

Пожертви: доручає чоловікові винагородити священиків радовицького та літинського⁸⁶⁵.

866. Чеховський Адам

Рік написання: 1624.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: каплиця в Торчині.

Пожертви: на похорони та заупокійну службу - 40 злотих⁸⁶⁶.

867. Чеховський Каспер

⁸⁶⁴ Зг. ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.230, арк.691зв.-697.

⁸⁶⁵ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.77, арк.815-817зв.

⁸⁶⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.142, арк.48-50а.

Рік написання: 1600.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: в костелі – без локалізації.

Пожертви: дружині доручає на власний розсуд обдарувати костел, де буде поховано його тіло⁸⁶⁷.

868. Чечерська Анна (чоловік Лев Заболонський)

Рік написання: не пізн.1603.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква в Романові.

Пожертви: відутні⁸⁶⁸.

869. Шацька Катерина (дружина Яна Павловича)

Рік написання: 1614.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Загорівський монастир.

Пожертви: на Загорівський монастир – 15 злотих та матеріал для виготовлення риз⁸⁶⁹.

⁸⁶⁷ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.13, арк.421-423зв.

⁸⁶⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.72, арк.118зв.-120.

870. Шаневський Мартин

Рік написання: 1613.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел Св.Духа в Торчині.

Пожертви: просить про меси у каплицях в Торчині та Луцьку з огляду на його послуги Церкві⁸⁷⁰.

871. Шацька Катерина (чоловік Іван Павлович)

Рік написання: 1614.

Віровизнання: православна.

Місце поховання: Загорівський монастир.

Пожертви: духівнику своєму - о.Івану Свиті (священику замкової церкви в Локачах) – 15 злотих⁸⁷¹.

872. Шашевський Андрій

Рік написання: 1623.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: на Дубенський

кляштор оо.бернардинів дарує коня

та 100 злотих, на Сокальський

кляштор оо.бернардинів дарує коня

та 50 злотих⁸⁷².

873. Шашевська Настасія

Рік написання: 1632.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: кляштор оо.бернардинів в Дубні.

Пожертви: на Дубенський кляштор оо.бернардинів жертвує 100 злотих. Просить чоловіка замовити сорокоуст за себе в «монастирі руському»⁸⁷³.

874. Шеліцький Ян

Рік написання: 1644.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: відсутні⁸⁷⁴.

875. Шимкович-Шкленська

Теофіла (чоловік Петро Круша)

⁸⁶⁹ ЦДІАК України, ф.27, оп.1, спр.23, арк.178-180зв.

⁸⁷⁰ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.22, арк.1042зв.-1047.

⁸⁷¹ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.28, арк.483-486зв.

⁸⁷² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.133, арк.1125-1126зв.

⁸⁷³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.183, арк.386зв.-389зв.

⁸⁷⁴ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.238, арк.937-937а зв.

Рік написання: 1644.
Віровизнання: римо-католичка.
Місце поховання: костел
 оо.бернардинів Сокалі.

Пожертви: на Сокальський
 костел оо.бернардинів – 2 тис.
 злотих, в разі, якщо її діти не будуть
 жити, на фундацію костелу або на
 Луцький кафедральний костел – 5
 тис. злотих⁸⁷⁵.

876. Шимкович-Шклинський
 Фредерік

Рік написання: 1653.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: каплиця
 св.Миколая у костелі оо.августиніан
 в Затурцях.

Пожертви: на костел
 оо.августиніан у Затурцях жертвує
 300 злотих⁸⁷⁶.

877. Шклинська Анна (чоловік
 Олександр Гулевич-Воютинський)

Рік написання: 1639.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання:
 Володимирський костел
 оо.домінікан.

Пожертви: на Володимирський
 костел оо.домінікан – 1 тис.
 злотих⁸⁷⁷.

878. Шмоневська Регіна

Рік написання: 1650.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Радовська
 церква.

Пожертви: відсутні⁸⁷⁸.

879. Шпаковська Маруша

Рік написання: 1616.

Віровизнання: Православна.

Місце поховання: Церква у
 Шпакові.

Пожертви: на Шпаківську
 церкву – 10 кіп литовських грошей,
 сповіднику □о.Герасиму з
 Чернчиць□ - 10 кіп литовських
 грошей, «грецькому» шпиталю в

⁸⁷⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
 спр.242, арк.362зв.-365зв.

⁸⁷⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
 спр.273, арк.954-955зв.

⁸⁷⁷ ЦДІАК України, ф.26, оп.1,
 спр.43, арк. 151зв.-153зв.

⁸⁷⁸ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
 спр.87, арк.1305-1306зв.

Луцьку – 10 кіп литовських грошей⁸⁷⁹.

880. Шпаковський Іван
(дружина Олена Броницька)

Рік написання: 1608.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква у Шпакові.

Пожертви: на Пересопницький монастир – 200 злотих⁸⁸⁰.

881. Шпарський Андрій

Рік написання: 1605.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Пречистенська церква Зимненського монастиря.

Пожертви: відсутні⁸⁸¹.

882. Щеневська Анна (чоловік Ян Миколаєвський)

Рік написання: 1658.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: Козинська церква.

Пожертви: для Козинської церкви доручає виготовити ризи з китайки та кадильницю, на «різні шпиталі» - 30 злотих⁸⁸².

883. Юр'евич Вацлав

Рік написання: 1654.

Віровизнання: уніат (гіпотетично).

Місце поховання: на розсуд дружини.

Пожертви: срібло на лампу до образу Пресвятої Богородиці до храму, при якому буде поховано його тіло⁸⁸³.

884. Яйківська Анна (чоловік Миколай Садовський)

Рік написання: 1625.

Віровизнання: Римо-католичка.

Місце поховання: Сокальський костел оо.бернардинів.

Пожертви: На Сокальський кляштор легує 2 тис. злотих⁸⁸⁴.

⁸⁷⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1 спр.103, арк.435-439.

⁸⁸⁰ ЦДІАК України, ф.26, оп.1, спр.17, арк.821-823зв.

⁸⁸¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.72, арк.666-668зв.

⁸⁸² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.286, арк.475-477зв.

⁸⁸³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.275, арк.30-31.

⁸⁸⁴ ЦДІАК України, ф.28, оп.1, спр.59, арк.914-915.

885. Яковицький Давид
(дружина Полонія Некрашівна)

Рік написання: 1611.

Віровизнання: східний обряд.

Місце поховання: церква
св.Флора і Лавра у Яковичах.

Пожертви: відсутні⁸⁸⁵.

886. Яковський Криштоф

Рік написання: 1645.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел
оо.бернардинів у Дубні.

Пожертви: на Дубенський
бернардинський костел – 2 тис.
злотих. Просить поховати його у
габіті як члена Бернардинського
ордену третього чину⁸⁸⁶.

887. Ярановська Софія (чоловік
Юрій Суликовський)

Рік написання: без дати.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: не зазначено.

Пожертви: до Янівського
костелу оо.францискан – 100 злотих,

⁸⁸⁵ ЦДІАК України, ф.27, оп.1,
спр.20, арк.360-362.

⁸⁸⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.242, арк.268-271зв.

до Мацейовського костелу – 100
злотих, до Скаришева на вівтар
св.Діви Марії – 100 злотих⁸⁸⁷.

888. Яроховський Станіслав

Рік написання: 1626.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: костел св.Діви
Марії при кляшторі оо.домінікан в
Луцьку.

Пожертви: на користь
Луцького домініканського кляштору
жертвує: коня з сідлом, пістолет,
шаблю, 32 злотих і 12 грошей та
ін⁸⁸⁸.

889. Ясеницький Роман

Рік написання: 1644.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Ровенський
костел.

Пожертви: на Ровенський
костел – 300 злотих, ровенському
плебану – 50 злотих⁸⁸⁹.

⁸⁸⁷ ЦДІАК України, ф.28, оп.1,
спр.91, арк.842а зв. – 844а.

⁸⁸⁸ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.149, арк.415зв.-416.

⁸⁸⁹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1,
спр.240, арк.362-364зв.

890. Ясеницький Януш

Рік написання: 1640.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: Клеванський костел.

Пожертви: на Клеванський костел жертвує 150 злотих, на Ровенський костел – 50 злотих⁸⁹⁰.

891. Ясликовська Агнешка
(чоловік Андрій Ястрембський)

Рік написання: 1651.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел корецьких францискан.

Пожертви: корецьким францисканам дарує всю свою худобу⁸⁹¹.

892. Ясликовська Софія (чоловік Миколай Заремба – Чемпковський)

Рік написання: 1644.

Віровизнання: римо-католичка.

Місце поховання: костел у Клевани.

Пожертви: на Клеванський костел – 1 тис. злотих⁸⁹².

893. Ясманецька Катерина
□(чоловік Криштоф Яйковський)□

Рік написання: 1640.

Віровизнання: римо-католичка

Місце поховання: дубенський костел оо.бернардинів.

Пожертви: відсутні⁸⁹³.

894. Ясногорський Ян

Рік написання: 1656.

Віровизнання: православний.

Місце поховання: Почаївський монастир.

Пожертви: в разі смерті своїх дітей в неповнолітньому віці заповідає все своє майно Почаївському монастирю⁸⁹⁴.

895. Ясинський Шимон

Рік написання: не пізн.1631.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: фарний костел в Острозі.

⁸⁹⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.221, арк.209-210зв.

⁸⁹¹ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.269, арк.614зв.-616.

⁸⁹² ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.238, арк.713-716.

⁸⁹³ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.221, арк.1202-1204.

⁸⁹⁴ ІР НБУВ ф.231, спр.47, арк.14-15.

Пожертви: на фарний костел в Острозі – 500 злотих, костелу в Межирічі – 200 злотих⁸⁹⁵.

896. Яскоровський Юрій (дружина Софія Крущинська)

Рік написання: 1626.

Віровизнання: Римо-католик.

При Торчинському костелі

На Торчинський костел – 100 злотих, на шпиталі (польський і руський) при цьому ж костелі – по 50 злотих на кожен⁸⁹⁶.

897. Яцевський Адам (дружина Катерина Смиковська)

Рік написання: 1623.

Віровизнання: римо-католик.

Місце поховання: при будь-якому костелі.

Пожертви: на власних похоронах доручає роздати милостиню бідним⁸⁹⁷.

998. Яцьковський Ярош

⁸⁹⁵ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.177, арк.725-727.

⁸⁹⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.149, арк.1376зв.-1378зв.

⁸⁹⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.133, арк.383-384зв.

Рік написання: 1618.

Віровизнання: Римо-католик.

Місце поховання: Не встановлено.

Пожертви: На костел, в якому буде поховано тіло, – 100 злотих⁸⁹⁸.

899. Яшанічкова Катерина

Рік написання: не пізн.1646.

Віровизнання: римо-католичка (гіпотетично) .

Місце поховання: не встановлено.

Пожертви: на Дубенський костел оо.бернардинів – 280 злотих щорічного чиншу від капіталу в розмірі 4 тис. злотих⁸⁹⁹.

⁸⁹⁸ ЦДІАК України, ф.22, оп.1, спр.29, арк.8зв.-12.

⁸⁹⁹ Зг.ЦДІАК України, ф.25, оп.1, спр.251, арк.865зв.-866зв.

Додаток Б

Церкви та монастирі східного обряду на Волині (середина XVI - перша половина XVII ст.)

Володимирський повіт

Біскупичі (Володимирський повіт)

1. Церква св. Бориса і Гліба. В унії з 1596 р.

Настоятелі та церковний причет:

о. Марко Подмоклович, зг. 1588 р. (гіпотетично).

о. Григорій, священик, зг. у 1613-1616 рр.⁹⁰⁰.

Блаженик (Володимирський повіт)

2. Монастир св. Миколая Чудотворця, чоловічий.

Належності до унії не встановлено.

Про існування обителі у Блаженику маємо дві документальні згадки. Згідно з першою, 1547 р. князь Федір Сангушко пожертвував

на її користь 2 копи литовських грошей. Вдруге про неї згадується у позові князя Юрія Чарторийського від 1610 р. з вимогою повернути йому маєтки, в числі яких згадувався монастир Блаженик. Ймовірно, в кінці XVI - на початку XVII ст. діючого монастиря в цьому селі не було, а монастирська церква фактично була парафіяльним храмом. Так, 1621 р. холмський підсудок Фрідріх Підгороденський свідчив, що 1617 р. у Блаженику з допущення божого «погорів піп». З того часу церква стоїть порожня внаслідок недостатніх умов для утримання священика⁹⁰¹.

⁹⁰⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 617.

⁹⁰¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 617.

Бужковичі (Володимирський повіт)

3.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Парфен Вазкайлович, «піп», зг. 1604 р⁹⁰².

Бутятичі (Володимирський повіт)

4.Церква св.Миколая. В унії зг. 1631 р.

Черневський Андрій (євангелік) тестаментом від 1599 р. заповів поховати себе в Бутятичах недалеко від церкви під грушею.

Настоятелі та церковний причет:

о.Никифор, священник, зг. 1631 р⁹⁰³.

Верба (Володимирський повіт)

5.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1644 р.

---

⁹⁰² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 617.

⁹⁰³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. ...

Пожертви:

1644 р. Григорій Вербський заповів поховати своє тіло при Вербській церкві, заповівши на її оздоблення 50 злотих⁹⁰⁴.

Вербка (Володимирський повіт)

6.Монастир Пресвятої Тройці, чоловічий.

Належності до унії не встановлено.

Збереглися згадки про заснування цієї обителі князем Васи́лем Сангушком († бл.1558 р.). Найдавнішу письмову згадку про монастир маємо від 1543 р. - у зв'язку з обміном володіннями між В.М.Сангушком і польською королевою Боною, в результаті якого обитель перейшла у королівське подавання. 1564 р. король Сігізмунд Август надав у довічне володіння кн. Андрію Курбському Ковельський маєток разом з монастирем і відповідними

---

⁹⁰⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 617 – 618.

правами патрона. Після смерті А.Курбського монастир разом з іншими маєтками успадкував його неповнолітній син Дмитро, опікуном якого стала мати «кнегиня Андреевая Курпская Александра Семашковна».

Ймовірно, монастир припинив існування на зламі XVI-XVII ст. У 1609 р., під час «увязання» пана «Щасна Криского з Дробцина, подканцлерого коронного» в Ковельське староство, Вербська обитель уже не згадується. Згідно з протоколом візитації 1760 р., що зберігся в місцевій церкві, монастир був знищений пожежею, за іншою версією - зруйнований татарами.

У монастирі було поховано князя Андрія Курбського та його приятеля, пана Кирила Зубцевського.

Вербський монастир володів значними земельними володіннями. 1543 р. в числі його маєтків були зафіксовані села Гошин, Бахів (Бахово), Лагодлево, Воля, Озерница, Облапи, Городище. 1583 р. при введенні у володіння кн. Курбської з духовних маєтків

згадано Бахів, Гошин і Облапи. Відомо, що в 1591 р. від с.Бахів збирали податки з 11 «полуланков по грошей полосма»; від Городища – «з домовъ десети по грошей полосма», з ремісника – 4 гроші; від Облапів – з 21 «полуланков по грошей полосма» і по 4 гроші з двох ремісників.

Пожертви:

У своєму тестаменті від 1583 р. князь Андрій Курбський офірував на сорокоуст в цьому ж монастирі 5 кіп грошей литовських, а на вічний синодик в тому ж монастирі ігумену 10 кіп грошей литовських.

Настоятелі та церковний причет:

о.Олександр, зг. 1577 р.; о.Симеон, зг. 1578 р., о.Ісая, зг. 1582 р.)⁹⁰⁵.

Вербне (Вербське?)
(Володимирський повіт)

7. Назву церкви не становлено.
В унії зг. 1644 р.

⁹⁰⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 618.

Настоятелі та церковний причет:

о.Кузьма, зг. 1605 р⁹⁰⁶.

Вербоє-Вохновичі
(Володимирський повіт)

8.Церква Різдва Христова.

Відомо, що 1628 р. маєток Вербоє-Вохновичі у Володимирському повіті був проданий Миколаєм Мишкою-Холоневським пану Петру Дамінському. Разом з маєтком було продано церкву в ньому і право подавання священика.

При храмі знаходилися поховання представників родин Вербських та Пузовських.

Настоятелі та церковний причет:

о.Даміан, зг. 1620 р⁹⁰⁷.

Володимир (Володимирський повіт).

⁹⁰⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 618 — 619.

⁹⁰⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 618.

9.Успенський собор. В унії з 1596 р. Зведений князем Мстиславом Ізяславовичем в середині XII ст., кафедральний храм Володимиро-Берестейської єпископії.

Після проголошення унії Успенський собор став одним з головних центрів духовного та інтелектуального життя волинських уніатів. У цьому храмі мав свій осідок єпископ Володимирський, згодом — митрополит Київський Іпатій Потій. Останній відзначився як талановитий письменник-полеміст і проповідник, внаслідок діяльності якого ідея церковної єдності з Римом знайшла своїх прихильників в середовищі української шляхти Володимирського повіту. Митрополит Потій також склав фундацію на користь школи, що функціонувала при Успенському соборі, завдяки якій перший уніатський навчальний заклад на Волині отримав стабільне фінансування на дальшу перспективу. В період до 1648 р. тут викладали впливові на Волині ченці-василіани Федір Мелешко (зг. у1616-1625 рр.) та Прокопій

Хмелевський (зг. у 1634-1639 рр.), а також колишній ректор Луцької братської школи Павло Гроновський (зг. у 1646-1647 рр.).

Наступник митрополита Іпатія Потія на Володимирській кафедрі – єпископ Йоаким Мораховський доклав чимало зусиль для скріплення позицій унії у Володимиро-Берестейській єпархії. Саме він заснував перше уніатське братство на Волині при Успенському соборі, члени якого були об'єднані почитанням чудотворного образу Пресвятої Богородиці, що зберігався у цьому храмі.

Уніатські владика кінця XVI – першої половини XVII ст. докладали значних зусиль для підтримання Успенського собору у зразковому стані. Незабаром після висвячення на єпископа Володимирського Іпатій Потій розпочав масштабні ремонтні роботи у храмі, до виконання яких були залучені іноземні майстри. Його наступник – Йоаким Мораховський – продовжив справу Потія. Він укріпив єпископську резиденцію, звівши навколо неї

мури з невеликими вежами, на яких було встановлено чотири гармати і три гаківниці. Наступний Володимирський єпископ Йосиф Баковецький під південним вівтарем спорудив склеп та каплицю Св.Трійці як місце поховання володимирських єпископів. Крім того, на території владичого замку була збудована кам'яна архієрейська резиденція на місці старої дерев'яної.

В кінці XVI – першій половині XVII ст. Володимирський кафедральний собор володів великими, як на той час, маєтностями. Зокрема, до Успенського собору були приписані маєтки Володимиро-Берестейської єпархії. З їх числа у Володимирському повіті знаходилися церковні піддані, що жили у м.Володимирі на Залужжі, білоберезькі млини під Володимиром, містечко Озеряни, села та маєтки Федоровець (над р. Луг), Ольшаниця (зі ставком), Хрипаличі (з млином), Микуличі, П'ятидні (з млином), Божанка, Дорогиничі, Біскупичі, Русовичі,

Тишковичі, Полупанщина, Яневичі (з млином), Щенютин, Шистов, монастир св.Онуфрія з островом Волослав, Стодська Вода (з млинами), Грушевичі, П'ятикорови, Купечів (у Купечівській волості в кін. XVI ст. нараховувалося 11 рибних озер), Сушибаби, Солотвин, Ворона (з млином), Шахово, Рокитниця, Білашов (з млином), Грушова Воля (з озером), Сушино. У Луцькому повіті єпархії належали маєтки Городок, Квасів та Десятини. Крім того, у XVI ст. собору належало церковне дворище та сіножаті у с.Хмелев Володимирського повіту.

Пожертви:

Успенський собор отримував значні надання від волинської шляхти як за тестаменами, так і за звичайними дарчими записами. На сьогодні нам відомі наступні дарування:

Потій Іпатій, уніат (митрополит Київський), 1609 р. заповів тестаментом на Володимирський кафедральний собор церковне начиння та всі «руські» книги зі своєї власної бібліотеки. Заповів

поховати себе в Успенському соборі у Володимирі.

Вітонізький Михайло 1628 р. заповів тестаментом, що в разі смерті дітей по смерті дружини всі маєтки Вітонізького мали відійти Успенському собору у Володимирі. Заповів поховати себе при Успенському соборі у Володимирі.

Мораховський Йоаким, уніат (єпископ Володимиро-Берестейський), 1631 р. заповів тестаментом на прикрасу чудотворного образу Пресвятої Богородиці у Володимирському соборі 1 тис. злотих і кошти на устаткування собору: на дзвін – 1,5 тис. злотих, на «апарати посполиті» – 300 злотих, на напрестольний хрест – 200 злотих. Окремо на уніатське Володимирське братство – 100 злотих, на братський шпиталь – 600 злотих, на Володимирську уніатську школу – 600 злотих. На користь уніатського духовенства: Володимирській капітулі – 2 тис. злотих, крилошанам Володимирського собору – 1 тис. злотих, протопопу та архідиякону по 400 злотих, о.Вербицькому – 50

злотих. Жебракам, що ходять до Володимирського собору – 100 злотих. Заповів тестаментом поховати себе у Володимирському Успенському соборі.

Кисіль Адам 1634 р. заповів тестаментом на Успенський уніатський собор у Володимирі 500 злотих.

Хмелевська Катерина 1637 р. заповіла тестаментом поховати себе в каплиці Св.Трійці при кафедральному соборі у Володимирі. Записала володимирському протопопу 50 злотих, на образ Діви Марії «ченстохівської» в каплиці Св.Трійці – 80 злотих, на чудотворний образ Пресвятої Богородиці при Володимирському кафедральному соборі – 200 злотих. З останньої суми до скриньки Володимирського уніатського братства щор. мало йти 16 злотих на молитву за живих і мертвих.

Линевська Маруша 1639 р. заповіла тестаментом на Успенський Володимирський собор 100 злотих. При цьому ж храмі виявила бажання знайти свій вічний спочинок.

Потіївна Єфросинія 1639 р. заповіла тестаментом до соборної церкви у Володимирі 50 злотих з проханням відправити сорокоуст перед чудотворним образом Пресвятої Богородиці.

Обухівна Маруша 1643 р. заповіла тестаментом поховати себе при Успенському соборі у Володимирі. Записала своєму, синові володимирському еклесіарху Федору Дубницькому, 600 злотих, на два сорокоусти перед чудотворним образом Пресвятої Богородиці – 50 злотих, бідним, щоб молилися за упокій її душі , – 12 злотих.

Рокицький Миколай 1651 р. заповів тестаментом на Успенський собор у Володимирі чинш з невстановленої суми грошей.

Мокосіївна-Новоселецька Анна 1652 р. заповіла тестаментом на кафедральний собор у Володимирі дві суми в розмірі 800 та 650 злотих. При цьому ж храмі виявила бажання знайти свій вічний спочинок.

Підгороденська Анна 1653 р. заповіла тестаментом на Володимирський кафедральний

собор 500 злотих; на образ пресвятої Богородиці у Володимирі – срібні ризи, покриті золотом, і срібний позолочений келих; на користь цього ж образу пожертвувала ламане срібло для виготовлення лампади. При цьому ж храмі виявила бажання знайти свій вічний спочинок.

Підгороденська Єва 1653 р. заповіла поховати себе при кафедральному соборі у Володимирі. Заповіла священикам за поховальні церемонії 100 злотих, на оправу чудотворного образу Пресвятої Богородиці у Володимирі – 100 злотих.

Клюзковська Марина (чоловік – Андрій Високинський), в унії, 1658 р. заповіла тестаментом на соборну церкву у Володимирі 200 злотих. При цьому ж храмі виявила бажання знайти свій вічний спочинок.

Настоятелі та церковний причет:

о.Іпатій Потій, єпископ Володимиро-Берестейський, з 1599 р. — митрополит Київський (1593-†1613); о.Йоаким Мораховський, єпископ Володимиро-Берестейський 1613-1631 рр.; о.Йосиф Рутський,

митрополит Київський, адміністратор Володимиро-Берестейської єпархії 1631 р⁹⁰⁸.

10.Монастир Преображення Господнього (Спасо-Преображенський), чоловічий.

В унії з 1596 р.

Джерела вперше згадують про існування монастиря під 1508 роком. Саме тоді король Сигізмунд I передав кн. Андрієві Олександровичу Сангушку у заставне володіння «замокъ нашъ Володимир и з местечком нашимъ Литовижомъ и з манастыром нашими святого Спаса».

Монастир розміщувався на землях Володимирської єпископії. 1563 р. король Сигізмунд II Август видав привілей на пожиттєве володіння монастирем представникам родини Оранських. Чинність привілею поширювалася на час життя Павла Оранського та трьох його синів: Михайла, Григорія

⁹⁰⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 619 – 622.

та Іллі. Цей документ було підтверджено також королями Стефаном Баторієм та Сигізмундом III. 1580 р. було затверджено передачу обителі Михайлу Оранському. Король Стефан Баторій в листі від 6 лютого 1580 р. до володимирського старости кн. Костянтина Острозького роз'яснив, що його попередник Сигізмунд II Август звільнив Павла Оранського і його синів від обов'язку «вступення в стан духовний и стриження в игуменство», а тому князь має запобігти спробам місцевого владики змусити Михайла Оранського до прийняття монашества. Передача обителі завершилася 16 травня 1580 р. «вводом» пана Оранського у володіння нею.

Тим не менше, Володимирські єпископи не полишали спроб повернути у своє володіння монастир, який розміщувався на землях кафедри. 20 серпня 1595 р. королівський дворянин Якуб Лисаковський наклав секвестр щодо монастиря Святого Спаса на Михайла Оранського і, склавши

реєстр з ключами, подав обитель єпископу Іпатію Потію. Втім, 24 вересня 1595 р. Михайло Оранський вигнав з монастиря людей владики. В серпні наступного 1596 р. дійшло до компромісу між Оранським і владикою Іпатієм Потієм. 8 серпня єпископ з клиром передали монастир «зо всіми єго приналежностями» в оренду Михайлу Оранському, який міг його «спокойне аж до живота свого держати, уживати и вшелякие пожитки на себе брати». Згоду було закріплено 10 серпня введенням Потія у володіння монастирем, а 15 серпня – М.Оранського як пожиттєвого орендаря, причому в оренду духовні маєтки давали разом з обителлю.

Цей компроміс тривав недовго, бо записом від 20 лютого 1598 р. єпископ Іпатій Потій віддав монастир на утримання володимирському крилосу, прохаючи короля затвердити акт, що і було зроблено листом від 13 квітня 1598 р. Втім, фактичної передачі монастиря крилосу не відбулося - 30 січня 1600 р. в свідченнях возного,

зроблених по смерті Михайла Оранського, небіжчик все ж таки іменується орендарем, а 31 січня 1600 р. кн. Федір Курцевич і Матіяш Іваницький від імені Іллі Оранського не дозволили зробити «увязане» (введення у володіння) в село Янів.

6 березня 1600 р. Ілля Оранський отримав королівський привілей на володіння обителлю: «Иля Оранский так, яко отец его и брата тот манастыр [...] держали, в таком же порядке и опатрности мети оный маєт». Та все ж таки новий володар був змушений віддати маєтки в оренду Потію, погодившись на розподіл повноважень: право подавання настоятелів залишилося за Потієм, маєтки – за ним. 5 вересня 1610 р., вже після смерті Іллі Оранського, останнього з синів Павла Оранського, члени Володимирської уніатської капітули Спаську обитель в «моц, власност, держане, уживане и посесию свою взяли». В такий спосіб монастир остаточно повернувся під владу єпископії. Втім, монастирем згадана обитель фактично вже давно не була –

жодних згадок про наявність там ченців за часів посесії панів Оранських не виявлено. Натомість встановлено, що в період з 1599 по 1617 рік настоятелем монастирської церкви Св.Спаса був член Володимирської уніатської капітули світський священник о.Іван Вербицький (1608-1609 – володимирський протопоп).

Спроба відновити тут чернече життя пов'язується з іменем уніатського архімандрита Пахомія Оранського. Останній, втративши 1633 р. Жидичинську архімандрію (перейшла до рук православних), отримав від короля Владислава IV привілей, згідно з яким монастир Св.Спаса мав стати його новою резиденцією. Про це дізнаємося з королівського листа від 7 липня 1633 р. В ньому король повідомив, що «monastyr pusty Swiętego Spasa» передається Пахомію Оранському. Збереглися ще два королівські листи: під цією ж датою – до Володимирського єпископа з наказом передати монастир Пахомію Оранському, і від 9 липня – до королівського дворянина кн. Павла

Курцевича із розпорядженням «увязать» його в обитель, що було зроблено 18 жовтня. Впродовж місяця Пахомій Оранський був настоятелем монастиря Св.Спаса, хоча і не жив в ньому. Фактично, в обителі мешкав і правив службу Божу лише один чернець – о.Євгеній Кам'янецький.

Передача монастиря Пахомію Оранському викликала гостре незадоволення з боку Володимирської уніатської капітули. Причини такої реакції були цілком зрозумілі: капітула втрачала частину прибутків, а крім того створювалися передумови визнання особливих прав родини Оранських щодо обителі Св.Спаса. Вже під час вводу у володіння, що мало місце 18 жовтня, відбулося зіткнення між представниками капітули та людьми Пахомія Оранського. За місяць, 19 листопада, Володимирський єпископ Йосиф Баковецький в час відсутності Оранського зібрався з силами і наслав на монастир загін озброєних слуг на чолі зі своїм урядником Стефаном Миколаєвським. Єпископські слуги

побили і вигнали з обителі ченця о.Кам'янецького і повернули монастир під юрисдикцію Володимирської капітули.

В подальшому аж до середини XVII ст. монастир Св.Спаса лишався у фактичному статусі парафіяльної церкви, що розміщувалася на землях Володимирської єпископії. Жодних даних про спроби відновити у цій обителі чернече життя у період 1634-1648 рр. виявити не вдалося.

Монастирю належали піддані у Володимирі, маєтки Радочиж, Підгайці, Скочковський ґрунт, село Янів, сіножать на передмісті «противко Островцови». 1625 р. Володимирська капітула продала Адамові Киселю 12 волок і 3 морги порожньої монастирської землі, яка входила до складу Підгаєцького маєтку за 1700 злотих. Підгаєцький ґрунт з 1563 р. і до 1633 р. належав обителі, перебуваючи у володінні його власників. У записі від 1625 р. сказано про підгаєцькі ґрунти: «Змеривши их мерою волочною, которая чынит волок дванадцат, моргов три и пратов пят». Радочизький ґрунт документується

як духовний від 1563 до 1633 рр. Монастир володів підданими у Володимирі. Згадки про це зустрічаємо у 1569, 1572, 1580, 1594, 1598 та 1602 рр.

Пожертви:

1600 р. Ілля Оранський, маючи на меті покращити матеріальний стан монастиря, відступив Володимирській капітулі орендні права на деякі його маєтки (піддані у Володимирі та урочище Радочиж), якими він володів за привілеєм короля Сигізмунда-Августа II.

1631 р. уніатський єпископ Йоаким Мораховський у своєму тестаменті заповів 500 злотих на ремонт монастирської церкви Св.Спаса.

Настоятелі та церковний причет:

о.Пахомій Оранський (ігумен?), зг. 1633 р.

Єрмолай, чернець, зг. 1590 р.

Євгеній Кам'янецький, чернець, зг. 1633 р.

Священики: о.Єрмолай, зг. у 1590-1595 рр., о.Никита, зг. 1600 р., о.Іван Вербицький, зг. у 1599-1622 рр.

Диякони: Василій Давидович, зг. 1600 р⁹⁰⁹.

11.Монастир св.Василія Великого, чоловічий. Православний.

Розміщувався на передмісті. Його будівництво гіпотетично відноситься до другої половини XIII ст. Деякий час перебував у володінні та подаванні Луцьких єпископів (1585 р.). На початку XVII ст. збереглися згадки про те, що монастирська церква вже розміщувалася на землі панів Загоровських і перебувала під їх патронатом. 1558 роком датується перше свідчення про те, що Василівська церква була кам'яною. Як монастирський храм церква св. Василія згадується в документах лише один раз -1570 р.

Після проголошення унії в Бресті патрони церкви - Андрій та Олександр Загоровські – заявили про підтримку православ'я. Це зумовило статус храму, настоятелі

---

⁹⁰⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 622-626.

якого протягом першої половини XVII ст. не приймали унії. Тривалий час (до середини 30-х років XVII ст.) ця церква була єдиним православним храмом у Володимирі. Ймовірно, з цієї причини саме з нею були пов'язані конфлікти (резонансні та дрібні) між уніатами і православними. У 1602 р. Андрій і Олександр Загоровські скаржилися на Київського уніатського митрополита та Володимирського єпископа Іпатія (Потія) за те, що він минулого, 1601 р., «наслав» своїх людей «гвалтовне на церковъ ихъ в месте Володимерскомъ будучую, заложенъя святого Василья», і ті схопили священика й відвезли його до катедри, а також забрали «антиминсь з олтара». У 1618-1619 рр. між настоятелями церков Введенської (уніатської) та Василівської (православної) виникла суперечка у зв'язку з втечею до православних зарученої дівки Стефаниди. 1622 р. конфлікт між православним священиком Василівської церкви та володимирськими уніатами набув ще гостріших форм. Священик

уніатської церкви св. П'ятниці о. Ісакій Богданович звинуватив православних у втручанні у справи своєї парафії та нападі на церкву. Біля уніатського храму відбулася бійка і агресивну поведінку о. Дем'яна (василівського священика) у цій ситуації засвідчив возний, який був присутнім при з'ясуванні стосунків між уніатами і православними.

Пожертви:

1645 р. Петро Костюшкович-Хоболтовський заповів на шпиталь при церкві св.Василія у Володимирі 3 злоті.

Настоятелі та церковний причет:

о.Прокопій, зг. у 1582-1584 рр.; о.Мартин, зг. 1601 р.; о.Федір Гостиславський, зг. 1618 р.; о.Дем'ян, зг. у 1622-1631 рр.⁹¹⁰.

12.Введенська церква. В унії зг. у 1597-1634 рр.

Будівництво згаданого храму історики відносять до XIV ст.

---

⁹¹⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 626 — 627.

Церква розміщувалася на південно-східній околиці ринку володимирського Подолу.

Пожертви:

Ласко-Чернчицький Костянтин 1653 р. заповів тестаментом священику Введенської церкви м.Володимира 10 злотих. Цим же тестаментом заповів поховати себе при Введенській церкві.

Костюшкович-Хоболтовський Петро 1654 р. заповів тестаментом володимирському введенському попу 15 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о.Микита, зг. у 1584-1600 рр., о.Олексій, зг. 1610 р., о.Богдан Залузький, зг. у 1611-1634 рр.⁹¹¹.

13.Церква св.Параскеви П'ятниці. В унії зг. у 1598-1622 рр.

Церква заснована в середині XV ст. Розміщувалася на північному передмісті м.Володимира біля П'ятницьких воріт.

⁹¹¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 627.

Ймовірно, в середині 30-х років XVII ст. церква була передана православним під час загального розподілу храмів між православними та уніатами в королівських столових маєтностях на Україні та Білорусі. На початку 40-х років при церкві функціонувала парафіяльна школа. 1642 р. на неї вчинили напад володимирські євреї, які розігнали учнів та захопили їх особисті речі.

Церкві належав будинок у Володимирі та ґрунт в околицях цього міста під назвою “острів Конор”.

Настоятелі та церковний причет:

о.Малафій Іванович, зг. у 1567-1579 рр., о.Данило, зг. 1593 р., о.Іван Малафієвич, зг. 1594 р., о.Михайло Самсоцький, зг. у 1598 - †1620/21рр., о.Сак Онисько(вич), дяк, зг. у 1620-21 рр., о.Ісакій Богданович, зг. 1622 р.⁹¹².

14.Церква св.Якима і Анни

⁹¹² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 627 — 628.

Розміщувалася на території Володимирського королівського замку. Зведена 1291 р. князем Мстиславом Даниловичем над гробом своєї бабусі – княгині Анни, що прийняла чернечий постриг. 1585 р. король Стефан Баторій надав цей храм разом з церковним маєтком Русовичі Миколаю Грабовецькому. При цьому в королівському листі згадувалося, що церква з давніх часів стоїть порожня. Ймовірно, в кінці XVI – першій половині XVII ст. стояла в руїнах і як храм не функціонувала.

Настоятелі та церковний причет:

о.Йосиф Гораїн, зг. у 1567-1579 р⁹¹³.

15.Церква св.Івана Хрестителя. В унії з 1596 р. (гіпотетично)

У Володимирі були дві церкви з посвятою на ім'я св.Івана – св.Івана Хрестителя та св.Івана Златоустого. В документах актових

⁹¹³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 628.

книг ці церкви досить важко розрізнити. Наведений нижче список духовенства при цьому храмі має гіпотетичний характер.

Настоятелі та церковний причет:

о.Олексій, зг. 1569 р.;
о.Єпимах (?), зг. у 1569-1589 р.;
о.Манойло, зг. 1584 р.(?)⁹¹⁴

16.Церква св.Івана Златоустого. В унії зг. у 1600-1648 рр.

Наведений нижче список духовенства при цьому храмі має гіпотетичний характер.

За угодою про розподіл маєтків між міським урядом Володимира та єпископом Феодосієм від 1569 р. церква отримувала дві волоки землі.

Настоятелі та церковний причет:

о.Єпимах, зг. у 1569-1589 рр.;
о. Олексій, зг. 1569 р.(?),
о.Манойло, зг. у 1584-1593 рр.(?),
о.Мануїл. архідиякон, зг. 1600 р.,
о.Григорій Лозовицький, протопоп

⁹¹⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 628.

володимирський, зг. у 1610-1639 рр., о.Максим Єпимахович, піп, зг. у 1593-1615 рр.(?), о.Остафій Жукович, зг. у 1616-1647рр⁹¹⁵.

17.Церква св.Прокопія. В унії зг. у 1597-1648 рр.

Настоятелі та церковний причет:

о.Федір, зг. 1569 р., о.Дмитро Русовецький, зг. у 1584-1617 рр. (у 1593-1602 рр. — протопоп володимирський), о.Федір, зг. у 1618-1622 рр., о.Іван Дмитрович Русовецький, зг. у 1631-1648 рр.⁹¹⁶

18.Церква Дванадцяти Апостолів. В унії зг. у 1607-1647 рр.

За угодою про розподіл маєтків між міським урядом Володимира та єпископом Феодосієм від 1569 р. церква отримувала дві волоки землі.

⁹¹⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 628 — 629.

⁹¹⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 629.

Настоятелі та церковний причет:

о.Василій Іванович, зг. у1569-1570 рр., о.Максим, зг. 1589 р., о.Матвій, зг. у1593-1600 рр., о.Іван Потапович дяк, зг. 1607 р., о.Роман, зг. у 1610-1622 рр., о.Филип Іляшевич († не пізніше 1631 р.), о.Василій Романович Завальський, зг. у 1632-1635 рр., о.Миколай Скибич, зг. У 1637-1647 рр. (1647 р. — протопоп володимирський), о.Миколай Слюбич, зг. 1639 р., о.Матвій Слюбич, зг. 1645 р., о.Мартиян Городиський, зг. 1647 р⁹¹⁷.

19.Церква св.Миколая. В унії зг. 1597-1647 рр.

Храм св.Миколая у Володимирі вже існував не пізніше 1235 р. Проте документальні згадки про церкву, посвячену цьому святому (в литовсько-польську добу), зустрічаємо лише з другої половини XVI ст. При цьому достовірно не встановлено, чи йдеться про храм давньоруського походження, чи про новий храм на місці старого,

⁹¹⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 629 — 630.

чи про новий храм в іншому районі міста. Відомо, що на кінець XVI століття церква знаходилася в урочищі Зап'ятничі на вулиці Жидівській. Як впливає зі скарги володимирського православного духовенства (подана 1590 р.), під час хресного ходу від монастиря Св.Спаса до церкви св.Миколая єврейські молодики закидали процесію камінням. Є підстави припускати, що релігійне напруження між парафіянами храму св.Миколая та володимирськими іудеями існували і в подальші роки. Так, у вересні 1638 р. єврей Мордухай Абрамович скаржився на дії священика церкви св.Миколая, який організував напад, розгром та пограбування іудейської школи у Володимирі.

Настоятелі та церковний причет:

о.Тимофій, зг. 1569 р., о.Йосиф, зг. у1584-1593 рр., о.Полікарп, зг. 1597 р., о.Атанасій (Офанасій), зг. у 1600-1618 рр., о.Петро Рогозинський, зг. 1622 р., о.Василій Прокопович, зг. у 1632-1634 рр., о.Гордій Богданович, зг. 1636 р.,

о.Гордій Михилевич зг. у 1638-1647 рр.⁹¹⁸.

20.Церква св.Федора. В унії зг. у1610-1633 рр.

Ймовірно, церква знаходилася на передмісті м. Володимира, оскільки в документах вона згадується як така, що знаходилася «przy Włodzimirzu».

Настоятелі та церковний причет:

о.Іван Михалкович, зг. у1569-1570 рр., о.Симеон, зг. у1584-1589 рр., о.Ларіон, зг. 1593 р., о.Іван, зг. у 1600-1622 рр., о.Гаврило, зг. 1633 р., о.Матей Крацевич, зг. 1656 р.⁹¹⁹.

21.Монастир св.Іллі Пророка, чоловічий.

Знаходилася на західному передмісті Володимира. Час заснування не встановлено. Про давню історію храму збереглися суперечливі свідчення. Найдавніша згадка про

⁹¹⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 630 — 631.

⁹¹⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 631.

обитель датується 1568 р. у скарзі Володимирського і Берестейського владыки Феодосія у зв'язку з незаконним продажем Тишком Кохановичем Василю Петровичу Загоровському Іллінської церкви. Фіксується також привласнення цим священиком матеріалу, який було придбано для нового храму: «И тоє дерево церковное подле церкви светого Или на монастыри своволне забрав». В свою чергу, Василій Загоровський вимагав визнати за Тишком Кохановичем права на продаж храму і в 1572 р. з'явився відповідний акт. Водночас він, доводячи права своєї родини на патронат над Іллінським храмом, представив також пергаментний лист Володимиро-Берестейського єпископа Данила від 1458 р. «...в котором листе своем оным владыка описует, иж тая церков светого Или з грунтом ест надана через славное памети продка нашего великого княз Швитрыгайла Его Мл, а в тую церков и грунты яко земляне, так и мещане никоторого вступу мети не могли, одно на он час при той церкви и грунтех, до ней належачих,

поп Андрей, а потом потомки его, попы тоє церкви, вечно позостават мели». У своєму заповіті В.П. Загоровський передав право опіки над маєтками і синами від другого шлюбу – Василем і Максимом – кн. Софії Іванівні Заславській, жоні свого дядька Олександра Загоровського. Унаслідок майнового процесу передмістя Володимира «Илинсчизна» перейшло до Катерини Чарторийської. Не пізніше 1596 р. кн. Юрій Іванович Чарторийський, брат Катерини, продав «тую Илинсчизну и церков Илинскую» Маруші Збаразькій.

В той же час свої права на церву св.Іллі відстоював Володимиро-Берестейський владыка Іпатій Потій. 10 серпня 1596 р. кн. Маруша Збаразька (дружина померлого Василя Загоровського) скаржилася на Володимирського владыку Іпатія, який «на властную маетность ее милости Илинскую, на дворець Илинский, а на монастырь церковь Илинскую, домъ Божий, заложеня светого пророка Ильи, мощно кгвалтомъ нашолъ». Як пізніше

писав владика Іпатій у листі до литовського канцлера Лева Сапіги, він дійсно забрав з храму антимінс, але Маруша Збаразька привезла з Константинополя новий. Старий конфлікт за право патронату над церквою після 1596 р. набув також релігійної барви – Збаразька лишалася православною і не бажала визнавати духовної юрисдикції Володимирського уніатського єпископа. Суперечка між княгинєю Збаразькою та єпископом Потієм за церкву св.Іллі тривала до 1608 р. і заінчилася перемогою владика – Маруша Збаразька змушена була визнати патронат Володимирських владик над цим храмом. Саме 1608 р. можна вважати часом переходу згаданого храму до унії. В унійний період існування при церкві св.Іллі монастиря вже не згадується.

Церква св.Іллі володіла значними маєтностями. В їх числі згадуються «дворище и сад церковный з людьми, з грунты земельными, полми, сеножатми, яко тыми, котори ест при месте Володимерском, так теж котори ест промежку именов владыки его

милости володимерского церковных Тишкович и Полупанщизны». Є згадки також про «добра власные церковные с поддаными и з грунты, з дворцами под Володимером и подле Бутятич».

Згідно з тестаментом Василя Загоровського від 1577 р. при церкві св.Іллі існував шпиталь та школа, але невідомо, чи існували ці установи в першій половині XVII ст. Згаданий вище пан Загоровський перед смертю бажав перетворити Іллінський храм в центр книгодрукування. У своєму заповіті він давав доручення дяку, щоб той «книги, яких церков пилне потребует, з доброго зводу, жебы уставичне писал, абы в каждый тыждень по три тетради дестных справедливе, а нефалшиве написывал».

Пожертви:

1608 р., передаючи церкву св.Іллі під патронат Володимирських єпископів, Маруша Збаразька щедро обдарувала цей храм, надавши йому «на выживене священника на три руки поля, то есть в каждую руку по три ланы».

Отже, церква отримала 9 ланів (що дорівнює 144 гектарам), а також десятину з ріллі, 20 кіп жита (1200 снопів), 20 кіп вівса і гречки (1200 снопів), город біля церкви та сіножать. Крім того, згадувалися повинності, котрі піддані забов'язані були відробляти на храм, підтверджувалося право священиків Іллінської церкви мати корчму, а сама княгиня обіцяла щорічно їм давати сукно.

Настоятелі та церковний причет

о.Тишко Коханович, зг. у 1564-1568 рр., о.Андрій Гостиловський, пресвітер, зг. 1637 р., о.Костянтин Євлович, епископ, зг. у 1639-1648 рр.⁹²⁰.

22.Монастир св.Онуфрія Великого, чоловічий

Монастир стояв на лівому березі р.Луги. Найдавнішу згадку про Онуфріївську церкву маємо під 1569 р. Наявність монастиря при

⁹²⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 631 — 633.

Онуфріївській церкві згадується у документах за 1569-1632 рр. Монастир (церква) володів грунтом «остров Волослав», або його частиною, а також садом у Володимирі.

Настоятелі та церковний причет:

Павло Васильович Гаєвський, зг. у 1573-1578 рр., о.Федір, зг. у 1618-1622 рр., о.Феодосій Гостиловський (пресвітер), зг. у 1631-1637 рр.⁹²¹.

23.Монастир св.Михаїла Архангела, чоловічий, в унії зг. у 1631-1637 рр.

Найдавніша згадка про обитель датується 1268 р. Розміщувався в південній частині м.Володимира недалеко від р.Луг. У XVI ст. Після смерті бездітного князя Федора Сангушко (1592 р.) монастир успадкували сестри — Олександра (чоловік — кн. Януш Заславський) і Федора (чоловік — кн. Олександр

⁹²¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 633 — 634.

Пронський), які в 1593 р. поділили між собою посілості, що залишилися після смерти їхнього брата. При цьому поділі монастир св.Михаїла відійшов до Олександри Романівни.

Відтоді обитель перейшла до володінь родини Заславських. В різний час патронами монастиря були князі Януш Заславський (до 1606 р.), Олександр Заславський (з 1620 р.) та Домінік Заславський (згадка 1637 р.). Найвірогідніше, чернече життя в обителі занепало ще в кінці XVI ст., а в першій половині XVIIст. монастирський храм фактично виконував функції парафіяльної церкви.

Про земельні володіння церкви св.Михаїла збереглися наступні згадки. В записі від 1602 р. значиться «манастыр светого Михайла, прозываемый Михайловец, зо всим, из грунтами того манастыря, з дворцем Янчинского, к тому приналежаком». У 1601 р. волинський «поборца» свідчив про отримання доходу з «людей манастыря Михаловского под Володимером на Михаловцу» – 14 городників і 1 пресвітера.

Вірогідно, монастирські піддані мешкали на передмісті Михайловець.

Пожертви:

Запис на монастир 5 кіп литовських грошей князем Федора Сангушко згідно з його заповітом від 1547 р.

Запис на монастир 5 кіп литовських грошей князя Андрія Сангушко згідно з його заповітом від 1560 р.

Анна Деспотівна Миколаєва Збаразька (дружина Федора Сангушка) в духівниці від 1575 р. вказувала, «штом у Володимери имене Михаловец выкупила з заставы и на церкоь светого Михайла надала».

Настоятелі та церковний причет:

о.Йона (Бережецький), зг. в 1550 р., о.Захарій, зг. між 1554 і 1557 рр. як претендент на ігуменство, о.Юхно (Бересцький ?), ігумен до 1556 р., «Гораин», піп, зг. 1576 р., о.Федір Гораїн, зг. у 1581-1603 рр., о. Єремія Лисятицький, зг. 1615 р., о.Феодор Темлякович, зг. у 1617-

1618 рр., о.Яків Залузький, зг. 1621 р., о.Федір (вікарій), зг. 1621 р⁹²².

Вориці (Володимирський повіт)

24. Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Марко, піп, †1610 р⁹²³.

Вощатин (Володимирський повіт)

25.Церква св.Петра. Належності до унії не встановлено.

Обух Яцко, східного обряду, 1611 р. заповів тестаментом поховати себе при церкві св.Петра в маєтку Вощатин.

Настоятелі та церковний причет:

Хведько, піп, зг. 1625 р⁹²⁴.

⁹²² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 634.

⁹²³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 634.

⁹²⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 634.

Гноїн (Гнойне?)
(Володимирський повіт)

26.Церква св.Василія. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

1634 р. Григорій та Іван Сеньковичі подарували цій церкві книгу Апостол за спасіння душі та відпущення гріхів.

Настоятелі храму: не встановлено⁹²⁵.

Городище (Володимирський повіт).

27.Церква Успіння Пресвятої Богородиці. В унії зг. у 1623-1647 рр.

1623 р. ковельський староста Павло Кринський разом зі своїми слугами вчинив напад на Городище, захопив маєток та пограбував церкву. В храмі було захоплено начиння (вартістю 50 злотих), адамашкові ризи (вартістю 40 злотих), епітрахіль (вартістю 10 злотих), шість московських образів (6 гривен срібла), “багато книг” та ін. майно. Згодом

⁹²⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 634.

староста повернув маєток, церкву та майно о.Кузьмі.

Церкві належало сільце Городище з двором і підданими.

Пожертви:

Збереглися згадки про те, що князь Василій Сангушко подарував церкві 7 волок землі і це дарування було підтверджено королівськими привілеями.

Дарування на користь храму срібного хреста згідно з тестаментом о.Кузьми Городиського від 1624 р.

50 злотих згідно з тестаментом Софії Олецької від 1626 р. При цьому ж храмі мало бути поховано її тіло.

10 злотих згідно з тестаментом Варвари Костюшковичівни від 1636 р.

100 злотих згідно з тестаментом Олександри Околовни від 1641 р. При цьому ж храмі мало бути поховано її тіло.

Настоятелі та церковний причет:

о.Стефан, пресвітер, зг. 1608 р., о.Михайло, вікарій, зг. 1608 р., о.Кузьма Городиський-Жаба, священник, зг. у1623-1624 р., о.Григорій Кузьмович Городиський-

Жаба, протопоп ковельський, зг. у1627-1647 рр⁹²⁶.

Дольськ (Володимирський повіт)

28.Церква св.Архістратиґа Михаїла. Належності до унії не встановлено.

Тестаментом від 1637 р. Полонія Гумовська заповіла на церкву 10 злотих. Крім того, священник цієї церкви за сорокоуст мав отримати 20 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о.Семен, зг. 1637р⁹²⁷.

Дорогиничі (Володимирський повіт).

29.Церква пророка Іллі. В унії з 1612 р. (гіпотетично).

Пожертви:

Дорогиницький Олександр, східного обряду, 1618 р. заповів

⁹²⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 634 — 635.

⁹²⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 635.

тестаментом Дорогиницькій церкві срібний хрест (3 гривні), келих, зізду, мисочку та срібну ложку. Заповів поховати себе при церкві пророка Іллі у Дорогиничах.

Настоятелі та церковний причет:

о.Федір Жданський, зг. 1612 р.⁹²⁸.

Загорів (Володимирський повіт)

30.Монастир Різдва Пресвятої Богородиці, чоловічий. Православний.

Монастир розташовувався на пагорбі, який називався «Святою горою». В досліджуваній нами період монастир був укріплений, мав «стрелбу». Уже в середині XVI ст. при монастирі функціонував шпиталь.

Час і обставини заснування обителі в Загоріві не встановлено. Перша документальна згадка про неї відноситься до 1500 р. В XVI – першій половині XVII ст. монастир

перебував під патронатом шляхетської родини Загоровських. В акті 1597 р. дідичами монастиря названі троє її представників: Олександр, Федір та Михайло Загоровські. У заповіті 1599 р. Федір Петрович Загоровський відписав «пану Андрееви, брату своєму, взглядом того накладу его милост част свою манастыра Загорововского». Приблизно у цей час відбулася передача монастиря разом з іншими маєтками у володіння якогось Василя Васильовича Загоровського. У 1619 р. фігурують «подавци» обителі Олександр, Роман і Михайло Загоровські.

На початку 40-х років XVII ст. спостерігалася низка конфліктів в родині Загоровських, в основі якого лежало суперництво за право патронату над монастирем та за контроль над його маєтностями. Сімейна боротьба, яка супроводжувалася нападами на монастир, нищила обитель та супроводжувалася наругою над ченцями і захопленням чудотворної

⁹²⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. – С. 635.

ікони Пресвятої Богородиці, яка там зберігалася.

Тим не менше, Загорівський монастир лишався впливовим центром духовного життя православної шляхти Волині. У Загоріві, наприклад, були переписані Пролог (1530 р.), Мінея (1536 р.), Апостол (1554 р.), Євангеліє (1567 р.), Мінея (1585 р.), Мінея (1639 р.). Саме в цій обителі були виявлені рукописи релігійно-полемічного змісту, відомі в історії під назвою «Загорівського збірника». Крім того, на підставі титульного аркуша Псалтиря, виданого мандрівною друкарнею в Четвертенській Спасо-Преображенській обителі 1625 р., М. Максимович вважав, що видавці Псалтиря ієромонах Павло-Домжив (Люткович Телиця) та чернець Сильвестр були монахами Загорівської обителі. Цієї ж думки дотримується і І.Огієнко. Очевидно саме тому релігійно активна православна шляхта Волині охоче робила пожертви на монастир.

Пожертви:

Книга Апостол, подарована монастирю 1563 р. Петром Загоровським. Він у своєму заповіті від 1566 р. особисто підтвердив матеріальне забезпечення обителі – щорічну десятину з його маєтків. Крім того, не пізніше 1567 р. Петро Загоровський відписав монастирю село Волицю. Того ж року він, «воздаючи подяку Цариці Небесній за одужання в дитинстві», замість маленької дерев'яної монастирської церкви побудував кам'яну, а також дерев'яний будинок для ченців (спорудження було завершено в 1576 р.).

Іван Данилович Вориський заповітом від 1579 р. заповів монастирю 10 кіп литовських грошей, а також 6 кіп литовських гошей мало бути поділено між братією монастиря.

Шацька Катерина тестаментом від 1614 р. відписала на Загорівський монастир 15 злотих, а також «летник мой адамашковий на ризи» для того, щоб «сорокоуст оправовано и поминано мою душу». Заповіла поховати себе в Загорівському монастирі.

Загоровський Андрій
тестаментом від 1616 р. заповів
Загорівському монастирю худобу та
10 кіп литовських грошей. При
цьому ж монастирі мало бути
поховано його тіло.

Княгиня Маруша Воронецька
тестаментом від 1619 р. заповіла на
користь монастиря 100 злотих і
осібно на сорокоуст – 30 злотих. При
цьому ж монастирі мало бути
поховано її тіло.

Перед 1629 р. Загорівський
монастир отримав від літинського
старости Андрія Суходольського 100
червоних, а від Петра або Андрія
Загоровських – вогнепальну зброю
для оборони обителі від ворогів.

Маруша Павловичівна
тестаментом від 1635 р. заповіла
поховати себе у Загорівському
монастирі та доручила своїй дочці
передати цій обителі 100 злотих на
молитву за упокій її душі.

Варвара Костюшковичівна
тестаментом від 1636 р. заповіла на
церкву в Загорові 10 злотих.

Марина Дедеркалівна
тестаментом від 1637 р. заповіла
поховати своє тіло в Загорівському

монастирі. Ця ж обитель мала
отримати 50 злотих на виготовлення
риз.

Ядвіга Пузовська 1643 р.
записала на Загорівський монастир
15 злотих.

Карачевська Феодора
тестаментом від 1647 р. заповіла на
Загорівський монастир 180 злотих.
При цій же обителі мало бути
поховано її тіло.

Словицький Філон тестаментом
від 1651 р. заповів Загорівському
монастирю 300 злотих.

Монастир володів маєтками:
село Волиця Монастирська (в інших
документах – Волиця Загорівська), в
якому на 1629 р. нараховувалося 11
димів. Інше монастирське село –
Вощатин зі ставком. Крім того, в
числі монастирських угідь
згадувалися пасіка та острівок за
Дубовцем.

*Настоятелі та церковний
причет:*

Настоятелі: о.Дионісій, зг. у
1583-1597 рр. (гіпотетично),
о.Захарій, зг. у 1610-1630 рр.
(гіпотетично), о.Мина, зг. 1635 р.,
о.Серапіон, зг. 1639 р., о.Єзекііль, зг.

у1640-1645 рр., о.Феофан, зг. 1643 р., о.Феофілакт (Гриневський?) , зг. у1644-1653 рр.

Ченці: о.Рафаїл, священоінок, зг. 1610 р., Софроній, зг. у 1610-1612 рр. Супрун, зг. 1610 р., Андрій (Загоровський), зг. 1613 р., Сильвестр, зг. перед 1624 р. (гіпотетично). Павло Домжив (Люткович Телиця), зг. перед 1624 р. (гіпотетично). Стефан Ткач, зг. 1641 р., Дорофей Мандзевич, зг. 1644 р., Йосиф Харкевич, зг. 1644 р.

Світські священники: о.Лазар, зг. 1567 р., о.Хома, зг. 1579 р., о.Ісайя, зг. між 1645 і 1653 рр., о.Йосиф (свящ.), був між 1645 і 1653 рр⁹²⁹.

Замличі (Володимирський повіт)

31.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

В актових книгах Володимирського гродського суду згадується у 1586-1619 рр.

⁹²⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 636 — 638.

Настоятелі та церковний причет:

о.Андрій Гервасевич, пресвітер, зг. у1586-1588 рр⁹³⁰.

Затурці (Володимирський повіт)

32.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Тестаментом від 1614 р. пан Матвій Констякович заповів на церкву в Затурцях 5 злотих та руські книги.

Настоятелі та церковний причет:

о.Макарій, зг. 1614 р⁹³¹.

Зимно (Володимирський повіт)

33.Монастир Успіння Пресвятої Богородиці, чоловічий. В унії зг. у 1596-1607 рр. (гіпотетично).

⁹³⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 638.

⁹³¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 638.

Час та обставини заснування Успенського монастиря у Зимному не встановлені. Відомо, що не пізніше кінця XV ст. обитель перебувала серед володінь кн. Федора Михайловича Чарторийського († 1542 р.). 1547 р. обитель успадкували Іван та Олександр Федоровичі Чарторийські, зобов'язавшись піклуватися про монастир. У другій половині XVI ст. монастир у Зимному мав роду усипальницю князів Чарторийських, а сама обитель та її маєтності були поділені за правом володіння між двома гілками цієї родини – Чорторийською та Клеванською. 1604 р. Юрій Михайлович Чарторийський продав свою частину монастиря та його маєтки своєму двоюрідному дядькові – князю Юрію Івановичу Чарторийському за 60 000 злотих, після чого обитель остаточно перейшла у володіння князів Чорторийських Клеванської гілки.

Головною святинею Зимненського монастиря була ікона Пресвятої Богородиці, якою, згідно з

легендою, Царгородський патріарх благословив Анну на шлюб з кн. Володимиром Великим. Втім, декотрі дослідники вважають, що ікона мала пізніше походження і була написана в другій половині XVI ст. грецьким майстром. У 1602-1604 рр. згадується про наявність при монастирі шпиталю.

Монастир мав досить прибуткові маєтки, тому князі Чарторийські, які потребували грошей, розглядали його передусім як господарський об'єкт і часто здавали його в заставу за отримані кредити. Втім, подібна практика з часом обернулася на шкоду обителі. Непорозуміння щодо монастиря між його дідичами Чарторийськими і заставними власниками почалися після 1613 р., коли померла Олександра Вишневецька, першим чоловіком якої був Юрій Іванович Чарторийський, а другим – Ян Лагодовський. Її сини від першого шлюбу Миколай та Андрій вирішили з'ясувати законність прав на обитель його заставних власників: Яна Лагодовського, який безпосередньо ним володів у той

час, і Адама Сангушка, від якого він отримав заставне право. Втім, Лагодівський зберіг за собою право на заставне володіння обителлю з її посіlostями, бо 1616 р. він «маєтност свою село Зимно з манастыром мурованым земенским» передав у заставу на три роки (в інших документах – в оренду) Броніславу Глоговському. В подальшому (аж до середини XVII ст.) дідич Зимного Миколай Чарторийський практично не цікавився релігійним життям в монастирі, використовуючи його як вигідний об'єкт для застави. У 20-40-х рр. XVII ст. в числі тимчасових володарів обителі зустрічалися Ян Лагодівський, Матей Суходольський, Гаврило Іваницький, Марціян Доброницький та ін.

Тим часом Зимненський монастир, як осідок релігійного життя, стрімко занепадав, а в деякий період (початок 20-х років XVII ст.) духовне життя в ньому завмирало зовсім. Сумний стан обителі, яка з вини дідича тривалий час стояла спустошеною і порожньою, описав

заставний володар Зимного Гаврило Іваницький. Пртестуючи проти звинувачення Володимирського єпископа Йоакима Мораховського (який саме на нього покладав відповідальність за занепад монастиря), пан Іваницький підкреслив, що обитель давно стоїть порожня, тривалий час при ній не було братії, а ігумен Міна, який приходив відправити службу лише на великі свята, взагалі виглядає підозрілою людиною, оскільки в протестації згадується про накладення на нього кари Холмським єпископом. До речі, саме Гаврило Іваницький запросив до Зимненського монастиря православних монахів, завдяки чому в обителі на початку 20-х рр. XVII ст. після тривалої перерви почало відроджуватися релігійне життя. Цей факт, а також, можливо, давня слава монастиря як центру чернечого подвигу та місце перебування чудотворного образу, спонукали волинську православну шляхту обдаровувати Зимненську обитель.

Зимненський монастир володів значними маєтками, що стало однією з

причин частой здачі його в заставу князями Чарторийськими. В їх число входили:

1. Село Бринів, яке з корчмою, ставом і млином на чотири колеса згадується серед монастирських володінь 1570 р. Відомо, що монастиреві в 1604, 1615 і 1618 роках належали «село и фолварк Бриновец».

2. Село Горичів. В описі обителі (1811 р.) Горичів значиться серед надань, отриманих від Федора Чарторийського (помер 1542 р.). Як монастирське володіння вперше датується 1564 р. З 1600 р. село постійно перебувало в заставному або орендному володінні різних осіб. Під 1570 р. у селі згадано фільварок, орну землю і два стави. У 1577 р., згідно з податковими реєстрами, у селі було 2 ланових дими і 8 городів (з останніх збирали по 4 гроші). На 1583 р. маєток нараховував 5 ланів і 5 городів. За подимним тарифом 1629 р. поселення мало 32 дими, на початку 1650 р. – 27 димів, а 1655 р. у селах Горичеві і Зимному сукупно значилося 53 дими.

3. Село Грибовиця. В описі Зимненського монастиря (1811 р.) згадуються сини Федора Чарторийського – Олександр та Іван, які «nie tylko ze zatwierdzili oycowską ofiarę, ale nad to wieś Grzybowicę, Gay Zdżarski i Bortnikowskie dworzyszczę wiecznemi czasy temuż klasztoru zapisali». Цей гай фігурує також у сумарії документів Зимненської обителі під 1564 р. і там знаходимо згадки про Грибовицю. У 1581 р. село вперше згадується як заставне володіння, яке передавалося різним особам до 1598 р., після чого було продане Миколаю Семашку. На підставі податкових реєстрів А.Яблоновський наводить дані про Грибовицю станом на 1577 р. (18 ланових димів, 11 городів по 2 гроші, 12 коморників по 4 гроші) і 1583 р. (23 дими, 13 городів, 6 комірників).

4. Село Зимно. Перші згадки про Зимно як монастирське село відносяться до 1566 р. Найперший відомий рік заставлення села – 1598 р. Відтоді й до 1660-х рр. Зимно перебувало в заставному володінні

різних осіб і для обителі було фактично втрачене. 1577 р. в селі відповідно налічувалося 8 ланових димів, 13 городів, 4 комірники; 1583 р. – 8 ланів, 17 городів, 3 кола у млинах. За податковим тарифом 1629 р. у Зимному був 41 дим. На початку 1650 р. в селі було 26 димів. 1655 р. в Зимному і Горичеві сукупно існувало 53 дими.

5. Село Кропивщина. Перші згадки про Кропивщину як монастирське село відносяться до 1570 р. Перебування села в заставі задокументовано з 1592 р., після чого воно заставлялось різними особам. За тарифом подимного 1629 р. Кропивщина налічувала 9 димів. 1631 р. «поборца» Волинського воєводства Миколай Семашко наводив такі дані про село: 4 дими платять по 15 грошей податку, два огородника платять 6 грошей і ще два огородника – 2 гроші.

6. Село Лазин. Згадується 1570 р. в сумарії актів Зимненського монастиря.

7. Село Марків Став. Поселення було надане монастирю Яковом Войною у 60-70-х рр. XV ст.

Починаючи з 1586 р., село перебувало в заставному володінні. 1570 р. в Марковому Ставі згадуються фільварок, ниви, млини і стави. У 1583 р. тут було 3 лани, 7 городів, млин на 2 кола, а 1622 р. маємо згадку про корчму. Подимний тариф 1629 р. фіксував у селі 8 димів. У 1631 р. тут було 19 димів, з яких збирали подимне.

8. Село Менчичі. В описі монастиря від 1811 р. Менчичі фіксуються як надання князя Федора Чарторийського. Найраніший документ про цей маєток як власність маємо з 1570 р. Починаючи з 1588 р. і до початку 1660-х рр., Менчичі перебували в заставному володінні різних осіб. У 1577 р. село налічувало 2 ланових дими, 8 городів, 2 коморники. В 1583 р. тут нараховувалося вже 12 ланів і 5 городів. Згідно з тарифом 1629 р. Менчичі мали 10 димів, млини і корчму.

9. Село Тишковичі. В описі монастиря (1811 р.) Тишковичі фіксуються як надання Федора Чарторийського. Це село як власність монастиря з фільварком та

орною землею згадується також 1570 р.

Пожертви:

1545 р. Анна Хребтовичівна, дружина луцького старости Андрія Михайловича Сангушка Кошерського, заповіла 100 кіп литовських грошів на різні церкви, серед них згадується також і Зимненська.

1547 р. Федір Андрійович Сангушко передав обителі 10 кіп литовських грошів.

1548 р. Яків (Іван?) Богданович Загорівський в тестаменті записав на обитель 10 кіп литовських грошів.

1550 р. Георгіївська церква Зимненського монастиря отримала від Семена Єсифовича Царські Врата.

1556 р. Олександр Федорович Чарторийський подарував дзвін, а 1571 р. його дружина Магдалена Деспотівна заповіла 10 кіп литовських грошів. Існують згадки, що вона також надала дзвін, але невідомо, коли саме.

1560 р. Андрій Михайлович Сангушко Кошерський заповів на

користь обителі 5 кіп литовських грошів.

1571 р. Олена Козечанка у духівниці відписала Зимненському монастирю 5 кіп литовських грошей.

Тестаментом від 1576 р. князь Богуш Корецький заповів на користь Зимненського монастиря 5 кіп грошей за відправу сорокоуста.

Тестаментом від 1602 р. Олена Чарторийська пожертвувала на користь монастиря 10 кіп литовських грошей.

Тестаментом від 1614 р. пан Матвій Констякович заповів на користь монастиря в Зимному 25 злотих.

Петро Калусовський 1632 р. заповів тестаментом ігумену Зимненського монастиря о. Паїсію Люстицькому 30 злотих. При цій же обителі мало бути поховано його тіло.

Гулевичівна Анна тестаментом від 1633 р. заповіла на Зимненський монастир 70 злотих. При цій же обителі мало бути поховане її тіло.

Тестаментом від 1635 р. Маруша Павловичівна заповіла на Зимненський монастир на сорокоуст

25 злотих, з яких 20 мав отримати її духівник – ігумен Йосиф, а 5 злотих поділити між ченцями.

Заповітом від 1643 р. Ядвіга Пузовська записала на обитель 15 злотих.

Тестаментом від 1651 р. Словицький Філон заповів Зимненському монастирю 100 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

Настоятелі: о.Порфирій, «архимандрит перший», зг. у 1566-1584 рр., о.Андрій, архимандрит, зг. у 1584-1586 рр., о.Троєцький, зг. 1591 р. о.Мина ігумен, служебник князя Юрія Михайловича Чарторийського, зг. у 1604-1607 рр. о.Геннадій, зг. 1624 р. о.Паїсій (Мостицький, Млостицький?), ігумен, зг. у 1631-1634.рр., о.Йосиф ігумен, зг. 1635, о.Йоахим (Малковський), зг. 1650 р., о.Вас'ян (Падакович), зг. 1654 р.

Ченці: Авраамій (Янчинський), архидиякон, зг. у 1568-1584, Семен, («установник монастиря»), зг. 1591 р., Феодосій (Клементович), зг. 1650 р⁹³².

⁹³² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. :

Іваничі (Володимирський повіт)

34.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

В кінці XVI ст. церкві належали поля та сіножаті. Церква була забезпечена богослужбовими книгами, образами та дзвонами, зг. 1588 р.

Настоятелі та духовенство: не встановлено⁹³³.

Камінь-Коширський (Володимирський повіт).

35.Церква св.Симеона. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Леонтій Мартинович піп., зг. 1583 р⁹³⁴.

Качин (Володимирський повіт).

ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 638 – 642.

⁹³³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 642.

⁹³⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 642 – 643.

36.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1635 р. (гіпотетично).

1635 р. Гальшка Богушевичівна (в унії?) заповіла поховати своє тіло при Качинській церкві⁹³⁵.

Клюск (Володимирський повіт)

37.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Клюський Богдан, східного обряду, 1600 р. заповів тестаментом поховати себе при Клюській церкві.

Настоятелі та причет:

Настоятель не встановлений, зг. у 1600-1636 рр.

о.Симеон, зг. 1630⁹³⁶.

Ковель (Володимирський повіт)

38.Благовіщенська церква. В унії зг. у 1624-1647 рр.

⁹³⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 643.

⁹³⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 643.

Зведена не пізніше 1549 р..

Настоятелі та церковний причет:

о.Михайло, зг. 1549 р.

о.Себастьян Василевич, пресвітер, зг. 1624 р.

о.Григорій Городиський-Жаба, протопоп, зг. у 1634-1647 рр⁹³⁷.

39.Воскресенська церква. В унії зг. 1642 р. (гіпотетично).

Зведена не пізніше 1549 р. Зищена пожежею в кінці XVII ст.

Пожертви:

Черкаський Іван, уніат, 1642 р. заповів тестаментом на Воскресенську церкву у Ковелі 10 злотих. Заповів тестаментом поховати себе при Воскресенській церкві в Ковелі.

Настоятелі та церковний причет:

о.Олексій Гайко, зг. у 1549-1559 рр.

о.Сила, зг. 1581 р.

о.Симеон Овсянникович, зг. 1616 р⁹³⁸.

⁹³⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 643.

Колпитов (Володимирський повіт)

40. Церква св. Миколая. В унії зг. 1615 р.

Настоятелі церкви:

о. Іван Терebinський, зг. у 1613-1625 рр.

Пожертви:

Колпитовський Остафій (дружина – Маруша Костюшковичівна), східного обряду, 1602 р. заповів тестаментом поховати себе при церкві в Колпитові.

Близько 1613 р. князь Юрій Михайлович Чарторийський у цій церкві взяв шлюб з Феодорою Колпитовською. З цієї нагоди він подарував церкві “злотоглавы” ризи.

Порванецька Гальшка (чоловік Ян Колпитовський), східного обряду, 1652 р. заповіла тестаментом на Колпитовську церкву св. Миколая 30 злотих. Заповіла тестаментом поховати себе при цій же церкві⁹³⁹.

⁹³⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 643.

⁹³⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 643 — 644.

Кошари (Старі?) (Володимирський повіт)

41. Церква св. Бориса і Гліба

Пожертви:

Бильський Ярош, східного обряду, 1658 р. заповів тестаментом 20 злотих на церкву в Кошарах⁹⁴⁰.

42. Церква Св. Різдва

Пожертви:

Бильський Ярош, східного обряду, 1658 р. заповів тестаментом 3 злоті⁹⁴¹.

43. Церква Св. Трійці

Пожертви:

Бильський Ярош, східного обряду, 1658 р. заповів тестаментом 3 злотих⁹⁴².

Купечів (Володимирський повіт)

⁹⁴⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 644.

⁹⁴¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 644.

⁹⁴² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 644.

44. Церква Різдва Богородиці. В унії зг. 1601 р.

Пожертви:

Груя Михайло, уніат, 1601 р. заповів тестаментом на Купечівську церкву 2 копи литовських грошей. Заповів поховати своє тіло при Церкві Різдва Христового в Купечові.

Настоятелі та церковний причет:

о.Леонтій, зг. 1601 р⁹⁴³.

45. Церква Св.Спаса. В унії зг. 1613 р.

Настоятелі та церковний причет:

о.Яків священик, зг. 1613 р.

о.Михайло Залузький, зг. 1631-1641 р⁹⁴⁴.

Литовиж (Володимирський повіт)

46. Монастир св.Миколая Чудотворця, чоловічий. Належності до унії не встановлено.

Час та обставини заснування обителі не встановлено. Найдавніше свідчення про монастир відноситься до 1511 р., коли король Сигізмунд I надав привілей Федору Михайловичу Чарторийському на Литовиж, монастир св.Миколая з церковними маєтками та ін. Після смерті в 1542 р. Федора Чарторийського Літовиж успадкували його сини Іван та Олександр Чарторийські. Літовиж при поділі відійшов Олександрові, котрий у 1555 р. дав віновий запис дружині Магдалені Деспотівні на третю частину своїх маєтків, серед яких були «замок Литовиж з войтовством его и манастир светого Николы». Після Олександра Федоровича (†1571 р.) маєток успадкував його син Михайло (†1582 р.), який у 1579 р. передав в оренду на три роки за 3 тис. польських злотих «место и замок Литовиж» Станіславу Фалібовському. У 1582 р. поселення успадкувала дружина Михайла

⁹⁴³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 644.

⁹⁴⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 644.

Олександровича Софія Ходкевичівна і син Юрій, котрі згодом, 1587 р. передали місто в заставу за 5 тис. польських злотих Андрію Романовському. У 1593 р. Рафаїл Сенявський свідчив, що свого часу його жона Софія Ходкевичівна просила його викупити її «маєтност Литовиж», яка тоді перебувала в заставі. На початку 1597 р. Юрій Михайлович Чарторийський передав «замок и местечко Литовиж» у заставне володіння Григорію Єнковичу Колмовському за 25 тис. злотих, а вже наступного, 1598 р. він продав йому Литовиж разом з іншими дідичними маєтками за 35 тис. злотих.

З того часу Литовиж з монастирем часто міняв своїх власників – як дідичів, так і посесорів. 1608 р. Григорій Колмовський продав Литовиж князю Криштофу Збараському. Останній невдовзі продав його Гаврилу Гойському за 60 тис. злотих, а останній подарував його князю Янушу Острозькому. Після смерті останнього (†1620) Литовиж

перейшов у володіння князя Олександра Заславського, про що свідчить подимний перепис 1629 р.. Часта зміна власників Литовижа не сприяла розвитку чернечого життя в місцевому монастирі. Після 1608 р. згадок про наявність в монастиря в цьому місті вже не зустрічаємо, тому видається вірогідним, що чернечого осідку в Литовижі вже не існувало, а монастирський храм виконував функції парафіяльної церкви.

Ширших даних про монастирські маєтки виявити поки що не вдалося. В документі від 1555 р. згадуються села Лішня та Осмиловичі як такі що належать монастирю. Але чи лишалися вони у володінні обителі в кінці XVI – XVII ст., встановити не вдалося.

Настоятелі та церковний причет:

о.Ісайя, був парохом незадовго до 1603 р⁹⁴⁵.

---

⁹⁴⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 644 – 645.

Локачі (Володимирський повіт)

47. Церква св. Миколая. Належності до унії не встановлено.

Розміщувалася у Локацькому замку.

Настоятелі та духовенство:

о. Іван Свита, пресвітер, зг. у 1619-1621 рр⁹⁴⁶.

Марковичі (Володимирський повіт?)

48. Церква Різдва Христового. Належності до унії не встановлено.

Родинна церква панів Марковичів, при якій знаходилася їх сімейна усипальниця.

Пожертви:

У тестаменті Яна Марковського від 1628 р. згадується, що Марковицька церква стоїть недобудована. Тому він на завершення її будівництва заповів 30 злотих. Крім того щорічно з маєтностей Марковського на храм мало іти 20 кіп різноманітного збіжжя. При цій же церкві мало бути

⁹⁴⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 645.

поховано його тіло. Пізніше (1631 р.) нащадки Яна Марковського відмовилися видавати церкві збіжжя, що і стало причиною судових суперечок нащадків Марковського і о. Павла.

Марковський Олександр 1622 р. заповів тестаментом на церкву в Марковичах дві книги — Новий Заповіт та Часослов острозького друку.

Марковський Ян 1631 р. заповів тестаментом марковицькому священику о. Павлу Даниловичу — 10 кіп жита і 10 кіп вівса.

Настоятелі та церковний причет:

о. Павло Данилович, священик, зг. у 1625-1637 рр⁹⁴⁷.

Микуличі (Володимирський повіт)

49. Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1603 р. (*гіпотетично*).

⁹⁴⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 646.

1603 р. пан Михайло Мелешко-Микулицький пожертвував на храм дві волоки поля. При цій же церкві мало бути поховано його тіло.

Духовенство не встановлене⁹⁴⁸.

Мильці (Володимирський повіт)

50. Монастир св. Миколая Чудотворця, чоловічий. Належності до унії не встановлено.

Час та обставини заснування монастиря до кінця не з'ясовані. Маємо недатований запис від імені князя Сангушка про передачу ним своїх володінь жоні Ганні, серед яких згадується також монастир св. Миколая в Мильцях. Дослідники вважають, що документ укладено до 1463 р. і мова, вірогідно, йде про князя на Ратно і Ковелі Сангушка Федьковича (†1454 р.), одруженого з княгинею Анною. Те, що монастир не згадується в акті поділу володінь 1502 р. між спадкоємцями кн. Олександра Сангушка, дає підстави

припускати, що він тоді належав кн. Михайлу Сангушку. Можливо, той отримав обитель ще 1491 р., після смерті свого брата Олександра. Після кн. Михайла († 1511 р.) монастир перейшов до його сина Василя Ковельського. Між ним і його двоюрідним братом Андрієм Олександровичем постійно тривали суперечки за межі володінь, аж поки в 1522 р. вони не досягли остаточного порозуміння.

З 1531 р. Мильцями володів князь Федір Сангушко, він же 1542 р. зробив на користь монастиря фундацію. Після його смерті обитель разом з її маєтностями успадкували сини князя Федора – Роман і Ярослав Сангушки. Цікаво, що в заповіті Романа Федоровича від 1571 р. є слова про монастир: «абы был при иншой отчизне моей в держаню того, кому то на он час будет належало, толко в такового, хто бы был закону нашего хрестиянского греческого».

Спадкоємицею Мильців стала донька Романа Сангушка – Олександра Сангушко, яка в свою чергу передала монастир разом з іншими маєтностями своїм

⁹⁴⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 646.

дітям – Олександрю, Костянтину та Юрію Заславським. Після смерті бездітного Юрія Заславського право патронату перейшло до сина його старшого брата Олександра – Владислава Домініка – який залишився «подавцею» обителі до самої смерті в 1656 р.

На жаль, певних відомостей про духовне життя в Милецькому монастирі відшукати поки що не вдалося. Водночас ця обитель була досить відомою на Волині. Про це свідчать пожертви на монастир, які поступали як від його дідичів, так і від шляхти, що постійно проживала поза межами Володимирського повіту.

Монастир володів значними земельними маєтками. В їх числі відомі:

1. Село Вигнанці, зг. 1620 р.

2. Двір в с. Задиби, набутий бл. 1542 р., втрачений між 1586 і 1593 рр.

3. Село Ковалі, зг. 1547 р.

4. Село Комарів, зг. від 1531 р. Поселення вважалось монастирським і, за винятком однієї передачі його в посесію, перебувало

в безпосередньому володінні обителі. У 1593 р. у Комарові налічувалося 17 димів і 2 городи. Волинський поборця свідчив, що в 1601 р. у цьому селі було зібрано податки з 3-х димів і 2-х городників. На 1629 р. Комарів, Неці та Солов'їв сукупно мали 80 димів, а в 1635 р. Комарів і Неці – 59 димів та 21 «пусту халупу».

5. Село Лагодівль, до 1531 р. знаходилося у власності монастиря.

6. Село Мильці. Згадується як монастирський маєток у 1593-1602 рр.

7. Село Неці, зг. від 1542 р. Поселення рідко коли передавалося в оренду і, як правило, перебувало в безпосередньому володінні обителі. Про належність Неці до духовних посілостей свідчать акти 1593-1634 рр. У 1593 р. в Нецах з фільварком було 6 димів і 2 городи.

8. Село Підсинівка, зг. від 1542 р. У 1593 р. мало 9 димів. Волинський поборця 1601 р. зібрав тут податки з 2-х димів. На 1629 р. Підсинівка і Синів разом мали 59 димів, а в 1635 р. – 50 димів і 6 «пустых халуп».

9. Село Пісочне Велике, зг. від 1542 р. Про належність села до духовних посіlostей свідчать акти 1602-1654 рр. На 1593 р. тут було нараховано 52 дими і 5 городів. Волинський «поборця» в 1601 р. зібрав у цьому селі податки з 7 димів і 5 городників. На 1629 р. у маєтку було 82 дими. Під 1635 р. занотовано, що «в селе Писочне дымов тылко 74, а пусток 8», а в 1650 р. тут налічувалося 50 «дымов албо халуп».

10. Село Синів (Синів Скроби), зг. від 1542 р. Про належність села до духовних посіlostей свідчать акти 1593-1654 рр. У 1593 р. село налічувало 12 димів. Волинський поборця 1601 р. зібрав у с. Синів податки з 2-х димів і 3-х городників.

11. Село Соколища, зг. від 1593 р. Про належність села до духовних посіlostей свідчать акти 1602-1649 рр. У 1593 р. поселення налічувало 10 димів.

12. Село Солов'їв, зг. від 1531 р. Про належність села до духовних посіlostей свідчать акти 1593-1654 рр. На 1593 р. село налічувало 12 димів і 6 городів. Волинський

поборця в 1601 р. зібрав тут податки з 3-х димів і 4-х городників.

Пожертви:

Князь Федір Сангушко не пізніше 1542 р. надав монастирю двір у с. Задиби. Села Комарів, Неці, Підсинівка, Пісочне Велике, Синів, Солов'їв фігурують у фундушевому записі цього князя від 1542 р.. Федір Сангушко у своєму заповіті від 1547 р. згадує про надання монастирю с. Ковалів. В цьому ж тестаменті князь заповів на користь обителі «наливки мои серебряные меншиє и дванадцат тарелей серебряных старых» для виготовлення церковного начиння.

У тестаменті від 1560 р. князь Андрій Михайлович Сангушко відписав монастиреві 5 кіп литовських грошів.

Князь Роман Сангушко 1571 р. заповів на різні монастирські потреби 150 кіп литовських грошів. Цього ж року його поховали в обителі.

Тестаментом від 1575 р. княгиня Анна Деспотівна заповіла на монастир 200 кіп литовських грошів.

Федір Чернчицький у тестаменті від 1586 р. заповідав поховати його

тіло в монастирі, уточнивши, що «на обходы церковные так на погреб, яко и на сорокоусты, маєт быт дано десет коп грошей».

Кн. Олександр Пронський із дружиною Федорою Сангушко 1593 р. надали обителі церковне начиння.

Кн. Юрій Пузина у заповіті від 1648 р. відписав послушникам 100 злотих.

Анна Журковська в тестаменті від 1650 р. відписала на монастир 100 злотих і просила поховати її в цій обителі.

Філон Єловицький 1651 р. офірував братії 200 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

Настоятелі: о.Арсеній, ігумен, зг. 1542 р., о.Семен, зг. 1561 р., о.Сергій, ігумен, зг. у 1562-1563 рр., о.Миколай (Сербин), зг. 1578 р., о.Нестор (Кузьминич), зг. 1596 р., о.Паїсій (Іполітович Черкавський), (єпископ), ігумен, зг. у 1622-1632. о.Йосиф (Чаплич Шпановський), ігумен, зг. у 1636-1653 рр., о.Дионісій (Балабан), номінований архимандритом 9 травня 1654 р.

Ченці та світські священики: о.Філіп (Лозовський), («свещеник долзкий, наместник милецкий»), зг. 1596 р., Онуфрій (Паславський), ієромонах, зг. 1627 р., Стефан (Тимониш), зг. 1638 р., Філарет (Соцевський), зг. 1638 р., Варнава, зг. 1642 р., Йоан (Криницький), зг. у 1642-1650 рр., Феодосій (Почепящич), зг. 1642 р., Гервасій, зг. 1643 р., Макарій (Корнильський), намесник, зг. 1643 р., Дионісій (Тихович), диякон та «законник», зг. 1644 р., Данило (Половкович), зг. 1646 р., Онисим (Паславський), намісник, зг. у 1649-1652 рр., Севастян (Селиський), казнодій, зг. 1652 р., Гедеон, зг. 1655 р.⁹⁴⁹.

Милянничі (Володимирський повіт)

51.Покровська церква.
Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

---

⁹⁴⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 646 — 649.

Тестаментом від 1645 р. Флоріан Корчаковський пожертвував на цей храм 30 злотих⁹⁵⁰.

52.Церква св. Петра. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Тестаментом від 1645 р. Флоріан Корчаковський пожертвував на цей храм 20 злотих⁹⁵¹.

Мишів (Володимирський повіт)

53.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Стефан Іванович, священик мишівський, зг. 1605 р⁹⁵².

Михайловець (Михалів?) (Володимирський повіт?), зг. у 1603-1648 рр.

⁹⁵⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 649.

⁹⁵¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 649.

⁹⁵² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 649.

54.Монастир св.Михаїла. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Захарій Калусовський 1648 р. заповів тестаментом на церкву св.Михаїла у с.Михалів 200 злотих.

Настоятелі та чернецтво;

о.Федір Гораїн, священик михалівський, зг. у 1603-1616 рр⁹⁵³.

Могильне (Володимирівський повіт)

55.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Тимофій Григорович , зг. 1607 р⁹⁵⁴.

Нізкиничі (Володимирський повіт)

56.Монастир Покрови Пресвятої Богородиці, чоловічий. Православний.

Традиційною датою заснування обителі вважається 1643 р., коли Адам Кисіль уклав відповідний

⁹⁵³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 649.

⁹⁵⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 650.

фундушевий запис. Однак церква, при якій було засновано монастир, існувала в Нізкіничах і раніше. Так, Нізкиницька церква згадується у першому заповіті Адама Киселя від 1621 р. і ця обставина дає підстави припускати, що йдеться про фамільний храм родини Киселів, якій міг існувати ще в XVI ст.

Пожертви:

1621 р., збираючись у похід проти турків, дідич цього села Адам Кисіль склав тестамент, в якому у випадку своєї загибелі заповів на Нізкиницьку церкву 200 злотих. При цій же церкві мало бути поховано його тіло. Він же 1643 р. склав фундацію, згідно з якою обитель отримала: підданих - 22 особи, ріллі на 45 днів оранки, сіножаті на 24 косаря, снопової десятини з усякого збіжжя – як озимого, так і ярового, а також десятину сіна з усіх сіножатей. Припускають, що 1648 р. Адам Кисіль надав монастирю ґрунти в Гощі (Луцький повіт) і 1500 злотих, записаних на маєтку Седлищі (Холмщина). Крім того, церква в Нізкіничах отримала від свого доброчиця дзвін з його гербом.

Кисіль Миколай між 1650 і 1651 рр. заповів тестаментом на Нізкиницький монастир 1 тис. злотих капіталу та деякі особисті речі. Заповів поховати себе в каплиці св.Миколая у Нізкиницькій церкві.

Єловицький Філон 1651 р. заповів тестаментом Нізкиницькому монастирю 100 злотих.

Новоселецька Анастасія 1658 р. заповіла тестаментом на монастир в Нізкіничах 5 тис. злотих.

Підлеська Софія 1660 р. заповіла на монастир 300 злотих. Заповіла тестаментом поховати себе в монастирі.

Настоятелі та церковний причет:

Настоятелі: о.Йоїл (Малковський), зг. як ігумен 1643 р., в 1647 р. – як законник та ієромонах, о.Лаврентій (Петрикович), зг. у 1647 і в 1653-1654 рр., о.Феодосій (Волинець), зг. 1648 р., в 1658 р. зг. як законник, о.Сильвестр (Бузький), зг. у 1658-1661 рр. о.Тарас (Бузький), зг. 1661 р.

Ченці: Ласко Черчицький, зг. 1647 р., Ян (Кисіль) (син

чернігівського стольника Матіяша Кисіля), зг. у 1653-1655 рр., о.Йоахим (Малковський) (перед тим був ігуменом Зимненського монастиря), зг. 1653 р., Паїсій (Серковський), зг. 1658 р⁹⁵⁵.

Обеніжі (Володимирський повіт)

57.Церква св. Параскеви П'ятниці. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Михайло (Олексієвич?) , зг. у 1618-1630 рр⁹⁵⁶.

Оваденець (Овадно?) (Володимирський повіт).

58.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

⁹⁵⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 650 — 651.

⁹⁵⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 651.

Тестаментом від 1604 р. володимирський гродський суддя Дем'ян Павлович заповів поховати своє тіло в Оваденецькій церкві, а також заповів настоятелям цього храму по 10 злотих щорічної плати.

Костюшкович-Хоболтовський Петро, гіпотетично православний, 1654 р. заповів тестаментом оваденському попу 15 злотих⁹⁵⁷.

Овлочим (Володимирський повіт)

59.Церква св.Бориса і Гліба. В унії зг. у 1618-1626 рр.

Фамільний храм родини Овлочимських, при якому знаходилася їх родова усипальниця.

Пожертви:

Овлочимська Анна р. тестаментом від 1626 р. заповіла на Овлочимську церкву 100 злотих, ще 300 злотих щорічно на провізію. При цьому ж храмі мало бути поховано її тіло.

Юрій Будзішевський тестаментом від 1637 р. заповів на

⁹⁵⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 651.

Овлочимську церкву 40 злотих на придбання начиння⁹⁵⁸.

Озеряни

60.Посвяти церкви не встановлено.

В унії з 1596 р.

Церква розміщувалася в межах володінь Володимиро-Берестейської єпископії.

Настоятелі та церковний причет:

о.Герасим Устиновський, священик, зг. 1626 р⁹⁵⁹.

Орани (Володимирський повіт)

61.Посвяти церкви не встановлено.

В унії зг. 1644 р.

Фамільний храм родини Оранських, де знаходилася їх родинна усипальниця.

Пожертви:

Михайло Оранський 1644 р. заповів тестаментом на Оранську церкву 100 злотих. Заповів

тестаментом поховати себе при церкві в Оранах⁹⁶⁰.

Перковичі (Володимирський повіт)

62.Посвяти церкви не встановлено.

В унії з 1596 р. - гіпотетично.

Фундована єпископом Луцько-Острозьким Кирилом Терлецьким. Час фундації не встановлено.

Пожертви:

Терлецький Кирило своїм тестаментом від 1607 р. заповів на цей храм священицьке облачення та книги, придбані за його власні гроші⁹⁶¹.

Підгороденці (Володимирський повіт?)

63.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Підгороденський Андрій 1636 р. заповів тестаментом на Підгороденську церкву 600 злотих,

⁹⁵⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 651.

⁹⁵⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 651.

⁹⁶⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 651 - 652.

⁹⁶¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 652.

на відправу сорокоуста в інших (не вказаних) церквах та монастирях – 100 злотих. Заповів тестаментом поховати себе при Підгороденській церкві.

Підгороденська Анна 1653 р. заповіла тестаментом до Підгороденської церкви 30 злотих⁹⁶².

Пісочне (Володимирський повіт)

64.Посвята церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Церква разом з селом Пісочне належала Мілецькому монастирю.

Настоятелі та церковний причет.

о.Василій , зг. 1626 р⁹⁶³.

Попів Млин (Володимирський повіт)

65.Монастир св.Миколая Чудотворця, жіночий. Православний.

Заснований Адамом Киселем 1646 р. На його користь були записані маєтки: острів між річками Турія і Могильна з селом Попів Млин разом з лісовими угіддями, ставками і млинами. Крім того, обитель отримала 10 тис. злотих, забезпечених маєтками Гноїн, Могильне, Смоляни і Турія, які мали давати 700 злотих чиншу щорічно. За волею фундатора монастир мав перебувати під управлінням і послушенством оо.архімандритів Києво-Печерської Лаври.

Пожертви:

Крім фундації Адама Киселя монастир отримав інші пожертви:

Анастасія, дружина Адама Кисіля, 1657 р. передала обителі в тимчасове володіння сім своїх підданих у с.Турії.

1658 р. монастир отримав 3000 злотих від сестри Адама Кисіля.

Настоятелі та церковний причет:

Ігумені: Євфросинія, мати Адама Кисіля, перша настоятелька

⁹⁶² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 652.

⁹⁶³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 652.

(1646 - † бл.1653), Серафима (Яковицька), зг. у 1650-1660 рр. Черниці: Олександра (Гулевичівна Дрозденська), зг. 1650 р⁹⁶⁴.

Порицьк (Володимирський повіт)

66. Церква Архістрати́га Михаїла. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Федір, зг. 1605 р⁹⁶⁵.

Порицьк Старий (Володимирський повіт)

67. Монастир. Посвяти не встановлено. Належності до унії не встановлено, зг. 1595 р⁹⁶⁶.

⁹⁶⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 652 — 653.

⁹⁶⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 653.

⁹⁶⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 653.

Пузів (Пузовичі?) (Володимирський повіт)

68. Церква Різдва Христового. В унії зг. у 1620-1642 рр.

Фамільна церква родини Пузовських. Встановлено, що в їх родинній усипальниці було поховано Абрама та Костянтина Пузовських.

Пожертви:

Вольський Станіслав 1620 р. заповів тестаментом на уніатську Пузівську церкву 0,5 волоки землі та 50 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о.Артемій, зг. 1605 р.

о.Костянтин Купчич, пресвітер, зг. 1642 р⁹⁶⁷.

Радовичі (Володимирський повіт)

69. Церква св. Михаїла. Належності до унії не встановлено.

Родинна церква панів Радовицьких. Втім, при цьому храмі зафіксовано також поховання представників інших родин — Софії

⁹⁶⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 653.

Киселівни (бл. 1602 р.), Раїни Літинської (бл. 1613 р.), кн. Катерини Четвертинської, Шмонеvської Регіни та Дем'яна Калусовського (бл. 1657 р.).

Пожертви:

Заленський Ярош не пізн. 1638 р. заповів тестаментом на Радовицьку церкву 25 злотих.

Калусовський Дем'ян 1657 р. заповів тестаментом на Михайлівську церкву в Радовичах 50 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о. Стефан, зг. 1602 р., о. Кирило?, зг. 1610 р.⁹⁶⁸.

Рокитниця (Володимирський повіт)

70. Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1631 р.

Настоятелі та церковний причет: не встановлено⁹⁶⁹.

⁹⁶⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 653 — 654.

⁹⁶⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 654.

Ружин (Володимирський повіт)
71. Пречистенська церква.
Належності до унії не встановлено.

Родинна церква князів Ружинських. Встановлено, що Феодора Ружинська 1618 р. заповіла тестаментом на ружинську церкву три поля. При цьому ж храмі було поховано її тіло.

Настоятелі та церковний причет:

о. Семен, зг. 1618 р.⁹⁷⁰.

Стрижів (Володимирський повіт)

72. Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1604 р.

Настоятелі та церковний причет: не встановлено⁹⁷¹.

Суходоли (Володимирський повіт)

73. Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

⁹⁷⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 654.

⁹⁷¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 654.

Цей храм в сер. XVI ст. було фундовано коштом каштеляна брацлавського Василя Загоровського. Тестаментом від 1577 р. він заповів виготовити для цієї церкви два нові дзвони та забезпечити її церковним начинням. При церкві був шпиталь⁹⁷².

Сушичне (Володимирський повіт)

74.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1631 р.

Настоятелі та церковний причет: не встановлено⁹⁷³.

Твердині (Твердин?) (Володимирський повіт)

75.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Тестаментом від 1635 р. Маруша Павловичівна заповіла на

Твердинську церкву – 200 злотих. На цей же храм дарувалося по два лани землі на кожну руку. За це у Твердинській церкві священик забов'язувався щосуботи правити за душу Павловичівни поминальну службу, а також мав мати дяка для пристойної відправи Служби Божої. Осібно визначалася плата твердинському священику за поховальну роботу. Він мав отримати за сорокоуст 20 злотих та корову з телям. Дякові, що буде читати над тілом псалтир – 5 злотих⁹⁷⁴.

Тишковичі (Володимирський повіт)

76.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. у 1606-1631 рр.

Настоятелі та церковний причет:

о.Єремія, священик, зг. 1606 р⁹⁷⁵.

⁹⁷² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 654.

⁹⁷³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 654.

⁹⁷⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 654 – 655.

⁹⁷⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 655.

Туричани (Володимирський повіт)

77.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1653 р. (гіпотетично).

Пожертви:

Підгороденська Анна (чоловік Адам Липський), в унії, 1653 р. заповіла тестаментом до Туричанської церкви 30 злотих⁹⁷⁶.

Турійськ (Володимирський повіт)

78.Монастир св.Остафія, чоловічий. Належності до унії не встановлено.

Припускається, що обитель виникла після 1593 р. Єдина згадка про монастир у Турійську пов'язана з передачею Олександром Заславським у заставу ряду маєтків (в тому числі і обителі в Турійську) пану Войтеху Лиховському у 1609 р⁹⁷⁷.

⁹⁷⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 655.

⁹⁷⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 655.

Туропин (Володимирський повіт)

79.Монастир Воздвиження Чесного Хреста, жіночий. Належності до унії не встановлено.

Найперший виявлений документ, що свідчить про існування Туропинського монастиря, датований 1641 р. Протягом майже всієї першої половини XVII ст. власниками с.Туропин були Яковицькі: 1610 р. в цьому статусі виступає Іван Яковицький, у 1615-1647 рр. — його син Федір, у 1652 р. — Ян.

Пожертви:

1643 р. Ядвіга Петрова Костюшковичова Хоболтовська записала на монастир певну суму грошей.

1645 р. Петро Костюшкович-Хоболтовський пожертвував «до Туропина» 10 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

Серафима (Яковицька), ігуменя, зг. 1641 р⁹⁷⁸.

⁹⁷⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини

Устилуг (Володимирський повіт).

80. Церква св.Юрія. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Сава Клементович, священник, зг. 1580 р⁹⁷⁹.

Фалимичі (Володимирський повіт).

81. Церква св.Симеона. В унії зг. у 1596-1637 рр.

Розміщувалася в маєтку Луцько - Острозької єпархії. 1597 р. Фалимицька церква стала об'єктом нападу з боку шляхтичів Костюшковичів-Хоболтовських та Яковицьких, які ворогували з Луцьким єпископом Кирилом Терлецьким.

Пожертви:

Петро Костюшкович-Хоболтовський 1654 р. заповів тестаментом фалимицькому попу 15 злотих.

XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 655.

⁹⁷⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 655.

Настоятелі та церковний причет:

о.Сава Прокопович, зг. у 1588-1590 рр., о.Андрій Савич, зг. у 1604-1613 рр., о.Ісакій Вичинський, зг. 1622 р⁹⁸⁰.

Хворостов (Володимирський повіт?)

82. Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Климентій Терлецький, священник, зг. 1625 р⁹⁸¹.

Хміль (Хмелев) (Володимирський повіт)

83. Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1637.

Родинна церква панів Хмелевських. Перша документальна згадка про церкву відноситься до

---

⁹⁸⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 655 - 656.

⁹⁸¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 656.

1604 р., коли в ній було складено реєстр речей, які надали на її користь пани Ян Потій з дружиною Катериною Хмелевською та Андрій Заленський.

Пожертви:

Згідно з описом згадані добродії надали храму срібне начиння - келихи, мисочки, звізди, ложки, хрест і кадильницю. Крім того, від них церква отримала ризи, епітрахіль, подушок та ін. речі. Ян Потій з дружиною забезпечили церкву кигами, в числі яких були не тільки богослужбові видання (Тріоді, Октоїх, Трефолой та ін.) але також устави св.отців та твори Іоанна Дамаскіна.

Пізніше, Єфросиня Потіївна двічі заявляла про обдарування цієї церкви. Вперше – тестаментом від 1635 р. хмелевському священику жертвувалося 50 злотих, вдруге (тестамент від 1639 р.) цьому ж священику відписувался за сорокоуст 20 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о.Яків, зг. у 1635-1639 рр⁹⁸².

Хоболтов (Володимирський повіт).

84.Церква Пресвятої Богородиці , зг. у 1610-1654 рр. Належності до унії не встановлено.

Церква була фамільним храмом родини Костюшковичів-Хоболтовських. При храмі існували поховання членів цієї родини Костюшковичів, що датувалися XVI- першою половиною XVII ст.

Пожертви:

Гневош Костюшкович у своєму тестаменті заповів на храм 10 злотих.

Костюшкович Гнівош 1629 р. заповів тестаментом на Хоболтівську церкву 10 злотих.

Костюшковичівна Варвара 1636 р. заповіла тестаментом на Хоболтівську церкву 10 злотих. Заповіла тестаментом поховати себе при церкві Пресвятої Богородиці у Хоболтові.

⁹⁸² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. – С. 656.

Петро Костюшкович-Хоболтовський тестаментом від 1645 р. заповів хоболтовському священику 12 злотих, а на шпиталь при цьому ж храмі – 1 злотий.

Костюшкович-Хоболтовський Петро, 1654 р. заповів тестаментом на Хоболтівську церкву 100 злотих, на сорокоуст до цього ж храму – 25 злотих⁹⁸³.

Хорів (Володимирський повіт)

85.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

26 серпня 1656 р. Миколай, син володимирського підсудка Петра Олександровича, висунув претензії до Яна, Стефана і Михайла Романовичів Загоровських та їхнього стрія Михайла за пограбування церковного опорядження церкви в Хорові⁹⁸⁴.

⁹⁸³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. – С. 656 - 657.

⁹⁸⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. – С. 657.

Хотячів (Володимирський повіт)

86.Церква св.Михайла. Належності до унії не встановлено.

В середині XVI ст. церква перебувала під патронатом князя Василя Михайловича Сангушка-Ковельського. Церкві належали лісові угіддя.

Настоятелі та церковний причет:

о.Єфим Козецький, зг. 1548 р., о.Василій, зг. у 1609-1622 рр⁹⁸⁵.

Чесний Хрест (Володимирський повіт).

87.Монастир Воздвиження Чесного Хреста? Належності до унії не встановлено, зг. у 1555-1610 рр.

Один із найдавніших монастирів Волині. Розташований на березі ріки Луга. На думку К.Левицького, цей монастир було засновано ще під час поділу Волині на уділи і піднесення центрів удільних князівств. В свою чергу, М.Петров також вважав, що

⁹⁸⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. – С. 657.

обитель існувала в долитовський період. Перша документальна згадка про населений пункт Чесний Хрест відноситься до 1452 р., коли великий князь Казимир надав Немирі Резановичу декілька сіл, в числі яких згадувався цей населений пункт. Найдавніше безпосереднє свідчення про монастир знаходимо під 1555 р. у віновому записі князя Олександра Федоровича Чарторийського своїй дружині Магдалені Деспотівні на третину своїх володінь, серед яких зазначено «монастир Чесного Хреста». Згадана обитель перебувала у володінні князів Чарторийських до 1597 р., коли Юрій Михайлович Чарторийський продав маєток Чесний Хрест пану Станіславу Кандибі.

Даних про чернече життя у монастирі виявити не вдалося. Ймовірно, під кінець XVI ст. обитель не була заселена монахами, а монастирська церква виконувала функції парафіяльного храму. Про маєтності монастиря відомо, що 1577-1580 рр. у його володінні знаходилося 10 димів, 4 городники, орні землі, сади та сіножаті.

Настоятелі та церковний причет:

о.Костянтин (Пузецький), гіпотетично був до 1610 р.⁹⁸⁶.

Яковичі (Володимирський повіт)

88.Церква св.Флора і Лавра. Належності до унії не встановлено.

Родинна церква панів Яковицьких, при якій існувала їх фамільна усипальниця. Згадується у 1611-1627 рр.

Настоятелі та церковний причет:

о.Єлифер Гораїмович, священник, зг. у 1625-1627 рр.⁹⁸⁷.

Яневичі (Володимирський повіт)

89.Церква св.Спаса. В унії зг. 1606 р.

Настоятелі та церковний причет: не встановлено⁹⁸⁸.

⁹⁸⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 657 — 658.

⁹⁸⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 658.

⁹⁸⁸ Там само. С. 658.

Луцький повіт

Андріїв (Березна) (Луцький повіт).

90.Церква св.Миколая.

Належності до унії не встановлено.

Андріїв на 1647 р. належав пану Андрію Лещинському, а його посесором був Веспасіан Беневський. Як дідич, так і посесор містечка були протестантами. Останній протегував євреям, які займалися продажем м'яса. В свою чергу, настоятель місцевої церкви о.Леонтій ставився до іудеїв критично, тому заборонив своїм парафіянам купувати у них м'ясо. Це послужило основою майбутньої конфліктної ситуації. Євреї заявили, що дії андріївського пресвітера завдали їм збитки в розмірі 30 злотих і зажадали негайного їх відшкодування. Після того, як священик відмовився виплачувати гроші, пан Беневський запечатав церкву св.Миколая, де служив о.Леонтій, а вночі організував напад на його помешкання. Під час погрому хати пресвітера Веспасіан Беневський, (аріанин за віросповіданням)

блюзнірськи висловлювався на адресу Пресвятої Богородиці та св .апостолів, а ікону одного з них – св.Петра – пробив шаблею.

Настоятелі та церковний причет:

о.Леонтій Іванович, зг. 1647 р⁹⁸⁹.

Бережниці (Бережинці?)
(Луцький повіт)

91.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Тестаментом від 1624 р. Геврасій Головинський заповів поховати своє тіло в Бережницькій церкві, на яку заповів 10 злотих⁹⁹⁰.

Березна (Луцький повіт).

⁹⁸⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 658 – 659.

⁹⁹⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 659.

92.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено, зг. у 1584-1648 рр.

1584 р. місцевий піп о.Григорій був одним із організаторів виступу жителів Березного та с.Холонев проти підрозділу польського війська, розміщеного в маєтностях князя Андрія Острожецького. В ході виступу одного жовніра було вбито і кількох слуг поранено. При храмі були поховання представників шляхетських родин Промчейків, Олешів та Внуків.

Пожертви:

Промчейко-Ремчицький Григорій (дружина Гальшка Внуківна), православний, 1645 р. заповів тестаментом на Березнянську церкву 20 злотих та срібний хрест.

Внуківна Гальшка 1648 р. заповіла тестаментом на Березнянську церкву 50 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о.Григорій, зг. 1584 р⁹⁹¹.

---

⁹⁹¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М.

Берестечко (Луцький повіт)

93.Церква Різдва Христового. Належності до унії не встановлено, зг. у1572-1643 рр.

При церкві знаходилися поховання панів Русиновичів-Берестецьких, Хрінницьких та Порванецьких.

Пожертви:

Билчинська Богдана (дружина Гурина Русинович-Берестецького) тестаментом від 1612 р. заповіла на Берестецьку церкву атласову матерію для виготовлення риз.

Тестаментом від 1621 р. Марко Хрінницький заповів на церкву Різдва Христового в Берестечку 500 злотих, на дзвін, образи та ін. потреби цього храму – 50 кіп литовських грошей, священику берестецькому відписує 15 кіп озимини щорічно, клячу з жеребцем та 4 копи грошей щорічно на сукно. Підтверджує також тестаментом належність Берестецькій церкві сіножаті «за Берестовою».

Настасія Русинович - Берестецька тестаментом від 1629 р. заповіла на

Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. – С. 659.

цю церкву 30 злотих на виготовлення срібного келиха.

Порванецька Анна (чоловік Філон Русинович-Берестецький), тестаментом від 1631 р. заповіла берестецькому попу за сорокоуст по доньці кілька злотих.

Маруша Рогозянка тестаментом від 1635 р. заповіла на користь свого духівника священика берестецького 10 злотих.

Русин-Берестецький Лев, православний, 1639 р. заповів тестаментом берестецькому священику 10 злотих та сукно, яким буде накрита труна.

Настоятелі та церковний причет:

о. Федір, зг. у1629-1635 рр.

о.Іоан Вирозубович, протопоп, зг. 1643 р⁹⁹².

94.Церква Різдва Богородиці. Належності до унії не встановлено, зг. 1633 р.

---

⁹⁹² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 659 - 660.

Пожертви:

Сербиновна Феодора (чоловік Семен Русинович-Берестецький), православна, 1633 р. заповіла на сорокоуст 13 злотих. Заповіла тестаментом поховати себе при церкві Різдва Богородиці в Берестечку⁹⁹³.

Берестечко Русинове (Луцький повіт)

95.Пречистенська церква. Належності до унії не встановлено, зг. у1634-1651 рр.

Пожертви:

Князький Лаврін тестаментом від 1634р. заповів церкві у Берестечку, що під патронатом панів Русиновичів, 15 злотих, міській церкві (?) у Берестечку — 15 злотих.

Древинський Андрій тестаментом від 1644 р. замовив за себе в Русино-Берестецькій церкві 40 служб з пожертвою 30 злотих на храм.

---

⁹⁹³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 660.

Зободневська Христина
тестаментом від 1649 р. заповіла
на церкву у Русиновичі-
Берестечку 50 злотих.

Могильницька Раїна тестаментом
від 1651 р. заповіла Берестецькій
церкві 20 злотих⁹⁹⁴.

Билилів? (Луцький повіт)

96.Пречистенська церква.
Належності до унії не встановлено.

*Настоятелі та церковний
причет:*

о. Павло Немировський, зг. 1623
р⁹⁹⁵.

Білий Сток (Луцький повіт)

97.Монастир. Посвяти не
встановлено. Належності до унії не
встановлено.

Монастир відомий з 30-х років
XVII ст. Маєток та монастир Білий
Сток у 30-40-х роках був об'єктом

⁹⁹⁴ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої
половини XVII ст. / М.
Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук
М. І., 2008. — С. 660 – 661.

⁹⁹⁵ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої
половини XVII ст. / М.
Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук
М. І., 2008. — С. 661.

суперечки між панами Білостоцькими та
Гулевичами-Воютинськими. Збереглася
скарга білостоцьких монахів та
Гулевичів на Олександра Білостоцького
від 1639 р., яка яскраво ілюструє
взаємини між сторонами конфлікту. Як
свідчили скаржники, пан Білостоцький
захопив у монастиря млин, спустошив
став, побив монастирського підданого, а
ченців викликав на поєдинок. Приблизно
в цей же час Олександр Білостоцький
разом зі своїми слугами вчинив напад на
монастир та вдався до знущань над
монахами. Останні з цього приводу
свідчили, що нападники стріляли по
монастирським будівлям, цькували
ченців собаками, а потім Олександр
Білостоцький «...квальтомъ
примушаючи казаль выпияти напой
незвычайный и духовнымъ особомъ
шкредливый горельчиско простое
смердячое, а до того пиво квасъное
мовечи: пийте жь!»

Пожертви:

На користь цієї обителі 1648 р.
зробила надання Овдотія Кашевська.
Остання 1648 р. заповіла тестаментом на
змурування церкви Св.Духа у
Білостоцькому монастирі 100 злотих, на
сорокоуст у цій же обителі – 20 злотих.

Настоятелі та чернецтво: о. Ісая Трофимович, ігумен, зг. 1639, Йосиф Юрійович, чернець, зг. 1639. Варсонофій Гровецький, чернець, зг. 1639. Самійло Капустинський, чернець, зг. 1639⁹⁹⁶.

Блудів (Луцький повіт)

98.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

1561 р. Федора Чарторийська забрала з церкви срібне начиння, напрестольне Євангеліє, оправлене сріблом, ризи та ін. речі.

Пожертви:

Костенецький Федір тестаментом від 1656 р. заповів на Блудівську церкву 10 злотих, адамашкові ризи та улюблену книгу – Псалтир⁹⁹⁷.

с.Богури (Богурин?) (Луцький повіт), зг. у1601-1644 рр.

⁹⁹⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 661.

⁹⁹⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 661.

99.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

При церкві знаходилися поховання представників шляхетських родів Хребтовичів-Богуринських та Козинських.

Настоятелі та церковний причет:

о.Яків Лишкевець, зг. у1643-1644 рр⁹⁹⁸.

Бочаниця (Луцький повіт)

100.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Феодора Хомяківна тестаментом від 1604 р. заповіла на Бочаницьку церкву 30 злотих⁹⁹⁹.

с.Букоєм (Букойма?) (Луцький повіт)

101.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

⁹⁹⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 662.

⁹⁹⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 662.

Родинна церква панів
Букоємських, зг. у 1599-1610 рр.

Пожертви:

Ян Люшківський у своєму
тестаменті від 1610 р. заповів
букоємському попові 10 злотих з
умовою, що той буде молитися за
упокій його душі¹⁰⁰⁰.

Буремель (Луцький повіт)

102. Церква Св. Трійці.
Належності до унії не
встановлено.

Пожертви:

Хрінницький Олександр,
тестаментом від 1623 р. заповів
поховати себе при церкві Св. Трійці
у Буремлі. Дружині доручив звести
«kosciołek».

Смиковська Катерина
(дружина Войтеха Защинського),
православна, 1645 р. заповіла
тестаментом на замкову церкву в
Буремлі в маєтності Хрінницьких
100 злотих для придбання срібного
хреста.

---

¹⁰⁰⁰ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої
половини XVII ст. / М.
Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук
М. І., 2008. — С. 662.

Зободневська Христина,
православна, своїм тестаментом від
1649 р. заповіла поховати на
придбання церковного начиння до
замкової церкви в Буремлі 100
злотих¹⁰⁰¹.

Буремець (Луцький повіт)

103. Посвяти церкви не
встановлено, зг. у XVI ст.

Розміщувалася на землях
Жидичинської архімандрії.

Пожертви:

Тестаментом від 1569 р.
Жидичинський архімандрит Іона
заповів на користь настоятеля
буремецької церкви о. Василя копу
литовських грошей та деякі власні
речі.

*Настоятелі та церковний
причет:*

о. Василь, зг. у 1569-1570 рр¹⁰⁰².

Ватин (Луцький повіт)

---

¹⁰⁰¹ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП
Сергійчук М. І., 2008. — С. 662.

¹⁰⁰² Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП
Сергійчук М. І., 2008. — С. 662 – 663.

104.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Церква зг. у 1617-1656 рр. При церкві були поховання Павла Козинського та Марини Чеконської¹⁰⁰³.

Вербче (Луцький повіт)

105.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено, зг. у 1607-1631 рр.

При цьому храмі були поховання Федора Вербського, Григорія, Гаврила та Семена Русальських,

Пожертви:

Тестаментом від 1607 р. пан Федір Вербський, східного обряду, заповів на церкву у Вербках 6 кіп литовських грошей. З цієї суми 4 копи призначалися на виготовлення дзвону, а 2 копи – на ризи для священика. Також заповів урожай з деяких своїх угідь.

---

¹⁰⁰³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 663.

Настоятелі та церковний причет:

о.Левко, піп, зг. 1471 р. (гіпотетично)¹⁰⁰⁴.

Витків (Вітків?) (Луцький повіт)

106.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Новоселецький Андрій, східного обряду, 1641 р. заповів тестаментом поховати себе в церкві у маєтку Витків¹⁰⁰⁵.

Вільгор (Луцький повіт)

107.Покровська церква «на Городищу». Належності до унії не встановлено.

Воронянка Овдотія тестаментом від 1610 р. заповіла поховати своє тіло при церкві с.Вільгор.

Пожертви:

---

¹⁰⁰⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 663.

¹⁰⁰⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 663.

Боговитинівна Маруша 1624 р.
заповіла тестаментом на церкву 100
злотих¹⁰⁰⁶.

Вітоніж (Луцький повіт)

108.Посвяти церкви не
встановлено. Належності до унії не
встановлено.

Родинна церква панів Вітонізьких,
зг. у 1620-1641 рр. При храмі
знаходилися поховання Семена, Софії
та Марцибели Вітонізьких.

Настоятелі:

о.Єлисей Ставецький - до 1627
р¹⁰⁰⁷.

Вовковії (Луцький повіт)

109.Посвяти церкви не
встановлено. Належності до унії не
встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Лукіан (†1625 р.)¹⁰⁰⁸.

Водиради (Одиради) (Луцький
повіт)

110.Посвяти церкви не встановлено.
В унії зг. у 1599-1637 рр.

Церква розміщувалася на землях
Луцького владитства.1599 р. члени Луцької
уніатської капітули подали протестацію на
городського писаря Станіслава Кандибу,
який, будучи за віровизнанням аріанином,
незаконно присвоїв церковний маєток
Водиради та спустошив місцеву
церкву¹⁰⁰⁹.

Войниця (Луцький повіт)

111.Церква Св.Трійці
(монастирська?). Належності до унії не
встановлено.

Кукольський Петро, східного
обряду, 1614 р. заповів тестаментом
поховати себе при церкві Св.Трійці
Войницького монастиря.

Пожертви:

Розволичівна Софія між 1648-1649
рр. заповіла тестаментом на Войницьку

половини XVII ст. / М. Довбищенко.
— К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. – С.
664.

¹⁰⁰⁹ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП
Сергійчук М. І., 2008. – С. 664.

¹⁰⁰⁶ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої
половини XVII ст. / М.
Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук
М. І., 2008. – С. 663.

¹⁰⁰⁷ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої
половини XVII ст. / М.
Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук
М. І., 2008. – С. 663 – 664.

¹⁰⁰⁸ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої

церкву 10 злотих. Заповіла тестаментом поховати себе при Войницькій церкві.

Настоятелі:

Стефан Бужковський, не пізніше 1600 р.

Єлисей Павлович, зг. 1622 р¹⁰¹⁰.

Волків (Луцький повіт).

112.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Мелешківна Оксентія, дружина Вацлава Яроцького, східного обряду, 1649 р. заповіла тестаментом на Волківську церкву 50 злотих¹⁰¹¹.

Вольниця (Вольничі?) (Луцький повіт)

113.Церква Чесного Хреста. Належності до унії не встановлено, зг. у 1602-1622 рр.

¹⁰¹⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 664.

¹⁰¹¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 664.

При церкві були поховання представників шляхетських родин Коритенських, Масальських та Рошанок.

Пожертви:

Кн.Масальська Настасія, православна, тестаментом від 1622 р. заповіла на Вольницьку церкву 10 злотих.

Настоятелі:

о.Андрій, зг. 1602 р.

о.Михайло Євтихевич, зг. 1622 р¹⁰¹².

Воскодави (Луцький повіт)

114.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Тестаментом від 1628 р. Федір Костюшкович-Хоболтовський заповів поховати своє тіло при церкві в с.Воскодави¹⁰¹³.

Воютин (Луцький повіт)

115.Покровська церква. Належності до унії не встановлено.

¹⁰¹² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 664 – 665.

¹⁰¹³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 665.

Родинна церква панів Гулевичів-Воютинських, при якій знаходилася їх родова усипальниця, зг. у 1602-1627 рр.

Пожертви:

Тестаментом від 1626 р. Яцко Гулевич-Воютинський пожертвував на Воютинську церкву 20 злотих на придбання церковних книг.

Тестаментом від 1627 р. Іван Гулевич-Воютинський подарував Покровській церкві 10 злотих¹⁰¹⁴.

Глинське (Луцький повіт)

116.Церква Успіння Пресвятої Богородиці. Належності до унії не встановлено, зг. у 1605-1624 рр. Настоятелі та церковний причет не встановлені¹⁰¹⁵.

Гнидава (Луцький повіт)

117.Церква св.Пантелеймона. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

¹⁰¹⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 665.

¹⁰¹⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 665.

Тестаментом від 1616 р. Анастасія Хомяківна-Смордовська пожертувала на Гнидавську церкву 50 злотих на дзвін, срібний оршок на кадильницю, на келих велику срібну чарку, на хрест меншу срібну чарку, священику гнидавському о.Стефану 8 кіп литовських грошей.

Древинська Єва 1625 р. заповіла тестаментом на Гнидавську церкву 10 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о.Стефан, зг. 1616 р.

о.Юрій-Федір, зг. 1625 р¹⁰¹⁶.

Головчиці (Луцький повіт)

118.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1630 р. (гіпотетично).

Настоятелі та церковний причет не встановлені¹⁰¹⁷.

Голубне (Луцький повіт)

119.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1620 р.

¹⁰¹⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 665.

¹⁰¹⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 666.

1620 р. княжеський священник (ім'я невідоме), перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, за змовою з дяком Яцком спалив цю церкву¹⁰¹⁸.

Городище (Луцький повіт).

120.Посвяти церкви не встановлено.

Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Тестаментом від 1626 р. Адам Трушковський пожертвував на Городиську церкву 13 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о.Йосиф Лишевич, зг. 1626 р¹⁰¹⁹.

Городище (Луцький повіт).

121.Монастир. Посвяти не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Тестаментом від 1626 р. Софія Олецка пожертвувала на монастир 50

¹⁰¹⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 666.

¹⁰¹⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 666.

злотих. 2.Дрозденська Філонія, православна, (черниця Городиського монастиря) 1642 р. заповіла тестаментом на Городищенський монастир 2 тис. злотих¹⁰²⁰.

Городище (Луцький повіт)

122.Церква св.Дмитра. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі церкви:

о.Григорій, зг. 1622 р¹⁰²¹.

Городище (Луцький повіт)

123.Церква св.Юрія. Належності до унії не встановлено.

Пожертви: Пешкевич Фортунат, православний, 1646 р. заповів тестаментом на церкву св.Юрія в Городищі 500 злотих.

Трушковський Адам, віровизнання не визначене, 1626 р. заповів тестаментом на Городиську церкву 13 злотих¹⁰²².

¹⁰²⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 666.

¹⁰²¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 666.

¹⁰²² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 666.

Городок (Луцький повіт)

124.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1626 р.

Настоятелі та церковний причет не встановлені¹⁰²³.

Горохів (Луцький повіт)

125.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Церква розміщувалася у володіннях князів Сангушок – Коширських, де знаходилася їх родова усипальниця. 1601 р. кн.Григорій Сангушко тестаментом від 1601 р. доручив дружині Софії Головчинській звести шпиталі у Кошарах, Горохові, Перемилі і Камені. Водночас він заборонив їй міняти конфесію в церквах його маєтків.

Пожертви:

Бережницький Юрій, тестаментом від 1653 р. заповів на руський шпиталь 5 злотих та мацу житнього борошна.

¹⁰²³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 666.

Волкановський

Марко

тестаментом від 1657 р. заповів на горохівську церкву 150 злотих¹⁰²⁴.

Гоща (Луцький повіт)

126.Монастир св.Михаїла Архістратига. Належності до унії не встановлено.

Монастир фундовано Раїною Гойською (у шлюбі Соломерецькою) не пізніше 1639 р.. На монастир було записано село Курозвони. У фундації Гойської було записано, що «ректор-ігумен» серед інших прав економічного характеру отримав право «...школами такъ же молодежию у них найдуючоюсе прикладомъ иньших академий и коллеювъ рядити...». На відміну від своїх сучасників Раїна Гойська подбала про перспективу свого дітища – монастиря і школи – віддавши її під опіку київського православного духовенства. Наступного 1639 р. православний митрополит св.Петро Могила з погодженням із фундаторкою переніс з Вінниці до Гощі школу, поклавши

¹⁰²⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 667.

таким чином початок Гойській колегії. Про достойний рівень викладання в цьому учбовому закладі видно б з того, що її ректорами були такі високовчені професори, як Ігнатій Оксенович Старушич та Інокентій Гізель.

Крім фундації Раїни Гойської монастир св.Архістратиґа Михаїла отримав наступні надання:

Олександр Гойський не пізніше 1636 р. заповів поховати своє тіло при церкві св.Архістратиґа Михаїла в Гощі.

Околовна Олександра, православна, 1641 р. заповіла тестаментом на церкву гойського монастиря 100 злотих, на шпиталі – 100 злотих, сповіднику (пресвітеру гойської церкви) о.Леонтію Строховському – 50 злотих.

Єловицький Олександр (дружина Єфросиня Потіївна), православний, 1644 р. 3 тис. злотих, які був йому винен Киліян Вільгорський, заповів тестаментом на Київський братський та Гоцанський монастирі. Він же тестаментом від 1646 р. заповів тестаментом Гоцанському

монастирю додатково на сорокоуст 30 злотих, підтвердивши дарування 3 тис. злотих на Київський братський та Гоцанський монастирі. Ці ж надання були продубльовані у третьому тестаменті від 1647 р..

Ламбардович – Мирковицький Данило, православний, 1645 р. заповів тестаментом на гойську церкву 230 злотих, срібний хрест та ін. речі.

Внучківна Софія (дружина пана Новоселецького), православна, не пізн. 1647 р. заповіла тестаментом на церкву гойського монастиря 500 злотих та атлас для виготовлення риз, на шпиталь при гойському монастирі – 150 злотих.

Сковородка Шимон тестаментом від 1652 р. заповів поховати себе при мурованій церкві монастиря у Гощі на яку легував 200 злотих та 5 гривен срібла на лампу.

Новоселецька Анастасія заповітом від 1658 р. надала на Гоцанський монастир св.Михаїла 2 тис. злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о.Ігнатій Оксенович-
Старушець ігумен , зг. 1639 р.

о.Петроній Ласко-Чернчицький
чернець , зг. 1639 р.

о.Лаврентій Петрович чернець ,
зг. 1639 р¹⁰²⁵.

Грушвиця (Луцький повіт)

127.Посвяти церкви не
встановлено. Належності до унії не
встановлено.

В інвентарі маєностей покійного
князя Юрія Івановича Чарторийського
(1605 р.) згадується як новозбудована.
В церкві крім іншого майна було 47
ікон “на золоті”, вісім книг (євангеліє
напрестольне, євангеліє учительне,
апостол, псалтир, устав, дві мінеї та
вибрані житія святих), два дзвони та
ін¹⁰²⁶.

128.Посвяти церкви не
встановлено. Належності до унії не
встановлено.

¹⁰²⁵ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої
половини XVII ст. / М.
Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук
М. І., 2008. — С. 667 – 668.

¹⁰²⁶ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої
половини XVII ст. / М.
Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук
М. І., 2008. — С. 668.

В інвентарі маєностей покійного
князя Юрія Івановича Чарторийського (
1605 р.) згадується стара церква в
Грушовиці при новозбудованій. Старій
церкві належала волока землі¹⁰²⁷.

Губин (Луцький повіт)

129.Посвяти церкви не встановлено.
В унії , зг. у 1618-1629 рр.

Настоятелі та церковний причет не
встановлені¹⁰²⁸.

Гудчий Брод (Луцький повіт)

130.Посвяти церкви не встановлено.
Належності до унії не встановлено.

Гулевич-Дрозденський Семен,
православний, 1647 р. заповів
тестаментам на церкву у Гудчому Броді
200 злотих, священику цього храму за
сорокоуст – дві яловиці та 10 злотих на
вино і ладан¹⁰²⁹.

¹⁰²⁷ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП
Сергійчук М. І., 2008. — С. 668.

¹⁰²⁸ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП
Сергійчук М. І., 2008. — С. 668.

¹⁰²⁹ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП
Сергійчук М. І., 2008. — С. 668 - 669.

Гуляники (Гуляльники) (Луцький повіт).

131. Воскресенська церква. Належності до унії не встановлено.

Фамільний храм родини Гуляницьких, при якому знаходилися численні поховання представників цієї сім'ї, згадується у 1596-1659 рр. На Гуляницьку церкву була надано певне число пожертв – передусім від патронів церкви (Гуляницьких), а також від представників інших шляхетських сімей, пов'язаних з ними родинними стосунками.

Пожертви:

Гуляницький Федір Іванович тестаментом від 1614 р. заповів священику Гуляницької церкви вола, на дзвін до церкви – 20 злотих.

Антоній Сволинський тестаментом від 1624 р. заповів на Гуляльницьку церкву 500 злотих.

Гуляницький Григорій тестаментом від 1638 р. заповів на Гуляницьку церкву та гуляницькому священику три ділянки поля та половину «посяди» в Гуляниках.

Гуляницький Іван тестаментом від 1639 р. доручив родичам купити за 50 злотих рез поля і подарувати його церкві. Пресвітеру гуляницькому відписує 5 кіп литовських грошей.

Гуляницький Ян не пізніше 1645 р. заповів тестаментом на Воскресенську церкву в Гуляниках 100 злотих, пресвітеру гуляницькому о.Павлу Новоселецькому – 100 злотих.

Тулиговський Ян тестаментом від 1659 р. заповів на Гуляницьку церкву срібний хрест вагою 1,5 гривні, що коштував 30 злотих.

Настоятелі церкви:

о.Іван Дашкович, зг. 1622 р. (гіпотетично).

о.Іван Стефанович, зг. у 1622-1624 рр. (гіпотетично).

о.Григорій Набільський, зг. 1631 р.

о.Павло Новоселецький, пресвітер, зг. у 1636 -1645 рр.¹⁰³⁰.

Деражня (Луцький повіт)

¹⁰³⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ІІІ Сергійчук М. І., 2008. — С. 669 – 670.

132. Церква Чесного Хреста. Належності до унії не встановлено, зг. у 1623-1648 р.

Внуківна Гальшка заповіла тестаментом на Деражненську церкву 25 злотих, на деражненський шпиталь – 2 злоті¹⁰³¹.

Деревени (Дерев'яни?) (Луцький повіт)

133. Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Линевська Феодора тестаментом від 1609 р. заповіла поховати себе в маєтку Деревени у володіннях Чарторийського¹⁰³².

Дермань (Луцький повіт)

134. Монастир Св. Трійці. В унії з 1627/1628 рр.

Розміщувався у володіннях князів Острозьких. Перша згадка

¹⁰³¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 670.

¹⁰³² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 670.

про монастир в Дермані відноситься до 1499 р. Припускають, що монастир і церкву було зведено на кошти князя Василя Красного на старовинному замчищі.

Ширших свідчень про історію Дерманського монастиря до 70-х років XVI ст. не збереглося. Відомо, що в 1575-1576 рр. маєтностями Дерманської обителі управляв першодрукар Іван Федоров. Після проголошення унії в Бресті Дерманський монастир перетворився на один із центрів антиунійного руху на Волині. Цьому сприяла позиція патрона монастиря – князя Костянтина Острозького, який рішуче виступив на захист православ'я. 1602 р. князь надав Дерманський монастир православним ченцям, які мали жити за статутом св. Василя Великого, забов'язавши здібних монахів підвищувати свій освітній та духовний рівень – вивчати св. Письмо, а також слов'янську, грецьку та латинську мови, для чого запросив православних викладачів. Ймовірно, фундація 1602 р. дала поштовх до короточасного пожвавлення духовного та релігійного життя в Дермані. Тут розміщується

друкарня Дем'яна Наливайка. У 1604-1605 рр. тут було видано Октоїх та полемічний твір «Лист Мелетія...до Іпатія Потія...». 1603 р. зусиллями місцевих монахів було перекладено з грецької мови твір «Сигматикон». На жаль, спалах духовного та інтелектуального життя в Дермані був дуже коротким. З невідомих причин 1605 р. діяльність місцевого осередку була згорнута, а типографію переведено до Острога.

Вдруге Дерманський монастир стає помітним осередком релігійного та духовного життя на Волині з другої половини 20-х років XVII ст., коли ця обитель перейшла під управління відомого письменника-полеміста та вченого о.Мелетія Смотрицького. Колишній полум'яний захисник православ'я, він 1627 р. переглянув свої погляди і таємно прийняв унію. Саме в якості таємного уніата Смотрицький отримав від князя Олександра Заславського презенту на Дерманський монастир. Наступного, 1628 р. він відкрито виявив себе уніатом, після чого

очолювана ним обитель остаточно приєдналася до єдності з Римом. З цього часу і аж до смерті (†1633) Мелетій Смотрицький майже безвиїдно проживав у Дермані, де займався літературною діяльністю. Саме тут були створені останні твори в його житті – «Apologia», «Paraenesis», «Exethesis», в яких він переконував православних прийняти унію і в такий спосіб покінчити з церковним розколом в Україні та Білорусі. Наступний після Мелетія Смотрицького настоятель Дерманської обители (о.Іван Дубович) продовжив традицію свого попередника, залишивши після себе працю «Образ prawosławney cerkwi Wschodniey», а також інші твори, що залишилися в рукописах.

1643 р. Дерманський монастир став предметом конфлікту між уніатами та римо-католиками. Останні намагалися вплинути на патрона цієї обители (Владислава Заславського) з метою переконати його передати обитель в Дермані та Дубні католицькому ордену Босих Кармелітів. Проте Рим прийняв сторону уніатів і заборонив

Владиславу Заславському
відбирати монастирі у з'єднаних.

За часів управління
монастирем Мелетієм
Смотрицьким та Іваном Дубовичем
в Дермані велося капітальне
будівництво – були зведені кам'яні
мури навколо обителі, внаслідок
чого вона стала подібною на
маленьку фортецю. Втім, ці
оборонні споруди не врятували
монастир від нападів татар в часи
Визвольної війни під проводом
Богдана Хмельницького у середині
XVII ст.

Монастирю належали за
правом «вічної посесії» маєтки
князів Острозьких (згодом
Заславських) - Белашів, Кунін та
Коршів. Встановлено, що при
Дерманському монастирі були
поховання представників
шляхетських родин Одинців та
Германовичів.

Пожертви:

Тестаментом від 1607 р.
Промчейко Богуш заповів на
Дерманський монастир і на
шпиталь при ньому 6 кіп
литовських грошей.

Одинець-Соколовський
Костянтин тестаментом від 1616 р.
заповів на Дерманську церкву
Св.Трійці 50 злотих.

Тестаментом від 1626 р. Василь
Германович пожертвував на
монастирську церкву 10 кіп
литовських грошей.

Настоятелі та чернецтво:

Настоятелі: о.Іван Степанович,
ігумен, зг. у 1570 - † не раніше 1571
рр, о.Федір Якович, ігумен між 1571-
1574 рр, о.Михайло Джура, ігумен у
1574-1575 рр, о.Олександр
Путятицький, архімандрит, зг. 1622
р., о.Іезекіль Курцевич, архімандрит,
єпископ Володимиро-Берестейський,
зг. у 1622-1625 рр., о.Мелетій
Смотрицький, архімандрит, зг. у
1627-†1633 рр., о.Іван Дубович,
архімандрит, зг. у 1634 -†1646 рр.

Ченці: Ісая Радовицький,
ієродиякон?, зг. 1631 р., Іванович,
чернець, зг. 1634 р., о.Іпатій
Радиєвич, ієромонах, зг. 1634 р.,
о.Микоян Теодорович, ієромонах, зг.
1634 р., о.Єремія Смотрицький,
архідиякон, зг. у 1634-1637 рр.,
о.Лаврентій Нозелковський,
ієромонах та економ, зг. у 1634-1641

рр., о.Ісає Бадевич, ієромонах, зг. 1637 р., о.Митрофан (Смотрицький?), еклезіарх, зг. 1637р., о.Рафаїл, ієромонах та економ, зг. 1637 р., о.Ісає Радєвич, ієромонах, зг. 1641 р., Стефан Негребецький, чернець-василіанин, зг. 1641 р., Атанасій Кулемчицький, чернець-василіанин, зг. 1643 р., о.Серафим Бельський, намісник монастиря, зг. у 1643-1647 рр., Герасим Куницький, чернець-василіанин, зг. 1647 р., о.Савицький, намісник монастиря, зг. 1647 р., о.Лаврентій Коселів, †1649 р.

Світське духовенство:
о.Григорій, монастирський священик, зг. 1571 р.¹⁰³³.

135. Посвяти церкви (парафіальної) не встановлено. В унії зг. 1634 р.

Настоятелі та церковний причет:

о.Василій, зг. 1634 р.¹⁰³⁴.

¹⁰³³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 670 – 672.

Дідичі (Луцький повіт)

136. Посвяти церкви не встановлено. В унії з 1596 р.

Розміщувалася у володіннях князів Радзивиллів, які з часу проголошення унії в Бресті активно впроваджували її у своїх посіlostях за правом патронату. 1598 р. дідицький протопоп о.Гаврило Савицький підписав луцьку заяву волинської шляхти в сенат, в якому дав згоду на унію та новий календар.

Пожертви:

Тестаментом від 1611 р. Микола Кидринський пожертвував на цю церкву 50 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о.Гаврило Савицький, протопоп, зг. 1598 р.¹⁰³⁵.

Добрятин (Луцький повіт)

¹⁰³⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 672.

¹⁰³⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 672 – 673.

137.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Розміщувалася у Добрянинському замку.

Пожертви:

Тестаментом від 1604 р. Олександра Семашківна відписала на храм церковне начиння, яке лишилося після її чоловіка (князя Андрія Крупського), та руські книги. Піп мав отримати 2 копи грошей. Заповіла тестаментом поховати себе при церкві в Добрянинську замку.

У тестаменті Яна Люшківського (римо-католик) від 1610 р. було доручено продати коней і за виручені гроші придбати дзвін для Добрянинської церкви¹⁰³⁶.

Дорогобуж (Луцький повіт)

138.Успенський (Пречистенський) монастир. В унії зг. у 1619-1644 рр.

¹⁰³⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 673.

Час заснування монастиря невідомий. Встановлено, що однойменний монастир стояв на цьому місці ще в часи Київської Русі. У 1577 р. або в 1582 р. в Дорогобужі було зведено Успенську церкву, але чи була вона новим храмом, чи йшлося про реставрацію руїн старого — невідомо.

Не пізніше 1619 р. монастир став уніатським. Ця обставина викликала невдоволення пана Соколовського, чиї володіння межували із землями Дорогобужської обителі. 3 грудня 1622 р. він, бажаючи провчити архімандрита о.Єремію Лисятицького за перехід в унію, наслав своїх озброєних підданих на монастирських селян, які ловили рибу в озері Перекоп. При цьому чотирьох із них було тяжко поранено, а о. Лисятицького після жорстокого побиття мало не втопили в ополонці. Православний митрополит Петро Могила у своєму творі «Літос» (1644) згадував Дорогобужський монастир в числі уніатських обителей, що перебувають у занепаді. За його свідченнями, в цій обителі проживав лише її настоятель та послушник.

Монастирю належав маєток Монастирець, річна оренда якого приносила прибуток у розмірі 250 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о.Тимофій, архімандрит, зг. 1570 р., о.Геласій Русовський, архімандрит, зг. у 1619-1620 рр., о.Єремія Лисятицький, архімандрит, зг. у 1620-1629 рр., о.Никифор Заровський, архімандрит, зг. у 1629-1631 рр¹⁰³⁷.

Дроздени (Луцький повіт).

139.Церква св.Василія. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Тестаментом від 1623 р. Раїна Дахновичова заповіла на користь церкви 100 злотих і 50 злотих на виготовлення дзвону для неї. Крім того, 10 злотих Дахновичова пожертвувала священику за відправу сорокоуста. При цьому ж храмі мало бути поховано її тіло.

¹⁰³⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 673 – 674.

Настоятелі та церковний причет:

о.Костянтин Михайлович, зг. 1623 р. (*гіпотетично*)¹⁰³⁸.

Дубищі (Луцький повіт)

140.Монастир Св.Спаса. В унії зг. у 1596-1633 рр.

Розміщувався на землях Луцько-Острозької єпископії. Деякий час був сполучений в одне ігуменство з Пречистенським монастирем м.Луцька (, зг. від 1620 р.). До 1612 р. в Дубищенському монастирі зберігалася пергаментна книга “Життя святих” подарована цій обителі невідомим жертводавцем. 1633 р. монастир разом з іншими маєтками Луцької єпископії був переданий православному єпископу Атанасію Пузині.

Настоятелі та чернецтво:

о.Єремія, пресвітер, зг. 1602 р.

о.Макарій Созанський, ігумен, зг.у 1612-1629 рр¹⁰³⁹.

¹⁰³⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 674.

¹⁰³⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини

Дубляни (Луцький повіт)
141.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о. Карпо, зг. 1605 р¹⁰⁴⁰.

Дубно (Луцький повіт)

142.Монастир Св.Спаса. В унії з 1629/1630 р.

Заснований князями Острозькими у XV ст., до 1643 р. обитель була дерев'яною.

Монастир мав статус архімандрії, до якої належали ще два монастирі — Чесного Хреста у Дубні та Воскресенський біля с.Підбірче. Монастирю належав ґрунт та піддані у с.Мятин.

Дубенська архімандрія приступила до унії за сприянням князя Олександра Заславського у 1628–1629 рр. Першим настоятелем-уніатом монастиря Св. Спаса (і водночас

архімандритом дубенським) був Касіан Сакович. 1633 р. православні солдати місцевого гарнізону вчинили напад на монастир. В результаті ченці Саннік та Зозулинський зазнали тяжких поранень. Ймовірно, саме в цьому монастирі 1636 р. перебував в ув'язненні православний чернець Бенедикт Гриневицький, якого архімандрит Касіан Сакович намагався схилити до унії. Зусиллями архімандрита Касіана Саковича та його наступника Прокопія Хмелевського обитель було відбудовано і зведено нову муровану монастирську церкву. Напередодні Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького в Дубенській архімандрії проживало 10 ченців.

Пожертви:

Єфросинія Потіївна тестаментом від 1635 р. заповіла Дубенський монастир Св.Спаса 200 злотих. Другим своїм тестаментом від 1639 р. вона зменшила свою дотацію на церкву Св.Спаса у Дубні до 30 злотих.

Настоятелі та чернецтво:

XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. – С. 674.

¹⁰⁴⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М.

Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. – С. 674.

о.Геннадій Ржищовський, архімандрит, зг. у 1623-1626 рр., о.Олексій Івашківський, намісник Дубенського монастиря, зг. 1626 р., о.Касіян Сакович, архімандрит, зг. 1636 р., о.Леонтій, чернець, не пізніше 1644 р. втік з монастиря¹⁰⁴¹.

143.Монастир Чесного Хреста. В унії з 1629 р.

Входив до складу Дубенської архімандрії. Час заснування не встановлено.

Настоятелі та чернецтво:

о.Йов Залізо, зг. бл. 1584-1604 рр.

о.Герасим Кониський, ігумен, зг. 1636 р.

о.Геннадій Жуховський, ігумен, зг. 1639 р¹⁰⁴².

144.Церква св.Миколая

Пожертви:

Мокринська Маруша (чоловік Бенедикт Словицький), гіпотетично в

унії, 1655 р. заповіла тестаментом поховати себе при церкві св.Миколая у м.Дубно. Екзекуторам тестаменту доручає обдарувати церкву, при якій спочиватиме її тіло¹⁰⁴³.

Дубровиця (Луцький повіт)

145.Церква св.Миколая (гіпотетично). Належності до унії не встановлено.

Згадується 1606 р. При церкві були поховання представників родини Мильських.

Пожертви:

Гречина Костянтин, східного обряду, 1649 р. заповів тестаментом попові церкви св.Миколая у Домбровиці (Дубровиці?) 10 злотих¹⁰⁴⁴.

Дядковичі (Луцький повіт)

146.Церква св.Параскеви П'ятниці. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

¹⁰⁴¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 674 – 675.

¹⁰⁴² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 675.

¹⁰⁴³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 675.

¹⁰⁴⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 766.

Не пізніше 1607 р. пан Богуш Промчейко пожертвував на церкву 2 тис. кіп литовських грошей. При цій же церкві він заповів поховати своє тіло.

Духовенство не встановлено¹⁰⁴⁵.

Жеручичі (Луцький повіт?)

147. Преображенський монастир. Належності до унії не встановлено.

Згадується 1605 р. При монастирі було поховання Марини Стародовської.

Настоятелі та чернецтво не встановлені¹⁰⁴⁶.

с. Жидичин (Луцький повіт)

148. Монастир св. Миколая. В унії зг. у 1620/21-1633 і 1638-1648 рр.

Монастир відомий з XIII ст. своєю чудотворною іконою св. Миколая. Згідно Іпатіївського

¹⁰⁴⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 676.

¹⁰⁴⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 676.

літопису, на поклоніння до цього образу 1227 р. їздив князь Данило Галицький. 1496 р. татари під час чергового нападу на Волинь спалили Жидичин та зруйнували монастир св. Миколая.

1511 р. король Сигізмунд I видав грамоту Костянтину Івановичу Острозькому на право дожиттєвого володіння Жидичинським монастирем. У 70-х рр. XVI ст. монастир перебував «в опіці» Луцького єпископа Івана Борзобогатого. Грамотою від 1580 р. короля Стефана Баторія обитель було передано в посесію Мегленському єпископові греку Феофану.

На час проголошення унії (1596 р.) архімандритом Жидичинського монастиря був племінник Львівського єпископа Гедеона Балабана Григорій-Гедеон Балабан. Він, як і його дядько, рішуче виступив на боці православних і невдовзі вступив в конфлікт з Луцьким уніатським єпископом Кирилом Терлецьким, який намагався встановити контроль над Жидичинським монастирем та його маєтками. Протистояння між сторонами час від часу переростало у

збройні сутички між слугами та приятелями архіандрита і єпископа, в результаті яких кілька осіб було поранено. Кінець-кінцем єпископ Терлецький змушений був припинити спроби заволодіти монастирем, а Григорій-Гедеон Балабан отримав можливість керувати обителлю аж до кінця свого життя (†1620).

Після смерті Григорія-Гедеона Балабана король Сигізмунд III надав привілей на Жидичинську архімендію Никодиму Шибинському, уніату. За часів о.Никодима Шибинського Жидичинський монастир став центром скандалу завдяки голосній справі про неморальну поведінку його настоятеля. Розтрата церковних маєтків, напади на земельні володіння сусідів, повний розвал чернечого життя в монастирі призвели до того, що 1625 р. Никодима Шибинського було віддано під суд митрополита Йосифа Рутського. Викритий у численних злочинах, в тому числі у вбивстві та перелюбі, він був позбавлений духовного сану і ув'язнений у

віленській монастирській тюрмі на шість років.

Часи настоятельства о.Йосифа Баковецького (1626-1632) були для Жидичинського монастиря відносно спокійним часом. Це був період тимчасової стабілізації релігійної ситуації на Волині. Стосунки уніатів та православних з відвертого протистояння перейшли в русло переговорного процесу, активну участь в якому брав архімендрит Жидичинський Йосиф Баковецький.

Після смерті Володимирського єпископа Йоакима Мораховського о.Баковецький отримав номінацію на Володимирську кафедру. Його змінив на архімендритстві о.Пахомій Оранський (1633), але протримався він на цій посаді недовго – після смерті короля Сигізмунда III новий король Владислав IV пішов на суттєві поступки православним, визнавши в польсько-литовській державі православну ієрархію та передавши православним ряд церков та монастирів, що належали до королівського подання. В числі останніх була Жидичинська архімендія, яка була передана

Луцькому православному єпископу о.Атанасію Пузині.

Часи управління монастирем о.Пузиною були неспокійними для обителі. Колишній архімандрит о.Оранський намагався відновити свої права на монастир через суд, але успіху в цій справі не досяг. Водночас, о.Пузина надав Жидичин в посесію пану Стремецькому, який володів монастирем та його маєтками за орендним правом. Внаслідок його господарської діяльності монастир було спустошено, а богослужіння в ньому припинено. Понад те, будучи за віровизнанням аріанином, пан Стремецький зневажив християнську святиню, перетворивши монастирську церкву Св. Духа на місце зберігання продовольчих припасів і навіть заганяв туди собак, хортів і свиней.

1638 р. конфесійний статус Жидичинської архімандрії знову був змінений. При завершенні розподілу церков між уніатами і православними ця обитель разом з її маєтками зрештою була призначена на утримання уніатського митрополита о.Рафаїла

Корсака, якого навесні цього ж року було введено у володіння монастирем. Відтоді і до 1649 р. Жидичинський монастир був резиденцією уніатських митрополитів - Рафаїла Корсака та Антонія Селяви. В різний час мали тут також резиденцію й інші уніатські владики - єпископ Вітебський Никифор Лосовський та вікарій Київської митрополії єпископ Самборський Павло Овлочимський.

При монастирі св.Миколая у Жидичині була значна бібліотека. Згідно з описом від 1620 р. вона нараховувала 81 видання, в тому числі 9 пергаментних та 28 рукописних книг. Деякі з них були прикрашені сріблом та коштовним камінням. Крім суто богослужбових видань в монастирі зберігалися твори св.Івана Златоуста, св.Василія Великого, св.Григорія Богослова та св.Єфрема Студита.

Жидичинський монастир був одним із найбагатших на Україні. Крім підданих у Луцьку (проживали у 10 халупах над р.Стир), обитель володіла цілою волостю, яка давала близько 3,7 тис. злотих щорічного

прибутку від її оренди. До складу цієї волості входили наступні володіння: Рокини (3 роки) — 1,8 тис. злотих; дві корчми у селах Буремець і Підгайці (4 роки) — 300 злотих; маєтки Буремець і Підгайці (3 роки) — 3,5 тис. злотих; маєток Липляни з двома волоками землі (20 років) — 200 злотих; маєток Боголюбове (4 роки) — 3 тис. злотих; маєток Клепачів (3 роки) — 1,5 тис. злотих; маєтки Жабка та Воля Железецька (3 роки) — 1,5 злотих; Сапогов (3 роки) — 500 злотих;

Настоятелі та чернецтво:

Настоятелі та намісники: о.Іона архімандрит, зг. у 1659 –† не пізніше 1570 рр., о.Феофан, єпископ Мегленський, архімандрит (вперше) у 1580-1582 рр., о.Іона Борзобагатий-Красенський, єпископ Луцький, архімандрит, зг. 1583 р., о.Феофан, єпископ Мегленський, архімандрит (вдруге) 1585 р., о.Гедеон Балабан, єпископ Львівський, архімандрит у 1586-1589 рр., о.Гедеон (Григорій) Балабан, архімандрит у 1589 - †1620 рр., о.Никодим Шибинський,

архімандрит у 1621-1626 рр., о.Йосиф Баковецький, архімандрит у 1626-1632 рр., о.Пахомій Оранський, архімандрит 1633 р., о.Атанасій Пузина, єпископ Луцький, архімандрит Жидичинський у 1633-1638 рр., о.Рафаїл Корсак, митрополит Київський, архімандрит Жидичинський у 1638-†1640 рр., о.Антоній Селява, митрополит Київський, архімандрит Жидичинський у 1641-†1643 рр., о.Никифор Лосовський, титулярний єпископ Вітебський, архімандрит Лещинський з осідком в Жидичинському монастирі (1641-1642), архімандрит Жидичинський у 1643-†1649 рр., о.Климентій Несвіцький, ігумен Жидичинський, зг. 1636 р., о.Ісая Берецький (Перецький?), намісник Жидичинського монастиря, зг. 1639 р., о.Павло Овлочимський, єпископ Самборський, вікарій Київської митрополії та архімандритства Жидичинського, зг. 1639 р.

Ченці:

Ларіон Безрукий, чернець, зг. 1604 р., о.Олексій Лишанський (Лашенський), ієродиякон, зг. у 1620-

1628 рр., о.Василій Миленський, ієромонах, зг. 1621 р., о.Діонісій, ієромонах, зг. 1621 р., о.Ісакій Вичинський, ієромонах, зг. у 1621-1625 рр. 1626 р., після усунення з архімандрії о.Никодима Шибинського і до передачі обителі о.Йосифу Баковецькому виконував обов'язки дозорці монастиря та його маєтків, о.Ісая Іванович, чорний священноінок, зг. у 1622-1623 рр., о.Олексій Івашківський, чернець-василіанин, зг. 1625 р., о.Порфирій Пиринський, ієромонах (намісник луцький), зг. у 1622-1630 рр., о.Неофіт Курмашевич-Фрик, ієромонах, зг. 1626 р., о.Бенедикт Баковецький, чернець, зг. 1631 р., о.Андрій Злотий (Злоцький), чернець, зг. у 1629-1630 рр., о.Лаврентій Смольницький, чернець, зг. у 1630-1631 рр., о.Лука Гонкевич, диякон, зг. 1630 р., о.Панкратій Попель, ієродиякон, член Жидичинської капітули, зг. 1636 р., о.Паулін Дембський, архідиякон митрополичої соборної церкви св.Миколая у Жидичині, зг. 1639 р., о.Варнава Ільковський, чернець, зг. 1641 р., о.Олексій Лисенський,

чернець, зг. 1644 р., о.Самуїл Пигилевський, чернець, зг. 1644 р., о.Костянтин Павлович, чернець, зг. 1645 р., о.Теофан Боремський, чернець, зг. 1645 р., о.Генадій Микієвич, чернець, зг. 1647 р.

Світське духовенство:

о.Стефан, монастирський священник, зг. 1569 р., о.Федір, піп, зг. 1586 р., о.Симеон Волчкович (Волкович), священник, член Жидичинської капітули у 1620-1630 рр.¹⁰⁴⁷.

149.Церква Св.Духа. В унії зг. у 1620/21-1633 рр., 1638-1648 рр.

Настоятелі та церковний причет:

о.Василій Криницький (протопоп луцький), зг. 1639 р.¹⁰⁴⁸.

150.Воскресенська церква.

1636 р. при церкві розміщувався жіночий православний монастир.

¹⁰⁴⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 676 — 680.

¹⁰⁴⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 680.

Настоятелі та чернецтво:

Марина Гулевичівна, ігуменя, зг. 1636 р., Парасковія Свищівська, черниця, зг. 1636 р¹⁰⁴⁹.

с.Жабче (Луцький повіт)

151.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. у 1618-1625 рр.

Настоятелі та церковний причет:

о.Василь Заблоцький, зг. 1625 р¹⁰⁵⁰.

Жорнищі (Луцький повіт)

152.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Кобильська Єлизавета (перший чоловік Фабіян Залеський, другий – Юрій Станіславський) 1632 р. заповіла тестаментом на Жорниську церкву 20 злотих¹⁰⁵¹.

¹⁰⁴⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 680.

¹⁰⁵⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 680.

¹⁰⁵¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої

Жорнів (Луцький повіт)

153.Посвяти церкви не встановлено. В унії з 1639 р..

В листі уніатського протопопа Андрія Речинського від 7 червня 1639 р. до Катерини Замойської пише про свою візитацію містечка Жорнів, мешканці якого перейшли до унії. Просить надати жорнівську парафію Олексію Комару¹⁰⁵².

Заборів (Луцький повіт?)

154.Церква св. Михайла. Належності до унії не встановлено.

Красинський Іван, східного обряду, 1602 р. заповів тестаментом поховати його при Заборівській церкві.

Настоятелі та церковний причет:

о. Петро Якович, зг. 1602 р¹⁰⁵³.

Забороль (Луцький повіт)

половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 680.

¹⁰⁵² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 680.

¹⁰⁵³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 680.

155.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Тестаментом від 1602 р. Княгинський Іван заповів поховати своє тіло при цій церкві¹⁰⁵⁴.

Звинязь (Луцький повіт)

156.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

1653 р. Бережницький Юрій, православний, заповів тестаментом церкві на молитву за душу брата 15 злотих¹⁰⁵⁵.

Здениж (Луцький повіт)

157.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

За інвентарем 1604 р. в церкві, крім іншого майна, згадувалися книги: напрестольне Євангеліє,

¹⁰⁵⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 680.

¹⁰⁵⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 681.

оправлене сріблом, Устав, Октоїх, Тріодь пісна, Тріодь квітна, рукописний Псалтир та Апостол.

Настоятелі та церковний причет не встановлені¹⁰⁵⁶.

Зденське (Зданівка?) (Луцький повіт)

158.Церква св. Михайла. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о. Григорій, зг. 1623 р¹⁰⁵⁷.

Злотолин (Луцький повіт)

159.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено, зг. у 1653-1656 рр.

Злотолинська Єва (дружина Яна Жуловецького), східного обряду, 1656 р. заповіла тестаментом поховати у Злотолині за звичаєм Східної Церкви. Просить екзекуторів тестаменту за можливістю обдарувати церкву, духовенство та шпиталі.

¹⁰⁵⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 681.

¹⁰⁵⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 681.

При церкві знаходилися поховання представників родини Злотолинських¹⁰⁵⁸.

Іваничі (Іваниничі?) (Луцький повіт)

160.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Іваницький Лаврін, східного обряду, 1624 р. заповів тестаментом поховати себе при Іваницькій церкві.

Настоятелі та церковний причет:

о.Сидор, зг. 1601 р¹⁰⁵⁹.

Іванівка (Луцький повіт)

161.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Сава Лабоцький, зг. 1629 р¹⁰⁶⁰.

¹⁰⁵⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 681.

¹⁰⁵⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 681.

Камінь (Каменка?) (Луцький повіт)

162.Церква Св.Трійці. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Лев Трушович, зг. 1591 р¹⁰⁶¹.

Килікіїв (Луцький повіт)

163.Назву церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Наум, пресвітер “кілікійський”, зг. 1639 р¹⁰⁶².

Ківерці (Киверці) (Луцький повіт)

164.Церква св.Офанасія. Належності до унії не встановлено, зг. 1617 р.

При церкві існували поховання представників родини Сербиновичів¹⁰⁶³.

¹⁰⁶⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. ...

¹⁰⁶¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 681 - 682.

¹⁰⁶² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 682.

¹⁰⁶³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 681.

165.Церква св.Івана Хрестителя. Належності до унії не встановлено. Зг. 1645 р.

1645 р. Феодра Коллонтаївна-Підгасцька заповіла поховати своє тіло при цій церкві¹⁰⁶⁴.

Клевань (Луцький повіт)

166.Церква Св.Трійці. Належності до унії не встановлено.

Розміщувалася на території Клеванського замку. 9 листопада 1617 р. внаслідок необережного поводження з вогнем церква дощенту згоріла разом з усім начинням. Разом із нею згоріла частина Клеванського замку, який належав князю Миколаю Чарторийському.

Настоятелі та церковний причет:

о.Трифоній, протопоп клеванський, зг. 1584 р.

о.Діонісій, зг. у 1602 – 1617 рр. (гіпотетично).

XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 682.

¹⁰⁶⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 682.

о.Максим дяк, зг. 1617 р¹⁰⁶⁵.

167.Церква св.Михаїла. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Іван, зг. 1584 р¹⁰⁶⁶.

с.Княгинин (Луцький повіт)

168.Богоявленська церква. Належності до унії не встановлено.

Зведена коштом пана Івана Княгининського в кінці XVI — на початку XVII ст. При цьому храмі були поховання представників родин Збранських, Княгининських та Рогоз.

Пожертви:

Тестаментом від 1637 р. Гелжбета Слупичанка заповіла тестаментом на церкву в Княгинині 50 злотих.

Хрінницький Ян, православний, 1638 р. заповів тестаментом на церкву в Княгинині 50 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

---

¹⁰⁶⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 682.

¹⁰⁶⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 682.

о.Климентій Федорович (гіпотетично), зг. 1596 р., о.Мартин, зг. 1623 р¹⁰⁶⁷.

169.Церква Різдва Богородиці Належності до унії не встановлено.

Нарбут Мацей, східного обряду, 1637 р. заповів тестаментом поховати себе при церкві Різдва Богородиці в Княгинині¹⁰⁶⁸.

Князь (Князі?) (Луцький повіт)

170.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Родинний храм панів Князьких, при якому знаходилася їх родова усипальниця.

Пожертви:

Князький Лаврін (дружина Маруша Рогозянка), православний,

¹⁰⁶⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 682 – 683.

¹⁰⁶⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 683.

1634 р. заповів тестаментом священику з с.Князі 5 злотих¹⁰⁶⁹.

Коблин (Луцький повіт)

171.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Василій Желехович, священик, зг. 1598 р¹⁰⁷⁰.

Козин (Луцький повіт)

172.Церква Св.Трійці. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Тестаментом від 1636 р. Костянтин Хорошко заповів на церкву 100 злотих.

Скирмонтвна Анна, православна, 1640 р. заповіла тестаментом на Козинську Святотроїцьку церкву 100 злотих і срібло та 100 злотих на дзвін. Козинському священику – корову з

¹⁰⁶⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 683.

¹⁰⁷⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 683.

телям, 25 злотих за сорокоуст, дві маці жита, на козинський шпиталь – 10 злотих. Заповіла тестаментом поховати себе при церкві Св.Трійці в Козині.

Щеневська Анна (чоловік Ян Миколаєвський), східного обряду, 1658 р. тестаментом доручила для Козинської церкви виготовити ризи з китайки та кадильницю, на «різні шпиталі» 30 злотих. Заповіла тестаментом поховати себе при Козинській церкві.

Настоятелі та церковний причет:

о.Офанасій Колчинець, зг. у 1622-1627 рр¹⁰⁷¹.

Колесничі (Колесники?)
(Луцький повіт)

173.Цервка Св.Трійці.
Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

---

¹⁰⁷¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 683 – 684.

Боговитинівна Маруша, православна, 1624 р. заповіла тестаментом на церкву 100 злотих.

Настоятелі церкви:

о.Василій Григорович, зг. у 1622-1624 рр¹⁰⁷².

Колодії (Луцький повіт)

174.Монастир св.Онуфрія.
Належності до унії не встановлено, зг. 1608 р.

Настоятелі та чернецтво не встановлені¹⁰⁷³.

Колодязі (Луцький повіт)

175.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. у 1596-1637 рр.

Церква розміщувалася в межах єпископських володінь Луцької кафедри. 1637 р. мешканець цього села Карп Бунякевич прибув у супроводі уніатського протопопа до Луцька, де 14 лютого в присутності єпископа Єремії Почапівського сві-

---

¹⁰⁷² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 684.

¹⁰⁷³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 864.

дчив про чудесне зцілення від хвороби. Як сам він оповідав, на другий день Великого Посту у нього розболілася права рука. Лікування не дало наслідків. Від сильного болю Карп не міг спати цілий тиждень. Весь цей час він перебував у молитві, сподіваючись на полегшення. Раптом Бунякевич почув внутрішній голос: «A czemu nie wzywasz władzki Polockiego na pomoc do Pana Boga?» Не знаючи імені владики, Карп закликав: «Władzko święty! Modłisa za mnie!», після чого зцілювався. Свідчення завірив своїм підписом Луцький єпископ Єремія Почаповський та о.Прокопій, пресвітер колодязький.

Настоятелі та церковний причет:

о.Прокопій, зг. 1637 р.¹⁰⁷⁴.

Коренець (Луцький повіт)

176.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

---

¹⁰⁷⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 684.

Радавський Леско 1630 р. заповів тестаментом «мито» за службу у Ігнатія Коренецького на Коренецьку церкву¹⁰⁷⁵.

Корець (Луцький повіт)

177.Церква св.Кузьми і Дем'яна. Православна.

Пожертви:

Пешкевич Фортунат, православний, тестаментом від 1646 р. заповів на церкву св.Кузьми і Дем'яна в Корці 100 злотих, на корецький шпиталь — 100 злотих¹⁰⁷⁶.

178.Монастир (жіночий). Посвяти не встановлено. Православний.

Родинний монастир православної гілки князів Корецьких, при якому знаходилася їх сімейна усипальниця. При обителі були поховані також представники родин Ковицьких, Людеровичів та Хребтовичів-Богуринських.

Пожертви:

---

¹⁰⁷⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 684.

¹⁰⁷⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 684 - 685.

Тестаментом від 1626 р. княгиня Ізабела Корецька заповіла на монастир 18,8 тис. злотих, худобу з щикичинського маєтку та ін. майно. В цьому ж монастирі під грушкою (не в церкві) біля келії своєї доньки, черниці Серафими мало бути поховано її тіло.

Людєровичівна Марія, православна, 1645 р. заповіла тестаментом на Корецький Успенський монастир 100 злотих, міським корецьким священикам – 100 злотих, монастирському священику о.Захарію – 10 талярів.

Ковицька Єва дружина Яна Вноровського, православна, бл. 1649 р. заповіла тестаментом на Корецький монастир 100 злотих.

Настоятелі та черниці:

Серафима Корецька черниця , зг. 1626 р¹⁰⁷⁷.

Котів (Луцький повіт)

179.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. у 1643-1644 рр.

---

¹⁰⁷⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 685.

Настоятелі та церковний причет:

о.Яків, священик, зг. 1599 р.

о.Михайло Сосновський, зг. у 1643-1644 рр¹⁰⁷⁸.

Красне (Луцький повіт)

180.Преображенська церква. Належності до унії не встановлено, зг. у 1599-1617 рр.

1617 р. католицький чернець Антоній Мосчинський викрав у цьому храмі срібний келих. За це, а також за інші злочини, його було позбавлено духовного сану і віддано під суд.

При храмі знаходилися поховання представників родини Гулевичів-Перекальських¹⁰⁷⁹.

Кростів (Луцький повіт?).

181.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Кн. Збаразька Олександра тестаментом від 1616 р. просила

---

¹⁰⁷⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 685.

¹⁰⁷⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 685.

чоловіка (Криштофа Єловицького) перебудувати стару церкву в Кростові та забезпечити її начинням. Заповіла поховати себе при церкві в Кростові¹⁰⁸⁰.

Крупа (Крупое?) (Луцький повіт)

182.Церква Різдва Христова. Належності до унії не встановлено, зг. у1590-1601 рр.

1590 р. загін королівських ротмістрів Потоцького та Добринецького спустошив маєток Крупое та пограбував місцеву церкву. З храму було винесено Євангеліє, оправлене сріблом, 12 богослужбових книг, два срібні хрести та церковне начиння.

Пожертви:

Тестаментом від 1601 р. Григорій Ужевський пожертвував на користь цієї церкви три книги: Псалтир, Шестидневник та Часослов. При цьому ж храмі мало бути поховано його тіло.

¹⁰⁸⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 685.

Настоятелі та церковний причет:
о.Іван Омелянович, зг. 1601 р¹⁰⁸¹.

Крупець (Луцький повіт).

183.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:
о. Григорій, зг. 1624 р¹⁰⁸².

Кукольська Воля (Луцький повіт)

184.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Загоровський Андрій (дружина кн.Сокольська Олександра), православний, 1616 р. заповів куковському священику 5 кіп грошей¹⁰⁸³.

¹⁰⁸¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 686.

¹⁰⁸² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 686.

¹⁰⁸³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 686.

Кунів (Луцький повіт)

185.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

1568 р. Семен Енич вчинив напад на маєтки кременецького земського судді Андрія Куневського. При цьому було пограбовано церкву – винесено Євангеліє та знято гривенки з образів¹⁰⁸⁴.

Куп'яти (Луцький повіт)

186.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Промчейко-Ремчицький Григорій (дружина Гальшка Внуківна), православний, 1645 р. заповів тестаментом до Куп'ятицької церкви 50 злотих.

Внуківна Гальшка, дружина Григорія Ремчинського, православна,

1648 р. заповіла тестаментом на Куп'ятицьку церкву 100 злотих¹⁰⁸⁵.

Кустин (Луцький повіт)

187.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Зджарський Андрій (дружина Бруховська Анна), римо-католик, 1652 р. заповів тестаментом 30 злотих, які належали покійному Петру Кравцю, Кустинській церкві з дорученням молитви за його душу¹⁰⁸⁶.

Лаврів (Луцький повіт)

188.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Тишковська Марія (дружина Семашка, ім'я якого невідоме), східного обряду, 1599 р. заповіла тестаментом священику лаврівському 1 копу лит. грошей.

¹⁰⁸⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 686.

¹⁰⁸⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 686.

¹⁰⁸⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 686 – 687.

Настоятелі та церковний причет:

о. Єремія, зг. 1590 р¹⁰⁸⁷.

Литва (Луцький повіт)

189.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1620 р.

Пожертви:

Вольський Станіслав тестаментом від 1620 р. заповів на ремонт уніатських церков у своїх володіннях (села Литва і Рогачі) 200 злотих¹⁰⁸⁸.

Ліневі (Луцький повіт)

190.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1644 р. (гіпотетично).

Настоятелі та церковний причет не встановлені¹⁰⁸⁹.

Ловков (Луцький повіт)

191.Посвяти церкви не встановлено.

Належності до унії не встановлено.

Стрибаль Адам тестаментом від 1651 р. заповів поховати себе при церкві в Ловкові¹⁰⁹⁰.

Луцьк (Луцький повіт)

192.Церква св.Івана Богослова (кафедральна). В унії зг. у 1596-1638 рр.

Розміщувалася у Луцькому замку. Зведена в 1170-х роках як княжий храм династії Ярославичів. За князя Мстислава Даниловича (1289) церква вже була соборною. 1322 р. князь Любарт Гедимінович забезпечив церкву земельними володіннями. При соборі знаходилися усипальниці давньоруських князів, Луцьких єпископів та представників волинської знаті.

Після проголошення церковної унії в 1596 р. храм став уніатським. У 20-х рр. XVII ст. церква св.Івана Богослова уже сильно занепала, а майно, яке в ній зберігалось, розікрали сторонні люди. З цієї причини єпископ Єремія Почаповський не раз позичав значні суми (1-2 тис. злотих), маючи намір відремонтувати храм та придбати начиння і богослужбові книги для

¹⁰⁸⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 687.

¹⁰⁸⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 687.

¹⁰⁸⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 687.

¹⁰⁹⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 687.

нього. 1624 р., позичаючи гроші у Яна Биковського, владика змалював сумний стан собору св.Івана Богослова та усього єпископського господарства у Луцькому замку. За його словами соборна церква та владича вежа потребували ремонту, єпископський двір згнив, дзвіниця і паркан стояли обшарпані, і т.і. Єпископ готувався до ремонту та відновлення собору, але смерть зашкодила йому виконати цей задум.

Незадовго після смерті владики Єремії Почаповського (†1637) кафедральну церкву св.Івана Богослова згідно рішення короля Владислава IV було передано православному Луцькому єпископу Атанасію Пузині. Останній відбудував храм, використавши для цього будівельні матеріали, які заготував для цієї мети його попередник, владика Почаповський. Відтоді і аж до початку XVIII ст. храм був осідком православних єпископів.

До церкви св.Івана Богослова були приписані маєтки Луцько-

Острозької єпархії. В їх числі: містечко Рожищі, маєтки Харлуп (1574 р. його обміняли на Фалимичі - володіння князів Радзивіллів у Володимирському повіті), Волки, Седмярки, Полонне, Острівка, Голешів, Підбереззя, Тернки, Жолобів, Волка Рожиська, Пожарок, Кобча, Чибенів, Дубищі з монастирем Св.Спаса, Колнін, Липляни, Теремне, Губін та Водиради. У Луцьку кафедрі належали двір у Луцькому замку, Пречистенський монастир на «Святій Горі» з маєтком Запалаєвщина та церковні міщани. Крім того, до середини XVI ст. кафедрі належав Жидичинський монастир з усіма маєтками, а до 1598р. — с.Будораж з присілками Буще, Півче, Воля, Борщівка, Точивека та Мізоч Малий. У єпископських маєтках на 1621 р. нараховувалося 67,5 волок землі (бл.1418 га.). В кінці XVI – XVII ст. єпископські маєтки постійно здавалися в оренду. При цьому оренда містечка Рожищі на 1623 р. (включаючи села і присілки Жолобове, Топольне, Чибин,

Пожарки, Дубищі та половину с.Колчин) приносила єпископії прибуток у розмірі 1080 злотих на рік. Маєток Теремне (оренда на три роки) — 1800 злотих; Полонне Менше із селами Голешів і Островець (оренда на шість років) — 2800 злотих; дворець у с.Жолобов — 50 злотих на рік; маєток Губін (оренда на три роки) — 1800 злотих.

Нерегулярна відправа богослужіння в соборі в уніатський період (через аварійний стан споруди) не сприяла перетворення храму в центр духовного життя з'єднаних. З цієї причини церква св.Івана Богослова в кінці XVI – першій половині XVII ст. мала дуже скромні, як для свого статусу, надання.

Пожертви:

За тестаментом князя Богуша Корецького від 1576 р. капітула Луцької соборної церкви за відправу сорокоуста мала отримати 10 кіп грошей.

За тестаментом Мегленського єпископа Йосифа (Іоасафа) від 1617 р. капітула соборної церкви за

відправу сорокоуста мала отримати 10 злотих.

Путошинський Іван 1630 р. заповів тестаментом на кафедральний собор св.Івана Богослова в Луцьку щорічний чинш в розмірі 5 злотих.

Настоятелі та церковний причет церкви:

Єпископи: о.Кирило Терлецький, єпископ Луцько-Острозький (1585-†1607), о.Євгеній Сло-Малинський, єпископ Луцько-Острозький (1607-†1620), о.Єремія Почапівський єпископ Луцько-Острозький (1620-†1637), о.Йосиф Баковецький, єпископ Володимиро-Берестейський, адміністратор Луцько-Острозької єпархії (1637-1638), о.Атанасій Пузина, єпископ Луцько-Острозький (1638-†1650).

Церковний причет: о.Федір, соборний диякон до 1603 р., о.Харитон, соборний диякон, зг. 1607 р., о.Остафій Ойтеновськми, ієродиякон, зг. 1619 р., о.Ісакій Вичинський, ієромонах, намісник єпископа Єремії Почапівського, крилошанин Луцької соборної церкви, зг. у 1622-1629 рр., о.Євтимій Ойтеновський, пресвітер та уставник

кафедральної церкви, чернець-василіанин, зг. у 1624-1630 рр., о. Андрій Злотий (Злоцький), чернець-василіанин, кафедральний казнодій, зг. у 1631-1635 рр., о. Ісає Ленкович, протопоп кафедри св. Івана Богослова, зг. у 1631-1637 рр., о. Олексій Лишанський, крилошанин, зг. 1637 р¹⁰⁹¹.

193. Церква св. Дмитра. В унії зг. у 1596-1600 рр.

Знаходилася у Луцькому замку недалеко від кафедрального собору св. Івана Богослова. Час заснування храму досі лишається нез'ясованим. За різними версіями він був збудований у XII-XIII ст., а за свідченням Івана Михайловича Гулевича від 1570 р. церква св. Дмитра була зведена його предком Дмитром Гулевичем. Саме цього року він продав частину свого двору у Луцькому замку разом з правом подавання цієї

церкви своєму родичу Василю Федоровичу Гулевичу.

Є підстави припускати, що після проголошення унії в Бресті і до 1600 р. храм був уніатським. Як впливає зі скарги Луцької уніатської капітули, в листопаді 1600 р. Василь Гулевич захопив церкву разом з її маєтком Коршовець. Відтоді протягом майже двох десятиліть церква св. Дмитра лишалася єдиним православним храмом Луцька. Перебуваючи під патронатом православних представників родини Гулевичів, дмитріївські священики виконували треби в приватних помешканнях вірних східного обряду, намагаючись утвердити їх у православ'ї. Наслідком такої діяльності були конфлікти між Луцьким унійним владикою Євгенієм Єло-Малинським та Гулевичами. Під час одного з них (1615) єпископ з гуртом озброєних слуг увірвався до церкви св. Дмитра, побив священика та виніс антимінси.

9 жовтня 1623 р. Дмитро Андрійович Гулевич (в чернецтві Іполіт) подарував Луцькому кляштору оо. домініканів, ченцем якого він був сам, свої дідичні маєтки.

¹⁰⁹¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 687 – 690.

В їх числі був двір в Луцькому замку з церквою св.Дмитра та маєтком Коршовець. 16 жовтня того ж року оо.домініканів було введено у володіння цими маєтками. Даних про те, що після цього церкву обернули на костел, нема. Найвірогідніше, оо.домінікани лише затримали за собою право подавання священика та заволоділи прибутками з церковного маєтку Коршовець. 29 січня 1624 р. уніатський єпископ Єремія Почаповський вніс до актових книг Луцького гродського суду протестацію на о. Іполіта (Дмитра) Гулевича. Єпископ заявив, що дарування церкви св.Дмитра оо.домініканам є незаконним. Владика стверджував, що Гулевичі незаконно володіли храмом та церковним маєтком Коршовець, оскільки вони здавна перебували під юрисдикцією Луцько-Острозьких єпископів. Водночас православні представники родини Гулевичів заперечували правомірність передачі храму оо.домініканам на інших підставах. Вони

стверджували, що церква св.Дмитра є фамільним храмом, тому має перебувати під патронатом усієї родини Гулевичів, а не окремих її представників. Саме за їх ініціативою на Луцьких сеймиках неодноразово ставилося питання про повернення церкви під патронат та володіння православної гілки родини Гулевичів. Судові суперечки за право володіння церквою між оо.домініканами, Гулевичами та уніатами точилася кілька десятиліть і, врешті, остаточно закінчилися перемогою оо.домінікан.

Пожертви:

За тестаментом луцького вйта Марка Жоравницького 1611р. церкві св.Дмитра в Луцьку заповідалися срібні речі та мірка з голешівського млина.

Кн.Масальська Настасія 1622 р. заповіла тестаментом на Дмитріївську церкву 25 злотих.

Настоятелі та церковний причет: о.Дем'ян Стефанович, протопоп луцький, зг. у 1560-1571 рр., о.Мойсей Соловицький, зг. 1615 р., о.Василь, зг. 1624 р.¹⁰⁹².

¹⁰⁹² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини

194.Монастир Успіння Пресвятої Богородиці (Пречистенський монастир). В унії 1596-1633 рр.

Розміщувався на землях Луцько-Острозької єпархії за р. Глушцем на «Святій Горі». Час заснування обителі дослідники-краєзнавці відносять до XII ст., а її фундацію приписують київському князю Мстиславові. 1499 р. монастир за грамотою литовського князя Олександра було передано у володіння княгині Марії Чарторийській. Проте акти XVI ст. свідчать, що в подальшому монастир перебував на єпископських землях та управлявся Луцькими владиками.

1578 р. обитель було пограбовано. Злодії, яких протягом місяця було викрито, визнали крадіжку срібного посуду, хреста, Євангелія у срібному окладі, вінців з дорогоцінним камінням, воздухів з перлами і золотом.

XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 690 – 691.

Проте не тільки злодії сприяли погіршенню матеріального стану монастиря. Луцький єпископ Іона Борзобагатий-Красенський використовував церковні маєтки як засіб збагачення себе і своєї родини, тому врешті-решт королівським привілеєм Пречистенський монастир було вилучено з-під влади єпископа і 1583 р. передано у володіння Федорі Загоровській. При цьому було складено інвентар монастиря, який засвідчив сумний стан обителі. Так, у вівтарі замість срібного посуду виявили дерев'яний, глиняний та залізний; замість срібного хреста - дерев'яний мальований. Навіть оксамитове покриття з чотирьох мурованих гробниць було кимось забране. Тим не менше, монастир продовжував володіти значним майном, (в храмі знаходилося 14 богослужбових книг та 43 ікони), а у восьми келіях проживало п'ять монахинь.

Після проголошення унії в 1596 році монастир переходить до рук з'єднаних. Тут певний час був ігуменом Мегленський єпископ Йосиф (зг. у 1611-1617 рр.), грек за

національністю, що прийняв унію. В уніатський період історії монастиря його настоятелі певний час тримали в посесії маєток Дубищі з місцевим монастирком та іменувалися також ігуменами Дубищанськими (1620-1629 рр.).

1613 р. в монастирі сталася страшна подія. Пан Бенедикт Гулевич, який уславився скандальним характером, вступив в конфлікт з багатьма мешканцями Луцька. Одного разу кілька сот міщан вчинили безпрецедентне – криваве вбивство Гулевича серед білого дня на околиці міста. Останній намагався рятуватися втечею і встиг добігти до монастиря, де сховався в одній із келій. Але це не зупинило юрбу. Міщани розігнали черниць, зневажили настоятеля монастиря і, вдершись до келії, замордували Гулевича так, що фрагменти його тіла збирали потім по всьому монастирю.

1633 р. монастир разом з маєтками було передано під владу Луцького православного єпископа Атанасія Пузини, який став його

тимчасовою резиденцією до переходу під владу православних кафедрального собору св.Івана Богослова у 1638 році. Втім, і після переходу в нову кафедру владика не залишив монастир без власної уваги і опіки – 1642 р. з його подачі настоятельскою монастиря стала його родичка – Анастасія Пузинянка.

У XIV - сер. XVII ст. монастирю належали маєток “Запалаєвщизна” зі ставком, а також піддані у Луцьку. Крім того, серед монастирських маєтків в різний час згадувалися сільце Роварині за р.Стир (1345 р.) та млин на Запалаєвщизні (1583 р.). Трирічна оренда порожніх земель в маєтку Запалаєвщина на початку XVII ст. приносила монастирю прибуток в розмірі 15 кіп литовських грошей (37,5 злотих). У XVI ст. монастир спільно з іншими луцькими церквами (Троїцькою, Микільською та Рождественською) користувався Реванецьким ґрунтом в 200 днів поля (80-100 га), який 1574 р. захопили пани Ворони. Серед монастирських підданих 1624 р. згадуються луцькі міщани-ремісники трьох спеціальностей. В їх числі були:

Стефан кушнір, Андрій Лесевич кушнір, Грицько кушнір, Кирило Будимирович слюсар, Миколай швець, Клим швець, Левко швець, а також попович Левко та міщанка Феодора Хомина.

Пожертви:

У тестаменті від 1607 р. Луцький єпископ Кирило Терлецький заповів 150 злотих на побудову церкви у Пречистенському монастирі.

1609 р. міщанка Раїна Марциновна разом зі своїм чоловіком Миколаєм подарувала монастирю будинок з плацом в Луцьку.

1609 р. Раїна Богурінська заповіла на монастир дві корови.

1617 р. настоятель монастиря єпископ Мегленський Йосиф (Іоасаф) заповів на монастир 40 злотих та Учительне Євангеліє. Крім того, черниці цієї обителі мали отримати по 2 злотих, монастирський дякон Іван Проскура 2 злотих, а черниця Раїна — 8 злотих.

1622 р. Гальшка Олдашівська пожертвувала на монастир 25 злотих.

1629 р. Тяжко хворий пан Матіяш Копоть зупинився у Пречистенському монастирі. Перед смертю він подарував ігумену Макарію Созанському все майно, яке він при собі мав: коня, шати, шаблю та ін.

1642 р. Луцько-Острозький єпископ Атанасій Пузина дав фундацію на цю обитель, маючи на меті підтримати її матеріально для подальшого духовного відродження. Суть фундації полягала у поверненні монастирю його маєтків, які, згідно з королівським поданням, мав право обертати на свою користь Луцький єпископ.

Смиківська Катерина 1645 р. заповіла тестаментом на Пречистенську церкву на Глушці, де поховано її брата (Кіндрата Смиківського) – срібний хрест або Євангеліє за 100 злотих.

При монастирі відомі поховання представників родин Ворон, Олдашівських, Олешанків, Коптів та Смиківських.

Ігумени, духовенство та чернецтво:

о.Феодосій, архімандрит (ігумен?), зг. у 1569-1570 рр., о.Омелян, ігумен, зг. 1574 р., о.Григорій, ігумен, † не пізніше 1583 р., о.Матвій, ігумен, зг. у 1583 - †1584 рр., о.Йосиф (Іоасаф), грек. Єпископ Мегленський, “старший монастиря”, зг. у 1611-†1617 рр., о.Макарій Созанський, ігумен, зг. у 1619-1630 рр., Просім’я, черниця, зг. 1583 р., Меряна, черниця, зг. 1583 р., Олена, черниця, зг. 1583 р., Євдокія, черниця, зг. 1583 р., Анна, черниця, зг. 1583 р., о.Діонісій, священник, зг. 1605 р., о.Потрикій, священник, зг. 1610 р., о.Іван Проскура, дяк, зг. 1617 р., Софія, черниця, зг. у 1609-1610 рр., Марина, черниця, зг. 1609 р., Раїна черниця, зг. у 1617-†1629 рр., Анастасія Закревська, черниця, зг. 1617 р., о.Ісая Іванович, священноінок, зг. 1620 р., о.Фома Головневич, священник, зг. 1620 р., о.Ісая Ленкович, диякон, зг. 1627 р., о.Климентій Несвіцький, чернець, зг. 1636 р., Атанасія Пузинянка, ігуменя, зг. 1642 р¹⁰⁹³.

¹⁰⁹³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої

195.Церква св.Параскеви П’ятниці. В унії зг. у 1596-1635 рр.

Час заснування церкви невідомий. Перші згадки про її існування датуються 80-ми роками XVI ст. З часу проголошення унії в Бресті перейшла під владу з’єднаних. Згідно з івентарем, складеним 1607 р., храм мав дуже скромне майно. В його переліку згадуються чотири богослужбові книги, два малих дзвони, циковий посуд та одне панікадило перед вівтарем. Головною цінністю храму була ікона св.Параскеви, увінчана срібним вінком, а також срібний позолочений хрест. На церковному цвинтарі стояли будинки чотирьох міщан — підданих, які платили на храм податки. 1635 р. церкву було захоплено прибічниками православного Луцького єпископа Атанасія Пузини.

Настоятелі та церковний причет:

половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 691 – 694.

о. Потрикій, зг. 1586, о. Дмитро, зг. у 1597-1599 рр., о. Михайло, зг. 1605 р., о. Федір, зг. 1610 р., о. Василій Львович, зг. у 1614-1626 рр., о. Іван Титимир (Татомир), зг. у 1628-1631 рр., о. Самійло Пигилевський (Пигилевич), зг. 1635 р¹⁰⁹⁴.

196. Церква св. Миколая. Стояла на Замковій вулиці. В унії зг. з 1597 р.

Час заснування храму гіпотетично відноситься до XIV ст. Перші документальні відомості про церкву датуються серединою XVI ст. Після проголошення унії в Бресті церква переходить до рук з'єднаних. Інвентар 1607 р. фіксував наявність в храмі дев'ятьох церковних книг, срібного позолоченого хреста, срібної чаші та лижиці.

Настоятель цього храму о. Симеон разом з іншими членами Луцької капітули відмовився

сплачувати податок, накладений на духовенство східного обряду Краківським сеймом 1603 р. в розмірі 10 злотих. Підставою відмови служила належність його до унії. Гродський суд, до якого звернувся волинський поборця, зобов'язав о. Симеона виплатити податок.

У XVI ст. церква спільно з іншими луцькими парафіями (Пречистенською, Троїцькою та Рождественською) користувався Реванецьким ґрунтом в 200 днів поля (80-100 га), який 1574 р. захопили пани Ворони.

1617 р. під час татарського нападу в Луцьку спалахнула пожежа, у вогні якої загинула церква св. Миколая, яка після цього більше не відновлювалася. Церковне начиння, яке встигли врятувати, опинилося в руках луцьких міщан, які не бажали його повертати уніатському єпископові Єремії Почаповському. За це 1625 р. міщани були покликані до королівського задворного суду.

Пожертви:

За тестаментом Раїни Богуринської від 1609 р. луцький

¹⁰⁹⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 694 – 695.

“миколинський” піп мав отримати корову на сорокоуст за її душу.

За тестаментом Михайла Волка-Ланевського від 1611 р. його сповідник, луцький священник церкви св.Миколая о. Симеон, мав отримати коня «бахмата» з умовою, що він перед престолом буде молитися за упокій його душі.

Настоятелі церкви:

о. Яків , зг. 1574 р., о. Іван , зг. 1586 р., о. Симеон , зг. у1595-1610 рр., о. Дем'ян, зг. 1614 рр., о. Потрикій , зг. у1618-1619 рр¹⁰⁹⁵.

197.Рождественська церква. В унії зг. у 1602-1635 рр.

Церква знаходилася на передмісті Заглушець. Час заснування храму дослідники відносять до XV ст., але перші документальні згадки про церкву починаються лише з 1552 р. Ймовірно, одразу після проголошення унії (або незабаром

після цієї події) церква перейшла під контроль з'єднаних. Втім, 1635 р. рішенням королівської комісії церкву було передано під юрисдикцію Луцького єпископа Атанасія Пузини.

У XVI ст. церква спільно з іншими луцькими парафіями (Пречистенською, Микільською та Троїцькою) користувалася Реванецьким ґрунтом в 200 днів поля (80-100 га), який 1574 р. захопили пани Ворони.

Настоятелі церкви:

о. Тимофій, зг. у 1574-1575 рр., о. Парфен, зг. 1602 р., о. Потрикій, зг. 1605 р., о. Олексій, зг. 1610 р., о. Леонтій, зг. 1614 р., о. Остафій, зг. у 1619-1625 рр., о. Ісає Ленкович, священник, зг. 1635 р¹⁰⁹⁶.

198.Церква Покрови Пресвятої Богородиці. Стояла на луцькому ринку. В унії зг. у 1597 - 1637 рр.

Час та обставини заснування храму лишаються нез'ясованими. Встановлено, натомість, що вперше

¹⁰⁹⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 695 - 696.

¹⁰⁹⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 696 – 697.

Покровська церква була знищена пожежею в кін. XVI - перших роках XVII ст. Відбудована власним коштом священика Івана Гуляницького. Після його смерті (1623) церковне начиння прибрав до рук попович Тимофій Гуляницький. Частину начиння попович віддав до Луцької православної церкви, ймовірно, братської. Бл. 1617 р. церква була вдруге знищена пожежею. Церковне начиння знову опинилося в чужих руках — цього разу луцьких міщан, які не бажали його повертати уніатському єпископові Єремії Почаповському. За це 1625 р. їх було покликано до королівського надворного суду. Після другої пожежі формальним настоятелем неіснуючого храму був о. Ісакій Вичинський, який тримав в посесії церковні маєтки.

1637 р. православний єпископ Атанасій Пузина відбудував церкву, попередньо відібравши в уніатів землю, на якій вона раніше стояла.

Церкві належав маєток Німецьке. На 1629 р. там нараховувалося 5 димів. Відомо, що до його складу входило урочище Загає Хвощище з ґрунтом на 26 днів поля (10,5-13 га).

Настоятелі церкви:

о. Іван Гуляницький, зг. у 1597-†1623 рр., о. Григорій, зг. 1617 р., о. Ісакій Вичинський, зг. у 1625-1630 рр. (у 1629-1630 рр. — протопоп луцький)¹⁰⁹⁷.

199. Церква св. Офанасія. В унії зг. у 1596-1637 рр.

Розташовувалася за Глушцем при його впадінні в р. Стир. Відома з середини XVI ст.

Настоятель цього храму о. Григорій разом з іншими членами Луцької капітули відмовився сплачувати податок, накладений на духовенство східного обряду Краківським сеймом 1603 р. в розмірі 10 злотих. Підставою відмови служила належність його до унії. Гродський суд, до якого звернувся волинський поборця, зобов'язав о.

¹⁰⁹⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 697.

Григорія виплатити податок. 1637 р. церква передана під владу православного Луцького єпископа Атанасія Пузини. Церковний маєток — «острів» біля с.Гнидава.

Настоятелі церкви:

о. Григорій, зг. у 1574-1625 рр., о. Артемій Машевич-Гуляльницький, зг. у 1628-1637 рр.¹⁰⁹⁸.

200.Церква св.Михайла.В унії зг. у 1596-1636 рр.

Розміщувалася на передмісті за р.Глушцем на «св.Горі». Час заснування храму невідомий. Перші документальні згадки про існування церкви датуються 1583 роком. Після проголошення унії в Бресті церква перейшла під контроль з'єднаних.

1602 р. луцькі міщани під проводом бурмістра напали на церкву та незаконно заволоділи її майном. Серед інших речей з

церкви було винесено 11 книг: два Євангелія (одне з них Євангеліє Учительне), Апостол, Трефолой, дві Тріоді (пісна та цвітна), два Октоїха, Устав та два Псалтиря (рукописний та друкований).

1636 р. церкву було захоплено прибічниками православного Луцького єпископа Атанасія Пузини.

1644 р. Луцький православний єпископ Атанасій Пузина відав церкву в посесію архімандриту Мелецького монастиря о.Йосифу Чаплич-Шпановському. На той час церква стояла «опалая», мури, які свого часу почали будувати, так і не були завершені.

Настоятелі церкви:

о.Григорій, зг. у 1591-1599 рр., о.Кузьма, зг. у 1605-1610 рр., о.Єремія, зг. у 1614-1619 рр., о.Овдій, зг. у 1621-1639 рр.¹⁰⁹⁹.

¹⁰⁹⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 697 – 698.

¹⁰⁹⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 698 – 699.

201. Церква Св.Трійці. В унії зг. з 1605 р. до середини XVII ст.

Розміщувалася на південній околиці міста. Час заснування храму не встановлено. Перші докуменальні згадки про церкву маємо лише від 1552 р. Ймовірно, відразу після проголошення унії в Римі (або незабаром після цієї події) церква перейшла під контроль з'єднаних. Настоятель цього храму о. Стефан разом з іншими членами Луцької капітули відмовився сплачувати податок, накладений на духовенство східного обряду Краківським сеймом 1603 р. в розмірі 10 злотих. Підставою відмови служила належність його до унії. Гродський суд, до якого звернувся волинський поборця, зобов'язав о. Стефана податок виплатити. 1638 р. церкву було приєднано до володінь Жидичинського монастиря і до 1648 р. вона лишалася останнім уніатським храмом в Луцьку.

1623 р. серед вірних Святотроїцької парафії в Луцьку згадувалися цехмістр кравецький і кушнірський Хацко, цехмістр

швецький Мисько, а також міщани Парфен Галузка, Іван Нагай, Іван Буякович. Перший з них, Парфен Галузка, 1628 р. заповів поховати своє тіло при цьому храмі.

Церкві належав маєток Рованець, в якому на 1629 р. було 3 дими та плац у Луцькому замку. У XVI ст. церква спільно з іншими луцькими парафіями (Пречистенською, Микільською та Рождественською) користувався Реванецьким ґрунтом в 200 днів поля (80-100 га), який 1574 р. захопили пани Ворони. Збереглися також згадки про належність у XVI ст. церкві поля і сіножаті в урочищі Троєщизна, а також комаровського фільварку.

Пожертви:

1648 р. Куровська Марина 1648 р. заповіла тестаментом уніатській церкві Св.Трійці в Луцьку всі рухомі речі.

Настоятелі церкви:

о.Герасим, зг. у 1570-1575 рр., о.Стефан, зг. у 1605-1619 рр., о.Лука Яминський, зг. у 1621-1623 рр., о.Григорій Смидюкович, зг. 1623 р.,

о.Федір Пигилевський, зг. у 1624-1637 рр¹¹⁰⁰.

202.Монастир св.Василія (на передмісті Луцька). Належності до унії не встановлено.

Грамота князя Свидригайла, яка підтверджувала майнову власність монастиря, називає його фундатором князя Василька Романовича, що дає підстави віднести час заснування обителі до XIII ст. Відомо, що в середині XVI ст. Луцький єпископ Феодосій Гулевич розігнав монахів з монастиря, а його маєтки передав у володіння своїм дітям. 1577 р. монастирську церкву св.Василія обікрали злодії, які винесли звідти церковне начиння та богослужбові книги. На рубежі XVI – XVII ст. храм та обитель остаточно занепадають. Остання згадка про них занотована в інвентарі 1607 р.. За його даними церква і монастир на той час стояли порожні, а

---

¹¹⁰⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 699 – 700.

монастирською землею (грунти біля дороги та сад біля церкви) володів невідомо на якому праві пан Страдовський¹¹⁰¹.

203.Благовіщенська церква. В унії зг. 1618 р.

Розміщувалася на землях кафедральної церкви св.Івана Богослова на околиці Луцька. Час заснування церкви невідомий. Перша згадка про цей храм відноситься до 1573 р. Інвентар 1607 р. лише зафіксував наявність церкви, але не зазначив, яке майно їй належало. Найпізніший документ, в якому згадується Благовіщенська церква та її настоятель, датується 1618 роком.

Настоятелі та церковний причет:

о.Федір, священник, зг. 1573 р.,
о.Василій, священник, зг. 1618 р¹¹⁰².

---

¹¹⁰¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 700 – 701.

¹¹⁰² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 701.

204. Воскресенська церква. В унії зг. у 1596-1607 рр.

Розміщувалася на околицях міста Луцька на землях Луцької єпископії. Це дає підстави припускати, що церква перебувала в унії з часу її проголошення в Бресті. Перші побіжні свідчення про церкву знаходимо під 1598 р., наступного, 1599 р. храм згадується як діючий – там служив о.Харитон. Інвентар Луцької єпископії від 1607 р. засвідчив, що на той час церква вже розвалилася і один із її дзвонів перейшов у власність Пречистенського монастиря.

Настоятелі та церковний причет:

о.Харитон, священник, зг. 1599 р.¹¹⁰³.

205. Монастир Воздвиження Чесного Хреста. Православний.

Заснований 1620-1622 рр. членами Луцького православного братства.

Згідно з королівським привілеєм від 1619 р. Луцьке православне братство отримало дозвіл відновити «руський» шпиталь у Луцьку, який нещодавно згорів «до ґрунту». Водночас братчики отримали право звести при шпиталі церкву і школу. Будівництво церкви розпочалося 1620 р., а наступного, 1621 р. братська церква вже існувала і згадувалася як новозбудована. Розміщувалася вона біля ринку на вулиці Великій. Перші згадки про наявність при церкві монастиря пов'язуються з появою там не пізніше 1622 р. ігумена о.Герасима.

Братський монастир аж до середини XVII ст. включно був центром духовного та політичного життя православної шляхти Волині. Існуюча при ньому школа тривалий час грала роль важливого освітнього осередку православних. 1635 р. ієродиякон Сильвестр подарував братству друкарню, якою, однак, братчики майже не скористалися.

Активна релігійна та національна позиція братчиків вступала у суперечність з не менш активною позицією представників католицької

¹¹⁰³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 701.

громади Луцька. Між студентами місцевого єзуїтського колегіуму та учнями братської школи у 20-30-х роках виникали конфлікти, які часом переростали у масштабні зіткнення за участю десятків, іноді – сотень осіб.

Братський монастир був відомий також як важливий центр релігійного життя православних. Ця сторінка його історії пов'язана передусім з постаттю подвижника молитви та допомоги нужденним о.Івана Василевича (†1628), який користувався великим авторитетом та популярністю серед православної спільноти Луцька. Ймовірно, завдяки цьому багато волинських шляхтичів бажали знайти свій останній вічний спочинок біля братської обителі. Встановлено, що на цвинтрі братської церкви на середину XVII ст. знаходилися поховання представників шляхетських родин Боговитинів, Городиських, Гулевичів, Гуляницьких, Древинських, Жабокрицьких, Зубцевських, Костюшковичів, Куликовських, Лепесовицьких,

Лукашевських, Лозок, Маркевичів, Пузин, Русиновичів, Смиковських, Соколовських, Сосницьких, Ушак-Куликовських, Хрінницьких, Черневських та інших.

Серед православних святинь Волині цей монастир та Луцьке братство, що існувало при ньому, входить до числа тих, які отримали найбільше пожертв та фундацій.

Пожертви:

Боговитин Миколай 1621 р. заповів тестаментом на Луцьку братську церкву 400 злотих.

1621 р. волинський підстолий Криштоф Єловицький пожертвував на Луцьке братство «Сисківський пляц» біля вулиці Великої у Луцьку.

Гарабуда Яків 1622 р. заповів тестаментом на Луцьку братську церкву 100 злотих, убогим у шпиталі 10 злотих, убогим, які прийдуть на похорони – 10 злотих.

Гальшка Олдашівська тестаментом від 1622 р. заповіла на братський монастир 25 злотих.

Не пізніше 1623 р. Миколай Боговитин пожертвував на братську церкву 400 злотих.

Не пізніше 1623 р. луцький міщанин колишній райця Самійло Васильович зробив невстановлене надання братській церкві у Луцьку.

Не пізніше 1623 р. луцький міщанин Солтан заповів на братську церкву кам'яницю у Луцьку.

Тестаментом від 1624 р. Станіславова Собанська заповіла на братську церкву 100 злотих.

Тестаментом від 1624 р. Антоній Сволинський заповів на братську церкву 300 злотих та маєток в с. Гуляльники.

Сволинський Антоній 1624 р. заповів тестаментом на братську церкву в Луцьку 300 злотих, на «руський» шпиталь в Луцьку – 200 злотих.

Древинська Єва 1625 р. заповіла тестаментом на братську церкву в Луцьку 200 злотих, на відправу сорокоусті – 30 злотих, священикам братської церкви по 2 злотих, а на братський шпиталь – 10 злотих.

Тестаментом від 1626 р. Василь Германович заповів на користь

Луцької братської церкви 20 кіп лит. грошей.

Не пізніше 1628 р. Костянтин Ярмолинський своїм тестаментом заповів на братський монастир 100 злотих.

Тестаментом від 1629 р. Настасія Куликовська зобов'язала своїх нащадків забезпечити дровами братський монастир у Луцьку з тростянецької пуші протягом трьох років з розрахунку 50 возів на рік.

Радавський Леско заповітом від 1630 р. надав на братську церкву і шпиталь в Луцьку 40 гривен.

1631 р. войницький пресвітер о. Стефан Бужковський вливковим записом передав братству 12 злотих, які заборгував йому Григорій Шостаковський.

Адам Урсул-Рудецький не пізніше 1631 р. заповів тестаментом ченцям і священикам Луцького братства 50 злотих за сорокоуст, 100 злотих на луцький братський шпиталь.

Куликовська Олександра 1632 р. заповіла тестаментом на братський монастир в Луцьку 1 тис. злотих, на братський шпиталь – 50 злотих.

1636 р. володимирський підкоморій князь Юрій Пузина подарував братству двір у Луцьку.

Прегалинський Ян 1636 р. заповів тестаментом на Луцький братський монастир 50 злотих.

Чаплянка Катерина 1637 р. заповіла тестаментом на три луцькі шпиталі (при катедральному костелі, при костелі Св. Духа та на «руський» братський шпиталь) – 100 злотих.

Хрінницький Ян 1638 р. заповів тестаментом на братську церкву в Луцьку борг Романа Загоровського в розмірі 800 злотих.

Не раніше 1639 р. друкар Михайло Сльозка подарував братській церкві книгу Апостол.

Не пізніше 1639 р. луцький міщанин Касацький записав на користь братства кам'яницю, яка стояла на луцькому ринку.

Лепесовицька Анна 1639 р. заповіла тестаментом на змурування склепу в братській церкві, де має спочити її тіло, 50 злотих, на братську церкву – 200 злотих, коня та інші речі.

Городиська Катерина тестаментом від 1639 р. заповіла на братський монастир 500 злотих. Крім того, на користь згаданого монастиря віддавалася додаткова сума в розмірі 300 злотих, яку заповів її чоловік Роман Гулевич і яка з різних причин досі не була виплачена.

1640 р. луцька міщанка Ірина Циганка подарувала братській церкві Євангеліє на відпущення гріхів.

Лозчанка Варвара 1640 р. заповіла тестаментом на Луцьку братську церкву 1 тис. злотих, ченцям та священикам, які прибудуть на похорони – 100 злотих, убогим – 20 злотих, на три шпиталі в Луцьку (католицькі та руський) – 50 злотих на кожен.

Скирмонтівна Анна, православна, 1640 р. заповіла тестаментом на братську церкву в Луцьку 50 злотих за сорокоуст, 15 злотих на луцький братський шпиталь.

Батоничівна Олена тестаментом від 1640 р. заповіла на братський монастир в Луцьку 500 злотих.

Ушак-Куликовський Стефан 1640 р. заповів тестаментом на Луцьку

братську церкву 200 злотих, на луцькі шпиталі Св.Духа та св.Хреста – по 10 злотих.

Не пізніше 1642 р. о.Атанасій (Андрій) Гулевич подарував братському монастирю маєтки Гудчий Брід, Семиренки та Довге.

Гулевичівна Гальшка (чоловік Стефан Лозка) 1641 р. заповіла тестаментом на братську церкву в Луцьку 200 злотих, на луцький братський монастир – 200 злотих, на луцький братський шпиталь – 50 злотих.

Гулевич Данило 1642 р. заповів тестаментом на братський монастир в Луцьку 300 злотих.

Патрикіївна Потенція 1643 р. заповіла тестаментом на Луцьку братську церкву 200 злотих, братським ченцям – 200 злотих, на братський шпиталь – 50 злотих.

Не пізніше 1644 р. Лаврентій Древинський фундував на братський монастир 7 тис. злотих капіталу.

Словицький Олександр (дружина Єфросиня Потіївна), православний, 1644 р. заповів

тестаментом монастирю на сорокоуст 30 злотих.

Древинський Андрій тестаментом від 1644 р. замовив за себе в церкві Луцького братства 40 служб з пожертвою 30 злотих на храм.

Лукашевська Софія тестаментом від 1644 р. заповіла на Луцьку братську церкву матерію та срібні речі.

Мінковський Кіндрат тестаментом від 1644 р. заповів тестаментом до братської церкви в Луцьку 30 кіп жита.

Гуляницький Ян не пізніше 1645 р. заповів тестаментом на братську церкву 1 тис. злотих, на братський шпиталь – 20 злотих, ченцям братського монастиря – 100 злотих.

Промчейко-Ремчицький Григорій 1645 р. заповів тестаментом на церкву Луцького братства 50 злотих.

Підгаєцький Ян тестаментом від 1645 р. заповів на братську церкву в Луцьку 100 злотих.

Смиковська Катерина тестаментом від 1645 р. заповіла на Луцьку братську церкву видеркаф у 500 злотих, на користь ченців

братського монастиря – видеркаф у 500 злотих, на братський шпиталь – 100 злотих.

Словицький Олександр 1646 р. заповів тестаментом братському монастирю в Луцьку на сорокоуст 30 злотих.

Боговитинівна Ірина-Параскева 1646 р. заповіла тестаментом на Луцьке братство 200 злотих.

Зубцевська Анастасія тестаментом від 1646 р. заповіла на Луцьку братську церкву 1 тис. злотих, ченцям Луцького братського монастиря – 1 тис. злотих, на луцький братський шпиталь – 50 злотих, жебракам при Луцькій церкві – 50 злотих. Свій двір за Глушцем передала Луцькому братству для організації у ньому готелю для паломників.

Маркевич Олександр не пізн. 1646 р. легував тестаментом на Луцьку братську церкву 20 злотих, на братський шпиталь – 3 злотих.

Пешкевич Фортунат 1646 р. заповів тестаментом на Луцьку братську церкву 200 злотих, а на луцький братський шпиталь – 100 злотих.

Карачевська Феодора 1647 р. заповіла тестаментом на братський монастир в Луцьку 60 злотих.

Тестаментом від 1647 р. королівський дворянин грецького походження Олександр Мозеллі заповів на користь Луцького братства та братського монастиря кошти в розмірі 72830 злотих, записані в якості боргу у різних осіб як у квитанціях, так і на маєтках з правом їх посесії. Крім того, пан Мозеллі подарував братству двір у м.Броди та велику кількість рухомого майна – карети, вози, зброю та ін.

Внуківна Гальшка 1648 р. заповіла тестаментом на церкву Луцького братства 100 злотих, а на луцькі шпиталі 5 злотих.

Кашевська Овdotія 1648 р. заповіла тестаментом на братський шпиталь у Луцьку 50 злотих.

Князь Юрій Пузина 1648 р. заповів тестаментом на Луцьку братську церкву 3 тис. злотих.

Зободневська Христина тестаментом від 1649 р. заповіла на Луцьку братську церкву 100 злотих.

Єловицький Філон 1651 р. заповів Луцькій братській церкві 300 злотих.

Русинович Павло 1651 р. заповів тестаментом на Луцьку братську церкву 2 тис. злотих, братському духовенству, яке прибуде на похорони – по 2 злоті, казнодію – 10 злотих. Заповів тестаментом поховати себе при братській церкві в Луцьку.

Черніківна Олена тестаментом від 1651 р. заповіла тестаментом на Луцьку братську церкву 500 злотих.

Жабокрицький Олександр тестаментом від 1652 р. заповів тестаментом на Луцьку братську церкву 2,5 тис. злотих, на братський шпиталь – 250 злотих.

Черневська Софія тестаментом від 1652 р. заповіла на молитву до братської церкви – 300 злотих, а до братського шпиталю – 100 злотих.

Бережницький Юрій тестаментом від 1653 р. заповів на братську церкву 100 злотих, на братський шпиталь – 30 злотих та 2 маці житнього борошна.

Костюшковичівна Олександра тестаментом від 1653 р. заповіла на Луцьку братську церкву 150 злотих, ченцям Луцького братського монастиря за молитву – 150 злотих.

Сосницький Томаш тестаментом від 1653 р. заповів на братську церкву в Луцьку 150 злотих.

Соколовська Катерина тестаментом від 1657 р. заповіла на Луцьку братську церкву 300 злотих, на братський шпиталь – 100 злотих.

Настоятелі та чернецтво:

Настоятелі: о.Герасим, ігумен, зг. у 1622-1628 р., о.Митрофан, ігумен, зг. 1626 р., о.Ісакій Абрамович, ігумен, зг. 1630 р., о.Неофіт, ігумен, зг. у 1635-1636 рр., о.Леонтій Залеський, ігумен, зг. у 1639-1644 рр. о.Василій Миленський, монастирський намісник, зг. 1624 р., о.Матвій Рогатинський, намісник монастиря, зг. 1643 р.

Ченці: Неофіт чернець, зг. 1625 р., Єлисей, чернець, зг. 1627 р., Антоній Амбуковський, чернець, зг. 1627 р., о.Матвій, ієромонах, зг. не пізніше 1631 р., о.Теофіл, ієромонах, зг. не пізніше 1631 р., о.Давид, ієромонах?, зг. 1636 р.

Світське духовенство: о.Іван Василевич, священник луцький братський, зг. у 1620/21-†1628 рр¹¹⁰⁴.

Любитів (Луцький повіт)

206.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Не пізніше 1627 р. пан Ян-Богуш Трацевський заповів поховати своє тіло при церкві в Любитові¹¹⁰⁵.

Любче (Луцький повіт)

207.Церква Св.Спаса (гіпотетично). Належності до унії не встановлено.

Анастасія Єло-Малинська (дружина пана Семашка), східного обряду, 1599 р. заповіла тестаментом поховати себе при церкві Св.Спаса в маєтності чоловіка. До числа маєтностей пана Миколая Семашка

входили маєтки Порськ, Немір, Тихотин, Любче, Соловін.

Настоятелі та церковний причет:

о.Іван, священник, зг. 1628 р.

о.Терпиловський, пресвітер, зг. 1639 р¹¹⁰⁶.

Малин (Луцький повіт)

208.Церква св.Миколая. В унії зг. у 1619-1620 рр.

Настоятелі та церковний причет:

о.Іван, зг. у 1619-1620 рр¹¹⁰⁷.

Малів (Малев?) (Луцький повіт)

209.Воскресенська церква. Православна.

Перебувала під патронатом панів Загоровських. При храмі знаходилися фамільні поховання представників шляхетських родин Белецьких, Ждановичів, Котельницьких, Нецевичів, Олізаровських та Чаплинських.

¹¹⁰⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 701 – 707.

¹¹⁰⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 707.

¹¹⁰⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 707.

¹¹⁰⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 707.

Пожертви:

Тестаментом від 1614 р. Анна Котельницька заповіла на користь малівського священика, який буде ховати її тіло, 2 копи лит. грошей та колпачок, підшитий кунами.

Загоровський Андрій 1616 р. заповів малевському священику 5 кіп грошей.

Тестаментом від 1621 р. Марко Хрінницький заповів своєму духівнику – священику малівському о.Андрію - клячу з жеребцем.

Нецевич (Ніцевич?) Ієронім (дружина Софія Уяздовська), східного обряду, 1634 р. тестаментом доручив дружині дати на Малівську церкву гроші на сорокоуст.

4.Могильницька Раїна православна, 1651 р. заповіла тестаментом Малівській церкві на сорокоуст 10 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о.Андрій священик, зг. 1621 р.

о.Федір священик, зг. 1636 р¹¹⁰⁸.

¹¹⁰⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М.

Марковичі (Луцький повіт)

210.Церква Різдва Христова. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Тестаментом від 1622 р. Олександр Марковський заповів на церкву дві книги: Новий Завіт віленського друку та Часослов острозького друку. При цій же церкві мало бути поховано його тіло¹¹⁰⁹.

Мельниця (Луцький повіт)

211.Церква Св.Спаса. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

1599 р. Анастасія Єло-Малинська заповіла поховати своє тіло при цьому храмі. На цю церкву вона заповіла 200 злотих¹¹¹⁰.

Миловші (Луцький повіт)

Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 708.

¹¹⁰⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 708.

¹¹¹⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 708.

212.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Церква знаходилася в маєтку, що належав львівським бернардинам. 1630 р. вони внесли протестацію до Луцького гродського суду, в якій заявили про її пограбування. З церкви зловмисники винесли хрест, оправлений сріблом, вартістю в 300 злотих та дзвін, який коштував 70 злотих.

Настоятелі та духовенство не встановлені¹¹¹¹.

Милув (Луцький повіт)

213.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Григорій, зг. 1624 р¹¹¹².

Мирків (Луцький повіт)

¹¹¹¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 708 – 709.

¹¹¹² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 709.

214.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Мишка – Холоневський Михайло, східного обряду, 1645 р. заповів тестаментом поховати себе при церкві в маєтку Мирків.

Пожертви:

Ржищевський Вацлав, східного обряду, 1640 р. заповів тестаментом на сорокоуст до Міркова 10 злотих¹¹¹³.

Мнішин (Луцький повіт)

215.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Андрій Ростопчі 1624 р. заповів тестаментом на Мнішинську церкву 30 злотих. При цій же церкві мало бути поховано його тіло¹¹¹⁴.

Мощаниця (Луцький повіт)

¹¹¹³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 709.

¹¹¹⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 709.

216.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. бл. 1630 р. (гіпотетично).

Прибора Станіслав (дружина Парахна Покотилівна), східного обряду, 1612 р. заповів тестаментом поховати себе при Мощаницькій церкві.

Покотилівна Параскева (чоловік Миколай Накадовський), східного обряду, 1619 р. заповіла тестаментом поховати себе при Мощаницькій церкві.

Настоятелі та церковний причет не встановлені¹¹¹⁵.

Мстишин (Луцький повіт).

217.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Павло, зг. 1596 р¹¹¹⁶.

¹¹¹⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 709.

¹¹¹⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М.

Несвіч (Луцький повіт)

218.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Тестаментом від 1608 р. Анна Костянка заповіла поховати своє тіло при цьому храмі¹¹¹⁷.

Обгів (Луцький повіт)

219.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. бл. 1630 р. (гіпотетично).

Настоятелі та церковний причет не встановлені¹¹¹⁸.

Окорське (Луцький повіт)

220.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Дедеркалівна Марина (дружина Станіслава Мровинського), православна, 1637 р. заповіла тестаментом на Окорську церкву 15 злотих.

Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 709.

¹¹¹⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 710.

¹¹¹⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 710.

Окорський Олександр
(дружина Катерина Гулевичівна –
Воютинська), східного обряду, 1648
р. заповів тестаментом на Окорську
церкву поле¹¹¹⁹.

Олешва (?) (Луцький повіт).

221.Посвяти церкви не
встановлено. Належності до унії не
встановлено.

В інвентарі маєтностей
покійного князя Юрія Івановича
Чарторийського (1605 р.) згадується
олишевський піп, який тримав
волоку землі¹¹²⁰.

Олика (Луцький повіт)

222.Церква Св.Трійці. В унії з
1596 р.

Зведена князем Станіславом
Радзивілом «Побожним», який, в
кінці XVI ст. надав на її користь дві
волоки землі та деяку провізію зі

¹¹¹⁹ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої
половини XVII ст. / М.

Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук
М. І., 2008. — С. 710.

¹¹²⁰ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої
половини XVII ст. / М.

Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук
М. І., 2008. — С. 710.

своїх маєтків. 1634 р. князь Ольбрихт
Радзивілл підтвердив надання свого
батька і відзначив свою традиційну
підтримку унії.

*Настоятелі та церковний
причет:*

о.Василій Львович, зг. 1634¹¹²¹.

Олізарів (Луцький повіт)

223.Церква Успіння Пресвятої
Богородиці. Православна.

Церква фундована (ймовірно, у
першій половині XVII ст.) Настасією
Шашевською. Її син — Юрій
Бережецький — реставрував і
перебудував храм заново. При церкві
знаходилася каплиця св.Юрія. Церкві
належали дві волоки поля, попівський
будинок, городи та піддані. 1653 р.

Пожертви:

Бережецький Юрій підтвердив
тестаментом своє надання Олізарівській
церкві 2 волок поля, подарував храму
40 злотих на літургію та заповів
поховати себе при церкві¹¹²².

¹¹²¹ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП
Сергійчук М. І., 2008. — С. 710.

¹¹²² Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини

Осів (Луцький повіт)

224.Церква св.Миколая.

Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Лепесовицький Петро 1633 р. заповів тестаментом поховати себе при церкві св.Миколая в Осовій. Заповів священикам, що прибудуть на похорони, по копії грошей, о.Решецькому – 3 копи, о.Телці – 6 кіп. До Осівської церкви: на дзвін – 130 злотих, на ризи – 45 злотих, на виготовлення келиха – срібло, коня, зброю та ін. речі – на оправу образів. Осівському священику – волоку поля з повинностями підданих, щорічне забезпечення сукном. Крім цього, передбачив щорічну виплату 10 злотих на дяка. 10 кіп грошей мало йти на сорокоуст¹¹²³.

Остриїв (Луцький повіт)

225.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 710 – 711.

¹¹²³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 711.

Тестаментом від 1616 р.

Олександра Висоцька заповіла поховати своє тіло при церкві в Остриєві¹¹²⁴.

Омельне? (Луцький повіт)

226.Церква св.Параскеви.

Належності до унії не встановлено, зг. у 1617-1642 рр.

Родинна церква панів Омелянських, при якій існувала їх родова усипальниця. Омелянський Миколай, східного обряду, 1642 р. заповів тестаментом на Омельницьку церкву св.Параскеви 50 злотих¹¹²⁵.

Оржів (Луцький повіт)

227.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

При храмі був шпиталь, зг. 1611 р.

Пожертви:

---

¹¹²⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 711.

¹¹²⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 711.

Церква фундована коштом княгині Катерини Чарторийської, яка забезпечила храм богослужбовими книгами¹¹²⁶.

Осниза Мала (Луцький повіт)

228.Монастир. Посвяти не встановлено. В унії перебував на початку XVII ст. (зг. 1601 р.).

Обитель на початку XVII ст. перебувала під патронатом князя Юрія Михайловича Чарторийського, уніата.

Настоятелі та чернецтво не встановлені¹¹²⁷.

Остриїв (Луцький повіт)

229.Церква Св.Спаса. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Тестаментом від 1622 р. Олександра Хомякова доручила своїм родичам (яким переходило її майно) звести на місці старої Остриївської

¹¹²⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 711.

¹¹²⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 711.

церкви нову. На цей храм вона відписала волоку поля та пляц у селі з городом для помешкання священика. При цій же церкві мало бути поховано її тіло.

Настоятелі та церковний причет:

о.Іван, священик, зг. 1622 р¹¹²⁸.

Острог (Луцький повіт)

230.Успенська (Пречистенська) церква. В унії зг. у 1636-1648 рр.

Розміщувалася на території Острозького замку.

Пожертви:

Павлович Григорій тестаментом від 1620 р. заповів поховати себе при замковій церкві в Острозі. Священикам Острозької капітули за похорони і сорокоуст, співакам, а також за дзвоніння у дзвони по всіх церквах заповів 80 злотих та особисті речі.

Настоятелі та церковний причет:

о.Стефан Герасимович Смотрицький, зг. у 1623 — не раніше 1636 р.

Церкві належало с.Попівці, в якому на 1629 р. було 12 димів¹¹²⁹.

¹¹²⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 712.

231. Церква св. Параскеви П'ятниці. В унії з 1636 р.

Настоятелі та церковний причет:

о.Йосиф Верещак, зг. 1624 р.

Церкві належало село Лютчин зі ставком і млинком¹¹³⁰.

232.Богоявленська церква. В унії з 1636 р.

Настоятелі та церковний причет:

о.Іван Бережанський - до 1636 р.

За даними Острозького літопису 1636 р. православного священика цієї церкви о.Івана Бережанського вислали з Острога за відмову прийняти унію¹¹³¹.

¹¹²⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 712.

¹¹³⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 712.

¹¹³¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 712.

233.Воскресенська церква. В унії з 1636 р.

Настоятелі та церковний причет:

о.Марко - до 1636 р.

За даними Острозького літопису 1636 р. православного священика цієї церкви о.Марка вислали з Острога за неприйняття унії¹¹³².

234.Церква св.Онуфрія. В унії з 1636 р.

Настоятелі та церковний причет:

о.Кирило - до 1636 р.

За даними Острозького літописця 1636 р. православного настоятеля цього храму о.Кирила вислали з Острога за відмову прийняти унію¹¹³³.

235. Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1629 р.

Настоятелі та церковний причет не встановлені.

¹¹³² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 712.

¹¹³³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 712 - 713.

У своїй реляції до Риму 1629 р. про візитацію Волині митрополит Йосиф Рутський згадував церкву в Острозі, як таку, що нещодавно була передана уніатам¹¹³⁴.

Острожець (місто, Луцький повіт)

236.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

За тестаментом Настасії Сло-Малинської від 1591 р. в “острозецькій” церкві мало бути поховано її тіло¹¹³⁵.

Охлопов (Луцький повіт)

237.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Родова церква панів Охлоповських, при якій знаходилася їх фамільна усипальниця.

¹¹³⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 713.

¹¹³⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 713.

Пожертви:

Мушата-Охлоповський Война, східного обряду, 1642 р. заповів тестаментом на Охлоповську церкву 30 злотих¹¹³⁶.

Ощов (Луцький повіт)

238.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Родова церква панів Ощовських, при якій знаходилася їх фамільна усипальниця.

Пожертви:

Федір Ощовський 1643 р. заповів тестаментом поховати себе при Ощовській церкві. Заповів тестаментом священику церкви 10 злотих, диякону — 3 злоті¹¹³⁷.

Пашова (Пашів?) (Луцький повіт)

239.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

¹¹³⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 713.

¹¹³⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 713.

На початку XVII ст. розміщувалася в межах володінь пана Лаврентія Древинського.

Пожертви:

Тишковська Марія 1599 р. заповіла тестаментом священику пашівському 1 копу лит. грошей.

Сербиновна Феодора 1633 р. заповіла тестаментом священику у Пашеві корову.

Древинський Андрій 1644 р. тестаментом замовив за себе в Пашівській церкві 40 служб з пожертвою 30 злотих на храм.

Настоятелі та церковний причет:

о.Федір, пресвітер, зг. 1603 р.¹¹³⁸.

Пелчин (Пелча?) (Луцький повіт)

240.Церква Св.Трійці. В унії зг. бл.1630 р. (гіпотетично).

Сміловський Станіслав 1619 р. заповів тестаментом поховати

себе при церкві Св.Трійці в Пелчі¹¹³⁹.

Перекалі (Луцький повіт)

241.Посвяти монастиря не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Хрінницький Ян, православний, 1638 р. заповів тестаментом на церкву в Перекалі 50 злотих.

Тхоревська Теодора, східного обряду, 1647 р. заповіла тестаментом ігумену Перекальського монастиря клячу, двох волів, корову, шість овець, шість свиней, вісім гусей і 20 злотих. Заповіла тестаментом поховати себе в Перекальському монастирі.

Настоятелі церкви:

о.Филип, зг. 1628 р.¹¹⁴⁰.

Перекладовичі (Луцький повіт)

¹¹³⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 713 – 714.

¹¹³⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 714.

¹¹⁴⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 714.

242. Вознесенська церква.
Належності до унії не
встановлено.

Перекладовський Конрад
(Кіндрат), гіпотетично східного
обряду, 1611 р. заповів
тестаментом поховати себе в
Перекладовичах на місці, де раніше
стояла церква.

Пожертви:

Перекладовський Ян
невстановленого віровизнання 1638
р. заповів тестаментом на
Вознесенську церкву в Перекладові
вола. Заповів тестаментом поховати
себе в перекладовському лісі біля
могили батька¹¹⁴¹.

Перемиль (Луцький повіт)

243. Монастир св. Івана
Кушника. В унії зг. в середині 20-х
рр. XVII ст.

Монастир перебував під
патронатом князя Адама Сангушка,
який у невстановлений час передав
монастир в управління

¹¹⁴¹ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої
половини XVII ст. / М.
Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук
М. І., 2008. — С. 714.

архімандриту Дорогобузького
уніатського монастиря о. Єремії
Лисятицькому. Монастирю належали
десятина з перемильських підданих,
десятина з с. Вербне, поля та ґрунти.

Дмитро Боричівський 1617 р.
заповів тестаментом поховати себе в
Перемильському монастирі.

*Настоятелі та церковний
причет:*

о. Єремія Лисятицький,
архімандрит Дорогобузький та
Перемильський, зг. 1627 р.

о. Єремія, монастирський
священик, зг. 1617 р¹¹⁴².

Пересопниця (Луцький повіт)

244. Посвяти церкви
(парафіяльної?) не встановлено.
Належності до унії не встановлено.

Пожертви

Єничівна Маруша 1634 р.
заповіла тестаментом
пересопницькому попу 20 злотих.

Тестаментом від 1635 р. Миколай
Запольський заповів на
Пересопницьку церкву 30 злотих.

¹¹⁴² Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП
Сергійчук М. І., 2008. — С. 714 - 715.

Настоятелі та церковний причет:

о.Іван, зг. 1605 р¹¹⁴³.

245.Монастир Різдва Богородиці. Належності до унії не встановлено.

Про час заснування монастиря в Пересопниці немає достовірних даних. За однією з версій, обитель постала в середині XII ст. Інша легенда пов'язує фундацію монастиря в часи правління князя Мстислава Ярославича Німого, який княжив у Пересопниці у першій чверті XIII ст. Перший відомий історичний документ про Пересопницький монастир датується 18 липня 1490 р., в якому зазначалося належність обителі сіл Чемерин, Грабів та Макотерти. 1505 р. король Олександр передав монастир у володіння князю Федору Чарторийському, а король Сигізмунд I грамотою від 1526 р. підтвердив дар свого попередника.

¹¹⁴³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 715.

В кінці XVI ст. монастир поступово занепадає. Цей факт пояснюється зростанням неподалік Пересопниці містечок Заріцька, Жукова та Білева. Останнє з них (засноване князями Чарторийськими на землях, відібраних у монастиря) отримало 1516 р. магдебурзьке право. Дослідники припускають, що залюднення цих міст відбувалося за рахунок відтоку підданих з монастирських маєтків. Занепадом монастиря скористався князь Юрій Чарторийський, який отримав у короля Сигізмунда III підтвердження прав патронату на Пересопницький монастир і після цього заклав його разом з усіма маєтками своїй сестрі Катерині Чарторийській (у шлюбі Загоровській) в сумі 200 кіп литовських грошей. Пізніше інша сестра Юрія Чарторийського – Олена (у шлюбі Горностай) домоглася викупу Пересопницького монастиря і надала 1596 р. на його користь багату фундацію.

Фундація Олени Чарторийської сприяла економічному відродженню монастиря. В інвентарі від 1600 р. згадуються господарські будівлі,

зложене в скирти збіжжя, засіяні поля, став з млином, корчма та ін. Є підстави припускати, що обитель мала високий, як на той час, рівень благоустрою – інвентар згадує «кахляні печі» та вікна «скла круглого».

Втім, не маючи регулярної підтримки з боку патронів (князів Чарторийських Клеванської гілки), які на рубежі XVI-XVII ст. остаточно покатоличилися, монастир у Пересопниці поступово занепадав. 1630 р. князь Миколай Чарторийський звернувся до короля Сигізмунда III з проханням підтвердити його рішення передати монастир Клеванській єзуїтській колегії. Того ж року король видав грамоту, в якій попередні розпорядження щодо монастиря Юрія та Олени Чарторийських визнавалися недійсними, а сама обитель разом з майном та земельними угіддями переходила у вічне володіння Клеванської єзуїтської колегії.

В середині XVI ст. Пересопницький монастир був центром книгописання. Саме тоді

за ініціативи княгині Анастасії Гольшанської (у шлюбі Заславської) та за матеріальної підтримки її зятя, князя Івана Чарторийського, був створений шедевр українського книжкового мистецтва – знамените Пересопницьке Євангеліє. Цю книгу ще називають «українською першокнигою», оскільки це була перша спроба перекладу Євангелія українською мовою. З рукопису дізнаємося, що перекладачем тексту був Пересопницький архімандрит Григорій - «кроткий, смиренний и боголюбивый иеромонах». Переписав книгу гарним почерком син протопопа з Сянока Михайло Василевич на 482-х сторінках пергаменту.

Пожертви:

Княгиня Олена Чарторийська фундацією від 1596 р. надала ченцям монастир разом із с.Пересопниця та усіма його маєтками і прибутками. У документі зазначається, що монастир повинен мати пресвітерів, диякона, дяків, шпиталь та школу. Право обирати ігумена княгиня надала братії, яка мала жити за приписами св.Василія Великого. Пізніше

тестаментом від 1602 р. жертводавиця заповіла духовенству Пересопницького монастиря по 1 копій грошей. Крім того, Пересопницький монастир отримував в посесію 6 волок поля.

2. Тестаментом від 1601 р. княгиня Катерина Чарторийська виділила Пересопницькому монастиреві 100 кіп грошей на виготовлення дзвону, 100 злотих – на зведення склепу, в якому має спочивати її тіло, 50 злотих – на малювання образів. Крім того відомо, що коштом княгині Катерини Чарторийської було виготовлено дзвін для монастирської церкви.

Тестаментом від 1608 р. Іван Шпаковський пожертвував на Пересопницький монастир 200 злотих.

За тестаментом ченця Феодосія Бережецького від 1612 р. на монастирську церкву Різдва Богородиці жертвувалося 10 кіп литовських грошей (25 злотих) та срібло. Крім того, 4 копи литовських грошей та 4 злотих

(разом 14 злотих) мало бути роздано ченцям.

Настоятелі та церковний причет:

Настоятелі: о. Григорій, архімандрит - середина XVI ст., о. Лясковський Кирило, ігумен, зг. 1571 р., о. Макарій Созанський, ігумен, зг. 1602 р., о. Варсонофій, ігумен, зг. 1605 р., о. Никон Добрянський, ігумен та архімандрит, зг. у 1601-1612 рр., о. Леонтій (серб), архімандрит (титулярний?), зг. у 1605-1612 рр.

Священики та ченці: о. Стефан, священик, зг. 1569 р., Єфрем, чернець, зг. 1605 р., Хриштоф, чернець, зг. 1605 р., Феодосій Бережецький, чернець, † 1612 р., о. Іезекіль, священноінок, зг. 1612 р., о. Ісая, священноінок, зг. 1612 р., Герман, чернець, зг. 1612 р., Протас, чернець, зг. 1612 р., Манасія, чернець, зг. 1612 р.¹¹⁴⁴.

Печихвости (Луцький повіт)

¹¹⁴⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 715 – 717.

246.Посвяти церкви не встановлено.

Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Вербицький, зг. 1637 р¹¹⁴⁵.

Пирятин (Луцький повіт)

247.Посвяти церкви не встановлено. Православна.

Пожертви:

Словицький Олександр заповітами від 1644, 1646 та 1647 рр. заповів попові пирятинському на сорокоуст відповідно 10, 20 та 20 злотих¹¹⁴⁶.

Підборці (Підбірче) (Луцький повіт)

248.Воскресенський монастир. Жіночий, в унії з 1629 р.

Входив до складу Дубенської архімандрії. Настоятельки та черниці не встановлені¹¹⁴⁷.

¹¹⁴⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 717.

¹¹⁴⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 717.

¹¹⁴⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої

Підгайці (Луцький повіт?)

249.Посвяти церкви не встановлено.

Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Іван Сузин, зг. 1639 р¹¹⁴⁸.

Подгорільці (Луцький повіт)

250.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1630 р. (гіпотетично).

Настоятелі та церковний причет не встановлені¹¹⁴⁹.

Полонне (Луцький повіт)

251.Воскресенська церква. В унії зг. у 1596-1637 рр.

При храмі знаходилися поховання представників шляхетських родин Косовських, Путошинських та Підберезьких.

Настоятелі та церковний причет:

о.Василь Машевич, зг. 1637 р¹¹⁵⁰.

половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 717 - 718.

¹¹⁴⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 718.

¹¹⁴⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 718.

¹¹⁵⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 718.

Порванець (Порванче?) (Луцький повіт)

252.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1643 р.

1643 р. пан Свищовський подарував уніатському єпископові Йосифові Баковецькому маєток Порванець разом з церквою та правом подавання до неї священика. При храмі існували поховання представників шляхетських родів Порванецьких, Ржищевських та Хрінницьких.

Пожертви:

Ржищевський Вацлав, 1640 р. заповів тестаментом на сорокоуст до Порванча 10 злотих.

Порванецький Ян 1649 р. заповів тестаментом поховати себе при Порванецькій церкві. Заповів на церкву, де буде похований, 10 злотих щорічного чиншу з Порванецького маєтку. На сорокоуст – 20 злотих¹¹⁵¹.

Птича (Луцький повіт)

---

¹¹⁵¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 718.

253.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1630 р. (гіпотетично).

Настоятелі та церковний причет не встановлені¹¹⁵².

Пулганів (Луцький повіт)

254.Церква св.Бориса і Гліба. Належності до унії не встановлено.

Між 1445-1452 рр. князь Свитригайло надав цю церкву разом з іншими маєтками у володіння Петру Мильському. Церкві належало дворище, став і мито.

Пожертви:

Древинський Андрій (син Лаврентія Древинського, дружина – Феодора Зубцевська), православний, 1644 р. заповів тестаментом поховати себе при церкві св.Бориса і Гліба в Пулганові. Тестаментом замовив за себе 40 служб у церквах Пулганівській, Луцькій братській, Пашівській та Русино-Берестецькій з пожертвою по 30 злотих на кожен храм.

Настоятелі та церковний причет:

---

¹¹⁵² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 718 – 719.

о.Кіндрат, зг. 1622 р.
(гіпотетично)¹¹⁵³.

П'яне (Луцький повіт)

255.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Ужевський Григорій, 1601 р. заповів тестаментом на церкву в с. П'яне Апостол і Псалтир.

Настоятелі та церковний причет:

о.Антоній Мелешкович, зг. 1601 р.¹¹⁵⁴.

Радогощ (Луцький повіт)

256.Церква св.Миколая.

Належності до унії не встановлено.

Куневська Магдалена (дружина Ждана Долотецького), східного обряду, 1605 р. заповіла тестаментом

поховати себе при церкві св.Миколая в с.Радогощі¹¹⁵⁵.

Радомишль (Луцький повіт)

257.Посвяти церкви не встановлено.

Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Кирило Кочоровський, зг. 1626 р.¹¹⁵⁶.

Радчин (Луцький повіт)

258.Посвяти церкви не встановлено.

В унії зг. 1630 р. (гіпотетично).

Настоятелі та церковний причет не встановлені.

Рикани (Луцький повіт)¹¹⁵⁷.

259.Церква св.Миколая. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Тишковська Марія (дружина Семашка N), східного обряду, 1599 р. заповіла тестаментом Риканській

¹¹⁵³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 719.

¹¹⁵⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 719.

¹¹⁵⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 719.

¹¹⁵⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 719.

¹¹⁵⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 719.

церкві столове срібло, місцевому попові – 2 копи лит. грошей. Заповіла тестаментом поховати себе при церкві св.Миколая у Риканах¹¹⁵⁸.

Рівне (Луцький повіт)

260.Посвяти церкви не встановлено.

В унії зг. 1630 р.

Настоятелі та церковний причет:

о.Атанасій пресвітер, зг. 1630 р.

Одночасно виконував обов'язки уніатського пароха в Степані¹¹⁵⁹.

261.Церква св.Воскресіння Христового. Належності до унії не встановлено.

Кисилівна Феодора-Богдана (дружина Богуша Дешковського), православна, 1611 р. заповіла тестаментом поховати себе при Воскресенській церкві у Рівному¹¹⁶⁰.

¹¹⁵⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 719 – 720.

¹¹⁵⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 720.

¹¹⁶⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої

Річиця (Речиця?) (Луцький повіт)

262.Церква Св.Трійці? В унії зг. 1607 р.

При храмі знаходилися поховання представників шляхетської родини Чаплич-Шпановських.

Пожертви:

Уніатський єпископ Луцько-Острозький Терлецький Кирило 1607 р. в тестаменті згадував фундовану ним церкву в Речиці.

Чаплич-Шпановський Вацлав 1639 р. заповів тестаментом на Речицьку церкву 200 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о.Омелян Григорович, зг. 1624 р. Цей же священник був настоятелем церкви у Шубкові¹¹⁶¹.

Рогачів (Рогачі?) (Луцький повіт)

263.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1620 р..

Пожертви:

половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 720.

¹¹⁶¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 720.

Вольський Станіслав
тестаментом від 1620 р. заповів
на ремонт уніатських церков у
своїх володіннях (села Литва і
Рогачі) 200 злотих¹¹⁶².

Рогізне (Рогозин?) (Луцький
повіт).

264.Пречистенська церква?
Належності до унії не
встановлено, зг. у 1621-1637 рр.

При церкві знаходилися
поховання представників
шляхетських родин
Жабокрицьких, Масальських,
Рагозинських та Слупичів.

Пожертви:

Адам Урсул-Рудецький,
православний, не пізн. 1631 р.
заповів тестаментом 25 злотих
священику в Рогозині.

Слупичанка Гелжбета
(дружина Василя
Рогозинського), східного обряду,
1637 р. заповіла тестаментом на
церкву в Рогозині 50 злотих.

Настоятелі церкви:

---

¹¹⁶² Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої
половини XVII ст. / М.
Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук
М. І., 2008. — С. 720.

о.Кузьма Опарипенський, зг.
1623 р¹¹⁶³.

Рожищі (Луцький повіт)

265.Церква Архістрагига
Михаїла. В унії зг. у 1596-1637 рр.

Підгаєцький Мойсей, уніат
(священик церкви св.Архистратига
Михаїла у м. Рожищі), 1620 р.
заповів тестаментом поховати себе
в Михайлівській церкві в Рожищах.

Настоятелі:

о.Андрій Труша, зг. 1574 рр.

о.Мойсей Андрієвич
Підгаєцький, зг. у 1599 - †не
раніше 1620 рр.

о.Михайло Сосновський, зг. у
1623-1637 рр¹¹⁶⁴.

Розваж (Луцький повіт)

266.Монастир невстановленої
посвяти. Жіночий. В унії зг. 1634
р.

---

¹¹⁶³ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП
Сергійчук М. І., 2008. — С. 720 – 721.

¹¹⁶⁴ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП
Сергійчук М. І., 2008. — С. 721.

Про жіночу обитель в околицях Острога, яку уніатський митрополит Йосиф Рутський відібрав у православних, згадує у своїй праці «De laboribus unitorum» Холмський єпископ Яків Суша. Він же зазначав, що пізніше цей монастир знищила пожежа. Достеменно відомо, що цей монастир, як уніатський, існував 1634 р., а сповідником у тамтешніх черниць був о.Василій, священник Дерманський¹¹⁶⁵.

Романів (Луцький повіт)

267. Посвяти церкви не встановлено. Належність до унії не встановлено.

Чечерська Анна, східного обряду, не пізн. 1603 р. заповіла тестаментом поховати себе при церкві в Романові¹¹⁶⁶.

Рудка (Луцький повіт)

¹¹⁶⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 721.

¹¹⁶⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 721.

268.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Адам Урсул-Рудецький, православний, не пізн. 1631 р. заповів тестаментом священникові 25 злотих за сорокоуст. Церкві в с.Рудка заповів щорічно 10 кіп жита, 5 кіп пшениці, 10 кіп вівса, 5 кіп гречки, 10 злотих та три поля. Заповів тестаментом поховати себе в родовій усипальниці Урсул-Рудецьких в церкві с.Рудка. Всім духовним, що прибудуть на похорони, - за сорокоуст 200 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о. Лаврентій (священник рудецький ?), зг. 1605 р.

о.Тимофій Масло, зг. 1631 р¹¹⁶⁷.

Руцьк (Луцький повіт)

269.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

¹¹⁶⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 721 – 722.

Ушак-Куликовський Стефан, православний, 1640 р. заповів тестаментом на сорокоуст священику в Руцьку 10 злотих¹¹⁶⁸.

Сатіїв (Сатів?) (Луцький повіт)
270. Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1639 р.

Пожертви:

Тестаментом від 1604 р. Варвара Русиновська пожертвувала сатієвському священику 40 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о. Харлампій Коморович, зг. 1604 р.

о. Андрій Речинський, протопоп, зг. 1639 р¹¹⁶⁹.

Свищів (Луцький повіт)
271. Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

¹¹⁶⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 722.

¹¹⁶⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 722.

Родинна церква панів Свищовських, при якій знаходилася їх фамільна усипальниця.

Пожертви:

Свищовський Остафій, східного обряду, 1617 р. заповів тестаментом на Свищівську церкву волоку землі за свищівським гаєм та пляц на помешкання попові. Заповів тестаментом поховати себе при Свищівській церкві¹¹⁷⁰.

Семидуби (Луцький повіт)
272. Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1630 р. (гіпотетично).

Настоятелі та церковний причет не встановлені¹¹⁷¹.

Серни (Луцький повіт)
273. Монастир Св. Трійці. В унії з часу фундації.

Заснований коштом князя Юрія Михайловича Чарторийського 1608 р. Монастирю належали маєтки: “острів” Молодієв, 3 волоки поля з сіножатями

¹¹⁷⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 722.

¹¹⁷¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 722.

та бортним деревом, 2 млини із вимелками, ставами і спустами.

Настоятелі монастиря:

о.Геласій Русовський,
архімандрит, зг. у 1608-1610 рр.

о.Іона Хирівський,
архімандрит, зг. 1614 р¹¹⁷².

Серхів (Луцький повіт)

274.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Ощовська Софія, східного обряду, 1641 р. заповіла тестаментом на Серхівську церкву 50 злотих. Заповіла тестаментом поховати себе при Серхівській церкві¹¹⁷³.

Селець (Сільце?) (Луцький повіт)

¹¹⁷² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 722 – 723.

¹¹⁷³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 723.

275.Церква св.Параскеви П'ятниці. Належності до унії не встановлено.

При церкві були поховання представників шляхетських родин Коптів, Коровай-Селецьких та Резановичів.

Копоть Василь (дружина Настасія Луковицька), східного обряду, 1613 р. заповів тестаментом поховати себе при Селецькій церкві св.Параскеви П'ятниці.

Коровай-Селецький Остафій (дружина Феодора Золотолінська), гіпотетично уніат, 1614 р. заповів тестаментом поховати себе при Селецькій церкві св.Параскеви П'ятниці.

Резанович Семен, уніат, 1616 р. заповів тестаментом поховати себе при церкві в с.Сільче.

Настоятелі та церковний причет:

о.Данило, зг. 1601 р¹¹⁷⁴.

Смолюєв (Луцький повіт?)

¹¹⁷⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 723.

276.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Окорський Василій, східного обряду, 1617 р. заповів тестаментом поховати себе при церкві в Смолюєві¹¹⁷⁵.

277.Церква Різдва Богородиці (Пречистенська). Належності до унії не встановлено.

Сосницька Софія (дружина Івана Хомяка - Смордовського), східного обряду, 1611 р. заповіла тестаментом поховати себе при Пречистенській церкві у Смордві.

За описом 1621 р. в церкві було шість книг (Апостол, Устав, Шостоднів, Тріодь пісна та два Октоїхи), а також дві ікони. Згадувалося, що храм постраждав від нападів татар.

Настоятелі церкви:

о.Данило, зг. 1611 р.

---

¹¹⁷⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 723.

о.Стефан Бужковський, зг. у 1621-1625 рр¹¹⁷⁶.

278.Церква Перенесення мощей св.Миколая. Належності до унії не встановлено.

За описом 1621 р. в церкві було три книги: Напрестольне Євангеліє, оправлене сріблом, Трефолой та Тріодь цвітна. Згадується, що церква постраждала від нападів татар.

Настоятелі та церковний причет:

о.Стефан Бужковський, зг. 1621 р¹¹⁷⁷.

Сморжів (Луцький повіт)

279.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

В інвентарі маєностей покійного князя Юрія Івановича Чарторийського (1605) згадується сморжівський піп, який тримав чиншеву волоку¹¹⁷⁸.

Сокол (Луцький повіт)

---

¹¹⁷⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 723 - 724.

¹¹⁷⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 274.

¹¹⁷⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 724.

280.Церква Св.Трійці. Належності до унії не встановлено.

Родинний храм князів Сокольських, при якому знаходилася їх родова усипальниця.

Пожертви:

Тестаментом від 1622 р. Катерина Мелешківна подарувала церкві корову з телям.

Тестаментом від 1627 р. Варвара Сокольська доручила своїм опікунам виготовити для мурованої Сокольської церкви ризи. При цій же церкві мало було поховано її тіло. При храмі була родова усипальниця князів Сокольських.

Словицький Філон (дружина Гелжбета Підгороденська), православний, 1651 р. заповів тестаментом Сокольській церкві 100 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о.Федір Новоселецький (гіпотетично), зг. 1622 р.

о.Павло Новоселецький, зг. 1631 р.¹¹⁷⁹.

Степань (Луцький повіт)

281.Церква Св.Трійці. В унії з 1630 р (гіпотетично).

Пожертви:

Тестаментом від 1625 р. Ян Снич пожертвував на церкву 30 злотих. При цій же церкві мало було поховано його тіло.

Гречина Костянтин, східного обряду, 1649 р. заповів тестаментом на Святотроїцьку церкву у Степані 50 злотих. Заповів тестаментом поховати себе при церкві Св.Трійці у Степані.

Внуківна Гальшка 1648 р. заповіла тестаментом на чотири церкви в Степані 100 злотих, на степанський шпиталь 2 злоті.

Сковородка Шимон 1652 р. заповів тестаментом на чотири церкви в Степані – по 50 злотих, на польський і руський шпиталі у Степані – по 5 мац жита.

Настоятелі церкви:

¹¹⁷⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ІІІ Сергійчук М. І., 2008. — С. 724.

о.Іван, зг. 1625 р¹¹⁸⁰.

282.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Гальшка 1648 р. заповіла тестаментом на чотири церкви в Степані 100 злотих, на степанський шпиталь 2 злоті.

Сковородка Шимон 1652 р. заповів тестаментом на чотири церкви в Степані – по 50 злотих, на польський і руський шпиталі у Степані – по 5 мац жита¹¹⁸¹.

283.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Внуківна Гальшка 1648 р. заповіла тестаментом на чотири

церкви в Степані 100 злотих, на степанський шпиталь 2 злоті.

Сковородка Шимон 1652 р. заповів тестаментом на чотири церкви в Степані – по 50 злотих, на польський і руський шпиталі у Степані – по 5 мац жита¹¹⁸².

284.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Внуківна Гальшка 1648 р. заповіла тестаментом на чотири церкви в Степані 100 злотих, на степанський шпиталь 2 злоті.

Сковородка Шимон 1652 р. заповів тестаментом на чотири церкви в Степані – по 50 злотих, на польський і руський шпиталі у Степані – по 5 мац жита¹¹⁸³.

Стоянів (Луцький повіт?)

285.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

---

¹¹⁸⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 724 - 725.

¹¹⁸¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 725.

---

¹¹⁸² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 725.

¹¹⁸³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 725.

Пожертви:

Ощовська Маруша (чоловік пан Ржищевський), східного обряду, 1626 р. заповіла тестаментом на Стоянівську церкву 20 злотих.

Ржищевський Вацлав, східного обряду, 1640 р. заповів тестаментом на сорокоуст на три Стоянівські церкви – по 10 злотих на кожну, до Скитського монастиря – 50 злотих.

Порванецький Ян (дружина Маруша Ржищевська), православний, не пізн. 1655 р. заповів тестаментом на Стоянівський монастир 350 злотих.

Ржищевська Маруша, православна. 1655 р. тестаментом виконує волю свого покійного чоловіка, який заповів на Стоянівський монастир 350 злотих. Від себе жертвує на Скитський монастир 400 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о. Стефан, зг. 1607 р.¹¹⁸⁴.

---

¹¹⁸⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 725 – 726.

Студянка (Луцький повіт)

286. Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1630 р. (гіпотетично).

Настоятелі та церковний причет не встановлені¹¹⁸⁵.

Тараканів (Луцький повіт)

287. Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1630 р. (гіпотетично).

Настоятелі та церковний причет не встановлені¹¹⁸⁶.

Тесів (Луцький повіт)

288. Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено. Зг. у 1607-1620 рр.

При храмі були поховання представників родини Павловичів.

Пожертви:

Тестаментом від 1620 р. Григорій Павлович заповів 10 злотих на користь тесівського священика.

---

¹¹⁸⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 726.

¹¹⁸⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 726.

Настоятелі не встановлені¹¹⁸⁷.

Толмахів (Луцький повіт)

289.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Козинська Томіла тестаментом від 1633 р. доручила купити для Толмахівської церкви дзвін¹¹⁸⁸.

Торговиця (Луцький повіт)

290.Церква Воскресіння Господнього (замкова?) Належності до унії не встановлено, зг. у 1631-1644 рр. При церкві були поховання представників шляхетських родин Рогоз та Перекладовських.

Пожертви:

Рогозянка Маруша, православна, 1635 р. заповіла тестаментом на замкову Торговецьку церкву 50 злотих, торговецькому пресвітерові на сорокоуст – 10 злотих, на інші

¹¹⁸⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 726.

¹¹⁸⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 726.

потреби церкви – 40 злотих. Заповіла тестаментом поховати себе при замковій церкві в містечку Торговиця.

Мінковський Кіндрат (дружина Анна Ласківна), православний, 1644 р. заповів тестаментом на ремонт Торговицької церкви 50 злотих, на сорокоуст торговицькому попу Івану – 30 злотих. Заповів тестаментом поховати себе при церкві Воскресіння Господнього в Торговиці¹¹⁸⁹.

Торчин (Луцький повіт)

291.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Мартин Омелянович, протопоп Ковельський, зг. 1616 р¹¹⁹⁰.

Тростянець (Луцький повіт)

292.Церква Св. Трійці. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

¹¹⁸⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 726 – 727.

¹¹⁹⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 727.

Тестаментом від 1622 р. Григорій Ушак забезпечив Тростянецьку церкву різноманітними прибутками. Вона отримала дві волоки поля, а також півкопи жита на рік з кожної волоки маєтків Тростянець, Домашів і Острів. Крім того, на храм щоп'ятниці мала йти мірка борошна від помолу з усіх млинів Тростянецького маєтку, а священик щорічно мав отримувати 20 злотих на сукно. Не задовольнившись цим, Григорій Ушак заповів також перебудувати церкву – з дерев'яної вона мала стати кам'яною. При цьому ж храмі було поховано його тіло.

Кн.(Сокольська?) Варвара (дружина князя Стефана Воронецького), східного обряду, 1627 р. заповіла тестаментом на Тростянецьку церкву, де поховано її чоловіка, 100 злотих.

Тестаментом від 1629 р. дружина Григорія Ушака Настасія Куликовська підтвердила всі надання на Тростянецьку церкву, які зробив її чоловік. Крім того, вона записала додатково 10 злотих щорічної плати тростянецькому

священику з умовою, щоб той молився за неї та її чоловіка.

Куликовська Настасія, східного обряду, 1629 р. заповіла тестаментом на Тростянецьку церкву десятину з усіх волок Тростянецького маєтку, священику цієї церкви – 10 злотих річно за молитву. Заповіла поховати себе при церкві Св.Трійці у Тростянці.

Ушак-Куликовський Стефан, православний, 1640 р. заповів тестаментом на сорокоуст священику в Тростянці 10 злотих.

Кн.Масальський Кирик, східного обряду, не пізн. 1659 р. заповів поховати себе при церкві Св.Трійці у Тростянці¹¹⁹¹.

Угринів (Луцький повіт)

293.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

¹¹⁹¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ІІІ Сергійчук М. І., 2008. — С. 727 - 728.

о.Яків, зг. 1622 р¹¹⁹².

Холонев (Луцький повіт)

294.Пречистенська церква.

Належності до унії не встановлено, зг. 1611 р.

Мишка-Холоневський Іван (дружина Марія Колпитовська) 1611 р. заповів тестаментом поховати себе при Пречистенській церкві в Холоневі¹¹⁹³.

295.Церква Різдва Христового. Належності до унії не встановлено, зг. у 1611-1622 рр.

Холоневська Анна (чоловік Юрій Некрашевський), східного обряду, 1622 р. заповіла тестаментом поховати себе при церкві Різдва Христового у Холоневі.

Пожертви:

Мишчанка-Холоневська Феодора 1611 р. заповіла тестаментом

холоневському священику о.Андрію вола¹¹⁹⁴.

Холпнів (Луцький повіт)

296.Воскресенська церква.

Належності до унії не встановлено, зг. у 1594-1631 рр.

Пожертви:

Церква збудована коштом пана Бальцера-Явгеля Марцишевського не пізніше 1594 р. Саме тоді він склав фундацію, яка забезпечила Холпнівську церкву маєтками і прибутками. Зокрема, храм отримав волоку землі, двох підданих, що сиділи на двох волоках, копу жита щорічно з кожної волоки Холпневського та Острівського маєтків, право молоти борошно у млині по п'ятницям. Крім того, з холпнівського двору на користь церкви мало йти щорічно 30 кіп збіжжя. 1600 р. пан Юразм Поплавський напав зі своїми слугами на помешкання о. Марка Новоселецького, відібрав у нього ключі від церкви та передав парафію іншому священику.

¹¹⁹² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 728.

¹¹⁹³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 728.

¹¹⁹⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 728.

Богурінська Раїна 1609 р. заповіла
тестаментом попові
холпнівському корову.

*Настоятелі та церковний
причет:*

о.Марко Новоселецький, зг. у
1594-1600 рр¹¹⁹⁵.

Хорохорин (Луцький повіт)
297.Церква св.Покрови.
Належності до унії не
встановлено, зг. у 1630-1657 рр.

При церкві існували
поховання представників
шляхетських родин Насиловських,
Міновицьких і можливо
Ободенських.

Пожертви:

Насиловський Василій, 1649
р. заповів тестаментом на
Хорохоринську церкву 375 злотих.

Міновицький Миколай,
православний, 1657 р.
тестаментом на Хорохоринську
церкву легував 100 злотих.

---

¹¹⁹⁵ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої
половини XVII ст. / М.
Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук
М. І., 2008. — С. 728 – 729.

*Настоятелі та церковний
причет:*

о.Іван Мицевич, зг. 1630 р.
о.Федір Лисковський, зг. 1630
р¹¹⁹⁶.

Хрибтище (Луцький повіт)
298.Монастир. Посвяти не
встановлено.

До початку XVII ст. монастир
перебував під патронатом князів
Чарторийських. 1603 р. князь Юрій
Михайлович Чарторийський разом з
іншими маєтками Чорторийського
ключа продав цей монастир
мінському воєводі Янові Пацу¹¹⁹⁷.

Чеква (Луцький повіт)

99.Посвяти монастиря не
встановлено. Належності до унії не
встановлено.

Пожертви:

Котовичівна Овдот'я, східного
обряду, 1639 р. заповіла тестаментом

---

¹¹⁹⁶ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП
Сергійчук М. І., 2008. — С. 729.

¹¹⁹⁷ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП
Сергійчук М. І., 2008. — С. 729.

на церкву монастирка в Чекві 30 злотих на виготовлення келиха. 12 злотих – для відправи у цій церкві 40 літургій. Заповіла поховати себе при церкві монастирка в Чекві¹¹⁹⁸.

Чекнь (Луцький повіт)

300.Воздвиженський монасир. Належності до унії не встановлено, зг. у 1619-1648 рр.

Родинний монастир панів Чеконських, при якому існувала їх сімейна усипальниця. Крім того, при монастирі існували поховання представників родин Вишинських та Жабокрицьких.

Пожертви:

Вишинська Гальшка, православна, 1644 р. заповіла тестаментом на Чеконську церкву 50 злотих.

Жабокрицька Єва (дружина Яна Чеконського), православна, 1648 р. заповіла тестаментом на Чеконський монастир речі для виготовлення риз.

¹¹⁹⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 729.

Настоятелі та церковний причет:

о.Семен Борський (Наборський?), зг. у 1629-1631 рр¹¹⁹⁹.

Чернчиці (Луцький повіт)

301.Спасопреображенський монастир. Православний.

Час заснування обителі не встановлено. Перша згадка про монастир датується 1429 роком, коли було зроблено перший опис коштовностей, які зберігалися в монастирі. В їх числі було згадано 4 ковані ікони у срібло-позолочених окладах, 3 ікони в коронах, на яких було 2 гривні золотих та 10 срібних, та хрест, оздоблений коштовним камінням. Крім того, у монастирі зберігалися книги: Євангеліє, Апостол, Пролог, Осьмогласник, Устав, Златоуст, Паремійник та Мінея.

На 1566 р. Чернчицький монастир стояв на державних (замкових) землях, тому право подавання до нього належало королю. До 1574 р. монастирем володів за

¹¹⁹⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 729 – 730.

королівським поданням Миколай Дорогостайський, а з 1574 р. – князь Костянтин Острозький.

Духовенство Чернчицького монастиря після проголошення унії в Бресті зайняло рішучу позицію у справі захисту православ'я на Волині. 1598 р. Луцького уніатського єпископа Кирила Терлецького було звинувачено у причетності до вбивства священника Чернчицького монастиря о.Стефана Добринського та коваля Павла у 1597 р. Вину єпископа не було доведено, але усвідомлення релігійного підтексту цього нерозкритого злочину продовжувало існувати серед сучасників. Пізніше, 1617 р. Чернчицький ігумен о.Герасим Микулич став одним із фундаторів православного братства в Луцьку.

У 20-х роках XVII ст. монастир двічі зазнавав нападів з боку місцевої шляхти. 1624 р. ігуменя Христина Загоровська скаржилася до Луцького гродського суду на побиття монастирського підданого слугами Катерини Чаплянки. 1626 р. черниця Анна зверталася з

листом до Томаша Замойського з проханням захистити монастир і черниць від насильств пана Яна Цетіса.

При монастирі знаходилися поховання представників родин Волинців-Чернчицьких, Загорських, Комнацьких, Микуличів та Стародовських.

Пожертви:

Волк-Ланевський Михайло тестаментом від 1611 р. заповів на Пречистенський монастир у Чернчицях 5 злотих.

Шпаковська Маруша тестаментом від 1616 р. заповіла сповіднику (о.Герасиму з Чернчиць) 10 кіп литовських грошей.

о.Микулич Григорій (схимник) тестаментом від 1617 р. заповів свої речі – книги, образа, ризи та ін. – поділити між Чернчицьким монастирем, Луцьким братством, яровицьким та дмитріївським попами.

Лозчанка Варвара 1640 р. заповіла тестаментом на Преображенську церкву в Чернцях, при якій мешкають убогі черниці 300 злотих.

Гулевичівна Гальшка 1641 р. заповіла тестаментом на монастир в Чернчицях 30 злотих, священику чернчицькому – 10 злотих, священику пречистенському – 10 злотих.

Патрикіївна Потенція (дружина Миколая Свенцицького), православна, 1643 р. заповіла тестаментом черницям при храмі Св.Спаса в Чернчицях 50 злотих.

Зубцевська Анастасія 1646 р. заповіла тестаментом черницям Преображенського монастиря у Чернчицях 300 злотих, на оправу Чернчицької Преображенської церкви – 50 злотих, священику цього храму – 50 злотих.

Жабокрицький Олександр 1652 р. заповів на монастир в Чернчицях 200 злотих, черницям Чернчицького монастиря 100 злотих.

Черневська Софія 1652 р. заповіла тестаментом черницям Чернчицького монастиря 100 злотих.

Настоятелі та чернецтво:

Настоятелі: о.Герасим Микулич, ігумен, зг. 1617 р.,

Загоровська Христина, ігуменя, зг. у 1624-† 1626/27 рр., Іриня Устинівна, ігуменя, зг. 1636 р.

Черниці: Феодора Красинська, зг. 1602 р., Анна, зг. 1626 р.

Світські священики: о.Стефан Добринський, †1597 р., о.Іван Городиський, зг. у 1624-1635 рр., о.Федорович, дяк, зг. 1635 р¹²⁰⁰.

302.Церква св.Миколая. Православна.

Калусовський Юрій 1627 р. заповів тестаментом поховати себе при церкві св.Миколая у Чернчицях.

Настоятелі та церковний причет не встановлені¹²⁰¹.

Четвертня (Луцький повіт)

303.Монастир Св.Спаса. Православний.

Родинний монастир князів Четвертинських, при якому

¹²⁰⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 730 – 732.

¹²⁰¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 732.

знаходилася їх сімейна усипальниця. При ньому знаходилися також поховання клієнтів цих князів та шляхтичів, пов'язаних з Четвертинськими родинними зв'язками. В їх числі – представники родин Богуринських, Мордвинів та Хрінницьких.

Пожертви:

1642 р. дідич Четвертні, підкоморій і Луцький князь Григорій Святополк-Четвертинський разом зі своєю дружиною Марушею Кринською та ракиборський староста Захарій Четвертинський разом з дружиною Раїною Хрінницькою склали фундацію. Вони визнали, що покійна княгиня Анна Матвіївна Четвертинська (дружина кн. Януша Збараського, воєводи брацлавського) доручила своєму чоловіку поховати себе тіло у цій обителі та дати на неї фундуш. Виконуючи це побажання, князь Збараський змурував церкву над гробом князів Четвертинських та надав на користь монастиря село Славожичі. Втім, його сини – Юрій та Криштоф Збараські вилучили це

село з володінь монастиря в обмін на суму щорічного чиншу в розмірі 200 злотих. Потім, після їх смерті, наступники їх маєтностей і цю суму платити перестали. Суть фундації полягала у підтвердженні прав монастиря на свої давні володіння. В їх числі маєток Залюбче з підданими, фільварок біля Четвертні, 12 ланів поля, сіножаті на 18 косарів, пільги у використанні млину і рибних промислів та ін.

Богурінська Раїна, православна, тестаментом від 1609 р. заповіла на монастир 210 кіп литовських грошей. Крім того, вона розпорядилася продати свої особисті речі і на виручені гроші придбати для монастиря коштовний хрест, єпітрахіль та ризи. Мордвин Ян тестаментом від 1633 р. заповів на монастир Св.Спаса 100 злотих, убогим в шпиталі – 10 злотих, убогим на його похоронах – 5 злотих¹²⁰².

¹²⁰² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 732 – 733.

304.Пречистенська церква.
Православна.

Пожертви:

Мордвин Ян, православний, 1633 р. заповів тестаментом попові Пречистенської церкви в Четвертні 20 злотих¹²⁰³.

Чорна (Луцький повіт)

305.Монастир Св.Спаса.

Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Адам Урсул-Рудецький, православний, не пізн. 1631 р. заповів тестаментом 50 злотих на монастир в Чорній, а також заповів маєток Чорна Чорненському монастирю Св.Спаса.

Настоятелі та церковний причет:

о.Павло Люткович-Телиця, ігумен, зг. у 1630-1632 рр. , †не пізніше 1635 р.

о.Сильвестр, ігумен, зг. 1635 р.

о.Гедеон Новоставецький, ігумен, зг. 1636 р.

о.Сильвестр, диякон, зг. 1631 р.

---

¹²⁰³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 733.

о.Герасим Колчицький, ієромонах, зг. 1636 р.

о.Давид Андрієвич, ієромонах, зг. 1636 р¹²⁰⁴.

Чорторийськ (Луцький повіт)

306.Церква Пресвятої Богородиці (Пречистенська?). Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Володкевичівна Варвара 1620 р. заповіла тестаментом поховати себе при церкві. Також заповіла тестаментом на Чорторийську церкву 20 злотих.

Трацевський Станіслав-Богуш 1637 р. заповів тестаментом поховати себе при Пречистенській церкві у Чорторийську¹²⁰⁵.

307.Церква св.Параскеви П'ятниці. Належності до унії не встановлено.

Внучківна (Внуківна?) Магдалена, 1646 р. заповіла

---

¹²⁰⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 733.

¹²⁰⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 733.

тестаментом поховати себе при цій церкві¹²⁰⁶.

308.Преображенська церква.
Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Волинецький Станіслав, східного обряду, 1614 р. заповів тестаментом на Преображенську церкву в Чорторійську гроші для виготовлення срібного келиха і риз¹²⁰⁷.

Шалев (Луцький повіт?)

309.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Некрашевський Юрій, східного обряду, 1643 р. заповів тестаментом поховати себе при Шалевській церкві¹²⁰⁸.

¹²⁰⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 733.

¹²⁰⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 733.

¹²⁰⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М.

Шепетин (Луцький повіт)

310.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено, зг. 1630 р.

Настоятелі та церковний причет не встановлені.

Джерела та література:

Баранович О. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVIIст. — К.,1931. — С.35 (прим.)¹²⁰⁹.

Шпаків (Луцький повіт)

311.Церква св.Варвари. Належності до унії не встановлено, зг. у 1608-1647 рр.

Родинна церква панів Шпаковських.

Пожертви:

Внучківна Софія (дружина пана Новоселецького), православна, не пізн. 1647 р. заповіла тестаментом на Шпаківську церкву 30 злотих.

Шпаковська Маруша, православна, 1616 р. заповіла тестаментом на Шпаківську церкву 10 кіп литовських

Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 733 – 734.

¹²⁰⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С.734.

грошей. Заповіла тестаментом поховати себе при церкві в Шпакові¹²¹⁰.

Шпанів (Луцький повіт)

312. Посвяти церкви не встановлено.

Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Єремія Тулиговський, зг. 1631 р¹²¹¹.

Шупків (Луцький повіт).

313. Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Омелян Григорович Жеребило, зг. у 1624-1636 рр. Цей самий священик 1624 р. був настоятелем у Речицькій церкві.

Церкві належало дворище у Шубкові, волока землі, сіножать, млинок та ін. угіддя¹²¹².

¹²¹⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 734.

¹²¹¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 734.

Щурин (Луцький повіт).

314. Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

1602 р. князь Матіяш Воронецький напав на маєток Щурин, який належав його родичам, спалив його і пограбував місцеву церкву.

Новий храм мав бути зведений на місці поховання Маруші Воронецької згідно з її тестаментом від 1621 р.

Пожертви:

Маруша Гулевичівна (у шлюбі Воронецька), 1621 р. заповіла тестаментом поховати себе в маєтку Щурин. Заповіла тестаментом: священикові на сорокоуст 10 злотих, священиків і дяків, що будуть на похороні нагородити. Тестамент доручає чоловікові на місці її поховання звести церкву. На цей майбутній храм жертвує домашнє срібло.

Настоятелі та церковний причет:

¹²¹² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 734.

о.Єлисей Ставецький, зг. 1627 р. (гіпотетично)¹²¹³.

Яблонне (Луцький повіт)

315.Церква св.Параскеви П'ятниці. В унії зг. 1620 р.

Настоятелі та церковний причет:

о.Кузьма Михайлович, зг. 1620 р¹²¹⁴.

Яровичі (Яровиця?)
(Луцький повіт)

316.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

о.Микулич Григорій, схимник, 1617 р. заповів тестаментом свої речі – книги, образа, ризи та ін., які належало поділити між Чернчицьким монастирем, Луцьким братством,

яровицьким та дмитріївським попами.

На початку XVII ст. князь Криштоф Збараський надав церкві фундацію, забезпечивши її маєтками та прибутками. Згідно з нею храм отримав: 18 днів поля (7-9 га), 15 злотих на рік для священика (на придбання кожуха і сукна) та право молоти збіжжя щотижня по п'ятницям у млині на р.Стир. 1622 р. новий власник с.Яровичі князь Григорій Четвертинський підтвердив фундацію Збараського.

Соколовська Катерина (перший чоловік Лукаш Хмеліцький, другий – Богуслав Гораїн), православна, 1657 р. заповіла тестаментом на Яровицьку церкву 50 злотих.

Настоятелі церкви:

о.Іван Федорович, зг. 1622 р¹²¹⁵.

Ясениничі (Ясенівка?)
(Луцький повіт)

317.Церква св. Пророка Іллі. Належності до унії не встановлено.

¹²¹³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 734 – 735.

¹²¹⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 735.

¹²¹⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. ...

Грушвицька Полонія,
східного обряду, 1609 р. заповіла
тестаментом поховати себе при
церкві св.Іллі у Ясениничах.

Пожертви:

Верховський Григорій
(дружина Федора Марковська),
східного обряду, 1617 р. заповів
тестаментом поховати себе при
Ясенинській церкві.

Верховський Михайло,
східного обряду, 1626 р. заповів
тестаментом поховати себе при
Ясенинській церкві.

*Настоятелі та церковний
причет:*

о. Офанасій, зг. 1626 р¹²¹⁶.

---

¹²¹⁶ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої
половини XVII ст. / М.
Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук
М. І., 2008. — С. 735.

Кременецький повіт

Антонівці (Кременецький повіт)
318.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1637 р.

1637 р. дідичка Тилявецької волості Катерина Тишкевич звільнила від податків антоновецького священика.

Настоятелі храму:

о. Іван, зг. 1637 р.¹²¹⁷.

Батки (Кременецький повіт)
319.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Батковський Северин, східного обряду, 1636 р. тестаментом заповів поховати себе при церкві¹²¹⁸.

Бережці (Кременецький повіт)
320.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

---

¹²¹⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 736.

¹²¹⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 736.

Бережецький Іван 1605 р. заповів поховати себе при церкві в Бережцях¹²¹⁹.

Боложівка (Кременецький повіт)

321.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. у 1643-1644 рр.

Церква належала до “шумської дієцезії”, де унія була введена за правом патронату Данилом Єло — Малинським не пізніше 1637 р. 1644 р. архімандрит Шумського василіанського монастиря о.Митрофан Смотрицький дав позов до Кременецького гродського суду пану Криштофу Вільгорському. Останній звинувачувався у незаконному привласненні речей із Боложівської церкви на загальну суму в 442 злотих. В числі забраних речей були: два келихи, ризи,

---

¹²¹⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 736.

срібний хрест, кадильниця та п'ять богослужбових книг¹²²⁰.

Вербое (Кременецький повіт)

322.Посвяти церкви не встановлено.

Належності до унії не встановлено.

Церква у с.Вербое знаходилася в межах дідичних маєтків панів Денисків-Матвієвських. 1601 р. вони подали протестацію на Матвія Сло-Малинського, з вини якого було затоплено стару церкву в цьому селі разом з могилами їх предків. Роком пізніше Матвій Сло-Малинський заповів тестаментом поховати себе в маєтку Вербое¹²²¹.

В'язовець (Кременецький повіт)

323.Посвяти церкви не встановлено.

В унії зг. 1637 р.

1637 р. Катерина Тишкевич звільнила від податків в'язовецького священика.

Настоятелі храму:

¹²²⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 736.

¹²²¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 736.

о.Федір, зг. 1637 р¹²²².

Глицьк (Кременецький повіт)

324.Посвяти церкви не встановлено.

В унії зг. 1631 р. (гіпотетично).

Настоятелі та церковний причет не встановлені¹²²³.

Дедеркали (Кременецький повіт)

325.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

При храмі знаходилися поховання представників родин Лудвиських та Привередовських.

Пожертви:

Дедеркалівна Марина 1637 р. заповіла тестаментом на Дедеркалівську церкву 50 злотих¹²²⁴.

Дідківці (Кременецький повіт)

¹²²² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 736 – 737.

¹²²³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 737.

¹²²⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 737.

326.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Сковородка Шимон (дружина Гальшка Промчейко), православний, 1652 р. заповів тестаментом на Дідківську церкву 50 злотих¹²²⁵.

Загайці (Кременецький повіт)

327.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Боговитин-Шумбарський Микола, східного обряду, 1600 р. заповів тестаментом поховати себе при церкві в Загайцях¹²²⁶.

328.Успенський монастир. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Боговитинівна Ірина-Параскева 1646 р. заповіла тестаментом Загаєцькому

монастиреві 1 тис. злотих на церковні ризи, на скит 500 злотих; тестаментом доручила сину звести шпиталь у Загайцях.

Дедеркалівна Олександра не пізн. 1655 р. заповіла тестаментом на Успенський монастир у Загайцях 500 злотих¹²²⁷.

Заслав (Кременецький повіт)

329.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Настоятелі та церковний причет:

о.Костянтин, зг. 1610 р¹²²⁸.

Іванне (Кременецький повіт)

330.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено, зг. 1630 р.

Настоятелі та церковний причет не встановлені¹²²⁹.

Кам'янка (Кременецький повіт?)

¹²²⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 737.

¹²²⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 737.

¹²²⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 737.

¹²²⁸ Там само. С. 737.

¹²²⁹ Там само. С. 737 – 738.

331.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Потіївна Єфросинія 1635 р. доручила тестаментом чоловікові придбати на Кам'янську церкву за 30 злотих келих і воздух. Другим тестаментом (від 1639 р.) вона заповіла до Кам'янської церкви срібний келих та воздух¹²³⁰.

Кременець (Кременецький повіт)

332.Воскресенська церква (соборна). В унії зг. у 1602-1648 рр.

В кінці XVI - першій половині XVII ст. при церкві був осідок кременецьких протопопів, які тримали також церкву Св.Спаса. 1602 р. за рекомендацією уніатського митрополита Іпатія Потія король Сигізмунд III надав Кременецьку протопопію разом з Воскресенською церквою о.Федору Турському.

¹²³⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 738.

Церкві належали пляц, город та дві волоки землі.

Богушівна Софія заповіла тестаментом в 1606 р. поховати себе при церкві.

Настоятелі церкви:

о.Трифон Іванович, протопоп кременецький, † не пізніше 1602 р.

о.Федір Турський, протопоп кременецький, зг. у 1602-1645 рр.

о.Федір (Флавіан) Дубницький, протопресвітер, візитатор Володимирської єпархії у 1647-1648 рр¹²³¹.

333.Церква Св.Духа. В унії з часу фундації.

Фундована коштом князів Збараських та Вишневецьких 1630 р. Церква була мурована.

Пожертви:

У тестаменті від 1636 р. князь Януш Вишневецький заповів на завершення будівництва церкви 2 тис. злотих. Будівництво розпочав його вуйко (пан краківський).

¹²³¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 738.

Духовенство не встановлене¹²³².

334.Монастир

Спасопреображенський (Св.Спаса). В унії зг. у 1602-1648 рр.

Розміщувався в передмісті Кременця на горі Сичівка серед лісу. Перша згадка відноситься до 1566 р. 1602 р. за рекомендацією уніатського митрополита Іпатія Потія Кременецьку протопопію разом з церквою Св.Спаса (Преображенською) було передано о.Федору Турському. Про існування при церкві монастиря зг. у 1617-1636 рр. Відомо, зокрема, що 1617 р. в Кременецькому монастирі (Св.Спаса?) мешкало двоє ченців-василіан.

Церкві належали сіножать “Жеблазни” з двором та ставком у с. Колосів.

Настоятелі та чернецтво:

о.Оліфер Данилевич, священик спаський, зг. 1566 р¹²³³.

¹²³² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 738.

335.Церква Св. Трійці. В унії зг. у 1622-1636 рр.

Розміщувалася під Кременецьким замком. Перша згадка про неї відноситься до 1561 р. Церкві належав сад.

Настоятелі не встановлені¹²³⁴.

336.Церква св.Миколая. В унії до 1636 р.

За рішенням королівської комісії від 1636 р. ця церква передавалася православним. Однак, оскільки вона знаходилася поруч з уніатською церквою, комісари зобов'язали православних розібрати храм і заново звести його в іншому місці.

Пожертви:

Окорська Маруша (чоловік Семен Лосятинський), східного обряду, 1627 р. заповіла тестаментом

¹²³³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 738 — 739.

¹²³⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 739.

на кременецький шпиталь грецької релігії св.Миколая 5 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

о.Сава, священик, зг. 1626 р. (гіпотетично)¹²³⁵.

337.Богоявленський монастир (братський). Православний.

Привілей на його заснування було видано королем 18 березня 1633 р.. Фундаторами нового братства виступили чашник волинський Лаврентій Древинський та волинський хорунжий Данило Сло-Малинський. Згідно з королівською грамотою у місті засновувався Богоявленський монастир з правом фундації при ньому братства, школи, шпиталю та «руської» друкарні для видання «побожних книг». Кременецьке братство і його школа, згідно з грамотою митрополита св.Петра Могили від вересня 1637 р., діяли за статутом Київського братства.

¹²³⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 739.

Пожертви:

Ушак-Куликовський Стефан, 1640 р. заповів тестаментом на братську церкву в Кременці, яка будується, 100 злотих. На чотири шпиталі в Кременці - по 10 злотих.

Боговитинівна Ірина-Параскева, православна, 1646 р. заповіла тестаментом на Кременецьке братство 100 злотих.

Словицький Олександр тестаментами від 1646 та 1647 рр. заповів братському Кременецькому монастирю на сорокоуст 30 злотих.

Словицький Філон 1651 р. заповів тестаментом Кременецькій братській церкві 300 злотих¹²³⁶.

Куликів (Кременецький повіт) 338.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено, зг. у 1636-1640 рр.

Родинна церква панів Куликовських, при якій знаходилася їх фамільна усипальниця.

Пожертви:

¹²³⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 739 — 740.

Анна Ушак-Куликовська 1640 р.
заповіла тестаментом на
Куликівську церкву 100 злотих.

Стефан Ушак-Куликовський
1640 р. заповів тестаментом на
сорокоуст священику в Куликові 10
злотих.

*Настоятелі та церковний
причет:*

о. Стефан, зг. 1636 р¹²³⁷.

Кутів (Кременецький повіт)
339. Посвяти церкви не
встановлено. В унії зг. 1631 р.
(гіпотетично).

Настоятелі та церковний причет
не встановлені¹²³⁸.

Лаговське (Кременецький
повіт)

340. Посвяти церкви не
встановлено. В унії зг. 1631 р.
(гіпотетично).

Настоятелі та церковний причет
не встановлені¹²³⁹.

Ледохов (Ледухів)
(Кременецький повіт)

341. Церква св. Миколая, зг. у
1601-1635 рр.

Родинна церква панів
Ледоховських, при якій знаходилася
їх фамільна усипальниця.

Пожертви:

Ледоховська Катерина
(Миколаєва Ледоховська) східного
обряду, 1630 р. заповіла тестаментом
на Ледоховську церкву св. Миколая
дві суми – 100 та 30 злотих та
рухоме майно.

Ледоховський Григорій 1633 р.
заповів тестаментом на Ледоховську
церкву 30 злотих.

Трокевичова Катерина 1635 р.
заповіла тестаментом на
Ледоховську церкву 100 злотих¹²⁴⁰.

Лепесівка (Кременецький повіт)
342. Посвяти церкви не
встановлено. В унії зг. 1637 р.

Перша згадка про наявність у
цьому селі священика зустрічається

¹²³⁷ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. :
ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 740.

¹²³⁸ Там само. С. 740.

¹²³⁹ Там само. С. 740.

¹²⁴⁰ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. :
ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 740 -
741.

1554 р. 1637 р. Катерина Тишкевич звільнила від податків настоятеля Лепесовицької церкви.

Настоятелі та церковний причет:

о. Ярмолай, зг. 1637 р¹²⁴¹.

Лосятин (Кременецький повіт)
343. Церква св.Михаїла.
Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

Окорська Маруша 1627 р. заповіла тестаментом на Лосятинську церкву св.Михаїла 300 злотих. Заповіла тестаментом поховати себе при церкві св.Архістратиґа Михаїла в Лосятині.

Ледоховський Григорій не пізн. 1633 р. заповів тестаментом на Лосятинську церкву 20 злотих¹²⁴².

Мільче (Кременецький повіт)
344.Монастир Різдва Богородиці. Православний.

Монастир було фундовано 24 липня 1640 р. паном Олександром Єловицьким. Обитель було зведено на горі навпроти його родинного села Мільче. Власне, монастир фактично існував ще в кінці 30 – х років, але саме 1640 р. Єловицький надав йому офіційний фондуш. За задумом фундатора, в монастирі мало мешкати не менше восьми монахів, які були зобов'язані дотримуватися спільножитних правил чернечого життя. При цьому ченці самі мали обирати ігумена з-поміж себе. Мілецький монастир отримав значні маєтності – ґрунти і сіножаті біля мілецького ставу та під мілецьким лісом, щорічний чинш в розмірі 100 злотих, а також забезпечення збіжжям. Крім того, окрему фундацію на обитель зробила дружина Єловицького – Єфросинія Потіївна, яка пожертвувала на її користь 2 тис. злотих капіталу. 2 вересня 1638 р., ще до надання офіційного фондушу на Мілецький монастир, Луцький православний єпископ Атанасій Пузина дав грамоту, в якому благословив намір Олександра

¹²⁴¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 741.

¹²⁴² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 741.

Єловицького заснувати нову православну обитель. Владика досить ґрунтовно виклав суть спільножитного життя, яке мали вести мілецькі ченці, і надав монастирю ставропігiальний статус. В січні наступного, 1639 р., подібну грамоту надав Олександр Єловицькому Київський митрополит Петро Могила, а 1644 р. грамоту на ставропігiю надав Мілецькому монастиреві Костянтинопольський патріарх Парфеній.

Пожертви:

Потіївна Єфросинія 1639 р. заповіла тестаментом на Мілецький монастир 2 тис. злотих, на дубенський шпиталі – 20 злотих.

Єловицький Олександр 1644 р. заповів тестаментом монастирю на сорокоуст 30 злотих. Своєму нащадку доручив з маєтків Мільці, Пирятин, Загорці, Волки протягом 10 років надавати на Мілецький монастир 400 злотих та 20 мір озимого збіжжя щорічно. Зробив доповнення до фундації на мілецький шпиталь. Тепер, крім іншого, його утриманці мали отримувати по дві пари взуття

щорічно. Нащадку своєму доручає чотири рази на рік збирати при своєму гробі убогих людей, годувати їх та обдаровувати милостиною. На це записує зі свого маєтку 40 злотих, 2 маці озимого збіжжя, 2 маці солоду. Тестаментом від 1646 р. Олександр Єловицький заповів монастирю на сорокоуст 30 злотих, ще 30 злотих мало йти ченцям Мілецького монастиря на дві служби на день, поки тіло не буде поховане. Муляру на завершення будівництва церкви та на паління цегли – понад 500 злотих; на завершення будівництва усього комплексу – церкви, мурів, монастирських будівель та ін. – 6 тис. злотих; робітникам, що працювали над зведенням оборонних мурів навколо монастиря – 30 мац збіжжя, 6 фасок масла, 6 кіп сира, 12 полтей солонини річно. 20 тис. злотих (видеркафом) леговано Мілецькому монастирю на молитву за всю родину Єловицьких та за родину його покійної дружини. 20 злотих виділено на благоустрій мілецького шпиталю, а кількість пар взуття, яке щорічно мали отримувати його

утриманці, збільшено з 2 до 4 на рік. Нащадку своєму доручив чотири рази на рік збирати при своєму гробі убогих людей, годувати їх та обдаровувати милостинею. На це записує зі свого маєтку 40 злотих, 2 маці озимого збіжжя, 2 маці солоду. Це мало відбуватися на квітну суботу, 30 серпня, 4 грудня і в день, коли помре автор тестаменту.

Тестаментом від 1647 р. Словицький Олександр заповів монастирю на сорокоуст 30 злотих, ченцям Мілецького монастиря – 30 злотих на службу біля тіла до похорону. Муляру на закінчення мурування церкви та інші будівельні потреби – більше 600 злотих, на закінчення валів, змурування церкви, келій і трапези – 4 тис. злотих. 20 тис. злотих (видеркафом) леговано Мілецькому монастирю на молитву за всю родину Словицьких та за родину його покійної дружини. Нащадку своєму доручає чотири рази на рік збирати при своєму гробі убогих людей, годувати їх та обдаровувати милостинею. На це записує зі свого маєтку 10 злотих, 0,5 мірки борошна та 0,5 мірки

солоду на пиво. Це мало відбуватися на квітну суботу, 30 серпня, 4 грудня і в день, коли помре автор тестаменту.

Фонтанівна Анна (чоловік Н. Журковський), православна, 1650 р. заповіла на Мілецький монастир Різдва Богородиці 100 злотих, на сорокоуст – 25 злотих, на винагороду за похорони – 25 злотих.

4.Словицький Філон 1651 р. заповів тестаментом Мілецькому монастирю 200 злотих¹²⁴³.

Міньківці (Кременецький повіт)

345.Монастир Різдва Богородиці. Належності до унії не встановлено.

Монастир (жіночий) було засновано його першим настоятелем – ігуменом Пафнутієм Кунцевичем не пізніше 1636 р..

Пожертви:

1642 р. Кіндрат Мінковський записав на монастир Семенівське дворище. Він же 1644 р. заповів

¹²⁴³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 741 – 743.

тестаментом на допомогу у будівництві церкви в Мінківцях – 50 злотих, на Мінківський монастир – 30 кіп жита.

Настоятелі та чернецтво:

о.Пафнутій Кунцевич, ігумен, зг. 1636 р¹²⁴⁴.

Новоселиця (Кременецький повіт)

346.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено, зг. у 1614-1631 рр.

При храмі зафіксовано поховання представників шляхетських родин Немиричів-Порванецьких та Новоселецьких¹²⁴⁵.

Орля (Кременецький повіт?).

347.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Пожертви:

¹²⁴⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 743.

¹²⁴⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 743.

Ушак-Куликовська Анна 1640 р. заповіла тестаментом на Орленську церкву 100 злотих¹²⁴⁶.

Почаїв (Кременецький повіт)

348.Успенський монастир. Православний.

Заснований Анною Козинською (у шлюбі Гойською) 1597 р.

До новозаснованого монастиря було поміщено чудотворну ікону Пресвятої Богородиці, яка з 1559 р. знаходилася у домовій каплиці Анни Козинської (Гойської). Саме ця чудотворна ікона зробила Почаївський монастир широко відомим спочатку на Кременеччині, а потім на Волині і, врешті, на Україні в цілому. Піднесенню духовного авторитету Почаївського монастиря сприяла також подвижницька діяльність св.Йова Заліза (†1651), який вважається його першим настоятелем.

Після смерті Анни Гойської († 1617) монастир опинився в складній

¹²⁴⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 743.

ситуації внаслідок конфлікту за маєтності з її нащадком – Андрієм Фірлеєм. 1623 р. ним було організовано напад на Почаївську обитель, в ході якого монастир було вщент пограбовано. В числі цінностей, захоплених в монастирі, була чудотворна ікона Пресвятої Богородиці, яка була повернута обителі лише 1644 р.. Остаточне врегулювання маєткових суперечностей між монастирем та паном Фірлеєм сталося 1647 р..

Пожертви:

Згідно фундаційного запису Анни Гойської від 1597 р. обитель отримала 10 волок землі, ліс та сінокоси, 10 кіп литовських грошей щорічного чиншу, 6 селянських родин в якості монастирських підданих, десятина зі збіжжя Почаївського маєтку.

Окорська Маруша 1627 р. заповіла тестаментом на Почаївський монастир 10 злотих.

Красносельський Ян не пізніше 1630 р. заповів тестаментом Почаївському монастирю адамашкові ризи, срібний келих, стихар, епітрахіль та ін. церковне

начиння. Заповів поховати себе в Почаївському монастирі.

Ледоховська Катерина 1630 р. заповіла тестаментом на Почаївський монастир 100 злотих.

Адам Урсул-Рудецький не пізн. 1631 р. заповів тестаментом 50 злотих до Почаївського монастиря.

Ледоховський Григорій не пізн. 1633 р. заповів тестаментом на Почаївський монастир 150 злотих.

Трокевичова Катерина 1635 р. заповіла тестаментом на Почаївський монастир 100 злотих.

Тестаментом від 1638 р. Ян Хрінницький заповів на Почаївську церкву 100 злотих.

Ушак-Куликовська Анна 1640 р. заповіла тестаментом на Почаївський монастир 100 злотих.

Ушак-Куликовський Стефан 1640 р. заповів тестаментом на Почаївський монастир 100 злотих.

Куликовський Стефан не пізн. 1644 р. заповів тестаментом на Почаївський монастир 100 злотих.

Словицький Олександр 1646 р. заповів тестаментом монастирю на сорокоуст 30 злотих.

Зубцевська Анастасія 1646 р.
заповіла тестаментом на
Почаївський монастир 200 злотих.

Карачевська Феодора 1647 р.
заповіла тестаментом на
Почаївський монастир 60 злотих.

Жабокрицький Іван 1648 р.
заповів тестаментом на Почаївський
монастир 200 злотих.

Зободневська Христина
(дружина Олександра
Хрінницького), православна, 1649 р.
заповіла тестаментом на монастир у
Почаєві 100 злотих.

Федір та Єва Домашевські 1649
р. подарували Почаївському
монастирю 16,5 тис. злотих.

Жабокрицький Олександр 1652
р. заповів тестаментом на
Почаївський монастир 150 злотих.

Словицький Філон (дружина
Гелжбета Підгороденська),
православний, 1651 р. заповів
тестаментом Почаївському
монастирю 300 злотих.

Ясногорський Ян,
православний, 1656 р. заповів
тестаментом поховати себе в
Почаївському монастирі. В разі
смерті своїх дітей в

неповнолітньому віці заповів
тестаментом все своє майно
Почаївському монастирю.

*Настоятелі та церковний
причет:*

о.Іов Залізо, ігумен, зг. у 1597-
1651 рр.?

о.Софроній Підгаєцький, ігумен,
зг. 1647 рр.?

о.Василій Копистенський,
чернець, зг. 1631 р¹²⁴⁷.

349.Церква Св.Трійці
(монастирська).

Зведена коштом шляхетської
родини панів Домашевських над
чудотворним відбитком стопи
Пресвятої Богородиці. Освячена
1649 р¹²⁴⁸.

Ржищів (Оржищів)
(Кременецький повіт)

350.Посвяти церкви не
встановлено. Належності до унії не
встановлено.

¹²⁴⁷ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. :
ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 743 —
745.

¹²⁴⁸ Там само. С. 745.

Пожертви:

Ржищевський Тихон, східного обряду, 1619 р. заповів тестаментом на (О)Ржищівську церкву землі з полями, сіножатями та запустами.

Ржищевський Вацлав, східного обряду, 1640 р. заповів тестаментом на Ржищівську церкву 200 злотих, попові ржищівському на сорокоуст за себе – 20 злотих, за підданого Прокопа – 10 злотих¹²⁴⁹.

Ридомель (Кременецький повіт)

351.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Радавський Леско 1630 р. заповів тестаментом на радименську церкву (в Галичині?) 10 гривен¹²⁵⁰.

Сапанів (Кременецький повіт)

352.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

¹²⁴⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 745.

¹²⁵⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 745.

Настоятелі та церковний причет:

о. Василій, зг. 1555 р¹²⁵¹.

Святець (Кременецький повіт)

353.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1637 р.

1637 р. Катерина Тишкевич звільнила від податків святецького священика.

Настоятелі та церковний причет:

о.Ілля, зг. 1637 р¹²⁵².

Старий Костянтинів (Кременецький повіт)

354.Воскресенська церква, зг. у 1575-1728 рр. Належності до унії не встановлено.

Зведена не пізніше 1575 р. Церква володіла хутором, полями та сіножатями¹²⁵³.

355.Церква св.Трійці (замкова). Належності до унії не встановлено.

¹²⁵¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 745 – 746.

¹²⁵² Там само. С. 746.

¹²⁵³ Там само. С. 746.

Зведена 1561-1571 рр. князем Костянтином Острозьким. В період з 1581 по 1594 рр. храм отримав у своє володіння маєток Іришки.

Настоятелі та церковний причет:

о. Андрій, протопоп костянтинівський, зг. 1596 р¹²⁵⁴.

356. Успенська. Належності до унії не встановлено.

Зведена не пізніше 1590 р. князем Костянтином Острозьким. Церкві належав будинок в Костянтинові та хутір.

Пожертви:

1602 р. князь Острозький надав додаткові економічні пільги церкві, в числі яких – право на користування млинами у своїх маєтностях.

Настоятелі та церковний причет:

о. Йосиф Бульба, протопоп, зг. 1646 р¹²⁵⁵.

357. Церква Спасопреображенська, зг. у 1575-1621 рр. Належності до унії не встановлено.

Зведена не пізніше 1575 р.

Пожертви:

1603 р. князь Костянтин Острозький надав настоятелю цієї церкви в якості приходу четверту частину міста Костянтинова, поля, сінокжаті та ін.

Настоятелі та церковний причет:

о. Матвій, зг. 1603 р¹²⁵⁶.

358. Церква Воздвиження Чесного Хреста. Православна.

Зведена не пізніше 1570 р. 1612 р. обернена на костел князем Янушем Острозьким та передана ченцям-домініканам¹²⁵⁷.

359. Церква Воздвиження Чесного Хреста (Старицька). Належності до унії не встановлено.

Зведена 1640 р.

¹²⁵⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 746.

¹²⁵⁵ Там само. С. 746.

¹²⁵⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 746.

¹²⁵⁷ Там само. С. 747.

Пожертви:

1641 р. князь Владислав Заславський надав цій церкві хутір, поля та сіножаті¹²⁵⁸.

Стожок (Кременецький повіт)

360.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1637 р.

1637 р. дідичка Тилявецької волості Катерина Тишкевич звільнила від податків стожецького священика.

Настоятелі храму:

о.Петро, зг. 1637 р¹²⁵⁹.

361.Монастир. Посвяти не встановлено. В унії зг. 1619 р. (гіпотетично).

Пожертви:

Не пізніше 1619 р. пан Остафій Водирадський у своєму тестаменті пожертвував 60 злотих на користь Стожецького монастиря та кременецького уніатського протопопа о. Федора Турського.

Настоятель монастиря:

¹²⁵⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 747.

¹²⁵⁹ Там само. С. 747.

о.Аврамій, ігумен, зг. 1619 р¹²⁶⁰.

с.Татаринівці (Кременецький повіт)

362.Церква Св.Трійці. В унії зг. у 1617-1619 рр.

Зведена коштом князя Лева Воронецького не пізніше 1601 р., який забезпечив її маєтками в селах Татаринівці, Красна Лука, Якимівці, Юсковець та Загорець. Крім того, князь подарував церкві оправлене сріблом Євангеліє, а також срібні речі: кубок, ложку та ківш. 1619 р. уніатський митрополит Йосиф Рутський подав до суду на панів Корницьких, Пісочинських, Стрибалів та ін. осіб у справі про незаконне володіння ними маєтками згаданої церкви. При церкві було поховано князя Лева Воронецького та його дружину Марину Куневську.

Пожертви:

Кн. Воронецький Лев, східного обряду, 1601 р. тестаментом

¹²⁶⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 747.

підтверджує надання на церкву Св.Трійці маєтків у селах Татаринівці, Красний Луг, Юсківці, Якимівці та Загірці. На церкву князь пожертвував також Євангеліє та срібні речі. Згадується, що Святотроїцький храм було зведено його коштом, при церкві мав бути шпиталь.

Куневська Марина (дружина князя Лева зі Збаража Воронєцького), східного обряду, 1609 р. тестаментом підтвердила надання чоловіка на Татаринівську церкву та Збараський костел. Заповіла тестаментом поховати себе при церкві Св.Трійці в Татаринівцях.

Настоятелі церкви:

о.Леонтій, зг. у 1617-1619 рр¹²⁶¹.

Теслугів (Кременецький повіт)

363.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

1550 р. згадувався теслугівський попович Федір¹²⁶².

¹²⁶¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 747 — 748.

Тилявка (Кременецький повіт)

364.Посвяти церкви не встановлено. В унії зг. 1637 р.

1637 р. дідичка Тилявецької волості Катерина Тишкевич звільнила від податків тилявецького священика.

Настоятелі храму:

о.Кузьма, зг. 1637 р¹²⁶³.

Шумбар (Кременецький повіт)

365.Посвяти церкви не встановлено. Належності до унії не встановлено.

Згадка про Шумбарську церкву відноситься до 1563 р.

Пожертви:

Боговитинівна Ірина-Параскева 1646 р. заповіла тестаментом звести шпиталь у Шумбарі¹²⁶⁴.

Шумськ (Кременецький повіт)

366.Монастир Св.Трійці. В унії з 1637 р.

Монастир Св.Трійці в Шумську був заснований на початку 1637 р.

¹²⁶² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 748.

¹²⁶³ Там само. С. 748.

¹²⁶⁴ Там само. С. 748.

Фундаторами монастиря стали дідичі Шумська – волинський хорунжий Данило Єло-Малинський та його дружина Гальшка Вільгорська. Спочатку монастир розмістився при старій дерев'яній церкві, однак фундатори зобов'язалися звести новий мурований монастирський храм.

На початку 40-х років XVII ст. монастир переживав складні часи. Пан Криштоф Вільгорський (ймовірно, родич Гальшки Вільгорської), який був відповідальним за доставку каміння для будівництва монастиря, не тільки не виконував своїх обов'язків, а й навіть захопив майно уніатської церкви у с.Боложівка (неподалік від Шумська), яка, ймовірно, була приписана до монастиря. За цими фактами 1644 р. у Кременецькому земському суді була порушена справа. Водночас суд розглядав скаргу Єло-Малинського про напад на його шумські володіння загонів надвірної міліції князя Яреми Вишневецького. Зі справи випливає, що під час погрому Шумська стався напад на монастир Св.Трійці,

внаслідок якого постраждав чернець. За даними Н.Теодоровича, на початок Визвольної війни під проводом гетьмана Богдана Хмельницького монастир ще не було добудовано.

Пожертви:

Фундатор Шумського монастиря Єло-Малинський Данило тестаментом від 1656 р. заповів на будівництво у Шумську церкви при уніатському монастирі оо.василіян 4 тис. злотих. Просив поховати себе при Бистрицькому костелі, з умовою подальшого перепоховання в уніатській церкві м.Шумська. Заповів 8 тис. злотих на утримання шумських василіян, доручивши їм щоденно молитися за упокій його душі.

Настоятелі та чернецтво:

о.Йосафат Бокій, архімандрит, зг. у 1637-1640 рр.

о.Митрофан Смотрицький, архімандрит, зг. 1645 р.

о.Бачинський, чернець, зг. 1637 р.¹²⁶⁵.

---

¹²⁶⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. :

Ямпіль (Кременецький повіт)

367.Посвяти церкви не
встановлено. В унії зг. 1637 р.

1637 р. Катерина Тишкевич
звільнила від податків ямпільського
священика.

Настоятелі храму:

о.Іван, зг. 1637 р¹²⁶⁶.

ПП Сергійчук М. І., 2008. – С. 748 –
749.

¹²⁶⁶ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. :
ПП Сергійчук М. І., 2008. – С. 749.

Додаток В

Костели, каплиці та кляштори латинського обряду на Волині (середина XVI - перша половина XVII ст.)

Володимирський повіт

м. Володимир

1. Костел фарний. Посвяти не встановлено.

Заснований не пізніше 1536 р. При костелі знаходилися поховання представників шляхетських родин Загорських, Каменських, Папроцьких та Сускарєвських.

Пожертви:

Сускарєвський Станіслав не пізніше 1620 р. заповів поховати себе при Володимирському костелі. Надав на змурування каплиці при костелі, де має спочивати його тіло, 1 тис. злотих.

Будзішевський Юрій тестаментом від 1621 р. заповів на Володимирський фарний костел 150 злотих для придбання срібної лампи до великого вівтаря, на каплицю «імені Ісусового», де поховано Станіслава Вольського і де має упокоїтися його власне тіло, – 150 злотих. Другим

своїм тестаментом (від 1637 р.) він пожертвував на Володимирський фарний костел 40 злотих.

Каменський Андрій 1623 р. заповів тестаментом на Володимирський фарний костел 80 злотих, на придбання начиння до цього ж костелу жертвує коня, на шпиталь – 20 злотих.

1626 р. король Сигізмунд III видав привілей згаданому костелу на дві ділянки землі. Зазначеться, що цей храм протягом 90 років був у руках «схизматиків», внаслідок чого нині стоїть спустошений і потребує ремонту. Саме для відновлення костелу йому надавалися нові землі.

Загорський Яків тестаментом від 1628 р. заповів тестаментом на фарний костел у Володимирі коня.

Терпиловський Юрій тестаментом від 1628 року всі свої

речі – двоє коней, пістолети, срібні вироби та ін. - заповідає на фарний костел у Володимирі.

Урбанович Станіслав, декан і плебан володимирський, 1645 р. заповів тестаментом на Володимирський фарний костел чинш з двох будинків у розмірі 8 злотих, право шинкувати горілку, яке належить цим дворам, оренду з третього будинку, дві суми в розмірі 300 злотих з виплатою чиншу, 3 поля та ін.

Гавловський Павло тестаментом від 1647 р. заповів на користь фарного костелу у Володимирі 100 злотих.

Невідомий римо-католик в невідомому році заповів тестаментом на фарний костел у Володимирі для двох капланів на провізію 3 тис. злотих, на шпиталь при тому ж костелі – 2 тис. злотих¹²⁶⁷.

2. Монастир оо.домініканів при костелі Св.Трійці

Заснований 1497 р. Великим князем литовським Олександром,

¹²⁶⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 750 – 751.

розташовувався на Спаській вулиці. При кляшторі знаходилися поховання представників шляхетських родин Бишевських, Буйновських, Будзишевських, Вольських, Вонсовичів, Гавловських, Доброницьких, Жулинських, Залезьких, Заленських, Козик, Крушинських, Куропатицьких, Лисаковських, Менчин, Мисевських, Овлочимських, Печарських, Сестривитенських, Суходольських, Томашевських та Шклинських.

Серед володінь монастиря згадуються села Волька Федорівська, Лабенчі, Радовичі, Роговичі, Шистів. Крім того, монастир володів сіножатями, Скорчівським ґрунтом та урочищем Лопушне. 1610 р. уніатський митрополит Іпатій Потій обмінявся ґрунтами з кляштором, унаслідок чого домініканці отримали сімох підданих у Володимирі.

Пожертви:

Не пізніше 1597 р. Миколай Черневський легував на Володимирський кляштор та костел 70 злотих. Цю суму домініканам

віддав Андрій, брат М.Черневського.

В 1602 р. Андрій Зеленський, володимирський земський суддя, відписав монастирю двох підданих на Запятничу (передмістя Володимира) та сіножаті над ставком «попів іванівських».

Марета Лисаковська заповітом від 1604 р. заповіла на Володимирський кляштор 100 злотих.

Князь Юрій Козика 1612 р. заповів кляштору 700 злотих та особисті речі.

1613 р. холмський хорунжий Яків Лисаковський та його дружина Катерина Жуковська пожертвували 1 тисячу злотих на костел володимирських домініканів. Згадана сума мала бути об'єднана з 1 тис. злотих, яку раніше позичив Лисаковський у оо. домінікан і покладена на видеркаф. З цієї об'єднаної суми монастир мав отримувати 140 злотих чиншу щорічно. Пожертва була забезпечена мастками Гнойне і Могильне. В листі Зг., що у цьому кляшторі Яків Лисаковський змурував каплицю, яка в майбутньому має стати його усипальницею.

Бусовинський Миколай у 1618 р. подарував монастирю 180 злотих.

Защинський Войтех у 1619 р. свідчив, що свого часу позичив Вавринцю Карпинському 4 220 злотих, але той помер, не повернувши боргу, і цю суму він записав монастирю.

Менчина Юрій тестаментом від 1619 р. заповів володимирським домініканам 100 злотих на закінчення будівництва каплиці з лівої сторони від костелу.

Бишевський Петро 1620 р. заповів тестаментом на Володимирський домініканський костел 50 злотих, а на шпиталь при ньому 10 злотих.

Вольський Станіслав 1620 р. заповів тестаментом поховати себе в каплиці монастиря оо. домініканів у Володимирі. Заповів 200 злотих на покриття каплиці бляхою.

Жулинська Катерина тестаментом від 1620 р. заповіла поховати себе в каплиці при Володимирському костелі оо. домініканів. Заповіла на каплицю, де буде спочивати її тіло,

150 злотих, на володимирський шпиталь – 100 злотих.

Софія Грибовська подарувала 1620 р. Володимирському кляштору частину маєтку в Роговичах з підданими.

Броніслав Глоговський 1621 р. склав легаційний запис на користь монастиря Св.Трійці на суму 40 злотих і 50 грошей, яку йому заборгували Василій і Юрій Мелешки.

Суходольський Мацей 1621 р. заповів тестаментом на Володимирський Святотроїцький костел оо.домініканів 100 злотих.

Лабенський Якуб 1623 р. заповів тестаментом на Володимирський костел оо.домініканів 20 злотих.

Якуб Лисаковський 1623 р. заповів на Володимирський кляштор половину села Лабенчі і 20 злотих.

1624 р. ченці кляштору свідчили, що отримали від Кіліяна і Стефана Витвинських 40 злотих.

1624 р. дружина Каспара Печаровського передала монастирю 300 злотих, відписаних ним монастирю.

1624 року князь Павло Курцевич зробив дарчий запис на користь кляштору. Згідно з ним обитель в перспективі мала отримати 400 злотих, забезпечених на маєтку Новосілки. До безпосередньої виплати згаданої суми, термін якої не визначався, монастир отримував щорічний чинш у розмірі 28 злотих. За це домінікани мали молитися за князя Павла Курцевича та за душу його покійної дружини Софії Шашкевичівни.

Крушинський Якуб 1624 р. заповів монастирю 50 злотих на молитву за упокій його душі.

Шклинська Софія 1624 р. відписала монастирю 200 злотих, заповідаючи молитися за упокій її душі.

1625 року володимирський староста Адам Сангушко видав лист про забезпечення прав домініканського кляштору у Володимирі згідно давніх королівських привілеїв на його користь. Останні стосувалися права домініканів тримати на монастирській землі шинок та

реалізувати в ньому різноманітні спиртні напої.

Ян Заблоцький у тестаменті від 1625 р. пожертвував домініканам у Володимирі та бернардинам у Сокалі певну суму (до 50 злотих), яка залишиться після виплати всіх його боргів.

Князь Козика Петро 1628 р. заповів тестаментом на монастир 300 злотих.

Юрій Будзишевський, королівський ротмістр, двічі – у 1629 і 1632 рр. – заповідав поховати його в монастирі, записавши на монастир 150 злотих на два срібні ліхтарі.

Під 1629 р. є духівниця невідомої, в якій вона просить поховати її в монастирі і дарує монастирю 1 000 злотих.

Ян Заленський у тестаменті від 1630 р. заповів на володимирським домініканам 200 злотих, зокрема кожному з членів братії за молитву по 3 злоті. Крім того, кляштор мав отримати також 7 мац жита, 7 мац вівса, 1 мацу гороху, 1 мацу пшениці, 5 мац ячменю та 3 маці гречки.

Добронізька Гальшка 1631 р. заповіла тестаментом на

Володимирський домініканський костел 200 злотих, а на володимирський польський шпиталь – 100 злотих.

Заленський Ярош 1631 р. заповів тестаментом на монастир 300 злотих.

Мораховський Йоаким, (уніатський Володимиро-Берестейський єпископ), 1631 р. заповів тестаментом на шпиталь при монастирі оо.домініканів – 100 злотих, ченцям-домініканам – 200 злотих, «абы за душу мою пана Бога просили».

Павловський Себастьян 1631 р. заповів тестаментом на монастир 500 злотих.

Тестаментом 1631 р. Гальшка Липницька речі, які залишилися після смерті її сестри Ядвіги Липницької (на суму близько 500 злотих), передає монастирю, щоб за її душу заупокійні служби завжди служилися.

Тестаментом від 1632 р. Софія Грибовська, бажаючи найти вічний упокій у Володимирському монастирі, передала обителі 500 злотих.

Маріанна Корманська
тестаментом від 1632 р. заповіла на
Володимирський кляштор 200 злотих.

Княгиня Гальшка Козичанка
тестаментом від 1635 р. заповіла на
домініканський монастир 200 злотих,
на володимирський католицький
шпиталь – 20 злотих.

1635 року подружжя
Корчмінських – Станіслав
Корчмінський та Христина Чеховська
– дали легаційний запис
Володимирському домініканському
кляштору на суму 500 злотих. Згадані
гроші були забезпечені маєтком
Молниківці і мали щороку давати
чинш в розмірі 40 злотих. За це
оо.домініканці були зобов'язані
щотижня правити месу за здоров'я та
відпущення гріхів подружжя
Корчмінських, а після їх смерті – за
упокій їх душ.

Високинський Андрій
тестаментом від 1644 року заповів
володимирським домініканам 100
злотих.

Тестаментом від 1637 року Юрій
Будзішевський пожертвував на
домініканський монастир у
Володимирі 40 злотих.

Шклинська Анна тестаментом
від 1639 р. заповіла на
Володимирський костел
оо.домінікан 1 тис. злотих.

Писарський Стефан 1640 р.
заповів тестаментом на монастир 50
злотих.

Павловський Себастьян
тестаментом від 1640 року заповів
на кляштор оо.домініканів
Володимирі 500 злотих.

Лагодовський Андрій 1641 р.
заповів тестаментом на монастир 1
000 злотих, які йому був винен
Адам Буркацький.

Високинський Андрій 1644 р.
заповів тестаментом на монастир
100 злотих.

Куропатицька Софія
тестаментом від 1644 року заповіла
на каплицю при домініканському
монастирі у Володимирі (де буде
поховано її тіло) 1,5 тис. злотих.

Хрусциківський Адам
тестаментом від 1645 року
пожертвував на костел
оо.домініканів у Володимирі 100
злотих.

Шавловський Дем'ян 1647 р. заповів тестаментом на монастир 230 злотих.

Гавловський Павло тестаментом від 1647 року заповів на домініканський костел у Володимирі 200 злотих.

Гавловський Валеріан тестаментом від 1650 р. подарував Володимирському костелу оо.домініканів боргові записи: на 500, 223,5, 150, 100 та 62 злотих.

Княгиня Анна Козичанка 1651 р. заповіла тестаментом на Володимирський костел оо.домініканів 500 злотих капіталу, який мав забезпечити щорічний чинш у розмірі 35 злотих. Заповіла поховати себе в родовому склепі в костелі оо.домініканів м.Володимира.

Линевський Криштоф тестаментом від 1651 р. заповів на костел оо.домініканів у Володимирі 300 злотих, на шпиталь при ньому – 100 злотих.

Лисаковська Анна тестаментом від 1651 р. заповіла на костел оо.домініканів у Володимирі 100 злотих, на шпиталь при ньому – 100

злотих. Розпорядилася поховати своє тіло в родовому склепі у цьому ж храмі.

Підгороденський Станіслав тестаментом від 1651 р. заповів на Володимирський домініканський кляштор 100 злотих.

Кисіль Миколай 1651 р. заповів тестаментом на монастир 500 злотих видеркафу, яка мала давати щорічно 40 злотих чиншу.

Слюбич-Залеська Гальшка 1651 р. заповіла тестаментом на костел володимирських домініканів 500 злотих та пару срібних ліхтарів.

Підгороденський (ім'я невідоме) не пізн. 1652 р. тестаментом пожертвував 1 тис. злотих домініканському костелу в Володимирі.

Заленський Андрій тестаментом від 1653 р. заповів на костел оо.домініканів у Володимирі 3 тис. злотих, які мали дати 7% чиншу. До скриньки братства св.Рожанця, членом якого він був, = 300 злотих; на оздобу рожанкового вінка Пресвятої Богородиці – невстановлену суму; на вівтар братства – два ліхтарі вартістю 300

злотих. Заповів поховати себе при Володимирському костелі оо.домініканів у гробі батька і діда – земських володимирських суддів.

Буйновський Марко в 1654 р. заповів тестаментом оо.домініканам 2 тис. злотих.

Сестривитенська Катерина тестаментом від 1655 р. заповіла монастирю невстановлену суму грошей.

Залезька Катерина 1656 р. заповіла тестаментом Володимирському монастирю 1 тис. злотих видеркафу, який мав давати щорічний чинш в розмірі 70 злотих.

Косцевський Войтех 1656 р. заповів тестаментом Володимирському монастирю двох коней та особисті речі.

Клюзковська Марина тестаментом від 1658 р. заповіла монастирю 100 злотих на молитву за душу чоловіка.

Немировська Христина 1661 р. заповіла на св.меси за спасіння душ її та чоловіка засівки жита і пшениці у с.Зимне, городину, 6 волів робочих, 2 корови з телятами, 5 овець та ін.

Настоятелі та чернецтво:

Пріори

Миколай Кучковський, зг. 1580 р., Миколай Лисовський, зг. 1581 р., Домінік, зг. 1583 р., Мацей (з Живца), зг. у 1588-1591 рр., Йордан Ковалковський, зг. 1594 р., Габріель, зг. у 1597-1602 рр., Віцентій Блюк, зг. 1606 р., Станіслав Доброховський, зг. у 1608-1609 рр., Габріель, зг. у 1610-1614 рр., Войцех, зг. у 1616-1617 рр., Теофіл Калинович, зг. у 1618 і 1628 рр., Матеуш Лукашевич, зг. у 1619-1622 рр., Домінік Шанявський, зг. у 1623-1626 рр., Гіяцинт Келчовський, зг. 1629 р., Антоній Сусмара, зг. у 1630-1631 рр., Августин Тарновський, зг. у 1632-1635 рр., Вінцент Решковський, зг. у 1635-1638 рр., Матеуш Боровіуш, зг. у 1639-1641 рр., Бернард Парцевич, зг. у 1642-1645 рр., Ян Августин Цецишевський, зг. 1646 р., Красовський, зг. 1647 р., Людвік Семишицький, зг. 1649 р., Флорент Маслом'янський, зг. у 1650-1651 рр., Кипріян Стефановський, зг. у 1653-1655 рр., Гонорій Виногородський, зг. у 1656-1658 рр.,

Чеслав Сулецький, зг. у 1659-1660 рр.

Ченці

Августин Пестрецький, зг. 1594 р., Сикст, зг. 1598 р., Габріель, «презвитер», зг. 1623 р., Діонісій Гоншовський, зг. у 1623-1624 рр., Ієронім, зг. 1623 р., Габріель Годзимирський, зг. у 1624-1625 рр., Модвик (Людвік?), зг. 1624 р., Адам, зг. 1625 р., Грегор Мусчоновський (Мщоновський), зг. 1625 р., Вацлав Матушевський, зг. 1625 р., Томаш Дибалович, зг. 1625 р., Стефан Лаговський, зг. 1625 р., Франциск, зг. 1629 р., Абрам Кореневський, зг. 1630 р., Амбросій Селецький, зг. 1630 р., Олександр Оден, зг. 1631 р., Рафал Сурин, зг. 1635 р., Вінцент Виногородський, зг. 1635 р., Кароль Щигельський, зг. 1635 р., Якуб Ольшамовський, зг. 1637 р., Ян Павло Судовський, зг. 1638 р., Ян Ланцкорунський, зг. 1638 р., Вікторин, зг. 1638 р., Чеслав Самборський, зг. у 1639-1640 рр., Фабіян Мислінський, зг. 1641 р., Яцко Петровський, зг. 1645 р., Сигізмунд Млодзяновський, зг. 1646 р., Хризостом Ястрембський, зг. 1649 р., Юрій Копиловський, зг. 1650 р.,

Кресцентій Ридзинський, зг. 1651 р., Стефан Ганський, зг. 1656 р., Фелікс Хрзановський, зг. 1656 р., Йозеф Вержбицький, зг. 1661 р.¹²⁶⁸.

Загорів

3. Домова каплиця.

Заснована 1608 р. Яном Загоровським. Зг. про отримання на цю фундацію індульгенції від Папи Павла V. Згідно з фундацією на каплицю мало йти 20 злотих щорічного чиншу. Опікуватися нею було доручено порицькому плебанові кс. Станіславові Потоцькому¹²⁶⁹.

Затурці

4. Каплиця. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р.¹²⁷⁰.

5. Кляштор оо. августиніанів при костелі св. Марії Магдалини.

Кляштор заснував 1620 р. волинський каштелян Ян Лагодовський. Згідно з його

¹²⁶⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 751 – 756.

¹²⁶⁹ Там само. С. 756.

¹²⁷⁰ Там само. С. 756.

фундушевим записом монастир отримував землі загальною кількістю 7 волок землі з умовою, щоб на трьох волоках сиділо 6 підданих, які відробляли на обитель три дні панщини, а також город, сіножать, право вилову риби у ставку. Крім того, кожен з підданих мав виплачувати чинш в розмірі 1 маці вівса, 5 курей та 20 грошей польських. Монастир мав також щорічно отримувати з Вічинського фільварку 20 злотих, 10 корів, 10 свиней, 30 овець, 20 гусей і 60 курей. На кляштор мала також йти десятина із Затурецького фільварку, прибутки від митних зборів, вільний помол борошна у оздютицьких млинах та інші прибутки.

Фундатор забов'язувався звести костел, у кляшторі влаштувати рефектаж, три хати, кухню, спіжарню, каплицю, дзвіницю та ін. Ченці були зобов'язані щонайменше раз на тиждень правити читану месу за фундатора, а в суботу - співану месу на честь Пресвятої Богородиці.

При кляшторі знаходилися поховання представників шляхетських родин Билицьких,

Васкан-Деревинських, Вітонізьких, Волчків, Кореневських, Кисилів, Линевських, Окорських, Підгороденських, Тулковських, Фаренсбахів, Фулштинських, Чорних та Шимкович-Шкленських.

Пожертви:

Волчек Олександр 1623 р. заповів тестаментом на Затурецький костел 300 злотих та срібні речі для виготовлення начиння.

Полуянський Венедикт 1624 р. офірував монастиреві 100 та 150 злотих, срібний посуд та інше майно.

Лагодовський Андрій у 1634 р. відписав монастирю 3 «подданих своїх дедичных», а також 15 злотих на «сукно», 50 злотих від десятини із с.Шелвова, 20 злотих із с.Вічини, щотижня 10 возів дров з вічинського лісу. Ченці додатково мали одержувати 50 мац жита, 5 – вівса, 5 – гречки, а також 15 возів сіна із Затурецького, Роговицького, Твориницького і Шелвівського фільварків.

Білостоцький Федір 1640 р. пожертвував монастирю 1 тис.

злотих на молитви за спасіння душі Олександра Білостоцького.

Лагодівський Андій 1641 р. подарував монастирю 200 злотих, які був йому винен Адам Буркацький.

6. Підгороденський Валеріян з дружиною Мариною Тростянівною фундували кляштору 10 тис. злотих на своїх маєтках Вічин, Затурці, Качин та Шелвів, з яких ішов щорічний видеркаф 700 злотих.

У 1642 р. пріор отримав від Павла Орховського 100 злотих, які заповіла монастирю його дружина Ізабелла Домбровська.

Линевський Андрій 1645 р. офірував Затурецькому монастиреві, де того ж року було поховано його сина Михайла, 500 злотих, забезпечених маєтком Холопечі. За це в монастирі кожного понеділка мала відправлятися служба за відпущення гріхів Михайла.

За джерелом 1645 р. пан Лагодівський, дідич замку і села Затурець, не тільки віддав 3 тис. злотих, які заповів на мурування костелу в Затурцях, але доклав немало власного кошту на його зведення.

Обидовський Павло 1645 р. заповів монастирю 100 злотих на молитву за його душу.

Подгороденський Валеріян 1646 р., надав монастирю 100 злотих щорічного чиншу.

Тулковський Михайло 1648 р. призначив монастирю щорічний чинш в розмірі 80 злотих.

Клоновський Ян 1653 р. заповів тестаментом на Затурецький костел 400 злотих. Заповів тестаментом поховати себе при Затурецькому костелі.

Кореневський Ян 1650 р. заповів монастирю 300 злотих, а на богослужіння – 10 злотих.

Катерина з Фулштина Чорна у липні 1650 р. після поховання свого мужа Адама (похований 1650 р. «w kaplicy świętej Maryey Magdaleny») офірувала монастирю 1000 злотих на с.Павловичах (щорічних 80 злотих).

1650 р. Билицький Мартин заповів тестаментом костелу 50 злотих.

Окорський Миколай 1651 р. заповів на монастир 200 злотих та

додатково 300 злотих способом видеркафу.

Підгороденський Станіслав тестаментом від 1651 р. доручив дружині оздобити каплицю в Затурецькому монастирі, в якому спочиватиме його тіло, закінчити виготовлення органів, які він уже виторгував за 2,5 тис. злотих. На Затурецький августиніанський костел пожертвував 72,5 гривни срібла, 4 тис. злотих, особисті речі та золоті вироби на придбання келиха, який має коштувати 300 злотих. Згадує, що вже фундував при цьому костелі шпиталь, підтвердив в тестаменті, що там має утримуватися 8 убогих. Доручає на кожні 3 роки давати їм по 5 злотих на кожухи. В розпорядження шпиталю передавалися городи, крім того, він щороку мав отримувати 4 маці жита локацької мірки, 1 мацу гороху, 1 мацу ячменю, 2 маці гречки, 1 фаску масла та 1 копу сирів.

Фулштинська Катерина 1651 р. заповіла тестаментом поховати себе в монастирі біля похованого чоловіка. Заповіла за свій похорон 200 злотих, ще 100 злотих надала за похорон чоловіка.

Заленський Андрій 1653 р. заповів тестаментом на костел затурецьких августиніанів 400 злотих, від яких має йти чинш в розмірі 7%.

Шимкович-Шклинський Фредерік 1653 р. заповів тестаментом на костел оо.августиніанів у Затурцях 300 злотих. Заповів поховати себе в каплиці св.Миколая у костелі оо.августиніан в Затурцях.

Вітонізька Варвара 1656 р. заповіла тестаментом на Затурецький костел оо.августиніанів 500 злотих, на затурецький шпиталь 50 злотих.

Кисилівна Теофіла не пізн. 1656 р. заповіла тестаментом на Затурецький костел 150 злотих.

Фаренсбахова Теофілія заповіла монастирю 570 злотих та, крім того, 150 злотих на те, щоб протягом року щодня відправлялася меса перед образом Пресвятої Богородиці.

Васкан-Деревинський Стефан 1657 р. заповів тестаментом на Затурецький костел оо.августиніанів 1 тис. злотих та 9 злотих.

Линевська Гелена 1657 р. заповіла тестаментом на Затурецький костел 1 тис. злотих, які мали забезпечити щорічний чинш в розмірі 70 злотих.

Настоятелі та чернецтво:

Пріори: Миколай Вербицький, зг. у 1620-1622 рр., Адам Коморницький, зг. 1622 р., Прокіп Братковський, зг. у 1624-1625 рр., Юліан Цибульський, зг. у 1626-1627 рр., Бернард Контковський, зг. 1629 р., Симон Гнатовський, зг. 1632 р., Августин Більський, зг. у 1633-1642 рр., Шимон з Ласкарева Горлинський, зг. у 1644-1645 рр., Августин Більський, зг. у 1648-1653 рр., Йозеф «Унговияш», зг. 1654 р., Петро Рогальський, зг. у 1656-1658 рр., Міхал Вечоркович, зг. 1658 р., Валентій Вітославський, зг. 1661 р.

Ченці: Яцек Красноставен, зг. 1627 р., Григорій, зг. 1627 р., Ян Чарноловський, зг. у 1627-1628 рр., Блажей Порембський, зг. 1633 р., Миколай Стоклоса, зг. 1634 р., Симпліціян, зг. 1634 р., Матеуш «Сендомириен», зг. 1635 р., Миколай Притковський, зг. 1635 р., Миколай Притицький, зг. 1637 р., Станіслав

«Корніціуш», зг. 1645 р., Петро Рогальський, зг. 1648 р., Якоб, † 1648 р., Гелазій, зг. 1649 р., Іполит «Меновита», зг. у 1650-1651 рр., Альфонс Домбровський, зг. 1661 р.¹²⁷¹.

Калинівка (Калинів?)

6. Костел. Посвяти не встановлено.

Пожертви:

Граєвський Ян 1654 р. заповів тестаментом на поховання та на костельні обряди 3 тис. злотих, в т.ч. 1 тис. на вікарія і співаків Калинівського костелу. Заповів поховати себе при цьому ж костелі¹²⁷².

Камінь-Коширський

7. Костел фарний. Посвяти не встановлено.

¹²⁷¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 756 – 759.

¹²⁷² Там само. С. 759.

Князь Сангушко Адам 1653 р. заповів тестаментом Камінському фарному костелу 1 тис. злотих¹²⁷³.

8.Кляштор оо.домініканів при костелі св.Архангела Михаїла.

Заснований 1637 р. волинським воєводою князем Адамом Олександром Григоровичем Сангушком Кошерським та його дружиною Катериною зі Служева. Згідно з фундацією монастир отримав пляц, на якому мав бути зведений костел і кляштор, село і фільварок Цер на Холмщині, село Обле Руське у Володимирському повіті, урочище Кожух, млини на річці Черей, право вільного вилову риби в цій річці, 500 злотих щорічного чиншу, вільне шинкування горілки та інші пільги.

Ченці Камінського конвенту зобов'язані були щодня відправляти читану месу, а за душу фундатора – співати реквієм (крім неділі та великих свят). Фундатор покладав на себе і своїх наступників обов'язок не допускати поширення у Камінській

волості релігійних громад (протестантських та православних), зауважуючи на необхідність підтримки римо-католицизму та унії. Монастир передавався до складу Польської провінції оо.домінікан. При кляшторі зафіксовано поховання представників шляхетних родин Богдановичів та Кметів.

Пожертви:

Богданович Василь 1644 р. записав на монастир свій власний будинок.

Уханська Катерина 1650 р. заповіла тестаментом камінським домініканам 4 тис. злотих. Виконуючи волю покійної Варвари Радзимінської, передала цьому ж кляштору 500 злотих, які вона йому заповіла. Камінські домінікани мали також отримати борги, не оплачені Уханською слугам, які за останній час померли або були вбиті козаками.

Кметянка Анна 1653 р. заповіла монастирю 1 тис. злотих і чорну спідницю на орнат.

¹²⁷³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 759.

Князь Сангушко Адам 1653 р. заповів тестаментом камінським домініканам 6 тис. злотих.

Настоятелі та чернецтво:

Пріори: Петро Бартецький, до 1661 р., Фелікс Храновський, зг. 1661 р.

Ченці: Лазар Троянович, зг. 1638 р., Фелікс Храновський, зг. 1660 р¹²⁷⁴.

9. Монастир оо.францисканів (жіночий). Посвяти не встановлено. Зг. у 1632-1650 рр.

Пожертви:

Піщанка Якуб («Piszanka») 1632 р. заповів монастиреві 10 злотих.

Уханська Катерина 1650 р. заповіла тестаментом на Камінський жіночий кляштор 15 тис. злотих.

Настоятелі та чернецтво:

«Отець Іларіон Беловський, законник св. Франциска, на той час старший кляштора камінського», зг. 1632 р¹²⁷⁵.

Качин (Кичин?)

¹²⁷⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 759 – 760.

¹²⁷⁵ Там само. С. 760.

10. Костел. Посвяти не встановлено.

Пожертви:

1650 р. Билицький Мартин заповів тестаментом костелу 10 злотих¹²⁷⁶.

Ковель

11. Костел парафіяльний. Посвяти не встановлено. Зг. у 1604-1654 рр.

При храмі зафіксовано поховання представників шляхетських родин Подаревських та Пригоцьких.

Пожертви:

Рембовська Регіна 1620 р. заповіла тестаментом на Ковельський костел 300 злотих та речі, які є в заставі.

Подаревський Ян тестаментом від 1622 р. заповів заплатити кс.вікарію за працю в контексті загальних видатків на похорони, на які виділялося 7 срібних ложек та особисті речі Подорецького. На

¹²⁷⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 760.

ковельський шпиталь заповідає мацу збіжжя.

Кметянка Анна 1653 р. заповіла тестаментом на Ковельський костел 50 злотих на вітвар та тканину на орнат; на ковельський шпиталь – корову з телям та двох овець.

Черневська Регіна 1654 р. заповіла тестаментом на Ковельський костел 10 злотих¹²⁷⁷.

Літовіж

12. Костел св. Ангела. Зг. з 1604 р.

Пожертви:

1614 р. князь Януш Острозький надав на костел фундацію, згідно з якою храм отримував три волоки землі, десятину з маєтку Грибовці та ін.

Не пізніше 1640 р. Матіаш Краєвський пожертвував на користь костелу в Литовіжі 160 злотих¹²⁷⁸.

Локачі

---

¹²⁷⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 760 – 761.

¹²⁷⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 761.

13. Каплиця. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹²⁷⁹.

Порицьк

14. Костел парафіяльний. Посвяти не встановлено.

Зг. у 1604-1619 рр.

При костелі зафіксовані поховання представників шляхетських родин Богушевських та Корбутів.

Пожертви:

Корбутовна Дорота 1606 р. заповіла тестаментом на Порицький костел 20 злотих.

Вербинський Мацей тестаментом від 1609 р. заповів на костел в Порицьку коня.

Ковальський Матей тестаментом від 1616 р. заповів на костел у Порицьку 300 злотих, порицькому плебану кс. Станіславу Потоцькому пару волів, порицькому шпиталю – 2 корови.

Богушевський Ян в 1619 р. заповів тестаментом костелу 100

---

¹²⁷⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 761.

злотих; порицький плебан мав отримати коня, а шпиталь у Порицьку - 5 злотих. Заповів поховати при костелі.

Гаєвський Матей тестаментом від 1622 р. заповів на Порицький костел 30 злотих.

Невідомий римо-католик в невідомому році заповів тестаментом порицькому шпиталю 2 тис. злотих.

Настоятелі та церковний причет:

Кс.Станіслав Потоцький. Зг. у 1608-1616 рр¹²⁸⁰.

Свойчів

15. Костел парафіяльний.

Посвяти не встановлено. Зг. у 1604-1624 рр.

При цьому храмі зафіксовано поховання представників шляхетських родин Єо-Малинських, Жебецьких, Мелешок, Станів та Чаплицьких.

Пожертви:

Єво-Малинська Єва 1607 р. заповіла тестаментом фундацію на

¹²⁸⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 761 - 762.

Свойчівський костел. Згідно з нею костел забезпечувався десятиною, чиншем, підданими, сіножатями, ставком та правом використовувати лісові угіддя.

Менчина Юрій тестаментом від 1619 р. заповів на користь Свойчівського костелу 200 злотих, а свойчівському плебану — особисті речі.

Стан Олександр 1624 р. заповів тестаментом на Свойчівський костел 50 злотих¹²⁸¹.

¹²⁸¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 762.

Луцький повіт

Андріїв

16. Костел парафіяльний.
Посвяти не встановлено. Зг. 1604
р.

Пожертви:

Семашко Миколай 1617 р.
заповів тестаментом костелу в
Андрієві: городи і землю під
забудову помешкань для капланів
і їх слуг, 150 злотих щорічного
чиншу, право користуватися
млинами¹²⁸².

Березна

17. Костел. Посвяти не
встановлено. Зг. у 1633-1659 рр.

При храмі знаходилися
поховання представників
шляхетських родин
Колпитовських, Лепесовицьких та
Гембарів.

Пожертви:

---

¹²⁸² Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої
половини XVII ст. / М.
Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук
М. І., 2008. — С. 762 – 763.

Колпитовський Олександр

тестаментом від 1633 р. заповів на
Березницький костел 100 злотих.

Лепесовицький Миколай

тестаментом від 1643 р.
пожертвував на Березницький
костел 50 злотих.

Гембаровна Ядвіга 1647 р.
заповіла тестаментом на
Березнецький костел – 200 злотих,
срібний келих вартістю в 100
злотих, а також матерію для
виготовлення орнату.

Гембаровна Ядвіга 1647 р.
заповіла тестаментом на
Березнецький костел 200 злотих та
срібний келих за 100 злотих, а
також матерію на орнат.

Девінський Криштоф 1659 р.
заповів тестаментом на
Березнецький костел 50 злотих¹²⁸³.

Бережниця

---

¹²⁸³ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП
Сергійчук М. І., 2008. — С. 763.

18. Костел парафіяльний.
Посвяти не встановлено. Зг. 1604
р¹²⁸⁴.

Бистричі (Бистриця?)

19. Костел. Посвяти не
встановлено.

Пожертви:

Сло-Малинський Данило 1656
р. заповів тестаментом поховати
себе при Бистрицькому костелі, з
умовою подальшого перепоховання
в уніатській церкві м. Шумська.
Бистрицький костел отримував при
ьому 6,8 тис. злотих¹²⁸⁵.

Блудів

20. Каплиця. Посвяти не
встановлено. Зг. 1604 р¹²⁸⁶.

Варковичі

21. Каплиця. Посвяти не
встановлено. Зг. 1604 р.

Пожертви:

Мишка-Варковський Миколай
1613 р. в тестаменті згадує, що у

Варковичах був зведений костел його
коштом. На цей костел записав 2 тис.
злотих видер кафу, які мали давати
щорічний чинш в розмірі 100 злотих.
Цей храм мав лишатися під опікою
луцьких домінікан. Заповів поховати
себе при костелі у Варковичах
(гіпотетично)¹²⁸⁷.

Волочицьке

22. Костел парафіяльний.
Посвяти не встановлено. Зг. 1604
р¹²⁸⁸.

Гнойниця

23. Каплиця. Посвяти не
встановлено. Зг. 1604 р¹²⁸⁹.

Горохів

24. Костел св. Діви Марії.

Зг. з 1604 р. У 1619 та 1626 роках
князь Адам Сангушко склав
фундацію на костел і пробоцтво в
Горохові. Згідно з цими записами, на
користь пробоцтва записувалися

¹²⁸⁴ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої
половини XVII ст. / М.
Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук
М. І., 2008. — С. 763.

¹²⁸⁵ Там само. С. 763.

¹²⁸⁶ Там само. С. 763.

¹²⁸⁷ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП
Сергійчук М. І., 2008. — С. 763 – 764.

¹²⁸⁸ Там само. С. 764.

¹²⁸⁹ Там само. С. 764.

села Деречин, Завидів, Підлеське, п'ять ланів у маєтку Старий Горохів разом з десятиною, а також інші прибутки та угіддя у володіннях Адама Сангушка. Наводиться їх детальний перелік, обумовлюється порядок богослужінь у Горохівському костелі і т.і.

При храмі були поховання представників шляхетських родин Бережецьких, Буримовських, Садлинських, Славиських та Ходуських.

Пожертви:

Аламянівна Марина 1621 р. пожертвувала на костел в Горохові 200 злотих.

Садлинський 1622 р. заповів тестаментом на Горохівський костел 100 злотих, на шпиталь при ньому – 20 злотих. Заповів тестаментом поховати себе при костелі в Горохові.

Славинський Яків 1624 р. заповів тестаментом на Горохівський костел 100 злотих, на шпиталь – 50 злотих.

Заленський Станіслав тестаментом від 1627 р. заповів на Горохівський костел коня.

Вільгорський Олександр, римо-католик конвертит, бл. 1642 р. заповів тестаментом на Горохівський костел невстановлену суму грошей.

Бережецька Богуміла 1648 р. заповіла тестаментом на костел 50 злотих та заповіла поховати себе при костелі в Горохові.

Буримовський Войтех в 1649 р. заповів тестаментом поховати себе при костелі в Горохові¹²⁹⁰.

Грушівна

25. Каплиця. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹²⁹¹.

Губків

26. Костел парафіяльний. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹²⁹².

Гулевичі

¹²⁹⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 764 - 765.

¹²⁹¹ Там само. С. 765.

¹²⁹² Там само. С. 765.

27. Костел. Посвяти не встановлено.

Пожертви:

Тестаментом від 1639 р. Філон Гулевич подарував Гулевичівському костелу 1 тис. злотих.

Вольський Ян 1646 р. заповів тестаментом на Гулевичівський костел 100 злотих, на шпиталь при ньому – 20 злотих.

Козинський Матей 1655 р. заповів тестаментом на Гулевичівський костел 30 злотих. Заповів поховати себе при костелі¹²⁹³.

Деражня

28. Костел св. Архангела Гавриїла. Зг. у 1604 -1616 рр.

Тестаментом від 1616 р. Ольбрихт Сокоцький заповів поховати своє тіло при цьому костелі¹²⁹⁴.

¹²⁹³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 765.

¹²⁹⁴ Там само. С. 765.

Дорогостай

29. Костел. Посвяти не встановлено.

Свіденська Софія 1599 р. заповіла тестаментом поховати себе при костелі в Дорогостаях, або при церкві в Букоємі біля могили першого чоловіка Адама Букоємського¹²⁹⁵.

Дубно

30. Костел фарний. Посвяти не встановлено. Зг. у 1604-1655 рр.

Пожертви:

Тжицінський Матеуш 1601 р. заповів тестаментом на Дубенський костел 51 копу литовських грошей та 43,5 лит гроші. Згадана сума мала забезпечувати щорічний чинш дубенському плебану в розмірі 10 злотих.

Жабловецький Мартин 1639 р. заповів тестаментом на фарний Дубенський костел 100 злотих.

Багинський Мартин 1652 р. заповів тестаментом на ремонт фарного костела 200 злотих.

¹²⁹⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 765.

Гроховська Варвара в 1655 р. заповіла тестаментом на фарний Дубенський костел 500 злотих.

Близько 1657 р. Батоговський Войтех звелів тестаментом, щоб двір в Дубні після смерті дружини перейшов у розпорядження місцевого костелу для обладнання там шпиталю¹²⁹⁶.

31. Монастир оо.бернардинів. Посвяти не встановлено.

Закладений 1620 р.

При цьому кляшторі знаходилися поховання представників шляхетських родин Багинських, Вільчопольських, Глембоцьких, Гроховських, Гужельських, Жабловецьких, Лисаковських, Осовських, Плисковських, Пясецьких, Трецецьких, Хоревських, Яковських та Ясманецьких.

Пожертви:

Богуцький Каспер 1622 р. подарував на користь

бернардинського монастиря в Дубні двір у цьому місті.

Шашевський Андрій тестаментом від 1623 р. подарував Дубенському кляштору оо.бернардинів коня та 100 злотих.

Стрижевський Самійло тестаментом від 1626 р. заповів на Дубенський кляштор оо.бернардинів 500 злотих.

Жукович Якуб 1631 р. заповів тестаментом ченцям-бернардинам у Дубні 500 злотих.

Шашевська Настасія 1632 р. заповіла тестаментом на Дубенський кляштор оо.бернардинів жертвує 100 злотих. Просить чоловіка замовити сорокоуст за себе в «монастирі руському». Заповіла поховати себе при кляшторі оо.бернардинів в Дубні.

Потіївна Єфросинія тестаменами 1635 та 1639 рр. заповіла тестаментом на Дубенський кляштор 30 злотих з проханням відправити 30 заупокійних служб перед образом Пресвятої Богородиці.

Новицький Микола 1635 р. заповів тестаментом 15 злотих Дубенському кляштору.

¹²⁹⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 766.

Жабловецький Мартин 1639 р. заповів тестаментом на Дубенський костел оо.бернардинів 200 злотих, срібний келих та ін. речі, на дубенські шпиталі (католицький та руський) – по 20 злотих.

Вільчопольський Криштоф не пізніше 1639 р. заповів тестаментом на Дубенський костел оо.бернардинів 300 злотих. Заповів поховати себе при цьому ж костелі.

Балицький Ян-Станіслав тестаментом від 1641 р. пожертвував на Дубенський кляштор оо.бернардинів коня, пару пістолетів, срібні речі та різні боргові суми в розмірі 36, 15 та 2,3 тис. злотих.

Козловський Ян 1642 р. заповів тестаментом на Дубенський костел оо.бернардинів 50 злотих, двом дубенським шпиталям – 15 злотих.

Плисковська Софія 1642 р. заповіла тестаментом на Дубенський костел оо.бернардинів 200 злотих.

Трецецький Станіслав 1645 р. заповів тестаментом на Дубенський кляштор оо.бернардинів 1 тис.злотих.

Яковський Криштоф 1645 р. заповів тестаментом на Дубенський бернардинський костел 2 тис. злотих.

Яшанічкова Катерина не пізніше 1646 р. заповіла тестаментом на Дубенський костел оо.бернардинів 280 злотих щорічного чиншу від капіталу в розмірі 4 тис. злотих.

Вонсовський Войтех 1646 р. заповів тестаментом Дубенському кляштору 10 злотих.

Острозька Анна тестаментом від 1651 р. доручила обдарувати кляштори в різних містах України, виділивши на їх користь по 100 злотих. В їх числі згадувалося Дубно.

Багинський Мартин 1652 р. заповів тестаментом на костел оо.бернардинів 1 тис. злотих.

Пясецький Рафаїл 1652 р. заповів тестаментом поховати себе при костелі оо.бернардинів. Дружині доручив обдарувати костел, в якому спочиватиме його тіло.

Лисаковська Анна 1652 р. заповіла тестаментом на кляштор оо.францискан в Дубні 1 тис. злотих.

Хоревський Петро 1653 р. заповів тестаментом на Дубенський костел

оо.бернардинів 300 злотих, на невстановлений шпиталь – 5 злотих.

Гроховська Варвара у 1655 р. заповіла тестаментом на Дубенський костел оо.бернардинів 1 тис. злотих. Будинок і нерухомість у Дубно доручила продати, а прибутки від продажу обернути на користь католицького шпиталю при кляшторі оо.бернардинів.

Глембоцький Юрій 1656 р. заповів тестаментом на Дубенський костел оо.бернардинів 300 злотих.

Гужельська Анна 1657 р. заповіла тестаментом на Дубенський костел оо.бернардинів 500 злотих та заповіла поховати себе при костелі оо.бернардинів в Дубні.

Охримович Ян 1657 р. заповів тестаментом дубенським бернардинам 400 злотих вливкового права.

Осовський Данило 1658 р. заповів тестаментом на Дубенський костел оо.бернардинів 400 злотих та

заповів поховати себе при цьому ж костелі¹²⁹⁷.

Звягель

32. Каплиця. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹²⁹⁸.

33. Костел. Посвяти не встановлено. Зг. у 1637 -1639 рр.

Пожертви:

Зорявінська Анна 1637 р. заповіла тестаментом на Звягельський костел 50 злотих.

Гжибовський Ян 1639 р. заповів тестаментом на Звягельський костел 1 тис. злотих, на звягельський шпиталь – 300 злотих¹²⁹⁹.

Золочівка

34. Костел парафіяльний. Посвяти не встановлено. Зг. у 1604 – 1632 рр.

Пожертви:

Халковська Катерина 1619 заповіла тестаментом поховати себе при костелі у Золочівцях.

¹²⁹⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 766 – 768.

¹²⁹⁸ Там само. С. 768.

¹²⁹⁹ Там само. С. 768.

Поплавський Ян 1632 р. заповів тестаментом пожертву на Золочівський костел, яку мала зробити дружина. Заповів тестаментом поховати себе при цьому ж костелі¹³⁰⁰.

Кашгород

35. Костел св. Софії.

Пожертви:

Кашевська Анна-Софія 1654 р. заповіла тестаментом на костел св. Софії у Кашгороді 5 тис. злотих¹³⁰¹.

Клевань

36. Костел Св. Діви Марії.

Заснований князем Юрієм Івановичем Чарторийським (на Клевані) в кінці XVI ст. 1598 р. він та його дружина княгиня Олександра Вишневецька склали фундацію, згідно з якою костел (уже існуючий) отримав маєток Новий Став. Цю фундацію князь

Чарторийський підтвердив також своїм тестаментом від 1603 р.

При костелі існували поховання князів Чарторийських, а також представників шляхетських родин Богушевичів, Брудзевських, Гасинських, Грабських, Єничів, Закорських, Колпитовських, Косцинських, Крогулецьких, Луцьких, Межинських, Охримовичів, Ростопшів, Севруків, Сеправських, Чапличів, Ясеницьких та Ясликовських.

Пожертви:

Крогулецький Ян 1610 р. заповів тестаментом на Клеванський костел 15 злотих та 1 копу лит. грошей на шпиталь при ньому.

Закорський Іван 1617 р. заповів тестаментом на Клеванський костел 750 злотих, книги та столове срібло, клеванському плебану – 10 злотих. Доручає також нагородити за працю та «дзвоніння» духовенство «грецького набоженства», яке прибуде на похорон.

Межинська Анна тестаментом від 1622 р. заповіла на Клеванський костел летнік для виготовлення орнату.

¹³⁰⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 768.

¹³⁰¹ Там само. С. 769.

Грабський Криштоф 1625 р. заповів тестаментом на Клеванський костел 100 злотих польських.

1630 р. князь Миколай Чарторийський склав фундацію на костел, забезпечивши його додатковими земельними угіддями та прибутками з маєтків Жуків і Грушвиця.

Не пізніше 1634 р. Вишневський Самійло заповів тестаментом фарному костелу в Клевані 1 тис. злотих.

Єничівна Маруша 1634 р. заповіла тестаментом на Клеванський костел 50 злотих, кс.Бартоломею – 10 злотих, на клеванський шпиталь – 12 злотих.

Колпитовська Маруша 1639 р. заповіла тестаментом на Клеванський костел Св.Діви Марії 100 злотих.

Ясеницький Януш 1640 р. заповів тестаментом на Клеванський костел 150 злотих.

Луцький Матеуш тестаментом від 1640 р. доповнив свою фундацію на костел у Клевані (1 тис. злотих) сумою в 100 злотих.

Згадана сума мала йти на утримання трьох убогих у місцевому шпиталі.

Єнич Іван 1641 р. заповів тестаментом на Клеванський костел 100 злотих.

Ясликовська Софія 1644 р. заповіла тестаментом на Клеванський костел 1 тис. злотих.

Севрук Євстафій 1648 р. заповів тестаментом на Клеванський костел 200 злотих.

Єничівна Христина 1649 р. заповіла тестаментом на костел у Клевані золоті та срібні речі, а також дрібну худобу.

Косцинський Бернард 1651 р. заповів тестаментом на Клеванський костел 600 злотих.

Сеправська Анна 1651 р. заповіла тестаментом на Клеванський костел 50 злотих, на клеванський шпиталь – 10 злотих.

Чаплич Криштоф 1651 р. заповів тестаментом на Клеванський костел 300 злотих.

Брудзевська Олександра 1652 р. заповіла тестаментом клеванському пробощу 40 злотих, на образ Пресв.Богородиці – 10 злотих.

Ростопчі (Ростопша?) Петро 1654 р. заповів тестаментом на Клеванський костел 50 злотих.

Охримович Ян 1657 р. заповів тестаментом Клеванському костелу 400 злотих, 200 злотих на лампу до образу Пресв. Богородиці та матерію на орнат¹³⁰².

Коблин

37. Костел парафіяльний. Посвяти не встановлено. Зг. у 1599-1617 рр.

Пожертви:

Семашко Мартин, не пізн. 1599 р. заповів тестаментом на костел у Коблині маєток Пекалів.

Семашко Миколай 1617 р. підтвердив тестаментом всі права костела у Коблині.

Тестаментом від 1641 р. Балицький Ян-Станіслав заповів на костел в Коблині 60 злотих¹³⁰³.

¹³⁰² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 769 – 770.

¹³⁰³ Там само. С. 770 – 771.

Корець

38. Костел фарний. Посвяти не встановлено. Зг. у 1604-1647 рр.

При цьому костелі знаходилися поховання князів Корецьких, а також представників шляхетських родин Вігур, Гневишевських, Корсаків та Прушинських.

Пожертви:

Прушинський Андрій 1622 р. заповів тестаментом на Корецький костел 100 злотих, на месу – 10 злотих.

Вігура Олександр 1633 р. заповів тестаментом Корецькому фарному костелу 150 злотих, ксьондзу на фарі 10 злотих.

Корсаківна Регіна 1633 р. заповіла тестаментом на келих до Корецького фарного костелу 30 злотих.

Не пізніше 1634 р. Вишневський Самійло заповів тестаментом фарному Корецькому костелу невстановлену суму боргу та невстановлену кількість особистих речей.

Метлянова Катерина (дівооче прізвище не встановлене) не пізніше 1634 р. заповіла тестаментом на

Корецький фарний костел власні речі – мідь, тканини, срібний посуд та ін.

Козинський Костянтин 1632 р. заповів тестаментом фарному Корецькому костелу 100 злотих.

Князь Корецький Кароль 1633 р. заповів тестаментом на Корецький костел 10 тис. злотих, на шпиталі – 1 тис. злотих.

Чапський Ян 1642 р. заповів тестаментом на фарний костел в Корці 300 злотих.

Длугопольський Войтех 1644 р. заповів тестаментом на фарний костел в Корці 10 злотих¹³⁰⁴.

39. Монастир оо.францисканів. Посвяти не встановлено. Зг. у 1619-1651 рр.

При костелі знаходилися поховання представників шляхетських родин Богуфалів, Вишневських, Длугопольських, Залеських, Красносельських, Любевських, Менжинських,

¹³⁰⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 771.

Мончинських, Мелтковських, Погорських, Покривицьких, Чапських та Ясликовських.

Пожертви:

Менжинський Станіслав 1619 р. заповів тестаментом на Корецький францисканський костел 1,5 тис. злотих.

1621 р., перебуваючи у турецькому полоні, князь Самійло Корецький склав лист на користь корецьких францисканів. Очікуючи страти чи вічного ув'язнення, князь, бажаючи подякувати Богові за своє звільнення з минулого турецького полону, подарував монастирю оо. францисканів у Корці маєток Дуплінки.

Печ Адам тестаментом від 1623 р. пожертвував на Корецький францисканський костел гроші, які позичав різним особам, загальною сумою в 243,5 злотих, та 95,8 коп литовських грошей, а також срібні речі, матерію та ін.

Грабський Криштоф 1625 р. заповів тестаментом на монастир оо.францисканів у Корці 20 злотих.

1626 р. ротмістр Байбуда склав на користь францисканського монастиря

в Корці дарчий запис, згідно з яким він отримав худобу та особисті речі. В їх числі - яловиць – 5, телят – 4, масла – 8 фасок, сиру – 5 кіп, м'яса вепрячого – 20 полтів, сукна – 7,5 ліктів, килимів – 2, фалендишу – 1.

Не пізніше 1627 р. князь Кароль Корецький склав фундацію на користь Корецького францисканського кляштору про щорічний чинш в розмірі 130 злотих десятини з маєтку Тарговиця.

Красносельська Анна тестаментом від 1628 р. заповіла на костел оо.францисканів у Корці 1 тис. злотих.

Вігура Олександр 1633 р. заповів тестаментом корецьким францисканам 400 злотих.

Князь Корецький Кароль 1633 р. заповів тестаментом на Корецький костел оо. францисканів 1 тис. злотих.

Не пізніше 1634 р. Вишневський Самійло заповів тестаментом на змурування францисканського костелу 9 тис. злотих.

Залеський Вавринець 1634 р. заповів тестаментом на костел, в якому буде поховано його тіло, 4 мулів та 1 корову. Корецький плебан мав отримати 15 злотих.

Метлянова Катерина (дівооче прізвище не встановлене) не пізніше 1634 р. заповіла тестаментом на Корецький кляштор оо.францисканів 50 злотих.

Цешковський Миколай 1634 р. заповів тестаментом маєток Подубше у Жмудському старостві на Корецький кляштор оо.францисканів.

Новицький Микола 1635 р. заповів тестаментом 15 злотих на Корецький кляштор.

Гжибовський Ян 1639 р. заповів тестаментом корецьким францисканам 500 злотих.

Конопчанка Анна 1641 р. заповіла тестаментом на Корецький костел оо.францисканів 100 злотих, срібні речі, тканину на орнат та перла на образ Св.Діви Марії. На Корецьке братство «рожанця святого» – 50 злотих, на три шпиталі в Корці – 30 злотих.

Любевський Томаш 1641 р. заповів тестаментом корецьким

францисканам 20 злотих, братству «рожанця святого» – 30 злотих, корецькому плебану – 10 злотих.

Чапський Ян 1642 р. заповів тестаментом на Корецький францисканський костел 1 тис. злотих.

1643 р. князь Самійло-Кароль Корецький дав дозвіл корецьким францисканам використовувати його ліси для опалення їхнього монастирського двору у селі Дуплінках та для ремонту селянських хат.

1644 р. возний свідчив про введення корецьких францисканів у володіння маєтками Велика та Середня Деражня. Вказав, що згадані села були передані Корецькому францисканському монастирю в посесію під забезпечення 11 тис. злотих, пожертвованих видеркафовим записом князем Самійлом Корецьким.

Длугопольський Войтех 1644 р. заповів тестаментом на Корецький костел 20 злотих, на братство «св.рожанця Св.Діви

Марії» в Корці – 10 злотих, трьом шпиталям – 15 злотих.

Погорський Миколай 1644 р. заповів тестаментом на Корецький костел оо.францисканів 2 тис. злотих. Крім того, на Корецький католицький шпиталь (у новому місті) жертвує 100 злотих.

Рогурський Микола не пізніше 1644 р. заповів тестаментом на Корецький кляштор оо.францисканів 2 тис. злотих.

Карказан Стефан тестаментом 1646 р. легує корецьким францисканам 300 злотих.

Гневишевський Станіслав 1647 р. заповів тестаментом на костел оо.францисканів (ймовірно, в Корці) 400 злотих.

Мончинський Ян 1647 р. заповів тестаментом на Корецький францисканський костел 30 злотих.

Мислтковський Миколай 1648 р. заповів тестаментом на францисканський костел в Корці 500 злотих.

Ясликовська Агнешка 1651 р. заповіла тестаментом корецьким францисканам всю свою худобу.

Острозька Анна тестаментом від 1651 р. доручила обдарувати кляштори в різних містах України, виділивши на їх користь по 100 злотих. В їх числі згадувався Корець.

Настоятелі та чернецтво:

Августин Радлинський, гвардіян. Зг. 1644¹³⁰⁵.

Крупа

40. Костел. Посвяти не встановлено.

Пожертви:

Бжозовська Софія 1656 р. заповіла тестаментом на Крупський костел 100 злотих та заповіла поховати себе при цьому ж костелі¹³⁰⁶.

Кучкоровець

41. Каплиця. Посвяти не встановлено.

Перебувала в маєтності Станіслава Петровського. Зг. 1614 р¹³⁰⁷.

Лаврів?

42. Каплиця. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹³⁰⁸.

Лешнів

43. Монастир оо. бернардинів. Посвяти не встановлено. Зг. 1632-1654.

При кляшторі зафіксовано поховання представників шляхетських родин Бартковських та Вядовських.

Пожертви:

Мезинська Марина 1632 р. заповіла тестаментом на Лешнівський костел 200 злотих.

Холоєвський Вікторин тестаментом від 1636 р. заповів 200 злотих на костел в Лешневі.

Завішанка Меланія-Катерина 1640 р. заповіла тестаментом на

¹³⁰⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 771 – 774.

¹³⁰⁶ Там само. С. 774.

¹³⁰⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 774.

¹³⁰⁸ Там само. С. 774.

Лешнівський кляштор оо.бернардинів 300 злотих і сукно.

Ян Люшковський тестаментом від 1641 р. заповів на Лешнівський кляштор оо.бернардинів дві суми - 1 та 4 тис. злотих, на братство св.Анни при Лешнівському костелі – 500 злотих¹³⁰⁹.

Луцьк

44.Кафедральний костел

Св.Трійці.

Зведений 1545 р. зусиллями Луцького біскупа Юрія Фальчевського. При костелі було також збудовано єпископські покої, відкрито школу та шпиталь Св.Духа. Кафедра володіла маєтками: Торчин, Садів, Лучиці, Порськ та Підлозці, землею на Гнідаві та пляцом у Луцьку. При костелі був проповідник, на утримання якого йшли гроші від торчинського мита. Крім того, на користь храму йшло 30 кіп литовських грошей щорічно від

митної комори в Берестечку, а від прибутків Луцька – борошно, солод, віск та гроші з податку на горілку.

При кафедральному костелі знаходилися поховання представників шляхетських родин Воронецьких, Боговитинів, Гойських, Голенських, Гонсинських, Гораських, Маложицьких, Раєцьких, Рудкерів, Семашок, Стемпковських, Фальчевських.

Пожертви:

Голенський Щасний 1598 р. заповів тестаментом на кафедральний Луцький костел «на побожні вчинки» 100 злотих, а в разі смерті неповнолітнього сина костел мав отримати додатково 1 тис. злотих.

Рудкерівна Катерина 1603 р. заповіла тестаментом на фарний костел у Луцьку 200 злотих.

Раєцький Станіслав 1610 р. заповів тестаментом на Луцький кафедральний костел 100 злотих, на польський шпиталь – 50 злотих.

Гонсинський Ярош 1613 р. заповів тестаментом на Луцький кафедральний костел 300 злотих.

¹³⁰⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 774 – 775.

Стемпковський Лукаш 1615 р. заповів тестаментом на кафедральний костел в Луцьку 500 злотих

Стемпковський Матей, брат Лукаша, фундував на вівтар в кафедральному костелі 400 злотих.

Словицька Катерина 1617 р. заповіла тестаментом на Луцький кафедральний костел 2 тис. злотих. Крім того, доручила чоловіку обдарувати церковним начинням цей костел та костел Вишеградський.

Кобильський Микола 1619 р. заповів тестаментом вікаріям Луцького кафедрального костелу 15 злотих.

Семашківна Богдана 1619 р. заповіла тестаментом Луцькій капітулі кухонне начиння та столове срібло.

Гойський Криштоф 1620 р. заповів тестаментом на Луцький кафедральний костел 3 тис. злотих. Крім того, 210 злотих щорічного чиншу призначалося на різні потреби. В тому числі: на лікаря та ліки до шпиталю св.Лазаря 50 злотих, до шпиталю Св.Духа – 20

злотих, до бурси – 20 злотих, на виконання пісні про св.Діву Марію для студентів перед лекціями – 20 злотих, на читану службу божу в кафедральному костелі – 60 злотих, на службу за померлих – 40 злотих.

Не пізніше 1621 р. Криштоф Гойський зробив фундацію на користь Луцької римо-католицької капітули. Згідно з нею, капітула отримувала 3 тис. злотих польських, забезпечених маєтком Звиняч, які мали давати 210 злотих річного чиншу.

Не пізніше 1624 р. Ян Халезький зробив фундацію на кафедральний костел в розмірі 500 злотих видеркафової суми, забезпеченої маєтком Скорче.

Кобильський Войтех 1625 р. заповів тестаментом кафедральному костелу в Луцьку 25 злотих.

Самійло Стрижевський тестаментом від 1626 р. заповів на кафедральний костел в Луцьку 500 злотих.

Гораський Ян 1630 р. заповів тестаментом Луцькому кафедральному костелу 1 тис. злотих.

Вилежинський Ян тестаментом від 1635 р. заповів на користь Луцького кафедрального костелу 50 злотих.

Чаплянка Катерина 1637 р. заповіла тестаментом на Луцький костел Св.Трійці 100 злотих.

1638 р. князь Миколай Чарторийський, як опікун неповнолітнього князя Самійла Корецького, вніс лист із корективами фундації Самійла Йоакимовича Корецького на Луцький костел Св.Трійці. Останній заповів на кафедральний костел 1800 злотих, забезпечивши їх маєтком Пелчин у Корецькій волості Луцького повіту Волинського воєводства. Згадана сума мала бути покладена на видеркаф і давати щорічний прибуток костелу в розмірі 126 злотих. Пізніше князь Кароль Корецький вніс зміни у фундацію, перенісши суму 1800 злотих на маєток Тарковиці з призначенням на Луцький костел щорічного чиншу в розмірі 130 злотих. А оскільки цей маєток за певним контрактом було вилучено з

володінь Корецьких, князь Миколай Чарторийський затвердив повернення фундаційної суми на маєток Пелчин з призначенням щорічного чиншу на Луцький костел у розмірі 150 злотих.

Голяський Валентій не пізніше 1638 р. заповів тестаментом Луцькому кафедральному костелу власні речі (одяг, посуд, тощо).

Кринський Марко 1639 р. заповів тестаментом на Луцький фарний костел 100 злотих.

1644 р. князь Адам Сангушко склав запис про пожертву на Луцький кафедральний костел орнату.

Лоза Станіслав, суфраган луцький, не пізніше 1645 р. заповів тестаментом на костел Св.Трійці в Луцьку 5 тис. злотих.

Стрижевський Самійло не пізніше 1647 р. заповів тестаментом на Луцький кафедральний костел 500 злотих.

Куровська Марина 1648 р. заповіла тестаментом на кафедральний костел св.Трійці 50 злотих.

Красинський Олександр 1649 р. заповів тестаментом 1 тис. злотих на

вічну лампу перед св.сакраментом до костела Св.Трійці.

Загоровська Олександра 1651 р. заповіла тестаментом на Луцький кафедральний костел 100 злотих.

Малозицький Геліаш 1652 р. заповів тестаментом на Луцький кафедральний костел 400 злотих.

Князь Сангушко Адам тестаментом від 1653 р. підтверджує фундацію на кафедральний костел в Луцьку і надає йому додатково ще 1 тис. злотих¹³¹⁰.

45.Костел св.Петра і Павла.

Храм засновано на початку XVII ст. 6 липня 1616 р. Луцький католицький єпископ Павло Волицький освятив фундаменти нового костелу. Протягом 1616-17 і 1619-20 рр. нагляд за будівництвом костелу вів італійський архітектор Якуб Бріано, який був автором проекту. Перша служба у ще недобудованому костелі відбулася

¹³¹⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 775 – 777.

1623 р. У 1630 р. звели склепіння над головним вівтарем, а в 1636 р. - над усім костелом, залишивши отвір для спорудження купола. Після консультацій з римським архітектором, (можливо, Бенедиктом Моллі), протягом 1637-38 рр. купол було зведено. 1639 р. костел знову освятили, хоча ще будувались вежі (до 1642 р.). 1639 рік визнається як рік, коли костел в основному був завершений, хоча остаточно будівництво храму завершилося 1659 р.

При костелі св.Петра і Павла функціонував єзуїтський колегіум. Вперше з ініціативою про його заснування виступив Луцький єпископ Мартин Шишковський ще в 1604 році. Того ж року відкрили місійний дім, який існував до 1608 р. 1607 р. для забезпечення діяльності майбутнього колегіуму були надані маєтності. Наступного, 1608 р. місійний дім реорганізовано в колегіум, який діяв до 1773 р. 1640 р. в колегіумі працювало уже 30 єзуїтів. 1646 р. італійським архітектором Бенедиктом Моллі було складено

проект розширення колегіуму, реалізувати який не вдалося через війну 1648 р.

При костелі зафіксовано поховання представників шляхетських родин Гулевичів, Кашевських, Кобильських, Млодзяновських, Ростоцьких, Станішевських,

Пожертви:

1610 р. Юрій Гулевич склав лист, згідно з яким єзуїтський колегіум в Луцьку отримував фільварок Патриківщина на передмісті Луцька.

1613 р. ракиборський староста Матей Лешневський подарував єзуїтському колегіуму Бурецький пляц у Луцькому окольному замку.

Петровський Станіслав (Станіславович) 1616 р. заповів тестаментом половину маєтку Кучкоровець луцьким єзуїтам. На добудування костелу отримували луцькі єзуїти 1 тис. злотих.

Закорський Іван 1617 р. заповів тестаментом по 10 злотих луцьким єзуїтам.

1617 р. Адам Урсул-Рудецький подарував на користь єзуїтського

колегіуму пляц в Луцькому окольному замку.

Кобильський Микола 1619 р. заповів тестаментом луцьким єзуїтам 15 злотих.

1620 р. Андрій та Сигізмунд Калениковичі склали дарчий запис, згідно з яким єзуїтський колегіум отримував ділянку орної землі в околицях Луцька.

Красинський Андрій 1623 р. заповів тестаментом 2 тис. на костел оо. єзуїтів.

Грабський Криштоф 1625 р. заповів тестаментом на монастир оо. єзуїтів у Луцьку 20 злотих.

Кобильський Войтех 1625 р. заповів тестаментом на єзуїтський костел у Луцьку 3 тисячі польських злотих.

Стрижевський Самійло тестаментом від 1626 р. заповів на Луцький костел оо.єзуїтів 500 злотих.

Харлинський Симон тестаментом від 1629 р. заповів на користь луцьких єзуїтів 50 злотих.

Тестаментом від 1635 р. Вилежинський Ян пожертвував на користь луцьких єзуїтів 1 тис. злотих.

Стемпковський Петро 1636 р. заповів тестаментом на костел св.Петра в Луцьку 20 тис. злотих. Заповів поховати себе при цьому ж костелі.

Кашевська Анна не пізніше 1637 р. заповіла тестаментом костелу Луцького колегіуму оо.єзуїтів 500 злотих.

Гулевич Філон 1639 р. заповів тестаментом на Луцький костел оо.єзуїтів 5 тис. злотих.

Кохан Ян 1639 р. заповів тестаментом на костел оо.єзуїтів 50 злотих.

Кринський Марко 1639 р. заповів тестаментом луцьким єзуїтам 100 злотих.

Завішанка Меланія-Катерина 1640 р. заповіла тестаментом луцьким єзуїтам 300 злотих.

Млодзяновський Станіслав 1640 р. заповів тестаментом поховати себе при Луцькому костелі оо.єзуїтів. Доручив своєму синові – кс.Томашу Млодзяновському – зробити легату на костел.

Ростоцька Катерина 1640 р. заповіла тестаментом на Луцький костел оо.єзуїтів 1 тис. злотих.

Станішевський Ян 1640 р. заповів тестаментом луцьким єзуїтам 1 тис. злотих.

Луцький Матеуш тестаментом від 1640 р. заповів на користь луцьких єзуїтів 200 злотих.

Ольшамовський Адам не пізніше 1644 р. заповів тестаментом на Луцький колегіум оо.єзуїтів 1 тис. злотих.

Кашевська Анна 1645 р. заповіла тестаментом на Луцький костел оо.єзуїтів 100 злотих, на шпиталь – 50 злотих.

Гембаровна Ядвіга 1647 р. подарувала луцьким єзуїтам борг в розмірі 2 тис. злотих, забезпечений маєтком Осове.

Куровська Марина 1648 р. заповіла тестаментом костелу оо.єзуїтів 50 злотих.

Загоровська Олександра 1651 р. заповіла тестаментом єзуїтам Луцького колегіуму 100 злотих.

Острозька Анна тестаментом від 1651 р. доручила обдарувати кляштори в різних містах України,

виділивши на їх користь по 100 злотих. В їх числі згадувався Луцьк.

Гораїнівна Анна 1657 р. заповіла тестаментом на Луцький костел оо.єзуїтів 500 злотих.

Линевська Гелена 1657 р. заповіла тестаментом луцьким єзуїтам 50 злотих¹³¹¹.

46.Костел св.Якуба.

Перші згадки про храм відносяться до 1545 р. Костел володів корчмою, будинками в Луцьку, на Заглушецькому передмісті та біля костелу св.Хреста разом з їх мешканцями, а також пустими пляцами та рибалками, що мешкали на плебанських землях. При костелі існував шпиталь. При храмі зафіксовано поховання представників шляхетських родин Бонковських, Висоцьких, Жолендовських, Закревських,

Мировицьких, Мровинських, Смиковських та Терпиловських.

Пожертви:

Стемпковський Лукаш 1615 р. заповів тестаментом на шпиталь св.Якуба 50 злотих.

Смиковський Юрій тестаментом від 1615 р. заповів на костел св.Якуба в Луцьку 20 злотих.

Петровський Станіслав (Станіславович) 1616 р. заповів тестаментом на луцький шпиталь св.Якуба 400 злотих.

Мировицький Матей 1618 р. заповів тестаментом на святоякубський костел в Луцьку начиння.

Мровинський Матей 1618 р. заповів тестаментом на придбання церковного начиння для костелу св.Якуба в Луцьку 400 злотих.

Дахновичівна Раїна 1623 р. заповіла тестаментом на костел св.Якуба у Луцьку 20 злотих.

Жолендовський Миколай 1632 р. заповів тестаментом на костел св.Якуба у Луцьку 20 злотих.

Висоцький Войтех не пізніше 1634 р. заповів тестаментом поховати

¹³¹¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 777 – 780.

себе при костелі св.Якуба, на який пожертвував 84 злоті.

Смиківська Катерина 1645 р. заповіла тестаментом костелу св.Якуба в Луцьку 100 злотих.

Закревська Анна 1646 р. заповіла тестаментом на костел св.Якуба у Луцьку 1 тис. злотих, на шпиталь при ньому – 300 злотих.

Куровська Марина 1648 р. заповіла тестаментом на костел св.Якуба 50 злотих.

Харлинська Христина 1651 р. заповіла тестаментом на шпиталь при костелі св.Якуба 20 злотих.

Настоятелі та церковний причет:

кс.Мартин Іздембський, зг. у 1621-1634 рр¹³¹².

47.Монастир оо.домініканів при костелі св.Діви Марії.

Фундований королем Ягайлом 1390 р., який надав кляштору село Городницю. Трьома роками пізніше князь Вітовт подарував луцьким

¹³¹² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 780 – 781.

домініканам село Новий Став зі ставом та млином. Луцькі митники мали сплачувати домініканам 4 копи литовських грошей. В середині XVI ст. в Луцьку згадується двір пріора та будинок, що належали костелу св.Діви Марії. Крім того, на вул.Татарській домініканам належало ще 6 будинків. У маєтку Новий Став домінікани заснували папірню. Як на той час, це було досить велике підприємство, яке виготовляло папір на продаж. У 60-70-ті роки XVI ст. домінікани відкрили у Луцьку бровар, корчму і шинок.

Протягом XVI ст. при домініканському костелі діяла школа.

1598 р. біскуп Берnard Мацейовський подарував луцьким домініканам чудотворний образ Пресвятої Богородиці. Відтоді домініканський монастир в Луцьку став одним із найважливіших релігійних центрів Волині, пов'язаний з почитанням св.Діви Марії.

При Луцькому кляшторі св.Діви Марії зафіксовано поховання представників шляхетських родин

Богушевичів, Бонецьких,
 Бранських, Валицьких, Вольських,
 Воронецьких, Гораїнів,
 Горецьківських, Гулевичів,
 Красинських, Коханів, Кринських,
 Куровських, Ласинських,
 Милковських, Петровських,
 Прушинських, Рогалевських,
 Скринських, Станішевських і
 Тулковських.

Пожертви:

Крушинський Станіслав 1599 р. заповів тестаментом на домініканський костел в Луцьку дві суми – 130 та 80 злотих. Заповів поховати себе при костелі оо.домініканів у Луцьку.

Фальчевська Гальшка 1602 р. заповіла тестаментом луцьким домініканам 100 злотих.

1606 р. король Сигізмунд III своїм листом надав монастирю Пустівський пляц у Луцьку з правом будівництва. Це надання стало причиною гострого конфлікту з міським урядом, який вважав згаданий пляц своєю власністю.

Гонсинський Ярош 1613 р. заповів тестаментом на Луцький

домініканський костел св.Діви Марії 100 злотих.

Мишка-Варковський Миколай 1613 р. заповів тестаментом луцьким домініканам 100 злотих.

Волинецький Станіслав, східнього обряду, 1614 р. заповів тестаментом луцьким домініканам 30 кіп литовських грошей на месу та молитву за спасіння душі.

Стемпковський Лукаш 1615 р. заповів тестаментом на шпиталь домініканський 50 злотих.

Жаровський Микола тестаментом від 1615 р. заповів на завершення мурування костелу св.Діви Марії 200 злотих та коня, а також особисті речі для придбання орнату і келиха.

Петровський Станіслав (Станіславович) 1616 р. заповів тестаментом на Луцький домініканський костел половину маєтку Кучкоровець. На добудування костелу луцькі домінікани отримували 1,3 тис. злотих.

Бранська Анна 1617 р. заповіла тестаментом на костел 300 злотих та деякі особисті речі.

Закорський Іван 1617 р. заповів тестаментом 10 злотих луцьким домініканам.

Гулевичівна Олена 1618 р. заповіла тестаментом на Луцький домініканський костел 800 злотих. Крім того, 50 злотих було виділено на луцький католицький шпиталь.

Бонецький Ян в 1619 р. заповів тестаментом костелу св.Діви Марії 1050 злотих та власні речі. Заповів поховати себе при костелі.

Гораїн Ян 1619 р. доручає тестаментом своєму синові Миколаю змурувати каплицю при костелі Св. Діви Марії у Луцьку і виділяє на це будівництво 1 тис. злотих. 2 тис. злотих виділяється на потреби ченця-домініканина о.Стефана Гораїна – молодшого сина Яна Гораїна. Зазначається, що ця сума після смерті о.Стефана має перейти в розпорядження Луцького домініканського монастиря. Цей монастир мав в перспективі отримати також невстановлену суму грошей, позичену князю Ольбрихту – Станіславу Радзивілли, в забезпечення якої Гораїни володіли фільварком

Борсуковщизна, островом Момотовщизною, селом Дубищі, маєтком Дерни та волоками під Оликою. Крім того, Ян Гораїн пожертвував на католицькі шпиталі в Луцьку, Олиці та Харлупі гроші на загальну суму в 250 злотих.

Кобильський Микола 1619 р. заповів тестаментом луцьким домініканам 15 злотих.

Гулевич Павло 1620 р. заповів тестаментом на луцький домініканський костел 300 злотих.

Горецьківський Андрій тестаментом від 1621 р. пожертвував на костел оо.домінікан в Луцьку 25 злотих.

Прушинський Микола тестаментом від 1622 р. заповів на костел св.Діви Марії в Луцьку 1,5 тис. злотих, записаних на маєтку Васильковичі, дворик у Торичні на землі Луцького біскупа, який він тримав «за певним правом» заставним, та срібні речі.

1623 р. один із ченців домініканського монастиря у Луцьку – кс.Іполіт (Дмитро) Гулевич зробив фундацію на користь власної обителі. Згідно з нею, кляштор отримав його

родинні маєтки на Волині та Брацлавщині. В їх числі в межах Волинського воєводства на користь луцьких домініканів відходили села та фільварки Коршовець, Вербяїв, Полганів, двір в Луцькому замку разом з церквою св.Дмитра. Крім того, у Брацлавському воєводстві луцькі домінікани отримували маєток Голешів та інші володіння.

Красинський Андрій 1623 р. заповів тестаментом на Луцький домініканський костел 2 тис. злотих і ще 2 тисячі – на фундацію шпиталю при Луцькому домініканському монастирі.

Пелкі Олександр не пізніше 1624 р. заповів тестаментом на Луцький костел св.Діви Марії 100 злотих.

Сволинський Антоній 1624 р. заповів тестаментом луцьким домініканам 300 злотих.

Валицька Урсула тестаментом від 1624 р. пожертвувала на домініканський костел в Луцьку 100 злотих.

Грабський Криштоф 1625 р. заповів тестаментом на монастир оо.домініканів у Луцьку 20 злотих,

Кобильський Войтех 1625 р. заповів тестаментом луцьким домініканам 500 злотих.

Стрижевський Самійло тестаментом від 1626 р. заповів на Луцький кляштор оо.домініканів 500 злотих.

Не пізніше 1626 р. Марина Чеконська записала на користь Луцького домініканського кляштору 20 кіп литовських грошей.

Яроховський Станіслав тестаментом від 1626 р. пожертвував на користь Луцького домініканського кляштору: коня з сідлом, пістолет, шаблю, 32 злотих і 12 грошей та ін.

Войтех Кендзерський тестаментом від 1626 р. заповів 500 злотих на срібну лампу перед образом св.Діви Марії у Луцькому домініканському костелі, крім цього, на цей же костел – 250 злотих.

Тестаментом від 1628 р. Криштоф Бучайський заповів на користь костелу св.Діви Марії коня.

Терпиловський Юрій не пізніше 1628 р. заповів тестаментом на Луцький кляштор оо.домініканів двох коней, 6 ліктів фалендишу та ін. речі.

Харлинський Симон
тестаментом від 1629 р. заповів на користь луцьких домініканів 50 злотих.

Богушевич Олександр в 1630 р. заповів тестаментом на домініканський костел у Луцьку 200 злотих, битий таляр та особисті речі.

Скринський Станіслав 1630 р. заповів тестаментом на Луцький костел оо.домініканів 1,5 тис. злотих.

1631 р. Юрій Гулевич склав лист про дарування домініканському монастирю в Луцьку 1116 злотих та 20 грошів, які йому заборгував Андрій Гулевич.

Кобильська Єлизавета 1632 р. заповіла тестаментом на молитву до братства св.Рожанця при Луцькому домініканському монастирі 50 злотих.

Новицький Микола 1635 р. заповів тестаментом 15 злотих Луцькому домініканському кляштору.

Вилежинський Ян тестаментом від 1635 р. заповів луцьким домініканам – 500 злотих.

Зорявінська Анна 1637 р. заповіла тестаментом луцьким домініканам 100 злотих.

Чаплянка Катерина 1637 р. заповіла тестаментом на Луцький домініканський костел 100 злотих.

Кохан Ян 1639 р. заповів тестаментом луцьким домініканам 200 злотих, пріору домініканського монастиря – 50 злотих, двом польським шпиталям по 10 злотих.

Кринський Марко 1639 р. заповів тестаментом на Луцький костел оо.домініканів 300 злотих.

Завішанка Меланія-Катерина 1640 р. заповіла тестаментом луцьким домініканам 100 злотих.

Лозчанка Варвара 1640 р. заповіла тестаментом на костел оо.домініканів в Луцьку 300 злотих.

Ростоцька Катерина тестаментом від 1640 р. заповіла луцьким домініканам 100 злотих.

Вольський Юрій 1642 р. заповів тестаментом на Луцький домініканський костел 150 злотих.

Криницький Марко не пізніше 1645 р. заповів тестаментом на Луцький монастир оо.домініканів шаблю.

Вежбетинська Єва 1646 р. заповіла тестаментом на Луцький кляштор оо.домініканів 15 злотих.

Вонсовський Войтех 1646 р. заповів тестаментом луцьким домініканам 10 злотих.

Палікровська Єлизавета 1646 р. заповіла тестаментом луцькому монастирю оо.домініканів 50 злотих.

Станішевська Катерина 1646 р. заповіла тестаментом на домініканський кляштор в Луцьку 200 злотих.

Буркацький Ян не пізніше 1647 р. заповів тестаментом на Луцький кляштор оо.домініканів 300 злотих.

Рогалевський Андрій 1647 р. заповів тестаментом на Луцький домініканський костел 640 злотих та 300 злотих капіталу щорічного чиншу.

Микола Гораїн у тестаменті від 1647 р. зазначив, що оскільки волю свого батька, Яна Федоровича Гораїна на змурування родинної

каплиці у домініканському костелі він так і не виконав, то зараз на цю потребу виділяє 1,5 тис.злотих. Доручає також виконати інші легації домініканам, які зробив його батько і які не виконав він сам.

Козинська (ім'я невідоме) 1648 р. заповіла тестаментом Луцькому домініканському кляштору 300 злотих.

Куровська Марина 1648 р. заповіла тестаментом Луцькому монастирю оо.домініканів двір у Луцьку і 350 злотих.

Красинський Олександр 1649 р. заповів тестаментом на Луцький домініканський монастир 10 тис. злотих, 2 тис. злотих – на оздобу чудотворного образу св.Діви Марії у тому ж монастирі, 2 тис. злотих – на каплана при домініканському костелі, що мав щотижня відправляти дві заупокійні меси за його душу, на шпиталь при домініканському монастирі – 5 тис. злотих.

Ласинський Миколай 1649 р. заповів тестаментом поховати себе при костелі оо.домініканів у Луцьку. В тестаменті згадує, що в луцькому домініканському костелі знаходився

вівтар перед чудотворним образом св.Діви Марії, виготовлений його коштом і коштом його дружини. На цей вівтар від свого імені і від імені дружини Ласинський пожертвував срібний келих, покритий золотом, і 500 злотих.

Маляновський Мацей 1649 р. заповів тестаментом на Луцький домініканський костел 130 злотих. Заповів поховати себе при цьому ж костелі.

Княгиня Воронецька Олександра 1651 р. заповіла тестаментом на костел оо.домініканів 100 злотих.

Загоровська Олександра 1651 р. заповіла тестаментом луцьким домініканам 2 тис.злотих. Крім того, нею жертвувалися коштовності на чудотворний образ св.Діви Марії в домініканському костелі.

Марцишевський Ян-Явгел 1651 р. заповів тестаментом луцьким домініканам до братства св.Рожанця 500 злотих.

Харлинська Христина 1651 р. заповіла тестаментом луцьким домініканам «до св.Рожанця» 500

злотих, до шпиталю при домініканському монастирі – 30 злотих.

Острозька Анна тестаментом від 1651 р. доручила обдарувати кляштори в різних містах України, виділивши на їх користь по 100 злотих. В їх числі згадувався Луцьк.

Матишевський Мартин 1652 р. заповів тестаментом на образ Пресвятої Богородиці 500 злотих. Заповів поховати себе при костелі оо.домініканів.

Підгороденський (ім'я невідоме) не пізніше 1652 р. заповів тестаментом 1 тис. злотих на домініканський костел в Луцьку.

Чаплич-Шпановський Казимир 1654 р. заповів тестаментом на костел оо.домінікан в Луцьку 1 тис. злотих посагових грошей своєї покійної сестри.

Линевська Гелена 1657 р. заповіла тестаментом луцьким домініканам 50 злотих.

Охримович Ян 1657 р. заповів тестаментом оо.домініканам 1 тис. злотих, крім того, на оздобу образу Пресвятої Богородиці - перський

килим і братству св.Рожанця – пару перських коверців.

Ласинська з Бежвець Регіна невідомого року заповіла тестаментом поховати себе при костелі оо.домініканів. В тестаменті згадує, що чудотворний образ Св.Діви Марії, який зберігається в Луцькому домініканському костелі, був намальований за кошти її та чоловіка¹³¹³.

48.Монастир сестер-бригідок (при костелі св.Архангела Михаїла?)

Кляштор св.Бригіди засновано 1624 р. з ініціативи волинської римо-католицької шляхти. Законниці прибули до Луцька на запрошення Ізабели Семашко, а перше помешкання – двір у Луцькому замку - надав бригідкам князь Ольбрихт Радзивілл. Отримавши значну фінансову та матеріальну допомогу від місцевої

шляхти, бригідки розгорнули масштабне будівництво монастирського комплексу – чернечого корпусу та костелу. Будівництво було остаточно завершено не пізніше 1642 р. На той час житлові приміщення кляштору були настільки просторі, що луцькі бригідки змогли прийняти до себе одноіменних законниць Брестського конвенту.

Пожертви:

1624 р. подружжя Єло-Малинських – Миколай Єло-Малинський та Христина Вишневецька – подарували кляштору двір в Луцькому окольному замку.

Кобильський Войтех 1625 р. заповів тестаментом луцьким черницям - бригідкам 600 злотих.

Войтех Кендзерський тестаментом від 1626 р. пожертвував на користь Луцького кляштору сестер-бригідок 300 злотих.

1635 р. король Владислав IV надав луцькому монастирю бригідок право мати окремих вхід у замковому мурі (з кляшторної башти) у напрямку ріки Стир для забезпечення

¹³¹³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 781 – 786.

обителі водою та поліпшення протипожежної безпеки.

Вилежинський Ян тестаментом від 1635 р. заповів на користь луцьких бригідок 8 тис. злотих.

Чаплянка Катерина 1637 р. заповіла тестаментом луцьким бригідкам 100 злотих.

Гулевичівна Марина не пізніше 1638 р. заповіла тестаментом на монастир св.Бригіди в Луцьку 1 тис. злотих та деякі власні речі.

Кохан Ян 1639 р. заповів тестаментом луцьким бригідкам 50 злотих.

Завішанка Меланія-Катерина 1640 р. заповіла тестаментом луцьким бригідкам 300 злотих.

Ростоцька Катерина тестаментом від 1640 р. заповіла на кляштор сестер-бригідок 100 злотих.

Люшковський Ян тестаментом від 1641 р. заповів на кляштор сестер-бригідок у Луцьку 1 тис. злотих.

1643 р. Агнешка Броніцька своїм записом подарувала монастирю сестер-бригідок двір із

кам'яницею у Луцькому окольному замку.

Вольський Станіслав 1646 р. заповів тестаментом доньці Софії (черниці кляштору сестер бригідок) 500 злотих на провізію. В цю суму не входить вартість посагу, який кляштор уже отримав раніше.

Палікровська Єлизавета 1646 р. заповіла тестаментом Луцькому кляштору сестер бригідок 50 злотих, шпиталю св.Лазаря –10 злотих.

Не пізніше 1647 р. Криштоф Шимкович-Шклинський подарував кляштору сестер-бригідок свій двір у Луцькому замку.

Куровська Марина 1648 р. заповіла тестаментом Луцькому монастирю св.Бригіди 100 злотих, на два луцькі шпиталі – св.Духа і св.Лазаря – по 100 злотих.

Слюбич-Залеська Гальшка 1651 р. заповіла тестаментом доньці Христині Мелешківні (черниця - бригідка) 500 злотих.

Острозька Анна тестаментом від 1651 р. доручила обдарувати кляштори в різних містах України, виділивши на їх користь по 100 злотих. В їх числі згадувався Луцьк.

Лисаковська Анна 1652 р. заповіла тестаментом 3 тис. злотих доньці Францищі, яка була черницею кляштору св.Бригіди в Луцьку.

Підгороденський Н. не пізніше 1652 р. заповів тестаментом луцьким бригідкам 1 тис. злотих.

Заленський Андрій 1653 р. заповів тестаментом на костел черниць-бригідок в Луцьку 400 злотих.

Князь Сангушко Адам 1653 р. заповів тестаментом кляштору св.Бригіди в Луцьку 1 тис. злотих.

Линевська Гелена 1657 р. заповіла тестаментом луцьким бригідкам 50 злотих, черниці кляштору св.Бригіди в Луцьку «Одинцовні» – 30 злотих¹³¹⁴.

49.Кляштор оо.боніфратріїв при костелі св.Марії Магдалини.

Фундований 1639 р. луцьким каноніком Балтазаром Тишкою. Монахи, що мали опікуватися

хворими у шпиталі, який свого часу заснував канонік, отримували двір, щорічний чинш в 600 злотих від капіталу в розмірі 8 тисяч злотих, а також 5 тисяч злотих з щорічним чиншем в 400 злотих, внесених Михайлом Мишкою і забезпечених його маєтком Мирків.

Пожертви:

Буркацький Ян, гіпотетично римокатолик, 1645 р. заповів тестаментом луцьким боніфратріям 100 злотих.

Решотарський Ян 1646 р. заповів тестаментом луцьким боніфратріям 200 злотих.

Гулевич Данило не пізніше 1647 р. заповів тестаментом на монастир оо.боніфратріїв 100 злотих.

Куровська Марина 1648 р. заповіла тестаментом монастирю св.Марії Магдалини оо.боніфратріїв 1 тис. злотих, які мали щорічно давати чинш в розмірі 80 злотих.

Підгороденський Станіслав 1651 р. заповів тестаментом на Луцький кляштор оо.боніфратріїв 100 злотих.

Острозька Анна тестаментом від 1651 р. доручила обдарувати кляштори в різних містах України,

¹³¹⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 787 – 788.

виділивши на їх користь по 100 злотих. В їх числі згадувався Луцьк.

Линевська Гелена 1657 р. заповіла тестаментом луцьким боніфратріям 30 злотих¹³¹⁵.

50.Кляштор оо.бернардинів при костелі св.Хреста.

Перші згадки про костел св.Хреста в Луцьку відносяться до 1585 р. На той час костел був парафіяльним. Докладних відомостей про його історію до 1643 р. виявити не вдалося. Відомо лише, що в свято Св.Трійці від кафедрального собору до костела св.Хреста проводилися урочисті хресні ходи католицького духовенства і вірних.

1643 р. Агнешка Пашинська за кілька тисяч злотих скупила землю біля костелу св.Хреста і подарувала її бернардинам, які заснували на ній монастир. Саме тоді під опіку

оо.бернардинів перейшов і костел св.Хреста.

Пожертви:

Карказан Стефан тестаментом 1646 р. легував луцьким бернардинам 300 злотих.

Решотарський Ян 1646 р. заповів тестаментом на Луцький бернардинський кляштор 300 злотих.

Рогалевський Андрій 1647 р. заповів тестаментом луцьким бернардинам 175 злотих.

Загоровська Олександра 1651 р. заповіла тестаментом луцьким бернардинам 100 злотих.

Острозька Анна тестаментом від 1651 р. доручила обдарувати кляштори в різних містах України, виділивши на їх користь по 100 злотих. В їх числі згадувався Луцьк.

Підгороденський Н. не пізніше 1652 р. заповів тестаментом 1 тис. злотих бернардинському костелу в Луцьку.

Линевська Гелена 1657 р. заповіла тестаментом луцьким бернардинам 30 злотих.

Охримович Ян 1657 р. заповів тестаментом на Луцький костел оо.бернардинів 500 злотих та деякі

¹³¹⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 788 – 789.

речі, на лампу до образу Пресвятої Богородиці у цьому ж костелі – 200 злотих.

Станіславський Казимір 1659 р. заповів тестаментом луцьким бернардинам 50 злотих¹³¹⁶.

Межиріч

51. Монастир оо.францисканів. Посвяти не встановлено. Зг. у (1604?) 1614-1652 рр.

При кляшторі зафіксовано поховання представників шляхетських родин Болбас-Ростоцьких, Бистриєвських, Бруховських, Грибовських, Єловицьких, Жуковичів, Зджарських, Марцишевських, Новицьких, Одинців-Соколовських, Радзяновських, Римінських, Рогуських та Седликовських.

Пожертви:

Тестаментом від 1604 р. Юрій Бистран пожертвував на костел в Межирічі 5 злотих.

1614 р. гайдук Петро Застковський та його дружина Софія подарували монастирю будинок у Красилові разом з «прилеглостями і нивами».

Римінський Ян 1618 р. заповів тестаментом на Межиріцький костел оо.францисканів худобу та скирту жита.

Рогуський Андрій 1623 р. заповів тестаментом на Межиріцький костел 1 тис. злотих.

Боговитинівна Маруша, православна, 1624 р. заповіла тестаментом на кляштор 200 злотих.

Грабський Криштоф 1625 р. заповів тестаментом на монастир оо.францисканів у Межирічі 20 злотих.

Кобильський Войтех 1625 р. заповів тестаментом межиріцьким францисканам 100 злотих.

Жукович Якуб 1631 р. заповів тестаментом на Межиріцький костел оо.францисканів 500 злотих, межиріцькому шпиталю – 500 злотих.

¹³¹⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 789 – 790.

Ясинський Шимон не пізніше 1631 р. заповів тестаментом костелу в Межирічі 200 злотих.

1632 р. Ян Бортницький записав на користь францисканського кляштору будинок в Межирічі.

Не пізніше 1634 р. Вишневський Самійло заповів тестаментом костелу оо.францисканів у Межирічі 500 злотих.

Новицький Микола 1635 р. заповів тестаментом Межиріцькому кляштору 13 злотих. Додатково пожертвував на Межиріцький францисканський монастир 2 тис. злотих, на капелу св.Антонія – двір в Острозі.

Зорявінська Анна 1637 р. заповіла тестаментом на Межиріцький костел оо.францисканів 100 злотих.

Болбас-Ростоцький Єреміяш 1639 р. заповів тестаментом на Межиріцький костел оо.францисканів 2 тис. злотих та ін.

Гжибовський Ян 1639 р. заповів тестаментом межиріцьким францисканам 500 злотих.

Калиновська Маріанна 1642 р. заповіла тестаментом конвенту межиріцьких францисканів під Острогом 200 злотих.

Седликовський Павло 1643 р. заповів тестаментом Межиріцькому францисканському монастирю 200 злотих.

Вонсовський Войтех 1646 р. заповів тестаментом Межиріцькому конвенту 10 злотих.

Карказан Стефан тестаментом 1646 р. легує на францисканський костел в Межирічі 500 злотих.

Палікровська Єлизавета 1646 р. заповіла тестаментом Межиріцькому монастирю оо.францисканів 50 злотих.

Городиська Єфросинія 1648 р. заповіла тестаментом на монастир оо.францисканів в Межирічі 3600 злотих. Заповіла тестаментом поховати себе при Оскорському костелі в Польщі. Зазначила, що бажала знайти вічний спочинок при монастирі оо.францисканів у Межирічі, але змушена тікати від «неприятеля костелу божого» (козаків) до Польщі – на батьківщину чоловіка.

Марцишевський Ян-Явгел (чоловік Олени Чернієвни) 1651 р. заповів тестаментом на Межиріцький кляштор оо.францисканів 500 злотих.

Острозька Анна тестаментом від 1651 р. доручила обдарувати кляштори в різних містах України, виділивши на їх користь по 100 злотих. В їх числі згадувався Межиріч.

Словицький Данило 1652 р. заповів тестаментом на Межиріцький костел оо.францисканів невстановлену суму грошей.

Зджарський Андрій 1652 р. легував на Межиріцький костел оо.францисканів 100 злотих.

Зджарський Людвік-Олізар 1657 р. заповів тестаментом на костел в Межирічі 300 злотих.

Словицька Анна 1655 р. заповіла на костел в Межирічі 200 злотих.

Грибовський Андрій в невідомому році заповів

тестаментом на Межиріцький костел 1 тис. злотих¹³¹⁷.

Несвіч (Несвіж?)

52. Костел. Посвяти не встановлено.

Пожертви:

Кобильський Ян 1631 р. заповів тестаментом на дзвони до Несвіжа 100 злотих¹³¹⁸.

Новий Корець

53. Костел. Посвяти не встановлено.

Пожертви:

---

¹³¹⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 790 – 792.

¹³¹⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 792.

Бонецький Ян в 1619 р. заповів тестаментом на Новокорецький костел 500 злотих, на корецький шпиталь 50 злотих, на шпиталь при Новокорецькому костелі 100 злотих видеркафу¹³¹⁹.

Новий Острог

54. Костел парафіяльний. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹³²⁰.

Олександрія

55. Каплиця. Посвяти не встановлено. Зг. у 1604-1640 рр.

Пожертви:

Космовський Ян 1640 р. заповів тестаментом на Олександрійський костел боргові забор'язання без детального зазначення сум. Заповів поховати себе при цьому ж костелі¹³²¹.

Олика

56.Костел св.Петра і Павла.

Фундований 1460 р. Петром Монтигердовичем (гіпотетично)¹³²².

57.Костел св.Хреста.

Князь Радзивілл Станіслав тестаментом від 1598 р. заповів звести костел Св.Хреста в Олиці¹³²³.

58.Костел Св.Трійці.

Зг. з 1601 р. Служив родовою усипальницею князів Радзивіллів. До початку 30-х років XVII ст. костел був дерев'яним. Перебудова храму у мурований була пов'язана з планами князя Ольбрихта-Станіслава Радзивілла заснувати в Олиці колегіату. Її разом із новим костелом на місці дерев'яного було фундовано князем Ольбрихтом Радзивіллою двома актами – 1631 та 1632 рр. Ці документи були затверджені польським королем та сеймом 1638 р., Луцьким біскупом Гембицьким – 1639 р.

Згідно з листом від 1631 р., першим ректором колегіати мав стати

¹³¹⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 792.

¹³²⁰ Там само. С. 792.

¹³²¹ Там само. С. 792.

¹³²² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 792.

¹³²³ Там само. С. 793.

луцький суфраган кс.Францішек-Ксаверій Заєрський. Втім, кс.Заєрський довго не прожив: того ж 1631 р. він склав тестамент, згідно з яким при майбутній Олицькій колегіаті мав бути заснований Collegium Cloricolum. Для його утримання було відписано маєтки Удин та Амбуково.

Колегіата як навчальний заклад почала функціонувати з 1637 р. – саме тоді до князя Радзивілла прибула делегація професорів Замойської академії для підписання угоди про співпрацю. Відомо, що у 1638-1648 рр. в колегіаті викладали професори, прислані із Замостя: Ян Ласький, Шимон Сухінський (отримав посаду олицького схолястика), кс.Опатович та Василій Рудомич. 1645 р. ректор Замойської академії Мартин Фолтинович та професор Ян-Криштоф Фалецький провели візитацію Олицької колегіати і відзначили гостинний прийом, який влаштували їм князь Ольбрихт Радзивілл та схолястик Шимон Сухінський.

1644 р. кс.Ян Древинський склав лист про дарування костелу Олицької колегіати двох сум – 8 тис. злотих, забезпечених маєтком Пушави, та «пенсіальної» суми в розмірі 2333 злотих від 7 тисяч злотих, записаних волинським каштеляном князем Миколаєм Чарторийським своєму батьку – Лаврентію Древинському. Цього ж року кс.Древинський склав додаткову фундацію на Олицьку колегіату, відписавши на її користь 1700 злотих.

При храмі зафіксовано поховання представників шляхетських родин Галецьких, Гурських, Завіш, Залеських, Зелінських, Ключовських, Кобильських, Лясоцьких, Палікровських, Пузировичів та Станіславських.

Пожертви:

Русиновська Варвара тестаментом від 1604 р. доручила продати коня, сідло та деякі інші речі і на виручені гроші придбати адамашковий орнат для Олицького костелу.

Ключовський Адам не пізніше 1606 р. заповів тестаментом на Олицький костел 50 злотих, на

олицький шпиталь – 10 злотих.
Заповів тестаментом поховати себе при цьому ж костелі.

Залеський Фабіян 1610 р.
заповів тестаментом на Олицький костел Св.Трійці 1,5 тис. злотих.
Заповів поховати себе при цьому ж костелі.

Клюсовський Войтех 1611 р.
заповів тестаментом на Олицький костел Св.Трійці 100 злотих, на олицький шпиталь – 50 злотих.

Галецький Станіслав 1611 р. в тестаменті пише про свої заслуги у впорядкуванні маєтків Хорлуп і Покощів, які він тримав з подання князів Радзивіллів. Просить, щоб до приїзду дідичів прибутки від цих маєтків були обернені на потребу Олицького костелу. Якщо це не буде дозволено, просить, щоб будівельні матеріали, куплені за його гроші, були передані костелу. Олицький костел і шпиталь при ньому отримували також жито.

Кобильський Микола 1619 р.
заповів тестаментом на Олицький костел 100 злотих.

Кобильський Войтех 1625 р.
заповів тестаментом костелу Св. Трійці в Олиці 20 злотих.

Кобильський Ян 1631 р. заповів тестаментом поховати себе при костелі оо.єзуїтів в Луцьку або при костелі Св.Трійці в Олиці. Заповів тестаментом на костел, де буде поховано його тіло, – чинш від 400 злотих, на шпиталь в місті, де поховують його тіло, – 100 злотих, на купівлю городу для олицького шпиталю – 100 злотих, на ремонт олицького органу – 20 злотих.

Кобильська Єлизавета 1632 р.
заповіла тестаментом на Олицький костел Св.Трійці 1 тис. злотих, 150 злотих на лампу, дві видеркафові суми – 300 та 100 злотих, на Олицьке братство св.Рожанця – 50 злотих, на великий олицький шпиталь – 50 злотих, на малий олицький шпиталь – 20 злотих.

Пузирович Ян 1632 р. заповів тестаментом на Олицький костел 100 злотих, на олицький шпиталь – 60 злотих.

Зорявінська Анна 1637 р. заповіла тестаментом на Олицький костел 100 злотих.

Зелінський Вавринець 1638 р. заповів тестаментом на Олицький костел 1 тис. злотих.

Лясоцька Софія 1639 р. заповіла тестаментом на Олицький костел Св.Трійці 600 злотих.

Завішанка Меланія-Катерина 1640 р. заповіла тестаментом на Олицький костел 500 злотих.

Станіславський Криштоф 1642 р. заповів тестаментом поховати себе при костелі в Олиці.

Лоза Станіслав, суфраган луцький, не пізніше 1645 р. заповів тестаментом на олицький шпиталь 150 злотих.

Палікровська Єлизавета 1646 р. заповіла тестаментом 2 тис. злотих в якості фундації на каплана при Олицькому костелі, який 4 рази на тиждень мав правити месу за упокій її душі та душі сина¹³²⁴.

Острог

59.Костел фарний Успіння св.Діви Марії.

Фундований князем Федором Острозьким між 1440 і 1442 рр. як монастирський костел оо.домініканів. У 1443 і 1452 роках внаслідок нападів татар костел було зруйновано, а ченці-домінікани покинули Острог. Більше ста років храм стояв у руїнах, аж поки князь Костянтин Острозький 1582 р. не відбудував костел. При цьому князь підтвердив старі фундації костелу (маєток Лючин), але передав храм не домініканам, а світським священикам. З числа його настоятелів відзначився кс.Войцех Вітковський (1619-1623), який володів старослов'янською мовою, знав літературу Православної Церкви, займався збором книг та цікавився історією. Зусиллями цього пароха 1620 р. при костелі було зведено приміщення для римо-католицької школи.

При храмі зафіксовано поховання представників шляхетських родин Залезьких, Зеновичів, Свяцьких та Ясинських.

Пожертви:

¹³²⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 793 – 795.

Свяцький Михайло 1603 р. заповів тестаментом на Острозький костел 16 кіп литовських грошей.

1615 р. князь Адам-Костянтин Острозький дозволив рубати дерево у своїх лісах на потреби костелу.

1620 р. Ян-Кароль Ходкевич надав щорічний чинш в розмірі 600 злотих зі своїх маєтків на користь костелу.

Воронич Миколай 1622 р. заповів тестаментом на Острозький костел 100 злотих, на шпиталь при костелі – 25 злотих.

Зенович Криштоф 1623 р. заповів тестаментом на Острозький костел коня. Заповів поховати себе при цьому ж костелі.

1623 р. княгиня Анна Острозька надала на користь костелу пляц для побудови на ньому пивоварні.

1624 р. княгиня Анна Острозька зробила на фарний костел в Острозі фундацію. Згідно з нею костел мав отримувати 600 злотих щорічно, забезпечених на маєтках княгині (підтвердження надання Яна-Кароля Ходкевича). Крім того, духовенство цього

костелу отримало додаткові пільги: дозволялося користуватися для власних потреб млинами в маєтностях Острозької, а також рубати ліс для ремонту церковних будівель. Цього ж року на користь католицької школи при фарному костелі Анна Острозька відвела половину фундації з маєтку Сураж (призначену на Острозьку академію) в розмірі 180 злотих.

Залезький Юрій 1625 р. заповів тестаментом острозькому плебану срібну чашу та інші речі.

Ясинський Шимон не пізніше 1631 р. заповів тестаментом на фарний костел в Острозі 500 злотих.

Не пізніше 1634 р. Вишневський Самійло заповів тестаментом фарному Острозькому костелу 1 тис. злотих.

Зорявінська Анна 1637 р. заповіла тестаментом на фарний костел в Острозі 200 злотих.

Гжибовський Ян 1639 р. заповів тестаментом на фарний Острозький костел 500 злотих.

Жабловецький Мартин 1639 р. заповів тестаментом на фарний Острозький костел 200 злотих.

Калиновська Маріанна 1642 р.
заповіла тестаментом фарному
костелу в Острозі 300 злотих.
Заповіла тестаментом: в разі, якщо
син не залишить нащадків –
зробити пожертву в грошах на
Острозький фарний костел у 2 тис.
злотих.

Вонсовський Войтех 1646 р.
заповів тестаментом фарному
Острозькому костелу 10 злотих.

Грибовський Ян не пізніше
1647 р. заповів тестаментом
фарному Острозькому костелу 250
злотих.

*Настоятелі та церковний
причет:*

кс.Войтех Бежановський, зг. у
1582-1616 рр.

кс.Войтех Вітовський, зг. у
1517-1623 рр.

кс.Микола-Олександр Рамульт,
зг. у 1623-1648 рр¹³²⁵.

---

¹³²⁵ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої
половини XVII ст. / М.
Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук
М. І., 2008. — С. 795 – 796.

60.Кляштор оо.єзуїтів при костелі
св. Ігнатія Лойоли та Франциска
Ксаверія.

З 1624 р. княгиня Анна Острозька
розпочала підготовку будівництва
єзуїтського костелу в Острозі, при
якому мав бути заснований єзуїтський
колегіум. Тимчасовий корпус
колегіуму було зведено у 1625-1626
роках (розібрано 1645 р.). Новий
корпус колегіуму було збудовано за
проектом архітекторів Джакомо
Бріано та Бенедикта Моллі у 1634-
1641 рр. Спочатку єзуїти вели
навчання приватно, а з 1627 р.
відкрили публічні класи граматики,
поетики і риторики. З 1628 р. єзуїти
почали читати курс філософії.

1640 р. при кляшторі оо.єзуїтів в
Острозі Анна Острозька заснувала
Collegium Nobilium – бурсу для
волинської шляхти, в якій за окремою
програмою мало навчатися 20 осіб.
При бурсі знаходилася значна, як на
той час, бібліотека – бл. 4 тис. томів.

1628 р. оо.єзуїти заснували
аптеку, для якої 1641 р. було
збудовано окреме приміщення.

При костелі оо.єзуїтів в Острозі
зафіксовано поховання представників

шляхетських родин Вонсовських, Гжибовських та Зорянівських.

Пожертви:

1625 р. княгиня Анна Острозька подарувала єзуїтському колегіуму маєток Новгородчичі. Крім того, єзуїти отримали право безплатного помолу збіжжя у млинах острозьких маєтностей.

1627 р. княгиня Анна Острозька зробила дарчий запис на користь Острозького єзуїтського колегіуму. Згідно з ним єзуїти отримували село Княгинин, прибутки з якого мали йти на зведення костелу свв.Ігнатія Лойоли та Франциска Ксаверія. Крім того, для ширшого залучення ченців-єзуїтів до Острога та подальшого розвитку навчального процесу колегіум отримував села Мощаниця, Могиляни та Волошковці з усіма угіддями і з правом подавання священиків до «руських» церков.

Не пізніше 1634 р. Вишневський Самійло заповів тестаментом єзуїтам Острозького колегіуму 1 тис.злотих.

Зорявінська Анна 1637 р. заповіла тестаментом на Острозький костел 00.єзуїтів 1 тис. злотих.

Гжибовський Ян 1639 р. заповів тестаментом на острозький єзуїтський костел 7 тис. злотих, на вівтар, перед яким буде поховано його тіло, – 300 червоних злотих, 17 гривен срібла та коштовну шаблю.

1640 р. Анна Острозька заснувала при єзуїтському колегіумі Collegium Nobilium – бурсу для волинської шляхти, в якій мало навчатися 20 осіб. Наступного, 1641 р. бурса отримала від княгині дім з городом у передмісті Острога, куди 1646 р. і було перенесено цей навчальний заклад.

Калиновська Маріанна 1642 р. заповіла тестаментом костелу острозьких єзуїтів 1 тис. злотих. Заповіла тестаментом: в разі, якщо син не залишить нащадків - пожертву в грошах острозьким єзуїтам у 2 тис. злотих.

Тестаментом від 1651 р. Анна Острозька заповіла на користь острозьких єзуїтів: ректору Острозького колегіуму три суми на різні потреби, пов'язані з похоронами

– 2, 2 і 3 тис. злотих, на костел оо.єзуїтів, де буде покоїтися її тіло – 20 тис. злотих, не рахуючи золотих і срібних речей та дорогоцінного каміння, записаного в окремому реєстрі (не виявлено). Той самий костел мав отримати речі з домової каплиці Острозької. В їх числі згадуються образи, реліквії, книги та ін. Костел мав також отримати особисті речі Острозької та худобу і зброю – без конкретизації кількості. На завершення будівництва колегіуму призначалося 20 тис. злотих, на великий вівтар – 20 тис. злотих, на вівтар «міський» - 20 тис. злотих, ректору Острозького колегіуму – 30 тис. злотих. На бурсу при колегіумі єзуїтів – 2 тис. злотих.

Вонсовський Войтех 1646 р. заповів тестаментом єзуїтам 10 злотих.

Глембоцький Юрій 1656 р. заповів тестаментом на Острозький костел оо.єзуїтів 2,5 тис. злотих¹³²⁶.

---

¹³²⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 796 – 798.

Пелжа

61. Посвяти каплиці не встановлено. Зг. 1604 р¹³²⁷.

Полонне

62. Костел св. Анни.

Фундатором костелу був князь Януш Острозький, який розпочав будівництво храму 1583 р. і завершив його 1607 р. У 1612 році князь Януш Острозький запросив на Волинь отців єзуїтів, котрі при костелі св. Анни розпочали місію, організовуючи школу, де діти навчалися грамоті польською мовою. Симпатії до єзуїтів Януш мав ще з дитячих літ, коли відомий єзуїт Петро Скарга був духовним отцем його матері - польки-католички графині Софії Тарновської у православному домі батька-українця - князя Василя-Костянтина (1526-1608).

Після смерті Януша Острозького, останнього представника князівського роду по чоловічій лінії, і

---

¹³²⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 798.

видання заміж дочок Анна Костка, вдова князя Олександра - брата Януша Острозького, змушена була вдатися до поділу маєтків. Найстарша дочка Софія, жінка тогочасного коронного підчашого Станіслава Любомирського (1583-1649), Станіслава Любомирського (1583-1649), який згодом став воєводою краківським, одержала в спадщину Полонне і опікувалась костелом.

У 1618 році, після нападу татар, костел був пограбований і спалений. Відбудував костел після наїзду татар у 1646 році син Станіслава і Софії Костянтин Любомирський, але через п'ять років у 1651 році костел знову був зруйнований військом Богдана Хмельницького¹³²⁸.

63. Каплиця. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹³²⁹.

¹³²⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 798 – 799.

¹³²⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М.

Птича

64. Каплиця. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹³³⁰.

Рівне

65. Костел (парафіяльний). Посвяти не встановлено. Зг. у 1604-1649 рр.

При храмі зафіксовано поховання представників шляхетських родин Ближинських, Гешковських, Карказанів та Ясеницьких.

Пожертви:

Гораїн Криштоф 1625 р. заповів тестаментом на Ровенський костел 500 злотих.

Гешковський Войтех 1629 р. заповів тестаментом ровенському шпиталю 10 злотих, ровенському плебану бджіл.

Ясеницький Януш 1640 р. заповів тестаментом на Ровенський костел 50 злотих.

Ясеницький Роман 1644 р. заповів тестаментом на Ровенський костел 300 злотих, ровенському плебану – 50 злотих.

Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 799.

¹³³⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 799.

Карказан Стефан згідно тестаменту 1646 р. легував на Ровенський костел 2 тис. злотих, а маєток Кокорцизна мав бути переданий в посесію ровенському плебану Шимонові Брестському. Окрема легата виділялася на Ровенський костел в розмірі 1 тис. злотих.

Ближинський Костянтин в 1649 р. заповів тестаментом на костел і шпиталь рухомі речі (без конкретизації)¹³³¹.

Садів

66. Каплиця. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹³³².

Сатіїв

67. Каплиця. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹³³³.

Сернички

68. Каплиця. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹³³⁴.

¹³³¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 799.

¹³³² Там само. С. 799.

¹³³³ Там само. С. 800.

Скорч (Скорче?)

69. Костел. Посвяти не встановлено.

При костелі зафіксовано поховання представників шляхетських родин Войцеховських, Прушинських та Харлинських.

Пожертви:

1613 р. Криштоф Харлезький подарував костелу свою частку в маєтку Кроваті.

Прушинський Каспер 1622 р. заповів тестаментом на Скорчецький костел 100 злотих, на месу — 10 злотих.

Жарновський Войтех, гіпотетично римо-католик, 1630 р. заповів тестаментом скорчецькому плебану Стефану Стемпковському 50 злотих за молитву.

Войцеховський Якуб 1644 р. заповів тестаментом на Скорчецький костел 15 злотих.

Харлинська Христина 1651 р. заповіла тестаментом на Скорчецький костел 2 тис. злотих.

¹³³⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 800.

Григоровська Катерина не пізніше 1651 р. заповіла тестаментом на Скорчецький костел 50 злотих.

Не пізніше 1651 р. Барнацький Павло заповів тестаментом костелу 40 злотих¹³³⁵.

Смолдирів

70. Костел (парафіяльний). Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹³³⁶.

Сокол

71. Костел (парафіяльний). Посвяти не встановлено.

Костел зг. з 1603 р., коли князь Стефан Сокольський фундував на храм пляц для побудови плебанії, городи, ґрунт на Бродниці під засів, луки, млин на р.Стир, десятину з м.Соколь та ін. угіддя та прибутки.

Пожертви:

Іршинський Мартин 1616 р. заповів тестаментом на костел у

Соколі 100 злотих, на сокольський шпиталь – 50 злотих та третю копу зі збіжжя на в'їтівських ланах.

Дахнович Павло 1645 р. заповів тестаментом на Сокольський костел 50 злотих¹³³⁷.

Степань

72. Костел. Посвяти не встановлено. Зг. у 1604-1652 рр.

Пожертви:

Грабський Криштоф 1625 р. заповів тестаментом степанському плебанові 10 злотих.

Степанківна Софія не пізніше 1634 р. заповіла тестаментом на Степанський костел 450 злотих.

Вонсовський Войтех 1646 р. заповів тестаментом на Степанський костел 1 тис. злотих, на степанський католицький шпиталь – 250 злотих. Крім того, Степанський костел мав отримати срібну лампу вагою в 6 гривен, а 100 злотих клалися на видеркаф для забезпечення лампи лоєм. У своєму тестаменті Войтех

¹³³⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 800.

¹³³⁶ Там само. С. 800 .

¹³³⁷ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 800 – 801.

Вонсовський згадує, що в минулому він з дружиною Катериною Ковальською вже надали начиння Степанському костелу на кілька сотень злотих.

Багинський Мартин тестаментом від 1652 р. заповів костелу 300 злотих.

ЦДІАК України: Ф.25. - Оп.1. - Спр.272. - Арк.322зв.-324зв¹³³⁸.

Тайкури

73. Костел. Посвяти не встановлено.

КнязьВишневецький Юрій 1618 р. підтвердив тестаментом фундацію на Тайкурську плебанію та шпиталь для утримання 12 католиків. Плебанія і шпиталь у Тайкурах мали отримати те саме утримання, що і аналогічні установи у Білому Камені¹³³⁹.

¹³³⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 801.

¹³³⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 801.

Торчин

74.Костел Св.Духа. Зг. 1604-1658 рр.

При храмі зафіксовано поховання представників шляхетських родин Готовських, Ласків, Окорських та Шанявських.

Пожертви:

Готовський Никодим 1618 р. заповів тестаментом на Торчинський костел 150 злотих, торчинському плебанові – 100 злотих, капеланові Садовському – 50 злотих, торчинському польському шпиталю – 30 злотих.

Яскорський Юрій тестаментом від 1626 р. пожертвував на Торчинський костел – 100 злотих, на шпиталі (польський і руський) при цьому ж костелі – по 50 злотих на кожен¹³⁴⁰.

75. Каплиця. Посвяти не встановлено. Зг. у 1613-1624 рр.

Пожертви:

Чеховський Адам тестаментом від 1624 р. заповів поховати себе в

¹³⁴⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 801 – 802.

каплиці в Торчині. Заповів на похорон та заупокійну службу 40 злотих¹³⁴¹.

Тучин

76. Костел парафіяльний. Посвяти не встановлено. Зг. у 1604 – 1635 рр.

При Тучинському костелі зафіксовано поховання представників шляхетських родин Доманських, Закревських, Маршевських та Садорських.

Пожертви:

Доманська Єлизавета заповіла тестаментом на Тучинський костел 20 злотих.

Садорський Криштоф не пізніше 1611 р. заповів тестаментом на Тучинський костел 24 злоті, які йому заборгував Андрій Чаплич.

Маршевський Станіслав 1611 р. заповів тестаментом на Тучинський костел 20 злотих.

Семашко Миколай 1617 р. заповів тестаментом на Тучинський костел Св.Трійці село Мацин, 4 волоки при Тучині, плебану легував 200 злотих та надав право користувати млинами. Настоятель цього храму мав бути старшим над духовенством двох інших костелів у Хупкові та Андрієві.

Жмудська Варвара тестаментом від 1623 р. пожертвувала на користь костелу в Тучині коня.

Раковська Олена, 1624 р. (гіпотетично) заповіла тестаментом на Тучинський костел 100 злотих

Кендзерський Войтех тестаментом від 1626 р. заповів 200 злотих на користь братства «св.Рожанця» при Тучинському костелі.

Вилежинський Ян тестаментом від 1635 р. заповів на Тучинський костел 300 злотих¹³⁴².

Чорторийськ

¹³⁴¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 802.

¹³⁴² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 802 – 803.

77. Каплиця. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹³⁴³.

78. Костел. Посвяти не встановлено. Зг. на початку XVII ст.- 1647 рр.

При згаданому храмі зафіксовано поховання представників шляхетських родин Лепесовицьких та Решотарських.

Пожертви:

Фундаційним заисом від 1640 р. Андрій Лещинський записав на Чорторійський костел 1,5 волюки землі.

Лепесовицький Андрій 1643 р. заповів тестаментом на Чорторійський костел дворик у Чорторійську та три скирти збіжжя. Заповів тестаментом поховати себе в костелі в Чорторійську в гробниці біля вівтаря Св.Діви Марії, яку він звів для себе і своєї дружини.

¹³⁴³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 803.

Решотарський Ян 1646 р. заповів тестаментом на Чорторійський костел 500 злотих.

Духовенство:

Плебан Петро Веселовський, зг. у 1644-1647¹³⁴⁴.

Щурин

79. Костел. Посвяти не встановлено.

Пожертви:

Смиківська Катерина 1645 р. заповіла тестаментом на Щуринський костел 100 злотих¹³⁴⁵.

Янів

80. Кляштор оо.францискан (бернардинів). Посвяти костелу не встановлено.

Заснований подружжям Єло-Малинських — Миколаєм Єло-Малинським та Христиною Вишневецькою у 1629 р. Кляштор отримував земельні та інші угіддя в

¹³⁴⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 803.

¹³⁴⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 803.

маєтках Угли та Кухарі, а також забезпечувався провізією.

При францисканському костелі зафіксовано поховання представників шляхетських родин Вольських, Дахновичів, Кендзерських, Марцишевських, Маславицьких Обидовських, Пещаровських, Станіславських та Суходольських.

Пожертви:

Суходольська Єва тестаментом від 1631 р. заповіла 100 злотих на Янівський костел оо.бернардинів.

Маславицький Криштоф 1634 р. заповів тестаментом на Янівський костел оо.бернардинів невстановлену суму грошей, які йому заборгував Ян Кашовський.

Кендзерський Андрій 1637 р. заповів тестаментом на Янівський костел на месу 10 злотих.

Марцишевський Самійло 1638 р. заповів тестаментом на Янівський кляштор оо.францисканів 500 злотих.

Дахнович Павло 1645 р. заповів тестаментом на Янівський бернардинський костел 800 злотих.

Обидовський Павло тестаментом від 1645 р. пожертвував на Янівський бернардинський костел 200 злотих.

Пещаровський Андрій тестаментом від 1645 р. пожертвував на Янівський бернардинський костел 500 злотих капіталу, які мали давати щорічний чинш в розмірі 40 злотих.

Вольський Ян 1646 р. заповів на Янівський кляштор 200 злотих.

Вежбетинська Єва 1646 р. заповіла тестаментом янівським бернардинам 15 злотих.

Решотарський Ян 1646 р. заповів тестаментом на Янівський кляштор оо.бернардинів 300 злотих.

Мшальський Микола не пізн. 1648 р. заповів тестаментом на Янівський костел оо.бернардинів 500 злотих.

Підгороденський Станіслав 1651 р. заповів тестаментом на Янівський кляштор оо.бернардинів 100 злотих.

Підгороденський (ім'я невідоме) не пізніше 1652 р. заповів тестаментом 1 тис. злотих костелу в Янові (бернардинському).

Підгороденська Анна 1653 р. заповіла тестаментом на Янівський кляштор оо.бернардинів 150 злотих

Виконуючи волю покійного чоловіка Адама Липського, передала кляштору янівських бернардинів 2 тис. злотих.

Підгороденська Єва 1653 р. заповіла тестаментом янівським бернардинам 200 злотих.

Князь Сангушко Адам 1653 р. заповів тестаментом янівським бернардинам 300 злотих,

Линевська Гелена 1657 р. заповіла тестаментом янівським бернардинам 40 злотих.

Станіславський Казимір 1659 р. заповів тестаментом на Янівський костел оо.бернардинів 50 злотих. На його похоронах янівські бернардини мали отримати додатково 100 злотих.

Ярановська Софія невідомого року заповіла тестаментом до Янівського костелу оо.францисканів 100 злотих.

Настоятелі та чернецтво:

Самборський Юрій (гвардіян), зг. 1647 р., Решотарський Франциск (чернець), зг. 1645 р., Янишевський Антоній (чернець), зг. 1645 р.¹³⁴⁶.

¹³⁴⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої

половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 803 – 805.

Кременецький повіт

Базалія

81. Костел парафіяльний.
Посвяти не встановлено. Зг. 1604
р¹³⁴⁷.

Вишгородок

82. Костел парафіяльний.
Посвяти не встановлено. Зг. у 1604-
1617 рр.

При храмі знаходилися
поховання представників
шляхетських родин Делешканів та
Загорських.

Пожертви:

Тестаментом від 1617 р.
Словицька Катерина доручила
чоловіку (князю Стефану зі Збаража
Порицькому) обдарувати церковним
начинням Вишгородоцький
костел¹³⁴⁸.

Вишнівець

¹³⁴⁷ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. :
ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 805.

¹³⁴⁸ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. :
ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 805.

83. Костел парафіяльний.

Посвяти не встановлено. Зг. 1604
р¹³⁴⁹.

Гриців

84. Каплиця. Посвяти не
встановлено. Зг. 1604 р¹³⁵⁰.

Залужже (Залужці?)

85. Костел парафіяльний.
Посвяти не встановлено. Зг. 1604
р¹³⁵¹.

Заслав Новий

86. Каплиця. Посвяти не
встановлено. Зг. 1604 р¹³⁵².

Заслав Старий

87. Костел св. Діви Марії ?

Пожертви:

Храм було фундовано князем
Янушем Заславським 1599 р. Костел
отримував пляц землі у

¹³⁴⁹ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. :
ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 805.

¹³⁵⁰ Там само. С. 805.

¹³⁵¹ Там само. С. 806.

¹³⁵² Там само. С. 806.

місті Заслав, село Візов (Лютерівка), 400 злотих щорічного утримання за рахунок князя та його нащадків, право вільного вилову риби та рубки лісу в маєностях Старого Заслава, право користуватися князівськими млинами. Крім того, щороку костел мав отримувати три камені воску, які мали поставляти міські орендарі. При костелі мала бути заснована школа. При костелі знаходилися поховання представників шляхетських родин Гошевських, Сангушок та Хмелецьких.

Пожертви:

1604 р. Ядвіга Островська подарувала своїм листом Заславському костелу 1 тис. злотих польських. Згадані гроші у вигляді капіталу мали забезпечити костел чиншем в розмірі 70 злотих щорічно. Фундаторка забов'язала каплана або вікарія Заславського костелу чотири рази на тиждень служити месу.

Князь Заславський Олександр 1629 р. заповів на зведення нової каплиці і склепу у фарному костелі

м.Заславль 2 тис. червоних злотих. На цей же храм для щоденного виконання реквієму в пам'ять про свою матір князем виділялося 1 тис. злотих, на заславський шпиталь – 100 злотих.

Петровська Гальшка 1642 р. заповіла тестаментом на Заславський фарний костел 100 злотих, на «різні шпиталі» – 100 злотих¹³⁵³.

88.Монастир оо.бернардинів. Посвяти не встановлено. Зг. у 1625-1642 рр.

В каплиці цього кляштору було поховано князя Олександра Заславського.

Пожертви:

Грабський Криштоф 1625 р. заповів тестаментом на монастир бернардинів у Заславі 20 злотих.

Князь Заславський Олександр 1629 р. заповів тестаментом заславським бернардинам на спорудження вітара 2 тис. злотих.

---

¹³⁵³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 806.

Іншим тестаментом 1629 р. князь Заславський Олександр підтверджує усі попередні надання і надає додаткові, зокрема, на каплицю у Заславському костелі оо.бернардинів – 1 тис. злотих.

Новицький Микола 1635 р. заповів тестаментом Заславському кляштору 15 злотих.

Петровська Гальшка 1642 р. заповіла тестаментом на Заславський бернардинський костел 200 злотих.

Острозька Анна тестаментом від 1651 р. доручила обдарувати кляштори в різних містах України, виділивши на їх користь по 100 злотих. В їх числі згадувався Заслав¹³⁵⁴.

Збараж (Старий?)

89. Костел св.Юрія (?). Зг. у 1604-1636 рр.

При храмі знаходилося поховання князя Януша Вишневецького.

Пожертви:

Князь Збараський Лев (Солтанович) не пізніше 1616 р. підтвердив тестаментом дарування частини с.Борки на користь Збараського костелу.

Князь Вишневецький Януш 1636 р. заповів тестаментом на Збараський костел 20 тис. злотих¹³⁵⁵.

Збараж Новий

90. Костел парафіяльний. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹³⁵⁶.

Корчик

91. Костел парафіяльний. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹³⁵⁷.

Красний Корець

92.Костел св.Івана Хрестителя.

¹³⁵⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 806 — 807.

¹³⁵⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 807.

¹³⁵⁶ Там само. С. 807.

¹³⁵⁷ Там само. С. 807.

Фундовано князем Янушем Заславським 1607 р. На користь храму було передано плац і ґрунт, виділялося 100 злотих на утримання плебана, 30 злотих на вино і віск, 30 злотих на бакалавра та кантора. Фундація визначала порядок проведення богослужінь¹³⁵⁸.

Кременець

93. Костел парафіяльний. Посвяти не встановлено. Зг. у 1601-1644 рр.

При храмі зафіксовані поховання представників шляхетських родин Белецьких, Глиницьких та Підловських.

Пожертви:

Загорський Анцута-Григорій 1612 р. заповів тестаментом на Кременецький костел 100 злотих.

Підловська Єва 1644 р. заповіла тестаментом на Кременецький костел 200 злотих. Заповіла

тестаментом поховати себе при костелі у Кременці¹³⁵⁹.

94. Кляштор оо.францисканів. Посвяти не встановлено. Зг. у 1615-1656 рр.

Пожертви:

Князь Вишневецький Януш 1636 р. заповів тестаментом костелу Кременецького кляштора 1 тис. злотих.

Новоселецький Ян не пізніше 1615 р. заповів тестаментом Кременецькому францисканському костелу 200 злотих. Заповів поховати себе при костелі оо.францисканів у Кременці.

Дзиківна Гальшка, гіпотетично римо-католичка, не пізніше 1617 р. заповіла тестаментом на Кременецький монастир оо.францисканів 400 злотих.

Новицький Микола 1635 р. заповів тестаментом 15 злотих Кременецькому кляштору.

¹³⁵⁸ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 807.

¹³⁵⁹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 807 — 808.

Козловський Ян 1642 р. заповів тестаментом ка Кременецький францисканський костел 200 злотих, на месу в цьому ж костелі – 50 злотих, трьом кременецьким шпиталям – 15 злотих. Заповів поховати себе при костелі оо.францисканів у Кременці.

Гасинська Настасія 1651 р. заповіла тестаментом конвенту кременецьких францисканів борг в розмірі 800 злотих.

Острозька Анна тестаментом від 1651 р. доручила обдарувати кляштори в різних містах України, виділивши на їх користь по 100 злотих. В їх числі згадується Кременець.

Фрик Миколай 1656 р. заповів тестаментом поховати себе при костелі оо.францисканів у Кременці. Заповів на змурування **склепу** у Кременецькому костелі 200 злотих, на заупокійні служби – 50 злотих¹³⁶⁰.

Крупець (Кременецький повіт?)

¹³⁶⁰ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 808.

95. Костел парафіяльний. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹³⁶¹.

Любартів (Любар?)

96. Костел оо.домініканів. Посвяти не встановлено.

Пожертви:

Калиновська Маріанна 1642 р. заповіла тестаментом на домініканський Любартівський костел 1 тис. злотих, на любартівські шпиталі («лядський» і «руський») – 25 злотих. В разі, якщо син не залишить нащадків, Любартівський костел мав за тестаментом отримати двір у Любартові з фільварком і пожертву в 4 тис. злотих. Заповіла поховати себе при костелі оо.домініка у Любартові¹³⁶².

Ляхівці

¹³⁶¹ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 808 – 809.

¹³⁶² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 809.

97. Костел парафіяльний. Посвяти не встановлено. Зг. у 1604-1626 рр.

Пожертви:

Трушковський Адам 1626 р. заповів тестаментом на Ляховецький костел 20 злотих¹³⁶³.

98. Монастир оо.домініканів при костелі Св.Трійці.

Монастир та костел фундував Павло-Криштоф Сенюта 1612 р., виділивши на їх користь 8 тис. злотих.

Пожертви:

Не пізніше 1619 р. князь Адам-Костянтин Острозький записав на користь Ляховецького кляштору 7,2 тис. злотих, забезпечених маєтком Клепачів в Острозькій волості.

Новицький Микола 1635 р. заповів тестаментом 15 злотих Ляховецькому кляштору.

Острозька Анна тестаментом від 1651 р. доручила обдарувати кляштори в різних містах України, виділивши на їх користь по 100

¹³⁶³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 809.

злотих. В їх числі згадуються Ляхівці.

Гроховська Варвара в 1655 р. заповіла тестаментом на Ляховецький костел оо.домініканів 200 злотих та столове срібло.

Настоятелі:

Кс.Тобіаш, суперіор. Зг. 1626 р¹³⁶⁴.

Маначин

99. Костел парафіяльний. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹³⁶⁵.

Ожигівці (Ожихівці?)

100. Костел. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹³⁶⁶.

Олексинець (Андріїв?)

(Кременецький повіт?)

¹³⁶⁴ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 809.

¹³⁶⁵ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 809.

¹³⁶⁶ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 809 — 810.

101. Костел парафіяльний.
Посвяти не встановлено. Зг. 1604
р¹³⁶⁷.

Оприлівці (Кременецький
повіт?)

102. Костел парафіяльний.
Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р.

Пожертви:

Князь Збаразький Ян 1615 р.
заповів тестаментом на
Оприловецький костел село
Оприлівці, а також невстановлену
суму грошей. Заповів поховати себе
при костелі в Оприлівцях¹³⁶⁸.

Острополь

103. Костел парафіяльний.
Посвяти не встановлено. Зг. 1604
р¹³⁶⁹.

Радзивилів

104. Парафіяльний костел
св.Франциска.
Зг. у 1598-1604 рр.

Князь Радзивілл Станіслав 1598
р. заповів тестаментом звести у
Радзивіллові костел
св.Франциска¹³⁷⁰.

Райки

105. Каплиця. Посвяти не
встановлено.
Зг. 1604 р¹³⁷¹.

Старий Костянтинів

106. Костел парафіяльний.
Посвяти не встановлено. Зг. у 1604-
1642 рр.

Пожертви:

Чернинська Анна 1638 р.
заповіла тестаментом на
змурування каплиці у
Костянтинівському
домініканському костелі 2 тис.
злотих, на «обряди костельні» – 2
тис. злотих. Заповіла тестаментом
поховати себе при костелі
оо.домініканів в Костянтиніві.

¹³⁶⁷ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. :
ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 810.

¹³⁶⁸ Там само. С. 810.

¹³⁶⁹ Там само. С. 810.

¹³⁷⁰ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. :
ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 810.

¹³⁷¹ Там само. С. 810.

Калиновська Маріанна 1642 р. заповіла тестаментом: в разі, якщо син не залишить нащадків, Костянтинівський костел отримує двір у Костянтинові з фільварком¹³⁷².

107. Кляштор оо. домініканів. Посвяти не встановлено.

1612 р. заснований Янушем Острозьким. Фундатор передав на користь оо. домініканів православну церкву Воздвиження Чесного Хреста у Старому Костянтинові, яку було обернено на костел.

Пожертви:

1625 р. Адам Слабковський записав на користь кляштору оо. домінікан в Старокостянтинові 50 злотих.

Не пізніше 1625 р. Гапон Скраза відписав на користь кляштора оо. домініканів у Старому Костянтинові боргову суму в розмірі 63 злотих і 20 грошей. Згадував, що в цьому

¹³⁷² Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 810.

монастирі монахом був його син Северин Скраза.

Калиновська Маріанна 1642 р. заповіла тестаментом костянтинівським домініканам 100 злотих¹³⁷³.

Шумськ

108. Кляштор оо. францисканів. Посвяти не встановлено.

Данило Єло-Малинський 1656 р. заповів тестаментом 8 тис. злотих на будівництво у Шумську костелу при монастирі оо. францисканів та доручив їм щоденно молитися за упокій душі після його смерті¹³⁷⁴.

Щурівці (Щуровиця?)

109. Костел парафіяльний. Посвяти не встановлено. Зг. 1604 р¹³⁷⁵.

Ямпіль

¹³⁷³ Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI — першої половини XVII ст. / М. Довбищенко. — К. : ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 811.

¹³⁷⁴ Там само. С. 811.

¹³⁷⁵ Там само. С. 811.

110. Костел парафіяльний.
Посвяти не встановлено. Зг. 1604
р¹³⁷⁶.

---

¹³⁷⁶ Волинська шляхта у релігійних
рухах кінця XVI — першої половини
XVII ст. / М. Довбищенко. — К. :
ПП Сергійчук М. І., 2008. — С. 811.